Conferința științifică națională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM

Științe umaniste

METODOLOGII CONTEMPORANE DE CERCETARE ȘI EVALUARE

22-23 aprilie 2021

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ŞCOLILE DOCTORALE ALE USM

Conferința științifică națională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM

METODOLOGII CONTEMPORANE DE CERCETARE ŞI EVALUARE

22-23 aprilie 2021

Științe umaniste

CZU 082=135.1=111=161.1
M 61

Comitetul de organizare:

Aurelia HANGANU	prorector USM, dr.hab., conf.univ.
Tatiana BULIMAGA	şef Secţie Protecţia şi Valorificarea Elaborărilor Ştiinţifice, ICI, USM
Efim CHILARI	şef Centru de Cercetare Ştiinţe Umaniste, ICI, USM, dr. hab., prof. univ.
Mariana RUSSU	Secţia Doctorat, USM
Rodica CIOBANU	LCŞ „Drept Public Comparat şi E-guvernare”, dr., conf. univ.
Svetlana TOLSTAIA	director interimar al Şcolii Doctorale de Ştiinţe Sociale şi ale Educaţiei, dr., conf. univ.
Svetlana SLUSARENCO	director al Şcolii Doctorale de Ştiinţe Juridice, dr., conf. univ.
Eugenia BOGATU	director interimar al Şcolii Doctorale de Ştiinţe Umanistice, dr., conf. univ.
Maria GONŢA	director interimar al Şcolii Doctorale de Ştiinţe Bilologice, Geonomice, Chimice şi Tehnologice, dr. hab., prof. univ.
Andrei PERJAN	director interimar al Şcolii Doctorale de Ştiinţe Fizice, Matematice, ale Informaţiei şi Inginereşti, dr. hab., prof. univ.
Mariana DOGA-MÎRZAC	director al Şcolii Doctorale de Ştiinţe Economice, dr. hab., conf. univ.

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

“Metodologii contemporane de cercetare şi evaluare”, conferinţă ştiinţifică naţională a doctoranzilor (2021 ; Chişinău). Metodologii contemporane de cercetare şi evaluare : Conferinţa ştiinţifică naţională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM, 22-23 aprilie 2021 / comitetul de organizare: Aurelia Hanganu [et al.]. – Chişinău : CEP USM, 2022 – . – ISBN 978-9975-159-16-6.

Cerinţe de sistem: PDF Reader.

Ştiinţe umaniste. – 2022. – 344 p. : fig., tab. – Antetit.: Univ. de Stat din Moldova, Şcolile Doctorale ale USM. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl., fr. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – ISBN 978-9975-159-19-7 (PDF).

082=135.1=111=161.1
M 61

© Universitatea de Stat din Moldova, 2022

ISBN 978-9975-159-19-7 (PDF)

DESPRE UNII DREGĂTORI MĂRUNŢI DIN DOMNIILE LUI PETRU ŞCHIOPUL

CZU: 94(498)”15”

Silvia-Iuliana AMĂNĂLĂCHIOAIE

Şcoala Doctorală de Istorie,
Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași

CONSIDERATIONS ON SEVERAL LOWER DIGNITARIES DURING THE REIGN OF PETER THE LAME

The matters of the country had to be accomplished by both the grand and the lower boyars. It is easier to identify the reconstruct the careers in the “service of the country” concerning the high dignitaries active during the reigns of Peter the Lame. However, they were not the only ones accomplishing the tasks received. An *armaş* such as Şeptilici proved his loyalty to the prince during the battles with the Cossacks. A *vătaf* went to set the limits between two villages, while another one gave his own money for the tribute to be paid to the Porte. All these situations stand to prove that – regardless of their dignity – all of the boyars showed “steady and loyal service” to the prince.

Keywords: *dignitary, service, prince, family, donation, village.*

Documentele din domniile lui Petru Şchiopul ni-i arată pe lângă marii dregători şi pe cei mărunți. Trimişi să rezolve probleme legate de vreo moşie, de vreo judecată sau sunt martorii unor înțelegeri. Toate acestea erau slujbe primite de la domnie, pe care dregătorii le îndeplineau, indiferent de poziția lor în Sfatul Domnesc. La 20 iunie 1584, Mareş vătaful este trimis să meargă în sat, la Hălăseni, să adune oameni buni cu care să împartă şi să aleagă partea unui Mihăilă şi a lui Anghel diac [1]. Şi pentru o astfel de slujbă, boierul trebuia să apeleze la oameni buni, dar şi înțelepți. Astfel, deciziile luate puteau fi cele corecte.

În momentele grele şi de nevoie pentru țară, ei ofereau ajutor domnului. Documentele au lăsat mărturii ale acestor acțiuni ale boierilor. În acelaşi timp, obligațiile față de Înalta Poartă erau împovărătoare pentru țară, dar şi pentru domn. „În treaba țării, pentru turci”, boierii dădeau în schimbul daniilor cai sau bani. Indiferent de dregătoria deținută, boierii mari şi mici şi-au arătat credința față de domn şi țară. Slujbele erau îndeplinite atât de cei mari, cât şi de cei mici.

În paginile de mai jos, atenția noastră se va îndrepta asupra câtorva dintre dregătorii mărunți. Dintre ei, i-am ales pe: Toader Calapod aprod, Văscan Orăş aprodul, Veisa pitar, Onciul Herțea vătaf. Pentru fiecare dintre ei am căutat să identificăm familiile din care coborau, familiile cu care se înrudeau (prin căsătoriile lor, ale fraților/

surorilor şi cele ale copiilor lor), satele pe care le stăpâneau, cele pe care le-au achiziționat/schimbat şi dregătoriile pe care le-au avut în domniile lui Petru Şchiopul, dar şi mai târziu.

I. Toader Calapod aprodul

La 16 aprilie 1587, lui Toader aprodul şi surorii lui, Todosia, copiii lui Pătraşco Calapod şi verilor lor li se întăreşte stăpânirea peste satul Borleşti, pe care bunica lor, Chiriaca, îl cumpărase [2]. Este singura menţiune pe care am identificat-o despre acesta. Dar Toader cobora dintr-o veche şi însemnată familie din Moldova. Petru Calapod stolnicul este primul membru cunoscut al familiei [3]. Aprodul este strănepotul lui Petru stolnicul şi fiul lui Pătraşco Calapod. Mateiaş, logofătul lui Petru Rareş, a fost căsătorit a doua oară cu Anghelina, mătuşa lui Toader aprodul [4]. La 23 ianuarie 1609, Toader Calapod este mare hânsar. Atunci, el schimba cu Nicoară Prăjescu nişte sate, case şi vaduri de moară [5]. În schimbul satului Stolniceni, Toader primea Boldeştii. Din fericire, documentul cuprinde şi numele copiilor lui Toader: Gheorghe şi Elinca [6]. Câțiva ani mai devreme, Todosiia îi vindea lui Isac Balica partea ei din satul Borleşti [7], sat pe care îl întărea şi Petru Şchiopul. De altfel, în domnia acestuia, Todosiia s-a văzut nevoită să cheltuiască bani ca să poată redobândi satul „din mânile unor boieri de atunci” [8].

În ceea ce-i priveşte pe copiii lui Toader aprodul, Gheorghe s-a căsătorit prima dată cu Maruşca, fiica lui Veisa pârcălabul. Cei doi i-au avut pe Constantin, căsătorit cu o Tofana, şi pe Ionaşco. Cel din urmă vindea o parte din Voruntăreşti primită de la mama sa, Maruşca, lui Gheorghe Năvrăpăscul, vărul lui [9]. Un document de la Vasile Lupu vorbeşte de Ilinca, fiica lui Gheorghe Calapod, ce vindea jumătate din satul Movileni [10]. Aceasta avea, deja, o fată măritată şi nepoți. Gheorghe Calapod a mai avut-o pe Nastasia, căsătorită cu Păcurar [11], şi pe Mărinca. Lor li se mai adaugă şi Vasile.

Cea de-a doua soție a lui Gheorghe a fost Varvara, cu care a avut un fiu, pe Ion [12].

II. Veisa pitar

La 19 februarie 1585, acesta era pitar şi cumpăra o parte din satul Colobanți, de pe Miletin [13]. Veisa nu pare să mai fi ocupat vreo altă dregătorie. În domnia lui Iancu Sasul, lui Veisa, Ionaşco şi Agafia li se întărea stăpânirea asupra Prisăcanilor, Brăjănii şi jumătate din a şasea parte din Boureni [14]. Veisa este amintit ca fost pitar alături de alte rude ale sale, fratele său, Ionaşco şi sora lui Agafia, fii Măricăi. Cei trei au mai avut o soră, Salomia, ai cărei urmaşi erau Mărica şi Elisafta [15]. Alături de ei sunt amintiți şi alte rude de ale lor, Anna şi fratele ei Irimiia Barbovschii, copii Sofroniei şi nepoții lui Ion Vorontariu, fără a şti ce grad de rudenie exista între ei. De altfel, la Colobanți erau stăpâni şi Ieremia Barbovschi peste o parte din sat, dar şi Arsenie Năvrăpăscul [16]. În acelaşi timp, nepoții Veisii pitarului sunt veri cu copiii lui Năvrăpăscul vornic, cu toții nepoții pitarului. Gheorghe Calapod, fiul lui Toader Calapod, a

fost cel mai probabil căsătorit cu o fiică a Veisii. Mai sus, aminteam că el vindea partea lui din Voruntăreşti vărului său, Gheorghe Năvrăpăscul [17]. În prima domnie a lui Petru Şchiopul, Mărica şi sora ei Elisafta, fiicele Salomiei, nepoate de soră ale Veisii pitar şi Ionaşco, fratele lor, Agafia, cu toţii copiii Măricăi veneau la domnie ca să îşi împartă mai multe sate pe care le aveau moştenire. În urma acestei împărţiri, Veisii şi fraţilor săi le revin Brăjanii, jumătate din Vorontăreşti, jumătate din Prisăcani şi jumătate din a şasea parte din Boureni [18]. Astfel, Maruşca soţia lui Gheorghe Calapod este fiica pitarului (nepotul său, Ionaşco îl aminteşte ca fost pârcălab). Probabil că o altă fiică (Nastasia?) a lui Veisa a fost căsătorită cu Năvrăpăscul vornic de gloată [19].

Veisa se înrudea cu familii mari din ţară: Ieremia Barbovschi şi Ion Voruntar. Atunci când părţi din satele lor ajungeau să fie înstrăinate sau în pericol de a fi pierdute, rudele căutau să intervină. A fost cazul Salomiei Voruntăreasa, care a răscumpărat partea din Voruntăreşti zălogită de Gheorghe Calapod [20].

III. Onciul Herţea vătaf

Domnul le întărea mai multe sate acestuia şi surorilor sale, Olena şi Mariica şi nepoţilor lor de frate, copiii lui Coste, fiii Sofiiţei, fiica lui Luca Arbure, dar verei lor, Salomiia, fiica Nastasiei şi altor rude de ale lor, toţi nepoţii lui Arbure. Lui Onciul şi fraţilor lui le-au revenit satul Mândăcăuţi cu moară şi Culicenii cu moară şi Trăbujenii [21]. Aceştia erau copii lui Gavril vistiernicul [22] şi al Sofiicăi, fiica lui Luca Arbure [23].

La 2 martie 1575, Onciul vătaf cumpăra mai multe părţi de ocini: de la Toader şi fratele său, Iuraşco, cumpăra părţi din Ciortoi, pe Ceremuş [24]. Iar de la Costea diacul cumpăra partea acestuia din Văscăuţi pentru 620 de zloţi [25]. În domnia lui Ieremia Movilă, Onciul era staroste şi se plângea de Miron din Cernăuca pentru că a intrat în ocina lui [26]. Pentru Cernăcău se vor judeca şi copiii lui Onciul Herţa, Miron Onciul aprod şi surorile lui. Ionaşco Iaţco, fiul lui Ion Iaţco stolnic, cu ginerele lui, îl părăsc pe Miron Onciul şi surorile lui că au ţinutul satul cu direse nedrepte [27]. Ca să-şi dovedească dreptatea, copiii lui Onciul Herţea aduc 24 de boieri jurători. Ei vor să arate că satul le era moştenire de la tatăl lor, care la rândul lui l-a cumpărat de la Borotco, iar Borotco l-a cumpărat de la Ionaşco Iaţco [28]. Dreptatea va fi de partea lor, domnul întărindu-le satul lui Miron şi surorile lui.

Miron va avea şi el urmaşi. La 20 octombrie 1643, îi găsim pe copiii lui Miron Onciul de Herţa împărţindu-şi averea rămasă de la părintele lor. Documentul ne oferă numele acestora: Teta cu fraţii lui, Isac, Costea, Anna şi Mărica, fiii lui Miron şi nepotul lor Gheorghiţă, fiul lui Ionaşco, nepotul lui Miron. Ei împart jumătate din Cernăcău şi satul Sinehău, din ţinutul Cernăuţi [29]. Miron Onciul fusese căsătorit cu Gaftona, fiica preotului Toma din Călineşti. Pe lângă Miron Onciul aprodul, Onciul cel bătrân a mai avut o fiică, pe Todosia, care îi dă nepotului ei Onofrei Vrânceanul jumătate din satul Lehăceni şi jumătate din Herţa [30]. Todosia se văzuse nevoită să-şi dea proprietatea din cauza dificultăţilor economice. După moartea lui Onciul Herţea, toţi copii lui căzuseră în „asupreală” din cauza lui Iabstreţckii, care i-a pârât că Onciul cel bătrân i-a fost

dator cu 600 de taleri. La moartea Onciului, datoria a căzut asupra urmaşilor lui [31]. Todosia nu a avut cu ce să plătească partea ei şi a plătit fratele ei, Miron. Dar şirul necazurilor nu se opresc aici, pentru că Miron a vrut să-şi prade sora pentru acei bani. În ajutorul femeii sare nepotul ei de soră, Onofrei Vrânceanul, care i-a dat unchiului său banii [32]. În schimbul acestor bani, Todosia i-a dat nepotului ei jumătate din Lehăceni.

Cu toate că dregătoriile pe care le ocupă nu sunt cele care apar amintite în documente, şi dregătoriile mai mici au avut rolul în buna funcţionare a ţării. Dintre aceştia, unii coborau sau se înrudeau cu familii mai vechi. În cazul lui Onciul Herţa, el era nepotul lui Luca Arbore, marele dregător al Moldovei din domnia lui Ştefan cel Mare şi a urmaşilor lui. Tatăl vătafului era Gavril, cămăraş de vistierie în domniile lui Petru Rareş şi trimi ca sol la Braşov. Despre unul dintre ginerii lui, Toader Murguleţ, ştim că a pierit de mânia lui Ştefan Tomşa. În cazul vătafului putem presupune că şi-a pierdut viaţa din aceeaşi cauză. El nu a ocupat dregătorii la fel de însemnate ca ale înaintaşilor lui. Pe de altă parte, urmaşii lui vor fi amintiţi de cele mai multe fără dregătorii. Doar procesele iscate pentru vreun sat ni-i mai aduc în atenţie. În cazul altora, urmaşii lor, fii şi ginerii s-au mai ocupat cu treburile ţării. Pentru Veisa pitarul, de exemplu, nu avem informaţii că ar fi avut urmaşi pe linie masculină, ci doar prin femei. Neamul lui a continuat şi în secolul al XVII-lea, iar în cel următor urma lor abia mai poate fi întrezărită. În acelaşi timp, Veisa pitarul şi Toader Calapod s-au înrudit prin căsătoria copiilor lor. Nu este o situaţie extraordinară. Într-un alt context, am observat că între boierii lui Petru Şchiopul s-au stabilit relaţii de rudenie. De multe ori, boierul mai înaintat în vârstă îşi căsătorea fiica/fiul cu unul dintre boierii tineri şi recent intraţi în sfatul domnesc. Mulţi dintre ei au devenit la rândul lor boieri mari ca Simion Movilă, Andrei hatmanul. În acelaşi timp, nu trebuie omis nici faptul că unii nu s-au ridicat la strălucirea neamului în care au intrat. Rare sunt cazurile când fiul/fiica unui boier mărunt se căsătoreşte cu un membru al unei familii de vază. În cazul tututor acestor personaje, căsătoriile urmaşilor lor s-au făcut cu membri ai unor familii din aceeaşi categorie. Nu trebuie să omitem nici faptul că unii dintre urmaşii lor nu au mai ocupat dregătorii. La decăderea unor familii a contribuit şi fărămiţarea averii pe care o moşteniseră. Situaţiile de criză financiară i-a constrâns pe unii să renunţe la proprietăţile pe care le deţineau. Astfel, la finele veacului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, unii sunt reduşi la starea răzeşilor sau a unor simpli ţărani. Din satele avute, au mai rămas cu părţi din ele, din care erau nevoiţi să renunţe din diferite motive (în primul rând financiare).

Referinţe:

1. *Documente privind istoria României. Veacul XVI*. A. Moldova, III (1571-1590). Bucureşti: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951, p. 258, doc. nr. 312 (în continuare *DIR*, A, XVI/3).
2. *DIR*, A, XVI/3, p. 352, doc. nr. 430.
3. SZÉKELY, Maria Magdalena. *Sfetnicii lui Petru Rareş. Studiu prosopografic*. Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2002, p. 85 (în continuare *Sfetnicii lui Petru Rareş*).

4. *Ibidem*, Anexa 6.
5. *DIR*, A, XVII/2, p. 189, doc. nr. 252.
6. *Ibidem*.
7. Idem, XVII/5, p. 118, doc. nr. 171.
8. *Ibidem*.
9. *Documenta Romaniae Historica*. A. *Moldova*. Volumul XIX (1632-1633), volum întocmit de Haralambie Chirica, Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, p. 340, doc. nr. 258 (în continuare *DRH*, A). Ionaşco Calapod nu vindea satul de bună voie. Era obligat de datoriile rămase de la tatăl său, care zălogise satul. Şi Ionaşco nu dispune de banii necesari. Dar Gheorghe Năvrăpăscul nu şi-a dorit ca satul să ajungă în mâini străine şi cumpără el (*ibidem*, p. 341-342, doc. nr. 259). La 13 noiembrie 1634, documentele îl amintesc, din nou, pe Ionaşco. El vindea din satul Băloşeşti lui Lupul Prăjescu (idem, XXII, p. 319, doc. nr. 283). Documentul îl mai menționează pe Crăciun, fiul lui Ștefan, nepotul Gligoroaei şi strănepotul lui Calapod, care vindea din acelaşi sat (*ibidem*).
10. GHIBĂNESCU, Gh. *Surete şi izvoade (documente slavo-române)*, vol. III, Tipografia „Dacia", Iaşi, 1907, p. 103, doc. nr. 64 (în continuare *Surete şi izvoade*).
11. *Ibidem*, p. 104, doc. nr. 65.
12. *Ibidem*, p. 168, doc. nr. 99. Ion Calapod vindea partea lui din Boldeşti lui Miron Bucioc sulger (*ibidem*, p. 297, doc. nr. 168).
13. *DRH*, A., p. 5, doc. nr. 3. Pitarul avea şi o soră, pe Agahia, care avea la rândul ei un fiu, pe Dumitru. Acesta vindea partea lui de ocină din Vorontăreşti, anume a treia parte din partea de sus, fratelui său Năvrăpăscul fost pitar (*DIR*, A, XVI/4, p. 92, doc. nr. 117; idem, XVII/5, p. 108, doc. nr. 153). Şi cum nevoile care s-au abătut asupra oamenilor au fost multe, în anii următori parte din această moşie a fost zălogită. Iar Gheorghe Năvrăpăscul, dacă au văzut această ocină la om străin, „şi bani n-au avut să o plătească, ce s-au rugat lu Nicolai şi s-au pus zălog argintul ce-au avut la Nicolai şi s-au pus zi la arhanghel să plătească"(*DRH*, A., XIX, p. 342, doc. nr. 259). În domnia lui Miron Barnovschi îi găsim pe nepoții lui Veisa fost pitar. Aceştia vindeau seliştea Prăjeni, pe Miletin, din ținutul Hârlăului, călugărilor de la Bârnova (*ibidem*, p. 589-590, doc. nr. 432). Documentul ne oferă şi numele nepoților pitarului: Ionaşco şi fratele său, Vasile şi surorile lor Erina, Marica, Tofana, Păscălina şi Nastasia, fiii Maruşcăi şi verii lor, Gheorghe Năvrăpăscul şi frații lui, Nacul şi Arsenie, şi sora lor Todosia, fii lui Năvrăpăscul vornic, nepoții lui Veisa (*Ibidem*, p. 590, doc. nr. 432). Savin Năvrăpăscul „şoimarul", fiul lui Gheorghe Năvrăpăscu, răscumpăra părți din Năvrăpeşti, pe care tatăl său le vânduse.
14. *DIR*, A, XVI/3, p. 128, doc. nr. 160.
15. *Ibidem*.
16. SZÉKELY, Maria Magdalena. *Sfetnicii lui Petru* R*areş*, p. 297.
17. *DRH*, A., XIX, p. 340, doc. nr. 258. Gheorghe Năvrăpăscul a fost căsătorit cu Nastasia, fiica Frasinei, nepoata lui Popa Bleandă (GHIBĂNESCU, Gh. *Surete şi izvoade*. Vol. III, p. 119, doc. nr. 9).
18. *DIR*, A, XVI/3, p. 128, doc. nr. 160.
19. *Idem*, XVII/2, p. 169, doc. nr. 218.
20. *DRH*, A., XIX, p. 341, doc. nr. 258.
21. *Ibidem*, p. 281, doc. nr. 339; *ibidem*, p. 343, doc. nr. 418.
22. Pentru activitatea acestuia, vezi SZÉKELY, Maria Magdalena. *Sfetnicii lui Petru Rareş*, p. 455.

23. GOROVEI, Ştefan S. *Addenda et corrigenda. Gavril Trotuşanul şi Gavril vistierul*, în *AIIAX*, XIX, 1982, p. 663-664.
24. *DRH*, A., VII, p. 107, doc. nr. 87.
25. *Ibidem*. În domnia lui Aron vodă, Onciul era tot vătaf. Atunci i se întărea satul Cernăcăul, pe care îl cumpărase încă din domnia lui Petru Şchiopul (*DIR*, A, XVI/4, p. 53 , doc. nr. 65).
26. *DIR*, A, XVII/2, p. 10, doc. nr. 11.
27. *Ibidem*, p. 302, doc. nr. 402.
28. *Ibidem*.
29. BĂLAN, Th. *Documente bucovinene* (1519-1662). Vol. II, Cernăuți: Institutul de Arte grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1934, p. 121, doc. nr. 55. Pe Isac din Sinehău îl găsim în domnia lui Moise Movilă cumpărând o parte din Mogoşeşti de la Orheianul şi soția lui, Odochia (*DRH*, A., XXI, p. 458, doc. nr. 361). Isac a avut o fiică, Grozava, măritată cu Constantin Cucoranul. La 1680, ea era văduvă şi ajungea la o înțelegere cu rudele soțului său cum să-şi împartă averea (BĂLAN, Th. *Documente bucovinene* (1573-1720). Vol. III. Cernăuți: Editura „Glasul Bucovinei", 1937, p. 71, doc. nr. 58).
30. *DIR*, A, XVII/4, p. 125, doc. nr. 164.
31. *Ibidem*, p. 126.
32. *Ibidem*.

POEZIA DIGITALĂ: GENURI ŞI SUBGENURI

CZU: 82-1.09:004.738.52

Doina BACIU

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umaniste,
Universitatea de Stat din Moldova

DIGITAL POETRY: GENRES AND SUBGENRES

The article describes some forms of digital poetry, dividing them into genres and subgenres. These are constantly emerging due to the development of Information and Communication Technologies, social networks, great opportunities and free internet access. The priority of digital literature considerably increases the potential of inventiveness towards the use of different information technologies, and the text is developed through new strategies and ways to expose the innovative, comfortable, pleasant, useful and accessible thoughts to any internet user. Poetry acquires new forms, meanings, reactions that arouse interest in reading, watching, listening, imaginary palpation. Forms of digital poetry transform words and letters into objects that can be manipulated through the effects produced by technology. The text initially appears as a form of knowledge, then, it is organized in new art forms: visual, plastic, decorative, applied. As a result, we can currently talk about such forms of digital poetry as video poetry, audiopoetry, hypercard, google-poetry, instapoetry, Facebook status poems, diagram poem, poster x poem, hypermedia poetry.

Keywords: *Cyberpoetry, Cinepoetry, hypertext, cyberpoetry, ICT, video-poetry, audio poetry, e-poetry, hypercard, challenge.*

Pentru existenţa unei societăţi echilibrate, este nevoie de comunicare. Astăzi aceste posibilităţi ne sunt oferite de Tehnologiile Informaţiei şi Comunicaţiei prin intermediul cărora ne exprimăm gândurile. Folosim instrumente digitale, softuri, microsofturi, echipamente video, audio, indiferent de distanţa la care ne aflăm. Cantităţile de informaţie se răspândesc rapid şi creează oportunităţi de interpretare pentru mase de oameni cu niveluri variate de inteligenţă şi vârstă. Competenţa digitală a devenit o competenţă-cheie, gama largă de tehnologii informaţionale se utilizează în toate domeniile. Mediul online produce mutaţii în gândirea, comportamentul oamenilor şi le oferă o capacitate mai mare de a înţelege viaţa, problemele şi bucuriile ei. Aceste căi de cooperare sunt promiţătoare, iar literatura încearcă să le urmeze cursul. Realitatea implică autorii în utilizarea reţelelor de socializare şi deci crearea online a unor texte digitale care îşi reclamă un mod aparte de abordare. Poezia digitală sau *cyberpoezia* a devenit un produs al reacţiilor internauţilor. Cărţile nu se mai închid, paginile lor sunt într-un proces continuu de creaţie literară şi cibernetică.

Prefixul „cyber" şi cyberpoezia. Prefixul „cyber" şi cuvântul „cyberpoezia" sunt des întâlnite în literatura secolului XXI. Sunt textele care, fiind expuse pe ecranul monitorului, îşi atribuie accesibilitate, rapiditate şi relevanţă în comunicare. Conţinutul lor se extinde pe măsură ce hypertextul asigură un sistem de relaţii între elementele fundamentale ale macrosistemului social-literar. Nu se cunoaşte piscul la care am putea ajunge în ritmul rapid de metamorfoze, ţinând cont de inventarul instrumentelor digitale care s-au creat. Societatea informaţională şi literară de astăzi implică activităţi variate, deschide posibilităţi facile pentru globalizarea poetică prin intermediul reţelelor de socializare, precum: Facebook, Odnoklassniki, VKontakte, Instagram, reţele sociale răspândite la nivel naţional şi internaţional ce permit consumatorului utilizarea diverselor servicii online: să încarce poze şi video-uri, să le aplice filtre digitale şi să le distribuie pe Twitter, Tumblr şi Flickr, etc. Dar cum să ne orientăm în acest hăţiş al diversităţii? O explicaţie de început ne este oferită de Mirela Rusu: „Când vorbim de «literatură digitală» ne referim la forma narativă sau poetică care foloseşte caracteristicile unui dispozitiv informatic. Literatura digitală, numită şi «literatură electronică» sau «literatură computerizată», cuprinde diferite forme literare influenţate de tehnologia şi cultura digitală: literatură produsă de maşini generatoare sau computere, literatură produsă pe web (cyberliteratura) sau pe aplicaţii, literatură care circulă prin diferite formate de cărţi digitale etc. Mai pe larg, semnifică, de asemenea, o schimbare a percepţiei cu privire la statutul literaturii în era digitală. Prin urmare, literatura digitală include producţii literare care circulă sub formă de cărţi fizice, cu condiţia să menţină legături cu cultura digitală" [1].

Textul apare iniţial ca formă de cunoaştere. Evoluţia TIC prezintă un text organizat în noi forme de artă: vizuală, plastică, decorativă, aplicată. Graţie acestor oportunităţi, poezia capătă noi forme, sensuri, reacţii ce stârnesc interesul pentru lecturare, vizionare, audiere, palpare imaginară sub influenţa efectelor cinematografice, multimedia. Tehnologiile permit împărtăşirea experienţelor şi traiectoriilor literare diferite sau comune, unind limbaje şi tematici de la distanţe colosale. Felul acesta de comunicare oferă strategii optime de redare a gândurilor. Nu în zadar teoreticianul literar Roland Barthes remarcă, în cartea sa *Gradul zero al scriitorii*, că „Limba este, aşadar, dincoace de Literatură. Stilul e aproape dincolo: nişte imagini, un debit, un lexic se nasc din corpul şi din trecutul scriitorului şi devin încet-încet automatismele înseşi ale artei sale" [2, p.13].

Pe măsură ce lucrările literare ancorează electronic, tipurile de imagini sunt direcţionate spre regia sonoră, video, picturală, muzicală, poetică, textuală. Scopul elaborării unor asemenea lucrări poetice este de a crea admiraţie prin racordare cinematografică şi literară. În această ordine de idei, elementele cinematografice, precum unghiurile camerei, deplasarea camerei, iluminarea filmului permit interpătrunderea aspectelor stimulatoare de producere poetică. Există un şir de tehnici care sunt utilizate pentru relatarea anumitor întâmplări, evenimente, descrierea sau exprimarea emoţiilor, sentimentelor, trăirilor sufleteşti.

Un exemplu ne poate servi Hendrik Jackson care utilizează în lucrările sale strategii specifice filmului. Arta sa regizorală dă contur mesajelor în poeme vizuale, au-

ditive, palpabile. Scriitorul afirmă într-un interviu că „Citatele din film oferă aşadar un cadru mai larg de referenţialitate, pot crea un setting romantic sau pot surprinde cu uşurinţă schimbările de perspectivă (setările camerei video, filmări panoramice, zooms etc). Aceste intervenţii dinamizează poezia şi sădesc în treacăt, pe nesimţite aproape, efectele dorite" [3].

În prezent, se poate vorbi de faptul că cyberpoezia cuprinde o serie de genuri şi subgenuri, precum:

Cine-e-poezia sau **Poezie Cinetică:** Poezia sonoră/poezia audio, Hypercard;
Infopoezia: Google-poezia, Instapoezie, Poezii-status de Facebook;
Poezia picturală: Poemul diagramă, Poster X Poem, Poezia Hypermedia.

Aceste subgenuri de poezie ţin de schimbările sociale, politice, economice, etapa de dezvoltare informaţională a secolului XXI, relaţiile de cooperare dintre sistemele tehnologice şi literare, procedeele semantice, stilistice, de structură ale textelor. Proprietăţile flexibile ale sistemului tehnic transformă realitatea literară într-un acord cibernetic. Exemplele pe care le putem urmări se referă la aranjarea textului pe planşe digitale („Hypercard"), pe coloane sonore ce înlocuiesc textul (poezia „Hypermedia"), precum şi la caracteristicile, aspectul personajului literar-poetic ce ajunge dotat cu specificul multimedia („Videopoezia"). Intervenirea oricăror tipuri de mecanisme pentru a crea o imagine cât mai real posibilă invită lectorul-telespectator să participe volitiv şi inventativ la actul de creaţie.

Putem vorbi de avantajele pe care le prezintă aceste producţii cercurilor de cititori. Acestea ar fi: rapiditatea, comoditatea, accesibilitatea, perceptibilitatea, multitudinea de propuneri de interpretare poetică, efectele multimedia care facilitează procesul de lectură, interactivitatea. În acelaşi timp, poezia digitală are şi dezavantaje care influenţează negativ lectura, precum: reducerea gradului de imaginaţie, stoparea şi impunerea unei percepţii conformă prezentărilor, reducerea interesului pentru lectura tradiţională, crearea dependenţei de TIC, lectură superficială a textului, reducerea rezistenţei de lecturare.

Evoluţia poeziei în relaţie cu TIC-ul. Dacă e să urmărim evoluţia TIC-ului, atunci observăm o construcţie riguroasă a formatului digital în relaţie cu cyberpoezia. Genurile şi subgenurile poeziei digitale sunt în continuă apariţie datorită dezvoltării Tehnologiilor Informaţionale de Comunicare, reţelelor de socializare, oportunităţilor mari şi libere de accesare a internetului. Prioritatea literaturii digitale sporeşte considerabil potenţialul de inventivitate spre utilizarea diferitor tehnologii informaţionale, iar textul se dezvoltă prin noi strategii şi modalităţi de a expune gândurile inovativ, comod, plăcut, util şi accesibil oricărui internaut. Cercetătoarea Ludmila Şimanschi afirmă că „Literatura digitală nu ar trebui să se reducă doar la aspectul tehnic al realizării sale, ci să reflecte performanţe expresive şi vibraţii artistice" [4]. Aici se intersectează şi ideea poetului Grigore Vieru care spunea că trăim într-un secol grăbit, supranumit *secol al vitezelor*. De aici continuarea cursului despre rolul Tehnologiilor Informaţiei şi Comunicaţiei ce prevalează în mai multe sfere de activitate, iar direcţiile filologice reprezintă una dintre realizările societăţii informaţionale, acestea fiind considerate valori democratice. Obiectivul evoluţiei este îndreptat spre crearea efectelor asupra poeziei

contemporane, a activităţilor literare, procesului de comunicare cu privire la grupurile de scriitori ce organizează textul în forme variate, digitale, în cadrul cărora participanţii devin autori, cititori, observatori. În acest sens, TIC-ul reflectă atitudinea autorului vizavi de cititor şi viceversa, formând o comuniune integră în cadrul procesului poetic.

De acest tip de poezie digitală (cinematografică sau cin(e)poezie) au fost preocupaţi poeţii optzecişti şi douămiişti, fiind atraşi de efectele care le produce. Reprezentanţi de seamă precum: Pier Paolo Pasolini, Ernst Ingmar Bergman, Luis Buñuel Portolés, Lawrence Donald Clark, Hendrik Jackson, Roberto Bolaño, Mircea Cărtărescu, Emilian Galaicu-Păun, Ştefan Manasia ş.a. Cu toate acestea arealul de interes s-a transmis şi actorilor care îşi aleg textele şi le interpretează diferit de variantele cunoscute ca fiind tradiţionale recitativului. Drept exemple pot servi video-poeziile ce le putem întâlni pe YouTube, Google, reţele de socializare: „TATA" de Artiom Oleacu [5; Sergiu Cioiu recită „Ca să pictezi o pasăre", o poezie de Jacques Prévert în tălmăcirea lui Vlad Druc) [6]; etc.

Iată că formele de poezie digitală transformă cuvintele şi literele în obiecte care pot fi manipulate prin intermediul efectelor produse de tehnologie, în acelaşi timp comportă o logică aparte de interpretare în comparaţie cu cea a prozei, ba chiar mai mult, porneşte din realitate şi în acest context, poezia are o dinamică proprie, strâns legată de TIC şi interpretare, caracteristicile sistemului de comunicare, corelarea dintre planurile sintactice, semantice, imagistice. Se pare că literatura ar putea să se piardă ca produs (al cuvântului) natural, ce până nu demult reflecta puritatea exprimării sincere, fără intervenţele efectelor digitale. În ipostaza de interpret sau ascultător tipurile de imagini erau stimulate de imaginaţie, tendinţa spre ideal. Astăzi, TIC-ul favorizează o regândire a textului poetic, a interacţiunii/relaţionării dintre autor-cititor. Petre Bucinschi afirmă că „Este posibilă o transformare a relaţiei scriitor-cititor, care să-şi recucerească valenţele originare, pierdute sau doar rătăcite pentru o vreme" [7].

Actualmente, poezia se poate afla simultan în spaţiul online, unde emiţătorul este poet, ascultător, spectator, cititor sau se prezintă ca un grup, organizaţie ce posedă o informaţie poetică, bine structurată în versuri, motivele, fiind stări de spirit, cunoscute şi necunoscute receptorului care, la rândul său, deţine particularităţi asemănătoare. Între autor şi lector are loc un feedback şi aceştia se pot schimba cu locul, iar cyberpoezia este acea care intensifică relaţiile de colaborare dintre scriitor şi lector ca în cazul Reţelelor literare, concept fondat de Gelu Vlasin.

De asemenea, receptorul este un lector căruia îi este adresat mesajul poetic, fie îl primeşte în mod întâmplător sau conştient. Tot el este cel care ascultă pentru a cunoaşte informaţii; a critica sau chiar pentru divertisment. Poezia devine intermediară pentru aceştia, întruchipând informaţii obiective, judecăţi de valoare, emoţii, trăiri, sentimente. Astfel spus, „Orice cultură, orice act individual care ţine de comportamentul social implică, într-un sens explicit sau implicit, comunicarea" [8]. În cazul videopoeziilor, poetul pregăteşte spaţiul imaginar, iar actorul ce poate fi autor şi personaj, prezintă real, actualizează şi valorifică experienţa socială. Filmul poetic reproduce existenţa relaţiilor fundamentale în crearea produsului digital – videopoezia/cinepoezia.

Poezia electronică sau digitală este o provocare a secolului, o față a societății în care trăim, iar fomele, genurile, subgenurile, limbajul devin obiecte manipulate digital. Continuând cu această idee, TIC-ul generează totalitatea textelor poetice, care sunt direcționate astfel, încât rezultatul să prezinte avantaje de natura materială, socială, politică şi chiar emoțional-sentimentală şi care servesc drept dovadă a principiului de dezvoltare literară, informațională şi socială. Viitorul poeziei va fi condiționat de provocări mari, precum accesul permanent la informații şi dreptul de autor sau proprietate intelectuală. Astfel, serviciile cyberspațiale disponibile la acest moment necesită a fi gândite şi regândite odată cu formarea profesională a poeților, scriitorilor, autorilor ce trebuie să lucreze cu informația digitală. Mulți internauți îşi dezvoltă capacitățile, abilitățile digitale proprii, având un rol important în acest sens, iar alții cooperează cu rețelele de socializare, literare ce creează şi stochează conținutul digital.

Integrarea cu succes a TIC-ului în literatură face parte din evoluția creativității şi este o posibilitate de a include ultimele descoperiri tehnologice şi informaționale, folosind strategiile şi metodele tradiționale de cunoaştere. Poezia digitală este un ansamblu de arte, domenii suprapuse, procedee şi echipamente digitale, care permit o prezentare vizuală, auditivă, psihoemoțională a textului literar. Ea este mlădioasă, iar resursele multimedia oferă interes pentru creație.

Aşadar, pentru inventarea unui asemenea produs trebuie să ținem cont de componentele sistemului informatic şi textual în acelaşi timp:

1. Resursele umane: poetul, autorul, actorul, programatorul, internautul;
2. Metodele şi tehnicile de utilizare pentru crearea unei poezii digitale;
3. Textul poetic;
4. Instrumentele digitale;
5. Echipamentele hardware pentru stocarea şi prelucrarea textelor poetice;
6. Programele software folosite pentru realizarea obiectivelor poeziei digitale.

Generalizând rolul poeziei digitale, observăm următoarele caracteristici:

1. Prezentarea tipurilor de imagini în format digital („Poezia Hypermedia”);
2. Sonorizarea textului (audiopoezia);
3. Stabilirea regiei textuale (videopoezia);
4. Aranjarea textului pe planşe digitale („Hypercard”);
5. Interacțiunea obiectelor digitale („Hypercard”);
6. Suprapunerea artelor (totalitatea genurilor şi subgenurilor de poezie digitală);
7. Viziunea omniprezentă şi omniscientă (depinde de textul poetic şi interpretare);
8. Interpretarea inovativă a poeziei (relația dintre poet-actor-programator);
9. Relaționarea şi cooperarea socială (rețelele literare, instapoezia, google poezia);
10. Schimb de idei şi experiențe (postarea poemelor pe rețelele de socializare, bloguri-instapoezia);
11. Feedback (comunicarea dintre autor–internaut);
12. Braistormingul reprezintă stimularea în grup a gândirii creatoare a poeților, internauților, bazată pe emiterea liberă de idei pentru rezolvarea problemei poetice;
13. Limbaj liber ce reflectă realitatea;

14. Abordarea liberă a subiectelor dorite;
15. Mijloace şi procedee stilistice directe, cu sau fără prejudecăți;
16. Joc de cuvinte.

Urmând descrierile de mai sus ale poeziei, observăm că aceasta împrospătează paginile literaturii, le completează şi chiar vine cu noi reprezentări, definiții, concepte din spațiul virtual, online. Ne trezeşte în clipele zilei sau ale nopții, ne întăreşte cu seria de comentarii, intervențe în baza materialelor video, audio, textuale. Este mai amplă decât postmodernismul şi nu se sfârşeşte la digitalism, pretinde la o noțiune ce depăşeşte absolutul închipuit de omenire. Convingerile vin odată cu necesitatea de a primi şi a oferi ceva nou. Societatea se poate plictisi de intervenții virtuale, distanțate şi va reclama decizia de a împlini necesitățile spirituale ale neamului său personalizate conform dorinței internautului. Iată de ce cyberpoezia sporeşte activitatea utilizatorului-internaut, se joacă în baza de cuvinte, imagini, sunete, simboluri, participanți nelimitați şi subiecte variate. Totul este posibil într-o lume în care imaginarul se intersectează cu realitatea.

Inventarea diferitor genuri şi subgenuri de poezie digitală poate fi o revoluție informațională şi literară în acelaşi timp. Analizele acestora sunt extrem de elocvente prin relevarea suporturilor tehnice şi informatice.

Poezia digitală rămâne a fi un fenomen global, interactiv, provocator, înclinat spre modificări, descoperiri în continuu în ceea ce priveşte structura şi metodele, strategiile de expunere artistică, interpretative. Nu există restricții când este vorba de atingerea unui nivel facultativ de exprimare a nevoilor morale, religioase, fizice, economice, politice. Doar aşa textul se apropie de cititor, ascultător, telespectator, internaut. E mai mult decât un proces literar, e o respirație a societății intelectuale şi a celei care pretinde a fi culturală, naturală.

Referințe:

1. RUSU, Mirela. *O nouă literatură, literatura digitală*, https://edict.ro/o-noua-literatura-literatura-digitala/. [Accesat: 21.08.2020].
2. BARTHS, Roland. *Gradul zero al scriitorii.* Chişinău: Cartier, 2006.
3. *Dlite, blog de literatură german-român*. https://blog.goethe.de/dlite/archives/529-O-pretiin-a-celei-de-a-aptea-arte.html. [Accesat: 26.2021].
4. ŞIMANSCHI, Ludmila. *Aventura metalimbajului poetic de la poezia blogosferică la textualitatea digitală*, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/244-251.pdf , [Accesat: 23.03.2021].
5. OLEACU, Artiom. *Tata*. https://www.youtube.com/watch?v=8rSEs3-mcOA&t=1s [Accesat: 20.03.2021].
6. Sergiu Cioiu recită „Ca să pictezi o pasăre", o poezie de Jacques Prévert în tălmăcirea lui Vlad Druc, https://www.youtube.com/watch?v=KqsWpQQ5Mrg [Accesat:20.03.2021].
7. BUCINSCHI, Petre. *Relația scriitor–cititor,* în Monitor Cultural online, an. VI, nr. 9/2011, https://monitorcultural.wordpress.com/arhiva/relatia-scriitor-%E2%80%93-cititor-petre-bucinschi/, Accesat [22.03.2021].
8. POPESCU, Nicoleta. *Niveluri, forme şi funcții ale comunicării*. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/212-217_6.pdf, [Accesat: 20.03.2021].

CORESPONDENŢA – SURSĂ DE RECONSTITUIRE A ISTORIEI CONTEMPORANE. STUDIU DE CAZ: CORESPONDENŢA ABSOLVENŢILOR LICEULUI „EMANUIL GOJDU” DIN ORADEA DIN PERIOADA INTERBELICĂ

CZU: 930.2:[651.7:373.54](498)

Florentina BARTA

Școala Doctorală de Istorie,
Universitatea din Oradea

CORRESPONDENCE – SOURCE OF RECONSTITUTION OF CONTEMPORARY HISTORY. CASE STUDY: THE CORRESPONDENCE OF GRATUATES OF “EMANUIL GOJDU” HIGH SCHOOL ORADEA FROM THE INTERWAR PERIOD

This study aims at analyzing the correspondence as a source of reconstitution of the past of the “Emanuil Gojdu” National College Oradea through some letters from high school graduates from the interwar period, kept at the „Golden Book” Museum. The correspondence is an important source of information that completes the data from official documents held in the archives. In their approach as a historical source, the answers to the following problems are taken into account: under what conditions they were kept, for what purpose they were drafted, what is the link between the sender and the recipient, how can this link influence the content of the letters, what kind of information results from the letters, how does this information reflects the events, to what extent they give us new information about the authors, the period in which they lived, their personal life, which of the information represents facts and which are the personal opinions of the authors.

Keywords: *correspondence, „Emanuil Gojdu” National College from Oradea, interwar period graduates, „Golden Book” Museum.*

Acest studiu urmăreşte analiza corespondenței ca sursă de reconstituire a trecutului Colegiului Național „Emanuil Gojdu” din Oradea, având ca obiect câteva dintre scrisorile absolvenților liceului din perioada interbelică, păstrate la Muzeul „Cartea de Aur”. Corespondența reprezintă o sursă importantă de informații care completează datele din documentele oficiale păstrate în arhivă. În abordarea lor ca sursă istorică, se au în vedere răspunsurile la următoarele probleme: în ce condiții s-au păstrat, în ce scop au fost redactate, care este legătura dintre expeditor şi destinatar, cum poate această legătură să influențeze conținutul scrisorilor, ce fel de informații rezultă din scrisori, cum reflectă aceste informații evenimentele, în ce măsură ne oferă informații

noi despre autori, perioada în care au trăit, viaţa lor personală, care dintre informaţii reprezintă fapte şi care sunt opinii personale ale autorilor, cât de veridice sunt informaţiile transmise. Scrisorile sunt redactate din perspectiva autorului, fiind esenţial ca informaţiile relevante să fie verificate, comparate cu informaţiile din alte surse, dar şi raportate la contextul perioadei în care au fost scrise. Importantă este, de asemenea, formula de adresare, din care rezultă relaţia dintre autorul scrisorii şi cel căruia îi este adresată.

Colegiul Naţional „Emanuil Gojdu" din Oradea a fost înfiinţat în anul 1919 prin ordinul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, fiind primul liceu românesc de băieţi din oraşul de pe malul Crişului Repede. De-a lungul existenţei sale au fost puse bazele unor tradiţii precum „Cartea de Aur" sau reuniunile absolvenţilor. Legătura foştilor elevi cu şcoala care i-a format a fost mereu una strânsă, fapt care rezultă şi din corespondenţa trimisă şcolii. Cartea de Aur ilustrată a fost concepută de prof. Emil Roşescu începând cu anul 1966 *„ca o cercetare – reconstituire"* a trecutului şcolii: *„s-a înfiripat cu timpul un fond documentar lărgit, de lucrări publicate şi de piese edificatoare despre activităţile creatoare şi despre curriculum vitae donate de absolvenţi"* [1, p.13]. Muzeul dedicat absolvenţilor a fost deschis cu ocazia semicentenarului liceului, la data de 19 octombrie 1969.

O primă scrisoare la care face referire acest studiu este cea trimisă de François Kertész, absolvent al promoţiei 1928, domnului profesor Emil Roşescu la data de 11 martie 1987, cu formula *„Mult stimate Domnule Profesor"* [2, f.1]. Aceasta reprezintă un răspuns la scrisorile trimise de profesor în încercările sale de a îmbogăţi „Cartea de Aur" şi a fost însoţită, după cum reiese chiar din corespondenţă, un CV al absolventului, articole publicate de acesta şi alte documente referitoare la activitatea sa profesională. În mesajul său face referire la reuniunea din anul 1978, la care au participat, printre alţii, academicianul Caius Iacob, colegul său, dar şi dirigintele prof. Iosif Sălăgean. În final, îşi manifestă speranţa că va putea participa şi la reuniunea de 60 de ani din anul 1988. Stabilit în Statele Unite, autorul a absolvit facultatea la Stuttgard, ca inginer chimist şi a urmat specializări la Sorbona şi Columbia University. Cu ocazia vizitelor sale în Europa a revenit şi la Oradea, la întâlnirile cu colegii şi profesorii de la Gojdu, de care îşi aminteşte cu drag.

Tot la „Cartea de Aur" se păstrează un dosar cu corespondenţa legată de reuniunea absolvenţilor promoţiei din 1938/1939, la 30 de ani. La data de 11 martie 1969 absolventul Ioan Lenghel, la acea vreme directorul Bibliotecii municipiului Oradea, a adresat o invitaţie foştilor săi colegi de a participa la întâlnirea de 30 de ani în perioada 14-15 iunie [3, f.1]. Invitaţia a fost urmată de o alta, trimisă o lună mai târziu, la 11 aprilie, din care rezultă că la data de 28 martie a avut loc o şedinţă a absolvenţilor în vederea stabilirii unor detalii legate de reuniune. Această corespondenţă a fost trimisă în numele comitetului de organizare de acelaşi Ioan Lenghel şi face referire la foştii colegi care au răspuns invitaţiei anterioare, menţionează pe cei de la care nu posedă adresa, în vederea obţinerii acestor informaţii, în eventualitatea în care cineva ar fi în posesia lor; de asemenea precizează colegii decedaţi, dar şi faptul că următoarea în-

tâlnire a comitetului de organizare urma să aibă loc la data de 16 aprilie, orele 18:00, la Bibliotecă [4, f.4]. La data de 5 mai 1969 acelaşi autor, în numele comitetului de organizare, a trimis o scrisoare adresată *„Colega”* care aduce completări informațiilor anterioare: programul reuniunii, lista celor care au primit scisorile anterioare, dar nu au confirmat prezența, dar şi lista celor decedați care *„a crescut”* [5, f.5].

Printre răspunsurile primite este scrisoarea adresată de economistul Vlad Zănescu către *„Dragii mei prieteni”* la data de 11 mai 1969. Tonul scrisorii este cald: *„Evocarea anilor petrecuți împreună pe băncile acelui liceu, a deplinei afinități sufleteşti ce s-a statornicit atunci între noi, a momentelor înălțătoare legate de activitatea noastră comună la crearea revistei «Țara visurilor noastre», la turneele cu «Scrisoarea pierdută» şi multe alte asemenea manifestări, sînt încă mult prea puternice şi vii în amintirea mea, chiar după trecerea necruțătoare a anilor – pentru a nu răspunde invitației voastre”* [6, f.7-8].

Dr. Mártonffi András, jurisconsult, absolvent al aceleiaşi promoții, a răspuns invitațiilor prin două scrisori. Prima, datată 10 aprilie 1969, trimisă de la Budapesta, este adresată cu formula *„Dragi colegi”* şi încheiată cu *„Călduroase salutări colegiale”*: *„Între două călătorii – venind de la Sofia şi plecând la Berlin – am primit invitația voastră, de care m'am bucurat mult şi la care mă grăbesc să vă răspund”* [7, f.9]. A doua este o felicitare trimisă de la Berlin, la 25 aprilie, acelaşi an, cu mesajul *„Salutări călduroase tuturor colegilor”* [8, f.10].

Interesantă este şi scrisoarea trimisă cu ocazia aceleiaşi reuniuni de către absolventul Vasile Hossu, episcop greco-catolic de Oradea în perioada 1990-1997, arestat de regimul comunist în anul 1952 şi condamnat la închisoare zece ani [9, p.129]. Scrisoarea, adresată lui Ioan Lenghel, cu formula *„Dragă Ioane”* şi încheiată *„Cu drag”*, a fost scrisă la data de 16 martie 1969, la Traniş şi arată bucuria autorului de a se reîntâlni cu foştii colegi, venind şi cu o propunere: *„s-ar putea organiza o excursie colegială pe circuitul: Valea Iadului (Stîna de Vale) Valea Drăganului, aş fi foarte bucuros să-mi dau contribuția la buna ei desfăşurare, cunoscînd condițiile locale şi traseul”* [10, f.11].

Bucuria reuniunii este împărtăşită şi de inginerul Eugen Hariga, din Timişoara, care răspunde invitațiilor prin scrisoarea din 19 aprilie, în care face propuneri legate de strângerea de amintiri din liceu, dar şi de o excursie la Stâna de Vale. *„Dragă Ionele”*, scrie acesta, *„vin la întîlnire cu mult entuziasm”* [11, f.12-15].

Dosarul cuprinde şi alte scrisori şi telegrame care completează informațiile despre reuniunea absolvenților promoției 1938/1939. Sunt telegrame care confirmă participarea la întâlnire, data, ora sosirii în Oradea, dar şi care anunță imposibilitatea de a participa. De exemplu, telegrama nr. 2451 adresată lui Ioan Lenghel de Vlad Zănescu oferă informații despre locație, sosirea sâmbătă la ora 6:00 şi precizează rugămintea de a rezerva o cameră la Hotelul Transilvania [12, f.16]. Scrisorile pun la dispoziție cercetătorului un fir al poveştii reuniunii absolvenților, de la prima invitație adresată foştilor colegi la epilogul reîntâlnirii, oferă informații despre familie, profesie, realizări, amintiri din liceu şi multe altele. Se poate constata că legătura cu şcoala, dar şi cu

foştii colegi a rămas puternică în timp, formulele de adresare cordiale, călduroase de cele mai multe ori, arată legăturile adânci care s-au format încă de pe băncile şcolii şi care s-au menţinut şi peste 30 de ani, chiar dacă locuiau departe unii de alţii, inclusiv în străinătate.

În demersul de a realiza o istorie a liceului, corespondenţa completează informaţiile despre parcursul profesional şi viaţa absolvenţilor, despre legăturile lor cu şcoala, profesorii şi foştii colegi, despre impactul şcolii asupra destinului lor. De asemenea, corespondenţa deschide noi orizonturi, pune noi semne de întrebare, unele evenimente relatate sau informaţii interesante precizate necesitând cercetări ulterioare.

Referinţe:

1. ROŞESCU, Emil I. *Cartea de aur ilustrată a Liceului „Emanuil Gojdu”*. Oradea: Editura S.C. Crispapier Impex S.R.L., 1994.
2. *Arhiva Colegiului Naţional „Emanuil Gojdu” Oradea*, Fondul muzeului „Cartea de Aur” (în continuare ACNEGO...), inventar nr. 4, *Corespondenţă*, dosar 2.
3. *ACNEGO*, inv. nr. 4, dos. 1.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*.
9. VASILESCU, Stelian. *Oameni din Bihor. Dicţionar sentimental (1940-2000)*. Vol. 1. Oradea: Editura „Iosif Vulcan”, 2002.
10. *ACNEGO*, inv. nr. 4, dos. 1.
11. *Ibidem*.
12. *Ibidem*.

RĂZBOIUL DE LA LUŢK DIN 1431 ŞI ROLUL SĂU ÎN EVOLUŢIA RELAŢIILOR MOLDO-POLONO-LITUANIENE

CZU: 94(438+474.5)"1431":[94:327](478)

Alexandru BEJENARU

Facultatea de Istorie şi Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova

THE LUTSK WAR OF 1431 AND ITS ROLE IN THE EVOLUTION OF THE MOLDAVIAN-POLISH-LITUANIAN RELATIONS

The subject of the following study brings to attention the role of the Lutsk War of 1431 in the evolution of the Moldavian-Polish-Lituanian relations. While the pro-Polish revolt in the western Podolia served as the main casus belli for the conflict between the Kingdom of Poland ruled by Władysław Jagiełło (1386-1434) and the newly elected Grand Duke of Lithuania, Świdrygiełło (1430-1440), the position of the Moldavian prince, Alexander the Good (1400-1432) changed from a pro-Polish to an anti-Polish stance, joining the war on the Lithuanian. The following presentation focuses on depicting the possible causes for such a radical political choice for the Moldavian Principality, as well as the repercussions it had on the evolution of the Moldavian-Polish-Lituanian relations during the 1430's.

Keywords: *The Principality of Moldova, The Kingdom of Poland, The Grand Duchy of Lithuania, Alexander the Good, Pokkutia.*

Războiul de la Luţk din 1431, care a izbucnit ca urmare a crizei uniunii personale a Regatului Poloniei şi Marelui Ducat al Lituaniei, a avut ca participanţi şi forţe externe învecinate, în special Ordinul Teutonic şi Ţara Moldovei condusă de Alexandru cel Bun (1400-1432). Intervenţia acestuia din urmă într-un anumit fel a devenit simbolul unei noi etape a relaţiilor Moldovei cu vecinii săi din nord. Scopul principal al acestei prezentări este de a găsi un răspuns la următoarea întrebare: Cum a afectat războiul de la Luţk relaţiile existente între Polonia, Lituania şi Moldova? Un răspuns clar poate fi formulat numai după stabilirea motivelor care l-au determinat pe domnul Moldovei să intervină în acest conflict, precum şi a obiectivelor pe care conducătorii celor trei state intenţionau să le atingă în cadrul războiului de la Luţk.

Pretextul nemijlocit al declanşării ostilităţilor între Polonia şi Lituania au devenit evenimentele declanşate în Podolia de Vest, regiune istorică învecinată la nord cu Ţara Moldovei – din 1411, Marele Duce al Lituaniei Witold (1392-1430) a primit aceste ţinuturi ca feud pe viaţa proprie de la regele Poloniei, Władysław al II-lea Jagiełło (1386-1434). Conducătorul Lituaniei intenţiona să-şi întărească influenţa asupra acestei regiuni, dar vizitele frecvente ale regelui polonez la Podolia şi extinderea pri-

vilegiilor nobilimii în această provincie au anulat intenţiile lui Witold. Vestea morţii Marelui Duce al Lituaniei la sfârşitul anului 1430 a determinat o parte a domnilor propolonezi din Podolia, conduşi de fraţii Buczacki, să-l aresteze pe starostele Podoliei şi să ocupe castelele din Cameniţa, Smotrych, Skala şi Chervonogrod, trecând sub autoritatea coroanei poloneze. Ca răspuns, noul lider al Marelui Ducat al Lituaniei, Świdrygiełło, i-a pus sub arest la domiciliu în Wilno pe fratele său, Władysław Jagiełło, şi oamenii din anturajul său. Deşi regele Poloniei a fost în curând eliberat, pregătirile pentru război şi o testare a forţelor lor au început să fie efectuate atât de diplomaţia poloneză, cât şi de cea lituaniană în următoarele luni [1, p. 177-179, 181].

Participarea Moldovei în Războiul de la Luţk de partea Lituaniei a devenit un moment de cotitură în relaţiile sale cu vecinii săi din nord – în mod tradiţional, Polonia a acţionat ca putere suzerană a domnilor locali, în timp ce Lituania pe timpul domniei lui Witold ocupa poziţii ostile faţă de Moldova. În istoriografia română, au fost exprimate mai multe versiuni despre motivul probabil al schimbării radicale a politicii externe lui Alexandru cel Bun în direcţia nordică. Motivul principal este descoperirea de către domnul Moldovei în timpul Congresului de la Luţk din 1429 a detaliilor Tratatului polono-maghiar de la Lublău din 1412, potrivit căruia teritoriul Moldovei putea fi împărţit între cele două state în cazul în care Alexandru cel Bun nu ar fi participat într-un război antiotoman după apelul regelui Poloniei. Emil Diaconescu a apreicat această condiţie a Tratatului de la Lublău ca un act de trădare din partea lui Władysław Jagiełło [2, p. 53] – într-o formă mai puţin categorică, opinia dată este împărtăşită în şcoala istorică română de către Constantin Chihodaru [3, p. 248] şi Dinu Poştarencu [4, p. 56]. Petru P. Panaitescu şi Nicolae Grigoraş au considerat principalul motiv al intervenţiei Moldovei în Războiul de la Luţk presupusa anexare a Pocuţiei de către Polonia în 1426, în defavoarea pretenţiilor domnului moldovean, care deţinuse anterior această provincie timp de 5 ani. Pe baza acestei observaţii, ambii istorici considerau întoarcerea Pocuţiei ca principalul scop urmărit de Moldova în timpul războiului de la Luţk [5, p. 102-103; 6, p. 93]. În plus, N. Grigoraş propune o serie întreagă de factori ca motive posibile ale răcirii relaţiilor moldo-polone: ciocnirea în regiune a intereselor regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg şi a regelui Poloniei, Władysław Jagiełło, precum şi tendinţa lui Alexandru cel Bun de a duce o politică externă tot mai independentă; pretenţiile regelui Poloniei în calitate de suzeran al domnului Moldovei de a cere oprirea baterii monedei în statul medieval est-carpatic; contactele personale existente între Alexandru cel Bun şi Świdrygiełło [6, p. 93-95].

În cadrul istoriografiei poloneze, putem să remarcăm ideile exprimate de către Ilona Czamanska – printre motivele intrării Moldovei de partea Lituaniei în războiul de la Luţk, cercetătoarea semnalează poziţia neclară a lui Władysław Jagiełło în timpul disputei dintre Moldova şi vecinul său de sud, Ţara Românească, asupra controlului cetăţii Chilia în 1429 – doar după trecerea acestei crize de frontieră, Alexandru cel Bun a dorit să consolideze poziţiile vulnerabile ale statului său în raport cu vecinii, profitând de scindarea apărută în uniunea polono-lituaniană [7, p. 82]. Pe lângă contactele personale dintre domnul Moldovei şi Marele Duce al Lituaniei Świdrygiełło,

cotitura radicală a politicii lui Alexandru ar fi putut avea şi o conotaţie religioasă – legătura încă strânsă a ierarhiei Bisericii Ortodoxe din Moldova cu centrele ecleziastice din Halici şi Kiev puteau de asemenea să contribuie la o apropriere a Moldovei faţă de Lituania. De asemenea, în istoriografia poloneză, problema controlului asupra Pocuţiei este acceptată ca unul din principalele motive ale rupturii relaţiilor moldo-polone – Alexandru cel Bun putea fi revoltat de modul în care Władysław Jagiełło şi-a plătit datoria sau de amânarea transferului provinciei de frontieră sub controlul Moldovei [7, p. 83-84, 86].

În cele din urmă, potrivit cronicarului polonez Jan Dlugosh, forţele Ţării Moldovei au atacat posesiunile poloneze din Podolia şi Rutenia Roşie, devastând împrejurimile Sniatynului, Haliciului şi Cameniţei. Fraţii Buczacki, menţionaţi la începutul acestei prezentări, în fruntea forţelor regale au reuşit să învingă şi să împingă înapoi trupele domnului Moldovei de pe poziţiile ocupate [8, p. 54]. În pofida modului de interpretare a acestor ştiri – să le dăm crezare completă sau să ne exprimăm îndoielile asupra lor, aşa cum a făcut istoricul român C. Cihodaru, ciocnirile militare moldo-polone nu au afectat rezultatul războiului de la Luţk – conform armistiţiului de la Czartorysk din 1-2 septembrie 1431, Polonia a păstrat sub controlul său întreaga Podolie de Vest, iar Lituania a păstrat în stăpânirea sa partea de est a acestei provincii. De facto, confruntarea militară a Poloniei cu Lituania, Ordinul Teutonic şi Moldova s-a încheiat cu o remiză pentru toţi participanţii săi [1, p. 210].

Situaţia lui Świdrygiełło în Lituania s-a agravat pe 31 august 1432 ca urmare a complotului lui Sigismund Kiejstutowicz împotriva lui Świdrygiełło, proclamându-se ulterior nou Mare Duce al Lituaniei şi semnând actul uniunii cu Polonia de la Grodno din 15 octombrie 1432. Świdrygiełło reuşeşte să evite sfârşitul tragic al carierei şi vieţii sale, continuând să lupte pentru tronul ţării din jumătatea de sud-est a Marelui Ducat al Lituaniei. Pentru planul războiului comun împreună cu Ordinul Teutonic împotriva lui Sigismund Keistutovici şi a Poloniei, Świdrygiełło de asemenea miza pe un atac al forţelor lui Iliaş I, succesorul lui Alexandru cel Bun pe tronul Moldovei, împotriva Poloniei în ianuarie 1433 [1, p. 320]. Însă rezultatele modeste ale campaniei militare a lui Świdrygiełło în Lituania şi a aliaţilor săi teutoni în Polonia vor duce la o ruptură a alianţei moldo-lituaniene. Pacea definitivă dintre Moldova lui Iliaş I şi Polonia lui Władysław Jagiełło a fost încheiată prin jurământul de credinţă faţă de regele polonez din 3-5 iunie 1433 [9, p. 478-479].

Drept urmare, Războiul de la Luţk din 1431 a devenit un eveniment important în dezvoltarea relaţiilor moldo-polonezo-lituaniene. În cadrul relaţiilor moldo-polone propriu-zise, Alexandru cel Bun nu numai că a rupt toate legăturile cu coroana poloneză, dar a intrat şi într-o confruntare militară deschisă cu fostul său suzeran. Ţara Moldovei a devenit formal independentă în relaţiile sale externe cu Lituania şi Ungaria [7, p. 87]. În acelaşi timp, obiectivele maxime urmărite de domnul Moldovei în timpul conflictului nu au fost realizate, nejustificând astfel o linie de politică externă complet nouă în ochii clasei politice moldoveneşti. Ca rezultat, a apărut o scindare internă între susţinătorii politicii externe propoloneze şi antipoloneze, exprimată sub

forma unei crize dinastice, declanşată în jurul luptei pentru putere între moştenitorii lui Alexandru, Iliaş şi Ştefan.

Imediat după depunerea omagiului faţă de regele polonez, menţiunile fratelui mai mic al lui Iliaş I, Ştefan, dispar din cancelaria domnească după 15 iunie 1433, pentru ca mai târziu acesta să reapară în fruntea unor forţe militare din Ţara Românească, învingându-l pe Iliaş şi devenind noul domn al Moldovei [9, p. 478-479]. Luptele interne ulterioare pentru tronul Moldovei dintre Ştefan şi Iliaş evoluau în contextul războiului dintre Świdrygiełło şi Sigismund Keistutovici pentru Lituania, fiind strâns legate una faţă de alta. În scrisoarea lui Świdrygiełło către maestrul Ordinului Teutonic din 28 martie 1436 îl va contrapune pe aliatul său, Ştefan al II-lea, fratelui său mai mare Iliaş I, pe care marele duce l-a numit ca fiind „de partea polonezilor" [1, p. 418]. Polonia, în acelaşi timp, şi-a consolidat hotarele sale în regiunea Pocuției şi Podoliei, ceea ce a dus la creşterea rolului său destul de influent în istoria Țării Moldovei în următorii ani.

Referințe:

1. ПОЛЕХОВ, С.В. *Наследники Витовта. Династическая война в Великом княжестве Литовском в 30-е годы XV века*. Москва: Индрик, 2015.
2. DIACONESCU, E. *Alexandru cel Bun*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1968.
3. CIHODARU, C. *Alexandru cel Bun (23 aprilie 1399–1 ianuarie 1432)*. Chişinău: Cartea moldovenească, 1990.
4. POŞTARENCU, D. *Domnia lui Alexandru cel Bun*. Chişinău: Universitas, 1994.
5. PANAITESCU, P. Legăturile moldo-polone în secolul XV şi problema Chiliei. În: *Romanovlahica*, 1958, vol. III.
6. GRIGORAŞ, N. *Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457); Moldova lui Ştefan cel Mare (1457-1504)*. Chişinău: Universitas, 1992.
7. CZAMANSKA, I. *Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski. Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*. Poznan: Adam Mickiewicz University Press, 1996.
8. DŁUGOSZ, J. *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Ks. 11, Ks. 12, 1431-144*4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.
9. REZACHEVICI, C. *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova: a. 1324-1881*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2001.

AUDITUL ETIC ÎN ŞCOLI

CZU: 303.4:377.8:[005:174]

Alina Elena BOGDAN (cs. TURCESCU)

Şcoala Doctorală a Facultății de Filosofie,
Universitatea din București

ETHICAL AUDIT IN SCHOOLS

This article briefly describes some of the conclusions of an extensive ethical audit questionnaire applied in three pre-university theoretical colleges in Pitesti to teachers, students and their parents. The questions asked follow a model proposed by Muel Kaptein that is adapted to the school context and tries to verify some of the research hypotheses regarding the school ethical environment, among which: it is necessary to change traditional teaching methods; it is necessary to increase the share of information application, to the detriment of the amount of information; the moral-social education of the students is necessary; it is necessary to provide psychological support to students by teachers; there is a need to improve the dialogue with parents and their involvement in the relationship with the school; it is necessary to increase interdisciplinarity in order to bring the information taught to the concrete life of the student and his motivations; a code of ethics is needed for teachers, but also for leadership.

Keywords: *ethical management, ethical audit, pre-university colleges, education.*

În cercetarea pe care ne-am propus-o pe tema managementului etic în colegiile preuniversitare, folosim atât cercetarea cantitativă prin aplicarea unui chestionar profesorilor, elevilor şi părinților, ca metodă deductivă ce pleacă de la ipotezele prezentate în abstract şi verificate prin acest chestionar, cât şi cercetarea calitativă ce este inductivă şi este aplicată prin observațiile şi interviurile făcute de noi de-a lungul a 25 de ani în învățământul preuniversitar.

De asemenea, folosim atât cercetarea transversală prin încercarea de a descoperi relațiile cauzale dintre fenomenele studiate şi actorii implicați, aspecte ce reies în urma analizei răspunsurilor la chestionarele aplicate, cât şi cercetarea longitudinală prin urmărirea evoluției în timp a fenomenului studiat. În cazul nostru, am putut observa în propriul colegiu evoluția pozitivă a sentimentului de apartenență la organizația noastră şcolară a profesorilor prin schimbarea conducerii şi axarea pe acest aspect cu preponderență de către noua conducere. De asemenea, am putut observa evoluția şcolară pozitivă a elevilor care au primit suport psihologic şi moral din partea profesorilor, lucru ce dovedeşte corectitudinea uneia dintre ipotezele enunțate mai sus, anume necesitatea acordării suportului psihologic elevilor.

În ce priveşte metodele de cercetare folosite, alături de observaţie, utilizăm interviul, ancheta pe bază de chestionar, analiza documentelor (de exemplu, analiza documentului şcolar „catalog" prin prisma evoluţiei pozitive a situaţiei absentării elevilor la clasele la care profesorul diriginte aplică regulile referitoare la absenţe).

În opinia lui Muel Kaptein, managementul etic este despre impregnarea unei organizaţii cu responsabilitate etică ce reprezintă un element indispensabil pentru existenţa corporaţiei. Încrederea morală se referă la corectitudine, sinceritate, onestitate, scrupulozitate în îndeplinirea obligaţiilor contractuale, valori perene ce stau la fundamentul societăţii. Kaptein crede că acestea pot fi îmbunătăţite printr-un management etic eficient, dar, pentru aceasta, este necesară realizarea preliminară a unui audit etic menit să ne evoce nivelul etic al instituţiei. Acesta este masurat de catre Kaptein prin şapte calităţi, valori ce sunt abordate din trei perspective diferite, aşadar rezultând douăzeci şi una de calităţi. Cele trei perspective sunt numite de el astfel: „mâini obscure" (*entangled hands*), „multe mâini" (*many hands*) şi „mâini murdare" (*dirty hands*) şi sunt comparate de autor cu cele trei dimensiuni prin care putem măsura volumul unui lucru: lungimea, lăţimea şi adâncimea.

Dimensiunea „mâini obscure" are în vedere gradul în care angajaţii sunt stimulaţi să utilizeze cu grijă bunurile organizaţiei, materiale sau spirituale. Perspectiva „multe mâini" vorbeşte despre măsura în care angajaţii sunt stimulaţi să îşi îndeplinească individual şi colectiv sarcinile de serviciu, îndatoririle din fişa postului. A treia dimensiune, a „mâinilor murdare" este legată de gradul în care angajaţii sunt direct stimulaţi să balanseze interesele organizaţiei şi cele ale beneficiarilor.

Prima dintre calităţi, claritatea, are în vedere măsura în care aşteptările companiei faţă de preceptele morale ale angajaţilor sunt precise, concrete, complete. Consecvenţa este o calitate ce se referă la măsura în care aşteptările organizaţionale în raport cu conduita morală sunt coerente, univoce, clare, compatibile. Dreptatea este acea calitate a organizaţiei ce dezvăluie măsura în care sancţiunile sau recompensele corelează cu un comportament iresponsabil sau responsabil. Materializarea constituie o calitate ce măsoară gradul în care te achiţi lăudabil de responsabilităţile pe care le ai. Susţinerea este, în versiunea „mâinilor obscure", sprijinul primit de către angajaţi privitor la utilizarea adecvată a bunurilor organizaţiei. Susţinerea „multelor mâini" depinde de măsura în care angajaţii au încredere în colegii lor. „Mâini murdare" gestionează greşit calitatea susţinerii, atunci când asupra angajaţilor se pune o mare presiune în a sprijini deciziile şi politicile companiei ce par a fi în detrimentul intereselor beneficiarilor, dar fără ca angajaţii să cunoască motivele pentru care compania a luat acele decizii sau a permis anumite fapte. Vizibilitatea este acea calitate a organizaţiei ce corelează cu măsura în care comportamentul angajaţilor şi efectele conduitei angajaţilor sunt observate. Deschiderea către dialog reprezintă gradul în care dilemele, problemele, criticile legate de norme, valori, comportament pot fi puse în discuţie, sunt dezbătute.

Chestionarul aplicat este o adaptare personală la contextul şcolar al acestor 21 de variabile concepute de Kaptein pentru organizaţii economice în general. Pentru profesori şi elevi avem: prima secţiune – 102 întrebări cu alegere unică din cinci variante

(niciodată, rar, uneori, deseori, mereu), a doua secţiune – 98 de întrebări cu alegere din două variante (da sau nu), a treia secţiune – 9 întrebări cu alegeri multiple sau deschise, între care două vizau sexul şi categoria de vârstă. Pentru părinţi, în mod similar. Întrebările despre atitudinea respondentului sunt, de regulă, dublate de o întrebare similară despre atitudinea celorlalţi, ştiut fiind că avem tendinţa să ne referim la noi mai ales pozitiv, în timp ce despre ceilalţi mai aproape de negativ sau de realitate. La fel, întrebările sunt repetate în alt mod, sub forma unor afirmaţii, pentru verificarea răspunsurilor primite. În acest fel, ponderând valorile răspunsurilor, putem avea o imagine mai aproape de realitate a cotelor aferente atitudinilor chestionate. La chestionare au răspuns în total, în cele trei colegii: 63 de profesori (din aproximativ 200 de titulari), 279 de elevi (din aproximativ 3000 de elevi), 194 de părinţi (din aproximativ 3000 de familii).

Ca o concluzie foarte generală, auditul etic arată că aceste colegii preuniversitare, ca licee teoretice, stau chiar bine la capitolul morală instituţională şi respectarea normelor ei, strict privind majoritatea celor 21 de variabile adaptate după Kaptein. Iau ca bază, evident, nu doar răspunsurile profesorilor care, în mod firesc, spun despre ei şi colegii lor că respectă regulile etice, ci în special răspunsurile elevilor şi părinţilor care, majoritar, consideră la fel. Acest lucru mai arată faptul că în şcolile teoretice, considerate de elită, cei implicaţi se şi ridică cel puţin satisfăcător la nivelul aşteptărilor. Ne referim, de exemplu, la faptul că, în general, profesorii îşi fac orele, predau materia, întârzie sau chiulesc arareori, nu încalcă de regulă normele de conduită în raport cu colegii, elevii, părinţii, cunosc regulamentele interioare, în general le aplică, respectă colegii, conducerea, îşi îndeplinesc sarcinile de serviciu, conformitatea cu legea şi normele interioare este verificată de către conducere, elevii şi părinţii au atitudini şi comportamente în acord cu regulile morale şi instituţionale etc. Problemele ce necesită în principal remediere angajată printr-un management etic planificat sunt legate de aspecte ce se regăsesc în toate şcolile, şi nu doar din România, şi care sunt prezente în ipotezele de la care am plecat şi pe care le-am enunţat la început: metodele de predare, conţinutul lor, comunicarea dintre părinţi şi şcoală, suportul psihologic şi emoţional acordat elevilor, crearea unei comunităţi şcolare formată nu doar din profesori şi elevi, ci şi părinţi care să permită sentimentul că aparţii acelei organizaţii şi împărtăşeşti cu ea nu doar aspectele şcolare, ci şi extraşcolare. Este adevărat că şi profesorii, şi elevii, şi părinţii răspund majoritar că există comunicare între şcoală şi familii, dar răspunsurile similare referitoare la şedinţele cu părinţii care au loc şi faptul că nu prea participă la altfel de evenimente care să permită comunicarea, arată că ei, toţi, se referă în special la aceste întâlniri instituţionale care se produc în medie de 2 ori pe an. Când este vorba despre alte evenimente, părinţii răspund în proporţie de 63,40% că rar sau niciodată nu s-au organizat de către şcoală evenimente extraşcolare la care să participe împreună cu şcoala, iar 76,81% spun că rar sau niciodată nu au participat la asemenea evenimente. De asemenea, elevii spun în proporţie de 45,16% că rar sau niciodată nu au participat la evenimente extraşcolare împreună cu şcoala.

Întrebați despre sistemul de educație, 40,32% dintre profesori consideră că sunt rar sau niciodată motivați de către sistem să își facă meseria la standarde înalte, în timp ce doar 32,26% consideră că sunt mereu sau deseori motivați spre aceasta. Cu toate acestea, referitor la profesori, atunci când vine vorba despre motivarea lor nefinanciară de către şcoala în care sunt profesori, 80,64% dintre ei consideră că sunt mereu sau deseori motivați, mândria dată de faptul că predau în astfel de şcoli recunoscute social fiind probabil suficient de puternică. De asemenea, profesorii spun că nu au relații conflictuale cu colegii, iar colegii sau conducerea îi sprijină, ceea ce vorbeşte despre un climat organizațional eficient, plăcut şi etic. În realitate, nu sunt foarte multe lucruri instituționale care să producă coeziune. Aceasta se realizează mai ales la nivel de simpatii personale, dar manifestarea interesului pentru eficiența organizației din care simți că faci parte înseamnă mult mai mult decât atât. Un răspuns ce este evocator şi poate arăta la ce nivel se produce acest interes comun vine din partea elevilor: la afirmația „De multe ori, profesorii nu sunt interesați dacă ai lor colegi profesori îşi fac treaba corespunzător", 58,84% au spus ca da, iar atunci când au în vedere afirmația „Compromisurile pentru ca toată lumea să fie „mulțumită" sunt o obişnuință în şcoală", 53,07% răspund, de asemenea, că da. Cu toate acestea, părinții nu sunt de aceeaşi părere cu propriii copii: la prima afirmație, 63,68% răspund că nu, iar la a doua, 70,53% răspund că nu. Această discrepanță poate fi pusă pe seama faptului că părinții nu sunt suficient de conectați la ceea ce se petrece în şcoală şi nu au un nivel de informare şi comunicare cu şcoala suficient, în ciuda faptului menționat şi în paragraful anterior că ei cred că da.

În ce priveşte relația cu elevii, profesorii consideră în procent de 100% că deseori sau mereu au o comunicare bună cu elevii. Dar, în timp ce 34,77% dintre elevi spun că au avut deseori sau mereu sentimentul că profesorii nu țin cont de nevoile şi interesele lor, un procent similar, 34,41% spun că rar sau niciodată nu au avut acest sentiment. Când întrebarea adresată elevilor se referă la buna comunicare în general cu profesorii, 29,75% spun că niciodată sau rar au avut o bună comunicare cu profesorii, iar 35,12% spun că au o bună comunicare cu profesorii deseori sau mereu. Cu toate acestea, procentele de doar o treime mulțumiți de aceste aspecte sunt în mare discrepanță cu declarațiile de 100% ale profesorilor pe această temă. Şi la acest capitol apare o diferență semnificativă între ceea ce cred părinții şi ceea ce consideră elevii: părinții, întrebați dacă există o bună comunicare în şcoală răspund în proporție de 61,86% că deseori sau mereu, iar la întrebarea referitoare la comunicarea dintre şcoală şi părinți consideră în procent de 60,31% că deseori sau mereu este o bună comunicare.

De asemenea, elevii consideră în proporție de 45,16% că profesorii țin cont de părerea lor rar sau niciodată şi doar 20,79% cred că aceasta se petrece deseori sau mereu. Atunci când întrebarea este adresată direct pe sfera emoțională, anume „Considerați că profesorii au ținut cont în abordarea dvs. de situația emoțională şi/sau socială problematică, atunci când acesta a fost cazul?", 52,33% dintre elevi au răspuns că rar sau niciodată profesorii nu au ținut cont de aceste aspecte, şi doar 20,79% că mereu sau deseori. Prin contrast, la aceeaşi întrebare profesorii au răspuns că au ținut cont în

proporție de 98,39% deseori sau mereu. Dificultatea aspectului emoțional şi psihologic este întărită de răspunsurile elevilor la întrebarea: „Comunicați cu profesorii sau profesorul diriginte despre problemele personale pe care le aveți?", la care 66,67% au spus că rar sau niciodată, cu preponderență uriaşă pe „niciodată". Prin contrast, la aceeaşi întrebare adresată profesorilor, aceştia au răspuns în proporție de 67,75% că deseori sau mereu au comunicat cu elevii despre problemele personale pe care aceştia le au, şi doar 8,06% că rar, răspunsul că „niciodată" nefiind selectat de către niciunul. De asemenea, elevii, întrebați dacă „Sunt profesorii interesați de acțiuni extraşcolare pe care le realizați, proiecte, inițiative hobby-uri?" – 56,63% au spus că rar sau niciodată, cu preponderență pe rar. Răspunsurile din toate categoriile ne arată însă, în procente covârşitoare, că se preferă ca, la încalcarea unei reguli, să se utilizeze mai întâi educația şi îndreptarea, şi abia apoi pedeapsa: profesori – 94,45%, elevi – 93,23%, părinți – 95,19%. Această nevoie de toleranță vine, cel mai probabil, tocmai din nevoia fiecăruia de a fi înțeles, de a primi suport moral şi psihologic din partea celorlalți, nu doar elevii, ci şi profesorii.

Tot la capitolul comunicare, deşi se vorbeşte despre o bună comunicare între şcoală şi familii, elevii au răspuns în procent de 69,52% că părinții lor nu comunică, de regulă, cu profesorii despre consecințele pe care le-au avut asupra elevului deciziile sau acțiunile profesorilor, ale şcolii. La fel, elevii întrebați dacă ei comunică cu profesorii despre aceste lucruri, un procent identic au răspuns că nu.

Elevii consideră în proporție de 51,97% că şcoala lor nu îi motivează niciodată sau îi motivează rar pentru a învăța, şi doar 20,07% consideră că sunt deseori sau mereu motivați de către şcoală să învețe. În ce priveşte motivarea lor spre învățare din partea sistemului de educație, cifrele sunt chiar îngrijorătoare: 63,80% consideră că îi motivează rar sau niciodată, şi doar 14,34% consideră că îi motivează mereu sau deseori. 55,91% dintre elevi spun că ceea ce li se predă la şcoală le este de folos în viață rar sau niciodată, în timp ce doar 12,55% consideră că ceea ce li se predă le este de folos în viață deseori sau mereu. Concluzia este întărită de răspunsurile la alte două afirmații, ce repetă întrebarea în alt mod, anume: „Consider că multe din sarcinile de învățare ca elev se fac doar formal, fără mare impact asupra formării noastre", la care 82,66% dintre elevi au răspuns că da; şi „Consider că în şcoală primesc informațiile necesare pentru a mă pregăti pentru viață în general", la care 72,00% au spus că nu. Cu toate acestea, valorizează şcoala, consideră că au nevoie de ea, nu o nesocotesc. Anume, la întrebarea referitoare la importanța şcolii pentru viitorul lor în viață, 60,57% dintre elevi spun că este deseori sau mereu.

Profesorii sunt mai puțin conştienți de deficiențele propriilor lor metode de predare, considerând majoritar că metodele de predare ar trebui schimbate doar uneori. Răspunsul majoritar de evitare, „uneori", arată că profesorii nu ştiu cum să abordeze subiectul, nu sunt conştienți în legătură cu ce ar trebui schimbat şi, mai ales, cum. Iată de ce sunt absolut necesare sesiuni training şi antrenamente concrete la care profesorii să participe în legătură cu metodele activ-participative. Toată lumea a auzit de ele, dar puțini ştiu să le aplice concret. În schimb, răspunsurile majoritare ale elevilor care

vorbesc despre faptul că alte metode le-ar spori motivația spre învățare, arată un lucru evident, anume că se plictisesc la ore. 65,59% dintre elevi consideră că folosirea altor metode de predare ar spori motivația lor spre învățare, 45,52% dintre ei considerând că metodele folosite de profesorii lor sunt rar sau niciodată „cele mai eficiente" şi doar 21,86% afirmând că metodele folosite sunt deseori sau mereu în acest fel. Iar, întrebați dacă ceea ce învață la şcoală le stimulează îndeajuns gândirea independentă şi creativitatea, ei răspund preponderent că rar sau niciodată, anume 54,84%, iar că le stimulează gândirea şi creativitatea deseori sau mereu răspund doar 19,71%. În plus, 42,66% dintre elevi cred că profesorii insistă mai ales pe comunicarea de informații decât pe aplicarea lor, şi doar 19,35% spun că acest lucru se întâmplă rar sau niciodată. Pentru contrast, la această întrebare 56,45% dintre profesori au răspuns că rar sau niciodată nu insistă mai ales pe comunicarea de informații decât pe aplicarea lor.

Un ultim lucru menționat aici ce ne atrage atenția este faptul că, în medie, 57,41% dintre profesori, 80,30% dintre elevi şi 71,66% dintre părinți consideră că este necesar un cod etic pentru profesori. Rezultatele sunt similare privitor la necesitatea unui cod etic pentru conducere.

Referințe:

1. KAPTEIN, Muel. *Ethics Management. Auditing and developing the etical content of organizations*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1998.
2. LAASCH, Oliver, CONAWAY, Roger. *Principles of Responsible Management: Glocal Sustainability, Responsibility and Ethic*. Stanford: Cengage Learning, 2015.
3. MENZEL, Donald. *Ethics Management for Public Administrators. Leading and Building Organizations of Integrity*. New York, London: M.E. Sharpe, 2012.
4. MUREŞAN, Valentin. *Managementul eticii în organizații*. Bucureşti: Editura Universității, 2009.
5. TREVINO, Linda, WEAVER, Gary, GIBSON, David et al. Managing ethics and legal compliance: what works and what hurts. In: *California Management Review*, 1999, 41(2), pp.131-151.

STATISTICA – SURSĂ DE CERCETARE A EMIGRAŢIEI POPULAŢIEI DIN BASARABIA LA SFÂRŞITUL SECOLULUI XIX – ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

CZU: 930.25:314.743(478)"18/19"

Viorel BOLDUMA

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău

STATISTICS - SOURCE OF RESEARCH OF THE EMIGRATION OF THE POPULATION FROM BESSARABIA AT THE END OF THE 19TH CENTURY - THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

In the recovery of historical memory, an important source of first necessity, strictly obligatory, is the historical sources – especially the statistical ones. The documents included in these funds / files represent the correspondence between the tsarist/central authorities and local officials in Bessarabia regarding the requests/attempts of emigration of peasants, on state lands, in the counties of Bessarabia, in the Far East and Siberia.

Thus, statistical information has a major impact on understanding the historical processes of society.

Keywords: *Bessarabia, Russian Empire, Akkerman, Hotin, reform, legislation, emigration, peasants, land, statistical.*

În recuperarea memoriei istorice, o sursă importantă de prima necesitate, strict obligatorie, o constituie izvoarele istorice – în special cele statistice.

Statistica este o ştiinţă ce se ocupă de descrierea şi analiza numerică a fenomenelor de masă, care cu succes poate fi folosită ca metodă de cercetare istorică.

Însemnătatea acestei surse documentare, în demersul amplu şi complex al cercetării istorice, derivă şi din faptul că aceasta permite a înţelege mult mai amplu şi mai profund acele schimbări care au intervenit în Basarabia sub regimul de dominaţie ţaristă [2, p.32].

Documentele depozitate în Arhiva Naţională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul 329, *Oficiul gubernial din Basarabia 1892-1918,* prezintă o sursă statistică importantă în vederea cercetării emigraţiei populaţiei din Basarabia în Caucaz, Siberia, Crimeea şi Extremul Orient la sfârşitul sec. XIX – începutul sec. XX.

Statisticile efectuate de diferite instituţii, cu diferite ocazii, dezvăluie importante aspecte ale relaţiilor istorice, precum: evoluţia demografică, densitatea şi mobilitatea populaţiei, apartenenţa socială şi etnică, starea materială a locuitorilor dornici să

emigreze, dinamica emigrației pe luni/ani, dinamica reîntoarcerii înapoi a țăranilor emigranți etc.

Documentele incluse în aceste fonduri/dosare reprezintă corespondența dintre autoritățile țariste/centrale şi funcționarii locali din Basarabia cu privire la cererile/tentative de emigrare ale țăranilor, pe pământurile statului, din județele Basarabiei în Extremul Orient şi Siberia.

Totodată, dosarele conțin listele țăranilor dornici să emigreze, starea economică a acestora, cauzele emigrării, precum şi încercările autorităților locale de a reglementa acest proces.

Dosarele includ următoarele date statistice:

1. Rapoarte lunare/anuale ale ispravnicilor de județ cu:
   a) numărul de cereri depuse de țărani;
   b) numărul de cereri acceptate/respinse de către autorități;
   c) județele în care au fost depuse (acceptate sau respinse) cele mai multe cereri.

2. Liste care conțin date statistice despre:
   a) starea economică a familiilor de țărani dornici să emigreze;
   b) componența familiei: numărul membrilor de familii, sex, vârstă;
   c) câți dintre ei dețineau teren agricol, imobile etc.;
   d) numărul de țărani care arendau teren agricol;
   e) numărul de locuitori care dețineau teren agricol şi mărimea lui în desetine;
   f) numărul țăranilor datornici;
   g) sumele de bani de care dispuneau locuitorii dornici să emigreze etc.

În continuare, **vom analiza/prezenta două studii de caz**, care se regăsesc în dosarele de arhivă, datele statistice care ne ajută să stabilim lista localităților din județul Hotin, locuitorii cărora au depus cereri, dar care au fost respinse pentru a emigra în Siberia şi Extremul Orient/Siberia în anii 1894-1900.

Tabelul 1

Lista localităților din județul Hotin locuitorii cărora au depus cereri şi au fost respinse pentru a emigra în Siberia şi Extremul Orient/ Siberia în anii 1894-1900*

Nr. crt.	Localitatea	Anul	Numărul		Statutul familiilor dornice să emigreze	Regiunea unde urmau să migreze
			familii	persoane		
1	Resteo-Otaci	1894	8	40	Fără pământ/ arendaşi	Siberia
2	Darabani, Dăncăuți, Capilauca, Cruglic	1894	43	215	Fără pământ/ arendaşi	Primoria/ Vladivostok
3	Hotin	1895	14	70	Fără pământ/ mic-burghezi	Siberia/gubernia Tomsk

4	Păscăuți, Tulbureni, Darabani, Levinți, Capilauca	1895	24	120	Fără pământ/ arendaşi	Primoria/ Vladivostok
5	Resteo-Otaci	1896	13	65	Fără pământ/ arendaşi	Iujno-Ussuriysk
6	Tețcani	1896	24	115	Fără pământ/ arendaşi	Iujno-Ussuriysk
7	Lencăuți, Nagoreni, Macareuca	1897	8	41	Fără pământ/ arendaşi	Iujno-Ussuriysk
8	Pererita, Tețcani	1900	167	835	Fără pământ/ arendaşi	Amur/Primoria
9	Vasileuți, Ojeva	1900	112	590	Fără pământ/ arendaşi	Amur/Primoria
10	Beleavineț, Gromodzeni, Coteala	1900	61	300	Fără pământ/ arendaşi	Amur/Primoria
11	Secureni Răspopeni	1900	147	860	Fără pământ/ arendaşi	Siberia/gubernia Orenburg
Total – 22 de localități		**1894/ 1900**	**621**	**3251**	**Fără pământ (arendaşi, micburghezi)**	**Amur / Primoria / Siberia**

* *ANRM*, F. 329, inv. 3, d. 216, ff. 1-15; d. 220, ff. 1-20; d. 221, f. 2; d. 235, ff. 1-12; d. 417, f. 1; d. 451, f. 2; d. 663, ff. 3-4; d. 815, ff. 1-7; d. 3151, ff. 1-21; d. 3192, f. 4; d. 3166, ff. 1-44; d. 3168, ff. 1-15.

Datele **însumate în Tabelul 1** confirmă că pentru a emigra în Extremul Orient (Amur/Primoria/Iujno-Ussuriysk) şi Siberia în anii 1894-1897 au depus cereri doar 134 de familii (21,6% din numărul total de cereri depuse sau 666 de persoane), din 14 localități, iar în anul 1900 au depus 487 de familii (78,4%), cu un număr de 2585 de persoane, din alte 9 localități ale județului Hotin. Cele mai multe fiind din satele Pererita/Tețcani şi Secureni/Răspopeni cu 314 familii (50,6%) (1695 persoane).

Subliniem faptul că existau mai multe cazuri când țăranii din câteva localități formau o listă comună (Beleavineț, Gromodzeni, Coteala, Păscăuți, Tulbureni, Darabani, Levinți, Capilauca, Lencăuți, Nagoreni, Macareuca).

În continuare, în baza datelor statistice din dosarele respective, a fost întocmit un alt tabel, din care putem determina numărul localităților şi al familiilor din județul Akkerman, care au depus cereri şi au fost respinse, pentru a emigra în regiunea Amur/ Primoria.

Tabelul 2

Lista localităților din județul Akkerman din care locuitorii au depus cereri şi au fost respinse pentru a emigra în Extremul Orient (Amur/Primoria în anii 1894-1895*

Nr. crt.	Localitatea	Anul	Numărul de familii	Numărul de persoane	Statutul familiilor dornice să emigreze	Regiunea unde urma să emigreze
1	Turlaci	1894	81	400	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
2	Țariceanca, Plahteevca, Alexandrovca, Ermoclia, Karnaleevka, Popovca, Bairamcea, Volontirovka	1895	91	377	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
3	Alexandrovca	1895	40	125	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
4	Karnaleevka, Uspenskoie, Bairamcea	1895	33	102	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
5	Copceac, Volontirovka	1895	34	186	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
6	Nicolaevca	1895	51	240	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
7	Akkerman	1895	65	330	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
8	Volontirovka	1895	16	63	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
9	Ivanovca-Russkaia	1895	16	94	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
10	Bairamcea	1895	30	133	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
11	Ermoclia	1895	24	100	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
12	Volontirovka, Răscăeți, Marienfeld, Stepanovka, Răileanca, Țariceanca, Căplani, Antonovka, Palanca, Alava, Tudora	1895	365	2000	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria

13	Semionovca	1895	59	295	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
14	Olăneşti	1895	16	72	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
15	Frumuşica Veche	1895	42	204	Fără pământ/ arendaşi	Amur/ Primoria
Total – 26 de localităţi		**1894/ 95**	**963**	**4721**	**Fără pământ/ arendaşi**	**Amur/ Primoria**

* *ANRM*, F. 329, inv. 3, d. 140, ff. 1-10, 70-75; d. 194, ff. 1-10; d. 195, ff. 1-6; d. 196, ff. 1- 22; d. 197, ff. 4-10, 13-14, d. 198, ff.5-7; d. 199, ff. 3-4; d. 200, f. 5-6; d. 201, ff. 5-6; d. 219, ff. 2-4; d. 229, f. 2; d. 247, f. 4; d. 261, ff. 31-65; d. 266, f.1; d. 271, f. 2; d. 274, ff. 9-12.

Datele **Tabelului 2** confirmă că pentru a emigra în regiunea Amur/Primoria în anul 1894 au depus cereri doar 81 de familii (400 de persoane) din satul Turlaci, iar în anul 1895 au depus 882 de familii, cu un număr de 4321 de persoane, din alte 25 de localităţi ale judeţului Akkerman. Subliniem faptul că existau mai multe cazuri când ţăranii din câteva localităţi formau o listă comună (Ţariceanca, Plahteevca, Alexandrovca, Ermoclia, Karnaleevka, Popovca, Bairamcea, Volontirovka, Răscăeţi, Marienfeld, Stepanovca, Răileanca, Ţariceanca, Căplani, Antonovka, Palanca, Alava, Tudora, Moldavca). Menţionăm faptul că pe parcursul anului 1895 din aceleaşi localităţi (Volontirovca, Karnaleevka, Alexandrovca, Ermoclia) au depus cereri pentru emigrare mai multe grupuri de ţărani.

Totodată, observăm că o bună parte de cereri, depuse de ţărani/mic-burghezi pentru emigrare, erau din plasele de pe domeniile statului: Volontirovca, Plahteevca, Palanca, Ivanovca-Russkaia, Alexandrovca [1, p.172].

Din datele **Tabelulelor 1** şi **2** mai observăm că toate cererile au fost respinse de autorităţi, deoarece ţăranii, fiind fără pământ şi fără bani, cereau ca statul să acopere toate cheltuielile de drum, ceea ce contravenea *Regulamentului cu privire la aşezarea ruşilor şi străinilor în regiunile Primoria şi Amur ale Siberiei de Est*, adoptat la 18 iunie 1892, care stipula că fiecare solicitant urma să ajungă pe cont propriu la destinaţie. Toate aceste familii, chiar vânzând bunurile lor, nu adunau sumele minime necesare pentru emigrare [3, p.477].

Concluzii:

- Informaţiile statistice exercită un impact major asupra înţelegerii proceselor din viaţa economică şi socială a societăţii, oferă posibilitate de a cunoaşte cu o anumită exactitate ceea ce s-a întâmplat în cadrul unei anumite perioade de timp şi conturează prin demersuri şi evaluări cuantificabile tendinţele generale de dezvoltare a tarii, comparativ cu perioadele precedente.
- Statistica elaborată la dispoziţia instituţiilor administrative imperiale sau regionale din Basarabia în epoca modernă, în anumite scopuri şi cu anumite interese,

are o istorie comparativ bogată şi a cunoscut în evoluția sa mai multe etape, una dintre care se include în tematica noastră de cercetare.

- Fiind efectuate de-a lungul timpului în special în scopuri fiscale, economice şi sociale, statisticile conțin informații valoroase, deşi nu totdeauna absolut veridice şi credibile, despre situația economică şi dezvoltarea țării, evoluția demografică, inclusiv a proceselor migraționiste etc., ce ne permit să stabilim cu o anumită credibilitate schimbările care au avut loc în Basarabia sub regim de dominație.

Referințe:

1. CORNEA, S. *Organizarea administrativă a Basarabiei sub ocupație țaristă (1812-1917)*. Brăila: Istros, 2019.
2. TOMULEȚ, V. *Ținutul Hotin în surse statistice ruseşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea*. Chişinău: CEP USM, 2018.
3. *Полное собрание законов Российской Империи* (собрание III), т. II. 1892, отд. 3, № 8755. Санкт-Петербург, 1895.

LEXIC AGHIONIMIC EXPRIMAT PRIN SUBSTANTIVE DEVERBALE ÎN ACATISTOGRAFIA ROMÂNEASCĂ

CZU: 81'373.611:264-68(=135.1)

Ecaterina BRĂGUŢĂ

Şcoala Doctorală Studii Lingvistice şi Literare,
Universitatea de Stat din Moldova

HOLY PROPER NAMES EXPRESSED BY DEVERBAL NOUNS IN ROMANIAN ACATISTOGRAPHY

Deverbal nouns appear in a significant number in the corpus of religious texts, especially of the akathists. Their frequency requires a thorough research of them. In a series of previous articles we highlighted the semantic categories that common deverbal nouns update (action names, state names, emotions, object names, action results, place names, temporal notions or natural phenomena). However, there are a number of nouns derived from the verb that have migrated to the category of proper nouns, being part of Christian terminology. More precisely, these are proper names that refer to the category of the sacred, being known as aghionime (hagionime). The current work is oriented towards this class of proper names in Christian terminology used in Romanian akathists.

Keywords: *akathist, deverbal noun, proper name, Christian terminology, holy name.*

Introducere. Lexicul aghionimic reprezintă un segment al onomasticii creştine care are o reflectare precară în studiile lingvistice realizate până în prezent, în special în arealul românesc. Etimologic, termenul **„aghionim"**, cu varianta **„hagionim"**, vine din îmbinarea ἅγιος (**ágios „sfânt"**) + ὄνομα **(onima „nume").** Rezultatul sudării rădăcinilor greceşti, „aghionim", este interpretat în sens îngust drept *„nume de sfânt"*, fie în sens larg, unde pot intra atât nume de persoană, cât şi de obiecte, din motiv că „hagionimul este o îmbinare de cuvinte menite să desemneze persoane sau obiecte asupra cărora, conform tradiției creştine, a coborât (sau s-a răsfrânt) harul (grația) divin(ă) sau care au fost sfințite prin puterea acordată bisericii de a oficia actele de cult (canonizare, rânduiala sfințirii)" [1; 2]. Din această perspectivă, C.I. Ciobanu [3] conclude că „aceste nume şi numiri articulează un spațiu onomastic complex, ce gravitează în jurul noțiunii de sfințenie".

Subclase ale aghionimelor. Aghionimele sunt o subcategorie a onimelor, adică a numelor proprii. Ansamblul lexicului aghionimic include, la rândul său, câteva subclase, care variază nesemnificativ în diferite studii. Iu.V. Koreneva [4] distinge în interiorul aghionimelor următoarele subcategorii: teonimele, aghioantroponimele, nume ale realiilor culturii religioase materiale (aghiotoponime, eclezionime, icononime, he-

otonime). C.I. Ciobanu [5] grupează hagionimele în: hagioantroponime, angelonime, hagiotoponime, eortonime, ekklesionime, icononime. T. Trebeş [6], referindu-se la lexicul onimic, enumeră următoarele subclase ale aghionimelor: teonime (nume de zei şi demoni), aghioantroponime (nume ale sfinților), aghiotoponime (nume ale locurilor sfinte), eclezionime (nume ale locaşelor sfinte: mănăstiri şi biserici), iconime (nume ale icoanelor), heotonime (denumiri ale sărbătorilor religioase).

În lucrarea curentă vom insista asupra unor aghionime caracteristice sistemului acatistografic românesc formate de la o bază verbală. Am analizat în mai multe articole polifuncționalitatea substantivelor deverbale româneşti, fapt care motivează frecvența lor în iconomia textului imnografic. Alături de potențialul acestora de a susține sistemul figurativ al acatistului, substantivele deverbale formează o rețea terminologică foarte bine conturată proprie textului religios ortodox.

Terminologia creştină românească este parte componentă a limbajului religios al limbii române, în interiorul căreia se diferențiază trei straturi: *latin, slav şi grec* sau luând în calcul pătrunderea unor termeni dintr-o limbă prin filiera altei limbi, Onu Liviu [7] menționează: a) stratul latino-elin; b) stratul slavo-bizantin; c) stratul bizantino-fanariot. În mai multe lucrări, s-a mers pe o diferențiere pe domenii distincte ale termenilor aparținând celor trei paliere, astfel încât se susține că fondul latin denumeşte termeni dogmatici şi liturgici, fondul slav ține de ritualuri şi monasticism, iar cel grecesc de ierarhie bisericească şi tipic.

Termeni religioşi creştin ortodocşi actualizați de substantive deverbale. În demersul nostru de inventariere a substantivelor deverbale specifice textelor imnografice româneşti, în special al acatistelor, am remarcat că o parte dintre unitățile lexicale excerptate aparțin limbajului terminologic creştin. Consultând lista de substantive deverbale realizată în cadrul cercetării noastre, am identificat lexemele care au o valoare terminologică, atestată în dicționarele de specialitate. Ulterior, am grupat aceşti termeni în funcție de origine şi sfera de denotare. În concordanță cu ideea expusă *supra*, vom sublinia că în interiorul acatistelor termenii de origine greacă derivați de la o bază verbală lipsesc, iar cele mai numeroase substantive deverbale – termeni religioşi – sunt de origine latină.

Acatistele româneşti conțin numeroşi termeni creați prin nominalizare verbală, care pot fi grupați în funcție de câteva sfere de denotare: terminologie festivă; elemente doctrinare; elemente liturgice; elemente ritualistice; terminologia festivă; obiecte de cult.

Lexic aghionimic actualizat prin substantive deverbale. Un compartiment semnificativ al substantivelor deverbale, care denumesc termeni creştin ortodocşi, vizează lexicul care gravitează în jurul noțiunii de *sfințenie*. Ne propunem, în rândurile de mai jos, să identificăm subclasele de aghionime exprimate prin substantive deverbale.

Teonime. În categoria respectivă sunt trecute unitățile lexicale prin care sunt desemnate numele, titlurile sau descrierile succinte ale unei Divinități. În tradiția slavă, de care ține şi tradiția românească, prin lexicul teonimic se înțeleg cuvintele care Îl

desemnează pe Dumnezeu, în întregime, fără delimitarea ipostazelor; cuvinte care se referă la fiecare ipostază în parte a lui Dumnezeu: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. La acestea se mai adaugă lexemele care o desemnează pe Fecioara Maria, Maica Domnului.

Exemple din acatistele româneşti:

Atotțiitorul *s.m.art*. Care ține totul; stăpân suprem care poartă grijă făpturilor Sale; Dumnezeu. *„**Atotțiitorule,** Doamne, Cel ce cunoşti mulțimile stelelor şi la toate le-ai dat nume, Tu singur ştii pe nume pe toți cei ce bine Ți-au plăcut Ție”* (Ac. Tuturor Sfinților);

Creatorul *s.m.sg.art.* (*în concepțiile religioase*) Dumnezeu. *„**Creatorul îngerilor** te-a ales pe tine...”* (Ac. Sf. Cuv. Serafim de Sarov);

Izbăvitorul *s.m.art*. Denumire pentru Cel care izbăveşte de păcate, Hristos Mântuitorul. *„Bucură-te, Ceea ce ai născut pe **Izbăvitorul** care în dar curăță fărădelegile noastre”* (Ac. Izvorului Tămăduirilor Născătoarei de Dumnezeu);

Învățătorul *s.m.* Nume dat lui Hristos, pentru învățătura pe care o transmitea oamenilor care Îl ascultau. „Cu puterea dumnezeirii Tale ai arătat dinainte lepădarea cea de trei ori a ucenicului Tău. Dar el, deşi s-a lepădat de Tine cu jurământ, după aceea, când Te-a văzut în casa Arhiereului pe Tine, Domnul şi Învățătorul lui, a plâns cu amar” (Ac. Sf. Pătimiri);

Judecătorul *s.m.art.* Calitate a lui Dumnezeu, a lui Hristos, care este Marele Judecător sau Dreptul Judecător. „Iisuse, Judecătorul celor vii şi al celor morți” (Ac. Domnului nostru Iisus Hristos);

Mângâietorul *adj., s.m.art*. Nume dat Duhului Sfânt în rugăciunile creştine. *„Vino, **Mângâietorule,** Duhule Sfinte şi te sălaşluieşte întru noi!”* (Ac. Sf. Duh);

Mântuitorul *s.m.art.* Atribut şi denumire a lui Hristos, care venit în lume, s-a întrupat, a murit pe cruce şi a înviat pentru salvarea neamului omenesc. „Iisuse, *Mântuitorule*, întăreşte-ne în ispite” (Ac. Sf. Pătimiri);

Răscumpărătorul *s.m.art.* „***Răscumpărătorul** cel făgăduit*” (Ac. Sf. Treimi);

Unul Născut *s.m.sg*. Denumire dogmatică pentru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care apare în unele imne bisericeşti. *„**Unule-Născut**, Fiule şi Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce pentru mântuirea noastră ai binevoit a Te întrupa şi moarte a pătimi”* (Ac. Sf. Treimi);

Ziditorul *s.m.art.* Calificativ al lui Dumnezeu-Tatăl, cel ce a zidit cerul şi pământul, Creatorul lor. *„**Ziditorului lumii** Celui fără de început”* (Ac. Sf. Nicolae);

Născătoare de Dumnezeu *s.f.* Fecioara Maria, mama lui Iisus Hristos. *„Bucură-te, cea plină de dar, **Născătoare de Dumnezeu** Fecioară, bucuria tuturor celor necăjiți”* (Ac. MD „Bucuria tuturor celor necăjiți”);

Hagioantroponime:

Botezătorul *s. m. art*. Denumirea Sfântului Ioan, ales de Dumnezeu pentru viața sa cea curată să îl boteze pe Hristos în apele Iordanului. *„Se luminează credincioşii de a ta vedere, lăudându-te cu cântări prea mărite, căci ca un rai frumos dumnezeiesc şi stăpânesc, **Botezătorule** sfinte, înmiresmezi, sfințind pe cei ce te laudă pe tine cu fierbințeală şi-ți cântă aşa”* (Ac. Sf. Ioan Botezătorul);

Înaintemergătorul *s.m.art*. Denumirea sfântului Ioan Botezătorul, trimis de Dumnezeu pentru a pregăti calea şi a anunța venirea lui Hristos. *„Apostolii te-au preamărit, soborul ierarhilor şi al cuvioşilor şi ceata sfintelor femei te-au lăudat,* ***Înaintemergătorul*** *şi cu Teologul s-au închinat..”* (Ac. Sf. Acoperământ);

Izvorâtorul *adj*. ~ **de mir** (loc.adj.). 1. Calitate, însuşire a unor sfinți de a face să izvorască din moaştele lor mir frumos mirositor. 2. *s.m.art.* Nume propriu, de exemplu, Sf. Mc. Dimitrie: *„Bucură-te, purtător al numelui Marelui Mucenic Dimitrie;// Bucură-te, următor al râvnei sfinte a* ***Izvorâtorului de mir****”* (Ac. Sf. Dionisie Erhan);

Angelonime:

Începătorie *s.f.pl.* Numele uneia dintre cele nouă cete ale îngerilor, care, împreună cu arhanghelii şi cu îngerii, alcătuiesc treapta a treia a ierarhiei lor, făcută de Dionisie Areopagitul;

Putere s*.f.pl.* Numele uneia dintre cele nouă cete ale îngerilor, care, împreună cu stăpâniile şi domniile, alcătuiesc treapta a doua a ierarhiei lor, făcută de Dionisie Areopagitul. Sunt înfățișați în iconografie desculți, în stihare lungi până la glezne, încinşi cu brâu şi purtând într-o mână un toiag sau fâşii aurite, iar în cealaltă sigiliul lui Dumnezeu sau globul pământesc;

„Arhanghelii şi îngerii, ***începătoriile şi puterile****, scaunele şi domniile, stând înaintea scaunului slavei Tale, nu pot vesti mărimea desăvârşirilor Tale”* (Ac. Sf. Treimi).

Heotonime/eortonime. Substantivele deverbale actualizează cu succes terminologia festivă ortodoxă, fiind antrenate în procesul de intitulare a acatistelor, şi se referă la: a) sărbătorile Maicii Domnului: *Acoperământul Maicii Domnului; Naşterea Maicii Domnului; Intrarea în Templu a Maicii Domnului; Buna Vestire; Adormirea Maicii Domnului;* şi b) sărbătorile Domnului Iisus Hristos: *Naşterea Domnului; Întâmpinarea Domnului; Botezul Domnului; Intrarea în Ierusalim; Învierea Domnului; Schimbarea la față a Domnului; Înălțarea Domnului*; c) *Pogorârea Sfântului Duh*.

Concluzii. Acatistele româneşti abundă în termeni creştini constituiți prin nominalizare verbală. Substantivele deverbale actualizează termeni pe care îi putem grupa convențional în câteva sfere de denotare: terminologie festivă; elemente doctrinare; elemente liturgice; elemente ritualistice; terminologia festivă; obiecte de cult. O subclasă a terminologiei creştine este reprezentată de substantive deverbale proprii care se referă la persoane, locuri, evenimente având drept nucleu noțiunea de sfânt/sfințenie. Clasa respectivă, a aghionimelor include teonime (nume de zei şi demoni), aghioantroponime (nume ale sfinților), aghiotoponime (nume ale locurilor sfinte), eclezionime (nume ale locaşelor sfinte: mănăstiri şi biserici), iconime (nume ale icoanelor), heotonime (denumiri ale sărbătorilor religioase).

Analizând aghionimele caracteristice sistemului acatistografic românesc formate de la o bază verbală, se conturează următorul tablou: aghionimele deverbale actualizează nume ale Divinității, adică teonime, la care se adaugă numele Fecioarei Maria „Născătoare de Dumnezeu”, hagioantroponime, angelonime şi heotonime. Teonimele

şi hagioantroponimele indică migrarea în categoria numelor proprii a agentului acțiunii (*Mântuitorul, Judecătorul, Nscătoare de Dumnezeu, Izvorâtorul de mir*), iar heotonimele, adică numele de sărbători, reprezintă nume de acțiune care au fost convertite în nume proprii (*Naşterea Maiicii Domnului, Înălțarea Domnului, Botezul Domnului*). Aceste exemple sunt concludente în argumentarea faptului că aghionimele constituite de la o bază verbală comportă un caracter motivat.

Referințe:

1. CIOBANU, C.I. Problema textului şi a imaginii în pictura murală ortodoxă: o abordare structural semiotică. Partea a III-a. În: *Arta preistorică şi medievală*, 2016.
2. БУГАЕВА, И.В. *Агионимы в ономастическом пространстве русского языка*. Disponibil: https://www.portal-slovo.ru/philology/45446.php.
3. CIOBANU, C.I. *Op.cit.*
4. КОРЕНЕВА, Ю.В. Онимы в кнцептосфере преподбнического жития. В: *Вестник МГОУ. Серия «Русская филология»*. 2013, № 3, сс.11-15. Disponibil: https://vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/4666.
5. CIOBANU, C.I. *Op.cit.*
6. TREBEŞ, Tatiana. *Studiu asupra prenumelor actuale (pe material din raionul Orhei):* Teză de doctor. Chişinău, 2019.
7. ONU, L. *Terminologia creştină şi istoria limbii române*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2000.

„DIN NOU" ACASĂ. VIAŢĂ ÎNTRE MIGRAŢIE, EMIGRAŢIE ŞI REINTEGRARE

CZU: 314.74

Dumitru BUDACU

Școala Doctorală de Filosofie și Științe Social-Politice,
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași

"HOME" AGAIN. LIFE BETWEEN MIGRATION, EMIGRATION, IMMIGRATION AND REINTEGRATION

Life is a permanent migration. From the institution of the first 7 years at home, to the general school, to the high school and then to the college we are in a permanent migration. We emigrate from our parents' house and immigrate home to us, to our new family. We emigrate from home, from our native village and we immigrate to the city, to a better job and if even here it is not better for us we choose to emigrate beyond the borders of the country, in another world, which we want to be better, immigrating into the unknown of a new world, where dreams may or may not come true.

Keywords: *emigration, immigration, migration, reintegration.*

Scurtă prezentare a fenomenului migrațional. Migrarea este prezentă din cele mai vechi timpuri, iar aderarea României la UE (2007) a facilitat creşterea anuală a migrației cu consecințe negative la nivel demografic, economic şi poate cel mai important, la nivel social. Este cunoscut faptul că alături de natalitate şi mortalitate, *mobilitatea spațială* reprezintă „*al treilea factor decisiv al evoluției populației"* [1].

Acțiunea unei persoane de a se deplasa în funcție de domiciliul permanent implică analiza trihotomică *migrare – imigrare – emigrare*. Un demograf român afirma că „*imigrările au aceeaşi semnificație cu naşterile, iar emigrările reprezintă pierderi*" [2].

Atunci când vorbim despre *migrare*, aceasta a fost definită în cele mai diverse moduri dintre care am aminti doar câteva: „*deplasarea dintr-o arie teritorială în alta, urmată de schimbarea domiciliului şi/sau de încadrarea într-o formă de activitate în zona de sosire*" [3, p.355]; „*deplasarea populației unei regiuni în altă regiune, îndeosebi din zonele rurale către cele urbanizate*" [4, p.168]; „*mişcarea mai mult sau mai puțin permanentă a indivizilor dincolo de granițe politice sau simbolice, în noi zone şi comunități rezidențiale*" [5, 458]; „*mişcarea persoanelor departe de locul de reşedință obişnuită, fie peste o frontieră internațională, fie în interiorul unui stat*" [***1***], „*mişcarea oamenilor dintr-o regiune geografică în alta, în special în societățile naționale, care a devenit mai răspândită şi mai obişnuită de-a lungul secolului al XX-lea*" [6,

p.113]; acţiunea în care „*oamenii s-au mutat în întreaga lume, dar migraţia are anumite asocieri cu modernitatea*“ [7, 198]; „*o consecinţă a factorilor de respingere/ push (negativi) şi atracţie/pull (pozitivi)...societăţile cu salarii mari atrag lucrători din societăţile cu salarii mici*“ [8, p.249].

Imigrarea sau emigrarea există atâta timp cât sunt introduse „*graniţele naţionale şi identităţile naţionale*“ [9, p.384].

Când ne raportăm la *emigrare* şi aceasta este definită în mod diferit, astfel: acel „*act de a trece dintr-o ţară natală sau unde ai reşedinţa obişnuită într-o altă ţară, cu scopul ca ţara de destinaţie să devină pentru tine efectiv noua ta ţară unde vei avea reşedinţa obişnuită*“ [***2***], naţiunea care „*trăieşte în locuri diferite*“ [10, p.2], „*o evadare din actualul regim politic asociată cu încălcarea drepturilor omului, scăderea statutului bunăstării, instabilitatea economică şi un viitor incert*“ [11, p.139], „*mişcarea oamenilor dintr-o ţară în alta, cu intenţia de a rămâne*“ [12, p.84].

Când vorbim despre *imigrare*, din perspectiva ţării de sosire, aceasta este acel „*act de a se muta într-o altă ţară decât ţara de naţionalitate sau de reşedinţă obişnuită, astfel încât ţara de destinaţie să devină efectiv efectiv noua sa ţară de reşedinţă obişnuită*“ [***3***] sau într-o definire cât mai simplă imigrarea înseamnă efectiv intrarea în ţara respectivă.

Cauzalitatea migraţiei. Dorind să identificăm ceea ce îl determină pe om să migreze, am făcut apel la piramida nevoilor (Abraham Maslow) şi cea a dorinţelor (Gabriel Szapiro). Piramida lui Maslow cuprinde *nevoile fundamentale ale oamenilor* [13, p.167-179], şi anume, nevoile vitale/psihologice, nevoile de securitate, de apartenenţă, de stimă şi cele de autoîmplinire şi valorizare de sine. O *nevoie* este o insatisfacţie, o lipsă a unei necesităţi esenţiale pentru a trăi. Gabriel Szapiro a conceput *piramida dorinţelor* cu cele cinci niveluri care sunt dorinţele *neaşteptate*, dorinţele de emoţie, de partajare, de apartenenţă, de valorizare de sine [14]. Pornind de la analiza celor două, putem afirma că migraţia are cauze multiple, de la securitate, la demografie şi drepturile omului, la sărăcie şi schimbările climatice.

Se naşte o întrebare, oarecum firească: *cetăţenii europeni din cele 27 de state membre UE îşi permit un trai decent la ei „acasă“?* Analizând datele statistice, oficiale, se observă că decalajul dintre statele membre este vizibil, raportându-ne doar la anul când statul a aderat la UE [***4***], la produsul intern brut [***5***], la produsul intern brut pe cap de locuitor [***6***], precum şi la valoarea salariului minim pe economie [*7*].

Deoarece în ultimul timp circulă în mass-media şi social media sintagma „*vreau o ţară ca afară*“ şi analizând datele oficiale ale celor 27 de state membre UE, reiese că România a aderat în penultimul val la UE (2007), la 49 de ani distanţă, că nu a aderat încă la spaţiul Schengen nici după 26 de ani de la crearea acestuia şi poate nu în cele din urmă, PIB-ul pe cap de locuitor este al douăzeci şi şaselea (penultimul) din UE, valoarea salariului minim pe economie fiind „*la coada clasamentului*“, ceea ce obligă la o analiză mai atentă a ţintelor asumate, având în atenţie „*sporul natural negativ*“[***8***] şi migraţia externă în continuă creştere de la un an la altul. Aceastea ar putea fi doar o parte a posibililor determinanţi ai migraţiei. În pofida statutului de ţară membră UE,

România nu a reuşit să iasă dintr-o eternă tranziție, ceea ce determină pe majoritatea celor care aleg să plece, atunci când pun în balanță ceea ce au acasă şi ceea ce pot avea *dincolo*, să câştige, de cele mai multe ori, ceea ce li se oferă *afară*.

Posibile explicații ale fenomenului migraționist. Pentru a putea fi explicat acest fenomen al migrației, vom face apel la principala clasificare a *teoriilor migrației* după perioada în care acestea au fost formulate. Astfel, teoriile care au fost dezvoltate de-a lungul vremii, pot fi clasificate în *teorii clasice*, *modelul push-pull*, *teorii neoclasice* şi *teoriile contemporane*.

Teoriile clasice ale migrației au fost abordate de *mercantilism*, inițiat de Barbon (1690), esența acestuia constând în emigrarea către colonii, de către *şcoala clasică*, Smith (1785) care amintea de importanța desființării barierelor dintre state şi deplasarea populației şi a capitalului [15], precum şi de către *marxism*, inițiat de Marx (1867) şi a cărui esență constă în faptul că migrația este caracterizată prin mişcarea şi dezvoltarea populației [16, p.152].

Modelul push-pull (împingere-atracție) include *legile migrației* inițiate de Ravenstein (1885), a căror esență constă în faptul că migrația este determinată de modelul push-pull, *legea oportunităților* inițiată de Stouffer (1940) şi care arată că oportunitățile intermediare pot convinge un migrant să se stabilească într-un loc, pe traseu [18, p.836] şi *legea migrației selective*, inițiată de Lee (1966) şi care spune că fiecare loc are un set de factori pozitivi, negativi şi neutri [19, p.49].

Teoriile neoclasice reprezentate de *teoria cauzalității cumulative*, inițiată de *Mydral* (1957), afirmă că migrația se autosustține [20], *teoria economică neoclasică* inițiată de *Sjaastad* (1962) constând în faptul că relația dintre migrație şi investiție în capitalul uman este interdependentă [21], *teoria dependenței* inițiată de *Frank* (1968), esența ei fiind despre fluxurile migraționale, existând o exploatare de către țările bogate din punct de vedere economic asupra țărilor sărace din punct de vedere economic [22], *teoria pieței duale*, inițiată de *Piore* (1972), care spune că economia este dualistă, piața primară şi secundară a forței de muncă asigură salarii diferite pentru cele două piețe [23], *teoria sistemului mondial* inițiată de *Wallerstein* (1974) constă în faptul că migranții sunt atraşi de la periferie, din țările sărace spre centru, spre națiunile bogate [24], *teoria genealogică* inițiată de *Harbison* (1981) arată că structura şi funcția familiei afectează decizia de a migra, influențând una din cele patru componente [25].

Teoriile contemporane sunt reprezentate de *teoria capitalului uman* prin inițiatorul său *Mincer* în anul 1958 [26], *Schulz* în anul 1961 [27], *Becker* în anul 1993 [1], care în esență face referire la capitalul uman care este determinat de experiență, cunoştințe, educație, pregătire şi abilități, *teoria neoeconomică*, inițiată de *Stark* (1993) şi care afirmă că migrația este o strategie de familie [28], *teoria capitalului social*, inițiată de *Massey* în anul 1990 [29], *Gurak* în 1992 [30], *Massey* în 1998 [31] şi care afirmă că capitalul social se formează prin expansiunea rețelelor, *teoria sistemică* inițiată de *Mabogunje* în anul 1970 [32], *Kritz* în 1992 [32], afirmând că sistemul migrațional este un sistem interdependent, complex, automodificabil, *teoria instituțională* a cărui inițiator a fost *Massey* în 1998 [31], *Jennissen* în 2004 [33], care afirmă că este

important studiul agenţilor (firme, instituţii) şi organizaţiilor voluntare, care au apărut ca rezultat al fluxurilor migraţioniste, *teoria sintetică* iniţiată de *Massey* (1998) care spune că migraţia trebuie abordată din punct de vedere interdisciplinar [31].

Actualmente, migraţia nu poate fi încadrată într-un singur model datorită complexităţii caracterului acesteia, iar teoriile despre migraţie sunt în căutarea unor răspunsuri teoretice, care să descrie realitatea migraţiei şi în mod automat se impune nevoia găsirii de noi soluţii ale teoriilor migraţiei.

Suntem *acasă*? *Acasă* a devenit acolo unde ne este bine, pentru noi şi pentru familia noastră. Când ne stabilim *acasă* în mod inevitabil aceasta implică şi o serie de provocări.

Integrarea este „*procesul bidirecţional de adaptare reciprocă dintre migranţi şi societăţile în care trăiesc, prin care migranţii sunt încorporaţi în viaţa socială, economică, culturală şi politică a comunităţii primitoare. Aceasta implică un set de responsabilităţi comune pentru migranţi şi comunităţi şi încorporează alte noţiuni conexe, cum ar fi incluziunea socială şi coeziunea socială*“ [***9***]. *Integrarea* poate desemna şi „*o stare de strânsă interdependenţă sau de coerenţă între elementele sau chiar procesele care determină această stare*“ [4, p.138]. *Integrarea socială* se referă la „*principiile prin care indivizii sau acorii se află în relaţii reciproce în interiorul societăţii*“ [5, p.360]. Fazele integrării sunt: „*acomodarea, adaptarea, participarea şi integrarea propriu-zisă*“ [3]. *Acomodarea* este forma de interacţiune socială în care ne obişnuim cu factorii care pot conduce la conflicte fie prin forţa obişnuinţei, fie prin inerţie pură. *Adaptarea* reprezintă potrivirea unei persoane cu mediul, acordul dintre conduita personală şi modelele de conduită caracteristice ambianţei, echilibrul dintre asimilare şi acomodare socială. *Participarea socială* este definită ca implicarea unei persoane în activităţi care oferă interacţiune cu ceilalţi participanţi din societate sau comunitate şi exprimă interacţiuni interpesonale în afara locuinţei. *Integrarea socială propriu-zisă* se referă la principiile prin care indivizii sunt legaţi între ei într-o societate. Imigrarea şi emigrarea sunt în fapt date de acomodarea, adaptarea, participarea, integrarea socială propriu-zisă sau, dimpotrivă, de neacomodarea, neadaptarea, neparticiparea, neintegrarea socială propriu-zisă la comunitate, la locul de muncă, ceea ce conduce într-un final la a rămâne sau a te stabili în acel mediu sau în cazul neacceptării acelor reguli la a pleca, la emigrare.

Aspecte semnificative din viaţa unui emigrant *versus* imigrant. Pentru studiu am apelat la *32 de intervievaţi* (16 bărbaţi şi 16 femei), din 8 state (Anglia, Austria, Belgia, Danemarca, Franţa, Germania, Italia, Spania), împărţiţi în 5 grupe de vârstă (25-29 de ani, 30-34 de ani, 35-39 de ani, 40-44 de ani, respectiv 45-49 de ani).

Studiul a fost unul de tip calitativ şi a avut drept scop identificarea percepţiilor migranţilor despre imigrare şi emigrare, serviciile primite din partea statului, a factorilor implicaţi în migraţie, a percepţiei semnificaţiei migraţiei şi identificarea factorilor determinanţi în luarea deciziei de a migra.

Cercetarea calitativă presupune „*studierea oamenilor în aşezămintele şi condiţiile sociale, cotidiene, obişnuite (naturale) şi cu metode neexperimentale*“ [34] şi se

desfăşoară prin „*contact intens şi/sau prelungit cu participanţii într-un cadru naturalistic pentru a investiga viaţa de zi cu zi şi/sau excepţională a indivizilor grupurilor, comunităţilor şi organizaţiilor*“ [35].

Societatea este un construct, astfel că analiza se concentrează pe maniera sa de constituire şi de instituire. Realitatea socială, vulnerabilitatea socială, personalitatea, grupurile umane sunt „*produse/creaţii umane*“ [36].

Am apelat la *Grounded Theory,* deoarece această metodologie este adecvată, atunci când se ştie puţin despre fenomen, scopul fiind acela de a produce sau de a construi o teorie explicativă care să descopere un proces inerent domeniului de cercetare.

Eşantionarea folosită este una teoretică, prin metoda bulgărelui de zăpadă. În perioada studiului când din cauza pandemiei SARS-CoV-2 a fost limitată libertatea de mişcare şi întâlnirile restricţionate, am apelat la diversele platforme on-line cum ar fi Zoom, Whatsapp, Facebook etc. pentru a interacţiona cu persoanele.

Am apelat la *interviul semistructurat în profunzime,* deoarece acest tip de interviu este „*adeseori preocupat să exploreze lumea subiectivă a intervievatului*“ [37], iar scopul intervievatorului este de tranforma „*relaţia cu participantul, dintr-o relaţie de tipul tu şi eu, într-o relaţie de tipul noi*“ [38].

Ceea ce este important într-o cercetare calitativă este faptul că cercetătorul „*empatizează şi se identifică cu oamenii pe care îi studiază pentru a înţelege cum aceştia văd lucurile*“ [39]. Cel mai adesea cercetătorii calitativişti efectuează studiul calitativ, deoarece nu există teorii, sau în cazul în care aceste sunt, nu reuşesc să explice într-un mod adecvat un fenomen.

Cercetarea a presupus respectarea demnităţii şi a liberului arbitru a celor implicaţi în cercetare şi s-a desfăşurat cu respectarea a ceea ce este permis şi a ceea ce este interzis pe timpul cercetării şi a inclus anumite temeri, dorinţe, dar şi diverse neîncrederi sau conflicte de idei, preconcepute despre fenomenul migrării şi a percepţiilor despre acţiunea migranţilor de a merge în altă ţară.

Lecţii identificate şi învăţate în urma studiului. Integrarea este un proces complex cu implicaţii multiple la nivel de societate, precum şi în cadrul familiei migrantului şi la locul de muncă al acestuia.

Cercetarea a identificat anumite dificultăţi cu care se confruntă migrantul în procesul integrării, iar aici am aminti neadaptarea serviciilor şi a specialiştilor la nevoile reale ale acestora.

Migranţii fac faţă integrării în mod diferit, în funcţie de evenimentele cu care s-au confruntat, de vârsta lor, în funcţie de gen, şi de ce nu în funcţie de starea civilă a acestora. Integrarea migrantului în familie este destul de importantă, mai ales a faptului cum acesta îşi îndeplineşte rolul conjugal, rolul parental, precum şi pe cel fratern, iar la apariţia disfuncţionalităţilor, aceştia ar trebui să se adreseze speciliştilor. Integrarea la locul de muncă al migrantului este importantă, deoarece aceasta îi poate aduce succesul sau insuccesul profesional. Destul de complexă va fi şi integrarea în comunitate. Integrarea în comunitate a migrantului va presupune integrarea *normativă* constând în adaptarea la normele şi aşteptările de comportament, în integrarea *funcţională* ce

presupune integrarea valorilor la sistemul în care migrantul îşi desfăşoară activitatea, în integrarea *comunicațională* pentru că fără comunicare societatea nu este posibilă, precum şi în integrarea *culturală*, cultura fiind comportament, obiceiuri şi tradiții.

Integrarea migrantului este un proces amplu, iar acesta la sosire în respectiva țară va trebui inițial să se *acomodeze*, să se *adapteze*, să *participe social* (implicarea în activități care oferă interacțiune cu ceilalți participanți din societate) şi nu în ultimul rând să se *integreze propriu-zis* (înțelegerea vieții, a culturii, a normelor, şi a codurilor etice).

Integrarea socioprofesională a migranților este importantă, în primul rând, pentru societate, întrucât se evită consumul excesiv de resurse materiale, financiare şi umane, iar integrarea trebuie să fie un efort comun al statului, al societății şi al migrantului.

Cum este firesc în mintea migrantului se pot naşte diverse întrebări şi ne-am permite să enumerăm doar câteva: *Oare casa mea mai este acasă? Sacrificiile făcute pe meleaguri străine s-au meritat? Oare nu cumva atât timp cât am fost afară, acasă totul s-a transformat în altceva şi eu nu mă mai pot adapta? Am dorit să am o casă ca afară, dar acum străinătatea m-a schimbat şi când reven acasă mă simt un intrus în țara şi în casa mea?Mirajul străinătății nu este o „Fată Morgana"?*

Un singur lucru este clar, atunci când ne raportăm la migrație, şi anume, că depinde doar de noi *cum* alegem să ne raportăm la aceasta, dacă dorim să identificăm soluțiile reale de contracarare a efectelor emigrării şi să le implementăm şi dacă analizăm acest fenomen practic, la *firul ierbii* sau doar teoretic, *din cărți*.

Referințe:

1. FAIST, T. *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. London: Oxford University Press, 2000.
2. TREBICI, V. *Populația terrei. Demografie mondială*. Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1991.
3. ZAMFIR, C., VLĂSCEANU, L. *Dicționar de sociologie*. Bucureşti: Editura Babel, 1993.
4. BOUDON, R., BESNARD, P., CHERKAOUI, M., LÉCUYER, B.-P. *Dicționar de sociologie*. Traducere M. ȚUȚUIANU. Completări privind sociologia românească dr. M. LARIONESCU. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1996.
5. MARSHALL, G., SCOTT, J. *Dicționar de sociologie*. Traducere de R. N. ȚURCANU, C. GEORGESCU. Bucureşti: ALL, 2014.
6. GIDDENS, A., SUTTON, W. P. *Essential concepts in sociology*. Cambridge: Polity Press, 2014.
7. BRUCE, S., YEARLEY, S. *The Sage Dictionary of Sociology*. London: SAGE Publications, 2006.
8. ABERCROMBIE, N., HILL, S., TURNER, S. B. *The Penguin Dictionary of Sociology*. 5th Edition. Penguin Books, 2006.
9. TURNER, S. B. *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge University Press, 2006.
10. COLLYER, M. *Emigration Nations.Policies and Ideologies of Emigrant Engagement*. Palgrave Macmillan. 2013.
11. WEINAR, A. *Emigration and Diaspora. Policies in the Age of Mobility*. International Organization for Migration (IOM). Springer International Publishing, 2017.

12. BRUCE, S., YEARLEY, S. *The Sage Dictionary of Sociology*. London: SAGE Publications, 2006.
13. MASLOW, A. *Motivație și personalitate*. București: Editura Trei, 2013.
14. TRUPHÈME S. *L'Inbound Marketing – Attirer, conquérir et enchanter le client à l'ère du digital*. DUNOD, 2016.
15. BECKER, S. G. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. University of Chicago Press, 1994.
16. MARX, K. *Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie*. Hamburg: Erster Band, 1867.
17. RAVENSTEIN, E.G. The laws of migration. In: *Journal of the Statistical Society of London*, 1885, no. 2, vol. 48, pp. 167-235.
18. STOUFFER, A. S. Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. In: *American Sociological Review*, 1940, no.5,(6), pp. 845-867.
19. LEE, S. E. *A Theory of Migration*. Demography, 3 (1), 47-57. 1966.
20. MYRDAL, G. *Economic theory and under-developed regions*. London: Duckworth, 1957.
21. SJAASTAD, A. L. *The Costs and Returns of Human Migration*. In: *Journal of Political Economy*, 1962, no.70 (5), pp. 80-93.
22. FRANK, A. G. *Sociology of development and underdevelopment of sociology*. Stockholm: Zenit, 1968.
23. PIORE, J. M. *Notes for a theory of labor-market stratification*. Cambridge (Mas.): Massachusetts Institute of technology, 1972.
24. WALLERSTEIN, I. *The modern world system I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, pp. 229-233, 1974.
25. HARBISON, F. S. Family Structure and Family Strategy in Migration Decision Making. In: JONG, G. F. *Migration Decision Making: Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries*. New York: Pergamon Press, 1981.
26. MINCER, J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. In: *Journal of Political Economy*, 1958, no.66, (4), 281-302.
27. SCHULTZ, W. T. Investment in human capital. In: *The American Economic Review*, 1961, vol. 51 (1), pp.1-17.
28. STARK, O. *The migration of labor*. Cambridge Mass: Basil Blackwell, 1993.
29. MASSEY, S. D., ALARCÓN, R., DURAND, J., GONZÁLEZ, H. Return to Aztlan: *The social process of international migration from Western Mexico*. Berkeley: University of California Press, 1990.
30. GURAK, T.D., CACES, M.F. Migration networks and the shaping of migration systems. International Migration Systems: a Global Approach, 1992.
31. MASSEY, S. D., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, J. E. *Worlds in motion. Understanding international migration at the end of the millennium*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
32. KRITZ, M.M., LIM, L.L., ZLOTNIK, H. *International migration systems: A global approach*. Oxford: Clarendon Press, 1992.
33. JENNISSEN, R. *Macroeconomic determinants of international migration in Europe*. Groningen: Rijksuniv, 2004.
34. ILUȚ, P. *Abordarea calitativă a socioumanului: concepte și metode*. Iași: Polirom, 1997.
35. MILES, B. M., HUBERMAN, A. M., SALDANA, J. *Qualitative data analysis.* A methods sourcebook. 3rd Edition. London: SAGE Publications, 1994.

36. COJOCARU, Ş. *Metode apreciative în asistența socială. Ancheta, supervizarea şi managementul de caz*. Iaşi: Polirom, 2005.
37. WENGRAF, T. *Qualitative Research. Interviewing. Biographic Narrative and Semi-Structured Methods*. London: SAGE Publications Ltd, 2001.
38. SEIDMAN, I. *Interviewing as Qualitative Researrch. A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*. Third Editions. New York: Teachers College Press, 2006.
39. TAYLOR, J. S., BOGDAN, R., DeVAULT, L. M. *Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource*. 4th Edition. Hoboken: John Wiley & Sons, 2015.

Referințe Web:

1. [citat 16.04.2021] Disponibil: https://www.iom.int/key-migration-terms
2. [citat 16.04.2021] Disponibil: https://www.iom.int/key-migration-terms
3. [citat 16.04.2021] Disponibil: hhttps://www.iom.int/key-migration-terms
4. [citat 28.04.2021] Disponibil: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_ro
5. [citat 28.04.2021] Disponibil: https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/
6. [citat 28.04.2021] Disponibil: https://www.imf.org/en/Countries
7. [citat 04.05.2021] Disponibil: https://www.eurofound.europa.eu/data/statutory-minimum-wages
8. [citat 04.05.2021] Disponibil: https://insse.ro/cms/ro/tags/comunicat-populatia-rezidenta-si-migratia-internationala
9. [citat 16.04.2021] Disponibil: https://www.iom.int/key-integration-terms

LUMINA NOPTII ETERNE LA PAN M. VIZIRESCU

CZU: 821.135.1.09(092)

Iulian Viorel CĂLUGĂRU

Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”

THE LIGHT OF THE ETERNAL NIGHT AT PAN M. VIZIRESCU

To know and live the past, the Romanian space, the millennial traditions, the national specificity, the language and the faith, to cultivate the qualities of the forerunners and to fruit their experience means accelerating the steps towards the future in which we cannot enter imitatively and fraudulently with the business card of others.

With a wonderful conservatism, Pan M. Vizirescu went through the twentieth century, he reached the crossroads between the millennia, creating cultural values until the moment of departure from this time taken over by the unpredictable.

Pan M. Vizirescu remains a martyr of the Romanian nation. Literary history remained indebted to Pan M. Vizirescu, because he did not always record his work, and when he commented on it he did not reveal its real value. His writings are addressed to future generations, to their memory, as a straightforward teaching, fixed in endless columns of light.

Keywords: *Exile of mystery, prayer, communism, nationalism, cloistering.*

Între 22 iunie şi 4 mai 1945, la circa 20 de ani de la apariţia romanului *Procesul* al lui Franz Kafka, acest episod, de data aceasta în realitate, avea să se reediteze într-un mod morbid cu jurnalişti români. Acest nou „Tribunal al poporului“ inventase şi un nou tip de proces, acolo unde principiile esenţiale de drept erau eliminate cu o lejeritate debordantă: se abolea prezumţia de nevinovăţie şi doar faptul că erai arestat însemna că actul condamnării era inevitabil…Toate principiile juridice cunoscute erau răsturnate, la fel ca şi valorile societăţii muribunde cu orientare prooccidentală care se pregătea pentru o jumătate de secol de beznă.

La 30 mai 1945 începea, la Bucureşti, procesul ziariştilor acuzaţi de ocupaţia sovietică pentru crime de război şi dezastrul ţării. Procesul era judecat de unul dintre aşa-numitele „tribunale ale poporului”, în realitate instanţe de judecată nelegitimă, înfiinţate de guvernul comunist la ordinul ocupantului sovietic. Subiectul acuzării din Dosarul nr. 5/1945 consta în faptul că inculpaţii *„prin articolele din ziare, broşuri sau conferinţe, s-au pus în slujba propagandei fasciste sau hitleriste şi ei au contribuit prin acţiunile lor la susţinerea unui regim odios şi a unei politici externe nefaste, politică ce trebuia să aibă drept consecinţă antrenarea României într-o aventură dezastruoasă şi prăbuşirea politică şi militară a ţării”* [9]. Printre cei condamnaţi, în contumacie, se afla şi remarcabilul poet şi prozator oltean, distins eseist şi dotat cu talent oratoric desăvârşit, Pan. M. Vizirescu. În arhiva C.N.S.A.S. se păstrează cinci

dosare de urmărire referitoare la scriitorul Pan M. Vizirescu, documentele cuprinse în ele făcând referire la activitatea din perioada 1942-1988, cu o pauză pentru intervalul 1945-1952, când situația sa era puțin, sau chiar, necunoscută autorităților de cercetare [10]. Acuzatorul public Stroe Botez de la cabinetul 10 de pe lângă Tribunalul Poporului emite la 2 mai 1945 o ordonanță prin care dispune *„Cercetarea şi urmărirea lui Pan M. Vizirescu pentru crima prevăzută şi pedepsită de art. 2 al. c şi art. 3 din legea 312/1945* [1]. În același dosar sunt incluse copiile a 11 articole socotite incriminatoare pentru Pan M. Vizirescu, articole apărute în *„Almanahul Muncii Româneşti"* din 1942 sau în revista „Muncitorul Român". Sunt, de asemenea, semnalate pasaje din articolele: *„Cea mai mare revoluție muncitorească", „Trei ani de muncă şi înfăptuiri româneşti", „Gânduri pentru anul 1944"* [2], toate semnate de Pan Vizirescu. În baza Decretului 312/1945, guvernul aprobă actul de acuzare şi decide sesizarea Tribunalului Poporului pentru judecarea celor cuprinşi în actul de acuzare. Pe document se află semnăturile miniştrilor: Petru Groza, Gh. Tătărăscu, L. Pătrăşcanu, M. Durma, P. Constantinescu, Anton Alexandrescu, Lotar Rădăceanu, Gh. Gheorghiu Dej, general Vasiliu Răşcanu şi R. Zăroni [3].

Referitor la Pan M. Vizirescu, acesta *„de ani 42, profesor, publicist, fost director al revistei «Muncitorul Român», cu ultimul domiciliu în Bucureşti str. Stere Spătaru, azi* dispărt*"* [4], alături de Gabriel Bălănescu şi Aurel Cosma erau considerați *„vinovați de dezastrul țării prin săvârşirea de crime de război prin aceea că s-au pus în slujba fascismului şi hitlerismului şi au contribuit prin acte proprii la realizarea scopurilor lor politice, crime prevăzute şi pedepsite de art. 2, pct. c, comb. cu art. 3, alin. 1 din Legea 312/1945*" [5].

Aflând din presă că este acuzat, Pan M. Vizirescu se retrăsese la Slatina, locuise o vreme la rudele de la Piatra-Olt, pentu ca apoi să-şi înceapă lunga penitență de 23 de ani în podul casei de la Slatina. Pentru acuzații dispăruți – între care era şi Pan Vizirescu – instrucția s-a făcut în lipsa acestora, aplicându-se formalitățile prevăzute de articolul 377 din Codul de procedură penală în vigoare atunci. În vederea aducerii celor dispăruți, s-au emis ordonanțe de înfățişare, cea privitoare la Pan Vizirescu având următorul conținut: *„Noi, Ilie Tabrea, consilier la Curtea de Apel Bucureşti, delegat preşedinte al Tribunalului Poporului din Bucureşti, bd. Ferdinand, nr. 92. Având în vedere procesul-verbal al Consiliului de Miniştri nr. 2 din 17 mai 1945, prin care acuzatul Pan Vizirescu, profesor şi publicist, cu ultimul domiciliu în Bucureşti, str. Spătaru, 17 este trimis în judecata acestui tribunal pentru faptul prevăzut de art [...] din Decretul Lege nr. 312 /1945. Având în vedere că numitul acuzat nu s-a prezentat în fața acuzatorului public, instrucția efectuându-se în lipsa sa, ordonăm: Acuzatul Pan Vizirescu, profesor şi publicist, fost cu ultimul domiciliu în Bucureşti, str. Spătaru 17, azi dispărut, să se prezinte de îndată şi mai înainte de 30 mai 1945, data judecării procesului la Tribunalul Poporului din Bucureşti, bd. Ferdinand, 92 spre a fi judecat. În caz contrariu va fi judecat în contumacie conform art. 377 din codul de procedură penală. Prezenta ordonanță se va afişa la ultimul domiciliu al acuzatului şi pe uşa acestui tribunal. Dată la 23 mai 1945*" [6]. La proces, în sarcina lui Pan M.

Vizirescu s-au reținut următoarele: *„În fapt, Pantelimon Vizirescu, pulicist, ziarist, conferențiar, îndeplinind şi funcții la Ministerul Propagandei, pune râvnă, străduință şi ambiție pentru a servi cât mai bine cauza hitleristo-fascistă a regimului de teroare şi dictatură antonescian. Rolul său era în special de a propaga ideile totalitarismului fascist-hitlerist în marea masă a muncitorilor. Din scrierile sale nu se vede a fi un spirit pătrunzător luminat. A reuşit totuşi pe temă de exaltată laudă şi cântând osanale ex-mareşalului şi întregului regim, să otrăvească în parte opinia publică din anii trecuți. Oricum însă, el apare ca un antidemocrat care nemulțumindu-se a nutri pentru sine idei aşa zise noi atunci, se străduie din puteri şi caută ca prin fraze sonore şi cuvinte cât mai umflate să ajute la promovarea fascismului şi hitlerismului la noi. Ex.: «Antonescu este eroul identității româneşti şi întruparea desăvârşirii»; «Alături de Germania, Italia, Spania, România corespunde prin propria ei structură la noile avânturi». Aceasta e ordinea salvatoare a spiritului totalitar. Preamărind războiul contra U.R.S.S. Vizirescu spune: «Războiul contra U.R.S.S. e o luptă sfântă a sfintei dreptăți. El e satisfacera dorului de răzbunare». Războiul e împlinirea destinului nostru şi voința lui Dumnezeu. În propaganda sa direct împotriva U.R.S.S. el scrie în 1942 (Almanahul Muncii Româneşti): «Față de zvonurile înfricoşătoare care spuneau că împărăția roşie va încerca şi altă invazie asupra noastră, există o singură nădejde: tăria conducătorului, realitatea vie, deplină, temelie peste veacuri». Fără a fi adânc convins de ideile de bază ale sistemului politic totalitar, fiind mai mult un superficial decât un pregătit, era totuşi prins fanatic de curentul creat forțat în anii dictaturii şi se avânta pe valurile clocotului de ură dezlănțuit de exaltații Antoneşti, arătând după împrejurări curaj sau grijă față de evenimentele petrecute. Astfel, după un iureş nemțesc criminal pregătit, el formula în scris : «Colosul barbar care ne amenință cu primejdia morții nu mai există» (1942); «Steagul onoarei româneşti s-a ridicat peste Odessa şi cetăți» [...].*

Faptele acuzatului întrunesc în total elementele crimei de a fi contribuit la dezastrul țării, prevăzut şi pedepsit de art. 2, pct. c, combinat cu art. 3, al. 1 din legea 312 din 24 aprilie 1945 pentru urmărirea şi sancționarea celor vinovați de dezastrul țării, cu aplicarea art. 3 din legea 312/1945” [7].

Pe baza acestor acuzații, prin sentința publică din 4 iunie 1945 a Tribunalului Poporului (preşedinte Ilie Tabrea, judecător), Pan Vizirescu este condamnat în lipsă *„pentru crima de dezastrul țării prin săvârşirea de crime de război, constând în faptul că în calitate de gazetar publicist, conferențiar, director al revistei «Muncitorul Român» şi funcționar la Ministerul Propagandei s-a pus în slujba hitlerismului, contribuind prin activitatea şi propaganda ziaristică, publicistică şi administrativă pe care a desfăşurat-o la realizarea scopurilor lor politice cât şi la aservirea economică a țării în detrimentul intereselor poporului român, fapt prevăzut de art. 2, al. c şi pedepsit de art. 3, al. 1 din legea 312/1945 la pedeapsa detențiunii grele pe viață şi degradarea civică pe timp de 10 ani. Ordonă confiscarea întregii averi a numitului cu titlu de despăgubire în folosul statului, considerându-se în patrimoniul său şi toate bunurile înstrăinate după 23 august 1944, precum şi acelea dobândite pe numele*

soţiei sale sau ale descendenţilor săi după data de 6 septembrie 1944, cu excepţia celor ce aceştia au dobândit prin succesiuni” [8]. Odată cu această sentinţă, o lungă perioadă de tăcere se aşterne peste viaţa poetului, acesta fiind pur şi simplu „uitat”. La aceasta au contribuit firește şi zvonurile abil lansate de membrii familiei sale cum că ar fi fost văzut la Londra ori în Turcia. Pan M. Vizirescu înţelesese ce îi aşteaptă – pe el şi pe ceilalţi scriitori „gândirişti” – încă de când trupele sovietice intraseră în Bucureşti. Fugise din calea noilor autorităţi, din toamna lui 1944. Până să se „exileze” la Slatina, timp de aproape un an se ascunsese la rude: la ‘nea Ionică, la Piatra Olt, la nenea Din, la Urzica, la finul de la Pârşcoveni, Olt…

Prin ce miracol a putut acest spirit recreator să facă dintr-o catacombă a terorii, un liman al regăsirii de sine în care timpul, greu ca plumbul, în fiecare secundă a sa, să fie anulat? Să metamorfozezi bezna a 23 de ani de claustrare comunistă şi spaţiul în care abia te poţi mişca, în lumina care să-ţi conserve seninătatea structurală, să-ţi înaripeze sufletul spre vaste arii de trăire emoţională, umplându-ţi fiinţa de liniştea făuritoare de vers, este un secret. Nu ştim câţi îi mai citesc acum poeziile, dar dacă spui despre el, lucru perfect adevărat, că este ultimul „gândirist”, aceasta îi aşază pe umeri o mantie de noblețe. Pan M. Vizirescu a trăit sub protecţia unei asemenea mantii. Toată viaţa a ştiut că este un vlăstar dintr-un alt fel de timp, nu cel impus de regimul comunist. Ca un veritabil gândirist, el crede că omul e imperfect fără întregirea prin credinţă şi iubire, mistuit de „înfrângeri şi păcate”, dar aspirând la „desăvârşirea înaltă”. Toate manuscrisele lui Pan M. Vizirescu, romane, piese de teatru, poezie, eseuri, studii critice, corespondenţa de la scriitori mari, diplomele şi alte documente personale, au fost ascunse, peste două decenii, odată cu „Exilul de taină”, au fost îngropate … după ani şi ani totul fusese distrus! Carcera, acceptată senin, răbdător, voluntar, a dobândit conotaţie mitică în extensie. Poetul a numit-o metaforic: „exil de taină”, „ţărmul însingurării mele” – devenit şi titlul unui volum de poezii inedite. Relaţionare cosmică. Lumina ajungând în întuneric rodeşte dislocându-l, pulverizându-l. Evadări în spiritual…Ieşiri din efemer şi anonimat. Zbor în alte lumi pe unde: „…panerul frumoaselor stele/Trec în visările mele”, iar Sfintele Evanghelii deschid poarta, spre lumina de „dincolo de lume”. De acolo, Dumnezeu îi vine poetului în preajmă, ca Iisus în celula lui Radu Gyr, în Zarca Aiudului. Mistica luminii regenerative, trăirea în, cu, prin şi pentru Dumnezeu: „Mult m-ai iubit, o, Doamne, când m-am umplut de Tine/-N acest ungher în care Tu-mi eşti atât de-aproape; /Pana Ta e-ntreagă şi-o iau pe aripi pline/ De lacrimi ce s-adună în sfintele prosoape”. Versurile ilustrează astfel o neîncetată înaintare în „misterul tăcerii”, în extaz şi vis, câteodată „joc de năluci”în căutarea de sine, însă în toate ipostazele o cale spre mântuire. Iar esenţa – „floarea luminii” – este cuvântul care întrupează eternitatea [11].

Trecut printr-o experienţă extremă, supravieţuind mulţi ani exclusiv în meditaţie solitară, rugă şi speranţă, el a îmbogăţit literatura română cu două locuri poetice originale: *podul* şi *grădina*. În acest orizont spiritualist, Pan M. Vizirescu a urcat muntele suferinţei, a străbătut păduri cu fiare sălbatice, a ieşit senin din mlaştina deznădejdii, calmul luminându-i răspunsurile la inevitabilele întrebări: De unde vin relele? Şi răs-

punsul l-a aflat în slăbiciunile ființei umane. Dar istoria nu are nicio vină? Ba, da! mai ales la poporul român…

Asemenea ființe precum Pantelimon Vizirescu trebuie date ca exemplu de urmat pentru ca noi, cei care astăzi suntem contaminați de ignoranță şi asimilați, dacă nu chiar seduşi până la sânge de orientalisme şi periferisme şi goliți de noblețe, să renaştem şi să nu mai murim ca nişte laşi.

Referințe:

1. *Arhiva C.N.S.A.S.,* dosar P. 077, vol. 4, fila 121.
2. *Ibidem*, f. 123.
3. *Ibidem*, vol. 10, f. 17.
4. *Ibidem*, f. 55.
5. *Ibidem.*
6. *Ibidem*, f. 77.
7. *Ibidem*, vol. 4, f. 140-141.
8. *Ibidem*, dosar I. 432159, f. 175.
9. RUSU, Emil. *Delictul de opinie: Procesul ziariştilor 1945.* Bucureşti: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012, p.13.
10. *Revista Oltului şi Romanaților*, an. IX, nr.5(99), mai 2020, p. 100.
11. STRĂCHINARU, Constantin. *Din mucenicia Neamului Românesc*. Vol I. Iaşi: Editura Pim, 2012.

FRUNZA – DE LA SIMBOL LA OBIECT ESTETIC ÎN CREAŢIA LUI ION VATAMANU

CZU: 821.135.1-1(478).09

Vera CĂTANĂ

Şcoala Doctorală de Studii Lingvistice şi Literare,
Universitatea de Stat din Moldova

LA FEUILLE – SYMBOLE ET L` OBJET ESTHÉTIQUE DANS LA CRÉATION D` ION VATAMANU

Ion Vatamanu est un poète roumain apprécié pour son courage d'écrire d'une manière unique. Il exprime ses sentiments en mots. Puis il transforme les mots en symboles. Son lyrisme est associé à une expression harmonieuse fait la qualité des poèmes de Ion Vatamanu, la partie la plus marquante de son œuvre étant constituée par les poèmes pleins de sensibilité inspirés par la nature et de l'amour.

Dans ses poèmes, la feuille est un symbole qui devient un objet esthétique. La vie est vue comme une feuille et la feuille – comme un élément vivant. C`est pourquoi l'état de méditation qu'il recherche est le point d'intersection entre la raison et l'âme sur l'axe des sentiments.

Cet article montre comment Ion Vatamanu met l'accent sur l'objet esthétique de la feuille afin de mettre en évidence plusieurs approches herméneutiques. Effectivement, la poésie recherche avant tout la beauté. C`est la langue poétique, accompagnée de tous les procédés caractéristiques de ce genre qui se met au service de l` esthétique.

Donc, cette pénétration de l'esthétique dans le système littéraire en même temps c'est à la fois une action complexe mais nécessaire pour découvrir la beauté.

Mots-clés: *symbole, objet esthétique, contenu, forme, poésie.*

În domeniul creației literar-artistice, poetul Ion Vatamanu îşi spune cuvântul prin curajul de a trece dincolo de formulele acceptate drept canonice în perioada de subjugare a limbii române. Crescut pe plaiurile Bucovinei, omul de creație se pătrunde atât de coloritul peisajelor natale pe care poetic le transformă în culori-simbol, cât şi de frumusețea graiului matern pe care-l revigorează, la nivel de formă şi conținut, prin noi experiențe prozodice.

Setea de frumosul absolut care-l urmăreşte pe Vatamanu este sesizată de către academicianul Mihai Cimpoi: „În poezia lui Ion Vatamanu există o nostalgie după întreg, după frumosul absolut, după manifestările sufleteşti şi morale supreme" [3, p.104]. Astfel eul liric este înzestrat cu abilitatea de a recompune universul său imaginar din cuvinte-simbol, cum este Frunza, căreia i-a dedicat mai multe poezii înmănunchiate în volumul: *De ziua frunzei* (1977).

Acest lexem devine nucleul de la care porneşte întreaga aventură a poetului prin labirintul cuvintelor. Un reper în definirea acestui moment de creaţie este şi noţiunea de *obiect estetic*, pe care Romulus Chiriţă îl defineşte ca: „parte componentă a naturii sau produs al activităţii creatoare a omului care este în măsură să declanşeze atitudinea estetică" [2, p.161]. Substantivul comun *frunză* capătă valenţe noi: de la component de structură al plantei devine un mijloc de a vizualiza în miniatură întregul pământ, prin intermediul învelişului sonor care-i conferă formă.

Sensibilitatea autorului faţă de prototipul frunzei se regăseşte în tendinţa eului liric de a se refugia în spaţiul propriei conştiinţe: *Si-am zis frunză – un cuvânt,/Da-n cuvânt – întreg pământ,* astfel parcă asistăm la metonimia filosofică în care pământul ca simbol al întregului este reprezentat prin parte, adică prin frunză: *Tot purtând şi legănând/Alte frunze de cuvânt* (***Şi-am zis frunză***). Legarea altor frunze de cuvânt semnifică convertirea lexemelor în simboluri.

Sentimentul este unitatea de măsură cu care eul liric cântăreşte fiece cuvânt antrenat într-o expresie plastică. Cercetătoarea Victoria Fonari susţine că: „Seminţele cuvintelor, prin crusta simbolurilor, încep să înmugurească, cultivă valori" [5, p.111]. Iubirea este esenţa vieţii, dar în poezia vatamaniană, iubirea şi viaţa se află în relaţie de sinonimie: *Şi-am zis frunză de iubire,/De mireasă şi de mire,/ Dar în frunză – logodire,/În logodnă – înnemurire* (***Şi-am zis frunză***). Pe măsură ce explorăm textul, descoperim că frunza simbolizează iubirea: *Şi-am zis frunză de iubire,* logodna: *Dar în frunză – logodire*, şi înnemurirea care asigură continuitatea. Viaţa văzută ca o frunză, şi viceversa, probabil aceasta este latura filosofică care declanşează inspiraţia şi transformă frunza în obiect estetic.

În sprijinul inspiraţiei de la care ia naştere poezia, ca formă a artei vine şi afirmaţia esteticianului Hegel, în studiul intitulat: *Prelegeri de estetică*: „Poezia este adecvată tuturor formelor frumosului şi se extinde asupra tuturor fiindcă elementul ei propriu este imaginaţia artistică, iar imaginaţia este necesară pentru orice producţie a frumosului" [6, p.100]. Versul este o formulă inedită de a transpune gândul în cheia imaginaţiei. Dacă misiunea esteticii este de a releva armonia compoziţională a unei opere, atunci poezia devine acel câmp de manifestare a emoţiilor în plan literar- artistic. Frunza pare un reper al existenţei poetului, mai ales atunci când îl lasă pe eul liric să mărturisească: *Şi-am zis frunză de-a trăi/Visu-n noapte, munca-n zi,/De-a-nverzi şi-a veştezi/Pe un deal de a doua zi* (***Şi-am zis frunză***). Bazându-se pe succesiunea zilei cu noaptea pentru a etala fazele timpului, eul face o paralelă între naştere şi moarte, având ca termen de comparaţie ciclul vital al frunzei: *Şi-am zis frunză de-a trăi/ De-a-nverzi şi-a veştezi*.

Intrigat de titlul volumului *De ziua frunzei*, Serafim Saka îl invită pe Ion Vatamanu la un dialog de confesare. Întrebat ce e cu starea frunzei pe care a manifestat-o pe parcursul întregului volum de versuri din 1977, Vatamanu recunoaşte că versurile respective erau precedate de îngândurare: „în acele sfinte clipe când reuşeam să mă întorc la starea iniţială" [7, p.312].

Prin urmare, starea de spirit meditativă pe care eul o căuta de fiecare dată serveşte drept punct de intersecţie dintre gândire şi imaginaţie pe axa sentimentelor. Preocu-

pat în permanenţă de identificarea unui punct iniţial, care să-i asigure un refugiu în propria fiinţă: – *Înfrunzesc copacii,/Au sosit frunzele,/Eu, însă plec,/Mi-ai spus* (***La sosirea frunzei***). Sosirea frunzelor declanşează emoţia unui început de primăvară, dornic de a pătrunde în largul imaginaţiei, eul este oprit de condiţia umană, sau mai mult decât atât, măcinat de regrete e nevoit să părăsească starea de reverie, moment pe care i-l dictează conştiinţa: Ai întins braţul,/Am întins braţul,/Şi braţele noastre s-au întâlnit între frunze...(*La sosirea frunzei*). Personificându-le, realitatea şi imaginaţia se întâlnesc: *Ai întins braţul,/ Am întins braţul*, sub semnul frunzelor pe care creatorul le percepe drept obiecte estetice, ce potenţează armonia formelor, din care derivă simbolurile.

În această ordine de idei, esteticianul Hegel defineşte simbolul drept: „formă particulară şi independentă în care el este tip general pentru imitaţia şi plăsmuirea artistică” [6, p.311]. Activitatea de creaţie este imposibilă fără simboluri, mai ales că, în opoziţie cu realul, opera de artă scoate în evidenţă şi alte forme ale idealului estetic. Conexiunile ingenioase pe care le pune în lumină textul vatamanian presupun mai mult decât nişte jocuri ale imaginaţiei, pe lângă faptul că înnoiesc forma ca element estetic, apelând la versul liber, îmbogăţesc şi conţinutul ideatic.

Oprindu-şi atenţia asupra versului vatamanian, cercetătoarea G. Aniţoi observă: „Poezia lui Ion Vatamanu se face remarcată prin bogăţia de semnificaţii ale elementului figurat, în special fiind vorba de cel al simbolului” [1, p.121]. Imaginea vizuală a frunzei este echivalată cu veşnicia sau cu mitologica pasăre *Phoenix*: *Se renasc frunzele./ Un nou început în aceeaşi continuare./Mugurii firavi se preling/În formă şi culoare,/Rotunzi ca stropii de apă,/Curg pe creanga aplecată-n văzduh...*(***Continuare cu frunze***).

Mugurii reprezintă inspiraţia, iar faptul că ei: *firavi se preling/În formă şi culoare* traduc starea de spirit pe care creatorul o resimte, atunci când asistă la transformarea unei idei abstracte în artă a cuvântului. *Creanga aplecată-n văzduh...* este însuşi poetul care regizează dialogul imaginar al său cu frunza - simbol al propriei interiorizări: *– Dar tu cine eşti?/Frunza te-ntreabă./ Te vede-ngândurat ca pe-un întins de iarbă./ – Dar tu cine eşti?/Un nou început în aceeaşi continuare?* (***Continuare cu frunze***). Interogaţiile retorice intensifică starea de incertitudine pe care o trăieşte eul în fata propriului examen de conştiinţă. Răspunsurile care inspiră o posibilă continuare a întrebărilor, au rolul de a sonda adâncimile unei conştiinţe aflată permanent în starea de veghe.

Dialogul liric la care asistăm este o dovadă a faptului că omul de creaţie prin fiecare produs al său lasă să se întrezărească şi un segment al propriilor convingeri, or, esteticianul D. Townsend face următoarea completare: „Ceea ce se comunică este mai întâi înţeles de către autor şi apoi exprimat într-un limbaj propriu obiectului estetic” [8, p.128]. Fiind în măsură să declanşeze o stare interioară concretă sau ambiguă, frunza în creaţia lui Ion Vatamanu este un obiect estetic, pe marginea căruia se poate lansa o multitudine de interpretări în raport cu forma şi conţinutul textului liric şi decodificarea semnificaţiilor acestuia. Frunza poate servi şi mijloc de remodelare a

propriului spaţiu interior, la fel cum sugerează următoarele versuri: *Palate galbene pe crengi/Stau frunzele în potolire,/Şi-n ele-nfăptuite legi/De moarte şi de iubire.* Galbenul din frunze sugerează toamna vieţii care nu iartă nicio fiinţă vie*,* îşi acceptă condiţia neîndrăznind să schimbe ordinea lucrurilor în univers: *Aceste mute-mpărăţii/Plutesc prin aer uşurat.../O, galbene vinovăţii/De anotimp nevinovat* (***Palate de frunze***). Destinul frunzei este similar destinului uman, iată de ce autorul cataloghează urmele anilor ca fiind: *mute-mpărăţii* sau *galbene vinovăţii*. În schimb, percepând moartea ca pe începutul unei noi faze a existenţei, eul o exprimă prin epitetul: *anotimp nevinovat*.

Majoritatea poeziilor sunt supuse multiplelor abordări hermeneutice, totuşi există un principiu fundamental care ne determină opţiunea pentru anumite ipoteze, la fel cum ne aminteşte cercetătorul Umberto Eco în consacratul său studiu: *Limitele interpretării* unde menţionează: ,,Lumea interioară a autorului e un construct al actului de interpretare, nu o realitate psihologică care motivează interpretarea însăşi" [4, p.61]. Bazându-ne pe constatarea cercetătorului, specificul fiecărei interpretări ţine de aspectul pe care intenţionăm să-l punem în raport de coordonare cu starea de spirit a eului liric, nesubordonându-l intenţiilor empirice ale creatorului.

Întrebat de prietenul său, Serafim Saka, de ce poeziile domniei Sale despre frunză se leagă printr-o anumită îngândurare, IonVatamanu răspunde că: ,,îngândurarea este ca punte de legătură între ce a fost, ce este şi ce va fi" [7, p. 312]. Cuvântul poetic rămâne cel mai fidel conservator de bogăţii spirituale, şi în acelaşi timp, se pretează ca cel mai inovator mijloc de a lega prezentul de viitor. Acasă este refugiul eului din lumea care-l împovărează cu regrete şi frustrări. Acest *noi* vine să pună accentul pe relaţia de simbioză dintre raţiune şi sentiment şi dau naştere versurilor: *Iar noi soseam acasă,/Pur şi simplu acasă,/La casa de frunze*: Lăsat să curgă firesc prin vibraţiile inimii, verbul poetic scoate la lumină zonele de ambiguitate pe care nu le sondează nimeni mai reuşit decât cuvântul.

Preocupată de identificarea unui cod al receptării estetice, cercetătoarea Victoria Fonari face următoarea remarcă: ,,Coaja literelor se despică încet şi apare miezul lecturii, esenţa care se ascunde în repetiţii, în antiteză, în negaţii, în enumeraţii şi simboluri" [5, p.111]. Anume miezul lecturii ascunde mesajul secret al fiecărei poezii, şi în acelaşi timp, reprezintă totalitatea de conotaţii care pot fi dezghiocate în urma proesului de analiză estetico-hermeneutică.

Orice obiect estetic devine relevant doar dacă este pus în valoare de contextul în care apare. În cazul nostru, imaginea casei se constituie dintr-o gradaţie ascendentă de metafore menite să creioneze un ideal al casei care nu poate exista în afara frunzei, ca materie de constituire*: Geamul – frunze,/Pragul – frunze,/Vecini – rădăcini,/Cer de ţărână,/Pământ de lumină,/ Şi casa de frunze tot coborând /În pieptul iubitului nostru pământ...(* ***La casa de frunze)***. Acasă este spaţiul unde sufletul se refugiază din lumea tensionată de trecerea timpului, acasă sufletul poate sta la dialog cu sine însuşi. Geamul este însemnul zilei de mâine, pragul – dovada zilei de astăzi, vecini – rădăcinile amintesc că orice clipă a prezentului se leagă de trecut. Casa de frunze reprezintă simbolic contopirea fiinţei umane cu neantul: *În pieptul iubitului nostru pământ...*

Esteticianul D. Townsend susține că: ,,Forma şi conținutul ne permit să vorbim despre experiența noastră într-o manieră analitică [8,p.122]. *De ziua frunzei* un titlu metaforic care prin forma neordinară a versurilor dezleagă taina filosofiei vatamaniene: *E o zi plină de frunze,/ O singură zi în viața ta lungă,/Când tu, înfrunzită,/Plină de vânt,/Orice ai spune/E tot jurământ. (* ***De ziua frunzei)***. Întrebându-ne dacă există un limbaj standard prin care să se comunice cu mai multă precizie starea de spirit a eului liric, găsim de cuviință că doar poezia, prin esența sa lirică poate decodifica natura emotivă a creatorului de versuri.

Romulus Chiriță reliefează faptul că: ,,Obiectul estetic făurit de om este rezultatul unei activități deliberate, care organizează componentele sale într-o structură cu potențialități polisemice, actualizate în procesul receptării în funcție de o multitudine de factori socioculturali şi subiectivi [2, p.161]. Titlul textului: *Monumental final cu frunze* induce cititorul spre o zonă necunoscută a imaginarului, invitându-l să o descopere. În prim-plan apare: *Portretul unei ruginii picturi/În rama vechii cătături/De ploaie.* Considerat drept mijloc de reflectare a stării interioare, eul liric așază emoțiile în ramele conştiinței, reuşind să realizeze o compoziție, pe care metaforic o numeşte *Portret*. Astfel se dezvăluie în întregime procesul de creație: *Iar bruscele frânări de vânt/Portretul galben scuturând/Rup culoarea şi-o-mpresoară/Pe – un scârțâit prelung de moară.* Polisemia sensurilor începe să mustească chiar de la *bruscele frânări de vânt*, care semnifică nenumăratele încercări ale destinului, când sufletul eului era stăpânit de zbucium. Starea de tensiune culminează cu naşterea versurilor, care reprezintă fărâme de suflet aşezate în armonioase structuri de vers.

Noile ipostaze ale vieții atrag şi prilejul de a încerca varii emoții, ce ulterior se reflectă împrospătând formula lirică: *ca învechit cuvântu-n limbă,/Portretul ruginiu se schimbă,/Se tot răreşte şi se spală/Pe-a toamnei limpede finală...* Potențialul polisemic al respectivului portret rezidă, pe de o parte, în capacitatea autorului de a surprinde consonanțele dintre stările interioare şi posibilul anotimp în care le trăieşte, pe de altă parte, imaginea emblematică a toamnei pe linia filosofiei existențiale reprezintă apropierea de moarte, or, pentru frunze reintegrarea în circuitul firesc al naturii, mai ales atunci când: *Licoarea buzelor pornind,/Stârnesc o şoaptă de cuvinte/Cu vechi ecou de ,,Ia aminte".* Cuvintele cu care se încheie discursul poetic, îl determină pe eul liric să recunoască şi să-şi asume condiția umană, care-l constrânge în limitele sale. Acest fapt permite să considerăm volumul de versuri: *De ziua frunzei* un exercițiu de valorificare a frunzei ca obiect estetic, întrucât ea reuşeşte să declanşeze atitudinea estetică, atât de necesară, în câmpul emoțional al eului vatamanian.

Tocmai despre această manieră filosofică vorbeşte poetul Ion Vatamanu atunci când afirmă: ,,Nevoia, marea nevoie de a nu-ți pierde gândul... Cam aşa văd eu această îngândurare cu frunze" [7, p.312]. Gândul poetic este generator de energie creatoare, astfel decodificarea mesajului ideatico-estetic devine o aventură prin spațiul ambiguu al subtextului. Starea de reflecție pe care Ion Vatamanu o recunoaşte ca îngândurare, are la bază mai multe surse: dorul de casa părintească, nostalgia timpurilor copilăriei, regretul pierderii celor dragi, şirul poate continua la nesfârşit, important este faptul

că toate aceste momente au lăsat amprente dureroase, ecoul acestor trăiri se răsfrânge în versuri. Frunza este simbolul care transmite ideea de veşnicie, or, verdele frunzei ascunde tumultul interior, dragostea de plaiul natal şi, în acelaşi timp, speranța în ziua de mâine.

În concluzie, trebuie să menționăm că în creația poetului Ion Vatamanu, frunza reprezintă un simbol al crezului poetic, fapt ce permite să consemnăm că acest element al vegetației se plasează pe axa valorică a creatorului de la simbol la obiect estetic, întrucât fiecare text deschide receptorului noi posibilități de a sesiza latura estetică a creației vatamaniene.

Referințe:

1. ANIȚOI, G. Simbol şi simbolizare în poezia lui Ion Vatamanu. În: *Limba Română*, 2017, nr.2.
2. CHIRIȚĂ, R. *Estetica*. Braşov: Universitatea Transilvania, 2010.
3. CIMPOI, M. Între monolog şi rapsodie. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. Bucureşti: Detectiv literar, 2017.
4. ECO, U. *Limitele interpretării*. Trad. de Ş. MINCU. Constanța: Pontica,1996.
5. FONARI, V. Lirica lui Dumitru Matcovschi – nemărginirea mărgioarei. În: *Filologia modernă: Realizări şi perspective în context european*. Chişinău: Institutul de Filologie, 2014.
6. HEGEL, G.W.F. *Prelegeri de estetică*. Trad. de D. ROŞCA. Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1966.
7. SAKA S. Un loc mai aproape de frunze. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. Bucureşti: Detectiv literar, 2017.
8. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. Trad. de G.NAGÂȚ. Bucureşti: ALL Educațional, 2000.

RELAŢIILE MOLDO-POLONE DIN TIMPUL DOMNIEI LUI ŞTEFĂNIŢĂ VODĂ (1517-1527) ÎN ISTORIOGRAFIA POLONEZĂ CONTEMPORANĂ

CZU: 94(478:438)"15":930.1(438)

Ion CHEPTENE

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

MOLDO-POLISH RELATIONS DURING THE REIGN OF STEFANITA VODA (1517-1527) IN CONTEMPORARY POLISH HISTORIOGRAPHY

The relations between the Principality of Moldavia and the Kingdom of Poland within the chronological limits 1517-1527 are marked by bilateral political problems. The territorial issue and the evolution of the international political framework in South-Eastern Europe caused, after a short period of friendship, the deterioration of Moldovan-Polish political relations. Polish historians who showed a keen interest in analyzing the activity of prominent figures who influenced bilateral political relations have long avoided paying attention to Stefanita voda, his role being partially overshadowed by other Moldovan lords who captured the attention of Polish historiography. That aspect is due to the lack in the Polish historical environment of a comprehensive approach to Moldovan-Polish political relations. Lately, the personality of the lord has re-entered the attention of Polish historiography through the historian Patryk Koziel. This communication tends to determine the way in which Polish historians appreciate and treat the personality of the Moldavian lord, his Polish policy, and his role for the political evolution of Southeast Europe in the first half of the sixteenth century.

Keywords: *Polish historiography, Kingdom of Poland, Principality of Moldavia, matrimonial alliance, boyar uprising, Moldovan-Polish relations.*

Relaţiile dintre Ţara Moldovei şi Regatul Poloniei în perioada domniei lui Ştefăniţă vodă reprezintă un răstimp de tensionare politică generată de reapariţia problemelor teritoriale, matrimoniale, cât şi evoluţiilor „negative" politice internaţionale în sud-estul Europei. Istoricii polonezi manifestă un interes, trebuie să recunoaştem, minim asupra dezvoltării relaţiilor bilaterale în secolul XVI. Adesea, istoricii tind să se orienteze spre unele aspecte fixe, evitând o abordare exhaustivă a relaţiilor politice moldo-polone. Examinarea istoriografiei poloneze permite să evidenţiem zonele de interes şi modalitatea cum interpretează istoricii polonezi relaţiile bilaterale în limita cronologică 1517-1527, perioada domniei lui Ştefăniţă vodă.

Lucrarea de referinţă în acest sens *Awantury Moldawskie* [1, p.74] a fost publicată de istoricul polonez Zd. Spieralski în anul 1967, care reflecta istoria relaţiilor bilaterale prin prisma unei poziţii naţionale pro-polone. Informaţii privind dinamica relaţiilor politice se întâlnesc şi în lucrarea de sinteză a *Istoriei României* care a apărut în anul 1970 şi a fost republicată în a doua ediţie în 1986 de Juliusz Demel [2, p.142-144]. Analiza publicaţiilor istorice cu referinţă la dinamica relaţiilor moldo-polone permite să stabilim câteva tendinţe de bază ce se afirmă în istoriografia poloneză. Cel mai important moment este lipsa unei continuităţi în studiul relaţiilor respective. Sunt supuse analizei selective subiectele începând cu problema Pocuţiei până la domnia lui Ieremia Movilă şi relaţiile lui multilaterale cu Zaimoiski. În mare parte, alte perioade şi probleme au rămas necercetate în istoriografia poloneză.

Perioada domniei lui Ştefăniţă vodă oarecum s-a aflat în umbra acestui interes ştiinţific. Istoricii care tradiţional au manifestat respectivul interes faţă de relaţiile moldo-polone Ilona Czamanska, Kateryna Nemczyk, Dariusz Milewski, Marek Plewczynski, Barthosz Sutkiewicz au evitat subiectul relaţiilor politice moldo-polone în cadrul cronologic vizat. Unicul istoric care a manifestat interes a fost amintitul Spieralski, aceasta evident dacă luăm în ghilimele publicaţia din sec. al XIX-lea a lui A. Jablonowski „Sprawy woloskie za Jagiellonow".

Înteresul faţă de Ştefăniţă vodă a crescut pe fundalul manifestării atenţiei din partea istoricilor poloni asupra activităţii Regatului Poloniei în secolul XVI pe perimetrul politicii sudice la Marea Neagră. Ţara Moldovei prezintă interes drept acea zonă de acces spre Marea Neagră şi totodată ca zonă tampon contra otomanilor. Dar la Spieralski analiza politicii lui Ştefăniţă şi relaţiile cu Polonia este axată pe descrierea şi aprecierea respectivului domn drept un „infantil politic" care a mers la înrăutăţirea relaţiilor cu regele Sigismund I (1506-1548) din cauza refuzului primit de a încheia o alianţă matrimonială şi din dorinţa, remarca Spieralski, de a imita, în sens politic, pe predecesorul său Ştefan cel Mare (1457-1504). Ţinem să evidenţiem că majoritatea istoricilor polonezi, încercând să analizeze evoluţiile relaţiilor bilaterale din această perioadă, apelează foarte des la clişee ca: domni infantili, impulsivi politic, neechilibraţi politic, conducători care nu au putut să se orienteze în noua realitate politică internaţională creată în secolul XVI. Ştefăniţă, în acest sens, s-a situat pe poziţii de frunte, chiar şi în ciuda faptului că publicaţii ce ar reflecta activitatea acestuia şi politica promovată faţă de Polonia nu sunt atât de multe. Faptul dat, credem s-a datorat vârstei juvenile a domnului moldovean, în funcţie de care s-au făcut anumite interpretări. Autorul stabileşte că boierii din Moldova erau acei care în realitate promovau politica faţă de Polonia, şi nu tânărul domn.

Atenţia asupra domnului din partea istoriografiei polone a reapărut printr-o publicaţie din 2017 a lui Patryk Koziel „Stefan IV Mlody nieznana karta z dziejow relacji Polsko-Moldowskich XVI wiecu", la respectiva vreau să mă opresc în detaliu ca fiind cea mai recentă publicaţie.

Patryk Koziel, pe criteriu cronologic, în funcţie de evoluţia relaţiilor bilaterale, împarte perioada domniei lui Ştefăniţă în două etape: 1517-1522 şi 1522-1527. Prima

etapă e analizată prin prisma prieteniei bilaterale şi a orientării propoloneze a domnului, ghidat de Luca Arbore care a sprijinit ideea încheierii unei convenţii pe 7 august 1519, drept rezultat al soliei lui Luca Cârjă la regele polon [3, p.277-280], iar a doua etapă e marcată, conform istoricului, prin tensionarea relaţiilor bilaterale, ca rezultat al incapacităţii lui Ştefăniţă de a percepe real contextul politic creat, cât şi lipsa percepperii binevoirii coroanei poloneze faţă de Ţara Moldovei. În ciuda faptului că autorul remarcă implicarea magnaţilor polonezi în răscoala boierească, concluziile sale sunt acceptabile şi totodată discutabile. Autorul remarcă că refugiul acordat boierilor fugari (cazul boierilor Isaac şi Bârlan) era o încălcare directă a convenţiei încheiate [4, p.111]. Totodată, se afirmă că „Evadările boierilor nu ar putea fi totuşi un motiv pentru a rupe cooperarea polono-moldovenească" [4, p.112], avertismentele domnului despre otomani venind în continuare la curtea regală. Cu toate acestea, o chestiune e neacceptabilă, şi anume, plasarea accentului din partea autorului asupra „caracterului crud şi violent al noului domn", marcat inclusiv prin exprimarea nemulţumirii regelui faţă de sprijinul acestor boieri, odată ce în Polonia se forma partida boierească ce miza pe aducerea la tron a lui Petru Rareş, reacţia pare a fi una potrivită din perspectiva domnului moldovean.

Perpetuarea respectivelor relaţii apropiate în prima perioadă, Koziel le vede în faptul că în timpul regenţei, boierii erau cei care guvernau şi influenţau asupra domnului. Istoricul marchează drept o binevoire a regelui faţă de Moldova prin două momente: acordarea unui detaşament militar de 3.000 de soldaţi pentru lupta cu tătarii la Stefăneşti în 1518, cât şi prin activitatea comisiei de hotar, din partea Poloniei reprezentant fiind neamul Chodeccy care încearca să reglementeze problemele teritoriale. Un moment care a fost omis sau, mai bine zis voalat, sunt relaţiile întregului neam Chodeccy faţă de Moldova, or, cunoaştem că în disputa pentru Pocuţia, Chodeccy au fost „în primul rând al disputei", ei au eşuat încheierea alianţei matrimoniale a lui Bogdan vodă, ei au promovat la Seimul din Piotrkow rezolvarea militară a problemei şi tot Chideccy au primit lovitura în timpul campaniei din 1509, când li s-au ars moşiile şi coborât clopotele, gest simbolic pentru a-i umili [5]. Astfel, cel puţin sunt îndoielnice reflecţiile autorului despre binevoire politică, din moment ce se admite ostilitatea din partea neamului Chodeccy. Voalarea anumitor detalii este evidentă odată ce o preocupare a istoricului a fost contrapunerea personalităţilor domnului Ştefăniţă cu Luca Arbore, unul politic infantil, altul politic echilibrat care „...a susţinut o politică prudentă bazată pe cooperarea cu Polonia pentru a menţine cea mai largă independenţă posibilă a Moldovei".

Tensionarea reciprocă a relaţiilor istoricul o plasează în perimetrul a două momente: fuga în contextul complotului din 1523, a boierilor în Polonia, ceea ce a sugerat domnului ideea că coroana polonă îl sprijină pe Petru Rareş şi refuzul regelui Sigismund de a oferi garanţii Moldovei de ajutor contra otomanilor prin încheierea alianţei matrimoniale cu Katerina, fiica nelegitimă a regelui şi acceptarea astfel a lui Ştefăniţă în cercul nobilimii polone. Deşi autorul menţionează solia lui Cârjă trimisă de „prietenul Poloniei" Luca Arbore pentru reglementarea problemei, istoricul evită

să argumenteze refuzul polonez, făcându-se doar remarca că domnul s-a înfuriat pe Arbore şi Cârjă pentru că negocierile nu au fost sancţionate de el [4, p.113-114]. În această ordine de idei, calificarea şi aprecierea istoricului capătă o nuanţă de părtinire istoriografică, mai cu seamă că la acel moment domnul era de ceva timp în vârsta majoratului, or, respectivele aspecte erau bine reglementate în, spunem aşa, sistemul politic-administrativ din Ţara Moldovei.

Se evită încercarea de a stabili contextul revoltei şi implicarea Poloniei, odată ce mulţi boieri ca postelnicul Cozma Şarpe, unul din lideri, au fugit în Polonia. Un alt exemplu care ne permite să observăm eschivarea istoricului de a evidenţia rolul polonez în aceste evoluţii politice este evenimentul judecării lui Arbore. Cauza conflictului lui Ştefăniţă cu fostul regent din punctul de vedere al lui Koziel trebuia să fie o privire diferită asupra problemelor statului. Istoricul menţionează că Luca Arbore a susţinut o politică prudentă bazată pe cooperarea cu Polonia pentru a menţine cea mai largă independenţă posibilă a Moldovei. Pe de altă parte, domnul Ştefăniţă, condus de caracterul său impetuos, impulsiv, nu putea judeca în mod realist poziţia în care s-a aflat ţara sa [4, p. 114]. Această apreciere vine să fie completată de informaţia precum că domnul cunoştea de sprijinul acordat de magnaţii Chodeccy opoziţiei boiereşti. Maniera de a trata relaţiile bilaterale este şi mai evidentă odată ce autorul cataloghează solia Episcopului Cameniţei, Wawrzyniec Międzyleski şi a Castelanului din Lvov, Jerzy Krupski la domn pentru medierea relaţiilor cu boierii din Polonia, drept o tentativă a regelui polonez de a stabiliza Ţara Moldovei pe care o dorea sigură şi puternică, ceea ce pare o intepretare lacunară odată ce se menţionează despre existenţa unei scrisori a boierimii moldovene la rege cu jaloba şi rugămintea de a ajuta la înlăturarea lui Ştefăniţă, scrisoare discutată la Seimul General de la Piotrkow, unde doar Nobilimea din Polonia Mică a luat o poziţie negativă în privinţa acestor planuri, ceea ce a oprit pe Sigismund cel Bătrân, şi Ştefăniţă cu siguranţă ştia despre aceste discuţii.

Concluziile finale ale autorului sunt echilibrate, căci analizând eşecul apropierii politice reciproce în perioada 1517-1527 admite greşeli din partea ambelor părţi, dar ţine istoricul de a accentua factorul imprevizibilităţii lui Ştefan al IV-lea, care, pasionat de realizările tatălui şi bunicului său, nu a evaluat pe deplin posibilităţile propriului stat Ţara Moldovei.

Aşadar, relaţiile bilaterale dintre Ţara Moldovei şi Regatul Poloniei în limitele cronologice vizate a prezentat interes minim pentru istoriografia poloneză contemporană şi s-a încadrat în perimetrul a câtorva subiecte:

1. Perpetuarea problemelor de hotar în jurul Pocuţiei.
2. Politica neechilibrată a domniei care neglija poziţia benefică propoloneză a lui Arbore.
3. Imprevizibilitatea domniei ca un partener politic viabil coroanei.

Scrierile istoricilor polonezi, în tratarea relaţiilor bilaterale, deraiază uneori spre aprecieri care conturează o poziţie părtinitoare filopoloneză. Totodată, este evitată o analiză exhaustivă a contextului, asistăm la prezentarea doar a contextului politic polonez, lacunar rămânând prezentarea poziţiei moldovene şi în speţă a motivaţiei

domnului, or, relațiile politice bilaterale implică interacțiunea a două părți. De asemenea, poate fi observată cu ușurință perpetuarea unor aprecieri istoriografice în lucrările respective drept o continuitate a celor din sec. al XIX-lea şi sec. al XX-lea. Odată nominalizate de Zd. Spieralski în lucrarea sa *Awantury moldawskie*, interpretările asupra evoluției relațiilor bilaterale, inclusiv în perioada 1517-1527, nu ies din paradigma istorică impusă de acest reputat cercetător. Aceasta, credem, se datorează în mare parte lipsei unei comunicări istoriografice viabile. Lucrul este evident din moment ce lucrările româneşti utilizate de istoricii poloni adesea se limitează doar la A. Xenopol, N. Iorga, I. Bogdan, A. Lepădatu ş.a.. Lichidarea acestui lapsus ține, credem, de misiunea viitoarelor cooperări ştiințifice româno-polone ce ar viza istoria sud-estului european în secolul al XVI-lea.

Referințe:

1. SPIERALSKI, Zd. *Awantury moldawskie*. Varşovia: Wiedza Powszechna, 1967.
2. DEMEL, J. *Historia Rumunii.* Wroclaw: Ossolineum, 1986.
3. *Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente şi materiale (1360-1858).* Ediția a III-a, rev. şi ad. Editor, selectarea documentelor, studiul introductiv: Ion EREMIA. Chişinău, 2020.
4. KOZIEL, P. Stefan IV Mlody nieznana karta z dziejow relacji Polsko-Moldowskich XVI wiecu. In: *Saeculum Christianum*, t. XXIV(2017). Varşovia: Editura Universității „Ştefan Wyszynski", 2017, pp. 106-118.
5. NIEMCZYK, K. Difficult relations between the Family of Chodecz and Bogdan III the One-Eyed. În: *Codrul Cosminului*, t. 24, nr. 1 (2018). Suceava: Editura Universității „Ştefan cel Mare" din Suceava, 2018, pp. 97-112.

CAUZELE CELUI DE-AL TREILEA VAL DE DEPORTARE REFLECTATE ÎN SURSELE DOCUMENTARE ŞI MĂRTURIILE DE ISTORIE ORALĂ

CZU: [94:323.28]:930.25(478)”19”

Nelea CHIHAI

Şcoala Doctorală Istorie, Arheologie şi Filosofie

The process of forming and consolidating totalitarian regimes in the twentieth century directly affected the people’s lives from the European continent. One of the methods of „re-education of the enemies of the people” was deportations, through which many human lives were destroyed in the states that were in the area of interest of the USSR. So, absolutely innocent people became victims of the communist regime. Stalinist deportations destroyed the lives of tens of thousands of people from Bessarabia. During the 1951 „North” operation, of the 2617 people, 967 were women and 842 were children under 15. Communist ideology summed up the belief in only one leader of the state, the cult of personality, one party, the communist party, etc., fiercely ignoring the faith in God, promoting atheism. In early 1951, the Soviet leadership decided to deport the families of Jehovah’s Witnesses from the Baltic States, Belarus, Ukraine, and the MSSR to Siberia. The archive documents show us a negative attitude of the soviet authorities towards the activity of „Jehovah’s Witnesses”, which were presented as „dangerous elements”, „anti-Soviet elements”, „enemies of the people”. The reasons for the third wave of deportation are ideological, political, social, but also economic.

Keywords: *USSR, MSSR, Jehovah’s Witnesses, deportation, ideology, religious worship.*

Procesul de formare şi consolidare a regimurilor totalitariste în secolul al XX-lea a afectat direct viaţa popoarelor de pe continentul european. România, aflată în vecinătatea directă cu URSS a suportat rapturile teritoriale sovietice din 1940 şi 1944. Crearea RSS Moldoveneşti a avut consecinţe grave pentru populaţia basarabeană. Una dintre metodele de „reeducare a duşmanilor poporului” a fost deportările, prin intermediul cărora au fost distruse multe vieţi omeneşti din statele ce se aflase în zona de interes a URSS [1]. Astfel, oameni absolut nevinovaţi au devenit victime ale regimului comunist.

În Republica Moldova, debutul investigaţiei crimelor regimului totalitar-comunist s-a produs în perioada „dezgheţului” hruşciovist. Însă puţini oameni se decideau să relateze despre traumele din Gulag, temându-se că teroarea se va repeta. Odată cu deschiderea documentelor de arhivă, intitulate „secret”, „strict secret” sau „deosebit de secret”, au fost expuse cazuri şocante ale deportărilor staliniste, ieşite de sub tipar memoriilor foştilor deportaţi au confirmat tragedia expusă în documentele de arhivă, fiind reflectate în presa periodică, precum „Literatura şi arta”, „Moldova Socialistă”

etc. Mulți dintre deportați îşi vor publica memorii: *Amintiri din Gulag* de Vasile Țepordei; *Basarabia în Gulag* de Serafim Saka; *Cu gândul la tine, Basarabia mea* de Vadim Ştefan Pirogan ş.a. Astfel, după 1980 a fost început un intens proces de descoperire a monstruoaselor crime ale regimului comunist.

Documentele de arhivă şi mărturiile celor care au suportat ororile deportării indică asupra crimelor regimului. Cel de-al treilea val, numit şi operațiunea ,,Nord" este mai puțin reflectat în istoriografia contemporană din Republica Moldava. Scopul prezentei cercetări este de a examina cauzele celui de-al treilea val de deportare şi a identifica în baza documentelor de arhivă publicate şi a mărturiilor supraviețuitorilor motivele pentru care au fost pedepsiți mii de oameni nevinovați din RSS Moldovenească. În procesul de valorificare a temei ne-am bazat pe studierea lucrărilor ştiințifice şi sursele documentare făcute publice de către de către V. Pasat, N. Fuştei etc., dar şi pe studierea colecțiilor de memorii orale ,,Românii în Gulag" şi ,,Arhivele Memoriei".

Deportările staliniste au distrus viața a zeci de mii de basarabeni. În anul 1941 din cei peste 20 mii de oameni deportați majoritatea erau femei şi copii [2]. În timpul celui de-al doilea val cu denumirea cifrată ,,Sud" din cei 35.796 de persoane, 14.033 erau femei şi 11.889 erau copii [3]. În timpul operațiunii ,,Nord" din 1951 din cele 2617 persoane, 967 erau femei şi 842 erau copii sub 15 ani [4]. Nu doar cifrele sunt cutremurătoare, dar însăşi soarta pe care au avut-o aceşti oameni.

La începutul anului 1951 conducerea sovietică va lua decizia de a deporta din Statele Baltice, Bielorusia, Ucraina şi RSSM în Siberia familiile Martorilor lui Iehova. Cel de-al treilea val de deportare, numindu-se ,,Sever/ Nord", după modul său de organizare, va fi asemeni celorlalte două ,,valuri" de deportare a basarabenilor în regiunile de Est ale URSS sau nordul Kazahstanului (1941, 1949) [5].

Ideologia comunistă însuma credința doar într-un singur lider al statului ,,cult al personalității", un singur partid, partidul comunist etc., ignorând cu înverşunare credința în Dumnezeu, promovând ateismul. Dar oare ar putea să renunțe un popor precum e cel românesc la religia creştină? Religia creştină fiind una dintre componentele formării poporului român.

Odată ce a fost impus şi consolidat regimul comunist în RSSM, cultele religioase erau strict supravegheate de către puterea sovietică, astfel, Consiliul de Miniştri al RSSM, împuternicit în monitorizarea afacerilor cultelor religioase, supraveghea cu strictețe înregistrarea procedurală a cultelor religioase şi respectare cenzurii impuse de către puterea centrală. Documentele de arhivă ne prezintă monitorizarea constantă a activității cultelor religioase, îndeosebi a activității confesiunii ,,Marturilor lui Iehova", care erau prezentați ca ,,elemente primejdioase", ,,elemente antisovietice", ,,duşmani ai poporului ". Astfel, conform ,,Adeverinței Ministerul Securității Statului al URSS despre activitatea primejdioasă a sectelor religioase de pe teritoriul RSSM", emisă la 16 august 1947, fiind ,,strict secret" [6], conchidem că activitatea confesională era monitorizată sub cea mai mare strictețe. Documentele indică faptul că deja în 1947 puterea sovietică depunea efort pentru lichidarea ,,Marturilor lui Iehova", astfel în Soroca şi Bălți, fusese arestați 11 oameni, toți cei arestați au primit o grea sentință,

de la 8 până la 25 de ani de închisoare. Au fost învinuiți de propagarea unor concepte antisovietice: „de a nu face parte din armata sovietică, de a nu vota, propaganda ideilor filoromâneşti".

„Din raportul informațional al Consiliului de Miniştri al RSSM în cadrul Ministerului Securității Statului al URSS din RSSM, despre existența şi activitatea organizațiilor religioase în RSSM", emis la 1 ianuarie 1948, evidențiem că puterea sovietică considera primejdios faptul existenței unui număr mare de confesiuni religioase: evangheliştii şi baptiştii. Potrivit informației în RSSM, sunt înregistrate mai multe biserici ce sunt frecventate de către 5.227 oameni credincioşi şi 180 de apropiați ai confesiunii religioase. Iar la 1 ianuarie Conducerea Consiliului a primit 96 de petiții de la reprezentanții confesiunii religioase, prin care rugau administrația de a fi înregistrate oficial şi deschise case de rugăciuni. În finalul raportului „subiecte deosebite" confesiunile respective sunt prezentate ca „fiind atisovietice, elemente burgheze, filoromâneşti" care nu participă la activitățile comunitare – politice şi se împotrivesc colectivizării. Este menționat faptul că în pofida unor măsuri represive împotriva acestora, numărul activiştilor confesionali rămâne în creştere. Se menționa că aceştia continuă să manipuleze conştiința publică şi infiltrează în societate „concepte antisovietice". În document se menționează cu text deschis temerea securiştilor privind unele potențiale manifestări anticomuniste din partea cultelor religioase [7].

„Din Referința despre existența şi activitatea cultelor religioase în RSSM", 7 iulie 1949, intitulat „secret" [8], sunt caracterizate toate cultele religioase existente în RSSM, fiind indicate cele mai periculoase pentru „puterea sovietică": iehoviştii şi baptiştii. Adventiştii de Ziua a Şaptea, catolicii etc. nu erau văzuți ca un pericol pentru „puterea sovietică" din cauza numărului mic de adepți care nu influența în mod decisiv comunitatea, comparativ cu iehoviştii şi baptiştii. Astfel, cu toate că timp de 9 ani au fost lichidate 25 de comunități religioase ale evangheliştilor şi baptiştilor (în anul 1940 – 108 comunități religioase, anul 1949 – 83 de comunități religioase), numărul acestora comunități, potrivit Consiliului de Miniştri al RSSM, rămânea prea mare, iar unele erau suspectate de desfăşurarea activități religioase în mod ilegal. Deci, confesiunea religioasă a evangheliştilor şi baptiştilor în 1949 însuma 5.065 de oameni înregistrați oficial, dintre care 700 de oameni „apropiați" ce se pregăteau pentru botez. Autoritățile considerau drept mare pericol faptul că printre membrii acestei confesiuni se regăseau mulți tineri de la 18 până la 28 de ani. De exemplu, doar în 1948 au fost înregistrate 271 de botezuri ale tinerilor în limita de vârstă menționată.

Iehoviştii şi baptiştii erau prezentați drept „culte periculoase", deoarece se evidențiază prin activism de promovare a concepțiilor religioase şi atragere de noi adepți ai cultelor. De asemenea, până la începutul activității Autorizarea Consiliul de Miniştri al RSSM (iulie 1945), iehoviştii şi baptiştii aveau răspândite „şcoli de duminică", tineri misionari ce propagandau ideologia credinței baptiste şi iehoviste, precum şi „cercurile femeilor" – aceste activități erau considerate ilegale, deoarece nu puteau fi supravegheate, întrucât se realizau în afara pereților bisericii. Din acest motiv, toate activitățile ce erau considerate a fi promotoare ale răspândirii propagandei religioase

în afara pereților bisericii erau ilegale. Cu toate acestea, organele statului cunoşteau despre realizarea acțiunilor respective.

În timpul valului din 1949 au fost deportați şi membri ai Organizației „Martorii lui Iehova" în caz că unul din membrii familiei era în detenție, sau dacă familia era considerată „de chiaburi". Din cauza suspiciunii Consiliului de Miniştri al RSSM că Organizația se va extinde şi va influența comunitatea, a fost întocmită o nouă solicitare către puterea centrală cu scopul de a interzice funcționarea cultelor religioase. În „Scrisoarea-cerere a Consiliului Ministerului RSSM pentru închiderea comunităților religioase", „secret", 23 septembrie 1950, erau indicate mai multe cazuri de agitație şi de opunere procesului de colectivizare. Ca răspuns la scrisoare, la 21 octombrie 1950, Consiliul de Miniştri al RSSM în cadrul Consiliului de Stat al URSS, va ordona interzicerea liberei deplasări a membrilor confesiunii religioase prin alte localități, interzicerea propagandei religioase la postul de muncă, la fel în cadrul unor campanii, instituții, colhozuri etc., spații publice, lângă râuri, câmpii etc.

La 10 februarie 1951 va fi emisă „Nota Ministerului Securității de Stat al URSS despre necesitatea deportării din regiunile apusene ale Ucrainei şi Belorusiei, Republicilor Sovietice Socialiste Moldovenească, Letonă, Estonă şi Estoniană a membrilor sectei antisovietice iehoviste şi a membrilor familiilor acestora" [9]. Pentru a rezolva problema confesiunii religioase „Marturii lui Iehova", la ordinul lui I.V. Stalin, 19 februarie 1951, va fi emisă „Nota Ministerului Securității de Stat al URSS despre deportarea participanților atisovietici a sectelor iehoviste şi membrii familiilor acestora din regiunea estică a RSS Ucraineană, Belorusă, Moldovenească, Lituaniană, Letonă şi Estonă", „strict secret" [10], astfel urmau să fie deportate 8.587 de persoane (3.048 familii): din RSS Ucraineană – 6.140 oameni/2020 familii; RSS Belorusă – 394 oameni/153 de familii, RSS Moldovenească – 1.675 oameni/ 670 de familii; RSS Letonă – 52 de oameni/ 27 de familii; RSS Lituaniană – 76 de oameni/ 48 de familii şi RSS Estonă – 250 de oameni/130 de familii [11]. La 24 martie 1951 va fi emisă Hotărârea Consiliului de Miniştri al RSSM despre confiscarea şi realizarea proprietăților celor deportați din teritoriul RSS Moldoveneşti, emis strict secret.

Deci, în cel de-al treilea val de deportare, începând cu 31 martie spre 1 aprilie 1951, au fost deportați basarabenii pe motive religioase. Puterea sovietică şi-a concentrat forțele asupra deportării unui contingent de oameni religioşi „Martorii lui Iehova", argumentând acțiunile criminale prin motivele că aceştia ar duce o politică „antisovietică" sau că aceştia n-au luptat în armata rusă, ori că n-au votat. Destinul persoanelor deportate în Gulag este reflectat şi în memoriile de istorie orală. Potrivit mărturiilor membrilor Organizației „Martorii lui Iehova" aceştia se aflau sub supravegherea permanentă a organelor de securitate. Distingem numeroase cazuri când basarabenii au votat însă împreună cu familia au fost deportați, cazul Anei Chiaburu „Tata a votat. El zicea că «pe mine n-au să mă ridice!»" [12]. Guriev Ivan Petrovici ne menționează că Martorii lui Iehova erau permanent persecutați, despre religie se putea vorbi doar în secret. Din familia acestuia, prima victimă a KGB-iştilor a fost tatăl său, condamnat la 5 ani de închisoare, fără drept de apel, doar pentru un răspuns

care nu corespundea aşteptărilor călăilor „Gurău, vezi trotuarul cum merge lumea încolo, încoace, acum depinde de tine. Tu poți timp de cinci minute să fii în rând cu ei, cu lumea ceea, dar depinde cum ai să răspunzi. Întrebarea: cine ne-a dat libertate, Dumnezeul vostru, sau Stalin al nostru?" Tata desigur a răspuns din Biblie la această întrebare". Guriev Ivan ne menționează că tatăl său ducea o viață morală, nu a făcut nimănui vreun rău „Tata era martor, nu fuma, nu bea, nu făcea prostii şi s-a auzit [că era martor], da atunci, în timpul lui Stalin, era foarte strict" [13]. Din mărturile lui Anton Pântea, evidențiem ca drept motiv al persecutării martorilor lui Iehova refuzul de a participa la operațiunile militare, astfel fiind deportat din motiv că nu a dorit să pună mâna pe armă în contextul pregătirii pentru armată [14].

În timpul desfăşurării procesului de deportare, oamenii docili regimului comunist au comis un şir de atrocități. Constantin Rusu, în mărturiile sale menționează că în listă erau 15-20 de martori, însă se regăseau pe listele de deportare şi din cei care nu făceau parte din Organizație: „au nimerit din cauza că unii din organe au trecut la compromis: dacă era cumătru' sau nănaşu', apoi l-au împins pe altul acolo. Iată, Alexandru Ciobanu a trebuit să fie ridicat, dar pe dânsul l-au lăsat şi l-au luat pe Chiril Cepuc [15], cioban la oi, l-au adus şi când se uită pe spisoc: Nu-i acesta!".

Persecutarea Martorilor lui Iehova în URSS comunistă, dar şi în alte state din lagărul socialist postbelic, reprezintă una dintre cele mai mari persecutări ale confesiunii respective. Motivele celui de-al treilea val de deportare sunt de sorginte ideologic, politic, social, dar şi economic. Nu este deportarea unui grup de sectanți, însă are la bază motive ideologice, prin care statul sovietic dorea să lichideze orice alternativă conceptelor pe care le impunea populației prin constrângere şi metode violente. Valeriu Pasat menționează că în realitate cel de-al treilea val de deportare a fost o lovitură împotriva religiei, nu doar împotriva Martorilor lui Iehova, evidențiind caracterul multilateral de lichidare a bisericii [16].

În concluzie, menționăm că pe timpul operațiunii „Nord" au fost pedepsiți oameni nevinovați, ce aveau propria credință, promovau principii şi valori care le caracterizează identitatea. Principalele cauze care au determinat acest val de deportare sunt: suspiciunea statului față de cultele religioase care aveau un număr mare de susținători (argumentele se deduc din documentele oficiale ale statului sovietic); Organizația „Martorii lui Iehova" era considerată una antisovietică, întrucât acțiunile membrilor săi de a nu participa la scrutinele electorale, de a refuza serviciul militar erau apreciate de instituțiile sovietice drept sabotaj împotriva statului; statul sovietic nu reuşea să controleze/supravegheze activitatea acestei Organizații, astfel fiind mai convenabil deportarea membrilor săi; statul sovietic nu accepta alternative ideologiei comuniste şi în cazul existenței unui potențial pericol din partea unui grup social încerca să lichideze acest grup (fapt pe care îl putem urmări în baza studiilor de caz oferite de istoria orală. Este important a cerceta filele tragice ale deportării, pentru a menține vie memoria celor care au suferit fără vină şi pentru a cunoaşte adevăratele fațete ale regimurilor totalitare, inclusiv ale regimul comunist impus cu forța în Basarabia.

Referințe:

1. SCURTU, I. (coord.), ş.a. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. Ediția a II-a, revăzută şi adăugită. Bucureşti: SEMNE, 1998, p. 249.
2. PASAT, V. *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldoveneşti 1940-1950*, pp. 118-122.
3. *Ibidem*, p. 271.
4. *Ibidem*, p. 398.
5. PETRENCU, A. *Un scurt popas necesar drumului*. Chişinău: Balacron, 2014.
6. ПАСАТ, В. *Трудные страницы истории Молдовы*, 1940-1950-е гг. Москва: Терра, 1994. сс. 594-595.
7. *Ibidem*, pp. 596- 599.
8. *Ibidem*, pp. 601-603.
9. FUŞTEI, N. *Persecutarea organizației religioase ,,Martorii lui Iehova". Operațiunea ,,Sever" (1951) în RSSM*. Chişinău: Cuvântul-ABC, 2013.
10. ПАСАТ, В. *Трудные страницы истории Молдовы, 1940-1950- е гг.*, сс. 612- 613.
11. PASAT, V. *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldoveneşti 1940-1950*.
12. *Românii în Gulag*. Vol. II. Studiu de caz: Ana Chiaburu, deportată la 1 aprilie 1951 din s. Zăicani, r. Râşcani în reg. Tomsk, URSS, p.65.
13. Studiu de caz: Guriev Ivan Petrovici. Interviu păstrat în fondul audio ProMemoria.
14. *Arhivele Memoriei*. Tom I, vol III. Studiu de caz: Anton Pântea deportat în 1947 din s. Gălăşeni, r-nul Râşcani, în reg. Magadan, URSS, pp.125-132.
15. *Ibidem*, Studiu de caz: Constantin Rusu, s. Făleşti, r-nul Edineț, judecat în 1952 şi ținut îm detenție în lagărul din Vorkuta, URSS, pp. 180-191.
16. PASAT, V. *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldoveneşti 1940-1950.*

INSPIRAŢIA DIN MITOLOGIA NAŢIONALĂ ÎN CREAŢIA POETICA A LUI NICOLAE DABIJA

CZU: 821.135.1-1.(478).09

Liviu CHISCOP

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

INSPIRATION FROM THE NATIONAL MYTHOLOGY IN THE POETIC CREATION OF NICOLAE DABIJA

Poet in his fundamental vocation, with an impressive lyrical creation, materialised in about thirty volumes of verse edited over half a century of creative activity, the late Nicolae Dabija carved in Romanian literature a vast poetic path, fed by several major themes. They constantly converge around several whirling lyrical centers such as the religion of Poetry, erotic mysticism, the messianism of the National Renaissance in Bessarabia and - last but not least - the idea of Providence. In order to expose more clearly the aspects of the investigation of the metaphysical universe in Nicolae Dabija's poetry, we considered it necessary to dissociate between the inspiration from national mythology, from the inspiration from the ancestral religion, the Christian – Orthodox one. As a large part of Nicolae Dabija's poetic creation from the period before 1990 – when, in Soviet Moldova, it was not possible to publish creations with Christian connotations – lyrically transfigures events and characters from mythology, which is, in fact, also a component of religion ... On such poems - having as theme not only the four fundamental myths of the Romanians, identified by G. Călinescu, but also mythical heroes of the nation's prehistory, such as Zamolxe or Orpheus – we will focus in the following pages.

Keywords: *mythology, providence, metaphysical universe, religion, sacred.*

Probabil că astăzi puţini sunt aceia care se mai îndoiesc de adevărul celebrei preziceri formulate în veacul trecut de André Malraux – pe atunci ministru al Culturii în Franţa – conform căreia „Secolul XXI va fi unul religios sau nu va fi deloc!". Premoniţia scriitorului francez îşi află deplina confirmare în realităţile pe care le trăim, în sensul că secolul nostru este, într-adevăr, cu deosebire în spaţiul spiritual românesc, – unul religios. Căci în cazul nostru, al românilor, istoria sentimentului religios se identifică în totalitate cu însăşi istoria propriu-zisă, generală, de neam şi de popor, încă din timpuri imemoriale, din vremea tracilor. După cum ne spune Herodot, tracii erau „neamul cel mai numeros după inzi" şi ocupau un spaţiu vast din centrul şi estul continentului european. Ei se întindeau, fără efort de cucerire, pe un teritoriu imens, de la Adriatica până în Panonia, Olbia (Nicolaev), Boristene (Nipru) şi Tanais (Donul actual). Aşa se explică, de pildă, de că România de astăzi este singura ţară înconjurată

de românii care trăiesc în afara granițelor actuale...Tot Herodot ne spune că, de n-ar fi fost dezbinați, tracii ar fi devenit de neînvins. Din păcate însă, multe inteligențe şi mulți războinici vrednici s-au pus, cel mai adesea, în slujba altora, care au ştiut să-şi sporească civilizația şi cultura. (Exemple numeroase în acest sens – de la Orfeu şi Democrit până la Sfinții Impărați Constantin cel Mare şi Elena – ne oferă, între alții, Mihail Diaconescu în *Istoria literaturii dacoromane* – Bucureşti, 1999). Din marea familie a tracilor se evidențiază dacii, numiți, tot de Herodot, „cei mai viteji şi mai drepți dintre traci". Despre religia traco-dacilor se consideră că aceasta era una matură, bine închegată, cu un panteon restrâns, zeii fiind puțini, dar cu responsabiliăți bine definite. Despre zeii daci se ştiu destul de puține lucruri, datorită faptului că înaintea cuceririi romane, pentru grecii antici şi latini, cultura şi chiar existența poporului dac constituiau un mister. Vitejia ieşită din comun a daco-getilor i-a făcut pe unii greci să elaboreze ipoteza că zeul elen al războiului, Ares, s-ar fi născut în Dacia...

În calitatea ei de componentă principală a religiei, mitologia se referă la sisteme de concepte care sunt de mare importanță pentru o anumită comunitate, implicând supranaturalul sau sacrul. Religia este termenul mai general, pe lângă sistemul mitologic, care include ritualul. Între relatarea miturilor şi punerea în scenă a ritualurilor există o relație complexă. Fiecare mitologie este aproape întotdeauna asociată cu o anumită religie, cum ar fi mitologia greacă cu religia Greciei Antice. Separat de sistemul său religios, un mit îşi poate pierde importanța imediată pentru comunitate şi poate evolua – departe de semnificația sacră – într-o legendă sau într-o poveste populară.

Interesant este faptul că dacii – cu mult înainte de apariția creştinismului – aveau o religie monoteistă şi credeau în nemurirea sufletului. Probabil că aceste două caracteristici au constituit factori favorizați în adoptarea rapidă a creştinismului pe meleagurile noastre, în primele secole ale cuceririi romane. Religia dacilor devenise monoteistă încă de la apariția profetului Zamolxis în Dacia, acest profet fiind divinizat după moarte şi considerat zeul suprem. Apoi, dacii se considerau nenumitori moartea fiind pentru ei – ca şi pentru creştinii de mai târziu – doar o trecere de la lumea materială la cea spirituală, cea a morților, peste care guverna Zamolxis. Consacrându-i un poem, în volumul *Aripă sub cămaşă* din 1989, Nicolae Dabija găseşte potrivit să aşeze în fruntea acestuia o frază din Herodot referitoare la zeitatea tutelară a mitologiei tracice. „Dar destul e cât am spus – scrie Herodot în *Istoriile* sale – , fie că a existat un om cu numele Zamolxis, „fie că va fi fost o divinitate băştinaşă a geților...". Dar iată cum este imaginată, de către poetul Dabija, însăşi „moartea lui Zamolxis", în poemul omonim din volumul *Aripă sub cămaşă*: „ (...) Mut, nici nu înțelese zarva, -/ acolo jos, între copaci,/ crezu la început că-i iarba,/ apoi văzu că-s bărbi de daci.// Îngenunchiați şi de departe/ ei îi păndeau, ascuns, privirea.../ Li se păru adus din spate,/ şi mincinoasă nemurirea.// Iar când întoarse caprele-napoi/ şi le mână cu spaimă prin scaiete,/ dacii strigară, plânseră vâlvoi,/ şi aruncară şi în cer cu pietre.// „O, tu" – au plâns . „Vai nouă! – au strigat/ cu ură-mpăgânită, de departe,/ dar Zeul alerga, înspăimântat,/ nepăsător de propria lui moarte (...)// Iar caprele păscură-n preajma sa/ pe dâmbul cela sptămâni la rând,/ ci pricepură că e mort – abia/ când trupul i se risipi în vânt..." (*Moartea lui Zamolxe*)

Am considerat necesară reamintirea aspectelor de mai sus referitoare la relaţia dintre religie şi mitologie pentru a facilita, în acest fel, receptarea acelor creaţii poetice ale lui Nicolae Dabija inspirate, unele dintre ele, din mitologia greco-romană, iar altele – din cea naţională. Inspiraţia din mitologie constituie o caracteristică a activităţii scriitoriceşti a lui Nicolae Dabija în deceniile anterioare anului 1990, când, în Moldova sovietizată, „o poezie religioasă propriu-zisă n-a avut nicio şansă de manifestare" – după cum consideră criticul Theodor Codreanu – care adaugă: „Prezenţa sacrului în literatura modernă şi în cea postmodernă este de primă instanţă şi importanţa fenomenului e cu atât mai relevantă pentru Basarabia, unde lupta ideologică împotriva religiei şi a credinţei a fost cu mult mai înverşunată decât în Ţară" [1, p.40]. Într-adevăr – aşa după cum arătam şi într-un studiu publicat cândva în *Studia Universitatis Moldaviae*, în care ne-am referit la Biserică şi credinţă ortodoxă ca factor identitar –, politica promovată de regimul sovietic faţă de Biserica din Basarabia a fost una dintre cele mai subtile şi dramatice modalităţi de dezrădăcinare identitară, care a distrus o parte a tezaurului cultural şi spiritual al populaţiei autohtone, ancorând-o şi mai mult în spaţiul de influenţă rusă. „Ca imperiu mitocratic şi ideocratic – remarca, în acest sens, într-o scriere recentă, un istoric basarabean – , Uniunea Sovietică nu putea tolera existenţa unei credinţe sau spiritualităţi alternative. Prin urmare, educarea moldovenilor în spiritul ideologiei comuniste s-a făcut odată cu ateizarea şi despiritualizarea lor religioasă, regimul sovietic afişând de-a lungul perioadei sale de existenţă o atitudine intransigentă faţă de Biserică. Concomitent, regimul sovietic a procedat la instrumentalizarea Bisericii, care în Basarabia a avut şi o puternică tentă de deznaţionalizare şi rusificare" [2, p.513]. În condiţiile date, ale unei Moldove sovietizate, Nicolae Dabija, ca şi alţi colegi din generaţia de creaţie, se refugiază în trecut, în mitologie. În timp ce Grigore Vieru, de pildă, se impune prin încadrarea sa în cultura populară, Liviu Damian – prin dezvăluirea unui spirit autohton mereu cuprins de nelinişti, autorul *Zugravului anonim* (1985) cultivă cu asiduitate gustul pentru cuvântul poetic cu rădăcini în istorie. „Realul consolidează sufletul personajului liric – remarcă cercetătoarea Ana Bantoş, referitor la lirica dabijiană de inspiraţie sacră – . Dar nu un real decupat şi interpretat abstract, ci unul venind dintr-o istorie bazată pe adevărul pur, neschimonosit. Cimitirele arate, cetăţile, bisericile şi mânăstirile pângărite determină o întorsătură în creaţia sa. Viaţa reală cu toate ravagiile ei de ordin ecologic se stabileşte tot mai îndârjit în versurile sale, în care sacrul se delimitează de profanul invadator" [3, p. 154-155]. Într-adevăr, în concepţia lui Nicolae Dabija înţelegerea raporturilor pe care le are poezia cu istoria tradiţiilor noastre cărturăreşti este un principiu diriguitor al creaţiei. Căci, dacă la început, în etapa debutului editorial cu *Ochiul al treilea* (1975), poetul descoperea un eu-centru sau eu-sămânţă în jurul căruia se constituia pământul poeziei, apoi în deceniul următor îşi concentrează atenţia asupra unui „cer născocindu-şi propria stea". Desigur, în aceste împrejurări „peisajele sufletului" – cum îi place să spună – devin altele, cuprinzând, în primul rând, un aspect temporal şi spiritual mai amplu. Findcă – după cum observa criticul şi istoricul literar Ana Bantoş – Nicolae Dabija, „descendent dintr-un timp în care mitului i se rezervă din ce în ce mai puţin

loc, dar coborâtor din Bugeacul pârjolit de arşiţe, care a animat versul lui Alexei Mateevici, „va purcede la construirea de punţi peste veacurile ce se *sumeţesc ca păunii* pentru a stabili acorduri între lumea de azi şi cea de început” [3, p. 160]. Ilustrativ în sensul acestor preocupări, dar şi realizări, ale lui Nicolae Dabija este, înainte de toate, volumul său de eseuri *Pe urmele lui Orfeu (*1982), în care a presărat şi câteva poeme „la temă”, dacă se poate spune aşa. Volumul cuprinde o suită de eseuri referitoare la literatura română, de la cronicari la scriitorii de la începutul secolului XX. „*Pe urmele lui Orfeu* – preciza istoricul literar Dan Mănucă într-o cronică din *România literară* – reconstituia itinerarii ale unei geografii a spiritualităţii româneşti, uneori la modul entuziast şi baladesc. Nu este de mirare să citim, spre exemplu, că *Mioriţa* ar avea urme din poemele orfice. Argumentele sânt, desigur, fragile, dar eseul desfăteaza prin entuziasmul neostenit al asociaţiilor. Cele mai numeroase şi mai bune pagini ale volumului izvorăsc din veneraţia faţă de întemeietori ai culturii româneşti, ale căror urme sânt descoperite la Lwov, la Kiev, la Odesa, la Cernăuţi, la Harkov. Sunt descrise locurile pe unde şi-au purtat paşii Cantemir, Ureche, Dosoftei, Miron Costin, Neculce, C. Stamati, Hasdeu, Eminescu, Mateevici” [4, p. 11]. Iată, de exemplu, cum este reconstituită şi în cele din urmă *retrăită* perioada şederii lui Dimitrie Cantemir la Istanbul. Nicolae Dabija citeşte şi reciteşte, cu devotamentul unui exeget al Bibliei, *Descrierea Moldovei*: „Am îmbătrânit citind aceeaşi carte,/ cartea a îmbătrânit şi ea ca mine,/ datu-mi-i să o citesc, văd bine, de la naştere şi până la moarte”. În sfârşit, ar mai fi de precizat că titlul *Pe urmele lui Orfeu* poate să ne inducă în eroare, sugerându-ne o predilecţie pentru tema din mitologia antică. În realitate, un singur eseu se referă la povestea iubirii dintre poetul trac şi Euridice, după cum într-un singur poem (din volumul *Zugravul anonim*, 1985) este evocată personalitatea miticului cântăreţ trac, hărăzit cu un talent muzical ieşit din comun. Reproducem aici doar strofele finale ale poemului, care conţin între altele, o rimă rară: *cernu-l – Infernul* : „Când cântă:/ o moarte se amână/ şi iarba se face mai verde.../ Cuvintele-arar le îngână/ ca şi cum, de le-ar spune/ le-ar pierde...// Nemaiştiind în veci lumine, – / (o, îndoieli atâte cernu-l!) –/ etern – din urma-i cine vine:/ Euridice sau Infernul?!” (*Orfeu*).

Închinând poeme scriitorilor evocaţi, Nicolae Dabija îşi foloseşte astfel talentul literar pentru a ne face să simţim fiorul călătoriei în timp. „Constatăm astfel – concluziona, la rândul său, criticul Alex Ştefănescu în cronica la ediţia a II-a a volumului – că, în scrierile lui Nicolae Dabija, memoria depăşeşte importanţa unui instrument intelectual şi devine o noţiune antologică, iar unoeri, în pasajele poematice, o aptitudine matafizică” [5, p. 11]. Aşa este. Poeziile lui Nicolae Dabija de inspiraţie religioasă în general, dar mai cu seamă cele având ca temă ideea de Providenţă, ori cele evocând situaţii sau personaje din mitologie aparţin, fără îndoială, liricii filosofice, poeziei de idei. Circumscrise acestor sfere de iradiaţie mitologică, multe dintre poeziile lui Nicolae Dabija invocă factori ai realităţii cu mare pondere mitică. De exemplu, un simbol de sorginte biblică precum *lumina* – sugerând strălucirea, şi căldura, dar şi viaţa ori adevărul – reprezintă, pentru Nicolae Dabija, o cale de accedere spre sacralitate, spre Domnul care „este luminarea şi mântuirea noastră” (*Psalmii,* 26.1) şi care va fi

„o lumină veşnică” (*Isaia*, 60.19). Iar cel mai bun catalizator de lumină – consideră poetul – este cuvântul deținător al adevărului. De aceea, el îi îndeamnă pe poeții „ce nu au dreptul la eroare” să scrie „cu-o pană de înger” pentru ca „să sporească ale foii lumine”. Glosând pe teama prezenței acestui motiv recurent în lirica lui Nicolae Dabija, cercetătoarea Nina Corcinschi spunea: „Cuvântului i se încredințează condiția sacră de-a fi «fâşie de soare» şi, de aceea, el va trebui citit cu pioşenie şi respect doar «la lumina zăpezii». În preaplinul ei, lumina se încarcă de materialitate, «prinde aripi» («Se-aşterne deasupra/ aripa luminii» – *Eseu*) şi «forneşte ca grâul», are puterea de-a străbate timpurile: „Un pom nins prima dată azi/ De tinerețea țării îmi aminteşte» (*Jurnal*). Tinerețea țării este invadată de lumina pe care o reflectă «graiul vechi şi sfânt», coasele țăranilor, chipurile cronicarilor care «păstrează-n nopți, cu palmele căuş,/ sămânța soarelui în lămpi» (*Cronicarii*). Lumina, în viziunea scriitorului, se conjugă – într-o suită de revelații – cu stropi de *linişte*. Pentru poetul care ştie să asculte «liniştea dintre cuvinte», miracolul tăcerii sonorizează vocea naturii şi el aude cum «se umple fructul nou cu zeamă», cum «nuntesc semințele», cum «plesnesc mugurii», cum tăcerile devin asurzitoare dintr-un preaplin de sunete” [6, p. 28-29]. Poezia *Cronicarii* – pe care o menționează aici Nina Corcinschi – alături de altele consacrate evocării lui Ştefan cel Mare, Eminescu, Creangă, Alexei Mateevici, Cantemir ş.a., se înscrie într-o categorie tematică distinctă a liricii lui Nicolae Dabija, caracterizată prin propensiunea autorului pentru mitizarea unor personalități ale istoriei şi culturii naționale. În acest sens, criticul Claudiu Constantinescu – recenzând, în 1991, volumul de versuri *Aripă sub cămaşă*, apărut atunci la Editura „Junimea” din Iaşi – subsuma, cu îndreptățire, creațiile de acest fel ale lui Nicolae Dabija categoriei mai largi a poeziei basarabene cu mesaj religios. „Religiozitatea poeziei basarabene afirma, cu sagacitate, tânărul cronicar de la *România literară* – este, astfel, o cheie a înțelegerii sale în multe din liniile ei dominante, controlând deopotrivă închinarea către starea de adorație, nevoia de mitizare a unor înaintaşi, cultul pentru tot ce defineşte ființa (în cazul unui popor, locul, limba, tradiția), credința în mesianismul poetului, preferința pentru registrul solemn cu accentuate inflexiuni patetice şi, trebuie să o spunem, aproape o ritualizare a unei recuzite poetice conservate din jumătatea „tradiționalistă” a literaturii noastre interbelice. Nicolae Dabija uzează şi el de acest cod instituționalizat, dar lasă loc şi unei ruperi de contingent” [7, p. 11]. Deducem de aici că poezia lui Nicolae Dabija, subsumată acestei sfere de iradiație mitologică, face apel la factori ai realității cu mare pondere mitică. De altfel, încă de la momentul debutului editorial (*Ochiul al treilea,* 1975) poetul anticipa sensul mişcării ulterioare, „ceea ce ne face să credem – opina Nina Corcinschi – că schimbarea nu e doar de ordin social, nu e doar crucea unui destin marcat de istorie, ci şi un dat existențial românesc şi că nu există nicio fisură între specificul poeziei de la începuturile creației dabijiene şi toate producțiile literare ce urmează” [6, p. 28].

Într-adevăr, încă de la volumul de debut, cuvântul se pătrunde, în unele dintre poemele lui Nicolae Dabija, de coloratura veche, cronicărească şi, îmbrăcat într-o aură arhaică, poartă ecoul clopotelor din vremi voievodale: „În pojarul apusului/ tul-

burată-i lumina,/ Bat clopotele,/ de le sare rugina" (*Jurnal*). În sfârşit, o altă modalitate de transcendere spre sacralitate, în creațiile de început ale lui Nicolae Dabija, o reprezintă substratul mitologic al ființei româneşti, care face simțită divinitatea ca pe o condiție necesară a nevoii de echilibru şi a mântuirii sufletelor noastre: „Văd brazii, dar dragostea nu e –/ (îi zicem carte c-o singură foaie / înaltă iederă care se suie/ înspre cer pe-o dâră de ploaie" (*Iubire veche*). Altfel spus în plan ontologic mişcarea din domeniul sacrului în acela al profanului si invers, din istorie în timpurile mitice, poate să însemme „chemarea irezistibilă a sufletului de a înlătura Golurile ființei si de a se asocia Plinului" [6, p.28]. Sau, după cum consideră academicianul Mihai Cimpoi, acest fenomen stă sub semnul „cumpenei ontologice" [8, p. 174]. Fiindcă – am adăuga noi – poezia sentimentului religios şi cu deosebire cea a ideii de Providentă este o poezie de idei, de reflecție filosofică. Sau, după cum bine şi exact observa Doru Radosav, „istoria sentimentului religios reprezintă domeniul istoriei religioase cu gradul cel mai înalt de complexitate", fiindcă „sentimentul religios evaluează măsura în care individul şi societatea s-au apropiat sau depărtat de divinitate, exprimă gradul de intensitate a vieții religioase" [9, p. 7]. În cazul tuturor poeziilor lui Nicolae Dabija însă – nu doar a celor cu mesaj religios – caracteristica principală o reprezintă existența unei consonanțe depline între conținutul de idei şi forma artistică. Iată, de pildă, acest *Bocet pentru Meşterul Manole* din volumul *Aripă sub cămaşă* (1989), veritabilă bijuterie artistică, cu o tectonică minuțios elaborată, alcătuit din patru distihuri ce conțin tot atâtea definiri metaforice ale Anei, alternând cu strofe alcătuite din trei, patru ori cinci versuri. Înspirat din celebrul *mit estetic* (G. Călinescu) național, al jertfei pentru creație, *Bocetul pentru Meşterul Manole* este conexat la ideea de Providență, prin faptul că Divinitatea intervine în actul zidirii mănăstirii, dărămând zidurile înălțate fără a i se fi adus tradiționala jertfă- realitate exprimată în chiar secvența inițială: „Ană, Ană / soarele pe cer e-o rană.// Mănăstire/ de iubire/ vrui să-nalț, spre pomenire./ Dar ce-nalț ziua, cu fală,/ peste noapte se prăvală.// Ană, Ană/ lacrimă zidită-n strană.// Clopotele greu asud,/ bat şi nu se mai aud.// Ană- Ană / soare-ascuns într-o broboană/ Unde eşti? / Sub care piatră? / Să te pot zidi -nc-o dată. „ Creatorului de geniu, care este Manole, i se pare că nu doar mănăstirea sa prezintă deficiențe de constructie, ca să spunem aşa, ci lumea întreagă e prost alcătuită: „Lumea asta/ nu se ține:/ parcă nu-i clădită bine. / Se clatină-n vânt orfană. / Ană // Ană / picată din icoană." Profund afectat de obstacolele cu care îl şicanează Ziditorul Lumii însuşi, Meşterul Manole îşi încheie litania cu decizia de a-şi finaliza capodopera arhitectonică chiar cu prețul sacrificiului de sine, decizie conținută în secvența finală a poemului. ... Eu, când văd că ea nu vine, / prind să mă zidesc pe mine. / Cerul, țipă-ntre cupole : / Maanole,/ Manoole!"

În creația poetică a lui Nicolae Dabjta, referirea la substratul mitologic românesc se face dintr-o intenționalitate pretextuală – consideră Nina Corcinschi – „motivul folcloric find reevaluat cu multiple conotații revelatorii. Arhetipurile din literatura națională sau universală sunt topite în conştiința creatoare de noi imagini şi, astfel, personajul din *Baladă pentru Meşterul Manole* se zideşte în Zid..." [6, p. 30]. S-ar putea spune, de asemenea, că recursul la substratul mitologic, dramatic în esență, a

fost şi o replică dată de scriitorii basarabeni optimismului deşănţat promovat de activiştii politici ai vremii. „Axându-se pe entităţi primordiale, miturile – spune autoarea eseului *Mitul în poezia lui Nicolae Dabija* – se înscriu în sfera detaşării de o realitate ostilă creaţiei şi subscriu intenţiei de developare a valorilor etice, cum ar fi sacrificiul în numele artei, dragostea ca impuls creativ etc.” [6, p. 29-30].

Un alt element al comunicării lui Nicolae Dabija cu spiritualitatea arhaică – sacră prin condiţia ei existenţială aflată sub semnul perenităţii – îl reprezintă şi *simbolul lacrimii*. Ilustrative în această privinţă ar putea fi următoarele versuri din *De din vale de Rovine*: „Di-nainte-ţi văd icoana,/ Cum beau lacrime cu cana/ Şi-mi arde în flăcări rana! „Într-un studiu intitulat chiar *Real şi mitic în poezia lui Nicolae Dabija*, criticul Ana Bantoş afirmă, cu îndreptăţire: „Lacrima este metafora prin care ideea de inocenţă realizează în cazul poeziei lui Dabija o corelaţie între lumea unor trăiri prezente şi cea a purităţii bătrânilor” [10, p. 537]. La rândul ei, Nina Corcinschi, sesizând că lacrima, în creaţia poetică a lui Nicolae Dabija, „se mitologizează” datorită unei multitudini de aspecte şi repetări, conchide: „Adăugăm că lacrima, de factură paradisiacă, îşi depăşeşte facultatea extravertă şi realizează o întoarcere înapoi, spre esenţele fiinţei, fiind în măsură să spargă crustele care ascund fiorii divini ai umanităţii (de aici şi caracterul demiurgic, de apostol al frumosului, în lirica dabijiană” [6, p. 29]. Într-adevăr, Nicolae Dabija, constant preocupat în opera sa poetică atât de realizarea artistică, de formă, cât şi de fond, de ideile exprimate şi de mesajul transmis cititorilor, îşi salvează autenticitatea creaţiei prin formele lirice inedite, colorate de o afectivitate personalizată, reuşind să rămână, prin toate acestea, un „apostol al frumosului”, poate ca nimeni altul în epoca sa.... Fiindcă Nicolae Dabija, profesionist desăvârşit al condeiului, a ştiut să acorde, în opera sa, „drept de cetate”, atât fondului, cât şi formei. Adâncimii fondului poetul i-a oferit adâncimea formei, pentru că „fondul formei” – ca să folosim sintagma lui Valery – este organic îngemănat cu pulsaţia colosală a fondului – fond. În sfârşit, conform unui punct de vedere exprimat de cercetătăarea Tatiana Butnaru, apelul poeţilor basarabeni la mitologie în anii 60-80 ai secolului trecut se explică şi prin faptul că aceasta era identificată atunci cu „izvorul latinităţii, sursa identităţii spirituale a poporului, modalitatea de promovare a fiinţei naţionale şi orientarea către genealogia primară” [11, p. 39].

În creaţia poetică a lui Nicolae Dabija, inspiraţia din mitologia naţională, reinvestită cu noi semnificaţii şi principii estetice, îşi vădeşte posibilităţi nelimitate de interpretare artistică. Dacă într-un eseu din volumul *Pe urmele lui Orfeu* avansase puncte de vedere originale, surprinzătoare chiar, în legătură cu balada *Mioriţa*, într-un amplu poem intitulat *Balada Zburătorului* abordează încă unul dintre *miturile fundamentale* ale poporului român – cel al *Zburătorului*, numit de G. Călinescu *mitul erotic*. Se ştie că „divinul critic” – cum i s-a spus, pe bună dreptate – identificase, în eposul românesc, patru mituri fundamentale: mitul genezei (balada *Traian şi Dochia/Dacia*), mitul estetic (al jertfei pentru creaţie; balada *Mănăstirea Argeşului*), mitul transhumanţei (balada *Mioriţa*) şi-cum spuneam – mitul erotic (balada *Zburătorului*). Publicat iniţial în finalul volumului *Apă neîncepută* (1980), poemul va fi reluat în secţiunea a IV-a,

Cercul de cretă, din antologia *Poeme pentru totdeauna*, tipărit la Iaşi, în Editura „Princips Edit" (2017). Deşi poartă acum titlul heliadesc *Zburătorul (poem dramatic*), totuşi tema acestei variante nu este zburătorul folcloric al lui Ion Heliade Rădulescu, deşi pot fi depistate urme, „viziunea poetului de azi – ne spune Theodor Codreanu – apropiindu-se mai mult de imaginea zburătorului hyperionic, cel ale cărui aripe cresc în cer. Nicolae Dabija deconstruieşte zburătorul eroului popular şi-l reconstruieşte palimpsestic, descifrându-i toate structurile concentrate îndeobşte în mitul Meşterului Manole şi într-o întreagă istorie medievală românească, într-un limbaj de o uimitoare adecvare plastică, având arome cronicăreşti şi de cazanii" [12, p. 116-117]. Cert este că acest amplu poem – cu accente dramatice, lirice şi epice, ca şi *Mioriţa* ori *Meşterul Manole* – poate fi considerat capodopera creaţiei poetice a lui Nicolae Dabija...

Concluzii. Poezia lui Nicolae Dabija vine pe o filieră culturală având adânc fixate rădăcinile într-o tradiţie bine cunoscută de poet şi asimilată în profunzime. Eroii emblematici ai mitologiei naţionale – precum Zamolxe, Orfeu, ciobanul mioritic, Meşterul Manole, Zburătorul, ori Ştefan cel Mare, Cantemir, Eminescu ş.a. – devin metafore obsedante ale poemelor sale din prima etapă de creaţie îndeosebi, în condiţiile unei Moldove sovietizate. Într-un asemenea context, s-ar putea vorbi chiar despre un sacru care diferenţiază poezia basarabeană în ansamblul ei în cadrul general al poeziei româneşti. Fiindcă în condiţiile ocupaţiei ruseşti, întoarcerea la izvoarele fiinţei româneşti a însemnat salvarea, inclusiv prin această necesară camuflare a sacrului în profan. Recuperarea *miticului* (tradiţiei) în creaţiile scriitorilor contemporani a cunoscut un particularism pronunţat în Basarabia, sesizat, între alţii, cu perspicacitate de către academicianul Mihai Cimpoi în *O istorie a literaturii române din Basarabia*. Iar Nicolae Dabija, în vizionarismul poeziei sale, îşi axează meditaţia urcând dinspre uman spre metafizic şi oscilând, firesc, între real şi mitic, „ochiul al treilea", ochiul pur al adolescenţei, fiind fereastra de acces la sacru. Devenită o constantă în întreaga sa creaţie poetică, această cale de întoarcere la izvoare – propusă programatic încă din volumul de debut – este ceea ce îl individualizează pe Nicolae Dabija în contextul literaturii române contemporane...

Referinţe:

1. CODREANU, Theodor. *Sacrul în poezia basarabeană postbelică*, în *Scriitori basarabeni*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2019.
2. ŢÂCU, Octavian D. *O istorie ilustrată a românilor de la Est de Prut.* Ediţie revăzută şi adăugită. Bucureşti-Chişinău: Editura „Litera", 2020.
3. BANTOŞ, Ana. *Dinamica sacrului în poezia basarabeană contemporană*. Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000.
4. MĂNUCĂ, Dan. Editorial basarabean. În: *România literară*, 1990, anul XXIII, nr. 11, p. 11.
5. ŞTEFĂNESCU, Alex. *Nicolae* Dabija sau lupta cu amnezia. În: *România literară,* 14 martie 1991, p. 11.
6. CORCINSCHI, Nina. Mitul în poezia lui Nicolae Dabija. În: *Revista de lingvistică şi ştiinţă literară,* nr. 4-6 (220-222), iulie-decembrie 2005, pp. 27-31.

7. CONSTANTINESCU, Claudiu. Despre estetica poeziei necesare. În: *România literară,* anul XXIV, nr. 46, 14 noiembrie 1991, p. 10.
8. CIMPOI, Mihai. C*umpăna, simbol al centrării. Eseuri. Critică literară*. Chişinău, 2004.
9. RADOSAV, Doru. S*entimentul religios la români*. Cluj-Napoca: Dacia, 1997.
10. BANTOŞ, Ana. Real şi mitic în poezia lui Nicolae Dabija. În: vol.: *Literatura română postbelică. Întegrări, valorificări, reconsiderări.* Chişinău, 1998.
11. BUTNARU, Tatiana. Sensurile mitului Dacic în poezia anilor 60-80 ai sec. 20. În: *Revista de lingvistică şi ştiinţă literară* (Chişinău), 2002, nr. 3-4.
12. CODREANU, Theodor. Nicolae Dabija şi poetica zborului. În: *Scriitori basarabeni.* Bucureşti: Editura Academiei Române, 2019.

LIMBAJUL SIMBOLIC AL SUBLIMĂRII CREATOARE. ORIZONTURI PSIHANALITICE

CZU: 14:[81:1]

Adina F. CÎRJAN

Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași

The purpose of human life can be defined as an increase as close as possible to the model of human nature, in an optimal way, becoming fully what it is potentially towards well-being. The purpose of this paper is to develop a creative sublimation strategy accessible to all those who aspire to optimize their well-being. "Creative sublimation", even if it defines a phrase taken from Freudian psychoanalysis, is found in the roots of humanist philosophy, through ethical, aesthetic, intellectual considerations regarding the ideal of placing man on the highest stage of his becoming. Sublimation involves paying attention to the intra-psychic tension and the conflict that is required to be sublimated. According to Freud, the fundamental sources of anxiety are considered the first psycho-sexual calamities: separation and castration, specific to the oral phase, respectively the anal phase in early childhood. In existential psychology there is no dependence on a certain model of development, it means to think not how someone came to be what he is but that he is, the present time being the main time of therapy. Conflict arises from the confrontation of the individual with the data of existence. Existential psychotherapy deals with four fundamental worries: death, freedom, isolation, and meaninglessness. Conflicts can be identified using: meditation, hypnosis, dreams, insights into crucial experiences, interpreting the symbolism of artistic creations, and psychotic speech. The methodological approach of working through psychotherapy and biofeedback and bioresonance therapy is trans-disciplinary, unifying: semiological, ontological, Kantian, hermeneutic, metaphysical.

Keywords: *conflict, creativity, language, sublime, well-being.*

Aşa cum scria odată Oscar Wilde, „moralitatea, ca şi arta, înseamnă să tragi o linie undeva" [1]. Întrebarea este: unde se află acea linie? Poate că − aşa cum a spus în repetate rânduri şi atât de nuanțatul Aleksandr Soljenițîn −, linia care desparte binele de rău trece prin inima fiecărei ființe umane. Scopul vieții poate fi postulat în diferite moduri. Astfel, el poate fi definit ca o creştere cât mai aproape de modelul naturii umane (Spinoza) [2], într-un mod optim, devenind pe deplin ceea ce eşti în mod potențial (Toma din Aquino) [3] spre starea de bine.

Activând în domeniul „Psihoterapiei integrative" şi al „Terapiei Biofeedback şi Biorezonanță", am ales ca lucrarea de doctorat să aparțină filosofiei, atingând problematica limbajului simbolic şi a sublimării creatoare, care îşi are rădăcina în filosofia umanistă, sublimul putând fi regăsit pe filiera Platon, Aristotel, Schopenhauer. Acest lucru ne întregeşte profesional, psihologia avându-şi căminul ancestral în filosofie.

Lectura filosofică ne nuanțează sensurile teoriilor şi experienței profesionale nu numai inter- şi pluridisciplinar, ci şi ca o aspirație spre transdisciplinaritate: Filosofie, Psihologie, Neuroştiințe, Biologie, Creatologie, Tehnologie şi Comunicare. De asemenea, ne conduce spre înțelegerea unor dileme universale precum ideea de: lumină-umbră, ordine-haos; mască *versus* autenticitate; vină, culpă (nevrotică, delirantă, psihotică) *versus* culpa inocentă morală; falsul altruism; egoismul *versus* egocentrism, antropocentrism; virtute *versus* viciu etc. Pe de altă parte, trăim satisfacția înțelesului unui limbaj nou pe care îl integrăm treptat, armonizându-l cu cel psihoterapeutic.

Ne trăim prin conceperea lucrării propria sublimare creatoare, împlinindu-ne şi în acelaşi timp aspirând spre elaborarea unei strategii de „sublimare creatoare" accesibilă tuturor celor care, în cunoştință de cauză, aspiră să-şi optimizeze starea de bine.

Problematica limbajului în general, a celui simbolic în particular, reprezintă subiecte pe care istoria filosofiei le-a asumat deplin în disputele sale (în termenii semiotici ai filosofiei limbajului, bunăoară), începând de la dialogul antic dintre Cratylos şi Hermogenes [4], până la cel modern dintre Piaget şi Chomsky [5].

„*Sublimarea creatoare*", chiar dacă defineşte o sintagmă preluată din psihanaliza freudiană, se regăseşte în rădăcinile filosofiei umaniste, prin:

— considerațiile etice, estetice, intelectuale privitoare la idealul aşezării omului pe treapta cea mai înaltă a devenirii sale, aceea a „sublimului", despre care − pe filiera lui Platon şi Aristotel − vorbeau Kant şi Schopenhauer, sau recent Thomas Weiskel, Lyotard şi câți alții;

— faptul că dimensiunea creatoare/psihologică a ființării umane este de sorginte filosofică ancorează implicit considerațiile creatologiei, ale euristicii şi inventicii, ştiința relațiilor dintre inovație şi tradiție, ştiința aşezării mai noului peste nou etc.

Vorbind despre sublimare, este necesar să ne oprim asupra tensiunii intrapsihice şi a conflictului ce se cere a fi sublimat. Pornind de la psihanaliză, nu putem să nu începem cu Freud, părintele psihanalizei care afirmă că în interiorul individului există forțe aflate în conflict şi că gândirea, emoțiile şi comportamentele, atât cele adaptative, cât şi cele patologice, sunt rezultatul acestor forțe antagonice. În plus, fapt important, aceste forțe există pe mai multe paliere de conştientizare, unele fiind de fapt inconştiente.

După Freud, sursele fundamentale ale angoasei sunt considerate primele calamități psihosexuale: *separarea şi castrarea*, specifice *fazei orale*, respectiv *fazei anale* din mica copilărie. Din punctul lui de vedere conflictul cel mai profund este conflictul cel mai vechi [6].

Angoasa este considerată aici cu sensul de semnal de pericol, care se manifestă într-o formă deplasată, *sublimată* sau *simbolică*. Cu alte cuvinte, dacă pulsiunile instinctuale nu sunt înfrânte, organismul este pus în pericol, pentru că eul va fi copleşit, iar pedeapsa (abandonul, castrarea) va fi inevitabilă. În acelaşi timp, mecanismele de apărare restricționează gratificarea imediată a pulsiunilor directe, însă permite exprimarea ei indirect.

În timp, lui Freud i-au fost imputate: *reducţionismul*, altfel spus trasarea oricărui comportament în câteva pulsiuni fundamentale, *materialismul*, adică explicarea a ceea ce este mai înalt prin ceea ce este mai jos, ca şi *determinismul*, opinia potrivit căreia funcţionarea minţii este cauzată de factori preexistenţi ce pot fi identificaţi.

Spre deosebire de psihanaliză, în dinamica existenţială nu se află o dependenţă de un anumit model al dezvoltării. A explora în adâncime din perspectiva existenţială nu înseamnă a explora trecutul, înseamnă mai degrabă a lăsa deoparte grijile cotidiene şi a te gândi în profunzime la situaţia existenţială.

Aceasta înseamnă a gândi în afara timpului, la raportul pe care picioarele omului le au cu pământul, precum şi cel între conştiinţă şi spaţiul din jur; înseamnă a te gândi nu *cum a ajuns să fie cineva ceea ce este, ci pur şi simplu că este*. Viitorul devine prezent şi este principalul timp al terapiei existenţiale [7].

În perspectiva existenţială se evocă o formă diferită de conflict fundamental. Nu este de fapt în conflict cu tendinţele instinctuale reprimate, ci un conflict care decurge din confruntarea individului cu datul existenţei (prin datul existenţei înţelegându-se grijile fundamentale, dintre care una fiind inevitabilă, aceea a existenţei fiinţelor umane în lume).

Practic, psihoterapia existenţială se ocupă de patru griji fundamentale: *moartea, libertatea, izolarea* şi *lipsa sensului*. Confruntarea individului cu fiecare dintre aceste componente inevitabile ale vieţii constituie conţinutul conflictului dinamic existenţial. Fiecare om experimentează stresul condiţiei umane într-o manieră extrem de personală. Orice individ trece prin anumite faze de dezvoltare, fiecare cu angoasa care îi este caracteristică.

Oricine trece prin conflictul oedipian, prin apariţia sentimentelor agresive şi sexuale, prin angoasa de castrare (cel puţin, în cazul sexului masculin), prin durerea individuării şi separaţiei şi prin multe alte schimbări adânc survenite ca urmare a dezvoltării. Natura precisă a celor mai adânci conflicte interne nu este niciodată uşor de identificat. Pacientul adăposteşte un extrem de complex set de griji: grijile primare fiind adânc îngropate, înfăşurate strat după strat de *refulare, negare, deplasare şi simbolizare.*

Respectivele conflicte primare pot fi identificate folosind mai multe căi de acces, precum: meditaţie profundă, hipnoza, coşmarurile, visele, insight-urile experienţelor cruciale şi intuiţiile lor profunde, interpretarea simbolisticii creaţiilor artistice, precum şi vorbirea psihotică.

Interpretând simbolistica creaţiilor artistice, limbajul lor simbolic, se pot intui tensiunile existenţiale majore precum:

— tensiunea dintre sesizarea inevitabilităţii morţii şi dorinţa de a continua să existi;

— confruntarea dintre lipsa de temei şi dorinţa noastră de temei şi structură, o dinamică pivotantă a vieţii;

— conflictul existenţial provenit din tensiunea dintre conştientizarea singurătăţii absolute şi dorinţa de contact, protecţie, dorinţa de a fi parte a unui întreg mai vast;

— conflictul dinamic existenţial ce provine din dilema unei creaturi ce caută sensul, dar care este aruncat într-un univers aparent lipsit de sens.

Aşadar, structura dinamică fundamentală descrisă de Freud − *pulsiune-angoasă-mecanisme de apărare* − este înlocuită în existenţialism de *conştiinţa grijii fundamentale − angoasă − mecanism de apărare*. Aici ideea de angoasă izvorăşte din frica de moarte, lipsa de temei, izolare şi lipsa de sens, iar mecanismele de apărare sunt de două tipuri: *adaptative* şi *dezadaptative.* Ca strategii adaptative, omul poate apela la: tehnici de relaxare, psihoterapie, apel la reţeaua de suport social, plimbare în natură, sublimarea creatoare etc. Existenţa umană cu toată durerea ei este inexorabil liberă şi de aceea incertă, iar confruntarea cu situaţia existenţială ne aminteşte că majoritatea paradigmelor sunt autocreate, fiind bariere fragile împotriva durerii şi incertitudinii.

Dacă miza este gestionarea angoasei existenţiale într-un mod creator, abordarea metodologică de lucru nu poate fi decât *transdisciplinară*, unificatoare: *semiologică* (toate disciplinele lumii operând cu noţiunea de „semn") şi *ontologică* (atingând toate nivelurile existenţei), acestea putând fi asociate cu noţiunea de „lumină".

Folosirea tehnologiei *biofeedback* şi biorezonanţă, precum şi a instrumentelor de chestionare specifice psihoterapiei, ne permitem nuanţarea cercetării şi a studiului pe cazurile din cabinetul nostru într-un mod dinamic şi concret, fără speculaţie, după metoda critică, *kantiană*. Rezultă, aşadar, o muncă deopotrivă *hermeneutică*, de interpretare, cât şi cu pretenţii de înţelegere, de punere în context şi de a da sens unor informaţii aparent haotice despre om − a motivaţiilor şi a cauzalităţii simptomelor, trăirea lui interioară, dialogul interior, dinamica comportamentală şi emoţională −, interpretarea având rolul de înţelegere.

În anumite dialoguri terapeutice, metoda este inspirată din *maieutica lui Socrate.* Terapia *gestalt,* spre exemplu, foloseşte întrebările inductive care îl pun pe pacient în situaţii adesea incomode de a-şi conştientiza adevărul.

În depăşirea angoasei existenţiale (moartea, singurătatea, libertatea, lipsa sensului), practica noastră atinge şi domeniul *metafizicii,* ajutând clientul să-şi semnifice realitatea, existenţa, proprietatea, timpul, cauzalitatea, interconexiunile, posibilităţile conducând adesea la contemplare dincolo de fizic a realităţii lumii înconjurătoare (ideea de Dumnezeu, nemurire, libertate, suflet, existenţă, spirit).

Studiul, precum şi întreg procesul terapeutic implică şi *metode deductive* care conduc spre concluzii asupra unor fapte şi situaţii de viaţă particulare. *Metoda ipotetică* face parte din studiul asupra limbajului simbolic al sublimării creatoare, iar *metodele analogice* vor favoriza asocierea şi compararea experienţelor creatoare a mai multor subiecţi în situaţii şi momente diferite.

În concluzie, cercetarea limbajului simbolic al sublimării creatoare mai implică atât metode raţionaliste, specifice emisferei cerebrale stângi, cât şi metode intuitive, specifice emisferei cerebrale drepte, creative, aspirând spre unirea raţiunii cu emoţia.

Referințe:

1. SOLJENIȚÎN, Aleksandr. *Arhipelagul Gulag.* Vol.2. Bucureşti: Univers, 1997, p. 434.
2. WEISCHEDEL, Wilhelm. *Pe scara din dos a filosofiei.* Trad. de Emil BADICI şi Ionel ZAMFIE. Bucureşti: Humanitas, 1999, pp.120-124.
3. *Ibidem*, pp.77-84.
4. CRATYLOS*,* PLATON, *Opere.* Vol. III. Traducere în limba română de Gabriel LIICEANU şi Simina NOICA. Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1978, pp. 137- 415.
5. PIAGET, Jean, CHOMSKY, Noam *Teorii ale limbajului. Teorii ale învățării.* Studiu introductiv de Călina MARE, trad. de Ecaterina POPA ş.a. Bucureşti: Editura Politică, 1988.
6. FREUD, Sigmund. *Psihopatologia vieții cotidiene*. Trad. Herta SPUHN, Daniela STEFANESCU. Bucureşti: Editura Trei, 2010.
7. YALOM, Irvin D. *Psihoterapia existențială.* Trad. Bogdan BOGHIȚOI. Bucureşti: Editura Trei, 2012.

EVOLUŢIA ŞTIINŢELOR SOCIOUMANISTE ÎN BASARABIA ÎN PRIMUL DECENIU DE DUPĂ UNIRE (1918-1928)

CZU: 001(478)"1918/1928"

Lilia CONSTANTINOV

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umaniste,
Universitatea de Stat din Moldova

THE EVOLUTION OF SOCIO-HUMANISTIC SCIENCES IN BESSARABIA IN THE FIRST DECADE AFTER THE UNION (1918-1928)

This study aims at placing the Bessarabian socio-humanistic sciences in a broad Romanian context and establishing their development directions for the first decade of the inter-war period. Our goal is to establish the impact of the Union of 1918 on the framework of socio-humanistic sciences in inter-war Bessarabia, the transformations produced in the first inter-war decade and their impact on the field of socio-humanistic sciences, in particular, and culture in general.

Keywords: *socio-humanistic sciences, inter-war period, Union of 1918, Bessarabia, Romania.*

Pe lângă perioada cronologică stereotipă de un deceniu, acest segment cronologic mai corespunde şi sfârşitului primei faze din epoca mai largă cuprinsă între cele două războaie mondiale, este relevant din mai multe puncte de vedere şi are mai multe puncte de reper. Analiza proceselor produse în Basarabia trebuie pornită de la situaţia extrem de complicată în care s-a pomenit Statul Român imediat după unire. Având în componenţa sa teritorii din Vechiul Regat, Imperiile Austro-Ungar şi Rus, a fost nevoie de un efort extraordinar pentru a se pune lucrurile pe făgaşul normalităţii. Integrarea necondiţionată a provinciei pruto-nistrene în România Mare a permis stabilirea unei legături organice între mediile intelectuale de aici cu cele din restul ţării, iar tematica basarabeană a devenit des evocată în lucrările ştiinţifice şi publicistice pe cuprinsul întregii ţări. Ceea ce remarca Ion I. Nestor atunci când se referea la schimbările din perioada interbelică pentru Basarabia e perfect valabil şi pentru segmentul cronologic al primului deceniu de după Unire [8, p.39].

Dacă înainte de 1918, în Basarabia nu exista nicio şcoală cu predare în limba română, în anii direct următori acest lucru s-a schimbat radical [9, p.245-246]. Progrese simţitoare s-au realizat şi în învăţământul secundar din Basarabia. Profesorii din aceste instituţii de învăţământ erau consumatori de producţie ştiinţifică, dar şi producători deopotrivă. De exemplu, Liviu Marian, directorul Liceului „Bogdan Petriceicu

Hasdeu" din Chişinău a elaborat un studiu dedicat lui Alexandru Hâjdeu, însoţit de 24 de scrisori şi publicat în Analele Acadmiei Române, Memoriile Secţiunii Literare [6, p.1-38]. Studii juridice, sociologice, istorice, opere de literatură, teologie, filosofie, toate laolaltă se constituiau într-un curent cultural şi ştiinţific care avea să devină parte componentă a realizărilor din domeniu din restul ţării. Presa avea să joace un rol esenţial din acest punct de vedere.

Unul dintre exemplele cele mai bune ale faptului cum activitatea ştiinţifică a continuat pe tărâm nou odată cu Unirea din 1918 este cel al Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti – lucru, datorat fără îndoială, iluştrilor oameni de cultură şi intelectuali de o aleasă ţinută ştiinţifică din epocă Visarion Puiu, Ioan Halippa, Gurie Grosu, Andrei şi Iosif M. Parhomovici, Toma Bulat, Constantin N. Tomescu, Paul Mihail, Arsenie Stadniţchi, Iustin Frăţiman, Petre Constantinescu-Iaşi ş.a. După anumite schimbări în ierarhia bisericească, societatea a ajuns sub patronajul Mitropolitului Basarabiei Gurie Grosu. Dacă volumul din 1919 a fost unul bilingv, începând cu volumul XII şi până la XXIV celelalte volume au apărut în limba română, dar şi cu unele articole în limba rusă. Odată cu ameliorarea situaţiei tirajul acestei reviste a ajuns la cca 1200-1300 de exemplare şi urmau să ajungă în fiecare parohie din Basarabia. Spectrul studiilor inserate în această revistă era destul de larg: studii de teologie, istoria ţinutului, cultura şi arta bisericească, documente inedite, catagrafii de populaţii [2, p.29-37; 7, p.426-439].

Un moment important în dezvoltarea ştiinţelor socioumaniste în Basarabia l-a constituit şi înfiinţarea Comisariatului general a Asociaţiei culturale „Astra" pentru Basarabia cu zece secţiuni literare şi ştiinţifice, iar odată cu reapariţia ziarului „România Nouă" a fost publicat un Buletin al diferitelor secţiuni ale „Astrei". Mai multe articole semnate de T. Hotnog, secretarul secţiei literare-filologice au vizat tematica literară, a folclorului, cea a graiului basarabean, a bibliotecilor populare, toponimiei Basarabiei [1, p.169-170]. Secţia istorică l-a avut secretar pe I.Zaborovschi [1, p.321]. Acesta a avut mai multe contribuţii cu privire la popularizarea Istoriei Românilor în Basarabia, reflectarea activităţii Bibliotecii Universitare Centrale, a presei din Basarabia în perioada 1905-1918, şcolii din provincie sub stăpânire rusească. Cel care mai târziu va fi cunoscut ca un ilustru editor de documente basarabene – L.T. Boga, secretar al secţiei geografico-etnografice a publicat mai multe studii cu privire la descoperirile din perimetrul Chişinăului, problema etnografică a Basarabiei şi minorităţile, problema şcolară şi minorităţile etnice, propaganda culturală şi minorităţile etnice din Basarabia, muzeul etnografic, oraşele Basarabiei etc. S. Pamfil, secretarul Secţiei ştiinţifice a publicat mai multe articole în care s-a oprit asupra ştiinţelor în Basarabia, Muzeului Naţional din Chişinău, gazului metan.

Faptul că România Mare unea teritorii care au aparţinut până atunci mai multor state necesita şi realizarea unei reforme a finanţelor pentru o uniformizare a sistemului financiar bancar, fiscal şi stabilirea unor principii clare de repartizare echitabilă bugetară. Acest ultim element era determinant pentru crearea unui mediu propice pentru dezvoltarea cultural-ştiinţifică a regiunii, cu atât mai mult că mediile ştiinţifice erau în strictă dependenţă de această finanţare.

Toate cele menţionate mai sus, alături de presiunea externă extraordinară care apăsa asupra României interbelice, au definit şi ele modul de gestionare şi de dezvoltare a ştiinţelor socioumaniste în regiune. Academia Română punea un accent foarte important pe dezvoltarea ştiinţelor socioumaniste şi încă de la început a cooptat şi basarabeni. Deşi activitatea lor a fost puternic stânjenită de autorităţile ţariste, totuşi a existat o colaborare prodigioasă între mediile ştiinţifice din România cu cele din Basarabia, cu atât mai mult că în Imperiul Rus se păstrau foarte multe vestigii istorice parte din patrimoniul cultural şi ştiinţific al românilor şi care au ajuns acolo cu diferite prilejuri. În noua conjunctură, Basarabia a fost integrată în România Mare pe principiile unui stat unitar, ceea ce însemna că în baza delegării în organele decizionale avea să fie hotărât cât trebuia să primească fiecare regiune în parte.

Populaţia Basarabiei poate fi analizată în această perioadă comparativ datorită celor două recensăminte: unul efectuat în cadrul Imperiului Rus, iar celălalt în cadrul României Mari în 1930. Caracterul covârşitor al economiei bazate pe agricultură nu putea să creeze un mediu propice pentru dezvoltarea urbană, iar lipsa unei reţele urbane dezvoltate aducea prejudicii activităţilor intelectuale şi nivelului de şcolarizare etc. În 1930, românii reprezentau 56% din populaţie, iar ponderea lor în cadrul populaţiei urbane a crescut de două ori, deşi doar până la 30,6% din numărul populaţiei [8, p.42], şi pe ansamblu a schimbat şi situaţia populaţiei titulare din regiune.

Pe lângă studiile legate de importanţa unirii de la 1918, Basarabia apare şi în altele care au abordat diverse aspecte din trecutul său. Astfel, germanul Rudolf Kulemann pe la 1860-70 a trecut prin România şi Basarabia (pe atunci ţaristă) şi a lăsat nişte consideraţii destul de interesante. Se miră de lipsa ziarelor şi de ignoranţa arendaşilor. Într-un sat unde preotul era învăţător, ajutat de dascăl, se preda în ruseşte, deşi populaţia era românească. Aceasta din urmă plecase masiv în Moldova. Chiar dacă s-au făcut slobizii cei care au venit aici nu ştiau cum se practică agricultura, din care cauză şi situaţia deplorabilă din domeniu. Deşi se urmăreşte rusificarea populaţiei, călătorul german credea că poate limba rusă îi va determina pe localnici într-o bună zi să o înveţe şi pe cea românească [4, p.122-125]. Într-un studiu despre păstorii ardeleni, Andrei Veress, cunoscutul editor al colecţiei de documente cu privire la istoria Ardealului, Ţării Româneşti şi a Moldovei, a abordat chestiunea păstorilor ardeleni care au ajuns şi prin Basarabia, iar unii dintre ei aşa şi nu s-au întors înapoi [15, p.76-77].

Unul din cele mai importante momente odată cu Unirea de la 1918 a constat în unificarea juridică a tuturor provinciilor româneşti. Studiile în domeniu au constatat că, în pofida ocupaţiei Basarabiei de către ruşi, aici s-a menţinut un sistem juridic care prin transfer descindea din cel roman. Legile locale (Manualul lui Armenopol; Sobornicescul hrisov şi Manualul lui Donici) au fost lăsate în vigoare, iar toate acestea aveau la origine principiile şi concepţiile dreptului roman. Într-un proiect al Codului civil se preciza că la baza legilor din Principatele Române stă legislaţia Romei şi Bizanţului, iar cel care a elaborat un proiect al Codului civil, Petru Manega, în primele decenii după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, menţiona că dreptul roman stă la baza sistemului juridic din provincie [11, p.17-18]. În pofida unităţii conceptuale a

dreptului în toate provinciile care au intrat în componenţa României Mari în 1918, erau şi unele diferenţe care făceau procesul totuşi anevoios. Aceste dificultăţi rezidau şi din diferitele sisteme juridice din care componentele României Mari făceau parte înainte de Primul Război Mondial: Vechiul Regat se conducea de un sistem juridic, Transilvania de cel al Ungariei din cadrul monarhiei dualiste austro-maghiare, Bucovina din sistemul juridic austriac din cadrul aceleiaşi monarhii dualiste, iar în Basarabia funcţiona sistemul juridic rusesc. Trebuia, prin urmare, stabilită procedura de unificare, punerea ideii ăn practică. Exista şi discrepanţa între teorie şi practică. Şi dacă elaborarea unor legi noi în care să fie cuprinse cele mai bune elemente de oriunde suna bine, în practică era aproape imposibil de realizat. Mai mult decât atât, anume acest procedeu ducea la împiedicarea unificării [12, p.30]. Soluţia propusă era preluarea legislaţiei din Vechiul Regat şi extinderea acesteia pe cuprinsul întregii ţări. În urma studiilor elaborate, Andrei Rădulescu arăta că „situaţia din Basarabia este favorabilă introducerii legilor din Vechiul Regat", iar introducerea Codului comercial, Codului şi procedurii penale au „dat rezultate foarte bune". Pentru dreptul civil „găsim acolo situaţia Moldovei de la 1812", iar implementărea Codului civil de la 1864, în condiţiile unui teren bine pregătit, va da roade şi în Basarabia. De aici e şi propunerea de a extinde integral legislaţia civilă din Vechiul Regat şi în Basarabia, la fel ca şi în celelalte regiuni istorice, care din 1918 au devenit parte a României Mari [12, p.35].

Pentru unificarea legislativă a fost creată o comisie care urma să analizeze, să cerceteze şi să elaboreze principiile de unificare legislativă a celor două justiţii, condusă de Vespasian Erbiceanu – prim-preşedintele Curţii de Apel de la Chişinău, membru corespondent al Academiei Române (1932) [13, p.247-259; 14, p.83-98]. Echipa din partea Basarabiei era formată din Vespasian Erbinceanu, Pavel Crăciunescu şi Theodor Inculeţ. Comisia avea de studiat şi armonizat două sisteme juridice care existau în Basarabia de dinainte de unire: legislaţia locală, care avea o tradiţie ce descindea încă din tradiţia existentă în Ţara Moldovei şi cea care a fost treptat impusă odată cu anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. Cele două componente, pe de o parte, erau diferite, iar pe de alta, deseori principiile de bază se contraziceau şi se excludeau. Dezbaterile aveau loc în cadrul Cercului de studii juridice din Basarabia care a luat fiinţă la 9 februarie 1919 şi întrunea în rândurile sale toţi magistraţii şi avocaţii din Basarabia. În urma discuţiilor care s-au desfăşurat cu privire la acest subiect, s-a hotărât menţinerea legislaţiei basarabene în domeniul dreptului privat cu folosirea totuşi a elementelor de procedură româneşti. Cu privire la celelalte compartimente ale dreptului, s-a hotărât a se aplica principiul preluării legislaţiei româneşti în Basarabia, aşa cum ele nu atingeau în niciun fel principiile vieţii private a basarabenilor. Legile ruseşti, mai ales cele de ordin public, erau abrogate.

În situaţia creată, mai ales din cauza specificului prin care Basarabia a revenit pe cursul său firesc al dezvoltării sale în cadrul României Mari, contestată vehement, mai ales în exterior de toate grupările doctrinare ruse şi simpatizanţii lor, a fost nevoie de un efort susţinut de argumentare a reformei justiţiei în provincia românească şi care până nu demult a făcut parte din Imperiul Rus. În asemenea condiţii a fost nevoie de

reluarea investigaţiilor în domeniul dreptului şi de argumentare a soluţiilor care au fost luate de către noua administraţie a regiunii. Astfel, pe lângă reluarea publicaţiilor unor izvoare ale dreptului vechi românesc, au apărut numeroase lucrări care aveau menirea să aducă argumentele necesare cu privire la românizarea legislaţiei în Basarabia.

În 1920, la Chişinău a fost reeditat Codul lui Andronache Donici. În general, cunoscutul jurist din primele decenii ale secolului al XIX-lea, decedat în 1829, s-a bucurat de mai multe studii speciale în perioada interbelică. Activitatea lui a trezit interesul din mai multe puncte de vedere, iar aspectul legitimităţii actelor unificării juridice din perioadă juca în acest caz un rol important. Tot la Chişinău, a fost publicată şi o lucrare dedicată comemorării a 100 de ani de la moartea acestuia [3]. Un studiu amplu despre cel care a stat la originile dreptului românesc modern a fost elaborat de către Andrei Rădulescu [10, p.205-245]. Iar mai multe documente cu privire la viaţa şi activitatea lui Andronache Donici au fost publicate de N.Iorga [5, p.209-224], în scurt timp după apariţia studiului amintit mai sus.

Pornind de la evocarea originilor dreptului în Basarabia şi a românităţii acestuia, au fost elaborate mai multe lucrări în care se punea accent pe necesitatea extinderii dreptului românesc din Vechiul Regat asupra Basarabiei. O serie de lucrări au fost publicate în revista „Cuvântul dreptăţii", periodic care a apărut la Chişinău în perioada 1918-1930 sub conducerea lui Vespasian Erbiceanu. Între studiile lui de referinţă cu privire la starea justiţiei din Basarabia se numără *Legiuiri locale basarabene*, apărută în 1921; *Naţionalizarea justiţiei şi unificarea legislativă în Basarabia*; *Necesitatea introducerii Codului civil român în Basarabia*; *Care text al colecţiei Armenopol este aplicabil în Basarabia – cel vechi elen sau varianta neogreacă*?

Toate aceste elemente ne permit să afirmăm o anumită continuitate ştiinţifică în Basarabia. Nivelul de dezvoltare socioeconomic, procesele demografice, mediile de activitate, nivelul de urbanizare, nivelul de instituţionalizare a mediilor de cercetare, nivelul de şcolarizare şi calitatea acestuia, legislaţia în vigoare – toate au creionat o situaţie specifică numai Basarabiei în cadrul României Mari şi au stabilit vectorul dezvoltării ştiinţelor socioumaniste în regiune. Fenomenele cultural-ştiinţifice din cadrul Basarabiei interbelice sunt condiţionate de un set de elemente constitutive, precum criza mondială, în special europeană şi românească după sfârşitul Primului Război Mondial, şi unificarea legislativă care necesita reforme structurale profunde în cadrul întregii societăţi româneşti prin unificare şi omogenizare a tuturor componentelor societăţii. Transformările produse în acest prim deceniu interbelic vor marca în linii mari şi cea de a doua etapă care va începe odată cu sfârşitul crizei mondiale şi începutul perioadei de redresare economică, ceea ce în ultimă instanţă se va manifesta şi în domeniul ştiinţelor socioumaniste, în special, şi cel cultural, în general.

Referinţe:

1. BOBÂNĂ, Gh., TROIANOVSCHI, L. *Prezenţe basarabene în spiritualitatea românească*. Dicţionar enciclopedic. Chişinău: Civitas, 2007.

2. CHIOSA, I. Promovarea culturii în Basarabia: Revista Societății istorico-arheologice bisericeşti din Basarabia. În: *BiblioScientia*, 2013, nr.9.
3. GEORGESCU-VRANCEA, C. *0 sută de ani dela moartea pravilistului Andronache Donici*. Chişinău: Cartea Românească, 1930. 20 p.
4. IORGA, N. Informații germane despre România şi Basarabia pe la 1860-70. În: *AAR MSI*, seria III, tomul VII. Bucureşti, 1927.
5. IORGA, N. Nou despre Andronachi Donici şi nepotul său, al doilea Andronachi. În: *Revista istorică*, XIX, nr.7-9. Bucureşti, 1933.
6. MARIAN, L. Alexandru Haşdeu şi Academia Română. În: *AAR MSI*, seria III, tomul VI. Bucureşti, 1932-1934.
7. MELINTI, M. Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Chişinău – pilon cultural şi spiritual al trecutului basarabean. În: *Historia est Magistra Vitae: Valori, paradigme, personalități: In Honorem profesor Ion Eremia*. Chişinău, 2019.
8. NISTOR, I. I. Basarabia sub gospodăria românească. În: *AAR MSI*, seria III, tom XXIV. Bucureşti, 1941-42.
9. PETRENCU, A. Basarabenii în cadrul României întregite. În: *Limba română*, nr. 1-2. Chişinău, 2018.
10. RĂDULESCU, Andrei. Juristul Andronache Donici. În: *AAR MSI*, seria III, tom XI. Bucureşti, 1931.
11. RĂDULESCU, A. Romanitatea dreptului nostru. În: *AAR MSI*, seria III, tom XXI. Bucureşti, 1936-1937.
12. RĂDULESCU, A. Unificarea legislativă. În: *AAR MSI*, seria III, tomul VII. Bucureşti, 1927.
13. TAŞCĂ, M. Bocşan Mircea Dan, Vespasian Erbiceanu. În: *Pandectele Române*. Bucureşti: Editura Rosetti, nr.5/2004.
14. TAŞCĂ, M. Vespasian Erbiceanu – arhitectul românității dreptului în Basarabia. În: *Revista de drept privat*. Chişinău, nr.1/2002.
15. VERESS, A. Păstoritul ardelenilor în Moldova şi Țara Românească. În: *AAR MSI*, seria III, tomul VII. Bucureşti, 1927.

EVOLUŢIA RELAŢIILOR MOLDO-POLONEZE ÎN TIMPUL CRIZEI MILITARO-POLITICE DIN RZECZPOSPOLITA DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA (1648-1653)

CZU: 94:327(478:438)"1648/1653"

Galina COSTEȚCHI

Școala Doctorală Științe Umaniste,
Universitatea de Stat din Moldova

THE EVOLUTION OF MOLDOVAN-POLISH RELATIONS DURING THE MILITARY-POLITICAL CRISIS IN RZECZPOSPOLITA IN THE MID-17TH CENTURY (1648-1653)

The proposed topic is of great importance and aims to place Moldova in a broad European context at a time when the great European powers were reestablishing the old continent on new principles. So far, no monograph has been produced to define the impact of the political and military crisis in the Rzeczpospolita in the period 1648-1674, when Sweden, Russia, the Ottoman Empire and Transylvania fought wars with Moldavia. Both the then rulers of Moldavia and the population of our country were involved in these confrontations, and the political instability of Rzeczpospolita had a direct impact on the situation in Moldavia.

Keywords: *political-military crisis, Rzeczpospolita, Moldova, the 17th century, Swedish invasion.*

Subiectul propus este de o mare importanță şi are ca scop plasarea Țarii Moldovei într-un context european larg într-o perioadă în care marile puteri europene reaşezau bătrânul continent pe principii noi. Până în prezent nu a fost elaborată o monografie care să definească impactul pe care l-a avut asupra Țării Moldovei criza politico-militară din Rzeczpospolita în perioada 1648-1674, când Suedia, Rusia, Imperiul Otoman, Transilvania au purtat războaie cu aceasta. În confruntările menționate au fost implicați atât domnii de atunci ai Țării Moldovei, cât şi populația țării noastre, iar instabilitatea politică din Rzeczpospolita s-a răsfrânt direct şi asupra situației Țării Moldovei.

1. Răscoala lui Bogdan Hmelnițki şi impactul ei asupra Țării Moldovei. Campania tătaro-căzăcească împotriva lui Vasile Lupu din 1650. În secolul al XVII-lea, situația internă a Uniunii Polono-Lituaniene cunoaşte schimbări semnificative. Statul aflat la granița Moldovei va trece printr-o gravă criză politică, democrația nobililiară a evoluat treptat spre anarhie, determinând vulnerabilitatea construcției statale de aici. Prima încercare în ordine prin care a trecut Rzeczpospolita la mijlocul

secolului al XVII-lea a fost declanşarea răscoalei cazacilor zaporojeni, sub conducerea lui Bogdan Hmelniţki. Rzeczpospolita sau Uniunea statală Polono-Lituaniană, era o uniune a două naţiuni, poloneză şi lituaniană. În afara acestei construcţii politice rămânea o bună parte a populaţiei constituită din ortodocşi, ignoraţi din punct de vedere politic şi supuşi opresiunii magnaţilor polonezi. După seria războaielor pustiitoare din secolul XVII, Rzeczpospolita a devenit un stat slab din punct de vedere politic pe scena europeană. Răscoala lui Bogdan Hmelniţki a fost unul din momentele cruciale din istoria statului nobiliar polono-lituanian, care i-a prejudiciat situaţia şi statutul pe arena politică internaţională.

Această răscoală putea fi una dintre nenumăratele alte revolte ale cazacilor cu care s-au confruntat polonezii de-a lungul timpului, dar prezenţa în fruntea mişcării a unui războinic matur, priceput militar şi negociator precum Bogdan Hmelniţki a făcut ca soarta rebeliunii să fie diferită. Abuzurile frecvente la adresa clerului ortodox au adăugat o dimensiune religioasă acestui conflict. Pentru a realiza scopul propus, Hmelniţki a încheiat o alianţă cu hanul tătarilor, la 21 ianuarie 1648 împotriva Poloniei, de la care a început războiul cazacilor împotriva polonezilor. Implicându-se în conflict, Islam Ghirai urmărea nu atât nimicirea Poloniei, cât slăbirea acestea, ce oferea posibilităţi mai mari expansiunii otomane şi tătare în răsăritul Europei, şi totodată, să impună o mai mare ascultare a domnilor români, care frecvent manifestau tendinţe de coalizare a forţelor împotriva puterii suzerane [1].

Se susţine că după 1648 politica lui Vasile Lupu a fost determinată de acţiunile hatmanului cazacilor. Relaţiile cu estul au fost impuse de situaţia, când Hmelniţki prins între Polonia şi Crimeea, Rusia şi Poartă, avea nevoie de o alianţă cu Vasile Lupu, ca să obţină un cap de pod facil pentru a ataca Polonia dinspre sud. Odată cu ridicarea cazacilor împotriva Poloniei, raporturile politice dintr-o mare parte a Europei s-au schimbat fundamental [2]. Moartea regelui polon, Vladislav al IV-lea, în 1648, la începutul răscoalei, a fost un semnal nu doar pentru competiţia de ocupare a tronului, dar şi a întregului teritoriu ocupat de Uniunea Polono-Lituaniană. Această situaţie îl va deruta şi pe domnul Moldovei, care proiectase o alianţă matrimonială cu Gheorghe Rakoczy I, pretendent al Coroanei Poloniei, ce avea să-i asigure o apropiere şi mai mare de Polonia [3]. Însă în scurt timp, la 11 octombrie 1648 moare şi acesta, lăsând Moldova fără de aliat înaintea pretenţiilor hatmanului cazacilor.

Conjunctura devine mai dificilă pentru Vasile Lupu, când urmaşul la tronul transilvănean, Gheorghe Rakoczy II, preluând şi dorinţa de a obţine coroana poloneză, găseşte favorabilă cooperarea cu hatmanul cazacilor răsculaţi, pentru a face inofensivi pe ceilalţi candidaţi la tronul Poloniei [4]. În cadrul acestor relaţIi, Bogdan Hmelniţki fiind convins de poziţia dubioasă a domnului Moldovei, consideră necesară atragerea lui într-o alianţă pentu atingerea scopurilor luptei împotriva Poloniei [5]. Şi mai mult, la situaţia creată se adună şi ridicarea pe tron a lui Mehmed al IV-lea, un copil în vârstă de 7 ani, după uciderea sultanului Ibrahim I în august 1648, ce determină o slăbire în orientarea politicii externe a Porţii. Aşadar, domnul moldovean rămâne singur în faţa jocului de interese de dincolo de Nistru [6].

La sfârşitul anului 1648, Moldova lui Vasile Lupu e poziţionată la răscrucea intereselor vecinilor, unde se confrunta noul rege al Polonia, Ion Kazimir cu un nou principe al Ardealului, Gheorghe Rakoczy II. Şi dacă mai admitem faptul că tătarii şi cazacii îi erau adversari, surprindem situaţia extrem de delicată în care se afla atunci domnul Moldovei [7]. În conjunctură creată, Vasile Vodă se apropie tot mai mult de Polonia. În această ordine de idei, o primă acţiune de sine stătătoare a lui Vasile Lupu, care a costat scump Moldova [8] a fost atacul de la Brătuleni împotriva tătarilor, ce se întorceau din Polonia. Această acţiune reprezintă o dovadă a politicii favorabilă noului rege al Poloniei, în conflictul acestuia cu tabăra tătaro-cazacilor.

Dar, datorită păcii cu Polonia şi alianţei cu Transilvania, asigurat de consimţământul Porţii în alierea cu tătarii [9], şi susţinut la Constantinopol în intenţia de al controla pe domnul Moldovei şi pentru al împiedica trecerea lui de partea Coroanei Polone, Bogdan Hmelniţki propune lui Vasile Lupu o alianţă matrimonială. Cere mâna Ruxandei, fiica voievodului pentru fiul său Timuş Hmelniţki, la care va fi refuzat [10]. Refuzul a fost primit de Bogdan Hmelniţki drept insultă şi ca o piedică în lupta sa împotriva Poloniei, declarând Moldova teritoriu duşman, care a fost la propriu trecut prin foc şi sabie de către tătari şi cazaci după care se văzu nevoit domnul Moldovei să accepte toate condiţiile [11]. Indiferent de situaţia încordată, Vasile Lupu a încercat să-şi caute în rândurile nobilimii polone un ginere potrivit scopurilor sale politice, se gândea la contele Potocki sau principele Wiśniowiecki, încercări ce aveau să fie sortite eşecului.

Totuşi, Vasile Lupu continua să caute alternative de a promova politica sa şi nu cea a cazacilor zaporojeni, de aceea pe parcursul a doi ani a acţionat în direcţia stabilirii de contacte cu Polonia, în speranţa unui ajutor militar considerabil. Şi la 24 decembrie 1650, domnul Moldovei a primit indigenatul polon. Totodată, asigurţnd pe de altă parte pe Hmelniţki de respectarea angajamentului făcut, nevoit prin ameninţarea altei invazii asupra Moldovei să-l respecte [12].

Victoria cazacilor de la Batoh (22-23 mai 1652), a spulberat ultima speranţă a lui Vasile Lupu, lipsit de spriginul Poloniei şi a Porţii capitulează în faţa lui Bogdan Hmelniţki şi la începutul lunii septembrie 1652 are loc la Iaşi căsătoria Ruxandei cu Timuş Hmelniţki [13]. După care se poate spune sigur despre zdruncinarea poziţiei lui Vasile Vodă în relaţiile cu vecinii, inclusiv a menţinerii lui în scaunul ţării.

2. Războiul moldo-munteano-transilvano-cazaco-polonez din 1653 şi ridicarea în scaunul ţării a lui Gheorghe Ştefan. Relaţiile dintre Ţările Române oferă impresia improvizării unor proiecte de confederare, prin care cei doi Rakoczy au încercat să impună suzeranitatea lor asupra domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei. Proiectele de confederaţie iscălite între timp nu asigurau însă o transpunere în viaţă a proiectelor principilor transilvăneni. Un obstacol în această politică era tocmai Vasile Lupu. Moldova trebuia să fie adusă sub ascultarea lui Gheorghe Rakoczy II, soluţie hotărâtă în 1653 [14], când Vasile Lupu se afla într-o izolare politică, singurul sprijin la care el putea să spere erau cazacii zaporojeni ai lui Bogdan Hmelniţki.

La 1653 în Moldova se declanşează o mare criză politică, Vasile Lupu îşi pierde tronul în condiţiile unei conjuncturi pusă la cale de boierimea autohtonă ajutată de

trupe ale voievozilor Ţării Româneşti şi Transilvaniei. Situaţia în care se afla Vasile Lupu era exprem de complicată, avea domnia confirmată de sultan, la acestea se adăugau aliaţele matrimoniale cu Radziwill şi Hmelniţki, dar cele două tabere din Rzeczpospolita se aflau în conflict, domnul Moldovei nu renunţase nici la ideea realizării uniunii dinastice între Moldova şi Ţara Românească. În interiorul ţării lucrurile de asemenea erau extrem de complicate. Ţara era cuprinsă de o nemulţămire generală. O bună parte a boierimii autohtone era nemulţumită de faptul că numeroase dregătorii ale ţării au ajuns în mâna grecilor lui Vasile Lupu. Printre cei nemulţumiţi era şi marele logofăt Gheorghe Ştefan. Vecinii din proxima apropiere, polonezii, muntenii şi transilvănenii, de asemenea, nu erau mulţumiţi de domnia lui Vasile Lupu. În acea situaţie, se organizează un complot împotriva lui Vasile Lupu cu scopul de a-l scoate din domnie.

Aflat în situaţie dificilă, lipsit de oastea necesară, Vasile Lupu s-a refugiat în cetatea Hotin. Timp în care Gheorghe Ştefan a ocupat capitala şi s-a proclamat domn al Moldovei. De la Hotin, Vasile Lupu a plecat mai departe la Cameniţa. A fost ajutat de ginerele său Timuş Hmelniţki cu un detaşament de 8.000 de cazaci să reocupe tronul. În acel moment, întregul spaţiu românesc era implicat într-un război de anvergură. După ocuparea tronului, Vasile Lupu a întreprins o campanie de pedepsire a lui Matei Basarab care l-a ajutat pe Gheorghe Ştefan să ocupe tronul ţării. Se părea la un moment dat că visul lui Vasile Lupu de a realiza uniunea dinastică a Moldovei cu Ţara Românească era foarte aproape de împlinire [15]. Numai că a câta oară, Matei Basarab a luat măsuri de precauţie şi şi-a întărit armata, la care s-au adăugat şi detaşamente venite din partea lui Gheorghe Rakoczy II. Bătălia de la Finta (17/27 mai 1653) se termină cu un dezastru pentru Vasile Lupu. El scapă cu fuga şi îşi va găsi adăpost la aceiaşi cazaci.

Ce a urmat a reprezentat ultimul act politic de menţinere la domnie a lui Vasile Vodă. Gheorghe Ştefan pătrunsese din nou în ţară pe la Focşani, iar prin pasul Oituz un detaşament de câteva mii de transilvăneni intrase şi urma să se unească cu armata venită din Ţara Românească. Moldova deveni teatru de război, în care, luptă după luptă Vasile Vodă este înfrânt şi nevoit să se refugieze în orăşelul căzăcesc Volodji, de unde aşteaptă ajutorul cazacilor. Polonia s-a aliat şi ea coaliţiei îndreptate împotriva lui Vasile Lupu, atâta timp cât menţinerea lui în scaun avea să prejudicieze situaţia în conflictul lor cu cazacii lui Hmelniţki. Gheorghe Ştefan învigător în luptă, a primit ajutoare de la polonezi, a fost confirmat de Poartă ca domn, a pornit spre Suceava, ultimul fief al lui Vasile Lupu, unde se afla doamna lui, Ecaterina Cerchezoaia. Cetatea era apărată atunci de un detaşament de cazaci condus de ginerele său, Timuş Hmelniţki [16].

Asediul Sucevei se desfăşura într-un front comun al alianţei munteano-transilvano-poloneză în sprijinul lui Gheorghe Ştefan contra oastei lui Vasile Lupu şi cazacilor lui Timuş Hmelniţki. Situaţia în care se aflau asediaţii era una foarte dificilă, ei duceau lipsă în toate, dar ar mai fi rezistat dacă nu ar fi fost omorât conducătorul lor Timuş Hmelniţki. Se acceptă capitularea condiţionată, ce prevedea jurământul de credinţă al

cazacilor faţă de Polonia, Transilvania, Moldova şi Ţara Românească. De asemenea, acordul prevedea şi restituirea bunurilor jefuite. Familia lui Vasile Lupu a fost dusă în captivitate la Buciuleşti de noul domn, eliberată mai târziu după lungi negocieri.

Înlăturarea lui Vasile Vodă a fost urmată de confirmarea în domnie a lui Gheorghe Ştefan [17], un om cult pentru vremea sa, priceput în treburile diplomatice, Miron Costin considera „să hie fostu covârşindu chiar şi pe Vasile vodă". În plus, dobândindu-şi domnia pe cale militară, a acordat o atenţie deosebită oştenilor, pentru care „milă şi cinstea care au avut-o la această domnie nu-au avut nici la o domnie" de când există ţara [18].

Astfel a luat sfârşit o perioadă fără precedent din istoria Moldovei, perioada de criză politică izbucnită în Polonia odată cu declanşarea răscoalei lui Bogdan Hmelniţki avea să afecteze direct situaţia Ţării Moldovei. După campania de jaf pustiitoare tătaro-căzăcească din 1650, care făcea parte din planul mai larg al lui Hmelniţki de atragere a Moldovei în planurile sale strategice, a urmat o reacţie îndreptată împotriva lui Vasile Lupu din 1653, cu implicarea celor mai importanţi actori din zonă: Gheorghe Rakoczy II, principele Transilvaniei, care îl susţinea pe Matei Basarab şi dorea un domn supus politicii sale pe tronul Moldovei; Matei Basarab adversar tradiţional al lui Vasile Lupu, dar şi al polonezilor care nu mai doreau ca pe tronul Moldovei să se afle un domn aliat cu duşmanul lor principal – Bogdan Hmelniţki. Războiul din 1653 a durat şase luni şi a implicat în lupta pentru putere de la noi toate statele vecine.

Referinţe:

1. ŞERBAN, Constantin *Vasile Lupu domn al Moldovei(1634-1653)*. Bucureşti: Ed.Academiei, 1991, p.151.
2. ZAHARIUC, Petronel. *Ţara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ştefan voevod(1653-1658)*. Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2003, p.49.
3. HURMUZAKI, E. Vol.IX, partea I, (1650-1747),IV, p.3.
4. ŞERBAN, Constantin *Vasile Lupu domn al Moldovei(1634-1653)* , p.151.
5. *Ibidem*, p.155.
6. ZAHARIUC, Petronel *Ţara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ştefan voevod(1653-1658)*, p.53.
7. *Ibidem*, p.55.
8. HURMUZAKI, vol.IX, partea I (1650-1747),IV, p.7.
9. *Ibidem*, p.5.
10. ŞERBAN, Constantin *Vasile Lupu domn al Moldovei(1634-1653)*, p.155.
11. *Ibdem*, p.159
12. HURMUZAKI, supl. II, vol.III(1641-1703). Bucureşti 1900, p.28.
13. *Ibidem*, p.161
14. IORGA, N. *Istoria românilor*, vol.V, p.151.
15. ŞERBAN, Constantin. *Vasile Lupu domn al Moldovei(1634-1653)*, p.202.
16. *Ibidem*, p.206.
17. HURMUZAKI, Vol.IX, partea I, (1650-1747),IV, p.31.
18. COSTIN, M. *Opere.* Ed. P. P. PANAITESCU. Bucureşti, 1958, p.180.

COMPORTAMENTUL INTERDISCIPLINAR AL CRONOTOPULUI LITERAR

CZU: [82:1]:94(478-25)

Silvia COTORCEA

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

THE INTERDISCIPLINARY BEHAVIOR OF THE LITERARY CHRONOTOPE

The concepts of space and time have their origins in ancient times, even if they were understood differently. Throughout the twentieth century, scientists have established the indisputable connection and mutual relationship between them, giving rise to the notion of chronotope. From the beginning this concept was approached interdisciplinary, sitting on the boundaries between philosophy, aesthetics, mathematics, physics. Over the years, the notion of chronotope has been taken over in various fields of activity, respectively, and in literature, but its reception to this day can only be achieved interdisciplinary.

Keywords: *chronotope, interdisciplinarity, Chisinau, literature.*

Apariţia, evoluţia, definiţia noţiunii de *cronotop*. Conceptele de *spaţiu* şi *timp* îşi au originea încă din cele mai vechi timpuri (zeul Cronos, Pitagora, Socrate, Platon, Aristotel ş.a.). De-a lungul anilor aceste noţiuni au fost abordate, explicate, înţelese diferit, dar la începutul secolului al XX-lea, savanţii au stabilit relaţia de interdependenţă şi raport reciproc dintre timp şi spaţiu.

Astfel, Herman Minkovski (1907) „a elaborat o formulare matematică deosebit de fecundă despre relativitatea specială a lui A. Einstein. Pentru Minkovski nimic nu poate exista sau să fie conceput ca obiect fizic dincolo de continuumul cu patru dimensiuni care cuprinde cele trei dimensiuni ale spaţiului şi pe aceea a timpului (*cronotop*). În acest sens, Einstein, numeşte iniţial acest concept *continuum spaţial-temporal*. Mai târziu, Dostoievski, numit de Einstein capul listei predecesorilor săi, ajunge la concluzia că *lungimile şi intervalele temporale nu sunt mărimi absolute, ci depind de observatorul care le măsoară, mai precis depind de viteza acestuia în raport cu corpul în raport cu care se fac măsurătorile: de aceea lungimea şi intervalele temporale sunt mărimi relative*.

În anii 1921-1924, la Bahtin, filosoful, filologul, teoreticianul romanului polifonic, găsim germenii conceptului său de cronotop literar în manuscrisele sale timpurii *Despre filosofia faptei, Autorul şi eroul activităţii estetice*, *Problema conţinutului, a materialului şi a formei în creaţia literară*:

Noi înţelegem cronotopul ca o categorie a formei conţinutale în literatură. În cronotopul literar artistic are loc contopirea însemnelor spaţiale şi temporale într-un întreg concret şi plin de sens. Timpul, aici, se condensează, se comprimă, devine plastic-vizibil, spaţiul însă capătă dinamism, absoarbe mişcarea timpului, a subiectului, a istoriei. Însemnele timpului se relevă în spaţiu, iar spaţiul capătă sens şi este măsurat prin timp. Intersectarea seriilor şi contopirea însemnelor temporale şi spaţiale constituie caracteristica cronotopului artistic" [1].

Spre sfârşitul secolului XX, conceptul de *cronotop*, este folosit ca termen specific în mai multe ramuri. Cercetătorul ştiinţific în domeniul matematicii, informaticii, I.T.B. Ørstavik, precizează în comunicarea sa *Forms of Time and Chronotope in Computer Programming: Run-Time as Adventure Time?*, la Congresul dedicat marelui savant, Bahtin, Londra, 1988, că *un obiectiv central al analizei cronotopice este, prin urmare, pentru a ilustra modul în care vedem programele de calculator cu ochiul interior al minţii noastre şi cum putem crea conceptual imaginii şi configuraţii în programarea calculatoarelor*.

În acest sens, observăm că *teoria relativităţii*, datorită căreia a fost elaborat acest concept, *cronotop*, are o temelie filosofică, culturologică şi estetică, literară. Minkovski a dat startul aplicării conceptului einsteinian şi-n alte ştiinţe, de la studierea animalelor în timp şi spaţiu, activităţii umane, până la utilizarea noţiunii în IT. Astfel, cercetarea conceptului de *cronotop* este actuală, adaptându-se la noile domenii de activitate umană, iar caracterul interdisciplinar al său sau cooperarea mai multor discipline (filosofie, matematică, fizică, estetică etc.), în vederea explicării şi definirii lui, poate fi evidenţiată încă de la primele cercetări.

Comportamentul interdisciplinar al cronotopului oraşului Chişinău în proza românească. Bahtin a fost acel „fecund orizont de aşteptare" (Robert Jauss) pentru introducerea conceptului de „cronotop" în teoria literară.

Deci, în studiile sale, el demonstrează integrarea armonioasă a mai multor discipline pentru a defini, explica, evidenţia existenţa şi importanţa *cronotopului literar*, ceea ce demonstrează, de fapt, comportamentul interdisciplinar al noţiunii date.

„Conceptul bahtinian de cronotop romanesc fiind una din axele centrale ale dialogismului, problematica lui complexă multiaspectuală nu poate fi cuprinsă decât în ansamblul altor concepte fundamentale…" [1]. Analizând şi sistematizând ideile bahtiniene, vom reda schematic fondul teoretic al noţiunii date, exemplificând cu fragmente din proza românească.

Cronotopul literar-istoric al oraşului Chişinău în romanul *Grădina de sticlă* de Tatiana Ţîbuleac este o evocare a trecutului, chiar dacă fragmentară şi pe alocuri având un caracter subiectiv, conflictul operei date are la bază evenimentele istorice din anii 1987-1991 [4]. Altfel spus, subiectul cărţii date nu poate fi înţeles, dezghiocat, asimilat fără a face trimitere la punctul istoric de reper (*Umărul drept avea o linie adâncă, sângerie, care nu s-a vindecat până în ziua în care a venit Gorbaciov*; *Iar noaptea a fost cutremur. Venise din Vrancea, ni s-a spus la televizor. Asta ne făcea România: ne trimetea cutremure; La lecţia de limba moldovenească am învăţat ce înseamnă radia-*

ţie şi explozie, iar la rusă - герой и долг; *Pe mine mă durea în cot de Transnistria şi de morţii altora. De împuşcăturile lor, de eroi, de trădători. Eu eram mortul meu. În mine se purta războiul cel mai crunt*.).

În viziunea lui Bahtin, prezenţa cronotopul literar-artistic/cultural în text se remarcă prin formarea acelui sentiment de timp care a stat la baza divizării şi formării timpului social. *Grădina de sticlă* de Tatiana Ţîbuleac este un amplu exemplu în acest sens. Astfel, cronotopul literar-artistic/cultural al romanului dat se evidenţiază prin imaginea vieţii cotidiene (*ieşirile şi discuţiile din curtea blocului*), sărbătorilor (*Anul Nou, 23 februarie*), riturilor legate de muncile agricole (*Poama cea mai mare bogăţie a plaiului!, scria pe foaia lipită de parbrizul Ikarusului care urma să ne ducă într-un colhoz din suburbie.*), anotimpurilor (*vara era anotimpul conservelor*), perioadelor zilei (*Vin sticlăresele! era sfârşitul. Noi eram sfârşitul.*), stadiilor creşterii plantelor (*grădina Polcovnicului*).

Dialogismul cronotopului literar în romanul dat se evidenţiază şi prin caracterul său filosofic, ori, după cum a afirmat şi Kant: *Noi percepem lumea potrivit unor forme şi structuri care nu aparţin lucrurilor însele, ci aparţin sensibilităţii noastre*, timpul şi spaţiul în opera dată ia semnificaţii simbolice. În acest sens, dialogismul bahtinian al cronotopului ilustrează tragedia umană, pe de-o parte, mesteacănul care de la început este perceput ca un alint gustativ, iar la final ca un spaţiu dezgustător şi, pe de altă parte, *grădina de sticlă*, care reprezintă o lume imaginară, colorată, infantilă, un spaţiu metafizic.

Un rând vişiniu, un rând alb:trandafirie.
Un rând cărămiziu, un rând maro:miere.
Un rând verde, un rând alb:turcoaz.
Albele singure:argint.
Grădina mea de sticlă.

Simbolismul cronotopului literar este nuanţat şi prin experienţele psihoemoţionale. În acest sens, reprezentarea spaţiului şi a timpului se schiţează cu ajutorul culorilor: verde (*vara*), roşu (*sânge, trandafirii din grădina Polcovnicului, 23 februarie/ dragoste, tensiune, conflict*), alb (*înmormântarea Marcicăi, floarea/ planta cu care a asemănat-o Bella pe Lastocika- miresuica/ puritate*), galben (*faţa de masă, unicul lucru luat la plecare, considerat preţios/bucurie*), dar cea mai importantă culoare este *albastru*, prezentă peste tot, simbolizând puritatea şi dorinţa de seninătate a zilelor în viaţa unui copil lipsit de cer şi de soare.

De asemenea, este important de remarcat că dialogismul bahtinian, al cronotopului oraşului Chişinău, evidenţiat mai sus, este direct proporţional cu ideea/concepţia filosofico-antropologică dialogistică a personajelor, or natura dialogică a conştiinţei umane este definită prin natura dialogică a existenţei în timp şi spaţiu (*În dosul acelei uşi strâmte şi murdare mi s-a deschis o lume întreagă. Am păşit în ea pe negândite, cu frica unui copil care trăise până atunci doar din resturi. De când ajunsesem la Chişinău, îmi însăilasem o viaţă cu un soare în mijloc – Tamara Pavlovna. Strălucea,*

ardea şi prefăcea totul în scrum. Era ca o pasăre măiastră (mitologie) – *Tamara mea Pavlovna! Ucigătoare, dar miloasă. Vicleană, dar cu dreptate.*).

Concluzii. Aşadar, pentru o imagine de ansamblu a cronotopului literar, este necesar să avem abordări complexe. Momentele subiectului unei opere pot fi receptate în profunzime doar interdisciplinar.

În acest sens, cronotopul literar al oraşului Chişinău în romanul *Grădina de sticlă* de Tatiana Țîbuleac are la bază conținut istoric, cultural, filosofic, psihologic etc., demonstrând, în cele din urmă, conceptul de *dialogism bahtinian*.

Deci, chiar dacă literaturii artistice îi este caracteristică latura subiectivă a mesajului, caracterul obiectiv, aici – cronotopul oraşului Chişinău, este reprezentat prin evenimente istorice petrecute în anii respectivi, menționați în text.

Referințe:

1. GAVRILOV, Anatol. *Conceptul bahtinian de cronotop romanesc.* (https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Concertul%20bahtinian%20de%20cronotop%20romanwesc.pdf).
2. MOKAN-VOZIAN, Ludmila. *Dihotonia spațiu-timp ca factor de creare a imaginii artistice şi valorii artistice.* (http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/539/Mokan%20Vozian.pdf?sequence=1&isAllowed=y);
3. GHERMAN, Oxana. *Structuri cronotopice în romanul „Viața şi moartea nefericitului Filimon...”* de V. Beşleaga (https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/44754).
4. ȚÎBULEAC, Tatiana. *Grădina de sticlă*. Ediția a IV-a. Chişinău: Cartier, 2020.

ASPECTE ALE PRESEI INTERBELICE BIHORENE

CZU: 070(498.43)(091)

Rodica Irina DEAC

Şcoala Doctorală de Istorie,
Universitatea din Oradea

ASPECTS OF THE INTERWAR PRESS IN BIHOR COUNTY

This article aims to present a few aspects of the press from Bihor county in the interwar period, as part of the Romanian press history. Bihor county interwar press was particularly rich (including daily, weekly, fortnightly, monthly) and diversified, primarily from the ethnically and linguistically (Romanian press and Hungarian press), particularly, in another place, a politically engaged media, press of literary-cultural, economic, legal, religious, administrative, sports, etc. specific.onsibility of state institutions, their transparency and citizens' participation.

Keywords: *press, press history, ethnic community, identity, diversity,*

Prezentul studiu constituie o recuperare şi în acelaşi timp o evaluare (în principal cantitativă) a presei bihorene interbelice, deosebit de bogată (cuprinzând cotidiane, săptămânale, bilunare, lunare) şi diversificată, în primul rând, din punct de vedere etnic şi lingvistic (presă română, presă maghiară), deosebind, în alt rând, o presă angajată politic, presă cu specific literar-cultural, economic, juridic, religios, administrativ, sportiv etc.

În elaborarea acestui studiu ne-am folosit de metoda cercetării cantitative, demografice şi istorice.

Pentru a avea o vedere de ansamblu asupra presei interbelice bihorene, este necesar a fi prezentate câteva date, de natură demografică, etnică şi confesională, despre Bihorul interbelic, cu referinte şi la Oradea, reşedinţă de judeţ. Conform datelor recensământului din anul 1930, populația județului era de 510.318 locuitori, dintre care 61,6% români, 30,0% maghiari, 4,3% evrei, 2,2% cehi şi slovaci ş.a. Trebuie observat că Oradea, în această perioadă, avea o populație de 82.687 locuitori, din care 27,1% (22.412) erau români, 51,6% (42.630) erau maghiari, 17,9% (14.764) evrei, 1,1% (927) erau germani, 571 fiind de altă naționalitate (țigani) [1, p. XXXVI]. Din punct de vedere confesional, populația județului era alcătuită din ortodocşi (49,8%), reformați (21,0%), greco-catolici (10,7%), romano-catolici (10,4%), mozaici (5,4%), baptişti (2,2%) ş.a.

Începuturile presei bihorene. Comparativ cu celelalte județe transilvănene, în Bihor primele publicații cu caracter periodic apar în a doua jumătate a secolului al

XIX-lea, perioadă când judeţul cunoaşte o dezvoltare economică şi socială deosebită, iar Oradea devine un centru industrial şi comercial considerabil.

Primele trei publicaţii bihorene sunt legate de numele lui Hügel Ottó care pe rând: ziarul „Bihar" (apare la 5 septembrie 1862), ziarul „Nagyváradi Lapok" (apare în anul 1868), iar în anul 1870 înfiinţează ziarul „Nagyvárad", publicaţie care va deveni una din cele mai cunoscute şi mai longevive ziare din Transilvania.

Datorită condiţiilor politice si economice în Bihor, în această perioadă, apar doar cinci publicaţii in limba română *Amvonul* (1867-1871), *Familia* (1880-1906), *Siedietorea (Şezătoarea) (*1880-1882, *Foaia literară* (1897), *Vulturul* (1892-1905). Remarcăm faptul că niciuna din aceste publicaţii însă nu era una cu caracter politic.

Despre publicaţiile bihorene din perioada interbelică. Primul ziar politic românesc bihorean apare la sfârşitul anului 1918, prin publicarea la 25 decembrie a *Tribunei Bihorului,* ca *„organ poporal al Consiliului Naţional Românesc din Oradea Mare"* [3, p. 176]. Articolul program al ziarului se adresează „*cinstiţilor plugari români din satele Bihorului şi ale celorlalte ţinuturi de la marginea pământului românesc*", dar si intelectualilor din satele bihorene pentru a fi autentici îndrumători ai poporului.

În perioada 1867-1918 în Bihor apar aproximativ 100 de publicaţii periodice în limba maghiară, din care aproximativ 67-80 de publicaţii apar la Oradea, în Salonta apar 4 periodice: *Nagyszalonta* (1901) *Szalontai Friss Ujság* (Ziar Salontan) (1911-1914) *Szalontai Harsona* (1911) *Szalontai Lapok(Foi salontane)* (1895-1919), M*unkasok lapja* în Marghita 2 publicaţii *Margitta es videke* (1902-1911), şi *Margittai Hirlap* (1912), în Valea lui Mihai apar patru periodice, iar în Beiuş apar 2 ziare *Belenyesi Ujsag* (1908-1911) si *Delbihar* (1911)

Doar 10 numere ale ziarului au fost publicate la Oradea, numărul 11 a fost tipărit la Arad la tipografia diecezană. În 27 aprilie 1919 redacţia ziarului revine la Oradea, ziarul isi schimba titulatura in *Tribuna* şi devine un organ al Partidului Naţional Român. Primul ziar bihorean a avut un rol important în lupta pentru libertate a locuitorilor judeţului, a fost un bun motor in organizarea de acţiuni politice şi culturale.

Am putea crede că odată cu Marea Unire, de la 1 decembrie 1918, odată cu dobândirea de către români a libertăţilor atâta vreme limitate, inclusiv libertatea de a publica presă politică, piedicile de a înfiinţa tot mai multe publicaţii politice şi de diverse alte tipologii au fost şterse şi că începând cu acest moment important în viaţa românilor din Transilvania, Crişana şi Banat nimic nu mai stă în calea apariţiei unei prese româneşti diversificate. Situaţia, cel puţin în Bihor, este diferită faţă de cele sperate.

În perioada 1919-1940, comparativ cu epoca precedentă, întradevăr, apar mai multe publicaţii, ziare, săptămânale româneşti. În bibliotecile din Ungaria şi România, precum şi în bibligrafia parcursă pentru această perioadă, am identificat 108 publicaţii româneşti, 147 de publicatii în limba maghiară tipărite la Oradea. În această perioadă în principalele oraşe din Bihor sunt publicate 3 publicaţii la Bieuş, 4 publicaţii la Salonta şi 3 publicaţii la Valea lui Mihai.

În Oradea în perioada interbelică presa este una extrem de diversă, acoperind toate domeniile vieţii sociale şi politice.

Dintre publicaţiile româneşti politice apărute la Oradea în perioada interbelică menţionăm următoarele: *Santinela*, care apare în mai 1924, apoi, din 30 mai 1924, *Santinela de Vest*, cotidian „cultural, naţional şi politic", de orientare liberală, întemeiat de generalul A. Negulescu. În 1926, din iniţiativa omului politic orădean, Aurel Lazăr, apare ziarul săptămânal *Dreptatea poporului*, organ politic cu nuanţă naţional-ţărănistă, destinat sătenilor, pentru o scurtă perioadă, în 1927-1928, se subintitulează „organ al Partidului Naţional Liberal din Bihor şi Sălaj".

La 1 iulie 1929, apare cotidianul *Gazeta de Vest* (din 1936, *Noua Gazetă de Vest*) fondat de Iosif Maiorescu, pe atunci prefect. Redactori au fost George A. Petre, Augustin Barna, Tiron Albani, Lascăr Tuduciuc şi V. Grădinaru. Ziarul a apărut sub auspiciile Casei Naţionale a judeţului Bihor, până în 1940, ca un „ziar politic independent", de afirmare naţională.

După Unire îşi încep apariţia în Oradea o serie de publicaţii periodice culturale, sau mai precis cu „conţinut naţional şi cultural". Prima dintre ele este *Cele Trei Crişuri*, publicaţie a reuniunii cu acelaşi nume, apărută în aprilie 1920, avându-l ca redactor pe Eugen Speranţia, iar ca director pe col. Gh. Bacaloglu. A avut ca supliment *Cele Trei Crişuri pentru popor*, care a început să apară din 1922, redactor dr. Dimitrie Gâldău.

După o întrerupere de două decenii, în anul 1926 reapare la Oradea revista *Familia*, seria a 2-a, cu apariţie lunară, sub îngrijirea unui comitet de redacţie în frunte cu G.M. Samarineanu, la Tipografia „Atheneum". Între 1934-1940 va apare seria a 3-a, tot lunar, director acelaşi G.M. Samarineanu, tipărindu-se, între 1934-1938, la Institutul de Arte Grafice Sonnefeld S.A. Oradea, iar în anii 1939-1940 la „Grafica" Oradea. Între 1934-1938 poartă subtitlul „revistă de cultură", iar din 1938 revista „Asociaţia Scriitorilor Români din Ardeal". La 1 martie 1933, apare revista *Suflet Românesc,* director şi proprietar lt. Georgescu Gelu, secondat de un comitet redacţional compus din Eugen Ceontea, Şt. Stănescu-Buzău şi Lascăr Tuduciuc. Revista literar-culturală, cu apariţie lunară, care la început s-a numit *Flori de crâng*, a reuşit să adune, în scurt timp, un mare număr de colaboratori tineri, care şi-au făcut aici debutul literar.

O categorie de publicaţii au fost cele cu conţinut pedagogico-cultural, categorie din care menţionăm, în Oradea, *Foaia Şcolară*, revistă lunară, apărută în 1925, organ de presă oficial al Revizoratului Şcolar judeţean Bihor. Redactori ai revistei au fost P. Coroiu şi C. Bunea. Îşi încetează apariţia în 1929, fiind continuată de periodicul *Şcoala Bihorului,* revistă pedagogică-culturală, organ al Asociaţiei învăţătorilor din Bihor. Redactor şi editor a fost Ştefan V. Radu, vicepreşedintele Asociaţiei. Apare până în anul 1937, publicând subiecte de literatură română, cultură bihoreană şi pedagogie.

Întâlnim în Oradea interbelică publicaţii cu conţinut administrativ, juridic, sportiv, istoric, reviste şcolare etc. În 1918 apare *Monitorul judeţului Bihor*, săptămânal oficial cu caracter administrativ a Prefecturii judeţului. Din 1929 se va numi *Buletinul judeţului Bihor*, şi va avea o apariţie continuă până în 1937. În 1927 apare *Monitorul comunal*, organ oficial al Primăriei Oradea, cu apariţie săptămânală, apoi lunară. A apărut iniţial cu titlul *Buletinul comunal*. Această publicaţie administrativă, a avut

o apariţie regulată până în 1940. În anul 1934 îşi începe apariţia *Buletinul Juridic*, publicaţie a Curţii de Apel Oradea, director Alex. Gh. Atanasiu, prim-preşedinte al Tribunalului Bihor. Prim-redactor a fost dr. Liviu Popovici, iar redactor responsabil dr. Romul Pop. Această publicaţie de informare judiciară, jurisprudenţă şi legislaţie, a apărut lunar, în perioada 1934-1938. Ca publicaţie română cu conţinut sportiv menţionăm gazeta săptămânală *Arena sporturilor*, având ca obiectiv promovarea sportului românesc dela graniţa de Vest. L-a avut ca redactor-responsabil şi editor pe A. Barna. A apărut în anii 1936-1937, în fiecare luni dimineaţa, cu toate rezultatele sportive din ţară şi străinătate. S-a tipărit mai întâi la Tipografia „Mercur" S.A. din Oradea, iar începând din octombrie 1936 la Tipografia „Cosmos". Din categoria publicaţiilor şcolare menţionăm revista *Ţara visurilor noastre*, a Liceului „Em. Gojdu" din Oradea, apărută în 1937.

Presa umoristică în limba română a apărut în Bihor încă dinainte de Unire. Din această categorie merită menţionată revista *Ghimpele* („pentru toţi şi pentru toate"), publicată în anul 1921, publicaţie bilunară satirico-umoristică, abordând subiecte de politică, avându-l ca director şi redactor pe „Moş Sfadă" (M. G. Samarineanu). Şi-a încetat apariţia în anul 1924. În 1922 reapare *Vulturul*, revistă de „humor şi satiră" cu apariţie bilunară („tot a doua duminică"), proprietar, redactor-responsabil şi editor Justin Ardelean, cel ce fondase revista în 1892. Revista îşi sistează apariţia în 1924. Reapare în 1935 cu titlul *Vulturul Ardelean*, „foaie hazlie, organ umoristico-satiric", director şi proprietar Ulpiu Traian Gomboşiu, tipărită pentru început la Tipografia „Cosmos", apoi la tiparul societăţii pe acţiuni „Szigligeti", iar după aceea la Tipografia şi Editura Românească. A apărut până în 1940. Acelaşi Justin Ardelean scoate la Oradea, în 1932, publicaţia *Şoimul Ardealului, a Bihorului, Aradului, Banatului şi a părţilor anexate din Balcani*, „foaie hazlie, organ umoristico-satiric". Revista, a cărei periodicitate nu ne este cunoscută, a abordat subiecte de politică, literatură umoristică, cultură, ştiri. S-a tipărit la Tipopgrafia „Cosmos" până în anul 1934.

Presa maghiară bihoreană este în continuare mai mare numeric, comprativ cu presa românească, acoperind toate domeniile sociale şi politice. În perioada imediat următoare Unirii, numărul publicaţiilor politice era mai puţin prezentă. Odată cu propagarea în Europa a ideilor naţionaliste şi a celor extremist,e presa politică in limba maghiară creşte numeric în Bihor, discursul politic promovat de acesta este unul naţionalist. Enumerăm câteva publicaţii apărute în această perioadă: *7 Órai Újság* (Ziarul de la ora 7), apare în anul 1935 şi se defineşte ăn subtitlu ca fiind ziar politic independent maghiar; *Friss Újság*, apare în 1935, având ca subtitlu ziar independent*; Erdélyi Néplap*, apare în 1934 ca ziar politc pentru poporul crestin maghiar; *Erdélyi Lapok* apare în 1932 ca ziar politic al maghiarilor crestini; *Magyar Kurir*, apare în 1933 ca ziar de luptă al maghiarilor de pe lângă Piatra Craiului, *Magyar Lapok* apare în 1936 ca ziar politic creştin; *Magyar Hírlap* apare în 1933 ca ziar politic care lupta pentru interesele si drepturile maghiarilor de pe lângă Piatra Craiului.

În această perioadă în Bihor apar publicaţii maghiare cu conţinut religios, cultural sportiv ş.a. Publicaţiile maghiare cu conţinut religios, care au apărut în perioada in-

terbelică *Református Hirádó*, săptămânal aparținând confesiunii reformate, avându-l ca proprietar şi redactor pe Csernat Adalbert, şi, la fel, revista bilunară *Református Lapja*, aparținând aceleiaşi confesiuni, avându-l ca proprietar pe Beres Carol, redactor fiind dr. Gyenge Janos, care era, totodată, proprietarul şi redactorul publicației religioase, cu apariție lunară, *Mesajul Evanghelic*. Nu cunoaştem perioadele lor de existență, dar ştim cu siguranță că apăreau în anul 1928, la fel ca şi o altă publicație religioasă lunară, *Hitvalás* (Credința), al cărei redactor şi proprietar era dr. Feher Marton [2, p. 269].

Concluzii. În Bihor, ca în celelalte ținuturi din Ardeal sau Bucovina, lupta dificilă de impunere a presei româneşti, în special în timpul dualismului austro-ungar, a făcut ca presa să devină o instituție importantă, care s-a centrat pe impunerea idealului național şi menținerea identității naționale. Marea Unire a adus libertatea românilor, din fostele ținuturi ocupate de Imperiul Austro-Ungar, să înființeze o presă în limba română care să răspundă intereselor şi idealurilor politice, sociale şi culturale.

Referințe:

1. Recensământul general al populației României pe anul 1930 (publicat de Sabin Manuilă). Editura Institutului General de Statistică Bucureşti, tipărit de Imprimeria Națională Bucureşti, 1938, vol. II.
2. ZAINEA, Ion. *Economie şi societate în Bihor (De la Marea Unire la Dictatul de la Viena)*. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2007.
3. FAUR, Viorel. *Cultura românilor din Bihor 1849-1918*. Fundația Culturală „Cele Trei Crişuri", 1992,

Resurse Web:

Județul Bihor (interbelic) [citat 23.04.2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Jude%C8%9Bul_Bihor_(interbelic)

MARGINALITATE ŞI IDENTITATE ÎN POEZIA BASARABEANĂ POSTCOMUNISTĂ

CZU: 821.135.1-1(478).09

Cristina DICUSAR

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umaniste,
Universitatea de Stat din Moldova

MARGINALITY AND IDENTITY IN POSTCOMMUNIST BESSARABIAN POETRY

In our article we will explore the subject of identity and marginality present in post-communist Bessarabian poetry. We selected several contemporary authors with different approaches and used the synchronic and the analysis research methods.

Keywords: *identity, poetry, bessarabian poetry, marginality, post-communism.*

Observăm la poeţii români din dreapta Prutului, debutaţi în timpul perestroikăi sau după comunism, un accent deosebit pe ideea de identitate. Fie că se vorbeşte despre aceasta din urmă prin intermediul unui personaj (ex.: *Liliuţa* de Diana Iepure, *Falsul Dimitrie* de Dumitru Crudu), fie ni se face o genealogie (ex.: *„Logos", tatăl meu: mama mea „Imago"* de Igor Ursenco) sau ni se vorbeşte despre eul în relaţie cu ceilalţi (*Între noi* de Ecaterina Bargan) sau cu sine însuşi (*Lumina proprie* de Emilian Galaicu-Păun), dorinţa de a-şi trasa anumite limite identitare este o caracteristică importantă a autorilor contemporani din Basarabia.

După căderea comunismului, poetul îşi asumă anumite principii (educate de generaţiile trecute): să fie autentic şi să nu facă poezie angajată politic. Pe prim-plan vine personalitatea: Eugen Lungu – principalul critic de întâmpinare a generaţiei '80 – vorbeşte despre *necesitatea manifestării personalităţii poetului*. De partea cealaltă a Prutului, Ion Bogdan Lefter vorbeşte despre semnele distinctive ale personalităţilor poetice ale generaţiei '80 [5].

Optzeciştii basarabeni şi, la rândul lor, nouăzeciştii, au făcut, în unele cazuri, o poezie caleidoscopică, pe alocuri preţioasă lexical sau palimpsestică, explorând livrescul. Acest tip de poezie a fost rezultatul lecturilor (pe cont propriu), inclusiv din literatura română contemporană de peste Prut, al disputei cu tradiţionaliştii din suplimentul literar al ziarului „Sfatul Ţării" („polemica cu L. Lari, Gr. Vieru şi cu ceilalţi tradiţionalişti", zice Nicolae Popa) [1], şi, apoi, rezultatul apariţiei revistei „Contrafort" şi, într-un final, a antologiei *Portret de grup*. Aceasta a dus la formarea culturii literare contemporane basarabene şi a unui, spune Ion Bogdan Lefter, „firesc al contemporaneităţii" [1], fără să conducă la coagularea unei generaţii literare în felul

în care s-a întâmplat cu generația optzecistă din România. Astfel, într-un singur cadru temporal au existat (şi există) mai multe tipuri de scriitori: unii preferă această scriitură caleidoscopică, ceilalți apelează la un limbaj neutru, în tradiția „jurnalismului poetic", a poeziei cotidianului sau a poeziei minimaliste româneşti. În articolul nostru vom explora, imagologic, tema identității şi singurătății, a izolării şi marginalității prezente în literatura basarabeană postcomunistă (1991-2021) şi încercarea scriitorilor de a traversa această singurătate.

Context. Deseori, distanța creată dintre cititor şi scriitor este, în cazul Republicii Moldova, de nerecuperat, cu prea multe divergențe culturale. Odată cu „ruptura" dintre tradiționalism şi scriitura contemporană, poetul aproape că nu face parte din „cetate". Popularitatea unor poeți, precum Nicolae Dabija, Grigore Vieru, Leonida Lari, este deseori de neatins pentru scriitorii de factură „postmodernistă" din Republica Moldova.

Cu toate acestea, scopul lor (al scriitorilor basarabeni contemporani) nu este nicidecum să fie citiți de cât mai mulți cititori, ci să se apropie de o literatură de cea mai înaltă calitate, educându-şi cititorul. Ei nu sunt interesați de succesul imediat, ci de căutarea unor „certitudini" identitare prin intermediul limbajului poetic, de trasarea unor linii exacte în definirea şi devenirea lor ca poeți.

Soluții identitare. Fiecare scriitor, fie dintre cei incluşi în Portret de grup, fie dintre cei alăturați ulterior peisajului literar basarabean, vine cu soluții diferite la problema definirii identitare (ne referim la scriitori cu voci distincte şi vizibile). Am selectat, pentru exemplificare, o scurtă listă de poeți, care, încercând să meargă pe o traiectorie singulară, au reprezentat tema singurătății şi marginalității în poezia lor.

În direcția aceasta, vom începe analiza noastră cu **Ghenadie Nicu**. Debutul poetic al căruia, ***Calmant pentru Alter Ego***, începe, sugestiv, printr-un citat al poetului heteronimilor şi anunță un joc identitar, o căutare odiseică a sinelui mereu labil: „Intuiesc în acest periplu al alter ego-ului şi un Ghenadie Nicu *sui generis*" [7, p.4]. Pe autor nu-l interesează mărturisirea, care este văzută ca una dintre metodele de deformare şi mistificare a identității, ci, mai curând, este concentrat pe corporalitate: „Vocea e un fenomen corporal, e adevărat, dar cu atât mai corporal e scrisul, pentru că el înseamnă nu doar mâna, ci şi coardele vocale care inconştient pronunță ceea ce scrii. Scrisul cuprinde în sine tăcerea corpului întreg, o tăcere asurzitoare, sincretică" [2, p.325]. Cu alte cuvinte: „vorbim scriind", zice Ghenadie Nicu, într-un interviu pentru expresul. com, stilul/textul, devenind substanța activă a eului, *mai mult decât* vocea. Adunată într-un „grăunte incomunicabil" [8, p. 17], singurătatea este o „anexă" a identității care este (sau se vrea a fi) exorcizată prin scris.

O abordare total diferită, fundamental religioasă găsim în ***Epistola din Filipeni*****,** de **Anatol Grosu.** Volumul este scris pentru un celălalt (*nenica*) absent: „dragul meu se întâmplă să te mai caut uneori în filipeni/aşa cum se caută ochelarii pe nas" [4, p.5]. Această dragoste pentru aproape presupune singurătatea ca privilegiu (şi precondiție): „eu salvam țara/oamenii/(...) eram singur ca brando din apocalypse now" [4, p.14]; maturizarea e văzută ca traumă spirituală: „de curând am ieşit la pensie nu mai vreau

să salvez patria/bruce lee a murit şi sunt de două ori mai singur//acum dacă aş redeveni copil aş fi cred vreun/magnat de pe wall street/aş fi mai practic" [4, p. 14-15]. Toposul (Filipeni-ul) se confundă cu Kairos, timpul oportun şi etern, dar şi, în cazul Filipeniului, fundamental creştin: „acolo morţii beau cu viii laolaltă/fiecare pahar parcă ţi-l bea altul" [4, p.58]. Pentru Anatol Grosu, identitatea ireductibilă rămâne legată de exprimarea dragostei faţă de aproape/de trăirea timpului „oportun", iar experienţele de alt gen sunt doar straturi nenecesare. Astfel, marginalitatea nu este decât o condiţie scriitoricească în general, eliminând componenta locală.

Ana Donţu, în *Cadrul 25* face o poezie plină de tensiuni interioare, identificându-se cu „generaţia cu ştreangul la gât". Identitatea este mereu ascunsă obsesiv, este explozia de furie de la care autoarea se reţine: „am toate motivele să mă înfurii/(...)// dar singura dată când am dat cu pumnul în perete/am nimerit peste întrerupător/şi lumina care a ţâşnit din bec/mi-a făcut să-mi fie ruşine" [3, p.58]. Experienţa corporală este trăită ca experienţă spirituală (şi textuală). Singurătatea devine o soluţie: „mă adun în mine/ca un melc atins din greşeală" [3, p.44]. Autoarea nu narează, nu încearcă să convingă; poezia ei este rodul anxietăţilor şi a unor explorări în acelaşi timp corporale şi religioase. Lumina, unul dintre motivele principale, este şi o sursă de frică şi ruşine. Autoarea nu are „inima uşoară", ci îşi antrenează energiile în explorarea celor mai întunecate experienţe: „noi am crescut singuri, fără frică de întuneric" [3, p.7]. De această dată, singurătatea este văzută de autoare ca salvare, iar marginalitatea înseamnă, pentru ea, grupul, „generaţia" din care face parte.

În volumul ***În lipsa unor lucruri importante*** de **Victor Tzvetov**, eul poetic este, spre deosebire de volumele colegilor de „generaţie", la fel ca ceilalţi: „nu mă evidenţiez din mulţime/mă simt de-al lor" [10, p.17] – o identitate colectivă (corporativă), sufoca(n)tă. Victor Tzvetov nu-şi ascunde blazarea şi sila: „mi se rupe de tot" [10, p.9]. Totuşi, la fel ca în cazul poeziei Anei Donţu, a protesta este un lucru ruşinos pentru personajul poematic: „am protestat nesigur în faţa calculatorului/după ce m-am asigurat că nimeni nu mă vede" [10, p. 14]. Identitatea se manifestă în gesturi mici, în ironie: „şi eu şi bicicletele şi maşina mergem în acelaşi ritm/şi suntem happy happy" [10, p.9], iar deseori, ea nici nu încape în viaţa de zi cu zi, e înlocuită de o singurătate „colectivă": „(...) umbrele îşi/făceau loc pentru bagaje/eu nici pentru corpul meu" [10, p. 16]. Pentru Victor Tzvetov, marginalitatea înseamnă această singurătate de grup.

Volumul *Triphopuri* de **Dan Negară**, la nivel formal, este o poezie a evaziunii în vis prin intermediul cotidianului: „şi focul/atât de mic/copil la botez/câine cu ochii ca o rugăciune/n-am ştiut niciodată ce fac aici/când eram singur aprindeam televizorul/ opream sunetul şi mă uitam la oameni" (p. 30, încălzesc o conservă la foc).

Pornind de la genul muzical trip-hop, autorul îşi construieşte o lume aparte în care limbajul şi imaginea sunt instrumente care sunt folosite în mod diferit, pentru a sublinia (dar şi de a evada în) emoţie: „după cum nu pot părăsi toate locurile în acelaşi timp/să fii undeva acasă înseamnă să cedezi/ar lua mai mult timp să-mi testez viaţa decât să o trăiesc" [6, p. 29]. Realitatea, în acest tip de discurs, este una nesatisfăcă-

toare, iar poetul este în conflict cu sine însuşi şi cu lumea în care trăieşte: „majoritatea lucrurilor nu au un design destul de intuitiv/de exemplu - noi" [6, p.21] şi salvarea prin [evaziunea în] cultură (muzică, imagini, mit) este unica valabilă.

Volumele analizate sunt structuri intense, alcătuite în jurul necesității autorilor de a-şi construi nu atât alter-egouri, cât de a-şi forma o voce singulară în contextul literar contemporan. „Instrumentele" utilizate sunt diferite: identificarea cu celălalt (Victor Tzvetov); evaziunea în vis, în cultură (Dan Negară); acceptarea singurătății ca necesitate şi ca metodă de înțelegere şi iubire a aproapelui (Anatol Grosu); concentrarea pe corporalitate, încercarea de a verbaliza indicibilul (Ghenadie Nicu); refugiul în singurătate şi explorarea acestei singurătăți (Ana Donțu).

În ceea ce ține de marginalitate, aceasta se resimte la nivel colectiv, atunci când autorii folosesc persoana a 2-a plural. Acest „noi", în care eul se pierde şi se simte marginalizat/înlocuit de o voce străină este resimțit la mai mulți poeți basarabeni în legătură cu apartenența la o societate cu o cultură aspră, pentru care arta *înseamnă* marginalitate. Din poeții incluşi în scurta noastră analiză, în mod evident, doar pentru Anatol Grosu şi Dan Negară poezia nu înseamnă (doar) o marginalitate inerentă, ci o singurătate benefică. La Ghenadie Nicu, ca, de altfel, la mai mulți optzeciști şi nouăzeciști, această singularitate este urmată de o izolare, autorul creând, reinventând cultura şi limbajul, recuperând memoria limbii „pierdute" în comunism.

Un studiu imagologic amplu ar fi necesar pentru a aduce la suprafață manifestări ale marginalității în poezia basarabeană, studiu care să cuprindă poeți debutați în decenii diferite, începând cu poeții „Portretului de grup", până la cei debutați în anul 2021.

Referințe:

1. Atelier Contrafort: *Postmodernismul – o nouă/veche mişcare literară la sfârşitul secolului XX - începutul secolului XXI* (19) [citat: 28.05.2021]. Disponibil: http://www.contrafort.md/old/2001/83-85/230_19.html
2. CRĂCIUN, Gh. *Reducerea la scară*. Piteşti: Paralela 45, 1999.
3. DONȚU, A. *Cadrul 25*. Bistrița-Năsăud: Casa de Editură Max Blecher, 2015.
4. GROSU, A. *Epistola din Filipeni*. Bistrița-Năsăud: Casa de Editură Max Blecher, 2012.
5. LEFTER, Ion Bogdan. *Flashback 1985: începuturile „noii poezii"*. Piteşti: Paralela 45, 2005.
6. NEGARĂ, D. *Triphopuri*. Piteşti: Paralela 45, 2019.
7. NICU, Gh. *Calmant pentru alter ego*. Chişinău: Hyperion, 1992.
8. NICU, Gh. *Un link spre nicăieri*. Chişinău: Arc, 2019.
9. ȚURCANU, A. *Critice: Arheul Marginii şi alte narațiuni*. Chişinău: Cartier, 2020.
10. ȚVETOV, V. *În lipsa unor lucruri importante*. Bistrița: Casa de Editură Max Blecher, 2015.
11. URSENCO, I. *„Logos", tatăl meu, mama mea „Imago"* [[Text]+[Ilustrații]]: *Genealogie heterotopică în texte archetipale (supravegheate icastic între 1987-1992)*. Cluj-Napoca: Limes, 2009.

PREOŢII IONESCU GHEORGHE ŞI MIHĂILESCU M. ION, VICTIME ALE REGIMULUI COMUNIST

CZU: 94:[323.28:262.14](498)

Ionuț ENACHE

Universitatea de Stat „ Dimitrie Cantemir”

PRIESTS IONESCU GHEORGHE AND MIHĂILESCU M. ION, VICTIMS OF THE COMMUNIST REGIME

On the Romanian territory, one of the strongest political parties that left its mark on the people was represented by the Communist Party, led by Nicolae Ceausescu. From the very beginning, he expressed his burning desire to develop the country excessively and quickly, thus violating people's rights to life. The people were subjected to great suffering from a material point of view, many foods being cartelized, but also from a spiritual point of view. During Communism, several Churches and Monasteries of great historical value were demolished during the process of mass construction. All those who manifested their faith in God were considered opponents of the regime and instigators of the social order. Among those who suffered in custody are priests Ionescu Gheorghe and Mihailescu M. Emil, who fought from the pulpit the abuses of this regime.

Keywords: *communism, atheism, social order, notification, condemnation.*

În România, Regimul comunist, având susținerea totală a URSS-ului, nu a făcut altceva decât să dezumanizeze omul prin control absolut şi bine pus la punct, să domine şi să conducă economia, industria şi tot ce mai putea acapara. Politica acestui regim, încă de la început, a urmărit să pună în prim-plan omul, însă omul care nu trebuia să ştie de Dumnezeu, omul ateu. În România, regimul comunist a lăsat urme adânci, urme dintre care unele nu sunt cunoscute, însă cel mai important lucru este acela de a scoate în evidență situația celor care şi-au pierdut viața împotrivindu-se regimului, situația celor care au fost supuşi la diverse terori în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (tineri, muncitori, țărani care şi-au manifestat dezacordul față de confiscarea terenurilor şi față de colectivizare) şi, totodată, a celor care au avut de suferit în timpul regimului comunist, condus de către Nicolae Ceauşescu, preşedintele partidului.

Sistemul comunist din România, datorită hotărârilor pe care le lua, nu aducea prin acestea niciun beneficiu poporului, ci doar îl sărăcea şi, totodată, îl învrăjbea foarte mult împotriva acestuia. Poporul greu încercat suferea foarte mult din cauza deciziilor elaborate şi impuse de către regim. Acest regim, promova şi impunea un totalitarism absolut, indiferent de ce parte era, de stânga sau dreapta, nega toate drepturile umane şi subordona persoana entității colective a partidului. Acest totalitarism a făcut-o pe

scriitoarea Hannah Arendt să afirme: „Mişcările totalitare sunt organizaţii de masă formate din indivizi automatizaţi şi izolaţi. Comparate cu toate celelalte partide şi mişcări, caracteristica lor externă, cea mai evidenţiată, este cererea lor de lo- ialitate totală, nelimitată, necondiționată şi, totodată, inalterabilă în raport cu membrul individual" [6].

Ziua de 21 august 1965 reprezintă momentul în care are loc sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale, în cadrul căreia se consfinţea în plan juridico-statal victoria socialismului în România şi proclamarea Republicii Socialiste România. O modificare foarte importantă a Constituției de la 1965 are loc în luna martie 1974, modificare care prevedea că funcția de preşedinte al republicii cumulează o multitudine de atribuții care au fost transferate atât de la forul legislativ suprem, cât şi de la cel administrativ central [7].

Prin politica sa şi prin legăturile externe pe care le avea Nicolae Ceauşescu, se poate face afirmația că aceasta a început să scadă, începând cu anul 1985, deoarece acesta l-a afirmat pe noul lider politic Mihail Gorbaciov. În perioada 1985-1989, Nicolae Ceauşescu a încălcat foarte des drepturile fundamentale ale omului, iar în urma acestor încălcări s-a afirmat că preşedintele este cel mai conservator şi obtuz lider al statelor comuniste [10].

În această perioadă, Biserica a avut foarte mult de suferit, deoarece aceasta prin slujitorii ei combătea învățătura ateistă care îi era impusă poporului. Multe Biserici şi Mănăstiri au fost demolate, deoarece incomodau procesul de construcție. Preoții care nu erau simpatizanți ai regimului erau întemniţaţi şi supuşi la muncă silnică. Pe lângă faptul că aveau de suferit preoții, erau foarte bine supravegheate şi celelalte persoane ale familiei. Preoții au luat atitudine împotriva acestui regim, deoarece se încerca îndepărtarea omului de Dumnezeu şi dezumanizarea omului.

Preotul Ionescu Gheorghe. Ionescu Gheorghe s-a născut la data de 26 decembrie 1904, în comuna Aluniş din județul Olt, având ca părinți pe Gheorghe şi Gheorghița. Acesta urmează cursurile primare în satul natal. Seminarul Teologic la Curtea de Argeş, fiind promoția 1926, iar în anul 1937 este licențiat în teologie, în cadrul Universității din Bucureşti.

La data de 10 februarie 1927 este hirotonit preot pe seama parohiei Urşi, din județul Olt. Starea bisericii pe care a primit-o spre păstorire, era destul de complicată, deoarece la venirea în parohie a observat că Biserica cu Hramul „Adormirea Maicii Domnului" era descoperită şi ploua în ea, iar enoriaşii erau mult îndepărtaţi de Biserică şi actul liturgic. Din anul 1927 până în 1929, părintele Ionescu întreprinde o activitate deosebită la nivelul parohiei, reuşind să repare temelia Bisericii, să refacă pictura şi să construiască o clopotniță. Părintele Ionescu Gheorghe a fost un bun predicator şi organizator, a înființat căminul cultural „Zorile", a înființat şi condus corul comunal, a înființat şi dotat cu toate cele necesare o cantină şcolară, a ajutat văduvele şi orfanii în timpul celor două Războaie Mondiale, a înființat la Urşi o filială a Oastei Domnului şi a reuşit acoperirea cu şipcă de stejar, în anul 1943 a bisericii „Adormirea Maicii Domnului" [4].

Datorită activității pe care a desfăşurat-o părintele Ionescu Gheorghe, încep şi observațiile asupra lui de către Organele de Securitate.

Conform unei adrese înaintată de Protopopiatul Vedea-Olt, după ce în prealabil s-a cerut înştiințarea Sfintei Episcopii a Argeşului, în legătură cu absența din parohii a doi preoți, reiese că: Preotul Ionescu Gheorghe de la Parohia Urşi a plecat în ziua de luni la Sfânta Episcopie din Curtea de Argeş în vederea completării de acte, pentru a putea participa la concursul organizat în vederea ocupării Parohiei Sf. Treime din Oraşul Slatina. De la Curtea de Argeş a fost nevoit să plece la Bucureşti unde a stat la dl Theodor Stanciu în Şoseaua Basarab, nr. 170, fiind surprins de anumite evenimente. A revenit în Parohie la data de 25 ianuarie, cu ajutorul unor autorizații obținute de la Marele Stat Major al Armatei [1].

Cele sus-menționate reies din adresa înaintată de Protopopiatul „Vedea-Olt", cu nr. de înregistrare 243/17 martie 1941, urmare a solicitării telefonice a Sfintei Episcopii a Argeşului cu numarul de înregistrare 1840/12 martie 1941. În urma răspunsului trimis de Protopopiatul „Vedea-Olt", părintele Ionescu dă o declaratie în data de 18 martie 1941, prin care aduce la cunoştință faptul că este foarte greu încercat de viață, este divorțat din cauza imoralității soției, are 4 copii cărora le asigură foarte greu pâinea necesară existenței, trebuie să plătească gazdă pentru educația copiilor şi faptul că a fost împiedicat să participe la transfer într-o altă parohie, deoarece era simpatizant al principiilor naționaliste şi creştine ale lui Corneliu Z. Codreanu. Părintele mai menționează că prin toate cuvântările pe care le susținea, erau adresate tuturor claselor sociale, iar el nu a făcut altceva decât să facă educație religios-morală şi patriotică, în adevăratul sens al cuvântului [2].

Preotul Ionescu Gheorghe a avut foarte multe de îndurat datorită faptului că era simpatizant al principiilor naționaliste. Odată cu refuzul transferului şi catalogarea acestuia ca fiind legionar apar probleme din ce în ce mai mari.

În anul 1945, Inspectoratul Cultelor, subordonat Ministerului Cultelor, fiind sesizat de anumite abateri grave şi politică legionară, a preotului Ionescu Gheorghe, deleagă pe dl Traian D. Popescu, Inspector General pentru Culte, să pornească o anchetă împotriva preotului şi să stabilească vina acestuia [3].

După o perioadă îndelungată de cercetare amănunțită a preotului, se ajunge ca în data de 2 aprilie 1952, acesta să fie arestat pentru politică legionară.

După arestarea preotului Ionescu, din punctul de vedere al Statutului de Organizare al Bisericii Ortodoxe Române, Parohia Urşi trebuia să fie dată în suplinire unui alt preot care trebuia să se ocupe de buna organizare şi desfăşurare a activității religioase.

Această parohie a fost încredințată preotului D. Jijăescu de la Parohia Poboru II. După o scurtă perioadă de suplinire, preotul sus-menționat, numit suplinitor prin Ordinul nr. 3650/1952, renunță la suplinire datorită multelor activități din gospodărie, a multelor obligații şi totodată a fatului că în parohie trebuie să vină cineva care să stea în mijlocul acesteia [9]. Membrii consiliului parohial au înaintat şi ei de asemenea o cerere către Sfânta Episcopie, prin care cereau ca parohia să fie suplinită, acest lucru

reieşind dintr-un proces-verbal încheiat de aceştia şi care a fost înregistrat cu numărul 318/9.04.1952.

Preotul Ionescu Gheorghe a trecut prin numeroase anchete din partea Organelor de Securitate, a fost arestat la data de 2 aprilie 1952, până la data de 30 mai 1954, perioadă de 60 de luni, fiind încarcerat la Penitenciarul din Târgu Ocna. Aici a avut parte de mai multe rele tratamente, tratamente care i-au adus şi boala TBC. A fost eliberat conform Biletului de liberare 1398/1954, eliberat de către Penitenciarul Târgu Ocna la data de 30.05.1954 [5].

Preotul sus-menționat a fost repus în funcție începând cu data de 1 iunie 1954, zi în care s-a prezentat la post. Din cauza bolilor pe care le-a căpătat în detenție, a murit la data de 7 mai 1960.

Preotul Mihăilescu M. Ion. Mihăilescu M. Ion s-a născut la data de 8 iunie 1911, în Comuna Verguleasa, județul Olt. După absolvirea cursurilor, acesta a fost hirotonit preot paroh pe seama parohiei Valea lui Alb, la data de 13 aprilie 1935, iar în anul 1939 s-a transferat la parohia Verguleasa. Acesta a avut o pregătire aleasă, fiind licențiat în Teologie în anul 1939.

Ca şi în celelalte cazuri de preoți, nesimpatizanți ai regimului, a fost arestat la data de 12 mai 1950, fiind învinuit că nu a platit cotele impuse de sistem, dar a fost eliberat la 1 iulie 1950. După o perioadă, şi anume, la data de 14 aprilie 1952, a fost iarăşi arestat şi deținut până la data de 1 mai 1954. După această detenție, s-a prezentat la post în Parohia Verguleasa, pentru ca mai târziu, în anul 1959, să fie arestat pentru a treia oară şi condamnat, pe baza sentinței Tribunalului Militar Craiova nr. 498/10 aprilie 1959, la 10 ani de închisoare, pentru uneltire împotriva ordinii sociale. În cadrul procesului au fost plătiți martori mincinoşi care să spună tot felul de neadevăruri legate de viața, activitatea şi misiunea acestuia. După o lungă detenție, a fost eliberat de la Aiud, la data de 31 iulie 1964, a fost reîncadrat la parohia Dumbraveşti-Olt, parohie de la care s-a pensionat la 1 mai 1976. A trecut la cele veşnice la data de 19 decembrie 1982 [8].

Referințe:

1. *Arhiva Arhiepiscopiei Râmnicului*. Dosar 1057, nr. Înr. Registratură 02141 / 26 martie 1941, p. 40.
2. *Ibidem*, pp. 41-42.
3. *Ibidem*. Inspectoratul Cultelor, Tem. 29289/432 Insp./945, Nr. Înregistrare Registratura Sfintei Episcopii Nr. 5671/31 iulie 1945.
4. *Ibidem*. Adresa Sfintei Episcopii a Râmnicului şi a Argeşului, nr. 3650/29 aprilie 1952, către Protoieria Vedea, Răsp. nr. 408/14 mai 1952, nr. Înreg. Registratura Sfintei Episcopii, nr. 4569/19 mai 1952, pp. 76; 77; 97; 93.
5. *Ibidem*. Bilet de liberare nr. 1398/1954 din 30.05.1954, eliberat de Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul Penitenciarelor, Penitenciarul Tg. Ocna şi înregistrat de Protoieria Drăgăşani, nr. 7111/21.06.1954.
6. ARENDT, Hannah. *The Origins of Totaliarianism*. San Diego, New York, Harcourt Brace Jovano- vick, 1973, p. 323 (editată în limba română – *Originile totalitarismului*, trad. de Ion DUR şi Mircea IVĂNESCU. Bucureşti: Humanitas, 1994).

7. ENACHE, Ionuț, drd. În: *Revista Militară. Studii de securitate şi apărare*, 2019, nr. 2 (22), p. 177.
8. RĂDULEACU, Ana-Maria. *Slujitori ai Bisericii din Olt şi Romanați, prigoniți în timpul regimului comunist*. Editura Episcopiei Slatinei şi Romanaților, anul 2013.
9. SIMIONESCU, Gheorghe I., SIMIONESCU, Petre. Bisericile din satul Urşi-Olt şi slujitorii lor. În: *Mitropolia Olteniei*, an. XLVIII/1995, nr. 3-6, pp.105-106.
10. XENOFONTOV, Ion Valer. România în „Epoca Nicolae Ceauşescu" (1965-1989). În: *Revista Militară. Studii de securitate şi apărare*, 2019, nr. 1 (21), pp. 104-133.

PERSONALITATEA PAMFLETARULUI: ÎNTRE TEMPERAMENT PASIONAL ŞI TALENT LITERAR

CZU: 82-92.09:070.42(478)

Ana FERAFONTOV

Şcoala Doctorală de Studii Lingvistice și Literare,
Universitatea de Stat din Moldova

LA PERSONNALITÉ DU PAMPHLÉTAIRE: ENTRE TEMPÉRAMENT PASSIONNÉ ET TALENT LITTÉRAIRE

Cet article décrit les traits de la personnalité du pamphlétaire, en se concentrant sur deux éléments essentiels: le tempérament passionné et le talent littéraire. Le pamphlétaire écrit sous la pression de son affectivité et en concordance avec son monde intérieur, il découvre la vérité pour éclairer la société aveugle. Le talent littéraire du pamphlétaire est évident quand celui-ci utilise des structures créatifs et construit des textes originaux, intéressants et dynamiques. Il y'a beaucoup de personnes qui essaient à écrire des pamphlets, mais il y'a peu de pamphlétaires véritables.

Mots-clés: *pamphlétaire, personnalité, tempérament, talent, instruments linguistiques.*

În acest demers de cercetare vom descrie trăsăturile personalității pamfletarului prin prisma a două coordonate de bază – temperamentul pasional şi talentul literar. Pentru exemplificare am selectat 18 pamflete din „Ziarul Național" din anii 2019-2021.

Figura pamfletarului este o prezență vie în publicistica românească de mai bine de două secole. Ea se asociază, de obicei, cu următoarele imagini:

- *exponent al opiniei publice* – pamfletarul îşi asumă rolul de portavoce a publicului şi îndrăzneşte să spună ceea ce gândesc ceilalți, dar nu îşi permit să verbalizeze;
- *promotor al adevărului* – pamfletarul pretinde că deține adevărul şi simte o necesitate acută de a-l face cunoscut societății, care, în viziunea sa, este oarbă în fața realității;
- *protestatar* – pamfletarul este un nonconformist, el se opune cu vehemență cursului evenimentelor şi vrea să intervină pentru a răsturna ordinea rea existentă;
- *profet* – datorită modului de a vedea lumea, pamfletarul are darul presimțirii şi se vede obligat să avertizeze societatea despre iminența răului viitor;
- *fire impulsivă* – pamfletarul se caracterizează prin temperament pasional, iritabilitate şi impulsivitate, care îi determină acțiunile.

Aceste imagini reflectă modul în care pamfletarul este perceput de către societate şi rolul său în viaţa social-politică, dar indică în acelaşi timp cum se vede pamfletarul pe sine însuşi sau cum i-ar plăcea să fie văzut.

Temperamentul sau „firea omului", cum este numit în limbajul comun, reprezintă latura dinamico-energetică a personalităţii, influenţează manifestările psihocomportamentale ale omului şi este înnăscut, prin urmare, nu poate fi modificat pe parcursul vieţii. Aşadar, arta pamfletară nu poate fi exersată decât de persoanele care posedă un temperament special de la naştere, potrivit pentru această activitate, şi anume, un temperament pasional.

În „Introducere" la cartea lui N.D. Cocea *Pamflete şi articole. Vinul de viaţă lungă*, M. Călinescu scria: „Temperamentul energic al scriitorului, efervescenţa continuă, pasiunea civică, interesul acut pentru viaţa socială, asociate unor înzestrări literare evidente, alcătuiesc coordonatele fireşti ale personalităţii unui gazetar de seamă" [1, p. XXVII]. Studiile în domeniu fac referinţă de nenumărate ori la aceste elemente fundamentale ale personalităţii pamfletarului, fără de care arta pamfletară ar fi imposibilă. Este nevoie de temperament potrivit, de frământare continuă şi de implicare în viaţa societăţii, de atitudine de responsabilitate şi angajament şi, bineînţeles, de talent scriitoricesc.

În această ordine de idei, C. Munteanu afirmă: „Pamfletarul este, prin excelenţă, un pasional, care se mişcă pe paleta vastă a entuziasmului, de la admiraţie, frenezie, zel, la furoare, delir şi pasiune în exces, până la fanatism" [2, p. 254]. Toate acestea se caracterizează prin intensitate maximă, cercetătorul subliniind astfel temperamentul pasional al pamfletarului, care este într-o continuă efervescenţă.

Pe aceeaşi linie de interpretare se înscrie şi afirmaţia lui C. Mihuleac, care afirmă că „pamfletarul e o fiinţă nervoasă" [3, p. 159]. Pamfletarul se caracterizează prin impulsivitate şi iritabilitate, caracteristici care derivă dintr-un temperament pasional. Este în firea pamfletarului să reacţioneze imediat, dând dovadă de nerăbdare.

Substratul afectiv este esenţial în scrierea unui pamflet, întrucât pamfletarul este o fiinţă puternic emoţională. El este stăpânit de ură, nemulţumire, indignare, răzvrătire, dezgust, negativism, disperare, neputinţă, sentimentul de urgenţă, care împreună generează dorinţa de a scrie, de a se elibera de această tensiune interioară. Emoţiile pamfletarului pot fi citite printre rânduri, pentru că în texte există suficiente indicii care trădează afectivitatea autorului. De exemplu, nemulţumirea, indignarea şi răzvrătirea pot fi identificate în enunţuri de tipul: „Dar noi, cetăţenii contribuabili, ce câştigăm din aceasta?" sau „Cum e să te porneşti la Pro-Moldova şi să ajungi la Pro-Şor şi Pro-Dodon? Cât de ameţit, cât de tulbure la cap trebuie să fii ca să rătăceşti într-un asemenea hal?", iar regretul – în formulări de tipul „Mai bine era când se certau, cel puţin ieşea la iveală circulaţia sacoşelor („kulioaşelor") şi genţilor cu bani". Afectivitatea se relevă şi în modalitatea de selectare a lexicului. Pamfletarul renunţă la limbajul neutru, specific stilului publicistic, în favoarea unui lexic divers, marcat stilistic. Aşadar, pamfletarii întrebuinţează cuvinte şi expresii populare („chiraleisa", „nitam-nisam", „a face-o boacănă tare", „miroase a (naţionalism)", „a ajunge de râsul găinilor"), re-

gionalisme („a borteli”), argouri („a da în bară”), barbarisme („Kuliok”, „Dodon is back”, „Help! Salvează-mă!”), ocazionalisme (plahotniucist, trumpist) etc. Unele ocazionalisme au o proveniență clară, fiind derivate de la substantive proprii: „bEnderovişti”, „dodonişti”, „dodonoşorist”, „himalaiană”, „nantoieni”, „pinocchios”, „putinişti”, „plahotniucist”, „redegist”, „republicomoldoveneşti”, „şorişti”, „trumpist”, sau de la substantive comune: „amintirişti”, „criticaştri”, „libidinostrum”, „novaționist”. În cazul pamfletelor din „Ziarul Național” apar şi ocazionalisme pur artificiale, fără conținut semantic, utilizate în formulele de încheiere: „Al vostru *hiemalț, ceaumist*, Ion Buraga”, „Al vostru *ceairograf, epuvantofob*, Ion Buraga”, „Al vostru *hekinahdegul, nardac*, Ion Buraga”, „Al vostru *ectotrop, ighemonicos*, Ion Buraga” etc. În aceste cazuri formula de încheiere nu permite identificarea autorului textului şi nici asumarea de către acesta a responsabilității pentru afirmațiile făcute. Aceste invenții lexicale rămân un ornament artificial, cu valoare ironică şi teatrală. Elementele enumerate (cuvintele şi expresiile populare, regionale, argourile, barbarismele şi ocazionalismele), pe de o parte, indică asupra stării pamfletarului şi reflectă atitudinea lui față de obiectul pamfletizat, iar pe de altă parte, conferă textului dinamism şi participă la crearea tonului ironic.

O componentă importantă a personalității pamfletarului este atitudinea civică – el dă dovadă de responsabilitate şi implicare sinceră. În acest sens C. Mihuleac afirmă că „pamfletarul poate deveni, în situații critice, un reper al societății, care-şi asumă responsabilități importante, nu lipsite de periculozitate, tocmai în numele societății” [3, p. 89]. Această afirmație subliniază angajamentul adevărului pe care şi-l asumă pamfletarul în numele tuturor, chiar dacă prin aceasta se expune unui risc major. Pamfletarul îndrăzneşte să spună lucrurilor pe nume: „E, totuşi, ceva în neregulă cu poporul acesta…”, „Ați citit cumva restricțiile anti-Covid-19, stabilite de guvernul impropriu, de azi pe mâine, al lui Ciocoi? Nu v-a venit prin cap că sunt nişte restricții PRO pandemie?”. El ia atitudine față de ceea ce se întâmplă în societate, este implicat şi se află chiar în centrul evenimentelor. Tot la sentimentul de responsabilitate şi angajament civic se referă şi cercetătorul C. Munteanu, care susține că „pamfletarul este animat de un imperativ al forului său interior” [2, p. 121]. Pamfletarul este manipulat de un simț puternic de responsabilitate, care îl face să acționeze de urgență şi în pofida riscului de a suferi de pe urma afirmațiilor sale.

O caracteristică importantă a pamfletarului este exagerarea, el are tendința de a deforma realitatea prin amplificarea lucrurilor, făcând afirmații tari. În acest sens, E. Lovinescu definea pamfletarul drept „lentilă măritoare” [4, p. 56], iar P. Şeicaru afirma că „orice pamfletar exagerează, este în natura genului să accentueze deformat trăsăturile caracterului, să întrebuințeze culori tari” [5, p. 139]. Astfel, pamfletarul recurge la exagerări pentru a scoate în evidență punctele slabe ale adversarului, pentru a-i accentua slăbiciunile şi a-l face ridicol. Sunt reprezentative următoarele exemple: „sacrificiu prometeic”, „mai degrabă Nistrul şi Prutul vor curge îndărăt, spre Carpați”, „cuțitoiul alegoriei sale deplasate”, „zimbrii partidului”, „Domnule Generalisim”. În exemplele citate exagerarea are funcție ironică: pamfletarul ampli-

fică mărimea lucrurilor pentru a arăta inversul, că în realitate acestea nu sunt nici pe departe atât de mari.

Cercetătorul francez Christian Le Bart trece în revistă următoarele caracteristici ale personalității pamfletarului: obrăznicia, utilizarea cu talent, dar cu brutalitate, a scrierii, critica fără concesiuni şi în sens unic, independența [6]. În ceea ce priveşte critica fără concesiuni şi în sens unic, trebuie să menționăm că pamfletarul descrie doar punctul său de vedere, în mod subiectiv şi unilateral. Discursul său este îndreptat împotriva obiectului atacat, fără ca pamfletarul să se vadă pe sine, fără ca să-şi critice propriile acțiuni. Referitor la independența pamfletarului, sunt de menționat următoarele: în mod normal, intenția de a scrie un pamflet vine din vocația pamfletarului, sub presiunea sentimentului de „urgență" pe care i-l inspiră realitatea. În acest caz presupunem că pamfletarul este sincer şi absolut independent, iar scrierea sa reflectă întocmai modul său de gândire şi vine din dorința de a denunța întocmirile strâmbe ale societății. Se întâmplă însă ca pamfletarul să nu fie atât de independent pe cât pare, iar producțiile sale să fie comanda cuiva în vederea unor interese politice sau economice. Astfel, atunci când sunt implicate anumite interese, pamfletarul pierde din independență şi urmează să se încadreze în nişte limite, mimând libertatea de exprimare. Amestecul dintre pamflet şi interese nu este o tendință nouă, acest fenomen a existat dintotdeauna. Chiar şi cronicarii munteni, considerați primii pamfletari în spațiul românesc, lăudau domnii pe care îi slujeau, ca să obțină bunăvoința acestora, şi denigrau pe adversarii lor.

Abordarea figurii pamfletarului din perspectiva talentului literar pune problema interdependenței dintre calitatea literară a pamfletului şi succesul acestuia în rândul publicului. Cât de important este talentul literar, de vreme ce au scris pamflete nu doar scriitori arhicunoscuți precum Eminescu, Caragiale sau Arghezi, dar şi personalități mai puțin cunoscute precum Iacob Negruzzi, Constantin Mille sau Constantin Codreanu?

T. Arghezi susținea că talentul de scriitor este esențial pentru un pamfletar: „Numai că pamfletul bun este rar ca şi poezia bună, totuşi mai deasă. Imitatorii, al căror număr dezgustător face genul de ocară, sunt incapabili de invenția personală, condiție esențială a pamfletului bun. Ei maimuțăresc, ca în toate meseriile, obsedați de un fel de model, pe care, de la sine înțeles, sfârşesc prin a-l tăgădui, tocmai când furia imitației se vădeşte mai arzătoare" [7, p. 357]. Potrivit lui Arghezi, doar pamfletarii veritabili sunt capabili de scrieri originale, creative şi valoroase, dar mulți dintre cei care încearcă să facă pamflete produc nişte imitații fără valoare, care denotă incapacitatea de mânuire dibace a limbajului. Aceeaşi idee este reluată de S. Preda, care utilizează sintagma „ascuțimea condeiului": „E adevărat, nu oricine are darul insultei, nu oricine are haz când spune o glumă răutăcioasă. În pamflet, contează talentul şi ascuțimea condeiului. Simplul act de voință încurajează, nu suplineşte. Dimpotrivă (aşa cum se întâmplă deseori), alergând după spirit, nu culegi decât prostie şi ridicol" [8, p. 110]. S. Preda susține că dorința de a face pamflet trebuie să se articuleze cu talent şi dibăcie scriitoricească, altfel se creează efectul imitației, care generează ridicol. Aşadar, pe

lângă temperament energic, atitudine angajatoare şi fond afectiv potrivit, este nevoie de talent literar, care determină calitatea şi valoarea pamfletului.

Iscusința şi creativitatea pamfletarului se dovedesc prin instrumentele utilizate şi prin intensitatea imaginilor construite. Evident, fiecare pamfletar are un stil individual de scriere şi fiecare pamflet este unic din perspectivă lingvistică. În privința instrumentelor utilizate, T. Arghezi afirmă următoarele: „Pamfletul se învârteşte în jurul obiectului cu oarecare frumusețe de corb: între două zboruri circulare, ciupeşte, zgârie, înțeapă, rupe. Pamfletul lucrează cu undreaua, cu peria de sârmă, cu răzătoarea sau cu fierăstrăul bijutierului; şi uneori, în clipele supreme, cu sculele măcelăriei" [7, p. 357]. Această afirmație argheziană este de multe ori citată drept definiție pentru pamflet, pentru că definiția pamfletului este nedespărțită de instrumentele cu care lucrează un pamfletar iscusit. „Undreaua" (andreaua), „peria de sârmă", „răzătoarea", „fierăstrăul" şi „sculele măcelăriei" definesc exact modul de lucru al pamfletarului: direct, brutal, categoric, răutăcios, violent. Pamfletarul utilizează un instrumentar deloc blând, întrucât nu urmăreşte „să gâdile" adversarul, ci să-l pună în poziție ridicolă şi să-l anihileze.

Pentru un pamfletar iscusit ironia este unul dintre instrumentele esențiale în operația „pamflet". Texte precum „sărmanul Putin", „Dar cum protejăm polițiştii, ca să nu fie muşcați de şoferi?", „Năstase nu are nevoie de această funcție pentru el personal, ci pentru multpătimitul nostru popor", „şi-a făcut cucuie în frunte bătând mătănii la mănăstirile de pe Athos", „patriarhul politicii moldave Oazu Nantoi", „spre deosebire de el, Maia Sandu a fost foarte indulgentă şi tolerantă cu magistrații, chiar dacă lor le-a lipsit înțelepciunea deputatului Popşoi şi nu au fost capabili să se ridice la înălțimea interesului național, rămânând la nivelul Constituției, ca nişte jurişti începători", „el era pentru respectarea strictă a Constituției, iar din punctul meu de vedere nu trebuie să fim dogmatici, formalişti, fanatici, fundamentalişti ai Legii Fundamentale, căci unele încălcări sau abateri constituționale rezonabile sunt necesare" – constituie doar câteva exemple de ironie, în care pamfletarul afirmă exact opusul a ceea ce gândeşte şi un receptor avizat trebuie să perceapă aceste nuanțe. În unele contexte ironia are valoare persiflatoare şi batjocoritoare: „sărmanul Putin", „patriarhul politicii moldave Oazu Nantoi", „chiar dacă lor le-a lipsit înțelepciunea deputatului Popşoi", iar atacul la persoană este evident. Uneori în sens ironic şi peiorativ sunt folosite şi diminutive: „republicuță", „băşcăniță", „ciobănaş", care reduc valoarea şi importanța obiectelor la care se referă. La crearea efectului ironic contribuie şi următoarele procedee:

- scrierea greşită a unor cuvinte în mod intenționat – „Bladibostok", „prşidinti", „Gugăl", „meandertal", „aifon", „feisbuk", „laicuri", „feicniuz";
- structuri absurde – „să repeți aceleaşi acțiuni în speranța că vei obține un rezultat diferit"; „omologii săi georgieni, ucraineni etcetera şi viceversa";
- nume inventate – „Ion Buraga", „Frosi Buraga", „Foxtrot Sobcor", „Ingwar Popoțan", „Colesovnazadov", „Visarion Falcă", „Cozonac", „dr. P. Stuh".

În concluzie, constatăm că pamfletarul este o personalitate complexă, care acționează sub influența unei afectivități puternice, cu o atitudine de responsabilitate şi

implicare civică. La baza personalității pamfletarului se află două elemente esențiale: temperamentul pasional şi talentul literar, ambele înnăscute. Nu oricine poate deveni pamfletar veritabil, ci doar cel care este dotat cu un temperament potrivit pentru această activitate şi are iscusință în arta scrierii.

Referințe:

1. COCEA, N.D. *Pamflete şi articole. Vinul de viață lungă*. Bucureşti: Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960.
2. MUNTEANU, C. *Pamfletul ca discurs literar*. Bucureşti: Minerva, 1999.
3. MIHULEAC, C. *Pamfletul şi tableta. Jurnalism sau literatură?* Iaşi: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2009.
4. LOVINESCU, E. *Critice*. Vol. IV. Editura „Ancora", S. Benveniste & Co.
5. ŞEICARU, P. *Nicolae Iorga*. Bucureşti: CLIO, 1991.
6. LE BART, Ch. Le pamphlet politique aujourd'hui. Une catégorie honteuse? In: *Mots. Les langages du politique*, 2009, no. 91, pp. 67-81 [citat 14.04.21]. Disponibil: http://journals.openedition.org/mots/19217.
7. ARGHEZI, T. *Opere*. V. Publicistică (1919-iulie 1928). Bucureşti: Editura Fundației Naționale pentru Știință şi Artă, 2004.
8. PREDA, S. *Jurnalismul cultural şi de opinie***.** Iaşi: Polirom, 2006.

VIAŢA COTIDIANĂ ÎN BASARABIA ANILOR '30 AI SECOLULUI XX CA TEMĂ DE CERCETARE ŞTIINŢIFICĂ

CZU 001.891:[94:316.728](478)"19"

Aurel FONDOS

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice

DAILY LIFE OF THE BESSARABIA YEARS" OF 30 AS A SUBJECT FOR SCIEINTIFIC RESEARCH

This study aims to explore the issue that falls within a more general theme of the evolution of Bessarabia within the whole of Romania and aims at one of the most subtle topics related to everyday life in Bessarabia in the 30s, a stage in which the most important advances in all areas of social life. It is necessary to overcome some outdated clichés, existing in historiography (Soviet-communist style).

The study of the proposed topic is of paramount importance for understanding the general picture of the processes produced in interwar Bessarabia, constituting a chapter of history still unexplained in its essential aspects.

Thus, the general objectives are the capitalizing on the archival documents on the topic, the rich historiography on the problem, the various information contained in the newspapers and magazines of that historical period and the specific objective is studying and highlighting unique documentary materials, through the prism of new scientific research methodologies.

The expected end state will be a perspective monograph that will reflect the essential aspects of daily life in interwar Bessarabia, which will contribute to solving the many controversies and divergent approaches related to that historical period.

In this sense, the first section of the project will present the housing and food of the population, followed by the comfort of the population, elements of modernity in interwar Bessarabia. The third compartment of the paper will contain the health care and health of the population of Bessarabia. A special section of the project will analyze the income and expenditure of the population, the cost of living in interwar Bessarabia. The fifth compartment of the research project will present in detail the process of book science of the population, press and radio in the daily life of Bessarabia of the 30s of the twentieth century. Research, such as questioning existing problems, evidence and actions taken to overcome them as appropriate, the effect of reforms that have influenced the daily lives of the population, lessons learned.

Keywords: *daily, life, scientific, research, methodologies, interwar, Bessarabia, controversies,*

Argumente privind actualitatea proiectului de cercetare. În domeniul studierii vieţii cotidiene în Basarabia interbelică, la fel ca în cazul istoriei vieţii private, se poate afirma că suntem abia la etapa jalonării terenului, „aidoma arheologilor care,

pe o suprafaţă neexplorată, ale cărei bogăţii o cunosc, dar mult prea vastă pentru a fi cercetată pe toată întinderea ei, se mulţumesc să sape doar câteva tranşee de reperaj, putem doar sonda teritoriul, fără a nutri iluzia de a scoate la iveală ansambluri întregi" rezerva revenirii ulterioare cu o abordare mai amplă şi aprofundată, în cele ce urmează vor fi prezentate câteva aspecte esenţiale ale vieţii cotidiene din Basarabia anilor 30 ai secolului XX-lea [1, p.264]. Totodată, problema studiată ce încadrează într-o tematică mai generală a evoluţiei Basarabiei în cadrul României întregite şi vizează unul din cele mai subtile subiecte ce ţin de viaţa cotidiană din Basarabia anilor 30, etapă în care s-au înregistrat considerabile progrese în toate domeniile vieţii sociale. Este necesar de a depăşi unele clişeie învechite, existente în istoriografie (de stil sovietico-comunist) [2, p.265].

Cercetarea ştiinţifică propusă ne va permite să ilucidam problemele şi realizările înregistrate la soluţionarea acestora. Specificul temei este dictat de necesitatea abordării interdisciplinare. Cunoaşterea temei de cercetare şi a problemelor existente ne va permite să identificăm direcţiile de depăşire a realităţilor actuale în Republica Moldova, asemănătoare cu unele din perioada cercetată.

În fine, studierea temei propuse este de o importanţă majoră pentru a înţelege tabloul general al proceselor produse în Basarabia interbelică, constituind un capitol de istorie deocamdată nestudiat pe deplin, precum şi nereflectat în aspectele sale esenţiale.

Argumentele şi demonstraţia anterioară, formulate ca scop şi obiective ale cercetării. *Scopul cercetării* constă în învestigarea proceselor şi abordărilor schimbărilor în viaţa cotidiană în Basarabia anilor 30 ai secolului XX-lea. Acest proiect de cercetare are ca menire furnizarea unei imagini de ansamblu, mai precisă şi obiectivă a vieţei cotidiene din perioada interbelică din istoria Basarabiei, folosind ca bază pentru analiza arhivei originale, materiale şi documente care vor însoţi lucrarea. În acelaşi timp, vom reprezenta o încercare de a sintetiza preocupările vieţei cotidiene în perioada interbelică şi se va baza prezentul studiu pe o parte a rezultatelor investigaţiilor publicate de-a lungul timpului, în special în compartimente în ceea ce priveşte confortul populaţiei, elemente de modernitate, asistenţa sanitară şi starea de sănătate a populaţiei, analiza veniturilor şi cheltuielilor populaţiei, costul vieţii, va fi prezintat pe larg procesul de ştiinţă de carte a populaţiei, presa şi radioul în viaţa cotidiană din Basarabia anilor 30 ai secolului XX-lea.

Obiectivele generale ale cercetării prevăd analiza şi valorificarea:

1) istoriografiei/documentelor de arhivă la temă;

2) resurselor bogate asupra problemei respective;

3) informaţiilor variate ale conţinutului în ziarele şi revistele acestei perioade istorice.

Obiectivele specifice sunt următoarele:

1) studierea şi punerea în valoare a unor matertiale documentare înedite, prin prisma noilor metodologii de cercetare ştiinţifică;

2) evidenţierea problemelor existente în domeniile cercetării propuse;

3) determinarea cauzelor, care au generat deficienţele;
4) elucidarea realizărilor în diverse domenii ale temei de cercetare;
5) sintetizarea învestigaţiilor în formularea de propuneri ştiinţifice şi aplicative.

Metodele identificate pentru proiectul de cercetare:

- *Metoda istorică* este motivată prin faptul că noi examinăm tema de doctorat menţionată prin prisma fenomenului apărut în Basarabia după Marea Unire din anul 1918, determinată de evoluţia vieţii cotidiene în Basarabia în cadrul României regale. Ne permitem să evidenţiem particularităţile acestor evenimente, problemele sociale ale Basarabiei în această perioadă cu alte provincii româneşti.
- *Metoda cantitativă* ne va permite să urmărim evoluţia sub aspect cantitativ a indicilor principali ce vizează schimbări intervenite în viaţa cotidiană a Basarabiei anilor 30, comparativ cu perioada precedentă.
- *Metoda structurală* ne va asigura să stabilim care sunt legăturile dintre diferite componente ale vieţii cotidiene (populaţia, activităţile comunităţii urbane şi rurale, plugăritul, meşteşuguri (dezvoltarea economică), negustori, comerţul, cultura, arta, religia etc.) – conform Planului tezei.
- *Metoda ipotetică* va contribui la realizarea scopului şi obiectivelor trasate în teză şi în ce măsură acestea vor fi realizate pornind de la ipoteza formulată în cadrul cercetării, validarea ei.

Structura/componentele proiectului de cercetare ştiinţifică „Viaţa cotidiană în Basarabia anilor 30 ai secolului XX-lea”. Metodele identificate pentru proiectul de cercetare recomandă acumularea şi mobilizarea tuturor datelor şi informaţiilor din domeniile geografiei, demografiei, istoriei, psihologiei, manifestărilor economice, culturale, juridice şi administrativ-politice, pentru caracterizarea evenimentelor şi a proceselor istorice ale vieţii cotidiene a societăţii basarabene interbelice. *Astfel, primul compartiment al proiectului va prezenta locuinţele şi alimentaţia populaţiei, urmat de confortul populaţiei, elemente de modernitate în Basarabia interbelică. Compartimentul trei al lucrării va conţine asistenţa sanitară şi starea de sănătate a populaţiei Basarabiei. Un compartiment special al proiectului va analiza veniturile şi cheltuielile populaţiei, costul vieţii în Basarabia interbelică. Compartimentul cinci al proiectului de cercetare va prezenta pe larg procesul ştiinţei de carte a populaţiei, presa şi radioul în viaţa cotidiană din Basarabia anilor 30 ai secolului XX-lea* [3]. Totodată, pentru eficientizarea procesului de cercetare a acestui proiect, se vor utiliza unele tehnici esenţiale de cercetare, precum *chestionarea problemelor existente; evidenţa şi acţiunile realizate pentru depăşirea lor după caz; efectul reformelor ce au influenţat viaţa cotidiană a populaţiei, lecţiile însuşite.*

Concluzii:

1. Cercetarea unei teze istorice aduce unele elemente şi accente noi pe măsura evoluţiei cunoaşterii istoriei în general.
2. Cercetarea urmează a fi originală, valorifică contribuţii metodologice deja existente, făcând referinţă la lucrări deja publicate.

3. La elaborarea lucrărilor istorice, trebuie să ne bazăm pe un set de principii şi metode, precum:

1) în primul rând, urmează să definim tema de cercetare, care reiese din nevoile pragmatice sau cele cantitative;

2) în al doilea rând, trebuie să ne apreciem dacă problema cercetată este întradevăr relevantă sau absentă în preocupările altor istorici.

4. Considerăm că prioritate în cercetarea noastră are metoda de culegere a datelor, iar elementul cel mai important al metodelor de cercetare constă în locul ocupat în procesul de cercetare.

Referințe:

1. ENCIU, N. *Tradiționalism şi modernitate în Basasarabia anilor 1918-1940. Populația Basarabiei interbelice*. Aspecte demografice. Chişinău, 2013.
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem.*

Resurse Web:

http://www.moldavica.bnrm.md.

THE PRE-RAPHAELITE BROTHERHOOD AND THE FANTASY LEGACY

CZU: 82.02 + 7.037.5

Maria Cristina FULOP

Scoala Doctorala de Studii Filologice,
Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iași

The growing popularity of the fantasy genre that is shaping the cultural paradigm of the twenty first century makes us wonder how we all acquired this taste for the supernatural, the moralizing and yet natural landscape. We can trace it back to the medieval mythologies and the Celtic heritage and more recently to the Pre-Raphaelite Brotherhood, an explosive cultural phenomenon that shaped the aesthetic background of the late 19th century Victorian England. The Middle Ages and the Gothic had been already glorified and romanticized by Romantic British authors, yet not envisioned solely for aesthetic reasons. The world was facing change and revolution in several aspects of life and simply had to reach the aesthetic world of art and literature. The rebellion masks modern-day criticism and people's disillusionment with their contemporary world as they try to escape into other realms and have their own imagination create fantasy, beauty and romance.

Keywords: *fantasy, beauty, Pre-Raphaelite, art, literature.*

Fantasy literature is fiction based in a fantastical setting with no real-world settings, events, or characters. In many of these imagined realms, magic, the supernatural, and magical beings are ubiquitous. The genre has witnessed an increased popularity in recent years with many subgenres and forms of expressions including literature, art, graphic novels, movies, music and video games. The genre can be tracked back to fairy tales, mythology and the classic tale of Arthur and the knights of the Round Table.

Gods, terrible monsters, and worlds of magic can be found in ancient myths, folklore, and religious writings across the world as fantastical elements have always been a component of narrative. Fantasy as an established literary genre started to take shape since the 1960s with Tolkien's writings, following a time of chivalry European romances and tales whose fanciful aspects were still deemed somewhat realistic, modern fantasy emerged in the nineteenth century.

Even while fantasy art exists on its own, somewhat separate from the rest of the art world, it was formerly interwoven. This was prior to Tolkien and the contemporary definition of "fantasy" as a genre. Premonitions of fantasy drifted across art and literature in the cloud of the western art world in the mid-nineteenth century.

A group of British artists felt art was better before Raphael, and one of the last full-fledged daydreams took shape from them. The Pre-Raphaelites acquired a thirst

for medieval legend and adventure while William Morris went one step further in constructing the aesthetic foundation for this earthly paradise to unfurl. From the 1850s through the end of the 19th century, the Pre-Raphaelites drew their inspiration from visual arts and literature, nature and landscape, medieval themes and the artist's states of consciousness.

The group of writers and illustrators valued literature as much as good art, and their paintings portray biblical themes, medieval romances, Arthurian legends, old myths all of them twisted and shaped to suit the modern tastes and the aesthetic complexities of their time. The most important achievement resides in their overall attitude that sparked a reinvented relationship between poetry and art, between the literary and the visual to create a whole new aesthetic and raise standards in terms of audience receptivity. The list of "Immortals" that forms the basis for their credo and the building bricks on which they build their imaginary worlds hails literary heroes including canonical writers like Homer, Dante Alighieri, and Boccaccio and Romantics, recent predecessors and contemporaries like Byron, Keats, Shelley, Poe, Tennyson, Emerson, Robert Browning, and Thackeray.

The Arthurian fantasy is very influential in both paintings, poetry and general writings of the Brothers representing the romance of Lancelot and Guenevere, Arthurian themes and characters in many stages of their works. This theme assures the connection between literature and art and helps kindred artistic spirits join common projects that otherwise are difficult for one artist to illustrate in several media. Rossetti and Morris share skills in both forms of expression while the other Pre- Raphaelites exercise their hand in several media trying to portray the best they can their imaginary world with fantastic characters and old magic.

The same elements of fantasy can be found in their poetry and illustration whether it is the quest trope, the romance, the damsel in distress, the theme of good versus evil, the rich mythology with dragons, elves, fairies, magic in mesmerizing and enchanting narratives.

With Morris the themes of epic fantasies of intricate plot and moral issues grow into a larger perspective that will engulf historical elements, alternate worlds and fantastic elements to describe the "earthly paradise" as the author sees it and projects it onto his readers.

The link between industrial Victorian critique and medievalism impacted art critic John Ruskin and the poets of the day. Pre-Raphaelite paintings portray Arthurian themes as La Belle Dame sans Merci, the Lady of Shalott or Marianne while Morris and Ruskin sung of the joys of medieval craftspeople in order to critique the injustice of modern factory workers. The whole Pre-Raphaelite landscape, both painted and described became a means to escape the grim realities of the contemporary technologized society while art and Beauty ranked supreme in determining choices people made. The Arthurian paintings of Burne-Jones and Millais, the medieval atmosphere from Christina Rossetti's Goblin Market, the portraits of the Rossetti Stunner and the utopian fantasies of Morris are all precursors of the fantastic genre in both literature

and arts, the stepping stones for the contemporary explosion of its popularity among audiences.

Late-20th century fantasists start from the same premises, disillusioned by the devastating consequences of the two world wars, employing the same escapist tendencies of illustrating better looking worlds. The common themes include their love of myth and mysticism, of imaginary realms and nature, of Celtic heritage and epic stories, narratives that are full of symbolism, metaphor, and magic.

We discover there is longing for nature and the landscapes of the rural past in fantasy fiction, just as we do in Pre-Raphaelite art: the pristine landscape of the Shires of Middle Earth, the island communities of Earthsea, the virgin forests of Narnia all account for the modern longing for green fields and forests, rich with flora and fauna, opposing the age of urban expansion and aggressive suburban development, the timeless romance of the human spirit and its natural environment untamed by technology.

During Victorian time Morris attempted a similar quest: to educate people on the importance of creating an imaginary world, an alternative solution to the problems they may be faced with, to escape in the realm of art, nature and community, values that were rapidly disappearing under modernity and industrialization together with the simple life at the countryside, in the Epping Forest in rural Britain, a world he enjoyed so much as he tried to recreate through all his work. Towards the end of his career he take a more aggressive stand as he becomes actively involved in politics advocating the benefits of a rural way of life and the return to an idyllic, chivalric medieval past.

Both Pre-Raphaelites and modern fantasists share the same disdain for the establishment and the pre-imposed artistic rules and received in turn, similar criticism from the so-called "elites" of the day. Their aims and scopes may be considered less elevated in terms of theme and scope, since fantasy, myth, magic, fairy tales, romance and stories seem childish and less serious to scholarly elites in the artistic and literary spheres. Just the same, when Morris was focussing on the "lesser" arts together with his followers in the Arts & Crafts movement he explored and advertised decorative arts including stained glass, wallpapers, ceramics, weaving, embroidery, jewelry-making, furniture, book design, while fantasy writers today create forms that are rarely accepted as serious literature: genre fiction, children's fiction, book illustration, and comics. The critics were eager to reject the Pre-Raphaelites because they disobeyed the traditions of their day. The revolutionary youth changed their vision to fit the times and altered the reality around them. They enjoy a great revival these days and more people acknowledge the value of their art and legacy. Once again we may all turn our faces towards pure beauty and forget all other lessons learned so far.

Bibliography:

1. ARMSTRONG, Isobel. *Victorian Poetry: Peotry, Poetics and Politics*. Routledge, 1993.
2. BARRINGER, Tim. *Reading the Pre-Raphaelites*. Yale UP,1999.
3. BULLEN, J.B. *The Pre-Raphaelite Body: Fear and Desire in Painting, Poetry and Criticism*. Clarendon Press, 1998.

4. HELSINGER, Elizabeth K. *Poetry and the Pre-Raphaelitea Arts: Dante Gabriel Rossetti and William Morris*. Yale UP, 2008.
5. PRETTEJOHN, Elizabeth (ed.). *The Cambridge Companion to Pre-Raphaelites*. Cambridge UP, 2012.

Web Resources:

a. ROE, Dinah. *The Pre-Raphaelites* (Published:15 May 2014) https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/the-pre-raphaelites#
b. SIOBHAN, Lam. *Defining Pre-Raphaelite Realism*. English and History of Art 151, Brown University, 2004, https://victorianweb.org/authors/morris/lam2.html

UNELE CAUZE ALE DERAIERILOR ÎN LIMBAJUL STANDARD ROMÂNESC ACTUAL

CZU: [811.135.1`276`373.613=111]:316.77

Inga GALBEN

Şcoala Doctorală de Studii Lingvistice si Literare,
Universitatea de Stat din Moldova

SOME CAUSES OF CURRENT STANDARD ROMANIAN LANGUAGE DERAILMENT

This article aims to analyze some causes of the language diversity and the way language changes and adapts in a society where members possess the ability of speaking more than one language. We will mostly rely on Republic of Moldova example, where bilingual communication has been much used in the Soviet period and went through many changes since then. We will also bring some examples of the current expressions among professionals and young people who due to their extended social communication make an unconscious language choice. The paper also explores how the language shifts from one generation to another. One of the most visible trends in Moldovan society is the bilingual lexical variation and borrowing from English at the same time maintaining a certain lexical variation from Russian.

Keywords: *hybridization, Englishization, communication, professional language, lexical borrowing.*

Lucrarea de faţă reprezintă o analiză preliminară a cauzelor de deraiere în limbajul standard actual românesc. Totodată, vom scoate în evidenţă evoluţia limbajului şi varietatea acestuia prin exemple întâlnite în mediul social şi profesional, prin exemplificarea limbajului hibridizat din mediul online şi offline. Scopul nostru este de a oferi câteva perspective de analiză a utilizării limbajului hibridizat, inclusiv varietatea cuvintelor din limbi diferite şi din registre diferite.

Întrucât Republica Moldova are experienţa bilingvismului din perioada sovietică, în mare parte impusă de factorii politici, economici şi culturali, împrumutul dintr-o limbă dominantă devine tot mai facil şi mai uşor de acceptat pentru limba engleză. Rezistenţa lingvistică este mai mică datorită anglicizării limbii române de peste Prut, care şi până în prezent reprezintă un model de exprimare, în special, pentru reprezentanţii din sferele politic şi media.

Fiind utilizat astăzi tot mai mult în diverse scopuri, precum social, politic şi economic, mediul online este preferat de unele instituţii oficiale, care utilizează plat-

forme de comunicare cu destinatarii mesajelor prin adaptarea la limbajul publicului majoritar.

Utilizatorii reţelelor de socializare şi ai platformelor de media sunt, în mare parte, reprezentanţii generaţiilor mai tinere, convenţional numite Generaţia Y (născuţi în perioada anilor 1979-1995) şi Generaţia Z (născuţi în perioada anilor 1996-2015) [g]. Prin răspândirea şi distribuţia mesajelor în comunităţile virtuale, utilizatorii contribuie la adaptarea limbajului şi la modificarea acestuia atât la nivel de structură, cât şi la nivel de conţinut. Ulterior, regăsim utilizarea simbolisticii caracteristice doar pentru mesajele de pe reţelele de socializare, în unele mesaje în exprimarea orală a oficialilor către populaţie, facilitând astfel raspândirea limbajului şi printre reprezentanţii altor generaţii. O tendinţă de hibridizare a limbajului standard cu unii termeni din limba engleză se identifică şi în discuţiile populaţiei nevorbitoare de engleză sau care posedă cunoştinţe minime, limbajul fiind extins cu modele preluate din mediul online prin publicitate, discursuri ori declaraţii politice [11, p.4].

Cursul evolutiv al limbajului a reprezentat interes pentru specialiştii nu doar din domeniul lingvisticii, dar şi din domeniul psihologiei, al marketingului şi din alte domenii, atenţia publicului fiind tot mai mult solicitată, odată cu extinderea surselor informaţionale.

Mediatizarea şi încurajarea consumerismului au adus în limbajul standard expresii şi modele învaţate, precum scria Stuart Chase, în cartea sa *The Tyranny of Words*, că expresiile vagi şi fără suport au menirea să scutească vorbitorul de responsabilitate [3, p.115]. De aceea un limbaj neutru, dar uşor recognoscibil este preferat în comunicare în discursurile politice şi în utilizarea comunicărilor de media. Acest tip de limbaj, fiind preluat şi replicat, în unele discursuri ale politicienilor contemporani, s-a răspândit şi în alte medii, precum cele profesionale.

În discursul politic actual, au ajuns şi expresii din limbajul politic utilizat în perioada sovietică, deşi fusese catalogat şi perceput ca limbaj dezagreabil sau manipulativ.

În exprimarea din mediul online, regăsim termeni dintr-o perioadă în care lipsea literatura de specialitate în limba română şi unii termeni au fost preluaţi din limba rusă. Astfel uzualitatea lor a adus aceşti termeni şi în exprimarea populară („tormoz – frână", „svetafor – semafor"). Un asemenea limbaj este stigmatizat şi catalogat de către lingvişti, critici şi reprezentanţi ai mediului academic drept un limbaj „degradant", „denaturat" [2, p.41].

Limbajul cu numeroase împrumuturi şi cu variaţii din limba rusă, în special, a fost iniţial utilizat în mod artificial în instituţiile de stat. Utilizarea eronată în mod intenţionat nu a durat mult, astfel limbajul standard fiind menajat. Unul dintre motivele acestei situaţii ar fi percepţiile noastre individuale la relevarea celor scrise sau auzite; expresii considerate uzuale care provoacă o impresie pozitivă se regăsesc în toate culturile şi în toate timpurile. Aşa unele cuvinte care au fost utilizate pe larg de populaţia din Republica Moldova, precum „ukaz" sau „jalbă" (pentru a face referinţă

la documente, şi anume, „ordin” sau „plângere sau denunţ”) şi care aveau originea în limbajul oficial din instituţiile de stat, nu s-au păstrat în limbajul curent[1].

Multe expresii nu s-au păstrat în virtutea schimbărilor politice, economice şi sociale, limbajul fiind modificat şi cu implicarea lingviştilor şi a oamenilor din mediul academic. Stilistica lingvistică se preocupă de stilurile de vorbire şi evoluţia acestora, care se încadrează în realitatea trăită de om într-un anumit moment istoric [3]. Precum a menţionat şi E. Sapir, în lucrarea sa *Language* din 1929, „...Este o iluzie să ne imaginăm că aceasta (societatea) se adaptează realităţii fără a utiliza limba şi că limba este doar accidental o modalitate de a rezolva probleme de comunicare şi gândire” [13, p.643].

Pentru identificarea efectelor şi a evoluţiei formelor stilistice în limbajul standard, ne propunem să urmărim unele tendinţe în acest sens. În analiza noastră, facem referinţe către factorii-cheie din societatea noastră. Limba nu poate fi oprită din cursul ei evolutiv, în special, dacă e să ne adresăm contextului social.

Exprimarea politicienilor în scris sau oral, cu utlizarea unor formule „inflexibile”, generale şi abstracte este în prezent utilizată cu tot mai multe expresii din limba engleză, ajunse în limba română din limbajul profesional. Limbajul politicienilor din perioada sovietică, în care discursul avea menirea să dea impresia de comunicare între putere şi popor şi ascundea o realitate în acest fel, a ajuns să se perpetueze din perioada comunistă în prezent cu noi forme, fiind propagată cu ajutorul mass-mediei.

Unii politicieni preiau în discursurile lor anglicisme din domeniul profesional de afaceri din dorinţa de a atrage un segment de populaţie care contribuie în mod consistent la viaţa socială şi economică a ţării. În acelaşi timp, unii dintre politicienii contemporani vin cu o pregătire academică obţinută în afara ţării, astfel în unele discursuri regăsindu-se termeni precum „target” (în loc de „scop”) (discursul lui Chiril Gaburici, postat pe reteaua de socializare facebook, 2 mai 2018: *Austria văzută de sus are un **target** de 34% energie regenerabilă până în 2020 şi 100% până în 2050*) sau ”fake” (în loc de „fals”) (din fragmentul publicat pe facebook de Dorin Chirtoacă, 26 februarie 2021: *Dodon cu Şor, ca lideri de partid, nu au semnat niciun acord de coaliţie, deci nu există nici majoritate parlamentară. Declaraţia celor 54 din Parlament este un **fake**, care nu are bază legală şi constituţională.)*.

Tineretul din perioada sovietică este expus în mod continuu la mesaje venite din mediul informaţional cu o puternică încărcătură politică [4, p.152], astfel limbajul plin de clişee şi expresii vagi fiind utilizat şi răspândit în alte sfere ale vieţii sociale.

La o analiză mai atentă a discursurilor în domeniul profesional, în mod special, în corporaţiile mari, limbajul care vine să susţină o cultură corporativă este la fel ghidat de unele expresii însuşite şi transmise către toţi angajaţii fie cu scop de motivare, fie cu scop de susţinere a integrării în activitatea organizaţională. Un asemena limbaj este

[1] Cuvintele *ukaz* şi *jalba* se regăsesc în literatura artistică actuală. Pentru a reda contextul unei perioade de influenţă a limbii ruse, autoarea romanului său *Grădina de sticlă*, Tatiana Ţîbuleac, înzestrează personajele cu un limbaj potrivit acelei perioade (şi se mai utilizează de o generaţie înaintată în prezent). Sursa: ŢÎBULEAC, T. *Grădina de sticlă*, Chişinău: Cartier, 2012, pp.42 şi 95.

atât de frecvent utilizat în comunicarea standard, încât a ajuns să fie numit „limbă corporateză", presupunând un limbaj oficial, neutru, plin de englezisme, încărcat cu lexeme şi termeni specializaţi[2].

Expresiile preluate din domeniul profesional ajung în limbajul comun prin intermediul mass-mediei sau al reţelelor sociale în mediul social. Astfel tot mai des sunt utilizate expresii precum „meet" (în loc *de întâlnire*), „a se focusa" (în loc de *a se concentra*), „job" (în loc de *serviciu*) şi altele. Anunţurile de angajare utilizează cuvinte uzuale pentru mediul profesional: *Oferim un **call** gratuit de consultanţă în carieră, unde o să intrăm împreună în detaliu despre procesul pe care trebuie să-l parcurgi ca să devii **freelancer** de top în **IT**...*

*Fără să petreci ore în şir căutând **job-uri online** sau resurse şi fără să renunţi la stabilitatea **job-ului** curent!*

***Click** pe buton şi programează **call-ul** tău...* (Sursa, facebook, Liber.it, 18.04.2021)

Adoptarea unui limbaj profesional cu integrarea termenilor din mediul corporativ va depinde de domeniul de activitate a organizaţiei, în mod special, de procesul de adaptare a limbajului de către persoanele noi care intră în echipă. Apoi vorbitorii transferă acest limbaj în mediul social în care se întorc. Astfel, este facilitată modificarea şi stimulată evoluţia limbajului şi în alte medii în afara celui organizaţional. Integrarea într-un mediu profesional stimulează preluarea limbajului membrilor echipei şi în mod special preluarea unor termeni utilizaţi de persoanele cu influenţă din mediul profesional [12, p.225]. În mod firesc, pe parcursul activităţii, membrii comunităţii profesionale imită şi comportamentul, şi limbajul, indiferent de mediul în care se află la moment: şcoală, universitate sau organizaţie. Acest subiect a fost analizat şi de specialişti în domeniul psihologiei, ajungând la concluzia că influenţa este cu atât mai mare, cu cât leaderul grupului este mai sigur de acţiunile sale şi cu autoritate [7, p.206-207], respectiv fiind percepuţi drep oameni de succes, un model de urmat.

În spaţiul comun şi în microcomunităţile online, majoritatea utilizatorilor preiau şi distribuie mesajele cu un conţinut plin de termeni preluaţi dintr-o altă limbă şi/sau cu utilizarea unor simboluri care înlocuiesc cuvintele din limba maternă. Tânăra generaţie care utilizează şi transmite în prezent limbajul preia cuvinte, expresii din canalele de informare care preferă texte laconice. Nu atât în mediul real, cât mai curând în mediul on-line scurtimea mesajului devine o prioritate din ce în ce mai accentuată, cu scopul de a acorda mai multă vizibilitate în spaţiul ecranului de telefon, ca să dea şanse mai mari mesajului să fie citit în întregime.

Unele aspecte ale hibridizarii limbii ţin de răspândirea multilingvismului. Influenţată preponderent de limba rusă în perioada sovietică, limba română din spaţiul

[2] Termenul „limbă corporateză" nu este atestat în dicţionare, fiind întâlnit în comunicarea din mediul profesional, regăsit pe forumuri, platforme profesionale, bloguri, în special, în comunicarea online; linkedin.com; https://lidersheep.ro/regele-e-gol/ . Apare acest termen şi în unele cărţi, în care autorul îşi propune să ajute cititorul să vorbească limbajul utilizat în organizaţii, astfel facilitându-şi o ascensiune în carieră (OLTEANU-HEEL, Cătălin *Pierdut la traducere*. Ed. Evrika Publishing, 2018).

lingvistic basarabean este influențată în prezent de tot mai multe expresii din limba engleză, care sunt adaptate dupa formă („Am ***liduit*** echipa de proiect", cu sensul de „a conduce") ori preluate ca atare („Am un *call* cu colegii", cu sensul de „discuție online") în comunicarea profesională, în special în organizații multinaționale. Unii specialişti fac referință la un discurs ştiințific specializat, „adresat unui cerc restâns de specialişti"[3], în asemenea texte identificate fiind expresii din limba engleză, precum „*insider*" (pentru angajat sau profesionist care aparține unei arii de activitate) sau „*backgound knowledge*" (pentru a se referi la pregătirea academică şi/sau experiența profesională).

În ultimii ani pe piața din Republica Moldova au intrat mai multe organizații din afara țării, limba de comunicare fiind limba engleză. Chiar dacă organizația este la bază de altă origine, facilitarea activității profesionale se va datora utilizării unui limbaj utilizat de un număr cât mai mare de angajați. Unul dintre exemplele de colaborare multinațională cu limba engleză oficială în cadrul organizției este cazul Rakuten. Un retailer japonez, prin extinderea activității sale de la nivel local la unul internațional, a ajuns studiu de caz pentru unii profesori de la Harvard Business School [b, '2:05].

Conform teoriei universalității limbii a lui Noam Chomsky, omul are capacitate cognitivă înnascută de a însuşi limba. Chomsky a adus dovezi despre faptul că abilitatea de a vorbi şi a înțelege se află la nivel de cunoaştere inconştientă a creierului uman (*The Linguistic Philosophy of Noam Chomsky* de Binoy Barman) [1]. Conform acestei teorii, limbajul ramâne neschimbat la nivel gramatical. Vorbitorul va prelua temenii şi îi va adapta la structura gramaticală a limbii materne. Deraierile de limbaj se produc din cauza expunerii la mediul în care traieşte individul. Se observă asemenea exemple în discursurile în limba rusă a vorbitorilor de limbă română. Unele construcții sunt adaptate, în cazul în care acestea sunt cunoscute, însă, dacă pentru prima dată a fost utilizată construcția în limba străină, adaptarea se va face doar la nivel lexical. Unii cercetători au aprofundat teoria lui Chomsky, extinzând-o spre aria cognitivă, făcând o paralelă cu dominația limbii latine în timpul Imperiului Roman [h, '9:25]. Respectiv, în exprimarea curentă, datorită nevoii de a comunica rapid şi în virtutea prioritizării aspectului practic al limbii, anglicizarea limbajului va dăinui o perioadă destul de îndelungată, acum comunicarea hibridizată fiind stimulată şi de contextul pandemic în care ne aflăm.

Un exemplu expresiv este comunicarea tinerilor prin mesaje digitale. În comunicarea acestora împrumuturile lexicale din limba engleză au devenit frecvente, nu doar în comentarii particulare, ci şi în discuțiile făcute publice pe rețelele de socializare:

- ***Crazy talking nonsense****... poti* ***plz*** *pentru o secundă sa lasi* ***quote-utile*** *in engleza si sa vorbesti cu* ***normal words.***
- *Daca iti folosesti numai 1% din creier* ***not my fault.***
- *??? stii ca eu pot sa inteleg engleza* ***right.***
- ***w/e*** (what ever).

[3] După opinia Danielei Rovența-Frumuşani, menționat în lucrarea lui Ilie Rad: *Cum se scrie un text ştiințific* [10, pp.71-72].

Pe parcursul istoriei comunicarea şi relaționarea omului cu semenii s-a schimbat, a evoluat de la interacțiunea necesară supraviețuirii până la cooperarea socială, care a generat crearea unor grupuri mai mici. Modificarea şi mişcările sociale care se bazau pe schimbul de informații (în cine mă pot încrede, cu cine mă pot asocia, care trib/grup este sigur etc.) au dus la evoluția abilităților lingvistice care erau utilizate pentru dezvoltarea unor tipuri sofisticate de cooperare [5, p.26]. Grupurile actuale de relaționare bazate pe interese comune sunt interdisciplinare şi cu o vastă extindere socială. Acelaşi individ ar putea să relaționeze cu câteva grupuri sociale pe mai multe registre lingvistice, respectiv cu utilizarea unor modele de limbaj potrivite unui anumit grup social.

Unele modele de limbaj au pătruns din limbajul profesional, fiind condiționate de nivelul ierarhic care impune construcția lingvistică. Cu cât mai multă putere de decizie are individul, cu atât este mai mare probabilitatea să influențeze limbajul celorlalți [9, p.201].

La analiza limbajului din sursele media, rețelele sociale, discursurile oficiale, materialele de marketing şi comunicare, corespondența publică şi alte resurse care se adresează publicului larg, identificăm tendința de redare cât mai laconică a mesajului, păstrate fiind subtilitățile stilistice care pot produce senzații, emoții, multe dintre ele evitând să poarte responsabilitatea deciziilor pe care le va lua consumatorul.

Concluzii. Aparent un fenomen apărut datorită globalizării, apariției unor organizații multinaționale, a restricțiilor pandemice, hibridizarea nu este un proces nou. Fiecare perioadă istorică a avut un limbaj care a fost preluat „fidel de societate", împrumuturile lingvistice vor spori în special în contextul globalizării şi al extinderii comunicării pe canale digitale tot mai accesibile. Nu toate construcțiile lingvistice vor rămâne în limbajul standard. Unele cuvinte însă vor intra şi în dicționare şi vor contribui pe termen lung la crearea unui stil de exprimare. Sub influența mediului mesajele ajung simplificate şi scurtate chiar şi la nivel formal, intrând astfel într-un proces tot mai rapid de hibridizare.

Referințe:

1. BARMAN, B. *The Lingustic Philosophy of Noam Chomsky, Philosophy and Progress*: Vols. LI-LII, January-June, July-December, 2012.
2. BOCHMANN, K. *Cum sunt trăite şi percepute limbile, despre istoria limbilor ca istorie socială*. Chişinău: Cartier, 2020.
3. CHASE, S. *Tyranny of Words*. Florida: Ed. Harvest/HBJ Books, 2015.
4. CULICIU, C. Wooden language and the Communist Youth Movement in Romania. The case of Interior Minister Teohari Georgescu..., In: *Romanian Journal of History and International Studies*, vol.II, no.2, Ed. Semne, 2015.
5. HARARI, Y. N. *Homo Deus, O scurtă istorie a viitorului*. Ed. Polirom, 2018.
6. HARARI, Y. N. *Sapiens, A Brief Hystory of Humankind*. London: Ed. Pinguin, 2011.
7. KAHNEMAN, D. *Thinking Fast and Slow*. Ed. Pinguin Books, 2011.
8. KORZYBSKI, A. *Sceince and Sanity*. 5th Edition. International Non-Aristotelian Library, Institute of General Semantics, Brooklyn, New York, USA, 1994.

9. MYERS-SCOTTON, C. *Multiple Voices, An Introduction to Bilingualism*. Australia: Blackwell Publishing, 2006.
10. RAD, I. *Cum se scrie un text ştiinţific, disciplinele umaniste*. Bucureşti: Ed. Polirom, 2017.
11. RIVLINA, A. A. *Englishization of Russian and Bilingual Lexical Variation* (Basic Research Program), WP BRP 05/LNG/2013.
12. SHARIQ, M. Borrowing. Code Mixing and Hybridization of English. In: *Interdisciplinary Journal of Linguistics*, 2013, vol. 6, pp. 223-232, Department of Linguistics, Aligarh Muslim University, Aligarh, India.
13. HUSSEIN, B. *The Sapir-Whorf Hypothesis Today, Theory and Practice in Language Studies*. 2012, vol. 2, no. 3, pp. 642-646.

Resurse Web:

a. CRACIUN, C. *Metode şi tehnici de cercetare*. Bucureşti: Ed. Universitară, 2015. Disponibil: http://intermaster.geo.unibuc.ro/wp-content/uploads/2014/10/9.-Craciun-Cerasella_Metode.pdf
b. *Harvard Business Review Podcast, Language and Globalization*: The Mandate to Speak English at Rakuten. Disponibil: https://hbr.org/podcast/2017/11/language-and-globalization-the-mandate-to-speak-english-at-rakuten
c. IRIMIA, D. *Curs de lingvistică generală*. Ed. Universitații „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi. Disponibil: https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/B33/
d. LIFARI, V. *Metode de cercetare a conceptelor din perspectiva lingvisticii cognitive*. Disponibil: https://limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=3420
e. MARIAN, V., KAUCHANSKAYA, M. *Cross-Linguistc Transfer and Borrowing in Bilinguals*. Disponibil: https://www.academia.edu/931304/Cross_linguistic_transfer_and_borrowing_in_bilinguals?email_work_card=view-paper
f. ȚAPOC, V. Menirea universității în societatea contemporană. In: Revista ştiinţifică *Studia universitatis*, ISSN 1811-2668. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/4_2011.pdf
g. Wikipedia article, Generation gap, Distinguishing generation gaps. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Generation_gap
h. Youtube Video Talk, Q&A - Linguistics, Style and Writing - with Steven Pinker. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=7rYAnYXIhL0&t=477s

RAVAGIILE EPIDEMIEI DE HOLERĂ DIN 1872 ÎN ORAŞUL CHIŞINĂU

CZU: 94:616.932-036.22(478-25)"1872"

Eduard GHERCIU

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

THE RAVAGES OF THE CHOLERA EPIDEMIC OF 1872 IN THE CITY OF CHISINAU

This article encircling historical demography, with elements of epidemiological analysis, studies the impact of the 1872 cholera epidemic on the orthodox population of Chisinau. Information extracted from the parish civil status registers of churches in the cities of Chisinau allowed us to shape the evolution of the cholera epidemic, as well as to compare mortality rates from 1871-1873.

Keywords: *Historical demography, parish registers of civil status, epidemiological analysis, cholera epidemic, mortality phenomenon.*

„Demografia istorică" – este o disciplină relativ nouă fondată de către cercetătorii francezi Michel Fleury şi Louis Henry, care în anul 1956 au publicat lucrarea întitulată *Des registres paroissiaux à l'histoire de la population: manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien* – Présentation d'une publication de l'I.N.E.D, prin intermediul căreia au lansat o metodă inedită de cercetare şi valorificare a registrelor parohiale de stare civilă prin microanaliza longitudinală cu cuplarea datelor nominative.

Această direcţie nouă de investigare în domeniul demografiei istorice este pusă în aplicare de numeroşi cercetători. Demografii din alte state au elaborat o serie de studii în baza acestei noi metode, pe când în Republica Moldova, deocamdată, nu a fost realizată nicio cercetare demografică în acest sens.

Aplicând această metodă demografică, ne-am propus să studiem consecinţele epidemiei de holeră din 1872 în rândul populaţiei oraşului Chişinău, examinând actele de naştere şi decesele din anii 1871-1873, trecute în registrele parohiale de stare civilă ale bisericilor din oraşul Chişinău.

Înainte de toate, menţionăm că holera este o maladie infecţioasă extrem de contagioasă cauzată de bacteria *Vibrio cholerae* care alterează funcţia sistemului digestiv. Este caracterizată de un cadru clinic acut cu simptome de diaree, vomă, deshidratare masivă, intoxicaţie, colaps algid şi alterare profundă a stării generale prezentând o mortalitate de 50-80% în cazurile netratate. Transmiterea bolii se realizează pe cale

fecal-orală, apă, alimente, obiecte contaminate. Primul focar epidemic de holeră a fost înregistrat în zona geografică a deltei fluviului Gang din India şi succesiv a căpătat un caracter pandemic la începutul secolului XIX, prima pandemie fiind înregistrată în anul 1817 [1].

Difuziunea pe teritorii vaste a mai multor continente a avut loc în anii 1817-1824; 1829-1851; 1852-1859; 1860-1875; 1881-1895; 1899-1923; 1960-1967 [2].

Această maladie a afectat Europa pentru prima dată în 1830. Referitor la geografia propagării epidemiilor de holeră, vehiculul exclusiv fiind omul, principalele căi de difuziune au fost drumurile comerciale terestre, cum ar fi în cazul primei pandemii: Asia şi Africa când propagarea terestră cuprindea Persia, litoralul Marii Caspice, Caucazul, apoi pe fluviul Volga, se răspândea în Rusia Centrală, iar de acolo în Europa Occidentală prin Polonia, Ungaria şi Principatele Române.

A patra pandemie care a cuprins Asia, Africa, Europa, America şi Australia a fost facilitată de transmiterea morbului holerei prin intermediul căilor comerciale maritime care s-au diversificat prin săparea în 1859 a canalului Suez. Prin intermediul navelor din India şi Egipt infecţia se transmitea în ţările riverane Mării Negre şi Mediterane. Imperiului Rus în pandemia a patra a fost afectat pe calea terestră deja cunoscută, dar îndeosebi prin intermediul schimburilor comerciale maritime dintre Constantinopol, Odesa, Sevastopol şi alte porturi.

Tabelul 1.

Difuziunea, morbiditatea şi mortalitatea pe teritoriului Rusiei ţariste în cadrul epidemiei de holeră din 1870-1872 [3]

Anul	Gubernii	Molipsiri	Decese, %
1870	32	21.664	9.386 – 43,3%
1871	49	332.711	124.831 – 37,3%
1872	46	510.607	113.196 – 36,45%

Cu referinţă la Basarabia însă, incrementarea mortalităţii a avut loc numai în anul 1872, când au fost înregistrate 44.978 de decese, dintre care 38.762 în mediu urban, spre deosebire de anul 1873 cu un total de 35.541 [4].

Rata înaltă a mortalităţii cu repercusiuni grave asupra activităţii social-economice a fost cauzată şi de epidemiile febrei tifoide şi variolei care au urmat după holeră, îndeosebi în judeţul Orhei unde au fost înregistrate 1.326 de decese [5].

Primul caz de holeră în Basarabia a fost înregistrat în mai 1872 la Hotin. Curând, această boală infecţioasă s-a răspândit şi în alte zone ale Basarabiei. Cele mai afectate au fost judeţele Iaşi, Orhei, Bender şi Chişinău. În total, s-au îmbolnăvit 13.284 de persoane şi au decedat 4.765. Îndeosebi, focare epidemice de proporţii au

fost înregistrate în mediul urban. Ca urmare, în oraşul Hotin au decedat de holeră 45 de persoane, Bender – 50, Orhei – 52, Balti – 154. Cel mai afectat a fost oraşul Chişinău [6].

În vederea determinării numărului de decese provocate de holeră, au fost examinate registrele parohiale ale bisericilor ortodoxe din raza oraşului Chişinău pe anii 1871-1873. Conform acestor registre, de la Catedrala Naşterea Domnului au fost prohodiți 9 morți decedați din cauza holerei [7], de la Catedrala orăşenească Înălțărarea Domnului – 59 de morți [8], de la Biserica Sf. Gheorghe [9] – 86, de la Biserica Sf. Haralambie –1 [10], de la Biserica Sf. Ilie – 38 [11], de la Biserica Naşterea Maicii Domnului – 29 [12], de la Biserica Sfinții Arhangheli Mihail şi Gavriil – 6 [13], de la Biserica Sf. Treime – 73 [14], de la Biserica Sfinții Arhangheli Mihail şi Gavriil din suburbia Buiucani – 34 [15], de la Biserica Tuturor Sfinților a Cimitirului ortodox central – 35 [16], de la Biserica Sf. Pavel Tebeul a spitalului zemstvei – 76 [17], de la Biserica Sfințirea lanțului Sf. Apostol Petru a închisorii orăşeneşti – 1 [18], de la Biserica Bunavestire – 89 [19] şi de la Biserica Sf. Tudor Tiron – 45 [20].

Descriem mai jos evoluția cronologică a deceselor înregistrate la Biserica Sf. Pavel Tebeul de pe lângă spitalul zemstvei din Chişinău. La 15 iunie se stinge din viață orăşeanca Ana Calaciukova, de 60 de ani, cu diagnoza holeră. După acest caz a urmat o creştere vertiginoasă a îmbolnăvirilor, astfel că până la finele lunii iunie s-a atins cifra de 26 de decese provocate de această molimă. Numărul major de decese a avut loc în zilele de 7-8 iulie. Intensitatea epidemiei a început să scadă lent pe parcursul lunii iulie şi august, ultimul caz fiind înregistrat la 27 august. Pe durata lunii iulie 43 de persoane au fost răpuse de holeră.

Aşadar, au fost înregistrate în total 596 de decese în care se indica expres cauza morții holera. În această perioadă au fost înregistrate şi câteva decese cauzate de catar intestinal sau diaree, dar ele nu au fost incluse în numărul total, cu toate că în fond au simptome asemănătoare. Peste scurt timp încep să bântuie şi alte boli contagioase. La 23 septembrie se înregistrează primele cazuri de febră tifoidă şi variolă, cu o evoluție lentă pe parcursul lunilor octombrie şi noiembrie, ucigând 8 oameni. Prin urmare, aceste boli s-au manifestat nu atât de intensiv, comparativ cu epidemia de holeră, care a făcut ravagii în lunile precedente.

Profilaxia şi remediile contra holerei reflectau nivelul cunoştințelor despre această maladie în acea perioadă istorică. În vederea prevenirii bolii se indica odihnă suficientă şi lucru fizic moderat, evitarea abuzului în alimentație şi excesului de băuturi alcoolice în special băuturilor fermentate, bere, vin nou, cvas şi altele. Produsele proaspete – carnea, legumele, fructele şi altele trebuiau să fie prelucrate termic în mod obligatoriu ca şi apa potabilă. Tratamentul propriu-zis a persoanelor afectate la apariția simptomelor consta în aplicarea pe abdomen de cearşafuri calde sau săculețe calde ce conțin cereale fierte, per oral: tincturi de chinină, mentă, opium şi ulei de ricin în caz de dureri abdominale. În farmacii se preparau ,,picături de holeră" [21]. Acest remediu avea următoarea componență: ulei de ricin – 1funt [22], muştar – 1/5 funt şi 500 picături Inozemțev [23], urmate de alte remedii care se socoteau eficiente,

cum ar fi coniacul sau romul în doză de o lingură de 4-6 ori pe zi, Petroleum [24] şi pastile Botkin.

Pentru rehidratarea corpului se indica administrarea pastilelor din gheaţă, apa cu bicarbonat câte o linguriţă fiecare 2 minute. În caz de crampe musculare şi convulsii se recomanda aplicarea de termofoare calde pe gambe sau cloroform cu alcool camforat în proporţie de ¼ aplicat pe membrele inferioare şi superioare alternat de frecţii cu gheaţă. În cazuri grave, sub supravegherea medicului se injecta subcutanat morfină. Pentru evitarea insuficienţei cardiace se recomanda şampanie îngheţată, coniac sau rom 50 ml cu 50 ml de gheaţă, cafea neagră caldă alternată cu pastile de gheaţă şi înfăşurare cu cearşafuri umede reci. Dezinfectarea localurilor şi obiectelor contaminate de lichide biologice se efectua cu o serie de dezinfectanţi în formă de prafuri, lichide, dar şi în vapori. Se utilizau următoarele substanţe: sulfat de fier, permanganat de potasiu, hipoclorit de clor, bicarbonat de sodiu, var stins, petrol lampant şi alte derivate din petrol [25].

Pentru a determina entitatea impactului epidemiei de holeră asupra mişcării naturale a populaţiei, am cercetat fenomenul natalităţii şi al mortalităţii în cifre absolute, inclusiv numărul deceselor cauzate de morbul holerei pe anii 1871 [26], 1872 şi 1873 [27].

Tabelul 2

Mişcarea populaţiei or. Chişinău

Anul	Naşteri	Decese	Spor natural
1871	1.480	1.090	+390
1872	1.453	2.009	-556
1873	1.674	1.335	+339

Mişcarea naturală a populaţiei ortodoxe a oraşului Chişinău în anul 1872 a înregistrat un spor negativ. Natalitatea în perioada examinată a avut caracter stabil. Mortalitatea a crescut considerabil în anul 1872 din cauza epidemiei de holeră, care pe perioada lunilor iunie-august a cauzat 596 de decese.

Morbiditatea şi mortalitatea înaltă cauzate de holeră urmată de epidemiile febrei tifoide şi variolei a fost în mare parte consecinţă a nivelului insuficient de organizare şi finanţare a serviciului sanitar. După 3 ani de la instituirea zemstvelor judeţene, numărul medicilor şi felcerilor angajaţi era insuficient, nu se promova popularizarea măsurilor de profilaxie contra maladiilor infecţioase şi nu exista serviciul sanitar-igienic. La şedinţa zemstvei guberniale din 25 octombrie 1872 a fost decis de a implica activ medicii noi angajaţi în organizarea serviciului medical şi organizarea reuniunilor anuale de profil pentru schimb de experienţă şi informare [28].

Administrațiile județelor Hotin, Iaşi, Orhei şi Chişinău au solicitat resursele financiare suplimentare pentru combaterea epidemiei. Zemstva gubernială cu întârziere a alocat serviciului medical suma de 1.000 de ruble către finele anului 1872, iar pentru 1873 a stabilit suma de 3.000 de ruble suplimentar pentru județele cele mai afectate de epidemii [29].

Concluzii. Epidemia de holeră din 1872 a produs considerabile pierderi umane în mediul urban, oraşul Chişinău fiind pe primul loc cu 596 de decese. Organizarea şi finanțarea serviciului medical al zemstvelor nu a fost suficientă pentru prevenirea şi combaterea epidemiei de holeră, în pofida la faptului că focare epidemice de holeră, deja din 1871, au afectat serios guberniile de vest şi cele cu ieşire la Marea Neagră, oraşul Odesa, gubernia Herson vecină cu Basarabia, guberniile Tavrida, Kiev şi, prin urmare, apariția acestei molime în Basarabia a fost iminentă.

Referințe:

1. POLLITZER, R. *Cholera*. Geneva: World Healt Organisation, 1959, p. 17.
2. HAMLIN, C. Cholera – The Biography. Oxford, 1951, p. 3.
3. РАШИН, А. Г. *Население России за 100 лет (1811-1911)*. Москва, 1956, с.208.
4. POŞTARENCU, D. Mişcarea naturală a populației Basarabiei în perioada țaristă. În: *Revista de istorie a Moldovei*. Chişinău, 2013, nr. 4, p. 16.
5. *Сборникъ Бессарабского Земства*, 1874, №. 4, с.7.
6. POŞTARENCU, D. Mişcarea naturală a populației Basarabiei în perioada țaristă. În: *Revista de istorie a Moldovei*. Chişinău, 2013, nr. 4, p. 18.
7. *ANRM*, F.211, inv.11, d.18, ff.1-86.
8. *Ibidem*, ff.87-154
9. *Ibidem*, ff.155-309
10. *Ibidem*, ff.310-382
11. *Ibidem*, ff.384-471
12. *Ibidem*, ff.472-497
13. *Ibidem*, ff.498-608
14. *Ibidem*, ff.609-634
15. *Ibidem*, ff.635-766
16. *Ibidem*, ff.768-872
17. *Ibidem*, ff.873-903
18. *Ibidem*, ff.904-917
19. *Ibidem*, ff.918-957
20. *Ibidem*, ff.958-980
21. Сборникъ Бессарабского Земства, 1874, №3, с.7.
22. Funt – unitate de măsură a greutății echivalente cu 0,409 kg.
23. Picăturile Inozemțev conțineau extracte de valeriană, opiu, mintă şi rabarbă.
24. *Oleum petrae bianco* – este o fracțiune distilată extrasă din țiței.
25. *Кишиневския Епархиальныя Въдомости*, 1871, №17, с. 356.
26. *ANRM*, F. 211,d.12, ff.1-1616
27. *Ibidem*, d.24, ff.2-1016
28. *Сборникъ Бессарабского Земства*, 1874, №1-2, с.57.
29. *Ibidem*, с.3.

TRADIŢII AERONAUTICE ROMÂNEŞTI

CZU: 94:629.73/76(498)

Adrian-Corneliu GHIŢĂ

Şcoala Doctorală Istorie,
Ursitatea „Traian Vuia" din Timişoara

TRADITIONS AÉRONAUTIQUES ROUMAINES

L'étude en question passe en revue les contributions roumaines au progrès et au développement de l'aéronautique mondiale. Depuis le XVIe siècle, les Roumains ont contribué dans ce domaine, l'aéronautique roumaine atteignant son apogée à la fin du XIXe siècle et au début du XXe siècle, lorsque des noms tels que Traian Vuia, Henri Coanda ou Aurel Vlaicu sont devenus internationalement connus et ils ont apporté des contributions remarquables au développement de l'aéronautique mondiale.

Au cours de la troisième décennie du XXe siècle, le processus d'industrialisation de l'aéronautique a commencé et la Roumanie, d'abord par l'intermédiaire de l'IAR Brasov, puis de l'ICA Brasov, a réussi à être compétitive sur le marché international, étant le seul pays du bloc communiste à concurrencer les États capitalistes dans ce domaine.

Mots-clés: *aéronautique, avion, aéroplan, industrie.*

Poporul român a avut întodeauna o adevărată vocaţie pentru zbor, fascinanta dorinţă de a se desprinde de la sol, asemenea păsărilor.

Astfel spaţiul românesc, a avut reprezentanţii săi care au contribuit, cu onoare, la aceste tentative ale oamenilor de a pluti în văzduh.

În 1529 sibianul Conrad Haas construia prima rachetă în trepte folosindu-se de pulberea de puşcă performantă. Aproape trei secole mai târziu, în 1806, un învăţător moldovean, Alexandru Cuparencu, al cărui vis era să construiască un balon, îşi va experimenta în Polonia aparatul de zbor, construcţie personală. Zborul nu s-a desfăşurat însă cum şi-ar fi dorit, având loc un accident, drept pentru care fiind nevoit să-şi salveze viaţa, el va ajunge la sol cu o paraşută, devenind astfel primul om care şi-a salvat viaţa în acest fel.

În 1816, va avea loc prima consemnare despre lansarea unui balon pe teritoriul actual al ţării noastre, consemnare care apare într-o condică de cheltuieli a boierilor ieşeni Rosetti-Rosnovanu, privind un spectacol organizat de ziua unui fiu al acestei familii, ocazie cu care un german angajat special a lansat un luftbalon [1, p. 17].

În vara anului 1818, la Bucureşti, pe Dealul Spirei, în prezenţa domnitorului Ioan Vodă Caragea şi a fiicei sale domniţa Ralu, precum şi a unei numeroase asistenţe, a avut loc prima ascensiune a unui balon cu aer cald, existând două documente de epocă

descoperite în anul 1936 de istoricul Emil Vârtosu, care atestă acest foarte important eveniment aeronautic.

Începând cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, România va continua să aibă o însemnată contribuţie în viitorul aeronauticii mondiale, prin nume precum Alexandru Ciurcu (1866) – propulsia reactivă a aerostatelor; Traian Vuia (1906) – primul zbor din istoria aviaţiei al unei aeronave mai grele decât aerul; Rodrig Goliescu (1909) – realizarea aviaplanului; Henri Coandă (1910) – utilizarea forţei de reacţie pentru propulsie realizând primul avion cu reacţie din lume. Aurel Vlaicu – primul care a rezolvat complet problema zborului omenesc în graniţele Ţării Româneşti, prin construirea unui original aparat de zbor.

Printre precursorii aviaţiei mai pot fi menţionaţi ing. George Constantinescu – prin contribuţia adusă la dezvoltarea aviaţiei militare, realizând pe baza teoriei sonicităţii sincronizarea dirijării tirului prin elice; Gh.Valentin Bibescu – purtătorul brevetului internaţional de pilotaj nr.10 eliberat de Aeroclubul Franţei (1909), sau Mihai Cerchez – întemeietorul primei fabrici de avioane din România [2, p. 9].

Toate acestea, la care se adaugă şi contribuţia adusă de primii aviatori militari, precum Ştefan Protopopescu, Gh. Negrescu, Mircea Zorileanu sau Andrei Popovici, justifică pe deplin remarca marelui savant Henri Coandă, la cuvântarea ţinută în anul 1976 la Academia Română, care spunea „puţine naţii din lume se pot mândri că au contribuit la progresul aviaţiei, cât a reuşit naţia română în ultimii zeci de ani”.

Tot la începutul secolului al XX-lea vor apărea în România şi primele ateliere şi fabrici din domeniul aeronautic.

În anul 1910, la Chitila, se va inaugura aerodromul şi atelierele pentru construcţii şi reparaţii de avioane, sub patronajul avocatului Mihai Cherchez.

În anul 1911, pe lângă aerodromul militar Cotroceni, a fost înfiinţat un atelier de construcţii şi reparaţii de avioane.

În perioada 1917-1918, au fost instalate la Iaşi atelierele militare aviatice sub denumirea de Rezerva Generală a Aviaţiei care, în anul 1919 au fost transferate la Bucureşti.

În contextul avântului economic şi industrial înregistrat în prima jumătate a acestui secol, România a reprezentat o componentă importantă a Europei având de la începuturile aeronauticii mondiale contribuţii deosebite marcate de realizările lui Traian Vuia şi Henri Coandă.

Primele construcţii aeronautice au fost la Braşov, fiind reprezentate de cele două aeroplane RA-BO-1 realizate între 1924-1926 la fabrica „Fraţii Schiell”, de către inginerii Radu Onciu şi Bo Carlsson. Primul zbor cu aeroplanul RA-BO-1 a fost realizat în perioada anului 1926 de pilotul locotenent Petre Macavei şi în acelaşi an aparatul a fost prezentat la Expoziţia Internaţională de Aviaţie de la Praga [3, p. 5].

După înfăptuirea actului istoric de Unire la 1 decembrie 1918, interesele României cereau promovarea industriei autohtone, mai cu seamă a celei de apărare.

Ca urmare a demersurilor Consiliului Consultativ al Aeronauticii, Guvernul României a acordat la începutul anului 1924 un credit substanţial în scopul înfiinţării fabricii de avioane la Braşov [4, p. 47].

Societatea ,,Industria Aeronautică Română" (IAR) a fost fondată la 25 iunie 1925 prin promulgarea de către regele Ferdinand a ,,legii privitoare la întreprinderile industriale în legătură cu apărarea națională". Articolul 1 prevedea constituirea Industriei Aeronautice Române pentru ,,fabricația avioanelor". La articolul 2 statul garanta o treime din capitalul inițial şi se obliga să acorde comenzi fabricii de avioane pe un termen de 10 ani.

Aproximativ o treime din capitalul IAR era investit de două firme franceze Lorraine-Dietrich şi Bleriot-Spad, iar ultima treime din capital revenea societății Astra Arad.

Astfel la 25 iunie 1925 se înființa la Braşov, ca societate pe acțiuni cu capital mixt, „ prima fabrică românească de aeroplane", cu denumirea Industria Aeronautică Română – IAR Braşov, aşa cum este scris în actul de inaugurare din 11 octombrie 1927.

Uzina IAR Braşov, amplasată în zona de lângă drumul Braşov – Sânpetru, unde s-a aflat apoi uzina Tractorul Braşov, avea o suprafață de 2.233.800 metri pătrați şi dispunea de un aerodrom de circa 1.800 metri lungime care a funcționat până în 1961 ca aeroport al Braşovului.

Va începe astfel construcția de avioane, domeniu în care România va obține performanțe remarcabile.

Între 1927 şi 1945 au fost realizate la IAR Braşov 25 de tipuri de avioane (cca 1000 de aparate) din care 17 tipuri de avioane de şcoală, turism, recunoaştere şi vânătoare în concepție românească şi 8 avioane în licență, cât şi 4 tipuri de motoare de avioane în concepție şi construcție românească şi 7 tipuri de motoare de avioane fabricate în licență.

În anul 1939, IAR era una din cele mai mari fabrici de avioane din lume, având o suprafață productivă de 130.000 m.p. şi 7000 de angajați, fiind dotată cu cele mai moderne maşini şi utilaje în comparație cu toate celelalte întreprinderi mari din țară.

Revista ,,Le Fana de l'Aviation" în numărul 239 din octombrie 1989 prezenta în articolul ,,Les aviation militaires de 1910 a 1945" (p. 14-21), semnat Malcom Passingham şi Jean Noel şi unele realizări ale uzinelor IAR Braşov, între care primul avion de vânătoare monoplan, realizat în România de colectivul condus de inginerul Elie Carafoli şi inginerul francez Virmaux, IAR CV-11.

Dintre realizările IAR Braşov se remarcă, în mod deosebit, avioanele de vânătoare IAR-80 şi de vânătoare-bombardament IAR-81 recunoscute pe plan internațional.

Revista ,,Air Internațional" din iulie 1976 în articolul ,,The Story of the IAR-80", prezintă programul IAR-80, realizat de un colectiv din care făceau parte prof.ing.Ion Grosu, ing. Ion Cosereanu, ing. Gh. Zotta, ing. G. Walner, a cărui desfăşurare a fost urmatoarea:

- începerea proiectării: octombrie 1937;
- primele zboruri prototip: aprilie 1939;
- primul avion de serie: primăvara 1940;
- primele 20 avioane de serie: anul 1940;

– primele avioane varianta IAR-81: toamna 1941;
– cadenţa maximă 1 avion/zi: primăvara 1942;
– întreruperea producţiei: ianuarie 1943 [5, p. 5].

O machetă la scară reală a avionului IAR-80 a fost realizată în 1988 la ICA Braşov, aceasta aflându-se în prezent la Muzeul Militar din Bucureşti. O a doua machetă la scară reală a avionului IAR-80, realizată după 1990 la IAR S.A. Braşov, se află la Muzeul Aviaţiei de la Bucureşti.

Autorităţile comuniste vor transforma în 1945 IAR Braşov în fabrică de tractoare, dar în 1968, după vizita la Bucureşti a preşedintelui francez Charles de Gaulle şi în contextul îndepărtării de Moscova, se va lua decizia înfiinţării ICA Braşov, având loc astfel renaşterea aeronauticii româneşti.

Referinţe:

1. AVRAM, V. *Cavalerii vazduhului. Întamplări adevărate cu aviatori români*. Bragadiru: Editura Miidecărţi, 2020.
2. *70 de ani de la fondarea I.A.R*. Ediţie festivă realizată cu S.C. Tractorul – UTB S.A. şi S.C. IAR SA Braşov cu concursul Editurii Duminică.
3. IAR, *80 ani de industrie de aviaţie la Braşov. 11 octombrie 1927- 11 octombrie 2007,* Braşov, 2007.
4. OROVEANU, M. I. *Începuturile creaţiei tehnice aeronautice româneşti*. Bucureşti: Editura Militară, 1981.
5. Aripi. Aeroclubul României. Nr. 2/1995: *70 de ani*. *Industria Aeronautică Română*.

RITUALUL LECTURII ÎN CAZUL ROMANELOR LUI AURELIU BUSUIOC

CZU: 821.135.1-31(478).09

Emilia GRIGORAŞ

Şcoala Doctorală de Ştiinţe Lingvistice şi Literare,
Universitatea de Stat din Moldova

THE READING RITUAL IN THE CASE OF AURELIU BUSUIOC'S NOVELS

Protean and polymorphic personality – poet, short story writer, novelist, essayist, playwright, screenwriter, journalist and translator – Aureliu Busuioc, author of a vast and complex, bookish and intellectualized work is not an easy writer at all. It was said of him that he came to literature endowed with a rich culture and that he imposed himself on the public attention through works of a certain linguistic and, more broadly, stylistic brilliance. Especially in the case of his twelve successful novels, the *reading ritual* involves a participatory attitude of the reader, forced to apply, often, a particular grid of reception and interpretation. This is what we intend to highlight in this essay…

Keywords: *reading, novel, reader, interpretation, text, literary work.*

Scriitorul basarabean Aureliu Busuioc – provenit dintr-o familie de învăţători – s-a născut la 26 octombrie 1928 în localitatea Cobâlca, azi Codreanca, din judeţul interbelic Orhei, azi în raionul Străşeni şi a decedat la 9 octombrie 2012, în locuinţa sa din Chişinău. Urmare a ultimatumului sovietic din 1940, în „săptămâna roşie" (28 iunie-3 iulie), familia Busuioc se refugiază în România, la Timişoara, unde viitorul scriitor va urma cursurile Liceului „Constantin Diaconovici – Loga", iar apoi pe cele ale Şcolii Militare de Ofiţeri Activi de Transmisiuni, pe care o părăseşte în timpul examenelor de absolvire. Descoperit, în 1949, de autorităţile sovietice, este „repatriat" în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, unde va frecventa cursurile Universităţii Pedagogice „Ion Creangă". Va lucra apoi, o perioadă de timp, la ziarul „Tinerimea Moldovei" şi la revista „Chipăruş", fiind redactor-şef la ambele. În anii 60, Aureliu Busuioc va lucra la revista „Scânteia leninistă" şi la ziarul „Tânărul leninist", după care, în 1977, devine secretar la Uniunea Scriitorilor timp de zece ani. Debutează ca romancier în 1966, cu *Singur în faţa dragostei*, după care, până în 1990, va mai publica încă două romane de succes: *Unchiul din Paris* (1973) şi *Local ploi de scurtă durată* (1986). În anii 90, când, de obicei scriitorii trecuţi de 60 de ani îşi încheie activitatea, Aureliu Busuioc publică, cu o periodicitate de invidiat, câte un roman la un interval de 2-3 ani. „Dotat cu inteligenţă, spirit de observaţie şi umor"

(Mihai Cimpoi), Aureliu Busuioc reprezintă tipul rar de scriitor ale cărui romane se vor bucura nu doar de un binemeritat succes de public, ci şi de un succes de critică. Epuizate din librării în timp record, romanele sale au fost tipărite în câte trei-patru ediţii, fiind lecturate şi de către cititorii numeroaselor biblioteci publice din Republica Moldova. Asupra unora dintre calităţile romanelor sale, care au favorizat lecturarea lor asiduă, ne vom referi în prezenta lucrare, într-o secvenţă ulterioară, după ce, în chip prolegomenic, vom spune câte ceva despre lectură în general, operând câteva delimitări conceptuale şi precizări terminologice...

În mod curent, *lectura* înseamnă actul de a citi (citit, citire), care se traduce prin înţelegerea semnelor scrise care alcătuiesc un text şi decodificarea elementelor comunicate în acest fel. Conform definiţiei de dicţionar, lectura conţine ansamblul de activităţi perceptive şi congnitive de recunoaştere şi de interpretarea, operei literare, cu scopul captării sensului. În mai toate timpurile, lectura a presupus, într-adevăr, şi operaţia de descifrare a semnificaţiilor expresiei şi de înţelegere a conţinutului. Lectura cuprinde toate categoriile sociale şi psihologice, indiferent de pregătire, indiferent de cultură, de rasă şi neam. Constatând că lectura înseamnă, înainte de toate, procesul comunicării, Nicole Robine afirma cândva că „toate sensurile termenului de «lectură» includ semnificaţia de transmitere şi comunicare” [1, p. 213]. În latină cuvântul provine din supinul verbului „legere” care înseamnă *a citi* şi care este *lectum*. În limba română, substantivul *lectură* are ca sinonim cuvântul *citire*, de origine slavă. „Cuvântul *lectură* – explica Paul Cornea –, deşi latin, a pătruns în limbă mai târziu graţie procesului de reromanizare. Vorbitorii îl simt mai tehnic şi mai puţin literar decât *citire*” [2, p. 12]. De-a lungul timpului, cuvântul *lectură* a căpătat şi sensul de interpretare şi analiză a unui text literar. Abilitatea de a avea mai multe puncte de vedere cu privire la un text, de a judeca şi înţelege în diferite şi mai multe feluri provine din caracterul ei multifuncţional, din diversitatea mesajelor transmise sau existente intrinsec. Spre deosebire de scrierile non-literare care au un mesaj clar, concret, în cazul celor literare se poate vorbi de diversitatea conotaţiei, de ambiguitatea sensului, de caracterul de „opera operta”, în accepţia conferită sintagmei de către Umberto Eco. Deducem de aici că lectura, inclusiv în sensul de interpretare, este o etapă foarte importantă a operei. În această privinţă, autorii unui *Dicţionar de termeni literari* spuneau: „Nu există lectură, ci doar *relectură*, întrucât sensurile găsite în procesul decodării textului nu sunt întâmplătoare, ci guvernate de preconcepţii, informaţii anterioare, nivel cultural ş.a. [3, p. 139-140]. Deşi suntem obişnuiţi să asociem cuvântul *lectură* cu literatura, ea nu înseamnă numai parcurgerea unor foi pe care sunt frumos înşiruite litere, ci se poate adapta şi altor domenii ca de exemplu: chiromanţiei (citirea liniilor din palmă), geneticii (citirea codului genetic), fizionomiei (citirea trăsăturilor feţei), grafologiei (citirea caracterelor scrisului), psihanalizei (citirea viselor), citirea îmbrăcămintei, a peisajelor etc. În literatură, materialul pe care se realizează lectura este *textul* care, de obicei, reprezintă un document scris, o operă literară, filosofică, o unitate comunicativă verbală sau scrisă de dimensiuni variabile. În opinia unui mai vechi cercetător al fenomenului lecturii, „*textul literar*, indiferent de natura lui, devine în mod logic şi

perfect demonstrabil, o *valoare-semn*, adică un semn complex, un univers ce semnifică, deschis lecturii şi studiului, procese influenţate de noi informaţii, referinţe şi experienţe ale vieţii şi ale lecturilor propriu-zise" [4, p. 37]. La rândul său, Paul Cornea consideră că *textul* nu este decât „practică semnificantă, spaţiu al emergenţei infinite a semnificaţiei" [2, p.17], pe când Umberto Eco îl consideră mai degrabă „un produs a cărui soartă interpretativă trebuie să facă parte din propriul mecanism generativ" [5, p. 84]. În acest caz, este nevoie să subliniem dubla identitate a textului: materială (ansamblu de semne grafice) şi mentală (structură de sens, conţinut de idei). Iniţial textul este actul scrierii, totalitatea frazelor care constituie o scriere sau o operă, o scriere considerată în redacţia sa originală şi autentică. Jean-Paul Sartre observa că „apariţia scrisului o implică pe cea a lecturii" [6]. Apoi textul devine o modalitate de comunicare, o formă specifică de existenţă a limbii şi unitate originală a interacţiunii comunicative. Importantă nu e cunoaşterea abstractă a limbii, ci abilităţile care-i dau locutorului posibilitatea să-şi organizeze noţiunile lingvistice în activitatea sa.

Ajungem astfel la relaţia care se poate stabili între text (carte), autor şi cititor. Definită în termenii comunicării, relaţia autor-cititor-carte poate fi interpretată ca trimiterea unui mesaj de la emiţător (autorul) la receptor (cititorul), prin intermediul unui canal (scris) şi al unui cod (limba română). Această afirmaţie răspunde ideii că actul comunicării e definit de următoarele caracteristici: *cine spune* (emiţătorul), *ce spune* (mesajul), *prin ce mijloc* (canal), *cui* (receptorul), *în ce mod* (codul). Aşadar, lectura presupune conţinutul, ceea ce transmite autorul, sentimentele, ideile, gândirea acestuia transmisă cititorului prin intermediul scrisului. Conţinutul textului literar este independent de cititor. De exemplu, lectura unui roman al scriitorului basarabean Aureliu Busuioc nu va putea fi făcută decât de un vorbitor de limbă română. Atunci când codul nu este acelaşi şi pentru autor, şi pentru cititor, mesajul nu poate fi înţeles. Altfel spus, doar codul comun face posibilă participarea autorului şi cititorului la acelaşi act: gândire, lectură şi relectură. Multe texte sunt propuse de către emiţător şi sunt sesizate de către receptor pe baza unor concepţii bine definite. Potrivit acestui model al comunicării, opera artistică circulă pe axa autor-cititor, critic-public, deoarece orice scriitor, în momentul în care scrie are în minte un cititor căruia i se adresează şi căruia îi transmite un mesaj. Fiindcă lectura înseamnă efortul autorului şi al cititorului de a da un sens imaginarului. Semnificaţia pe care o dă autorul textului este doar una din semnificaţiile experimentale ale operei în ansamblul ei, operă care cuprinde şi elemente de semnificaţie postulate în mod inconştient. „Opera literară, ca realitate activă, receptată estetic – remarca, în acest sens, un teoretician al literaturii –, reprezintă o contopire a intenţiei autorului cu receptarea cititorului; în consecinţă, o interpretare axată pe autor este din capul locului exclusă" [7, p. 117]. De altfel, o *teorie a lecturii* s-a şi impus deja şi se observă în intervenţiile autorizate ale unor teoreticieni ai fenomeniului literar un act de importanţă socială şi educativă. „Ne interesează aspectele lecturii – scria cândva universitarul clujean Ion Vlad – fiindcă ele se referă la cititor, categorie atât de complexă prin gust, atitudini, reacţii, alegere, prin formaţie şi prin înţelegerea rolului literaturii ca o posibilitate de cunoaştere şi de autocunoaştere. E vorba, prin urmare,

de aspectul sociologic al unei probleme cu numeroase categorii preluate din teorie, poetică, semiotică, critică sau istorie literară, precum şi de consecinţele lecturii" [4, p.13]. Într-adevăr, în secolul trecut importanţa lectorului creşte semnificativ. Acesta nu mai este văzut în subordinea autorului, ci ca un factor al comunicării artistice. Fenomenul literar nu este numai textul, ci şi cititorul său şi ansamblul de reacţii posibile ale cititorului faţă de texte. „Deplsarea de accent dinspre autor şi operă spre lector/cititor/receptor – observă Aliona Grati – continuă de-a lungul secolului al XX-lea, devenind evidentă în anii 70, când se configurează, în cadrul Şcolii de la Konstantz, o *estetică a receptării.* S. Fish şi W. Iser sunt de părere că semnificaţia unui text nu este ceva care să fie conţinut în ele, ci mai degrabă procesul interacţiunii dintre autor, text şi cititor" [8, p. 270]. Deducem de aici că scriitura şi lectura unui text se prezintă ca dublu inseparabil ce integrează textul în toate etapele, transformându-l pe lector, de obicei simplu consumator pentru un producător activ. Este un fenomen pe care-l sesizase, în urmă cu mai bine de patru decenii, criticul şi istoricul literar Ion Vlad: „ Un eveniment se petrece, un act tulburător şi de extremă însemnătate pentru destinul unei culturi are loc: cititorii refac viaţa cărţilor, le acceptă sau le resping, le asimilează ca valori intime, ca realităţi spirituale şi ca deschidere de zări în cunoaşterea lumii. E lectura, e cititorul şi suntem obligaţi să ne întrebăm: *cine* este acest cititor? *ce* citeşte? *cum* anume citeşte?" [4, p. 13].

Vom încerca, în cele ce urmează, să aplicăm întrebările de mai sus, formulate cândva de Ion Vlad, în cazul receptării de către public şi critică a romanelor scriitorului basarabean Aureliu Busuioc. Celor trei întrebări menţionate anterior le vom adăuga şi altele referitoare la ritualul lecturii în cazul romanelor lui Aureliu Busuioc, cum ar fi cele vizând *tipurile de lectură*: lectură iniţială, lectură standard, lectură de interpretare, lectură profesionistă etc. Iar în măsura în care ne va permite corsetul limitativ al prezentului articol, e posibil să formulăm şi câteva consideraţii în legătură cu *formulele de scriere* utilizate de Aureliu Busuioc, urmând ca, în cadrul unor viitoare comunicări ori referate, să abordăm aspecte vizând *construcţia romanelor* sale, *planurile narative* ale acestora, *temporalitatea, tehnicile narative, tipologia personajelor* ş.a. Fiindcă Aureliu Busuioc (alături de Ion Druţă, Vladimir Beşleagă şi Vasile Vasilache) este unul dintre scriitorii care – prin schimbarea de paradigmă constând în abolirea *realismului socialist* ca metodă de creaţie – a contribuit, de o manieră decisivă, la renaşterea romanului basarabean, începând din deceniul şapte al veacului trecut. Romanele sale – aşa cum consemnează critica literară – se vor afla constant, vreme de câteva decenii, în avangarda literaturii din Republica Moldova, autorul lor fiind o voce distinctă, personalizată şi inedită în lumea intelectualităţii basarabene. În 1966, când a debutat ca romancier cu *Singur în faţa dragostei* (ecranizat curând la studioul Moldova film), Aureliu Busuioc era un scriitor consacrat, având publicate vreo zece volume de poezii, între care câteva destinate copiilor. A fost ceea ce se cheamă o personalitate polimorfă, un scriitor polivalent autor nu doar a douăsprezece romane de succes, ci şi a unora de poezii, de nuvele, de piese de teatru, de eseuri, de cărţi pentru copii etc. A scris, de asemenea, câteva scenarii cinematografice, remarcându-se şi ca

un prodigios şi talentat traducător din literatura rusă (Aleksandr Blok, Anton Cehov, Nikolai Gogol, Aleksandr Puşkin, Aleksandr Griboedov, Maksim Gorki, Mihail Şolohov), dar şi din cea engleză (John Byron, O. Henry), ori maghiară (Sandor Petofi). Ar mai trebui adăugat aici că, pentru meritoria sa activitate scriitoricească, Aureliu Busuioc a fost distins cu numeroase diplome şi premii, după cum urmează: laureat al Premiului Tineretului din fosta U.R.S.S. „N. Ostrovski" (1974), maestru emerit al artei (1984), laureat al Premiului Naţional al Republicii Moldova (1996) şi – în mai multe rânduri – laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor din Moldova...

Cei care au lecturat cu atenţie romanele lui Aurelia Busuioc au sesizat, înainte de toate, originalitatea creaţiilor sale prozastice, faptul că acestea diferă de cele ale congenerilor atât din perspectiva construcţiei, a dinamicii acţiunii, a descrierii, a personajelor, cât şi în privinţa tematicii, a stilului şi a limbajului. Lectura romanelor sale de după 1990 îndeosebi, confirmă faptul că în ansamblul literaturii basarabene contemporane, Aureliu Busuioc a fost o voce distinctă, personalizată, inedită, materializată în opere bine structurate, complexe şi cât se poate de actuale. „Fiecare roman al lui Busuioc – constata, cu justeţe, un monograf al său – are la bază o *formulă de scriere* irepetabilă, o structură inedită, un mesaj unic în jurul căruia se ţese o nouă conformaţie narativă în care poate singura amprentă repetitivă este ironia limbajului, doar că şi aceasta este supusă unor metamorfoze, funcţie de pregnanţa mesajului, funcţie de redundanţa elementului motivaţional" [9, p. 5]. Într-adevăr, romanele lui Aureliu Busuioc sunt scrieri în care planurile narative se îmbracă unele pe altele, se redimensionează în funcţie de spectrul social necesar întregirii mesajului. Autorul propune o nouă *formulă de scriere* în cazul fiecărui roman. *O lectură* atentă, efectuată în scop interpretativ ne conduce lesne la concluzia că noutatea formulei de scriere rezidă în această succedare a planurilor narative, care pot fi complementare, suprapuse, intersectate sau opuse. Acestei *tehnici narative* i se pot adăuga şi altele, cum ar fi cameleonizarea personajelor (creşterea şi descreşterea individului social), ori retorica persiflantă, ironică, sarcastică a acestora, atât de specifică stilului lui Aureliu Busuioc. Scriitorul recurge la aceste succedări de planuri cu intenţia evidentă de a schimba perspectivele romanului şi de a motiva, de a justifica un anumit act al scrierii. Alte *procedee narative* precum digresiunea de tip paranteză, abaterea controlată, omiterea intenţionată redimensionează sau chiar reformulează mesajul transmis iniţial. În acest sens, criticul literar Vasile Iftime, în urma unei *lecturi profesioniste* a romanelor lui Aureliu Busuioc, afirmă: „ succedarea planurilor narative nu poate exista în afara extrapolărilor temporal- spaţiale, şi din această perspectivă, Aureliu Busuioc îşi permite anumite bucle de timp, abateri cronologice, atât încât să acopere, să eclipseze, să redimensioneze diverse aspecte ale istoriei" [9, p. 7].

În cazul romanelor lui Aureliu Busuioc, elementele cele mai importante în construcţia textului sunt *personajele*, care dau identitate spaţiului în care se mişcă şi timpului în care acţionează. Iată ce spune, de pildă, academicianul Mihai Cimpoi despre protagoniştii romanului *Spune-mi Gioni!*, după realizarea unei *lecturi de receptare* specifică istoricilor şi criticilor literari. „ Romanul *Spune-mi Gioni! sau învăţăturile*

Veteranului KGB Verdikurov către Nepotul său – spune criticul – este o radiografiere a realităților ante- şi postbelice, având în centru un fost securist care îşi povesteşte istoria vieții sale, cu intenția de a-l modela moral şi spiritual pe nepotul său" [10, p. 155]. Corolar firesc al unei *lecturi profesioniste, de interpretare*, o cronică literară ar trebui să fie rezultatul interacțiunii, al empatiei s*criitor-cititor.* În caz contrar, criticul riscă să scrie doar despre ceea ce a citit, nu şi despre ceea ce a înțeles în momentul când a sfârşit lectura. O *lectură de receptare* presupune abilitate şi iscusință din partea cititorului pentru a identifica traiectele romanului, între care menționăm aici tehnica scrierii, tema, mesajul, conflictul, limbajul etc. Chiar şi în cazul unei *lecturi standard* sau chiar a uneia *inițiale* sau *de plăcere*, cum i se mai spune, e de dorit ca cititorul romanului să intuiască intențiile autorului. Fiindcă uneori chiar şi cititoriii mai puțin avizați, nespecialişti, simt nevoia unei *relecturi,* pentru a savura retorica limbajului ori pentru a decripta mesajul bine încifrat în construcția planurilor narative. Un alt fel de lectură a romanelor lui Aureliu Busuioc ar duce la o înțelegere greşită a textului, la ambiguități, confuzii şi chiar erori de interpretare. Iar când cititorul conştientizează faptul că n-a receptat cum se cuvine mesajul romanului, atunci, de regulă, *reia operația lecturii*. Avem de-a face în acest caz, cu o *relectură*, ca unic remediu al unei incizii mai adânci în profunzimea operei. Fiindcă romanele lui Aureliu Busuioc nu se lasă demantelate de la prima lectură care, de regulă, e una mai superficială inocentă, *de plăcere*. Dacă ar fi să stabilim aici o *tipologie a cititorilor* în cazul romanelor lui Aureliu Busuioc, ar trebui să precizăm că *cititorul ideal* al romanelor sale este o persoană educată, conectată la istoria națională şi universală, inițiată în religie, mitologie, filozofie, dar având, negreşit, ceva din spiritul critic al autorului. Dotat cu astfel de calități, *răbdătorul cititor* – cum îl numeşte autorul însuşi – este bine să ştie totuşi că nu îl aşteaptă o lectură uşoară, inocentă, la îndemâna oricui. Pentru a ajunge la inima textului, *inteligentul cititor* – spune romancierul – trebuie să disece precum un chirurg, pentru a ajunge la „ inima" textului. Fiindcă, într-adevăr, în cazul romanelor lui Aureliu Busuioc *ritualul lecturii* presupune atât cititori obişnuiți, cât şi consumatori avizați de cultură. Încercând să stabilească o *tipologie a cititorilor* în cazul romanelor lui Aureliu Busuioc, criticul Vasile Iftime spunea: „Romanele sale, deloc ilustrative, deloc fluente, se lasă demantelate doar de cititorii bine conectati la realitatea socială, de constructorii cititori, inițiați în desfacerea planurilor narative, de abilii cititori, receptivi la retorica (în genere) trangențială la evenimente, de psihanaliştii cititori, experți în psihologia personajelor, de istoricii cititori, predispuşi la nesfârşitele incursiuni temporale" [9, p. 11].

În concluzie, lectura – în calitatea ei de înțelegere a unei informații scrise – este un mijloc esențial de educare a omului, a elevului în special. Scrierea literară, ca mod de existență obiectivă, parcurge drumul de la stadiul de carte la acela de univers sensibil, intrând în relație cu un receptor-lector. „Semioza hermetică încă de la începuturi – spunea, în această privință, semioticianul Umberto Eco –, s-a manifestat la două niveluri: interpretarea lumii ca o carte şi a cărților ca lumi" [11, p. 117]. Însă acest deziderat nu poate fi realizat decât prin ceea ce numim *ritualul lecturii* – operație

complexă care poate face posibilă descifrarea sensurilor cărții. Iar Aureliu Busuioc – personalitate proteică şi polimorfă a literaturii române de la confluența veacurilor din urmă – nu e deloc un scriitor facil, ci, dimpotrivă, e autorul unei opere livreşti şi intelectualizate. Mai cu seamă în cazul romanelor sale, *ritualul lecturii* presupune o atitudine participativă a cititorului, nevoit să aplice, de multe ori, o grilă particulară de receptare şi interpretare...

Referințe:

1. ROBINE, Nicolae. Lectura. În: *Literar şi social. Elemente pentru o sociologie a literaturii*. Bucureşti: Univers, 1974.
2. CORNEA, Paul. *Introducere în teoria lecturii,* Iaşi: Polirom, 1998 .
3. ANGELESCU, Mircea, IONESCU, Cristina, LĂZĂRESCU, Gheorghe. *Dicționar de termeni literari.* Bucureşti: Garamond, 1995.
4. VLAD, Ion. *Lectura: un eveniment al cunoaşterii.* Bucureşti: Ed. Eminescu, 1977.
5. ECO, Umberto. *Lector în fabula.* În româneşte de Marina Spalos. Bucureşti: Univers, 1994.
6. SARTRE, Jean-Paul. Q*u'est-ce que la litterature?*, în www. Wikipedia.org.
7. GROEBEN, Norbert. *Psihologia literaturii.* Bucureşti: Univers, 1978.
8. GRATI, Aliona. Lectura. În: *Dicționar de teorie literară.* Ediția a doua revizuită şi completată. Chişinău: Arc, 2018.
9. IFTIME, Vasile. *Pactizând cu Aureliu Busuioc*. Iaşi: Junimea, 2017 (Colecția „Efigii").
10. CIMPOI, Mihai. Aureliu Busuioc. În: CIMPOI, Mihai, VASILCĂU, Traian. *Enciclopedia scriitorilor români contemporani de pretutindeni*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2019 (Colecția „Pasărea Phoenix").
11. ECO, Umberto. *Limitele interpretării*. Constanța: Pontica, 1996.

PROZA LITERARĂ A LUI ALEXANDRU A. PHILIPPIDE

CZU: 821.135.1-3.09

Ana-Maria ICHIMESCU

Şcoala Doctorală de Studii Filologice,
Universitatea „Al.I. Cuza" din Iaşi

THE PROSE OF ALEXANDRU A. PHILIPPIDE

Alexander A. Philippide (1900-1979) was a poet, essayist and prose writer of the interwar period. In this study, we will analyse his two short stories, *Îmbrăţişarea mortului* (1940) and *Floarea din prăpastie* (1941). Considered by some critics as a minor exercise, Alexandru A. Philippide's prose hides in its filigree springs of an obviously abysmal-subtle nature, arranged in such a way that their character becomes manifest.

Keywords: *prose, fantasy, enigmatic, irony, demonic, tragedy.*

Unul din piscurile cele mai reprezentative ale poeziei româneşti interbelice, Alexandru A. Philippide este şi un prozator pe măsură, fapt demonstrat prin cele două nuvele ale sale, *Îmbrăţişarea mortului* (1940) şi *Floarea din prăpastie* (1941). Pentru prozator, „Rostul prozei literare este să informeze, să satisfacă curiozitatea, să ofere o noutate de fapte sau de interpretare a unor fapte, să ţină trează în chip plăcut atenţia, cu meşteşugul firesc şi captivant al povestirii" [Philippide, p.10]. Prozatorul preferă o proză concisă care pretinde calităţi de concentrare, de măsură şi de stăpânire a efectelor iscusite ale constructorului, ale meşteşugarului lucid. Nuvela, pentru care pledează odată (cf. *Pledoarie pentru nuvelă*, din ianuarie 1935) corespunde acestor exigenţe. Ea „presupune sobrietate şi observaţie, supunere la subiect şi desprinderea din sine însuşi" [2, p.304]. Sunt tocmai virtuţile pe care le vor pune în lumină cele două nuvele ale sale.

Arhetipul celor două nuvele ale lui Alexandru A. Philippide este naraţiunea axată pe o prezenţă malefică. O vrajă rea pune stăpânire pe casa şi pe existenţa personajelor; povestitorul insinuează cu ingeniozitate, în interstiţiile prozei sale, sugestia unei puteri maligne. Un adevărat *mysterium iniquitatis* se manifestă în acţiunile eroilor săi. Demonia aparţine unor puteri care surpă dinăuntru lucrările omului, iar poetul Philippide, vizionarul labirintelor infernale, cunoaşte prea bine căile obscure ale răului. Deşi sunt unele similitudini între căderea casei Brumă şi *Căderea casei Usher* a lui Poe, acestea sunt doar apropieri exterioare; spaţiul lăuntric al povestirilor lui Philippide îşi poartă blestemul *în sine*, ca un dat al naturii sale intime.

Maledicţiunea alcătuieşte elementul tragediei închipuite în cele două nuvele. Întradevăr, deşi nuvelistul nu permite tragicului să se cristalizeze, atât Ştefan Budu, ero-

ul nevinovat al nuvelei *Floarea din prăpastie*, cât şi ultimii bărbaţi din neamul Brumă, din *Îmbrăţişarea mortului*, sunt victime ale unei conjuncturi ironice ale destinului. În mod evident, prozatorul şi-a ales personajele din regnul acelor oameni care refuză taina sau misterul care s-ar putea infiltra în viețile lor. Ştefan Budu este inginer, iar Costache Brumă este contabil. Totul – în viaţa acestor personaje este bine temperat – ei nu visează şi nu-şi închipuite o altă existenţă decât cea pe care o au. Or, tocmai aceste figuri care nu ies din tipar sunt invadate de o undă a necunoscutului. Ceea ce permite infiltrarea senzaționalului în nuvelele lui Philippide este tocmai această surpriză a violentării obişnuitului prin neobişnuit. Acest necunoscut care invadează existența personajelor poate fi circumscris fantasticului, dacă ar fi să urmăm demarcațiile făcute de marii teoreticieni ai conceputului. Printre aceştia, Roger Callois subliniază că „Fantasticul vădeşte o amenințare, o ruptură, o rupere insolită, aproape insuportabilă, în lumea reală" [1, p.14], iar pentru Tzetan Todorov, fantasticul îi apare drept „ezitarea cuiva care nu cunoaşte decât legile naturale pus în faţă în faţă cu un eveniment în aparenţă supranatural" [5, p.42]. Cu toate acestea, devine lămuritoare mărturisirea lui Alexandru A. Philippide pe care o găsim în Prefaţa volumului de *Scrieri I*: „Nu m-am ferit de un senzațional fără insistență, aşa cum de-atîtea ori avem ocazia să-l observăm în viaşa de toate zilele. Am descris fapte ce pot părea enigmatice, şi chiar sunt aşa, dar nu sînt inexplicabile. Că aceste două nuvele ar fi proză fantastică, aşa cum au afirmat unii şi alții, este o eroare. Fantastic înseamnă ceva care iese din realitatea, din verosimil, din posibil, şi nu e explicabil prin cauze naturale. Nici *Floarea din prăpastie*, nici *Îmbrăţişarea mortului* nu intră în această definiție.[....] Iată de ce aş da prozei mele narative calificativul de enigmatic; enigmaticul aţîţă curiozitatea şi lasă loc unei explicații posibile în mintea cititorului" [2, p.10]. Observăm, în această mărturisire a prozatorului, tendința sa clară pentru surprinderea unor destine obişnuite, lăsând totuşi să se infiltreze, la un moment dat, o undă de necunoscut asupra acestora.

În cadrul nuvelei *Îmbrăţişarea mortului*, ceea ce oferă o undă de *neobişnuit* asupra existenței personajelor este muzeul entomologic al lui Costache Brumă; acest muzeu este aşezat de narator sub semnul *monstruosului*. Sugestie a morții, aceste gângănii aparțin unei lumi defuncte: „Pereții erau în întregime acoperiți de nişte dulapuri mari pline de gângănii mumificate. Lumina care pătrundea prin ferestrele largi făcea să strălucească în vitrine pulberea aripilor de fluturi, armura neagră a greierilor, cărăbuşii cafenii, lăcustele verzi, caradaştele cu coarne de cerb, bondarii păroşi, libelule zvelte" [2, p.169]. Monstruosul acestei lumi vechi domină singurătatea oamenilor care vin în această casă. Alexandru A. Philippide se dovedeşte a fi, ca şi în poezie, un vizionar al universului monstruos, după cum putem observa în poezia *Tainicul țel*: „Şi ce pocite chipuri! Strîmbe guri,/ Tumefiate buze, nasuri roase,/ Obraji storşi, urechi pleoştite, tot figuri/ Dintr-un muzeu de monştri parcă scoase!" [Philippide, p.203]. Pe lângă acestea, se mai poate observa în narațiunile lui Alexandru A. Philippide o aplecare a povestitorului spre distorsiunea grotescă a imaginilor şi spre o anumită îngroşare a urâtului, atitudine pe care o găsim şi în opera sa poetică. De exemplu, oamenii sunt urâți: mătuşa Natalia are „în toată înfăţişarea ei ceva de iapă bătrână, cam deşalată,

cu valurile pieptului şi ale şezutului stăpînite greu de chingile corsetului, în rochia de doliu cu coadă, aceeaşi de treizeci de ani" [2, p.173] sau casa Brumă: „fără simetrie şi fără gust.[...] Hardughia asta rău îngrijită avea un aer pleoştit şi trist" [2, p.168]. Caracterele sunt sordide, după cum chipurile sunt diforme. Astfel, atât pe plan moral, cât şi pe acela fizic, e dominantă, în narațiunea lui Alexandru A. Philippide, o estetică a urâtului.

Precum şi în *Floarea din prăpastie*, există în această nuvelă o chemare a morții sau în moarte. Moartea nu se iveşte doar în partea finală a prozei, ci toată derularea evenimentelor poartă acea îmbrățişare care îşi începe cursul încă de la începutul nuvelei. Este acel mister care planează asupra personajelor, iar atmosfera devine din ce în ce mai densă, pe măsură ce nuvela înaintează. Alexandru A. Philippide imaginează o cursă a destinului (cum va fi şi cea în care cade eroul nuvelei *Floarea din prăpastie*). Victimă a propriei structuri interioare, Păun, fiul nelegitim recurge la violență dar fratele său, apărându-se, îl omoară fără să vrea. Este rezultatul acțiunilor unor oameni dominați de sentimente contradictorii; nici unul dintre bărbații neamului Brumă nu putuse să se transpună în situația celuilalt. Drama singurătății pe care o trăiesc îi împinge spre abominabilul deznodământ al unei morți în singurătate. Însingurații s-au îmbrățişat prin moarte.

Floarea din prăpastie se articulează pe istoria unei existențe ironice. Ştefan Budu, eroul acestei nuvele, este victima unei *ironii* a sorții; el cade în cursa pe care i-o întinde visul, erosul şi moartea. Alexandru A. Philippide nu urmăreşte, în această nuvelă, meandrele unei existențe, ci curba unui destin. Dintre toți eroii lui Philippide, Ştefan Budu este singurul care iese din schema care li se impune, şi aceasta deoarece, ca şi în nuvela anterioară, îşi face loc o turnură neobişnuită în cadrul evenimentelor, care îl fac pe erou să se desprindă de rudimentarul existenței sale. Experiența esențială care anunță schimbarea în viața lui Ştefan Budu este cea onirică: „Budu nu visa niciodată...Somnul lui era întotdeauna negru, adînc, total. Se scula pe aceeaşi parte pe care se culca. Nu înțelegea cum cineva putea să viseze" [2, p.10]. Budu va ajunge victima a ceea ce disprețuieşte. Într-un fel asistăm la o răzbunare a visului asupra realului. După primul vis, Ştefan Budu se arată înspăimântat şi ruşinat: „Simțea o ruşine ciudată, ca un şcolar care fumează pe ascuns" [2, p.23]. Începând cu primul său vis, modificarea lui Ştefan Budu este identică cu răzvrătirea vieții netrăite. Se dezvăluie o avalanşă demonică interioară, pe care povestitorul ştie să o pună în lumină, poziționând-o în opoziție cu societatea coruptă în care eroul trăieşte. Atent la faptul semnificativ, Alexandru A. Philippide surprinde transformarea trăirilor eroului său: „Din momentul... în care Budu începuse să cugete la această existență, s-o privească şi s-o gîndească, nu numai s-o trăiască automatic, ochiul dinlăuntru, închis de atîta vreme, adormit de monotonia dulce, se deschisese, cercetător şi critic" [2, p.42]. Povestitorul şi-a împins eroul spre descoperirea unei vieți interioare care până atunci era în stare latentă. Originalitatea acestui personaj constă tocmai în contrastul dintre starea sa inițială şi ebuliția în care intră. Esențială este naşterea omului la o nouă viață, chiar şi pe această pantă a disoluției. Ştefan Budu simte deschiderea lumii sale intrinseci: „ca o lume întreagă

care ar fi răsărit deodată în el, cu legi proprii şi dezvoltare neprevăzută, independentă cu totul de lumea exterioară" [2, p.120]. Însă aceasta este o revelație târzie căci, naşterea la o nouă viață corespunde, în cazul eroului, cu moartea sa. O moarte care nu-i era destinată, dar spre care se îndrepta. Misterioasa bolivianăcare l-a împuşcat, crezând că este altcineva, s-a înşelat. Destinul său nu s-a înşelat, ci la înşelat.

În cele două nuvele ale sale, Alexandru A. Philippide nu permite fantasticului să se cristalizeze, căci nu există nimic în existența acestor personaje care să nu fie explicabil. Fantasticul însuşi, în perspectiva lui Alexandru A. Philippide este o categorie a lucidității.

Referințe:

1. CALLOIS, R. *În inima fantasticului*. Bucureşti: Meridiane, 1988.
2. PHILIPPIDE, A. *Scrieri I*. Bucureşti: Minerva, 1976.
3. PHILIPPIDE, A. *Scrieri II*. Bucureşti: Minerva, 1977.
4. PHILIPPIDE, A. *Scrieri III*. Bucureşti: Minerva, 1976.
5. TODOROV, Tzetan. *Introducere în literatura fantastică*. Bucureşti: Univers, 1983.

MEMORIALISTICA LUI VICTOR EFTIMIU. PERSPECTIVE DEDUCTIVE ŞI COMPARATIVE

CZU: 821.135.1-94.09

Irina IOSUB

Şcoala Doctorală de Studii Filologice,
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi

Les recherches littéraires et sociologiques ont montré que l'étude de la littérature offre des significations pertinentes grâce aux informations sur le contexte dans lequel elle a été réalisée. La littérature mémorielle, parmi les sous-genres autobiographiques, atteste la justesse de cette perspective, puisqu'elle transpose la vie vécue dans une vie avouée par l'auteur à travers la communication écrite. Ce qu'on propose est de présénter quelques concepts clés du genre autobiographique, appliqués dans les mémoires de Victor Eftimiu. Ce qu'il faut souligner est le fait que ses écrits forment un climat spirituel reflété par des souvenirs de la vie culturelle, littéraire et théâtrale roumaine et européenne.

Mots-clés: *authenticité, littérarité, autobiographie, idéologie, champ littéraire.*

Memoriile lui Victor Eftimiu trebuie cercetate prin integrarea în descendenţa franceză, în genul autobiografic care începe cu Jean-Jacques Rousseau din *Les Confessions* şi se continuă cu Proust şi cu André Gide din *Si le grain ne meurt*. Dacă Proust este ştiinţific şi metafizic, Gide se situează mai aproape de Rousseau prin discursul afectiv şi moralist. Victor Eftimiu se află, în opera sa memorialistică, pe linia trasată de Rousseau şi A. Gide.

„Autenticitatea" este un concept estetic şi o soluţie narativă specifică literaturii de tip memorialistic şi eseistic. În sens larg, autenticitatea (< fr. *authenticité*, *authentique*, cf. lat. *authenticus*) desemnează însuşirea de a fi necontrafăcut, de a relua un adevăr de necontestat. În sens restrâns, legat strict de literatură, corespunde actului de identificare a creaţiei artistice cu experienţa de viată trăită de autor. Autenticitatea în artă semnifică sinceritatea absolută, a cărei acţiune principală se opune formalismului. În *Dicţionar de idei literare*, Adrian Marino este tranşant: „Opusă în mod firesc şi salutar sclerozării şi mumificării artei, autenticitatea nu constituie, în ultimă analiză, o noţiune estetică, nici limpede, nici desăvârşită. Într-un fel, avem de-a face aproape cu un paradox: arta cere, fără îndoială autenticitate, dar excesul de autenticitate riscă s-o distrugă. Autenticitatea tinde să se autoanuleze ca realitate estetică. Abuzul de sinceritate, de netransfigurare, fuga de orice compoziţie şi stil o ucide, deşi arta – pentru a se constitui – are nevoie, în orice caz, de o anumită sinceritate, de un coeficient apreciabil de spontaneitate, de libertate a imaginaţiei şi a discursului" [7, p. 175].

Termenul de „autoficțiune” a fost inventat de Serge Doubrovski (*Fils*, 1977) şi desemnează povestirea vieții care confundă *autor* şi *personaj* şi care, contrar romanului autobiografic, pune în scenă personaje cu nume fictive. În 1975, Philippe Lejeune, teoretician al autobiografiei, exprimă, în opera sa *Pactul autobiografic*, necesitatea de a stabili o clasificare a scrierilor despre sine („écritures de soi”) şi a povestirii autobiografice („récit autobiografique”). Lejeune elaborează un tabel cu diferite combinări posibile de autobiografie, iar Serge Doubrovski, în romanul său *Fils*, reacționează la această tentativă de teoretizare.

Noțiunea de *adevăr*, la fel ca cea de *sinceritate*, nu pot fi apreciate necondiționat în autobiografie, pentru că autorul care face povestirea vieții sale pe care o cunoaşte deja, o povesteşte de la un punct de plecare la care pare că ignoră soluția în momentul în care o relatează. A se pune în poziție autobiografică înseamnă a accepta principiul unei coincidențe între cel care ține pana în mână şi cel care nu o ține. Dar adevărul pe care îl expune nu va fi decât un adevăr al momentului, cel pe care memoria îl dezvăluie sau, pur şi simplu, cel pe care el se autorizează să-l dezvăluie. Acest pact al autorului cu lectorul nu poate fi decât un garant al genului autobiografic. Autorul poate afirma că spune adevărul, însă povestirea sa să nu fie întru totul autentică. De aceea, definiția lui Philippe Lejeune trebuie relativizată în ceea ce priveşte noțiunea de adevăr, pentru că ea spune că autobiografia a încetat să facă o povestire a propriei existențe.

Cunoscut în primul rând ca dramaturg, Victor Eftimiu are o operă memorialistică impresionantă: *Fum de fantome* (1940), *Amintiri şi polemici* (1942), *Magia cuvintelor* (1942), *Spovedanii* (1942), *Oameni de teatru* (1965), *Portrete şi amintiri* (1965). Din întreaga operă memorialistică din anii 1940-1942 a fost reeditată doar a patra parte, în 1965, cu şapte ani înaintea morții autorului, majoritatea textelor au întâmpinat probleme la primirea bunului de tipar sau la ecourile pe care le-au iscat în rândul criticilor sau ideologilor.

În *Amintiri şi polemici*, Victor Eftimiu povesteşte despre începuturile familei sale în munții Epirului albanez, în comuna Boboştița. Bunicul său matern, Theodor Cociu, protopop al comunei, slujea în limba greacă, limbă în care, sub regimul turcesc, creştinii învățau la şcoală. În Boboştița,Victor Eftimiu îşi petrece copilăria, în preajma bunicului preot, participând la slujbe de înmormântare sau la judecata obştii. Astfel, are prilejul să cunoască tradițiile strămoşilor şi să ia parte la datinile şi obiceiurile satului.

Începuturile literare stau sub semnul unor întâlniri cu personalități ale vieții literare: George Coşbuc, Mihail Sadoveanu, Barbu Delavrancea, Ilarie Chendi, Octavian Goga, Pompiliu Eliade. Memorialistul mărturiseşte că Ilarie Chendi şi Pompiliu Eliade i-au călăuzit primii paşi în literatură şi în teatru, motiv pentru care îi păstrează în amintire fără nicio pată, le refuză orice defect.

Victor Eftimiu îşi aminteşte şi de începuturile ca reporter, ajutor al „celui mai bun reporter de atunci”. La 17 ani a fost ajutor de corector de noapte la „Adevărul”, apoi corector de noapte la „Epoca”, unde îl cunoaşte pe directorul publicației, Timoleon Pisani. Continuă ca redactor la revista „galantă” – „Bibiloiul”, pe care încearcă să o îmbunătățească. Rezultatul a fost scăderea tirajului, fapt ce-i permite să afirme: „Ori-

ce publicaţie are cititori de un anumit nivel. (...) Te-ai depărtat de lectori, încep să te ocolească. Publicul îşi face el singur scriitorii, artiştii, revistele, teatrul, - nu-l facem noi pe el" [4, p.37-38].

Memorialistul aminteşte de cafenelele de odinioară, răspândite în întreaga lume, pe mesele cărora a scris mare parte din opera sa. De pildă, la masa din cafeneaua „Vachette" a avut inspiraţia primelor versuri din basmul dramatic în versuri *Înşir'te, mărgărite*. Inevitabil legată de viaţa scriitorilor, cafeneaua nu poate fi trecută cu vederea de istoria literară, care consemnează personalităţi, grupuri şi generaţii, fiecare cu principiile şi orientările specifice, pentru că până şi anecdotele şi întâmplările inedite, deşi considerate material minor, configurează literatura în interdependenţă cu realităţile politice, sociale, economice, chiar biografice.

O atenţie deosebită este acordată cofetăriei-cafenea Capşa, care a fost interzisă boemei literare, fiind deschisă şi altora, nu numai ultimilor boierilor şi viitorilor miniştri, după prima conflagraţie mondială şi în timpul celui de-al doilea război. Acolo se puneau la cale campanii de presă, interpelări în parlament, se ţeseau intrigi: „Vitrinele Capşei m-au intimidat întotdeauna. Încă din copilărie... Mi se părea că acea cofetărie cu preţuri mari, cu clientelă aleasă, cu reputaţie prestigioasă, îmi va fi interzisă de-a pururi. Am rămas până azi cu această îndepărtată impresie, cu o strângere de inimă; tot mi se pare că nu voi fi primit, că aşezându-mă la o masă, n-am să fiu servit, că trebuie să plec foarte repede, ca să las loc boierilor şi ziariştilor de marcă..." [4, p. 49].

Victor Eftimiu îşi continuă amintirile cu portretizarea unor poeţi pe care îi cunoaşte. Octavian Goga „era un om plin de farmec; un pumn de om, dar o energie, o voinţă, o vibraţie cum rar mi-a fost dat să întâlnesc. Nu puteai să scapi vrajei lui […] Inteligent, scăpărător, amabil, feminin, grav, entuziast şi abil, el a cucerit şi cu farmecul personal, nu numai cu imensul său talent de poet, de ziarist şi de orator" [4, p.71]. Memorialistul prezintă şi latura mai puţin luminoasă a caracterului lui Goga: „Asemeni lui N. Iorga, asemeni oricărei puternice personalităţi, Octavian Goga nu vedea, nu voia să vadă, nu tolera succesul altora" [4, p.73].

Volumul *Amintiri şi polemici* cuprinde şi aduceri-aminte despre contemporani ai lui Eminescu sau urmaşi imediaţi: Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, I. Slavici, I.L. Caragiale, Al. Macedonski, Al. Vlahuţă. Cunoscându-i spre sfârşitul vieţii lor, Victor Eftimiu observă schimbările suferite de unii dintre ei, după persecuţiile politice pe care au fost nevoiţi să le suporte: „Octogenarul Slavici a luat drumul puşcăriei. A ieşit de-acolo cu fruntea în pământ. Aşa l-am cunoscut eu, imediat după război, – o biată epavă omenească, el, (…) prietenul lui Eminescu, maestrul prozei româneşti!" [4, p. 94]. Pe Caragiale l-a cunoscut cu puţin timp înainte de moartea sa la Berlin, în 1912: „Se spunea că e un grec dat dracului, foarte inteligent, maliţios, cu ieşiri brutale împotriva proştilor, acerb în judecarea confraţilor (…), cheltuitor fastuos a tot felul de moşteniri şi subvenţii publice, om fără prea multe convingeri şi scrupule, – dar, în toate, nepăsător, amabil, graţios, scăpărător" [4, pp. 94-95].

În *Magia cuvintelor*, Victor Eftimiu critică tendinţa lui Timoleon Pisani de a se opune pătrunderii neologismelor în limba română: „procedează prin edicte (…) «Să

nu spui aşa, să spui aşa». Cam temerar. Avem mare noroc că eminentul nostru confrate n-a fost învestit cu puteri de dictator al limbii româneşti, că n-a fost numit cenzor-şef, cu menirea de-a înlocui orice expresie ce nu-i convine, prin aceea ce i-ar conveni Domniei-sale. Am ajunge la o artificializare a limbii, la o înflorire a termenului impropriu care ne-ar duce la haos" [4, p. 233].

În capitolul „Însemnări teatrale", Victor Eftimiu priveşte problemele teatrului de pe poziția celui care a fost director şi regizor: „… am învățat că un director trebuie să fie mereu prezent pe şantier, fiindcă subalternii săi îi execută nu numai ordinele, dar şi sugestiile şi dacă directorul greşeşte îşi pierde şi bruma de autoritate pe care i-au mai lăsat-o permanentele neînțelegeri cu onoratul public şi cu mult prea onorata critică dramatică" [4, p. 402].

Viziunea de teatrolog se reflectă şi în activitatea publicistică de la „Adevărul literar şi artistic" şi „Lupta", în articole originale despre realitățile vitrege ale lumii teatrului românesc. Fiind bine ancorat în realitatea artistică şi culturală a epocii interbelice, Victor Eftimiu remarcă lipsa de pregătire a spectatorului român: „lipsit de atenție, publicul nostru de teatru nu remarcă frumusețea unui decor sau monotonia unui decorator. Nu poate urmări şi nu poate recompensa jocul discret, de amănunte, reînnoit al actorului. E o problemă care nu-l interesează. De aceea, actorii sunt descurajați." [4, p. 410-411]. Spectatorul trebuie educat, disciplinat, învățat să asculte, să priceapă un text, iar repetițiile ar fi indicat să nu se facă în fața unei săli goale, pentru că actorii trebuie obişnuiți cu prezențe străine pentru a fi pregătiți pentru seara premierei La buna calitate a spectacolului contribuie şi asigurarea unui ambient confortabil. Experiența dobândită în calitate de director al Teatrului Național rămâne în memoria sa afectivă şi determină amintirea din „Însemnări teatrale" despre proiectele menite să îmbogățească teatrul cu opere de artă în care să fie reprezentați marii noştri actori, poeții dramatici universali, directorii iluştri.

În *Spovedanii*, Victor Eftimiu reia, în treacăt, unele dintre amintirile cuprinse în alte cărți, dar se ocupă cu precădere de perioada petrecută la Paris cu diferite prilejuri: corespondent al ziarului „Dimineața", al foilor „Lupta" de la Budapesta şi „Tribuna" din Arad, al „Luceafărului" sau „Țara noastră" din Sibiu. Capitolul „Primul meu Paris" cuprinde amintiri despre anumiți conaționali întâlniți acolo: Octavian Goga, E. Lovinescu, Rudolf Bernhadt (Radu Baltag), devenit Adrien le Corbeau. Cu acesta din urmă cutreiera străzile Parisului, flămânzi, dar fericiți, o imagine prea extravagantă, după opinia lui C. D. Zeletin, eseist care pune la îndoială veridicitatea reconstituirilor prolificului scriitor care a avut ambiția să creeze o mie de sonete [10, p.64]. În definitiv, autobiografia are ca scop povestirea vieții autorului într-un mod semiveridic sau semi-fictiv. Alain Girard face distincția între „eul memorialistului" şi „eul intimistului", cel din urmă fiind unul care suferă, în timp ce primul este un eu glorios.

Pornind de la analizele lui Pierre Bourdieu, se poate regândi raportul literaturii cu societatea, având în vedere legăturile care se stabilesc între critica şi istoria literară şi sociologie. Analiza mecanismelor sociale şi a strategiilor politice menite să exercite controlul asupra Literelor şi artelor conduce la observații dotate cu o mare

putere de anticipare, vorbind despre limbajul „ralierii", sau, cum s-ar fi zis după 1968, „al recuperării" [2, p.13]. Astfel de relații confuze, întemeiate pe gratitudinea şi culpabilitatea compromisului, ca ultimă soluție, au caracterizat câmpul literar autohton până în 1989. Relațiile lui Victor Eftimiu cu regimul comunist nu au fost oportuniste, ci mai degrabă de o reciprocă suspectare. Scriitorul făcuse parte din prima delegație ARLUS (Asociația Română pentru strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică) de după armistițiu, care vizitase Uniunea Sovietică, primită şi de Stalin, delegație din care au mai făcut parte Cezar Petrescu, profesorul Parhon, G. Călinescu şi Al. Rosetti, imbricarea profundă a câmpului literar cu cel politic fiind evidentă.

Omul de teatru se socotea „om de la munte", căci venea din Epirul albanez, spiritual, era însă „un meridional, cum ar fi spus Tudor Vianu, care se realiza vorbind, în societate, sau scriind cum vorbea" [3, p. 296]. În *Amintiri şi polemici*, memorialistul mărturisește că nu a cerut niciodată, oamenilor şi vieții, decât un surâs, simbol al integrării active în viața socială animată de eruditul *causeur* Victor Eftimiu până prin anul 1972, când, în fața catafalcului expus în aula Academiei Române, în zilele de 29 şi 30 noiembrie, s-au perindat „oameni de teatru şi de litere, academicieni, actori care i-au jucat piesele, cititori ai operei lui şi spectatorii care i-au aplaudat în atâtea rânduri dramele şi comediile, intrate în patrimoniul dramaturgiei româneşti" [9, p. 45].

Criticii literari E. Lovinescu, Şerban Cioculescu şi Alexandru Philippide au remarcat faptul că memorialistica rămâne partea cea mai captivantă a operei lui Victor Eftimiu. În a sa istorie a literaturii române, Dumitru Micu reiterează această idee: memorialistica e „partea cea mai cuceritoare a literaturii lui Eftimiu, şi dacă, în cuprinsul unei opere extrem de inegale, există pagini de un farmec necondiționat şi menite a fi citite mereu" [8, p. 359], acelea se află în volumele în care se configurează atmosfera spirituală a unei epoci, boema literară.

Referințe:

1. BÂRNA, V. *Între Capşa şi Corso*. Ediția a III-a adăugită, prefață de Z. ORNEA, notă asupra ediției de Nicolae BÂRNA. Iaşi: Polirom, 2014.
2. BOURDIEU, P. *Regulile artei. Geneza şi structura câmpului literar*. Trad. din limba franceză de Laura ALBULESCU şi Bogdan GHIU, prefață de Mircea MARTIN. Ed. a 2-a. Bucureşti: Ed. Art, 2012.
3. CIOCULESCU, Ş. *Amintiri*. Bucureşti: Ed. Eminescu, 1975.
4. EFTIMIU, V. *Opere. Amintiri şi polemici. Magia cuvintelor*. Vol. XVIII. Ediție îngrijită de Constantin MOHANU. Bucureşti: Minerva, 1996.
5. EFTIMIU, V. *Portete şi amintiri*. Bucureşti: Editura pentru Literatură,1965.
6. LEJEUNE, Ph. *Pactul autobiografic*. Trad. de Irina Margareta NISTOR. Bucureşti: Univers, 2000.
7. MARINO, A. *Dicționar de idei literare*. Bucureşti: Ed. Eminescu, 1970.
8. MICU, D. *Scurtă istorie a literaturii române*. I. De la începuturi până la primul război mondial. Bucureşti: Ed. Iriana, 1994.
9. MOHANU, C. *Victor Eftimiu*. Monografie. Bucureşti: Ararat, 1999.
10. ZELETIN, C. D. *Scrieri 2*. Bucureşti: Ed. Spandugino, 2012.

METODE DE CERCETARE EURISTICE SI METAEURISTICE

CZU: 001.89 + 303.6

Vasile IUSCO

Școala Doctorală Științe Umaniste, Folcloristică,
Universitatea de Stat din Moldova

In this study, I will address the concepts of "heuristics" and "meta-heuristics", and I will categorize research methods according to their type. After introducing the two concepts of heuristic and meta-heuristic, I will discuss the research process and what it involves and then move on to the presentation and classification of methods. In the end, I chose some research methods to deepen.

Keywords: *heuristics, meta-heuristics, research methods, interview.*

În prima parte a acestei lucrări vom introduce termenii de „euristic" şi „metaeuristic", urmând ca mai apoi să discutăm despre procesul realizării unui proiect de cercetare. Vom aborda un număr de metode de cercetare pe care le vom clasifica şi aprofunda.

Euristica implică orice abordare a rezolvării problemelor, dar şi căile de descoperire proprie care folosesc o metodă practică ce nu garantează nimic, nu este nici perfectă sau raţională, dar este suficientă pentru a atinge un obiectiv. Când procesul de căutare/găsire a unei soluţii pare a fi imposibil de dus la bun-sfârşit, sau nu suficient de practic, se pot utiliza metode euristice pentru a accelera acest proces în direcţia atingerii unui rezultat satisfăcător. Fiindcă timpul pe care îl avem la dispoziţie noi, oamenii, este mult limitat şi preţios pentru a procesa un volum atât de mare de informaţii, sistemul nostru cognitiv este rapid şi frugal, fiind specializat în comenzi mentale rapide. Fără nicio dificultate, suntem capabili să ne formăm impresii, să judecăm o situaţie şi să găsim explicaţii. Toate aceste lucruri le facem prin euristică, o „scurtătură" de care creierul nostru se foloseşte pentru a lua decizii rapid, fără a dispune de toate informaţiile necesare. Dat fiind faptul că euristica se ocupă cu ceea ce este nou şi inovativ, în centrul acestui sistem euristic se află psiho-pedago-euristica, deoarece este prima disciplină care a îmbrăţişat o abordare experimentală a creativităţii. Cercetarea ştiinţifică însăşi este interpretată ca o activitate de creaţie.

În procesul de cercetare, pentru formularea problemei şi începerea actului de rezolvare a acesteia, persoana responsabilă de parcursul cercetării este nevoită să elaboreze programul de cercetare al studiului. Mai este necesară premeditarea activităţii propriu-zisă de cercetare şi alegerea sistemului de mijloace pentru atingerea scopului cognitiv. În acest caz, cel care conduce studiul porneşte de la răspunsul presupus pentru întrebarea formulată, iar acest răspuns apare sub forma ipotezei. Ipoteza determină

atât aria, cât şi direcţiile de observare, construind „scheletul" cercetării. Fundamentarea şi demonstrarea transformă ipoteza în teorie, prin care, în sensul larg al cuvântului, înţelegem un sistem de reprezentări, idei care explică fenomenul cercetat.

Metaeuristica este disciplina care se ocupă cu studiul modalităţilor şi mecanismelor de apariţie a noului. Scopul metaeuristicii este explorarea atentă şi eficientă a spaţiului de cercetare pentru a găsi soluţii optime. Metaeuristica cercetează „noul" ca evoluţie, progres, ca o generare a ceva din altceva, ca rezultat al cercetării ştiinţifice, act şi proces de creativitate. Se ocupă cu aflarea legilor şi principiilor care generează „noul" la diferite niveluri ale existenţei. Metodele metaeuristice combină metodele euristice de bază pentru a obţine o explorare mai eficientă a spaţiului soluţiilor.

Existenţa a mai multor tipuri de metode de culegere a informaţiilor ne determină să facem o selecţie, astfel că momentul în care alegem una dintre metode, ceea ce noi facem în fapt este să alegem o anumită strategie de cercetare. Fiecărui item al unei cercetări i se potriveşte una sau chiar mai multe metode de colectare a datelor. Amintim însă cercetarea descriptivă şi cea explicativă. Prima dintre acestea, ca studiu preliminar de culegere a informaţiilor, într-un proiect complex de cercetare ştiinţifică, este folosită pentru cunoaşterea elementelor. **Cercetarea explicativă** însă explică aceste elemente având ca scop valorificarea lor pentru formularea sau reformularea teoriilor. Cercetarea explicativă se bazează pe culegerea informaţiilor prin intermediul diferitelor modalităţi precum experimentul, cercetarea istorică dacă cere contextul, sau studiul de caz. Pe lângă acestea, menţionăm şi **cercetarea exploratorie**, care are ca scop dezvoltarea de ipoteze pertinente pentru continuarea investigaţiilor. Se delimitează însă în aria ştiinţelor socioumane de către cercetători patru metode fundamentale de cercetare.

Unul dintre acestea, Modelul centrat pe decizie, este acela care presupune parcurgerea unor etape succesive: identificarea problemei care solicită o soluţie, abordarea problemei şi găsirea setului de soluţii posibile, iar în cele din urma alegerea soluţiei care este considerată optimă. Modelul centrat pe cunoaştere caută o problemă pentru care putem să găsim o soluţie deja existentă, care să se aplice oportun. Acest model se pliază cu studiul sistematic al unor evenimente din trecut, legându-se de metoda de cercetare istorică. Modelul de sensibilizare generală facilitează introducerea experimentală a unor soluţii validate deja de practică ca fiind oportune, deci implicit, favorizează utilizarea metodelor experimentale precum: ancheta, sondajul de opinie şi altele [6, 7]. Modelul interacţiunii generale se bazează pe iniţierea unor relaţii de colaborare între parteneri sociali, dar care se află în armonie cu obiectivele cercetării ştiinţifice întreprinse pentru a rezolva problema propusă de studiu.

Metodele clasice de cercetare sunt considerate a fi mai puţin creative, pornind de la ceva dat şi deci mai sigure. Metodele neconvenţionale însă, considerate de altfel creative, sunt acele metode care pornesc de la nimic, dar sunt capabile să conducă procesul de cercetare către succes.

Metoda de cercetare istorică, folosită pentru colectarea informaţiilor în cadrul unui studiu, se referă la studiul sistematic al unor evenimente din trecut, relevante pentru subiectul cercetării. O tehnică care se află de la sine înţeles în strânsă le-

gătură cu metoda de cercetare istorică este studiul documentelor. Această tehnică constă în „*descrierea, explicarea sau teoretizarea unei mărturii, a unei experienţe, a unui eveniment sau a unui fenomen prin modalităţi specifice de sistematizare şi ierarhizare*” [6, 7]. Analiza documentelor este utilă în procesul de cercetare pentru cunoaşterea contextului asupra căruia se concentrează cercetătorul, pentru formularea ipotezelor, cât şi pentru rezolvarea problemei care constituie scopul cercetării ştiinţifice respective.

Metoda experimentului pune la încercare realitatea, o provoacă atunci când nu se poate formula o ipoteză, sau atunci când exista deja o ipoteză, dar aceasta trebuie verificată. Se mai amintim şi metoda observaţiei, cea a studiului de caz şi a analizei de conţinut, toate fiind utile în cadrul procesului de cercetare, printre multe alte metode, fiecare având scopul şi contribuţia proprie în atingerea obiectivului.

Metoda Interviului, fie el interviu deliberat sau semiorganizat, urmăreşte respectarea anumitor standarde care ghidează interacţiunea dintre cercetător şi subiect în vederea obţinerii de date, informaţii cât mai utile pentru investigaţie. Folosirea interviului ca tehnică de cercetare duce la verificarea şi testarea ipotezelor. Interviul nu poate fi considerat un simplu act de comunicare sau dialog, întrucât nu orice dialog presupune implicit un schimb sau o obţinere de informaţii. Acesta se deosebeşte de comunicarea verbală obişnuită prin faptul că direcţia discuţiei este dată de cel ce intervievează şi tot el este cel care dirijează informaţia. Interviul este folosit în anchete, precum şi chestionarul, ambele fiind tehnici de cercetare ale metodei anchetei şi ale sondajului de opinie. De aici provine şi denumirea de „anchetă prin interviu”. Particularităţile interviului sunt multiple, astfel că acesta poate fi clasificat în funcţie de diferiţi factori, cum ar fi tipul de întrebări: cu răspuns închis (cele cu variante de răspuns), cât şi cu răspuns deschis (care oferă persoanei intervievate libertate de exprimare). Interviul poate să fie intensiv, distingându-se de cel extensiv prin faptul că fiecărei persoane intervievate îi va fi acordat un timp mai îndelungat de discuţie, în timp ce în cadrul unui interviu extensiv, numărul de persoane este mai mare, însă timpul este limitat. Datorită eliminării într-o oarecare măsură a presiunii pusă de timp, se permite abordarea problemelor aduse în discuţie în detaliu. Interviul se realizează direct, faţă în faţă, cu câte o singură persoană sau în funcţie de caz, pot să ia parte mai multe persoane la o sesiune de interviu.

Spectrul metodelor de cercetare este unul larg. Această lucrare introduce şi explică o parte dintre ele, fără ca acestea să se deosebească prin ceva anume de metodele care nu au fost specificate. Fiecare proiect de cercetare are o serie de metode care se potrivesc subiectului şi de aceea, alegerea unor metode este la fel de importantă pentru realizarea studiului, la fel cum este alegerea unei teme sau oricare altă etapă fundamentală în concretizarea unei munci de cercetare.

Referinţe:

1. CHELCEA, Septimiu et al. *Cercetarea sociologică. Metode şi tehnici*. Deva: Ed. Destin, 1998.

2. CHELCEA, Septimiu. *Chestionarul în investigaţia sociologică*. Bucureşti: Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975.
3. CHELCEA, Septimiu. *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative si calitative*. Bucureşti: Ed. Economica, 2001.
4. CUEVAS, E. et al. Introduction to Metaheuristics Methods. In: *Metaheuristics Algorithms in Power Systems. Studies in Computational Intelligence*. Vol 822. Springer, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11593-7_1
5. BLUM, Christian, ROLI, Andrea. 2003. Metaheuristics in combinatorial optimization: Overview and conceptual comparison. *ACM Comput. Surv*. 35, 3. 2003, pp. 268-308. DOI:https://doi.org/10.1145/937503.937505
6. CRĂCIUN, Cerasella. *Metode şi tehnici de cercetare*. Bucureşti: Editura Universitară, 2015. doi:10.5682/9786062803568.
7. IOAN-FRANC, Valeriu, RISTEA, Ana-Lucia. *Metode şi strategii de cercetare în ştiinţele socio-umane*. 2009
8. MYERS, David G. *Social psychology*. New York: McGraw-Hill, 2010.
9. POPA, Lăcrămioara. *Metodologia cercetării ştiinţifice şi managementul proiectului de cercetare*.
10. SANDU, Antonio. *Metode de cercetare în ştiinţa comunicării*. Iaşi: Lumen, 2012.
11. SELA-SMITH, Sandy. Heuristic Research: A Review and Critique of Moustakas's Method. In: *Journal of Humanistic Psychology*, 2002, vol. 42, no. 3, pp. 53-88, doi:10.1177/0022167802423004.
12. WEST, William. *Beyond grounded theory: The use of a heuristic approach to qualitative research*. Counselling and Psychotheraphy Research. 2001. doi: 10.1080/14733140112331385168.

ABORDAREA PROCESULUI ISTORIC DIN PERSPECTIVA CONCEPTULUI DE MENTALITATE

CZU: 930.1

Cristina LAZARIUC

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

APPROACHING THE HISTORICAL PROCESS FROM THE PERSPECTIVE OF THE MENTALITY CONCEPT

As a result of researching the conditions for establishing the theoretical-methodological framework of the mentality concept and its diversity of meanings and specific defining aspects, we find that the multidisciplinary nature of approaches that have coagulated over time presents the phenomenon of collective mentality in its evolution from its pejorative connotation of „primitive psychism" to that of "dynamic and living synthesis of each society in which cultural specificity is included and civilizations are defined". This article aims to approach the mentality from a historical perspective, analyzing the place of the collective mentality in history, as well as the role of the mentality in investigating the historical past, starting from the research perspectives that were launched in one of the most important epistemological project of the twentieth century - the history of mentalities.

Keywords: *history of mentalities, total history, imaginary, mental representations, mental framework.*

Epoca contemporană reprezintă o perioadă de tranziţie şi de „anarhie", deoarece ideile trecutului, deşi sunt bulversate, rămân încă foarte puternice, iar cele care trebuie să le înlocuiască sunt doar în curs de cristalizare şi consolidare. Epoca actuală constituie unul dintre momentele critice, în care gândirea umanităţii se află în proces transformare, de depăşire a conştiinţelor locale şi naţionale spre o conştiinţă globală. Unul din factorii fundamentali care stau la baza acestei transformări este specificul problemelor cu care se confruntă actualmente omenirea, care demult nu mai comportă un caracter naţional, ci unul global şi, drept urmare, necesită răspunsuri şi acţiuni globale, prin anularea de sine şi coparticiparea activă la reformarea şi dezvoltarea comunităţii. Un alt factor esenţial este crearea unor condiţii de existenţă şi de gândire complet noi, generate de evoluţia accelerată a societăţii informaţionale şi, mai nou, a celei bazate pe cunoaştere. Gradul de fezabilitate al acestui proces de metamorfoză este determinat de modul de percepere a realităţii şi de raportare faţă realităţile trăite al fiecărei colectivităţi. Cercetarea mentalităţilor colective reprezintă, astfel, un pas esenţial în reconstituirea trecutului, în înţelegerea lumii contemporane, a mecanismu-

lui de funcţionare a acesteia, care va permite, în cele din urmă, proiectarea viitorului, în încercarea de a o transforma.

Astfel, în cele ce urmează, ne propunem realizarea unei analize a specificului abordării procesului istoric din perspectiva conceptului de *mentalitate*, prin parcurgerea istoriei instituționale a unuia dintre cele mai importante proiecte epistemologice ale secolului al XX-lea (*istoria mentalităților)*, ce a încurajat generații de cercetători din întreaga lume să realizeze o abordare inter- şi pluridisciplinară asupra problemei mentalității colective, din perspectiva imaginarului colectiv şi reprezentărilor sociale, ceea ce determinat, în cele din urmă, evoluția conceptului de mentalitate de la conotația sa peiorativă de *psihism primitiv* la cea de „sinteza dinamică şi vie a fiecărei societăți în care se include specificitatea culturală şi se definesc civilizațiile".

Anii '30 ai secolului XX sunt marcați de primele încercări reuşite de instituționalizare a unei noi orientări, şi anume – *istoria mentalităților*. În această perioadă *mentalitatea* este abordată mai mult dintr-o perspectivă istorică, analizându-se locul pe care îl are *mentalitatea* sau *mentalul colectiv* în istorie, precum şi rolul mentalității în investigarea trecutului istoric. *Istoria mentalităților* s-a afirmat în cadrul vigurosului curent din istoriografia contemporană denumit, în mod curent, Şcoala de la Annales, după revista pe care au lansat-o **L. Febvre** şi **M. Bloch**, la 15 ianuarie 1929. Aceştia au pledat pentru investigații care s-au aprofundat şi îmbogățit prin problematici şi noțiuni (*utilaj mental, climat mental*) menite să deschidă calea cercetărilor către modul în care oamenii gândesc, imaginează, acționează şi se integrează în comunități. De asemenea, L. Febvre şi M. Bloch au criticat abordarea *faptului istoric* autonom, pledând pentru o studiere complexă a faptelor oamenilor, care, după afirmațiile lui M.Bloch, „sunt esențialmente fenomene foarte delicate, iar pentru a le înțelege cu adevărat este necesară o mare finețe a limbajului" [1, p. 12-13]. La rândul său, L. Febvre a reiterat că istoria trebuie să se ocupe de oameni. El considera: „Istoria — ştiință a omului, ştiință a trecutului uman, şi nu ştiință a lucrurilor sau a conceptelor [...] şi atunci faptele, da, sunt fapte umane; îndatorirea istoricului este să regăsească oamenii care le-au trăit şi cei care, mai târziu, s-au instalat în ele cu toate ideile lor pentru a le interpreta" [2, p. 3-5]. Astfel, Febvre îndemna să fie constituită o „nouă" istorie, care să aibă ca scop nu reconstituirea faptelor, ci redescoperirea oamenilor, prin intermediul faptelor.

În acest sens, trebuie remarcată complexitatea conceptului de *mentalitate* evidențiată în cadrul divergențelor existente între înşişi promotorii acestui termen. Pe de o parte, **L. Febvre**, în studiul *istoriei mentalității*, pune un accent deosebit pe *psihologia istorică*, orientându-se spre descrierea *universului mental* în care s-au manifestat şi au evoluat personalitățile istorice. Pentru Febvre, termenul „mentalitate" desemnează sistemul de reprezentări specifice unei epoci, un ansamblu de categorii ale sensibilității, expresiilor şi ale conceptualizărilor, plasând accentul pe colectiv şi afirmând că istoria mentalității este rezultatul interacțiunii permanente dintre gândirea individuală şi mediul social, în care trăieşte individul, căci „în consecință, omul trăieşte în societate". Pe de altă parte, **M. Bloch** propune o altă abordare a *mentalității*, fiind inspirat de *sociologia durkheimiană* şi *antropologie*, fără a nega totuşi aportul *psihologiei*.

Astfel, autorul este preocupat preponderent de practicile colective, simbolice, *reprezentările mentale inconştiente* ale diferitelor grupuri sociale.

Cea de a doua generaţie a Şcolii Analelor, reprezentantă în special de **F. Braudel**, a manifestat o preferinţă pentru aspectele socioeconomice. F. Braudel pune bazele unei istorii experimentale, deschise spre noi subiecte istorice: de la climă la alimentaţie, de la gen la viaţa privată, direcţionând cercetarea spre o *istorie totală*, un loc aparte revenindu-i *antropologiei, psihologiei istorice*, dar mai cu seamă *mentalităţilor*. În viziunea sa, fiecare epocă este însufleţită de o anumită mentalitate colectivă dominantă, care „penetrează întreaga masă a societăţii şi dictează atitudinile, orientează opţiunile, înrădăcinează prejudecăţile, înclină într-o parte sau alta mişcările unei societăţi" [3, p. 55]. Astfel, *istoria totală* este definită de **R. Aron** ca fiind „o istorie a oamenilor, în multitudinea activităţilor lor, de la felul lor de a se îmbrăca şi de a face schimb până la felul lor de a se ruga", căci privilegiul istoriei este că „ea studiază fiinţe care au gândit şi a căror viaţă sau conduită vrea să o regândească" [4, p. 67]. În aceeaşi ordine de idei, **P. Veyne** susţinea că „în zilele noastre istoria şi-a anexat demografia, economia, mentalităţile şi năzuieşte să devină o istorie totală" [5, p. 76]. Fiecare istoric, susţine Veyne, este implicit şi un filosof, pentru că el trebuie să decidă cui îi va da prioritate: categoriilor sociale, naţiunilor, relaţiilor politice, materiale şi imaginare. Deci, din anii '60 ai secolului al XX-lea s-a impus modelul că *istoria mentalităţilor* ar fi trebuit să fie un fel de *istorie totală*, care să sondeze *conştientul*, dar şi *inconştientul*, *conjuncturile*, dar şi *structurile perene*, elitarul, dar şi *popularul*, *comportamentele violente*, *credinţele stabile*, dar şi *metamorfozele lor*. Ea trebuie să se înrădăcineze pe teren social şi să se ocupe de *simboluri, credinţe şi practici colective* 6, p. 28].

Ideea cercetării unei *istorii totale* a fost acceptată şi promovată, atât de reprezentanţii generaţiei a doua, cât şi de reprezentanţii celei *de-a treia generaţii ale Şcolii Analelor*, dintre care-i menţionăm: **J. Le Goff, M. Vovelle** şi **F. Lebrun.** În concepţia lui **J. Le Goff,** mentalitatea include „visele, simbolurile, imaginile, de o manieră mai generală reprezentările", iar valorile reprezintă „nucleul dur al mentalităţilor". La rândul său, istoricul francez, **G.Duby,** menţionează că „o societate nu se explică numai prin fundamentele sale economice, ci şi prin reprezentările pe care şi le face despre sine". În această ordine de idei, istoricul propune realizarea unui studiu al modelelor culturale, al sistemului de valori dintr-o colectivitate sau societate, pentru a înţelege cum evoluează viziunea oamenilor despre realitate, despre social. Mentalul colectiv are la suprafaţă emoţii trecătoare, spre profunzimi structuri mentale mai stabile, iar în profunzime cadrele cele mai rezistente la schimbare.

Alături de reprezentanţii Şcolii de la Analles, o contribuţie semnificativă în tratarea conceptului de *mentalitate* o au cercetătorii din Germania. Astfel, în viziunea lui **P. Dinzelbacher,** mentalitatea reprezintă ansamblul modalităţilor şi conţinuturilor gândirii şi simţirii, caracteristice unei anumite colectivităţi într-o anumită perioadă de timp, care se manifestă în conduite [7, p. 12-13]. Meritul reprezentanţilor istoriografiei franceze şi germane constă în fondarea noilor perspective în studierea problemei mentalităţii, prin explorarea aspectelor culturii orale şi dezvoltarea culturii scrise; prin

studierea mentalităţii unui grup al populaţiei, a familiei. În acest sens, evidenţiem contribuţiile lui: **R. Mandrou** în studiul mentalităţilor; **J. Le Goff** în analiza imaginarului; **R. Hennion** în abordarea istoriei vieţii private şi ale lui **H. Ahrweulwer** în abordarea problemei identităţii şi alterităţii.

Problema mentalităţilor şi a tratării istoriei prin prisma acestora a fost abordată şi în istoriografia rusă, de către cercetătorii contemporani, din URSS şi Federaţia Rusă, dintre care merită a fi nominalizaţi: **A. Gurevici**, **Iu. Bessmertnâi**, **L. N. Puşkariov**, **I.C. Pantin**, **N. Zabelina**, **A. Metelev** şi **E. Hromova**. În viziunea lui **L.N. Puşkariov**, mentalitatea reprezintă ansamblul obişnuinţelor/deprinderilor intelectuale, credinţelor, reprezentărilor psihice caracteristice pentru o comunitate sau un grup de oameni; totalitatea modelelor de comportament, gândire, prejudecăţi morale [8, p. 160]. La rândul său, **I.C. Pantin** concepe mentalitatea ca o expresie a destinelor istorice ale unei ţări la nivel de cultură a poporului, privită ca o unitate a problemelor istorice şi a modalităţilor de a le rezolva, înrădăcinată în conştiinţa naţională, în stereotipurile culturale. Autorul concluzionează că mentalitatea este o memorie specifică poporului despre trecut, determinanta psihologică a comportamentului milioanelor de oameni ce sunt fideli „codului" lor istoric format în diferite circumstanţe, fără a exclude circumstanţele catastrofale.

Ideile în interiorul Şcolii Analelor au avut un ecou în întreaga Europă, respectiv şi în România. Astfel, pentru istoriografia românească interbelică un rol important în abordarea problemei mentalităţilor l-au avut istoricii români **A.D. Xenopol** şi **N. Iorga**, care de asemenea erau adepţii studierii istoriei prin prisma mentalităţii, pornind de la faptul că istoria este o ştiinţă care se ocupă cu fenomenele sufleteşti sau psihice, adică cu ceea ce s-a petrecut în sufletele oamenilor de odinioară, pentru că au fost ele însele mânate de dorinţe, pe care şi le-au îndeplinit sau nu, zbuciumate de scopuri, pentru care au luptat, chinuite de probleme, pe care au reuşit sau nu să le rezolve. De asemenea, un merit deosebit în promovarea mentalităţii ca „factor determinant al istoriei" aparţine lui **D. Drăghicescu**, care la începutul secolului al XX-lea susţinea că, pe lângă condiţiile geografice, „istoria unui neam va fi în toate epocile un fel de rezultantă pe diagonală a acestor două puteri: caracterul şi mentalitatea lui" [9, p. 58-59].

În perioada postbelică, studii relevante în domeniul istoriei mentalităţilor au fost întreprinse de următoarele personalităţi ale spaţiului românesc: **T. Pompiliu, Al. Duţu, L. Boia, Al. Zub şi D. Ungureanu.** Al. Duţu susţinea că istoria mentalităţilor nu poate fi făcută fără a o lega puternic de istoria sistemelor culturale, a sistemelor de credinţe, de valori, de echipamentul mental unde au fost elaborate, au trăit şi evoluat. În viziunea sa, istoria mentalităţilor îşi păstrează originalitatea datorită „deschiderii spre pluridisciplinaritate şi melanjului echilibrat între istoria gândirii, cea a afectivităţii şi istoria societăţii" [2, p.12-15]. Din această perspectivă, **Turliuc** [10, p.36-38] reia semnificaţia lui Duţu, susţinând că mentalitatea colectivă reprezintă un echilibru între dispoziţiile intelectuale şi cele afective, un anumit raport între conştiinţa colectivă şi inconştientul colectiv. La rândul său**,** preocupat îndeosebi de istoria ideilor şi a

imaginarului, **L. Boia**, a demontat teza adevărului unic, relevând rolul pe care îl joacă imaginarul ca dimensiune constitutivă a discursului istoric. Un alt istoric român ce pledează pentru o nouă tratare a istoriei este **Ştefan Lemny**, care susţine că „interesul pentru mentalităţi n-a răspuns unei „mode trecătoare", ci unei reale curiozităţi de cunoaştere a istoriei din însăşi culisele ei sufleteşti", accentuând faptul că: „Istoria ne-a vorbit până acum de bătălii, voievozi, lupte diplomatice, lăsând în umbră viaţa intimă a oamenilor" [11, p. 5-7]. Pornind de aici, istoricul român argumentează necesitatea reîntoarcerii la sensibilitatea oamenilor şi la inteligenţa lor, cele care „ne descifrează însuşi sensul istoriei".

Actualmente, în spaţiul românesc, mentalitatea este studiată în două centre de bază, şi anume: în cel de la Iaşi, având ca reprezentant principal pe **A. F. Platon**, şi în şcoala de la Cluj-Napoca, fondată de **T. Nicoară** şi **S. Nicoară**. Analizând conceptul de mentalitate, aceştia constată că fiecare grup social şi-a „fabricat" imagini, exaltând rolul său istoric în societatea globală, şi-a „sondat" trecutul şi şi-a proiectat viitorul, şi-a exprimat idealuri specifice, adică s-a definit prin intermediul acestor reprezentări [6, p. 65]. De menţionat este faptul că contribuţiile cercetătorilor nominalizaţi nu se limitează aici, aceştia continuându-şi direcţia abordării istoriei românilor prin prisma mentalităţilor, care deschid noi perspective de cercetare, atât în România, cât şi în afara hotarelor ei. Totodată, în ultimele două decenii, pe scena cercetării academice a imaginarului, atestăm prezenţa constantă a lui **C. Braga**, atât în spaţiul românesc, cât şi în cel din străinătate. Convingerea fermă a criticului este că istoria internă a unei opere trebuie să fie determinată de istoria internă a mentalităţii poetice, de evoluţia categoriilor abisale care determină mutaţiile de perspectivă ale conştiinţei. În viziunea sa, *imaginarul istoric* oferă un bilanţ şi o sinteză inovatoare ale principalelor reprezentări ale istoriei.

În ceea ce priveşte cercetările realizate în Republica Moldova, în raport cu problema mentalităţilor, constatăm că acestea, de asemenea, comportă un caracter interdisciplinar, în cadrul cărora un rol deosebit îl au *istoricii*: **V. Bârlădeanu**, care lansează studii ample legate de mentalitatea societăţilor în tranziţie; **A. Felea**, care studiază specificul mentalităţilor urbane, a atitudinilor sociale faţă de viaţă şi moarte; **L.D. Cojocari**, ce studiază istoria memoralistică; *politologii*: **V. Saca**, care analizează paradoxurile mentalităţii şi comportamentului din societatea moldovenească ce afectează mai mult sau mai puţin toate componentele procesului democratic; şi *psihologii:* **M. Şleahtiţchi,** care abordează fenomenul mentalităţilor colective prin prisma triadei: valori, lideri, reprezentări sociale.

În concluzie, *mentalitatea* reprezintă produsul dezvoltării istoriei de durată, fiind un sistem ce cuprinde toate formele de manifestare a conştientului şi subconştientului unei colectivităţi, care din anii '60 ai secolului al XX-lea a devenit o prioritate a istoricilor noului curent din majoritatea statelor, ce realizează studiul raportului dialectic între condiţiile obiective ale vieţii oamenilor şi modul în care ei şi le povestesc şi, chiar, le trăiesc. Cu alte cuvinte, *istoria mentalităţilor* şi-a asumat ca obiectiv reconstituirea comportamentelor, a expresiilor care se traduc în concepţiile asupra lumii,

sensibilităţile colective, reprezentări şi imagini, mituri şi valori, recunoscute sau doar subînţelese de către grupuri sau de către întreaga societate. *Istoria mentalităţilor* are incontestabil meritul umanizării istoriei, prin faptul că a evidenţiat legăturile efective dintre trecut şi prezent şi a reliefat rolul reprezentărilor mentale în viaţa omenirii. Astăzi istoricii mentalităţilor pun problema articulaţiilor dintre opţiuni intelectuale şi poziţii sociale la nivelul segmentelor sociale bine delimitate, dar şi la nivelul individual. Ajungem, astfel, la o nouă istorie care nu explică totul, dar care dezvăluie aspecte nebănuite din viaţa predecesorilor şi, prin comparaţie, din viaţa noastră, având drept obiect nu realul, ci modurile în care oamenii îl gândesc şi îl transpun. Drept rezultat, cele mai recente perspective din domeniul discursului istoric şi antropologic se referă la promovarea unei imagini novatoare şi globale asupra trecutului, având în vedere modurile în care oamenii percep lumea înconjurătoare, cum se văd ei înşişi, pe ceilalţi, precum şi sistemul de valori în funcţie de care îşi modelează atitudini, comportamente, reacţii, într-un cuvânt, paradigma mentală specifică unui anumit timp istoric.

Aşadar, este cert faptul că viaţa noastră, definită prin cele trei dimensiuni ale timpului, trecut, prezent şi viitor, nu poate să existe în afara *mentalităţii şi imaginarului*, ele sunt cele care ne permit perceperea *reprezentărilor umane*, a realităţii în care individul există. La ora actuală, nu este uşor de a prevedea fezabilitatea procesului de transformare a gândirii umanităţii în raport cu realităţile imediate, a procesului complex şi contradictoriu de maturizare spirituală a omenirii, ce poate rezulta, într-o bună zi, prin înlocuirea stării de oscilaţie a omului contemporan, cu certitudinea identificării unei stări de echilibru cu sine şi cu întregul Univers. Pe ce idei fundamentale se vor clădi societăţile ce vor urma încă nu ştim, dar constatăm cu încredere că organizarea lor se va baza pe o putere „nouă", suverana epocii contemporane: puterea *mentalităţii colective*.

Referinţe:

1. BLOCH, M. *Pledoarie pentru istorie*. Cluj-Napoca: Tribuna, 2006.
2. DUŢU, A. *Dimensiunea umană a istoriei*. Bucureşti: Meridiane, 1986.
3. BRAUDEL, F. *Gramatica civilizaţiilor*. Bucureşti: Meridiane, 1994.
4. ARON, R. *Introducere în filosofia istoriei*. Bucureşti: Humanitas, 1997.
5. VEYNE, P. *Cum se scrie istoria*. Bucureşti: Meridiane, 1999.
6. NICOARĂ, S. *Mentalităţi colective. Imaginarul social, istoria în durată lungă*. Cluj-Napoca, 2009.
7. PLATON, Al. F. *Societate şi mentalităţi în Europa medievală*. Iaşi: Universităţii „Al.I. Cuza", 2000.
8. ПУШКАРЕВ, Л.Н. Что такое менталитет? Историографические заметки. В: *Отечественная история*. Москова, 1995, № 3, сс. 158-166.
9. DRĂGHICESCU, D. *Din psihologia poporului român*. Bucureşti: Albatros, 1996.
10. TURLIUC, M.N. *Imaginar, identitate şi reprezentări sociale: imaginea elementului alogen în mentalul colectiv românesc*. Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2004.
11. LEMNY, Şt. *Sensibilitate şi istorie în secolul XVIII românesc.* Bucureşti: Polirom, 2017.

ROLUL DE MEDIATOR AL LUI ANTIOH CANTEMIR ÎN RAPORTURILE POLONO-OTOMANE ÎN TIMPUL ÎNCHEIERII PĂCII DE LA KARLOWITZ DIN 1699

CZU: 94:327(560-44:438)"1699"

Ludmila MALAI

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

ANTIOH CANTEMIR'S MEDIATOR ROLE IN THE POLISH-OTTOMAN RELATIONS DURING THE END OF THE PEACE FROM THE KARLOWITZ, IN THE 1699th YEAR

The complex approach of this subject is realized from the perspective of the impact of the international political relations on the political and legal status of the Country of Moldova at a time when its freedom of action, was limited, and its status was one of object rather than one of subject, in these relations. The events described in this study imposed the rulers of the Ottoman Empire to use Moldovan lords or their advisers in various political or even administrative missions or actions, as in the case of Antioch Cantemir. From this perspective, reflecting the role that Moldovan lords and advisers, played in the increasingly complex system of international political relations, becomes extremely important and relevant from the today's perspective, when the same limited possibilities, require connection to a mainstream and service for a specific purpose.

Keywords: *Moldavia, Rzeczpospolita, Ottoman Empire, Karlowitz 1699.*

Tema propusă are o importanță majoră pentru reliefarea impactului pe care l-a avut schimbarea raportului de forțe internaționale în spațiul central şi sud-est european asupra statutului politico-juridic al Țărilor Române în general şi pentru Țara Moldovei în special.

Evenimentele petrecute în preajma semnării păcii de la Karlowitz din 1699 se încadrează într-o perioadă istorică de mare importanță pentru întreaga regiune. Limitele cronologice se referă şi ele la câteva momente distincte ale acestei perioade. Pe de o parte este vorba de moartea regelui Poloniei, Jan III Sobieski şi sfârşitul fazei active a politicii poloneze în Țara Moldovei. Aceste evenimente le-au succedat pe cele care s-au derulat în perioada imediat următoare cu impact major asupra situației din zonă: bătălia de la Zenta din 1697 şi Pacea de la Karlowitz din 1699 [1].

Jan III Sobieski a ocupat partea de nord a Moldovei, eveniment produs mai degrabă în anul 1686, pe segmentul Neamț-Soroca, iar eliberarea acestui teritoriu şi re-

integrarea în Țara Moldovei s-a produs anume în urma semnării păcii de la Karlowitz. În locul Cameniței, ocupate de turci în 1672, polonezii au cedat vasalului Imperiului Otoman, adică Moldovei, teritoriul ocupat în urma campaniilor lui Jan III Sobieski.

Anume din această cauză, abordarea statutului Moldovei din acea perioadă necesită o nuanțare mult mai atentă. Precedentul Cameniței şi retrocedării acesteia către polonezi în 1699 va avea o repercusiune directă asupra teritoriului Țării Moldovei în perioada următoare, când otomanii, având nevoie de un cap de pod în această parte a Europei, vor transforma ținutul Hotin în raia turcească. Prin urmare, neavând posibilitatea să supravegheze mai bine zona, otomanii au jertfit cu interesele Moldovei, subordonându-şi direct o parte din teritoriul acesteia şi anexându-i teritorii importante şi deposedându-i pe foştii stăpâni de moşiile de acolo. În acest caz, retrocedarea acestor moşii către moştenitorii de drept se va produce doar după 1806, când acest spațiu a intrat inițial temporar sub stăpânirea Țării Moldovei, iar mai apoi direct a fost inclus în componența Imperiului Rus împreună cu întregul spațiu pruto-nistrean, în jos şi până la Marea Neagră [2].

Mai mulți factori au contribuit la cristalizarea unei noi realități geopolitice, care va influența situația politică a Țării Moldovei pentru următoarele secole. Aşadar, declinul evident al Rzeczpospolitei, după moartea lui Jan III Sobieski, în 1696, şi pierderea de către aceasta a statutului de mare putere, va fi cumulat cu însăşi transformarea imensului stat polono-lituanean într-un obiect al relațiilor politice internaționale. Această situație nu numai că nu le va permite polonezilor să se implice şi să trimită armate în Moldova, cum făcuse în perioada 1686-1691 Jan III Sobieski, cu scopul de a-l impune pe fiul său, Iacob, pe tronul Moldovei, dar teritoriul lor însuşi devenise ținta vecinilor. De partea cealaltă, statutul de mare putere la Dunărea de Jos va fi preluat, treptat, chiar dacă la început foarte timid, de noua forță europeană – Rusia. Imperiul Habsburgic, după pacea de la Karlowitz, a ajuns nemijlocit în apropierea Țării Moldovei, anexând Transilvania. Aceste acțiuni ale puterilor creştine vor fi urmate de riposta fermă a Imperiului Otoman, care în pofida înfrângerii de la Zenta în 1697, şi a păcii de la Passarowitz din 1718, va păstra încă cel puțin câteva decenii bune supremația în acest spațiu, iar cu prima ocazie, otomanii vor reveni în forță şi îşi vor recupera cel puțin o parte din pozițiii. Anume aceste evenimente vor avea un impact decisiv asupra situației politice internaționale atât a Țării Moldovei, cât şi a Țării Româneşti. Totuşi, dacă Țara Românească, unde în această perioadă domnea Constantin Brâncoveanu trecea printr-o perioadă de prosperitate, Țara Moldovei trece printr-o perioadă de instabilitate politică, ca urmare a marilor jocuri pe arena politică internațională [3].

În epoca respectivă, se poate constata o continuă degradare a situației din Rzeczpospolita, care pierde pozițiile de altădată şi este înlocuită pe arena politică internațională de alte puteri creştine, precum Imperiul Habsburgic şi Imperiul Rus. Perioada în cauză este pe departe de a fi una limpede. Imperiul Rus în această perioadă avea un interes major – să iasă la Marea Baltică. Încă la mijlocul secolului al XVI-lea, ruşii nu au ezitat să intre în război împotriva Suediei şi să pretindă ieşirea la Marea Baltică. În caz de succes, Imperiul Rus ar fi devenit în sfârşit parte componentă a comerțului

din bazinul baltic, în primul rând, aducătoare de mari beneficii materiale. Începutul Războiului Nordic (1700-1721) va influenţa şi situaţia din Ţara Moldovei. Urmarea firească a interdependenţei acestor factori, va fi mai târziu şi Bătălia de la Poltava din 1709, campania de la Prut a lui Petru cel Mare, şi aventura lui Dimitrie Cantemir de a se folosi de acest război în interes de familie, urmat de exilul său şi nu în ultimul rând Războiul Ruso-Turc 1710-1713 [4], în care Rusia a fost învinsă şi care a arătat în principiu şi limitele acesteia de manevră. Implicarea factorilor de decizie externi va fi urmată de un impact defavorabil Ţării Moldovei. Insuccesele coaliţiei antisuedeze în prima parte a Războiului Nordic va aprofunda criza politică din Rzeczpospolita, apariţia acolo a unei noi „confederaţii" (revolta unei părţi a armatei, revolta nobilimii se cheamă- rokosz). Prin urmare, limita de sus corespunde cu cea de-a doua domnie a lui Antioh Cantemir (1705-1707), după ce în prima domnie (1696-1700), avusese un rol extrem de important în procesul de restituire a Cameniţei către polonezi, dar şi de preluare înapoi a vechilor cetăţi moldoveneşti împreună cu un teritoriu întins care fusese sub supravegherea, mai degrabă, sub administrarea directă poloneză până în 1699.

Corespondenţa din epocă arată rolul extrem de important pe care Antioh Cantemir l-a jucat în derularea evenimentelor din 1699. Aşa la 6 mai, anul 1699 la Babadag, Hagi Iusuf paşa seraschier şi beilerbei de Oczakow îl anunţa pe Stanisław Jan Jabłonowski hatmanul Rzeczpospolita că a primit împuterniciri de a evacua Cameniţa, în vederea cedării acestui teritoriu părţii poloneze, întârzierile le punea pe seama incursiunilor tătăreşti, în aşa condiţii domnul Moldovei Antioh Cantemir aduce la cunoştinţă că va îndeplini cu plăcere misiunea de asistenţă în timpul evacuării forţelor turceşti din Cameniţa. Însă este obligat să aştepte adunarea tuturor oamenilor şi a carelor necesare evacuării cetăţii. În scrisoarea adresată polonezilor, la 8 mai 1699, ruga să se pună capăt stricăciunilor provocate localnicilor de tătari şi polonezi. În aceeaşi zi, Antioh Cantemir scria că misionarii turci ajung la Ţuţora pentru a rezolva problemele prizonierilor polonezi, că să-i aducă până la Nistru [5].

Problema evacuării Cameniţei se tegiversează din cauza lipsei animalelor de tracţiune (taurilor), anunţă caramanul Imperiului Otoman partea poloneză la data de 14 mai, iar la 15 mai comisarii Rzeczypospolitej îl anunţă pe Antioh Cantemir despre pregătirea de a intra în posesia Cameniţei odată cu evacuarea cetăţilor moldoveneşti de către armata regală, şi îi cerea grabnic să vină în suburbiile Cameniţei [6].

La data de 24 mai Antioh Cantemir raportează în corespondenţa către polonezi, două motive care împiedică evacuarea Cameniţei, şi anume atacul de către polonezi asupra trimişilor săi, care aveau cu ei mandat către Caraman paşa cu porunca din partea Înaltei Porţi de părăsire a cetăţii. Un alt motiv al întârzierii a constat în adunarea utilajului necesar părăsirii cetăţii, informând că boii şi carele sunt pregătite şi aşteaptă la Galaţi, iar deja la 2 iunie hatmanul Bogdan Lupu, într-o scrisoare către comisarii Rzeczpospolitej, vorbeşte despre motivele indicate de Antioh Cantemir mai sus, sperând că un nou firman al sultanului să accelereze procesul evacuării şi de îndeplinire a tratatului de pace de la Karlowitz. Confirmarea evacuării se regăseşte şi în memorialul lui Alexandru Mavrocordat, mare dragoman al Porţii, înmânat lui Stanisław Mateusz

Rzewuski starostele de Chełm, în care se vorbeşte că procesul are să se producă în mod paşnic şi liniştit cu eliminarea adversităților de ambele părți. Turcii vor trimite o oştire în număr de 500 de călăreți şi 500 de infanterişti sub conducerea lui Ibraim paşa în scopul asigurării logistice a operațiunii [7]. Pentru transportarea lucrurilor era prevăzut contingentul moldovenesc. Din acest motiv nu e necesară prezența mai multor forțe poloneze în preajma Cameniței [8].

La 15 iunie Stanisław Mateusz Rzewuski (starostele de Chelm), a fost în audiență la vizirul Imperiului Otoman, punându-se în discuție problema Cameniței. Turcii asigură că întârzierea evacuării se datorează ajungerii pea târzii a solului polon, aceştia aşteaptă firmanul sultanului cu porunca pornirii spre Camenița, la 19 iunie Antioh Cantemir scrie către Józef Bogusław Słuszka hatmanul de câmp lituanean, kasztelanul de Vilno, că a primit firmanul aşteptat cu porunca de a participa la evacuarea Cameniței, şi în zilele apropiate va pleca spre Camenița.

La 24 iunie comisarii polonezi au trimis scrisori către solii englezi şi olandezi, ca să grăbească ieşirea turcilor din Camenița, de asemenea, Antioh Cantemir la această dată a primit firmanul de la Înalta Poartă prin care i se porunceşte să plece spre Camenița, îşi exprimă speranța că în conformitate cu tratatul detaşamentele poloneze vor elibera cetățile moldoveneşti, ca urmare, deja la 27 iunie este aşteptat să îşi îndeplinească misiunea [9].

Comisarii polonezi, la 30 iunie 1699, informează senatorii despre caracterul cu două fețe ale turcilor, aceştia nu respectă promisiunile tratatului, aducând la cunoştință că singurul care contribuie la executarea rapidă a prevederilor tratatului cu Înalta Poartă este domnul Moldovei, deoarece s-a implicat deja a doua oară ca mediator în relațiile turco-poloneze, la 1 iulie aceştia îl roagă pe Antioh Cantemir să vină în Camenița, la 8 iulie domnitorul promite, că va ajunge la Nistru, şi va trimite scrisorile comisarilor către S.M. Rzewuski [10].

Solii polonezi la 21 iulie anunță că în Camenița turcii au terminat pregătirile pentru evacuarea tunurilor şi a altor ustensile, iar podul pe Nistru are să fie dat pentru folosire în câteva zile. Au fost adunate animale de tracțiune necesare pentru evacuarea Cameniței.

La 9 august în adresarea lui Michał Radziejowski către Caraman paşa, îl asigură că acum nu mai sunt niciun fel de dificultăți pentru a începe evacuarea Cameniței de către armata turcească şi a cetăților moldoveneşti ocupate de detaşamentele poloneze, astfel la 30 august 1699 Caraman paşa declară – „Am trimis ferman către domnul Moldovei ca să pregătească oameni pentru preluarea cetăților moldoveneşti “, şi cheile cetății au fost în sfârşit predate comisarilor polonezi la 21 septembrie 1699 [11].

Prin urmare, domnul Moldovei din această perioadă, Antioh Cantemir, fiul lui Constantin Cantemir şi fratele ilustrului om de cultură Dimitrie Cantemir, a jucat un rol important în relațiile polono-otomane din acestă perioadă. Atât Rzeczpospolita, cât şi Imperiul Otoman s-au folosit de serviciile lui pentru a stabili noua ordine în regiune. În acest context, se profila şi un nou rol al domnilor români – cel de mijlocitor în relațiile dintre marile puteri. Noua conjunctură politică internațională impunea şi un

nou rol pentru domnii Moldovei. Cu toate că importanța lor pe arena politică internațională a căzut cu mult în comparație cu perioadele anterioare, totuşi acțiunile lor au creat premisele necesare pentru menținerea ființei statale în aceste timpuri extrem de complicate.

Referințe:

1. Despre aflarea Podoliei în componența Imperiului Otoman vezi: KOŁODZIEJCZYK, Dariusz. *Podole pod panowaniem tureckim. Ejalet Kamieniecki 1672-1699*. Warszawa, 1994.
2. A se vedea tratatele polono-otomane în: KOŁODZIEJCZYK, Dariusz. *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th century).* An Annotated Edition of Ahdnames and Other Documents. Leiden, 2000.
3. CIOBANU, Veniamin. *Românii în politica est-central europeană, 1648-1711*.
4. АРТАМОНОВ, Владимир. *Турецко русская война 1710-1713*. Москва, 2019.
5. CONSTANTINOV, V. Documente privitoare la istoria românilor în ediții documentare poloneze recente (II). În: *Anuarul Institutului de Istorie*, VI (2017), pp. 112-121.
6. *Ibidem*, p.114.
7. *Ibidem*, p.116
8. *Ibidem*, p.117.
9. *Ibidem*, pp.117-118.
10. *Ibidem*, p.119.
11. *Ibidem*, p.120.

FANTASTICUL ÎN POEZIA LUI ANATOL EMILIAN BACONSKY

CZU: 821.135.1-1.09

Alina MANOLI

Şcoala Doctorală de Studii Lingvistice şi Literare,
Universitatea de Stat din Moldova

LE FANTASTIQUE DANS LA POÉSIE D'ANATOL EMILIAN BACONSKY

E. Baconsky est l'un des représentants les plus précieux de la génération de la résurrection du lyrisme, sa poésie regorge de possibilités d'interprétation du sens, dans des univers fabuleux qui méritent d'être compris. Les principales qualités du fantastique sont l'incohérence de l'univers poétique, le jeu de la rupture des relations dans la structure de la création et la tension des sentiments existentiels. L'auteur dans ses œuvres a la capacité de tenir en suspens et de maintenir une réalité étrange, à partir de laquelle des histoires et des enseignements peuvent être déduits. Les structures labyrinthiques actuelles et l'atmosphère terrifiante dédiée à cette époque, présentées à l'aide de symboles mythologiques, à travers des contextes stylisés et essentialisés, rassemblent et ressemblent au sens des mots et à ce qu'ils signifiaient.

Mots-clés: *la poésie, le fantastique, l'univers fabuleux, le symbole, une dualité de sens, Baconsky – le poète.*

A. E. Baconsky este unul dintre cei mai valoroşi reprezentanţi ai generaţiei resurecţiei lirismului, alături de Nicolae Labiş, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Ana Blandiana, Cezar Baltag ş.a. Scriitorul face parte din strălucita generaţie a şaizeciştilor, care a configurat poezia românească postbelică, depăşind contextul proletcultist. A debutat sub zodia avangardei, ca mai apoi, la începutul anilor 50, să se poziţioneze conformist, mimând versificaţia proletcultistă. Apoi, a renunţat la literatura angajată, apelând la poezia dezideologizată a naturii şi a meditaţiei melancolice cu versuri de ţinută rafinată, ca în cele din urmă să treacă la o opoziţie făţişă, denunţând sistemul inuman în volumele *Fluxul memoriei* (1957) şi *Cadavre în vid* (1969).

Poetica sa abundă în posibilităţi de interpretare a sensului, în universuri fabuloase ce merită a fi deslușite şi are, totodată, un vers muzical şi o viziune clar conturată asupra artei şi lumii.

Conform *Dicţionarului de teorie literară*, „cuvântul FANTASTIC vine din limba franceză *fantastique*, în latină *fantasticus,* în greacă *phantastikos* – ceea ce înseamnă «*imaginat*». Este o categorie estetică ce reprezintă un mod specific de raportare la

existenţă, cuprinzând ceea ce este propriu fanteziei, închipuirii, creat de imaginaţie şi, prin urmare, ireal, himeric, fantasmagoric, incredibil, fictiv" [1, p. 365].

Poate fi privit ca un mod de reflectare a lumii prin folosirea de elemente neverosimile, care au totuşi legătură cu realitatea. Trăsătura dominantă a fantasticului este ezitarea, atât personajul, cât şi cititorul oscilează între a da faptelor o explicaţie naturală şi una supranaturală.

Pe parcursul lecturii operei lui A.E. Baconsky, am identificat multe realităţi ce ţin de această categorie estetică, atât în proză, cât şi în poeziile sale. Principalele expresii ale fantasticului sunt incoerenţa universului poetic, jocul de ruptură al raporturilor în structura creaţiei şi tensiunea trăirilor existenţiale.

Roman Jakobson insista, în lucrările sale, asupra ambiguităţii constitutive a mesajului poetic, arătând că limbajul simbolic specific operelor literare este, prin chiar structura sa intimă, un limbaj cu sensuri multiple. Or, simbolul este puntea spre lumile fabuloase în lirica lui Baconsky. Simbolul duce dincolo de semnificaţie, ţinând de interpretare, este încărcat de afectivitate şi dinamism. Astfel, ne vom axa pe sistemele de coduri în analiza literaturii care ne preocupă, pe semnul lingvistic.

În *Dicţionarul de simboluri (mituri, vise, obiceiuri etc.)*, autorii stipulează „cuvintele sunt indispensabile pentru a sugera sensul unui simbol, dar nu pot exprima întreaga valoare". Sensul devine mai neclar pe măsură ce crezi că l-ai înţeles, cum spunea Georges Guervitch „simbolurile dezvăluie învăluind şi învăluie dezvăluind" [2, p. 24].

Am luat spre interpretare şi decodare simbolică poezia „Desen" a lui A.E. Baconsky. La o primă lectură, textul prezintă stările interioare ale eului liric, acesta îşi confesează în mod direct stările sufleteşti şi emoţiile prin intermediul resurselor expresive. Astfel este conturat un univers de mare forţă sugestivă ce vizează sensibilitatea cititorului.

Analiza cuvintelor-simbol însă devine un intermediar între natură, tema textului, cu „frământarea sufletească, idei desprinse din simbolistică". Aceasta conferă cu o altă dimensiune poemului, pe lângă plăcerea de a privi afară şi starea de uimire pe care o simte eul liric, este sesizabilă şi o nedumerire, o nelinişte provocată de falsitate şi rătăcire, debusolare a vocii auctoriale.

Îmi place să privesc afară./ – Când au căzut aceste frunze? – frunza este simbolul gândirii, demnităţii, nobleţei sufletului, cutezanţei, geniului. Este locul conectării maxime a energiei psihice. Se intercalează starea de admiraţie şi regăsire cu nedumerirea, cu tendinţa de a se apropia de natură, însă căderea acestor frunze ar fi o piedică. *Şi arborii se scuturară,/ Şi-n vizuini adânci, ascunse./ Stau vulpi roşcate. Stoluri, salbe/* – vulpea simbolizează încarnarea şireteniei, falsităţii, prefăcătoriei, linguşelii, egoismului, vicleniei. Ocupă o poziţie periferică în mitologia românească. Simbolul enunţat determină incertitudinea contemplatorului, prin „vulpile roşcate" ascunse în locurile tainice se explică teama şi neliniştea acestuia. *Peste pădure nori de ceaţă/* – pădurea ca simbol este asociat templului natural, freneziei şi exuberanţei vieţii, dar şi spaimelor, pericolelor, rătăcirilor, chiar şi morţii. E un loc intermediar între lumea de

aici şi cea de dincolo. Totodată, poate fi interpretat ca loc de repaos şi adăpost, asociat casei, pântecului matern.

Interpretarea acestui simbol atestă o lipsă de speranţă, însuşi locul care ar trebui să fie plin de armonie apare derutant prin nori, prin ceaţă, mărind neliniştea celui care priveşte aceste semne.

Norul se prezintă ca simbol ambivalent care întunecă soarele, dar este în acelaşi timp şi sursa ploii fertilizante. Se asociază materiei prime şi nediferenţiate, ceţii primordiale. Norii devin fantomatici prinşi ca un păienjeniş de copacii goi şi conturează imaginea terestră ce se scufundă în hău.

Ca nişte zburătoare albe/ Plutind de vârfuri se agaţă./ Negru pământul se arată/ Pe câmpuri vântul iar adoarme./ Pământul – în raport cu cerul are semnificaţie negativă, în timp ce cu apa reprezintă un pol pozitiv. Fiind o stihie a fecundităţii şi regenerării, în text pierde această proprietate prin coloristica sa. Negrul este culoarea celeilalte lumi, rece, negativ, fiind o contraculoare a oricărei culori capătă o caracteristică a teluricului.

Vântul este un agent şi principiu activ, fecundant şi transformator al lumii. În tradiţia română vântul e sfânt, menit să răcorească pământul. Faptul că adoarme şi lasă să se audă o armă aducătoare de moarte decade din semnificaţia de mai sus, fiind cel care nu poate transforma soarta căprioarei.

*O ciută (*simbol al inocenţei*) cade fulgerată/ De trăsnetele unei arme./ Şi liniştea cu-aripi uşoare*,/ – aripa este o metonimie a zborului, elevaţiei, rapidităţii, uşurinţei, imponderabilităţii, transcenderii realului, năzuinţei spre ideal. Semnifică în poezie şi eliberarea.

Prin mii de pori respiră-n toamnă./ – anotimp al declinului vieţii, asociat apusului, tărâmul spre care se îndreaptă soarele obosit în urma cursei sale diurne. Tristeţea subînţeleasă aici devine copleşitoare redată şi de o stare de calm a aripilor printr-un mesaj secret din alte lumi.

Doar plopii mistuiţi în zare/ – plop acest copac are în el ceva tainic datorită mai ales însuşirii frunzelor sale de a tremura chiar şi pe imp aparent liniştit [3]. Foşnetul mistuit creează un tablou de natură aşezat la intersecţia realului cu irealul.

Spre depărtare mă îndeamnă./ – Universul spiritului este proiectat spre exterior, iar figurile de stil prezente aduc mister tabloului descris.

Vom analiza şi poezia „Sebastian Brant” din volumul *Corabia lui Sebastian*, poezii şi antipoezii. Poezia abundă în simboluri şi imagini poetice ce poartă valoare gnoseologică, situând cititorul într-o stare de interogaţie, de căutare şi dobândire de noi cunoştinţe, idei ce i-ar putea modela atitudinile şi concepţiile despre viaţă şi sine. În poemul „Sebastian Brant” fiecare al treilea lexem vine să contureze o altă realitate. Sebastian Brant fiind una din personalităţile importante ale epocii respective. Sarabanda existenţială în care se află individul în oraşul occidental e respinsă ca un „dans” al derizoriului şi al artificialului. Conform *Dicţionarului de simboluri*, dansul este un limbaj dincoace de cuvânt, acolo unde cuvintele nu mai sunt sugestive, apare dansul. Observat ca o febră ce agită şi agonizează, prin acest proces poetul aspiră la

identificarea unității dintr-o dualitate temporală, celebrându-l pe Sebastian ca cel ce nu poate fi supus pieririi. Deoarece „structurarea dansului, ritmul său reprezintă scara prin intermediul căreia se realizează eliberarea” [4, p. 325], dansul nu e prezent doar ca acțiune, ci vine în tandem cu „formele alungite” care, la rândul lor, duc la imaginarea unui proces violent, dacă nu chiar sumbru.

Ulterior, întâlnim cuvântul „manechin” care este unul din simbolurile identificării omului cu o materie perisabilă, cu o persoană. *Dicționarul de simboluri* descrie manechinul ca o confundare a imaginii cu realitatea – o eroare a spiritului petrecută sub imperiul patimii, care orbește și înlănțuie sufletul. Aceste „manechine limfatice care promit fericiri tuturor” ajung hărăzite să dispară, întocmai unor imagini admirabile, nimicind în calea lor și pe cei care doresc să învețe „dansul”.

„Nu mai avem pământ” – este din start o forță ce se opune perfecțiunii și luminii. Pământul însă poate fi blând și supus, dar totodată este considerat a fi cel care dă viață și o ia înapoi. În poezia „Sebastian Brant” acest simbol semnifică puterea protectoare care ar putea sta împotriva oricărei distrugeri, ceea ce aici lipsește desăvârșit. E sesizabilă o oboseală a eului de a sta în fața agresiunilor și atrocităților existente, el a cedat – a rămas lumină în haosul distructiv.

„Apă, jur-împrejur numai apă, totul rotund” – apa simbolizând infinitatea posibilităților și semnul amenințărilor de resorbție. Observăm Eul liric într-o fază de regresie și dezintegrare de care depinde o altă fază progresivă de reintegrare și regenerescență, conform *Dicționarului de simboluri*. Această regresie pare a fi trecătoare, deși apa este peste tot, iar totul se află într-un cerc care se învârte și revine de fiecare dată la fel, în aceeași stare. Apa este haos, „cea fără de culme”, o nedeterminare primordială, interpretată ca un angajament, ca un legământ și act de supunere.

„Capete smulse de pe umeri zboară prinzându-se/ pe alți umeri” – capul simbolizează avântul principiului activ incluzând puterea de a conduce, de a lămuri, ceea ce în poezie această capacitate este nimicită și apropriată de cei dominanți, cei care distrug și obțin puterea supremă. „Capetele” ar simboliza și spiritele manifestate, fiind înseși microcosmosuri, în fața forței și destoinicia în luptă cu adversarii.

„Și fiecare se vede multiplicat de oglinzile/ atârnate-n tavan.” – „oglinda, ca suprafață care reflectă, stă la baza unui simbolism extrem de bogat în ordinea cunoașterii.” Văzută ca înțelepciune și cunoaștere, poate fi privită totuși ca având un spirit întunecat de ignoranță, ca și cei care se văd multiplicați, neștiind al cui e capul pe care îl poartă. Oglinda este și simbolul intelectului divin ce reflectă manifestarea după chipul său. Reflectarea realității nu o schimbă, dar introduce o doză de iluzie, de minciună față de cei care se văd în tavan.

Fantasticul și *parabolicul* sunt două noțiuni relevante operei lui A.E. Baconsky, elemente a căror valori subzistă într-o strânsă legătură cu microrealismul cotidian foarte bine retușat și prezentat în scrierile sale. Redarea autenticului prin descrierea amănunțită a opresiunilor de moment asupra clasei de intelectuali, acea neputință de a schimba orientările epocii și desprinderea înțelepciunii de a acționa într-un fel sau altul ilustrează direcția parabolică pe care o capătă poezia de mai sus. La nivel de

fantastic apar acei pitici din Levant şi manechinele limfatice care vin să debordeze prin răsturnarea realității, aspiraților, idealurilor şi prin instaurarea unor mizerii politice impunătoare şi asupritoare. Lectura poemului permite observarea unei glisări permanente între real şi fantastic, alternând în anumite momente între mediul social şi cel temporal.

Inserția valorilor parabolice şi fantastice se realizează prin angajarea simțurilor lectorului, la nivel de văz şi auz, fiind singur capabil să le identifice şi să le interpreteze în conformitate cu propriile valori şi concepții.

În concluzie, A.E.Baconsky este poetic în toată splendoarea acestui cuvânt. Atât în proză, cât şi în lirică, predomină aspecte alegorice şi fantastice ce au ca scop identificarea unei parabole a existenței mitice. Autorul în operele sale are capacitatea de a ține în suspans şi de a întreține o realitate stranie, din care pot fi desprinse povețe şi învățături. Structurile labirintice prezente şi atmosfera terifiantă dedată acelei epoci, prezentate cu ajutorul simbolurilor mitologice, prin contextele stilizate şi esențializate, culeg şi seamănă sensul cuvintelor şi a ceea ce se voia spus.

Eugen Simion considera că autorul evocă neguros mituri moderne cărora le conferă valori existențiale, acestea alternează permanent realitățile halucinante şi nălucirile nocturne, creând totodată acea stare de inconştiență, de spațiu damnat, fără căi de ieşire şi cu existențe ciudate.

Lectura operelor lui A.E. Baconsky creează apariția unei senzații de gol şi a unui sentiment de dezagregare conferite de tristețea persistentă, fiind însăşi un mod de acceptare şi o existență. A.E. Baconsky „nu rosteşte cuvinte banale, ci formule magice", afirma Nicolae Manolescu, iar măştile pe care le foloseşte poetul sunt tipice şi efective prin sinceritatea pe care o revelează, subliniind, totodată, ruptura autentică a societății şi construirea universurilor fantastice şi parabolice în creația sa.

Referințe:

1. GRATI, A. *Dicționarul de teorie literară*. Chişinău: Arc, 2018.
2. CHEVALIER, J., GHEERBRANT, A. *Dicționar de simboluri, mituri, vise, obiceiuri*. Iaşi: Polirom, 2009.
3. EVSEEV, I. *Dicționar de simboluri şi arhetipuri culturale*. Timişoara: Amarcord, 1994.
4. CHEVALIER, J., GHEERBRANT, A. *Op.cit*.

Resurse web:

a. Poezia „Desen" poate fi găsită pe linkul: https://1md.online/versuri/autor/baconsky
b. Definiția conceptului de fantastic la https://www.scribd.com/doc/293703870/Conceptul-de-Fantastic;
c. http://lucianstrochi.ro/2015/09/14/eseu-despre-fantasticul-in-literatura-romana/

IMPORTANŢA CRITICISMULUI LUI RANKE ÎN METODOLOGIA CERCETĂRII ISTORICE ACTUALE

CZU: 930.23

Marian GHEORGHE

Universitatea din Oradea

THE IMPORTANCE OF RANKE'S CRITICISM IN THE METHODOLOGY OF CURRENT HISTORICAL RESEARCH

Ranke was the first modern historian who argued for historical research based on an analysis of primary sources, and taught his students to apply these ideas. Building on the methods of the Göttingen School of History, he set the standards for later important historical writing. He is one of the founding fathers of a modern science of history. Leopold von Ranke provided a methodology that combined the old narrative history with the new scientific foundations (with increasing professionalization through the study of history). The historian therefore has the task of showing "how it actually was".

Keywords: *Ranke, protestant historiography, criticism, historicism, historical research.*

Este clar pentru toată lumea că istoriografia Reformei, atât în partea sa germană care l-a dat pe primul reformist, Martin Luther, cât şi în cea franceză, reprezentată de Jean Calvin, ar fi de neconceput fără autorii germani şi cei anglo-saxoni.

Leopord von Ranke s-a născut în 1795 în Germania şi a murit în 1886. Aşa cum spunea Herbert B. Adams, „probabil nici un istoric din secolul al XIX-lea nu a egalat influența pe care Ranke a avut-o asupra dezvoltării cercetării istorice. El a fost numit *părintele ştiinţei istorice"* [1]. Critica documentelor, aşa cum a fost folosită de Ranke, a devenit în secolul al XIX-lea modelul de cercetare istorică şi de cercetare a documentelor, întâi în Germania şi apoi în întreaga lume pe măsură ce istoria devenea disciplină profesională în universități [2].

Ranke nu poate fi înțeles despărțit de climatul intelectual şi politic al timpului său: recursul romantic la istorie, Revoluția Franceză şi Revoluția de 1848. Aşa cum arăta Iggers, în ceea ce priveşte formarea intelectuală a lui Ranke, se pot distinge patru influențe majore: mediul luteran în care a crescut; educația clasică umanistă primită în tinerețe; filozofia idealistă germană care domina atmosfera; politicile post-Restaurației de la 1815 [3]. Istoricul german considera că rolul istoricului este asemănător celui al preotului: să descifreze hieroglifele sfinte conținute în istorie.

Multă vreme istoriografia romantică privitoare la Reformă a fost legată de preocupările lui Leopord von Ranke, istoric protestant, care s-a opus idealismului hegelian şi a accentuat rolul individului în geneza istoriei, punând accent pe rolul surselor

primare în cercetarea istorică. De altfel, Ranke este cel care lucrează cu documentele diplomatice ale arhivei Veneției, foloseşte jurnale şi scrisori, documente guvernamentale pentru a prezenta faţa istoriei, fiind numit „pionierul criticismului istoric". Acest aspect reiese din opera sa principală *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation* [4], în care arată că rezistența catolică la Reformă a deprivat națiunea germană de unificarea ei politică şi religioasă. Alegerea documentelor venețiene pentru studiu şi cercetare istorică nu este întâmplătoare, având în vedere faptul că Ranke considera diplomația Veneției cea mai bună din lume.

Prin urmare, ținând cont de elementele definitorii ale epocii în care a crescut şi a trăit, precum şi de influențele majore ale dezvoltării sale intelectuale, putem fi de acord cu Frederick C. Beiser, în a afirma că o primă trăsătură a concepției lui despre istorie este reprezentată de autonomia istoriei, „viziune formată după sosirea la Berlin (1825), opusă ideii hegeliene despre supremația filozofiei" [5]. Este cunoscut faptul că în anul sosirii sale ca profesor la Berlin existau deja două şcoli de gândire: una formată în jurul lui Hegel, şcoala filozofică, şi o alta aglutinată în jurul lui Schleiermacher, Savigny, Niebuhr, Eichhorn, şcoala istorică.

Şcoala hegeliană susținea că ceea ce determină finalitatea şi legile istorice este rațiunea, în timp ce şcoala istorică arăta că rațiunea este limitată la mărturiile regăsite în surse [6]. Pentru Ranke scopul istoriei este „ identificarea acelui principiu care surprinde specificitatea domeniului istoric, permite trasarea unei demarcații între istorie şi filosofie şi împiedică subordonarea istoriei filosofiei" [7]. De altfel, pasajul celebru din opera sa care subsumează această teză este: „Istoria are misiunea să îndrepte trecutul, să deschidă ochii lumii contemporane asupra modului în care trebuie folosiți anii ce vin; încercarea aceasta nu îşi asumă o sarcină atât de înaltă, vrea să arate pur şi simplu cum a fost de fapt [8] (cum s-au petrecut cu adevărat lucrurile – *wie es eigentlich gewesen*)".

O altă trăsătură a concepției privitoare la istorie profesată de Ranke este legată de problema finalității în istorie. Pentru Hegel, istoria trebuie să faciliteze cunoaşterea întregului, a universalului. La Ranke, istoria este disciplina prin care se poate ajunge la cunoaşterea particularului, a individualului. De aceea, în viziunea lui, subiect al istoriei este individul ca produs al unui context, aflat în dependență de condițiile care au stat la baza formării acestuia, de mediul în care activează, ca membru al unei comunități. Orice altceva este absurd. „Din acest punct de vedere, fiecare epocă istorică îşi are propria individualitate, fiecare națiune are modul său de a gândi, de a acționa, de a trăi, are sistemul său de principii şi valori la care se raportează. Cunoaşterea şi înțelegerea istorică şi cu atât mai mult, atingerea finalității în istorie nu este nicidecum receptarea pasivă a trecutului, ci asimilarea activă, identificarea, empatizarea cu acesta. În virtutea acestei idei, înțelegerea trecutului este posibilă în opinia istoricului german doar în momentul în care se renunță la analiza lui prin prisma prezentului, dar mai ales ține de fiecare individ în parte, justificând „necesitatea rescrierii istoriei pentru fiecare generație" [9].

Prin urmare, Ranke încearcă să îi confere istoriei o misiune, un statut autonom, o finalitate, mai mult o metodologie. „Istoria aşa cum a fost, esențialmente", nu este

o naivitate cum s-a spus, ci mai degrabă o obiectivare a cercetării, adică a folosirii în cercetare a surselor primare de necontestat ale evenimentului istoric, dacă acest fapt este posibil [10]. Interpretarea istorică este astfel operațiunea esențială de cercetare, iar operațiunea metodologică esențială a studiilor istorice este critica surselor [11].

Acum, ce înseamnă obiectivarea istorică, o altă trăsătură a concepției lui Ranke? Ce înțelegea el prin ea? – „A reconstitui istoria aşa cum s-a petrecut, dar mai ales a spune adevărul istoric însemna în opinia istoricului german a reda doar informațiile conținute de surse, a fi imparțial, neutru, echidistant. Limitarea istoricului la descrierea realităților trecute permite evitarea denaturării faptelor istorice, a interpretărilor, a emiterii judecăților de valoare în concordanță cu standardele altor epoci. Din acest punct de vedere, Ranke se distanțează clar de tradiția iluministă şi critică istoria pragmatică a secolului al XVIII-lea care prin valența educativ-instructivă, moralizatoare asumată judecă prin «lentilele» prezentului ignoranța, superstiția şi barbarismul trecutului" [12].

Cercetarea arhivistică va căpăta astfel o importanță semnificativă, am putea spune fundamentală în interpretarea evenimentului istoric. Este adevărat că peste viziunea istorică a lui Ranke a trecut timpul şi alte şcoli de gândire istorică au apărut la orizont.

În acest context, edificatoare este gândirea reprezentată de *Şcoala Analelor*. Marc Bloch (1886-1944) a influențat ca nimeni altul gândiriea istoriografică franceză, el fiind considerat părintele *Şcolii Analelor.* Curentul îşi derivă numele din cel al revistei în care şi-a promovat ideile: *Annales d'histoire économique et sociale*, apărută în 1929. Cofondatori au mai fost Lucien Febvre (1878-1956) şi Henri Hauser (1866-1946). Abordarea istorică a lui Bloch a fost influențată de gândirea culturală a germanului Karl Lamprecht. Ea este o reacție la gândirea istoriografică franceză care se baza încă pe gândirea germană a şcolii lui Leopold von Ranke, influențată de Ferdinand Lot, care urmărea un model comparativ al cercetării istorice, reunind geografia, istoria socială, alte ştiințe în ceea ce se va numi *metoda regresivă în istorie.* Aşa că de aici va apărea termenul de *istorie totală,* atribuit lui Febvre, folosit pentru a explica modul de tratare a istoriei. Mesajul lui Bloch este revenirea la istoria politică, dar o istorie politică reînnoită, o antropologie istorică politică". De altfel, Lamprecht în opera sa fundamentală, *Deutsche Geschichte* [13] arăta că Reforma lui Luther se înscrie în tendința normală a societății de evoluție, după teza darwiniană şi de aceea nu are nimic supranatural sau spectaculos în ea.

Cu toate acestea, metoda cercetării istorice promovate de Ranke a făcut posibilă abordarea surselor care a devenit fundamentul oricărei cercetării până astăzi. Dar beneficiile metodei lui pot fi schematizate altfel:

- introducerea seminariilor ca metodă de dezbatere critică în universități i se datorează;
- elaborează metoda de lucru prin postulări teoretice simple din care derivă şi reguli simple;
- obiectivul istoricului este să descopere trecutul „aşa cum s-a întâmplat cu adevărat";
- istoria există în sine obiectiv şi este direct accesibilă cunoaşterii;

– istoricul trebuie doar să înregistreze faptele de o manieră pasivă;
– munca istoricului constă din extragerea faptelor din documente şi organizarea lor într-o narațiune cronologică;
– opera istoricului trebuie să fie solidă, precisă, detaliată, voluminoasă, cu note de subsol care să reflecte folosirea surselor primare şi să justifice interpretările propuse.

În concluzie, o atentă analiză a operei lui Ranke va conduce la identificarea celor patru principii, devenite adevarate canoane ale stiintei istorice moderne. Ele se axează pe obiectivitatea adevărului istoric, primatul faptelor asupra conceptelor, unicitatea evenimentelor istorice şi locul central ocupat de politică. În România, abordarea sa a fost însuşită de o pleiadă de istorici. M. Kogălniceanu a fost primul care a aplicat în cercetarea trecutului principiile expuse de Ranke. El a fost urmat de N. Iorga şi V. Pârvan, ca să amintim doar câteva nume de referință.

Referințe:

1. ADAMS, Herbert B. New Methods of Study in History. In: *Johns Hopkins University Studies in History and Political Sciences,* 1884, vol.II, p.65.
2. IGGERS, Georg G. (ed.). *The Theory and Practice of History*. London: Routledge, 2011, p. XI.
3. *Ibidem*, p.XV.
4. Von RANKE, Leopold. *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation.* Berlin: Verlag, în 1839, marcând o cotitură în abordarea istoriografică ulterioară a perioadei analizate. După el, lucrul cel mai important pentru națiunea germană a fost ca națiunea care se năştea după îndepărtarea papalității să nu pună în pericol statul şi cultura. Rezintența catolicismului a deprivat națiunea germană de unificarea ei atât în sens politic, cât şi în sens religios. A se vedea aici KRIEGER, Leonard *Ranke: The Meaning of History.* Chicago: University of Chicago Press,1977, p.167. A urmat *History of the Popes,* traducere de E. FOWLER. Vol.I. New York: Collier&Son, 1901, care face o analiză a istoriei papilor în Biserica Catolică cu o abordare critică onestă. A se vedea şi lucrarea lui *Über die Epochen der neueren Geschichte: Vorträge dem Könige Maximilian II. von Bayern gehalten*. Ed. Alfred DOVE, Darmstadt, 1954,
5. BEISER, Frederick C. *The German Historicist Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 258; vezi şi DĂIAN, Diana-Maria „De la *wie es eigentlich gewesen* la istoria-artă. Leopold von Ranke şi paradigma istoriografică istoristă", în *Astra Salvensis,* 2019, II, nr. 4, pp. 19-32.
6. BEISER, Frederick C. *Op. cit.*, p. 258.
7. DĂIAN, Diana-Maria. *Op.cit.,* pp. 19-32.
8. Von RANKE, Leopold. *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494-1514.* Leipzig: Ed. Duncker & Humblodt, 1874, p.8.
9. DĂIAN, Diana-Maria. *Op.cit.,* pp.19-32.
10. RÜSEN, Jörn. Desfacerea ordinii istoriei – modernitate, postmodernitate, istorie. În: *Xenopoliana,* 2003, XI, nr. 3-4, pp. 16-28.
11. Potrivit aprecierilor lui Beiser, *The German Historicist Tradition*, p. 257, la Ranke, metoda critică presupune o analiza, adică o critică, a surselor cu scopul de a determina acura-

tețea, autoritatea, autenticitatea, veridicitatea şi originalitatea acestora. Pentru el există o distincție între metodele istorice şi cele filosofice: dacă metodele istorice sunt *a posteriori*, inductive (empirice), permițând transferul de cunoştințe de la elementele particulare la cele generale, metodele filosofice sunt *a priori*, deductive, cunoaşterea particularului putând fi realizată doar după cunoaşterea generalului.

12. DĂIAN, Diana-Maria. *Op.cit.,* pp.19-32.
13. Karl Lamprecht este istoric specializat pe Evul Mediu, iar lucrarea lui fundamentală *Deutsche Geschichte*, 12 vols. + 2 incomplete, Berlin, Gaertner, 1891-1909, este redactată după metoda sa de tip *Kulturgeschichte.*

FROM EMPIRICAL RESEARCH TO ACADEMIC DISCOURSE. CONTEMPORARY RECONTEXTUALIZATION OF THE TRANSYLVANIAN SAXON COMMUNITY USING THE PRINCIPLES OF SUSTAINABILITY

CZU: [1 + 303.6]:504.03

Vlad MIHĂESCU

Școala Doctorală de Filosofie,
Universitatea din București

DE LA CERCETAREA EMPIRICĂ LA DISCURSUL ACADEMIC. RECONTEXTUALIZAREA CONTEMPORANĂ A IMAGINARULUI COMUNITAR SĂSESC TRANSILVĂNEAN FOLOSIND PRINCIPIILE SUSTENABILITĂŢII

This article focuses on the methodology used in researching the concept of sustainability in a philosophical context. Developed out of a personal interest, this academic pursuit challenges the limits and interactions between various study fields and brings philosophy, sociology and anthropology together in an attempt to create a new frame for thinking about our interactions with the environment. The practical example of the Transylvanian Saxons is used to position in a more realistic matter any contemporary green-initiative in the larger historical context of such communal practices.

Keywords: *Sustainability, Community, Philosophy, Trans-disciplinary research, Environment.*

1. Life experience transformed into academic research methodology. There are different levels of answering to the question of why choosing sustainability as the main subject of a PhD thesis. Firstly, the roots are to be found in a strong personal interest related to sustainable thinking, which had transformed itself along the recent years also into an academic interest. In detail, as pieces of a puzzle, after interdisciplinary studies in food industry and economy, alongside with starting professional careers in these areas, I have given up these selected life paths for a new set of empirical understanding regarding human realm, setting new interests in the areas of ecology, sociology and even anthropology, with key interests such as sustainability, globalization or living in communities, mainly under the influence of the German mentality.

I could talk about two complementary consequences of this "alternative" direction. One is the decision to enrich my academic education by joining a Master study in Intercultural Management, thus learning the theory that came along with this new

knowledge I have acquired, mainly in the fields of sociology and anthropology. The other consequence is the decision to continue the link with the German mentality as well as the direction towards ecology, nature and living in small communities, by buying a house in a village in southern Transylvania, one that belonged for hundreds of years to the ethnic group of Transylvanian Saxons.

In order to learn more about the history of this village, I have conducted a semi-structured sociological survey in the form of interviews regarding the history, present and future of this particular place. This research enriched my understanding of the various ways in which the Transylvanian Saxons have managed to maintain their cultural identity up to this day, despite the fact that almost all members of this community have emigrated from Romania to Germany (some already during the communism "era", but most in the beginning of the 1990's).

Once my Master study has come to its end, I have considered as a natural step in my evolution to tackle a current topic that is already mainstream at global level, but still is not addressed at academic level in Romania or, generally speaking, in Eastern Europe: sustainability. Thus, I took advantage of my previous link with the Faculty of Philosophy and decided to propose studying sustainability as a subject for a PhD thesis related to the area of Environmental Ethics. In order to continue the research of the communities of Transylvanian Saxons, I came up with the idea that the concept of sustainability could be directly attached to the lifestyle of communities before the Industrial Revolution. I was still in the area of purely empirical research.

In researching my subject, I use texts both in English and German and I also construct my bibliography empirical, from one author to another, discovering step by step (or quote to quote) the relevant international literature and authors on sustainability and the practices and lifestyles of sustainable communities over the centuries and up to today. As an overall conclusion, because of my personal motivation that has its base in the saying 'preach what you do', I have ended up with the academic preoccupation of learning about sustainability from an interdisciplinary point-of-view, with a special focus on philosophical thinking, but also with a clear emphasis based on the history of the Transylvanian Saxon community. By summing up all these choices, I have managed to turn my own empirical experiences into an academic research, by addressing this topic of international interest for the first time in Romania, and therefore working to create also my own way of research methodology, while following an alternative path to the standard academic approach.

2. Sustainable thinking as a philosophical discourse. Although it is not the only moment when the human civilisation finds itself at a global crossroad, this period of time – the first decades of the twenty-first century – is characterized by a new meta-problem, be it a general problem or a set of problems that are inter-connected. This problem can be conceptualized into the form of a question: is it possible for the human civilisation as a whole to continue expanding its fast growing global population and increasingly developed standard of living, without endangering the natural environment? Here, environment is to be defined as the main source that provides all

the necessarily natural resources that are required for such development to materialize in the physical reality.

There is an almost absolute consensus in the scientific and academic communities, sustained by the environmentalists and also by what we morally call "common sense", that the human civilisation (seen as one single entity) has already managed to change the natural environment in a way that, if it continues, it will endanger the very own existence of the vital life elements that this planet have had since the beginning of the human history. As a consequence, one of the main priorities of our times is addressing the question: what we can still do to minimalize the environmental damages created in the last two centuries of industrial development? If humans are responsible for immutable modifications of the biosphere – such as climate change for example –, this philosophical question is not anymore a contemporary theme for contradictory discourses, but already a solid fact, one that cannot anymore be reasonably questionable.

In an attempt to transform the anthropological study of the way in which a community has practiced a sustainable way of life for a long period of time into a philosophical work, the theoretical research about sustainability aims to bring into discussion a certain kind of understanding, one that can be exemplified by the German philosopher Thomas Mohrs. In essence, he draws a direct connection between the concept of philosophy and that of sustainability, by considering them, to a large extent, Siamese twin sisters: "if you translate "philosopher" with "friend of wisdom" and consider a "wise" person to be one who is thoughtful, critical, reflective in his thinking, judging and acting, and who is more oriented towards long-term solutions, then the state of sisterhood with "sustainability" is practically obvious"[1, p. 177].

That is why a research about sustainability "has not mainly a direct connection with questions of logic or empirical economics, but with a high and original question of ethics"[2, p. 14]. Thus, its demonstrating how Environmental Ethics, as part of Applied Ethics, is in fact a suitable choice through which sustainable thinking can be studied, understood and then practiced in various fields of expertise.

According to the American university professor in Environmental Studies Jeremy L. Caradonna – who dedicated much of his work to the long history of the concept – "sustainability" is a way of acknowledging how humankind has created an imbalance"[3, p. 3]. In addition, the Australian Professor of Political Science John Dryzek "thinks of sustainability as a broad debate rather than a specific model, system or idea"[4, p. 12]. One way or the other, it is obvious that there is no simple analytic definition to the concept. Hence, its development appears to be a journey that needs to be addressed and afterwards acknowledged, because the key elements for understanding what is all about sustainability are hidden in its complex history.

An endeavour such as discovering what sustainability refers to require foremost a trans-disciplinary mind-set. According to German philosophers Wolfgang Zierhofer and Paul Burger, an inter-disciplinarily approach is characterized by the participation of non-scientists, while its core epistemic end is described by a problem oriented re-

search [5, p. 52]. Here, the emphasis lies on the fact that an interdisciplinary study is at first rather a principle of research instead of a theoretical principle. Furthermore, the German philosopher Jürgen Mittelstraß considers that, in essence, this principle "guides the perception of problem solution, but it does not get stuck in theoretical forms – either in a subject/discipline-related or a holistic framework"[6, p. 146]. These definitions are matching both the theory and the following practice that I propose to have under research, as long as, at its roots, "trans-disciplinarity means a practical unity of knowledge"[7, p. 146].

As a summary, with caution but also with determination, philosophical thinking can go hand in hand with a sociological study and a certain doze of micro- and macro-sustainable management of a community, only if the thinker is using these domains in a step-by-step process which includes a strong trans-disciplinary approach, own experience and the will to discover new methods and relations, both towards the flexibility of the theoretical discourses and into their practical appliances. With other words, "multi-criteria analyses and discursive decision-making processes are necessary, as the dimensions and their elements are incommensurable: there is no optimal solution to be identified"[8, p. 107].

In fact, "such an approach requires pluralism in the political and academic communities, as well as a continuous learning process, the possibility of and the readiness for self-correction"[9, p. 107]. Therefore, in regards to the theory of finding "big solutions" that are waiting to be applied for solving all our current social, economic and environmental problems, the German scientist and author Fred Luks states that, in our times, all those macro-solutions/universalities "should be encountered with critical scepticism"[10, p. 87].

It appears obvious that most of the debates on finding answers to the problem of a sustainable living in the future are lacking the connection to the past practices. This blind spot disables us to connect these fundaments to our ancestors and to our own inherited understanding and intuitions in regards to the phenomena. As a conclusion, my work on the field shows that sustainability is not an easy subject and that most of the initiatives claiming to "change" or to be "outside the box" deserve also a critical feedback because of their superficiality. "What are you trying to change if you do not know what change is really needed?"

3. Contemporary recontextualization of the Transylvanian Saxon Community using the principles of sustainability. The philosophical approach of this article is to remind us that a sustainable living was first practiced in countless communities throughout the world, over many centuries, in a state that could have had the slogan "made to last" as the basic understanding of how a community ought to live. Among many others, either by living in closed communities characterized by collective morals and responsibilities such as mutual help based on brotherhood and trust, either by respecting the limits of the local natural resources in matters such as building new houses or different types of constructions, or by developing local crafts for economic development purposes, all these approaches that were common knowledge for many

former communities could be described today as sustainable living. Although with a much smaller degree in numbers, a part of this mentality has still survived until our times, thus proving the existence of sustainable thinking long before the word "sustainability" became the familiar concept of today. Therefore, these examples are giving today to the researcher the chance to have access to a detailed description of how each human settlement can be developed in a sustainable way, for now and future generations, with the core aim of preserving the environment.

In doing so, the strategy is to research and show practical examples of sustainable practices selected from the traditional way of living belonging to the Transylvanian Saxons, an ethnic community that inhabited for almost 800 hundred years a couple of regions of what is currently part of the territory of Romania. Although some particularities could be seen as "Transylvanian Saxon practices", the reason I have chosen this ethnic group has to do especially with its geographical and cultural proximity. With other words, I certainly do not intend to claim that only this community had deployed and developed sustainable unique methods and moral codes like no other alike. In fact, sustainable practices can be found in the history of most of the small communities worldwide.

What is still worth to be mentioned is that "community ideas of "return" to homogeneous "new" communities, whose members are always ready to act for the "common good" based on a general consensus of value and generally accepted moral rules, have another real effect along with the anachronistic conditions: they inevitably have an unmistakably reactionary connotation"[11, p. 191]. For avoiding such undesired outcome, after researching the systems that were applied in the good functioning of the Transylvanian Saxon villages, this acquired "good knowledge" ought be first adapted to the present time and afterwards applied and practiced to our contemporary realm, with a lot of flexibility and only in matters that are compatible with the current state of affairs, in order to avoid the illusion according to which what once was the status quo can become again a reality that will simply be embraced by the majority of individuals.

For many hundreds of years – without interruption – the Transylvanian Saxon communities have practiced a form of existence that required a very high degree of sustainability and self-sufficiency in managing all the activities necessary to create, develop and maintain satisfactory life conditions for all the members of their respective local groups. Thus, the ethics of the environment, long before becoming an academic field, were ground rules for assuring self-sustaining settlements. That is how it can be described the inevitable connection with the field of Environment Ethics, given the state of dependence and co-dependence that such communities had to have with their surrounding environment.

4. Final remarks. The last phrase of the prologue from the book "The discovery of sustainability. Cultural history of a concept" by Ulrich Grober suggests to the reader "to take distance from the current received dimension of the concept and from the scale it has won"[12, p. 15]. Instead, as if it is a new concept waiting to be discov-

ered, one should enter "in the intellectual world, in order to measure for oneself the term and the field of sustainability, ..., with the goal of understanding its gravity but also its elasticity"[13, p. 15]. Thus, I have decided to follow this advice and to calm my natural impulse towards immediate action, by discovering the intellectual realm of sustainability and everything that is connected with it.

As a consequence of this attitude, I consider extremely important that the focus of the debate on sustainability discourses ought to contain as a priority the philosophical aspects presented in this article, which lead to questions of ethics and human (or society) behaviour patterns, and only secondary to focus on science innovation and technological progress as the main bearer of responsibility that might reverse the current direction of the on-going degradation of the natural environment.

From my practice as a researcher and also as a person living currently in a rural area, I drive also another conclusion. As long as human societies are increasingly consuming both the renewable and non-renewable natural resources of the planet, all in the pursuit of an endless economic growth and standard of living, a shift from this direction must take place. But instead of transforming these forms of production into others that are just "greener", learning from past practices of various communities around the world and adapting such examples to our contemporary globalized societies might be a much wiser decision. Fundamental key aspects for creating the human environment for a sustainable living within the natural limits can mainly happen with the help of new forms of ethics and a movement towards limiting economic growth at a large scale, while focusing on historic collective patterns of well-being and resilience.

References:

1. MOHRS, T. Unfit für Nachhaltigkeit? Überlegungen zum Kompatibilität von 'Nachhaltigkeit' mit unserer 'ersten Natur'. In: GEISS, Jan, WORTMANN, David, ZUBER, Fabian (Hrsg.). *Nachhaltige Entwicklung – Strategie für das 21*. Jahrhundert. Eine interdisziplinäre Annäherung. Opladen: Leske + Budrich, 2003.
2. LUKS, F. *Postmoderne Umweltpolitik? Sustainable Development, Steady State und die "Entmachtung der Ökonomik*". Marburg, 2000.
3. CARADONNA, J. *Sustainability. A History*. New York: Oxford University Press, 2014.
4. *Ibidem*.
5. ZIEGLER, R., OTT, K. The quality of sustainability science: a philosophical perspective. In: ENDERS, J., REMIG, M. *Theories of Sustainable Development*. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2015.
6. Mittelstraß J. Wissen und Grenzen. *Philosophische Studien*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 2001, p. 91. From: WEINGARTEN, M. The definition of society's relationship with nature on the basis of reproduction theory: a historical-systematic problem sketch. In: ENDERS, J., REMIG, M. *Op.cit*.
7. WEINGARTEN, M. *Op.cit*.
8. SPANGENBERG, J. Economic sustainability of the economy: Concepts and indicators. In: *International Journal of Sustainable Development*, 2005, 8(1/2), pp. 47-64. From:

SPANGENBERG, J. H. Sustainability and the challenge of complex systems. In: ENDERS, J., REMIG, M. *Op.cit*.
9. *Ibidem*.
10. LUKS, F. Theories of 'sustainability' and the sustainability of theories. For alternatives to the mainstream, and against simple solutions. In: ENDERS, J., REMIG, M. *Op.cit*.
11. *Ibidem*.
12. GROBER, U. *Die Entdeckung der Nachhaltigkeit. Kulturgeschichte eines Begriffs*. Munich: Antje Kunstmann GmbH, 2013.
13. *Ibidem*.

DEMARAREA PROCESULUI DE COLECTIVIZARE ÎN STÂNGA NISTRULUI, REFLECTAT ÎN MANUALELE DE ISTORIE CONTEMPORANĂ A ROMÂNILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA (editate în anii 1997-2013)

CZU: 94(478):[371.671:372.894]

Alexandru MOLCOSEAN

Școala Doctorală Istorie, Arheologie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova

THE BEGINNING OF THE COLLECTIVIZATION PROCESS ON THE LEFT BANK OF THE DNIESTER, REFLECTED IN THE TEXTBOOKS OF CONTEMPORARY HISTORY OF ROMANIANS (published in 1997-2013th)

In this article, based on the textbooks of contemporary history of Romanians in the Republic of Moldova published during the years 1997-2013, the author discusses the issue of collectivization in the Moldovan Soviet Socialist Autonomous Republic and how it was presented in the curricular products. Through the analysis of the textbooks, the aim is to find out how the action of transforming the peasant households on the left bank of the Dniester into collective households took place. Last but not least, the present approach represents an attempt to subject to study the historical scientific message and the curricular product in the field of pedagogy, aiming at outlining the interdisciplinary aspect used in research. Combining all the elements listed above, they revealed that the issue of collectivization of lands on the left bank of the Dniester has seen a decline in information in history textbooks over time.

Keywords: *Moldovan S.S.A.R., colectivization, history textbooks, interdisciplinaritaty, reissue, the history of the Romanians.*

Creată la 12 octombrie 1924 în stânga Nistrului, în scopul de a ocupa un loc strategic în politica expansionistă a URSS, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească constituie în continuare un subiect actual printre istorici şi necesită continuarea cercetărilor. Motivul contitnuității este impulsionat de prezența fondurilor de arhivă, a literaturii epocii şi diferitelor surse care deocamdată nu au fost valorificate la capacitate maximă.

Subiectul prezentului demers pune în discuție gradul de prezentare a satului moldovenesc din stânga Nistrului în paginile manualelor şcolare de istorie contemporană

a românilor din Republica Moldova în perioada anilor 1997-2013. Scopul acestui studiu tinde să oglindească în ce măsură autorii manualelor au reuşit să prezinte elevilor din clasele a IX-a şi a XII-a momentul declanşator al colectivizării gospodăriilor ţărăneşti din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Baza acestui studiu este alcătuită din înseşi materialele didactice şcolare destinate învăţării istoriei contemporane în clasele de gimnaziu şi liceu. Am setat anul 1997 drept stadiu incipient al cercetării, deoarece atestăm manuale autohtone elaborate de autorii din Republica Moldova. „Această situaţie a fost iniţial condiţionată fie de lipsa manualelor elaborate de autori din ţara noastră, fie de impunerea de către Ministerul Educaţiei a utilizării unor manuale puternic ideologizate" [1, p.71], în cazul de faţă pot fi menţionate materialele didactice elaborate în perioada anilor 2006 cu tentă statalistă.

Anul 2013 reprezintă etapa de sfârşit a editării manualelor destinate studierii istoriei contemporane a spaţiului românesc. Astfel că, după crearea în 1924 a R.A.S.S.M. în stânga Nistrului de către Uniunea Sovietică, ţelul a fost de a atrage Basarabia (care era parte componentă a Regatului României) de partea ei, viaţa ţăranilor români aflaţi sub ocupaţia sovietică a luat o altă formă decât cea a basarabenilor. Procesele social-economice care au decurs în acest teritoriu continuă şi astăzi să scoată la iveală noi date despre experimentul bolşevic demarat în perioada anilor 1924-1940.

Problema privind analiza manualelor şcolare de istorie a fost abordată în câteva rânduri de profesori, acţiune îndreptată spre o continuă îmbunătăţire a materialelor didactice. De facto, manualele reprezintă elementul principal de popularizare a unui subiect în sânul societăţii în vederea informării şi sensibilizării (acolo unde este cazul). Demararea cercetării manualului şcolar „facilitează atât estimarea nivelului, calităţii şi necesităţilor sistemelor educaţionale, cât şi excluderea erorilor factologice, prejudecăţilor şi stereotipurilor din conţinuturile curriculare" [2, p.35]. „Manualele şcolare de istorie nu înseamnă propagandă şi nu trebuie să constituie încercări de a impune elevii să accepte anumite opinii şi convingeri sau soluţii privind anumite probleme curente" [3, p.102]. Totuşi, dat fiind faptul că sistemul de învăţământ din Republica Moldova este influenţat de partidele politice care se succed la guvernare, există intenţii de introducere în conţinuturile curriculare a informaţiilor menite să deraieze cursul istoric al evenimentelor. În cele ce urmează, vom trece în revistă manualele de istorie contemporană a românilor şi modul de abordare a demarării procesului de colectivizare a gospodăriilor ţărăneşti din stânga Nistrului.

În anul 1997, profesorul Boris Vizer pune la dispoziţia elevilor un manual experimental pentru clasa a IX-a. Autorul reflectă specificul R.A.S.S.M. într-un volum de 15 pagini. Tema propusă pentru studiu este intitulată *Moldova din stânga Nistrului în perioada interbelică (1918-1940)* [4, p.37]. Subiectul destinat elementului agrar este amplasat la paginile 44-46. Este oferită o descriere amplă a etapelor prin care a trecut gospodăria ţărănească după Primul Război Mondial. Un element important care a stat la baza avântului agrar din stânga Nistrului a fost noua politică economică (NEP) care a facilitate, într-o oarecare măsură, dezvoltarea agriculturii în R.A.S.S.M. Depistăm totuşi că subiectul colectivizării este datat cronologic în 1929. După care va urma o

politică intensivă de colectivizare forţată a gospodăriilor ţărăneşti, deportarea familiilor de culaci şi chiaburi după hotarele R.A.S.S.M. în scopul privatizării proprietăţilor acestora de către statul sovietic. Ce s-a întâmplat totuşi cu viaţa ţăranului până în anul 1929? Uniunea Sovietică a aplicat iniţial un scenariu de atragere a ţăranilor în colhozuri prin ajutorarea acestora cu material semincer, utilaje agricole şi animale de lucru? Opinăm că un astfel de element nu este prezentat în temă, deşi, considerăm, că este un aspect interesant care poate stârni curiozitatea elevilor.

Profesorii universitari Gheorghe Palade şi Igor Şarov scot de sub lumina tiparului în anul 1998 *Manualul de istorie a românilor*, destinat elevilor din clasa a IX-a. Tema care abordează R.A.S.S.Moldovenească este plasată pe un volum de 10 pagini [5, p.47-56]. La pagina 51, autorii manualului menţionează faptul că „Ţăranii au primit de la stat pământ, consolidându-şi considerabil gospodăriile lor. S-a lărgit suprafaţa cultivată, sporind în acelaşi timp volumul producţiei agricole" [8, p.51]. Rezultă aşadar că URSS a luat o faţetă „binefăcătoare" iniţial pentru a câştiga încrederea ţăranilor, după oferirea pământului (element utilizat în foarte multe cazuri cu scop propagandistic) s-a recurs nemijlocit la retragerea acestuia după anul 1928 (menţionează autorii) când a demarat asprul proces de colectivizare a gospodăriilor săteşti. În manual este prezentat şi procentajul gospodăriilor ţărăneşti colectivizate în 1932, şi anume, 68,3%, iar „până la sfârşitul anului 1937 au fost colectivizate 96,6% din gospodăriile ţărăneşti" [5, p.51]. Motiv care se explică prin aplicarea mijloacelor represive în vederea obţinerii de la ţărani a proprietăţilor agricole.

Ciclului preuniversitar, autorii: Ioan Scurtu, Ion Şişcanu, Marian Curculescu, Constantin Dincă şi Aurel Constantin Soare au elaborat în anul 2001 *Manualul de istorie a românior: Epoca contemporană* cu un volum de 183 de pagini [6]. Din start observăm că echipa de autori care a participat la alcătuirea suportului didactic este alcătuită din profesori atât din Republica Moldova cât şi din România. Subiectului propus pentru analiză (R.A.S.S.M.) i-au fost acordate 8 pagini (p. 66-73). Depistăm o discordanţă a datelor privind iniţierea procesului de colectivizare. Am menţionat că profesorul Boris Vizer plasează geneza preluării forţate a pământului după anul 1929. Profesorii Gheorghe Palade şi Igor Şarov opinează că după anul 1928 a început procesul de colectare a terenurilor agricole. În prezentul manual autorii setează drept fază incipientă anul 1927. Citătm: „În agricultură, folosindu-se de forţele represive ale statului totalitar sovietic, s-a trecut, în decembrie 1927, la politica de colectivizare" [6, p.69]. Aceste trei date diferite ridică cititorului semne de întrebare, unul dintre ele ar fi: care au fost punctele de reper după care s-au ghidat autorii de manuale, atunci când au stabilit aceste limite cronologice? În baza datelor obţinute până în momentul de faţă, atestăm faptul că în vara anului 1929 a fost demarată campania de coelctivizare forţată în R.A.S.S.M., în consecinţă, a sporit numărul de gospodării care s-au înscris în colhoz. Însă fenomenul colectivizării forţate ia amploare în primăvara anului 1930 [7, p.270]. Acest lucru explică şi foametea din anul 1932 ca măsură represivă pentru continuarea procesului de colectivizare. Istoricul Anton Moraru menţionează că procesul de colectivizare şi demararea campaniei „de teroare împotriva celor mai harnici ţărani

a început în toamna anului 1929 şi a durat mai bine de 3 ani" [8, p.301]. Anul 1929 este invocat şi de Nicolae Movileanu ca fiind momentul când este demarat procesul de colectivizare. Motivul teoretic al colectivizării în URSS a fost expus în „articolul lui Stalin *Anul marii cotituri*, publicat la 7 noiembrie 1929" [9, p.64]. Conchidem pe marginea acestui subiect că anul demarării colectivizării în R.A.S.S.M. este 1929.

În anul 2002, *Manualul de istorie a românilor* destinat clasei a IX-a a fost elaborat de autorii menționați anterior, şi anume, profesorii universitari Gheorghe Palade şi Igor Şarov. Tema care abordează R.A.S.S.Moldovenească este aplasată pe un volum de patru pagini [10, p.40-43].

Autorii vor reintroduce materialul informațional care a fost plasat în filele produsului curricular editat în anul 1998. Probabil, a fost vorba de o reeditare în 2002.

Un alt manual destinat studierii istoriei contemporane a românilor, editat în 2004, îi are în calitate de autori pe profesorul Boris Vizer şi Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb care s-a ocupat de aparatul metodic al ediției [11]. Spre deosebire de manualul care are un autor unic (Boris Vizer) elaborat în 1997, cel de față nu prezintă anul când a fost demarat procesul de colectivizare a gospodăriilor țărăneşti din R.A.S.S.M. Se menționează totuşi că „din 1928 s-a creat în U.R.S.S. o situație extrem de grea în aprovizionarea țării cu alimente" [11, p.39] lucrul acesta a silit (probabil) statul să preia în mâinile sale întregul sector economic pentru a-l organiza. Însă din 1930 s-a pus problema lichidării chiaburilor [11, p.39]. Deci, începutul colectivizării a demarat ceva mai devreme, dat fiind faptul că au fost depistați chiaburii care nu doreau aderarea în colhoz.

Elevii din clasa a XII-a au avut în fața lor manualul (ediția 2005) care îi aparține profesorului universitar Nicolae Enciu. Destul de complex şi cu o structurare accesibilă a temelor, autorul menționează faptul că procesul de colectivizare a agriculturii în R.A.S.S.M. a fost „realizat în condițiile unei baze tehnico-materiale rudimentare" [12, p.85], ceea ce, în opinia domnului profesor, nu a constituit un aspect obiectiv acest procedeu, ba din contra, colectarea pământului a fost un element inutil. Se menționează totuşi că în anul 1930, după apelul lui I.V. Stalin a fost demarată represiunea împotriva culacilor şi chiaburilor care viza deportarea acestora după hotarele R.A.S.S.M. Nu este menționat totuşi anul când s-a început procesul de colectivizare a gospodăriilor țărăneşti în stânga Nistrului. Acest manual a fost reeditat (cu unele modificări) în anul 2008 şi 2011 [17]. Am atras atenția asupra acestui aspect în prezentul context pentru a nu recurge la repetiție.

În anul 2006, sub auspiciul editurii „Cartea Moldovei" îşi face apariția manualul destinat clasei a XII-a intitulat *Istorie.* Merită să punctăm că până în 2006 manualele erau intitulate: *Istoria universală; Istoria românilor; Istoria românilor şi universală.* Prezentul material a primit denumirea de *Istorie.*. Echipa de lucru a fost alcătuită din: Sergiu Nazaria, Alexandru Roman, Mihai Sprînceană, Sergiu Rață, Anatol Dubrovschi, Ludmila Barbuş. Manualul supus analizei reprezintă parte a ediției a II-a (reeditat în anul 2009) [13]. Constatăm că la paginile 84-86 autorii au abordat doar etapa creării R.A.S.S.M.; elementul legislativ; represiuni pe criterii etnice, politice şi soci-

ale. În schimb, aspectul economico-agrar a fost ignorat. Presupunem că includerea acestui compartiment solicita şi prezentarea datelor factologice care desmonstrau că autorităţile sovietice au comis o serie de abuzuri în stânga Nistrului, fapt care denatura mesajul integral al manualului. Menţionăm că acest produs curricular face parte din seria *manualelor de istorie integrată* care au fost elaborate centralizat în anul 2006. Subiectul a trezit o serie de proteste venite din partea istoricilor din Republica Moldova. Totodată, s-a pus sub semnul întrebării calitatea îndoielnică a structurii metodice. Pentru o imagine mai amplă asupra acestui subiect, recomandăm articolul profesorului Sergiu Musteaţă [14].

Concomitent cu momentul apariţiei manualui menţionat mai sus, autorii Ioan Scurtu, Ion Şişcanu, Marian Curculescu, Constantin Dincă şi Aurel Constantin Soare au elaborat la fel un manual de istorie contemporană a românilor adresat clasei a XII-a [15]. În linii generale, structura manualului a fost respectată ca în cazul celui editat de aceeaşi echipă de autori în anul 2001.

Depistăm că autorii au plasat un alt reper cronologic care vizează demararea procesului de colectivizare a gospodăriilor ţărăneşti, şi anume, 1929. Sunt invocate tensiunile apărute între administraţia sovietică şi ţăranii băştinaşi din pricina preţurilor impuse ţăranilor în vederea realizării producţiei autohtone. „Astfel, în 1929 în R.A.S.S.M., în scopul desfiinţării elementelor capitaliste din agricultură, demarează campania de colectivizare. Ea a fost materializată prin crearea colhozurilor (gospodării colective) şi a sovhozurilor (gospodării de stat)” [15, p.82]. Este puţin probabil că motivul iniţierii colectivizării l-a reprezentat doar elementul capitalist din agricultură. Economia URSS a fost una planificată, însă planurile (bienale, trienale, cincinale, şesenale etc.) nu pot fi atinse dacă se organizează munca individuală. Sistemul colectiv presupunând introducerea elementelor tehnico-ştiinţifice (ţăranii care îşi prelucrau pământul individual nu dispuneau de inventarul necesar sau baza chimică a protecţiei plantelor). Totodată, înaintăm ipoteza precum că URSS, prin intermediul colectivizării (privarea ţăranului de pământ), ilustra perfect sistemul de vasalitate practicat în Evul Mediu. În felul acesta, ţăranul depinde de pământ, dar pământul se află în proprietatea statului, deci, indirect, ţăranul depinde de stat.

În anul 2009 apare un manual de istorie destinat elevilor claselor a IX-a intitulat *Istoria românilor. Istoria universală: Epoca contemporană. Manual pentru clasa a 9-a* [16]. Autorii acestuia: Igor Caşu, Gheorghe Palade, Igor Şarov prezintă materialul didactic într-o modalitate comasată, cele două compartimente: naţional şi universal sunt amplasate între coperţile unuia şi aceluiaşi manual. În total, lucrarea însumează 240 de pagini. Tematica R.A.S.S.M. este amplasată la paginile 42-45.

Informaţia referitor la procesul de transformare a gospodăriilor individuale în cele colective se regăseşte şi în manualele amintite anterior: cel editat în anul 1998 şi 2002. La acest subiect nu mai avem de adăugat nimic nou.

Doi ani mai târziu, în 2011, autorii Nicolae Enciu, Tatiana Mistreanu, Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb elaborează un manual de istorie destinat clasei a XII-a. Din start trebuie să menţionăm că acesta este foarte voluminos – 358 de pagini. Analizând con-

ținutul informației, manualul poate fi utilizat şi în ciclul universitar. Tema R.A.S.S.M. este amplasată la paginile 263-274 [17]. Informații cu privire la procesul de colectivizare şi crearea colhozurilor în R.A.S.S.M. nu identificăm în filele manualului. Depistăm doar explicația oferită de autori a doi termeni istorici: *colectivizare* şi *colhoz* [17, p.269]. Iar la pagina 271 autorii au plasat textul memoriului românilor transnistreni care a fost înaintat Ligii Națiunilor în anul 1932, unde se menționa „Li se confiscă produsul muncii lor, li se sechestrează averea, oricât de mică ar fi ea, şi îi silesc cu forța de a se înscrie în gospodăriile colective «colhozuri», unde ei sunt sortiți unei existențe de sclavi...” [17, p.271]. Dacă este să privim retrospectiv, afirmăm că edițiile acestui manual până în 2008 au fost destul de reuşite, acestea cuprinzând şi aspectul colectivizării.

Anul 2013 este ultimul din lista cronologică în care s-au editat manuale pentru clasele a IX-a şi a XII-a. Totuşi, în timp calitatea produselor didactice a scăzut vertiginos. În cazul manualului pentru clasa a IX-a *Istoria românilor şi univerală: Manual pentru clasa a 9-a* [18], autorii Igor Şarov, Igor Caşu, Maia Dobzeu şi Pavel Cerbuşcă au modificat structura manualului din anul 2009.

În consecință, calitatea informației a scăzut radical. Despre experimentul agrar se menționează doar „În RASS Moldovenească, colectivizarea agriculturii a fost un proces organizat ca în regiunile din Ucraina. Peste 2.000 de familii de culaci au fost deportate în regiunile îndepărtate ale URSS” [18, p.40]. Informații factologice despre sistemul de colectivizare şi procesul de organizare a colhozurilor nu identificăm la această temă.

În fine, manualul pentru clasa a XII-a intitulat *Istoria românilor şi universală. Manual pentru clasa a 12-1* a fost elaborat de Igor Caşu, Igor Şarov (coord.), Virgil Pâslariuc, Flavius Solomon, Pavel Cerbuşcă. Cu un volum de 144 de pagini, tema R.A.S.S.M. se regăseşte la pagina 24. Din acest manual elevul de clasa a XII-a află că R.A.S.S.M. a fost un cap de pod pentru asigurarea expansiunii URSS în Europa şi Balcani [19, p.24]. În rest, informații despre gospodăriile colective nu atestăm.

Concluzionând asupra celor expuse anterior, opinăm că subiectul referitor la demararea procesului de colectivizare în R.A.S.S.Moldovenească necesită în continuare să fie cercetat. Este nevoie de stabilirea concretă a perioadei cronologice, pentru aceasta să se regăsească concomitent în textul tuturor manualelor de istorie. O necesitate stringentă este reeditarea materialelor destinate învățării istoriei contemporane a românilor şi înlăturarea lacunelor existente în edițiile precedente. Menționăm că este necesară prezentarea informațiilor actualizate pe marginea acestui subiect. Conexiunea dintre istorie şi didactică a scos la iveală carențe cu referire la modul de interpretare a factologiei. Continuitatea acestui demers poate viza noile ediții ale manualelor şcolare de istorie contemporană a românilor şi modalitatea de prezentare a subiectului abordat în acest articol.

Referințe:

1. LISNIC, A. Cultura şi patrimoniul din epoca antică şi medievală în manualele şcolare de Istorie pentru cl. a X-a: Elemente de analiză. În*: „Cercetarea şi valorificare patrimoniu-*

lui naţional şi universal în învăţământul preuniversitar": Materialele conferinţei, 22-23 april. 2016. Chişinău: Garomont Studio, 2016, pp. 71-78.
2. MUSTEAŢĂ, S. Analiza internaţională a manualelor şcolare. În: *Didactica Pro*..., revistă de teorie şi practică educaţională. 2007, nr. 1-2 (42), pp. 35-39.
3. BURLACU, V. Probleme de predare/învăţare a culturii naţionale şi universale în manualele de Istorie pentru cl. a XII-a. În: *„Cercetarea şi valorificare patrimoniului naţional şi universal în învăţământul preuniversitar"*: Materialele conferinţei, 22-23 april. 2016, pp. 101-106.
4. VIZER, B. *Istoria contemporană a românilor*: Materiale experimentale pentru clasa a IX-a în ajutorul elevilor şi profesorilor. Chişinău: Ştiinţa, 1997.
5. PALADE, Gh., ŞAROV, I. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual experimental pentru clasa a IX-a. Chişinău: Cartdidact, 1998.
6. SCURTU, I., ŞIŞCANU, I., CURCULESCU, M. [et al.]. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a XII-a. Chişinău: Prut Internaţional, 2001.
7. CHIRTOAGĂ, I., JARCUŢCHI, I., NEGRU, E. *O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*. Chişinău: Bons Offices, 2007.
8. MORARU, A. *Istoria românilor. Basarabia şi Transnistria (1812-1993)*. Chişinău, 1995.
9. MOVILEANU, N. Formarea RASSM. Zigzaguri şi impasuri în realizarea experimentului de edificare a socialismului. În: *Revista de istorie a Moldovei,* 1993. nr. 1, pp. 61-69.
10. PALADE, Gh., ŞAROV, I. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a IX-a. Chişinău: Cartdidact-Reclama, 2002.
11. VIZER B., NAGNIBEDA-TVERDOHLEB, T. *Istoria românilor*: Materiale didactice pentru clasa a IX-a. Chişinău: Ştiinţa, 2004.
12. ENCIU, N. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a XII-a de liceu. Chişinău: Civitas, 2005.
13. NAZARIA, S., ROMAN, A., SPRÎNCEANĂ, M. [et al.]. *Istorie: Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a XII-a. Chişinău: Cartea Moldovei, 2006.
14. A consulta, în acest sens: MUSTEAŢĂ, S. Adevărul despre manualele de istorie integrată. În: *Didactica Pro...,* 2009. nr. 5-6 (57-58), pp. 15-24.
15. SCURTU, I., ŞIŞCANU, I., CURCULESCU, M. [et al.]. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a XII-a. Chişinău: Asociaţia Istoricilor din Republica Moldova, 2006.
16. CAŞU, I., PALADE, Gh., ŞAROV, I. *Istoria românilor. Istoria universală. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a 9-a.Ed. a 2-a revăzută. Chişinău: Serebia-Civitas, 2009.
17. ENCIU, N., MISTREANU, T., NAGNIBEDA-TVERDOHLEB, T. *Istoria universală şi a românilor. Epoca contemporană*. Cl. a 12-a.Ed. a II-a. Chişinău: Civitas, 2011.
18. ŞAROV, I., CAŞU, I. DOBZEU, M. [et al.]. *Istoria românilor şi universală*: Manual pentru cl. a IX-a. Chişinău: Cartdidact, 2013.
19. CAŞU, I., ŞAROV, I., PÂSLARIUC, V. [et al.]. *Istoria românilor şi universală*: Manual pentru clasa a 12-a. Chişinău: Cartier, 2013.

A NONSTANDARD APPROACH TO THE FOUNDATIONS OF MATHEMATICS

CZU: 51:1

Angelo-Vlad MOLDOVAN

Şcoala Doctorală de Filosofie,
Universitatea din Bucureşti

O ABORDARE NONSTANDARD A FUNDAMENTELOR MATEMATICII

Articolul de față își propune să prezinte o abordare diferită în fundamentele matematicii cu ajutorul teoriei modelelor şi să evite încadrarea în contextul tradițional – şi totodată problematic – dominat atât de ideea că întreaga matematică poate fi redusă la un unic fundament, cât şi de ideea că aceasta nu are nevoie de o fundamentare. Lucrarea este împărțită în patru secțiuni: *prima* constă în introducerea conceptului de virtute fundamentală de către Penelope Maddy şi descrierea ideii de „teorie fundamentală" într-un cadru clasic global; în *a doua* parte prezentăm abordarea locală propusă de John Baldwin prin intermediul ideii de formalizare, cum putem fundamenta local teorii şi cum procedeele teoriei modelelor izolează matematica lipsită de comportament patologic (i.e. domestică). În cadrul celei de-*a treia* părți încercăm să aplicăm virtuțile lui Maddy acestei secțiuni din matematică în scopul de a-i asigura un fundament, iar în *ultima* parte observăm consecințele acestei încercări.

Cuvinte-cheie: *fundamentele matematicii, teoria modelelor, matematică domestică, fenomenul incompletitudinii, practica matematică.*

The foundations of mathematics are a broad topic addressed in both philosophy and mathematics. The traditional framework in which it was tried to reduce mathematics to a number of axioms by formulating a unique foundation gave birth to a lot of complications. After decades of researching different strategies – either by proposing other foundational theories or suggesting that mathematics has no need for a foundation - we have another way to approach the problem: model-theoretic local foundation. Thus, in this paper I will introduce the foundational virtues proposed by Penelope Maddy, John Baldwin's local foundation via formalization for a mathematical section that escapes the incompleteness phenomenon, how our *tame area* could fulfil some of Maddy's virtues and several outcomes of our project.

I. Penelope Maddy's foundational virtues. Building her ideas on the ruins of classical approaches in philosophy of mathematics, Penelope Maddy highlights in her two articles - „What do we want a foundation to do?" and „Set-theoretic foundations" – the fact that, in principle, we must ask ourselves why an embedding of all mathematics into set theory has foundational character [9, p.290]. Through a sharp analysis of

the foundational nature of various theories (i.e. set theory, category theory and univalent foundation), it proposes the following idea: instead of talking about theories that provide a foundation for mathematics, we should talk about a collection of so-called *foundational virtues* which together form the foundational character of the theory in question. In the case of set theory, it is remarkable how (almost) all the objects and structures of mathematics can be set-based constructions and all mathematical theorems can be proved from the axioms of this theory. According to Maddy, „set theory hopes to provide a foundation for classical mathematics, that is, to provide a dependable and perspicuous mathematical theory that is ample enough to include (surrogates for) all the objects of classical mathematics and strong enough to imply all the classical theorems about them. [...] Thus set theory aims to provide a single arena in which the objects of classical mathematics are all included, where they can be compared and contrasted and manipulated and studied side-by-side" [7, p.354].

Regarding the birth of these virtues, we start by looking at the hierarchy of large cardinals and how it works in relation with Gödel's first incompleteness theorem: developing higher levels of infinity and at the same time different levels of consistency strength. Due to this construction we can test the degree of consistency of the theories we propose as foundation for mathematics to be sure that the chosen theory is strong enough to cover the entire mathematics. The ability to expose these risks is essential for mathematical work [10, p.298]. Therefore, we obtain the first foundational feature provided by set theory without any difficulties, namely Risk Assessment. Our second wish is to formulate a common framework for all mathematics, a paradise for all mathematical constructions where we can study them, analyze their relationships, isolate their essential features and apply various methods. The V universe (also known as the Von Neumann universe) is the one that makes all this possible once all mathematical subjects can be incorporated into a single set theory – providing us with a Generous Arena – and in this context we also acquire a standard way of carrying proofs based on the axioms of set theory – a Shared Standard of Proof [10, p.299]. Moreover, the embedding mentioned above has another purpose: once mathematics has been successfully converted into a list of formal sentences, metamathematical tools could be useful in proving theorems about its general aspects. Here set theory offers a Meta-mathematical Corral by reducing the vast areas of mathematics to a set of simple axioms so they can be studied formally. Although it does not provide any argument to support the idea that such virtues are elements that ensure the status of foundation, they seem to be consistent with the consensual use of the term.

The final step of Maddy's project is the unreachable: to obtain a foundation for mathematics that guides us towards the mathematician's promise land – where all the important and essential concepts and structures lie – and to reveal its foundational features. This element is Essential Guidance which seeks to highlight two foundational aspects: such a construction must reveal the essentials of grounded mathematics and guide the progress of discipline along these features and ignore everything else. Unfortunately, set theory cannot provide such a virtue [9, p.305]. Therefore, the purpose of

set theory as a foundational theory is to isolate relevant mathematical aspects of a mathematical object and to find the set-theoretical correspondences of these aspects. It brings all mathematical objects and instantiations of all mathematical structures into a unique arena - the universe of sets - where the interactions between them can be exposed and investigated [8, p.88]. Penelope Maddy's proposal ends with the following conclusion:

„So my suggestion is that we replace the claim that set theory is a (or the) foundation for mathematics with a handful of more precise observations: set theory provides Risk Assessment for mathematical theories, a Generous Arena where the branches of mathematics can be pursued in a unified setting with a Shared Standard of Proof, and a Meta-mathematical Corral so that formal techniques can be applied to all of mathematics at once" [10, p.301]

II. John Baldwin's local approach. „[...] we view the practice-based philosophy of mathematics as a broad inquiry into and critical analysis of the conceptual foundations of actual mathematical work. The foundationalist goal of justifying mathematics is a part of this study. But the study we envision cannot be carried out by interpreting the theory into an über theory such as ZFC; too much information is lost. The coding does not reflect the ethos of the particular subject area of mathematics. The intuition behind fundamental ideas such as homomorphism or manifold disappears when looking at a complicated definition of the notion in a language whose only symbol is ε. Tools must be developed for the analysis and comparison of distinct areas of mathematics in a way that maintains meaning; a simple truth preserving transformation into statements of set theory is inherently inadequate" [2, p.2].

John Baldwin's approach is characterized by a departure from classical points of view regarding foundations: don't believe the myth that all areas of mathematics can be reduced to a list of axioms. This global way of thinking must be replaced with a local perspective that makes the mathematician feel more in control[1].

Focusing on model-theoretic procedures – we mean *modern* model theory with its origins in Saharon Shelah's classification theory – Baldwin writes in his book „Model Theory and the Philosophy of Mathematical Practice" the basic ideas of the local approach: formalization of various mathematical areas through model-theoretic tools could help us to investigate mathematical problems and ideas in philosophy of mathematics; compare these formalizations systematically in order to organize mathematics; formalization is successful if and only if we chose the right vocabulary, logic and set of axioms [3, p.31-32]. His last point concerns the study of geometry – this concept plays an important role in analyzing models of the so-called *tame* theories [3, p.3]. The main role of Baldwin's project, of this „atlas of mathematics" [3, p.53] is to make the study of properties that hold in different areas easier. Concerning the notion of geometry, it comes via classification theory when complete first-order theories are organized according to the number of non-isomorphic models they have in each

[1] Keep in mind that, "Many of the fundamental questions of Set Theory are formally unsolvable from the ZFC axioms" [16, p.449].

uncountable cardinality. Intuitively, if the theory has a huge number of models, then there is no classification for it. This idea is based on a system of invariants that assign to each structure a dimension that points up its geometric features [3, p.133]. Through this we distinguish between classifiable theories (in Shelah's words stable) and unclassifiable (or unstable) theories. Simultaneously, through this mathematical classification we are making sense of another useful distinction: tame and wild theories. It allows us to isolate a certain section that appears to be characterized by a lot of interesting properties, such as superstability, ω-stability or o-minimality. Then we give a local foundation by means of formalization for every tame theory. This new framework is called *tame mathematics* and its qualities make it the perfect ground for foundational work. Tameness in a mathematical context means a powerless gödelian specter; there is not enough information to formulate a Gödel sentence. In van den Dries words, "a lot of model theory is concerned with discovering and charting the ‚tame' regions of mathematics, where wild phenomena like space filling curves and Gödel incompleteness are absent, or at least under control. As Hrushovski put it recently: Model Theory = Geography of Tame Mathematics" [13, p.106]. Baldwin does not provide a formal definition of this notion, but exemplifies it through a series of examples from model theory. An example of wild theory is first-order arithmetic – i.e. T ($\mathbb{N}$, +, ·) – because it admits a pairing-function and loses its essential geometric distinction between a structure A and a "plane over it", $\mathbf{A}^2$[3, p.10]. The field of real numbers and the field of complex numbers are tame examples while the ring of integers and the field of rational numbers are very wild [6, p.184]. Tame theories are usually characterized by the following properties: superstability (i.e. rank, no pairing function), stability (i.e. an independence relation, dimensions on ‚regular' types), o-minimality, simpleness, no independence property, etc. [5, p.33]. A vast part of modern mathematics can be better understood with the help of tame formal systems [3, p.14].

III. The „foundations" of tame mathematics. This section's theme might be characterized simply as unusual or out of the ordinary. Here we succintly display how our tame area could fulfil some of Maddy's foundational virtues. The peculiar character consists in trying to apply global foundational features locally – i.e. to a restricted area of mathematics – and compare the results.

Risk Assessment:

Maddy: The development during the twentieth century of a hierarchy used to test the degree of consistency of a proposed theory allows us to choose a foundational theory that is strong enough to include as much mathematics as possible.

Baldwin: Model theory is incapable of providing a better tool for testing the consistency of our theories. Thus, it leaves the role of justifying its instruments to the ZFC system [1, p.42].

Generous Arena:

Maddy: A common ground arises when different fields are embedded in a single set theory, when all theorems can be treated as theorems of the same

system. Thus, our theory provides a generous arena where all mathematics has its place.

Unfortunately, Maddy's arena is founded on the Von Neumann universe which is somehow problematic:

Woodin: Based on the result obtained by Cohen – i.e. that the continuum hypothesis cannot be solved starting from the axioms of ZFC – we know that *we cannot obtain a concise conception of the Universe of Sets* [15, p.504].

Baldwin: Model theory via classification provides a GA [1, p.42]. In our case, generous arena consists of tame theories.

Shared Standard of Proof:

Baldwin: The reduction of mathematics, at least theoretically, to set theory gave Maddy this foundational virtue (i.e. set-theoretic proof = standard proofs in mathematics). Unfortunately, model theory cannot provide a Shared Standard of Proof [1, p.42].

Meta-mathematical Corral:

Maddy: Set theory provides us with a Meta-mathematical Corral where all mathematics is reduced to a set of axioms so simple they can be studied formally without problems. It also allows us to carry metamathematical investigations.

Baldwin: Classification theory provides such a virtue for finding patterns across mathematics. Moreover, keep in mind that by providing an essential guidance for mathematics, MT also provides one for set theory. Therefore, it guides set-theoretic research (see for example the work on proper forcing axioms or on classification of the first order theories with respect to universality) [4, p.370-373]. This leads to an effect on meta-mathematical corral (various instances of model-theoretic problems engendering new animals in the corral) [4, p.378].

Essential Guidance:

Maddy: The job of a foundation is to reveal the fundamental features of the mathematics being done without irrelevant distractions and „to guide the progress of mathematics along the lines of those fundamental features and away from false alleyways" [9, p.305]. Set theory does not provide an Essential Guidance.

Baldwin: Model theory provides essential guidance for mathematical research in two ways: „by providing formal frameworks aligned to each subject area it helps to clarify arguments within the area and by exposing, through notions such as stability, combinatorial principles that hold in several areas it helps to build connections among areas" [4, p.378].

To sum up, MT cannot provide Risk Assessment and Shared Standard of Proof, but there is some hope for Generous Arena, Meta-mathematical Corral and especially Essential Guidance. Regarding the first feature, it does not matter what foundational

theory is suggested, there is no better replacement[2] as Vladimir Voevodsky himself notes: „Set theory will remain the most important benchmark of consistency" [14, p.21]. In the case of tame mathematics, a combination of model-theoretical and set-theoretical procedures seems to be a more pragmatic approach when considering foundations than the *unique-set-theoretic-foundation*.

IV. Main outcomes:

1. **Philosophy of mathematical practice** - Model theory's main contribution to the philosophy of mathematical practice consists in giving an accurate description of „tame mathematics". Ehud Hrushovski's aphorism *There is a tame mathematics but if you define the ring of integers you are dead* „redirects the philosophy of mathematical practice from the traditional foundational priority of natural number arithmetic to the tame subjects of modern mathematics" [3, p.313].
2. **Gödel's incompleteness theorems** – „Tameness" means no Gödel-sentence[3]. The process of avoiding the incompleteness phenomenon depends on the local formalization of the subjects[4] with axioms that capture the essential information, but at the same time avoid accidentally encoding arithmetic and – more generally – pairing functions [3, p.148]. Isolating this well-behaved part of mathematics gives us a new playground to test new problems, obtain new results and even revive some defunct approaches in philosophy of mathematics.
3. **Woodin-like programs become more meaningful** – The role of Woodin's V=Ultimate-L axiom is to find a solution to the continuum hypothesis, but it could also provide us with a new free-of-undecidability framework. This construction tames the area: „in a V = Ult-L model, CH and all other known propositions like it become decided. In this sense, the V = Ult-L axioms tame the ‚specter of undecidability'" [12, p.11]. According to authors like Pillay [3, p.2] and Baldwin [11, p.1373], tameness implies not only a lack of incompleteness, but also a lack of undecidability. In our view, it is of paramount importance that Woodin's program renders a method of reaching tameness in the prototypically wild area of set theory. This could lead to the development of other strategies to tame pathological areas.

References:

1. BALDWIN, J.T. *Entanglement of Set Theory and Model Theory Eventual Behavior and Noise*. [quoted 28.05.2021]. Available: http://homepages.math.uic.edu/~jbaldwin/pub/konsetangsli.pdf
2. BALDWIN, J.T. *Model Theoretic Perspectives on the Philosophy of Mathematics*. [quoted: 28.05.2021]. Available: http://homepages.math.uic.edu/~jbaldwin/pub/amstersh.pdf
3. BALDWIN, J.T. *Model Theory and The Philosophy of Mathematical Practice – Formalization without Foundationalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

[2] The notion of "set" is also here to stay (i.e. no sets, no models).

[3] For example, "This sentence is unprovable" or "Ion will never be able to prove this sentence is true".

[4] This does not work for wild theories like Peano arithmetic sau ZFC.

4. BALDWIN, J.T. *The Dividing Line Methodology: Model Theory motivating Set Theory*. Theoria 87.2 (2021): 361-393.
5. BALDWIN, J.T. *The Reasonable Effectiveness of Model Theory in Mathematics*. [quoted 28.05.2021]. Available: http://homepages.math.uic.edu/~jbaldwin/pub/NDreaseff Nov619.pdf
6. BUSS, S.R., KECHRIS, A. S. et al. *The Prospects for Mathematical Logic in the Twenty-First Century*. The Bulletin of Symbolic Logic. Vol. 7. No. 2, 2001: 169-196.
7. MADDY, P. *Second Philosophy – A naturalistic method*. New York: Oxford University Press, 2007.
8. MADDY, P. *Set Theory as a Foundation*. In: Foundational Theories of Classical and Constructive Mathematics. Dordrecht: Springer, 2011.
9. MADDY, P. *Set-theoretic foundations*. In: Foundations of Mathematics. Providence, Rhode Island: American Mathematical Society, 2017.
10. MADDY, P. *What do we want a foundation to do?*. In: Reflections on the Foundations of Mathematics – Univalent Foundations, Set Theory and General Thoughts. Cham: Springer, 2019.
11. PILLAY, A. *Model Theory*. Notices of the American Mathematical Society. Vol. 47. No. 11, 2000: 1373-1381.
12. RITTBERG, C.J. *Mathematical Practices Can Be Metaphysically Laden*. In: Handbook of the History and Philosophy of Mathematical Practice. Cham: Springer, 2020.
13. Van den Dries, L. *O-minimal structures and real analytic geometry*. Current Developments in Mathematics 1998(1), 1998: 105-152.
14. VOEVODSKY, V. *Univalent Foundations and Set Theory*. [quoted 28.05.2021]. Available: https://www.math.ias.edu/~vladimir/Site3/Univalent_Foundations_files/2013_ASL.pdf
15. WOODIN, W.H. *Strong Axioms of Infinity and the Search for V*. Proceedings of the International Congress of Mathematicians 2010, 2011: 504-528.
16. WOODIN, W.H. *The Transfinite Universe*. In: Kurt Gödel and the Foundations of Mathematics: Horizons of Truth. New York: Cambridge University Press, 2011.

ALEGEREA EPISCOPULUI DE ORADEA ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ. STUDIU DE CAZ: BENEDICT ŞI PRIMOGENITUS

CZU: 281.95:262.12(498)(091)

Traian OSTAHIE

Şcoala Doctorală de Istorie,
Universitatea din Oradea

ELECTION OF THE BISHOP OF ORADEA IN THE MEDIEVAL PERIOD. CASE STUDY: BENEDICT AND PRIMOGENITUS

Oradea was in medieval times an important political, economic and cultural center of the Kingdom of Hungary. This was due to the strong ties between this city and King Ladislaus I the Holy, one of the most important monarchs of Arpadia, who at an unspecified date was brought and buried in the Episcopal Cathedral. After the canonization of this king (1192), by Pope Celestine III, Oradea became an important pilgrimage center in Europe.

According to the unanimous testimony of the sources, the diocese of Oradea was founded by King Ladislaus the Holy (1077-1095), sometime between 1083 and 1095, probably around 1090. Both the diocese and the town have more distant origins in time, but these previous formations were not yet interconnected during that period.

Keywords: *bishop, Oradea, chapter, canonization, King Ladislaus, Benedict, Primogenitus.*

În data de 23 decembrie 1232, se înfățișează în fața papei Grigore al IX-lea doi clerici, canonici ai Bisericii din Oradea, spre a-i detalia o situație conflictuală cauzată de modalitatea în care a fost ales succesorul Episcopului de Oradea, Alexandru (1219-1230), decedat recent. Canonicii pe nume Alexandru şi Ioan relatează papei că o mare parte din capitlul catedral îl alesese pe Primogenitus, numit în documente de către papă *„subdiaconul nostru”*, iar cealaltă parte de electori capitulari îl aleseseră ca urmaş în scaunul episcopal al Oradiei pe canonicul lector al capitlului de Strigoniu, Benedict, numit în documente *„excomunicat”* din respectivul capitlu.

Starea de excomunicat pe care o avea Benedict îl făcea nevrednic de orice demnitate ecleziastică, în special de cea episcopală. Conform documentului din 23 decembrie 1232, alegerea lui Benedict s-a efectuat *„...prin sustragerea de către unii a peceții capitlului şi prin plăsmuirea unor scrisori pe numele său...”* [1], trimise arhiepiscopului de Kálocsá, Ugrin, care păcălit fiind de situație, a confirmat alegerea lui Benedict.

Văzându-se confirmat în scaunul episcopal, Benedict purcede la marginalizarea contestatarilor prin lipsirea lor de beneficiile statutului capitular pe care-l aveau. În deciziile sale referitoare la despuierea de beneficii a canonicilor, Benedict se bazează

pe lipsa de ascultare canonică pe care numiții clerici o datorau ierarhului. Astfel întreaga situație se prezintă ca un circuit vicios închis. Considerat uzurpator pe scaunul episcopal de către clericii din tabăra adversă, aceştia găsesc justificat a nu-i datora ascultare, datorită modului în care Benedict ocupă locul de episcop, pe când cel din urmă, în virtutea statutului sacramental de episcop, cere ceea ce, în alte circumstanțe, ar fi fost o normalitate: ascultarea canonică, pe care nu o primeşte, fapt ce-l convinge să recurgă la impunerea unor măsuri disciplinare.

Această speță este prezentată Sfântului Scaun în patru etape. Primul moment este cel deja menționat, petrecut în 23 decembrie 1232. În urma prezentării acestei spețe, papa Grigore al IX-lea decide însărcinarea abatelui Mănăstirii Sfântul Gothard şi cojudecătorilor lui cu rezolvarea cât mai rapidă a situației şi impunerea candidatului considerat de drept *„...îngrijindu-se ca biserica din Oradea să nu sufere vreo daună prin risipă..."* [2].

Situația, aşa cum ne-o prezintă documentele nu se rezolvă imediat, ba mai mult capătă în complexitate. Susținătorii lui Benedict fac apel în fața cardinalului diacon al Bisericii Sfânta Maria din Cosmedin, Roma, Rainerio Capoccio, invocând că martorii chemați de susținătorii lui Primogenitus pentru a da mărturie sunt mincinoşi şi necinstiți. Din această cauză, susținătorii lui Benedict au cerut retragerea martorilor adverşi şi anularea mărturiei lor.

Astfel, abatele Mănăstirii Sf. Gothard primeşte o sarcină destul de dificilă: *„... să cercetezi şi să închei această pricină potrivit canoanelor...şi să reaşezi aşa cum se cuvine pe zişii Alexandru, Ioan, Martin şi Isaac şi pe ceilalți alegători care au urmărit alegerea pomenitului Primogenitus, dându-le pentru cheltuielile lor o sumă din veniturile obişnuite ale bisericii din Oradea dacă se dovedeşte că ei sunt canonici ai acelei biserici; mai departe, să iei cunoştință de acele pricini şi de apelurile care s-au făcut; să iei măsuri ca să se păstreze cu tărie ceea ce va fi hotărât de tine, folosindu-te de pedepse bisericeşti fără drept de apel. Iar dacă martorii ce ar fi numiți s-ar sustrage, fie din părtinire, fie din ură sau din teamă, tot prin pedepse bisericeşti fără drept de apel să-i sileşti a mărturisi adevărul."* [3]

Din câte ne spune documentul din 23 decembrie 1232, pontiful roman îl investeşte pe abate cu puteri nelimitate spre a urgenta rezolvarea situației. Se pare că scopul final este impunerea lui Primogenitus pe scaunul episcopal. Vincze Bunyitay spune că cei doi candidați erau susținuți de două tabere diverse: Primogenitus era favoritul Sfântului Scaun, iar Benedict (din familia nobilă Osl, din regiunea de peste Dunăre) era susținut de familia regală maghiară, de regele Bela IV, prin fratele său Herbort [4]. Indirect, modul de abordare al suveranului pontif este unul părtinitor, deoarece vedem în document că abordează destul de superficial speța înaintată de susținătorii lui Benedict în fața cardinalului, pe când referitor la Primogenitus, îi acordă puteri nelimitate abatelui Mănăstirii Sf. Gothard. În urma acestei investiri, abatele reprezintă, în speța despre care vorbim, autoritatea supremă, capabil să impună „*pedepse bisericeşti fără drept de apel"*. Ținând cont de modul în care exprimarea este efectuată şi modul în care pontiful roman doreşte să rezolve această speță, aderăm la părerea istoricului maghiar.

Patru ani mai târziu, mai exact în 25 august 1236, acelaşi papă Grigore al IX-lea îi scrie episcopului de Pécs, abatelui de Petrovaradin şi prepozitului de Veszprém în care reclamă anumite abuzuri (lovire, rănire, excomunicare etc.) comise de împuterniciții din primul document. A fost numită o nouă persoană însărcinată cu rezolvarea situației: Toma, cardinal preot al Bisericii Sfânta Sabina şi Egidiu cardinal diacon al Bisericii Sfinții Cosma şi Damian. Acesta a primit sarcina să-l audieze atât pe Primogenitus cât şi pe susținătorii taberei adverse. În cadrul acestui context, din partea lui Primogenitus s-a prezentat un act prin care s-a dovedit autenticitatea şi validitatea alegerii lui în calitate de episcop. Deoarece adversarii lui, au contestat validitatea actului pe cale civilă, nu bisericească, acelaşi papă Grigore al IX-lea le porunceşte destinatarilor acestui document să găsească *„...un slujbaş legiuit ori doi oameni potriviți care tocmească în chip adevărat toate actele de judecată potrivit cu rânduielile conciliului general şi căutând stăruitor să aflați dacă este adevărat sau fals numitul act şi cuprinsul său..."* [5]. În esență episcopul de Pécs, abatele de Petrovaradin şi prepozitul de Veszprém sunt însărcinați cu datoria de a investiga autenticitatea a actului şi a celor care l-au emis.

În continuare, se observă o tentă de susținere a lui Primogenitus *„...voi veți purcede totuşi în această pricină în chipul ce vi s-a arătat, având grijă înainte de toate de luarea măsurilor de siguranță ce trebuie date susnumitului P(rimogenitus) şi celor care au sprijinit alegerea sa"* [6]. Chiar dacă au trecut patru ani, nici acum Benedict nu este plăcut la Roma: *„...şi dacă în chip neîndoielnic veți afla că B(enedict) poate fi bănuit de sustrageri, să-l opriți de la administrarea bunurilor lumeşti iar dacă se vor ivi potrivnici să-i siliți la supunere apostolică prin pedepse bisericeşti..."* [7].

Dacă până acum l-am suspectat pe papa Grigore al IX-lea de manifestarea unei oarecare atitudini de susținere a magistrului Primogenitus, aşa cum a fost deja sesizat de istoriografia maghiară, acum avem şi dovada acestei susțineri. Al treilea document emis în această speță, în data de 28 august 1236 [8], la numai trei zile față de precedentul, arată că pontiful roman încearcă să-i asigure tot confortul magistrului Primogenitus, prin însărcinarea aceloraşi destinatari ca în precedentul document emis cu responsabilitatea de a-i da, pe seama bisericii din Oradea, o sumă de până la 150 de mărci de argint. Această sumă acoperea întregul efort depus de până acum de magistrul Primogenitus în soluționarea problemei referitoare la alegerea întru episcopat.

Următorul document referitor la această speță este emis la patru ani diferență de precedentul (15 noiembrie 1240) şi conține veşti noi. Papa Grigore al IX-lea le scrie arhiepiscopului de Strigoniu, Matei, şi abatelui de Pelis din dieceza de Veszprém. Destinatarii sunt înştiințați de faptul că Primogenitus a murit. Totodată sunt însărcinați cu responsabilitatea de a-l anunța pe Benedict *„...care se da episcop de Oradea..."* ca în termen de trei luni de la emiterea acestui document *„...personal sau printr-un împuternicit al său potrivit şi având grijă să dea trimisului numit de noi pentru cercetarea acestei pricini cele trebuitoare pentru cheltuielile sale, să se înfățişeze înaintea noastră spre a primi, cu ajutorul lui Dumnezeu, hotărârea judecătorească"* [9].

Destinatarii mai primesc, pe lângă această sarcină primară, şi una secundară: *„Iar pe Alexandru şi pe Ioan, canonici de Oradea, care au urmărit această pricină, şi cărora, deşi li s-au înapoiat, prin porunca, noastră bunurile ce le fuseseră jefuite de acelaşi episcop de Oradea, totuşi nu au putut intra în stăpânirea lor de fapt, să-i aşezaţi în stăpânirea acelor bunuri şi să-i apăraţi, făcând să li se dea cuvenita despăgubire pentru roadele culese din acele bunuri şi pentru alte venituri răpite de acolo..."* [10].

Informaţiile directe asupra acestui eveniment se opresc cu acest document. În 11 iulie 1243 [11], deci la trei ani diferenţă de ultimul document emis în această speţă, succesorul papei Grigore al IX-lea, papa Inocenţiu al IV-lea (1243-1254) scrie episcopului de Nyitra, prepozitului Bisericii Sf. Toma, Bartolomeu, din Strigoniu, şi magistrului subdiacon Petru, canonic de Kálocsá, cărora le porunceşte să-l dezlege pe Benedict, în continuare episcop de Oradea, de legământul arhieresc făcut faţă de scaunul episcopal al Oradiei şi să-l mute la Győr, acolo unde capitlul catedral l-a dorit ca episcop.

Deşi nu avem documente prin care să se tranşeze direct această speţă, în lumina ultimului document menţionat, credem că se pot emite câteva constatări. Dacă în acest document Benedict este numit episcop de Oradea, înseamnă că el a îndeplinit porunca transmisă de papa Grigore al IX-lea de a se prezenta pentru jurământul de credinţă în faţa scaunului apostolic. Este singurul mod prin care Benedict şi-a putut păstra scaunul episcopal. Deşi putem constata acest lucru, nu putem afirma dacă s-a prezentat în persoană la Roma sau şi-a trimis un reprezentant. Mai mult decât atât, se pare că el, din poziţia de uzurpator, ajunge să impresioneze (datorită implicării sale în stăvilirea invaziei mongole, sau cel puţin în prima parte a ei [12]), dat fiind faptul că este dorit de o altă episcopie, deoarece cutuma era ca un episcop să fie ales din cadrul aceluiaşi capitlu, nu să fie chemat cineva din exterior.

Mai trebuie menţionat şi faptul că pe întreaga perioadă a dezvoltării speţei referitoare la validarea unuia dintre candidaţii aleşi, persoana care este menţionată în documente ca episcop de Oradea este Benedict şi nu Primogenitus [13]. Dacă toate documentele ar fi fost emise de autoritatea laică, am putea recurge la ceea ce s-a constatat deja de către istoriografia maghiară: cum că Benedict era susţinut de familia regală maghiară. Însă lucrurile nu stau chiar aşa. Dintre documente, trei sunt emise de autorităţi ecleziastice superioare episcopului de Oradea: facem referire la arihiepiscopul de Strigoniu, Robert şi la pontiful roman Grigore al IX-lea. Acest fapt ne induce într-o oarecare eroare: în timp ce papa se lupta să îl impună pe Primogenitus ca episcop de Oradea, în documentele emise, prin menţionarea titlului episcopal în dreptul adversarului său, Benedict, acesta îi oferă recunoaşterea oficială ca episcop de Oradea. Oare menţionându-l în documente cu un statut ce încă nu era clarificat, nu i se acorda confirmarea de care era nevoie şi pentru care exist acest conflict?

Concluzii. În urma analizei documentelor studiate, putem constata că Benedict a fost ales de o parte a capitlului şi înscăunat episcop, în timp ce o altă parte l-a ales pe Primogenitus, care a trebuit să lupte pentru confirmarea alegerii din pribegie. Aspectul

esenţial de care a fost lipsit Benedict a fost confirmarea papei. Acest lucru nu va avea loc decât în timpul lui Inocenţiu al IV-lea, când Benedict va putea merge la Gyor.

În pofida faptului că nu a primit încuviinţarea Romei, Benedict a continuat să conducă episcopia în virtutea susţinerii regelui, care, la rândul său, se bucura de drept de patronat dobândit prin moştenire de la primii regi arpadieni. În acest caz, aşa cum a mai fost afirmat, Benedict a fost numit în baza principiului utilităţii şi a rămas în scaun episcopal şi fără confirmarea Romei. Conform înţelegerii dintre papa Pascal al II-lea şi regele Coloman, principial s-a respectat acest cadru: Benedict a fost ales de capitlu (nu prin vot unanim, dar totuşi a fost ales) şi a fost confirmat de pacet-ul regal. În consecinţă, din acest punct de vedere, nu putem să-i atribuim statutul de uzurpator, aşa cum a fost numit de către Grigore al IX-lea în documente. Cât despre abordarea Romei în această privinţă, putem afirma, fără teamă de tăgadă, că ea a fost dual㠂. În timp ce-l susţinea pe Primogenitus, tot Roma, prin întâiul ei stătător, îl menţiona pe Benedict în calitate de episcop, deci, indirect, îl confirma în poziţia despre care, acelaşi, spunea că este ocupată prin uzurpare.

Cine a deţinut dreptul de a ocupa scaunul episcopal? În opinia noastră, bazându-ne pe fondul documentar studiat şi ţinând cont de părerile exprimate până acum în această privinţă, credem că Benedict era mai în drept să guverneze episcopia. Înainte de toate, avea susţinerea *placet*-ului regal, ce se fundamenta pe acel drept ancestral de patronat regal. Dacă ne uităm la condiţiile exprimate de *Decretum Gratiani*, putem vedea că îndeplineşte fiecare condiţie, atât *in temporalibus,* cât şi *in spiritualibus*. Singurul aspect de care nu se bucura Benedict era confirmatio papale. În cazul în care să presupunem că Roma avea dreptate, de ce oare i-a acordat totuşi confirmarea. Şi să nu uităm un aspect: indirect, Benedict a primit confirmarea în momentul în care a fost menţionat în documente cu statutul de episcop de Oradea.

Primogenitus nu se bucura decât de două realităţi ce-i conveneau: a fost ales de o parte din membrii capitulari şi avea confirmarea Romei. Însă nu trebuie să uităm că mai avea nevoie de placet-ul regal, pe care nu l-a primit şi fără de care, în pofida susţinerii pontifului roman, nu putea guverna o eclezie. Nu contestăm posibila lui valoare morală şi capacitatea de a putea conduce o dieceză, însă, din punctul nostru de vedere, argumentele înclină balanţa în favoarea lui Benedict.

Referinţe:

1. *Documente privind istoria românilor, veacul XI, XII, XIII*. Vol. I (1075-1250), seria C, Transilvania. Mihai ROLLER, redactor responsabil, Bucureşti: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951, p. 259 (în continuare DIR C, XI, XII, XIII, I).
2. *DIR* C, XI, XII, XIII, I, p. 261.
3. *Ibidem*, p. 260.
4. BUNYITAY, Vincze, *A váradi püspokség története, (Istoria episcopiei orădene).* Vol. I. Budapesta, 1883, p. 100.
5. *DIR* C, XI, XII, XIII, I, p. 298.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.

8. *Ibidem*, pp. 249-250.
9. *Ibidem*, p. 321.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*, p. 324.
12. A se vedea în acest sens SZABO, Janos B. *Invazia tătară din 1241 şi pustiirea oraşului Oradea în oglinda rezultatelor mai recente*. În: ÖDÖN, Szabó ZSOLDOS, Attila (coord.). Trad. Elga MAYER, *Oradea şi Bihorul la sfârşitul epocii arpadiene. Studii despre istoria Ţării Bihorului*. Vol. 3. Asociația Tanoda şi Asociația Culturală Varadinum, Oradea, 2017, pp. 29-61.
13. În acest sens facem referire la următoarele documente: doc. nr. 224, emis în data de 17 ianuarie 1234; doc. nr. 225, emis în data de19 februarie 1234; doc. nr. 231, emis în anul 1234; doc. nr. 232, emis în anul 1234; doc. nr. 235, emis în data de 31 august 1235; doc. nr. 241, emis în anul 1235; doc. nr. 243, emis în anul 1235; doc. nr. 258, emis în data de 29 ianuarie 1238; doc. nr. 267, emis în data de 21 martie 1240, cf. DIR C, XI, XII, XIII, I.

CONTEXTUL POLITIC AL TRECERII DE LA GRAFIA CHIRILICĂ LA GRAFIA LATINĂ ÎN R.A.S.S.M.

CZU: 94:[003.349:003.344](478)

Maxim PAPANA

Universitatea de stat din Moldova

THE POLITICAL CONTECT OF THE TRANSITION FROM CYRILLIC TO LATIN SPELLING IN M.A.S.S.R

The "Moldovan" identity project started in MASSR, in a political context created by the union, on March 27, 1918, of Bessarabia with Romania, in order to destabilize the situation in Romania and to promote the geostrategic interests of the USSR in this area.

Despite the Soviet propaganda, which tried to present the creation of MASSR on October 12, 1924 as a great achievement of the Soviet national policy, the legitimacy of the creation of MASSR was a doubtful fact, if we take into account the following: Romanians in this territory constituted only 31.5% of the total population; until 1924 on the territory that was included in MASSR there was no Romanian school; no Romanian newspaper appeared; the language of public administration and the church was Russian or Ukrainian; the number of Moldovans in state structures and MASSR party and Komsomolist organizations was very small.

At the end of 1931, at Moscow's instructions, the Central Committee of the Communist Party (Bolshevik) in Ukraine sent a "top secret" circular to the Moldovan Regional Party Committee of the MASSR emphasizing the need to switch to the Latin alphabet and setting deadlines.

In the spring of 1932, the decision of the MASSR People's Commissariat for Education "About the Latinized Moldovan Alphabet and Spelling" was adopted, which established 26 letters of the Latin alphabet and the spelling rules of the "Moldovan language".

Keywords: *latin alphabet, communist nomenclature, cyrilic spelling.*

Proiectul identitar „moldovenesc" a demarat în R.A.S.S.M. într-un context politic creat de unirea, la 27 martie 1918, a Basarabiei cu România, în scopul destabilizării situației din România şi al promovării intereselor geostrategice ale URSS în această zonă. După 1918, manifestând ostilitate, URSS a promovat în mod constant o politică de discreditare a statului român. Considerând România un stat imperialist, care, în urma Primului Război Mondial, a ocupat teritorii străine. URSS a investit în proiectul identitar „moldovenesc" imense resurse politice şi propagandistice, subordonând aceluiaşi scop şi organizațiile mişcării comuniste internaționale.

Ideea „națiunii moldovenești" nu figura inițial în discursurile sau textele scrise ale promotorilor RASSM. Atunci când liderii ucraineni vor prelua dosarul creării

RASSM, proiectul comuniştilor emigranţi români va lua o altă turnură, vehiculându-se tot mai insistent ideea naţiunii moldoveneşti, diferită de naţiunea română. Începând cu luna august 1924, în adresările, discursurile, documente de partid se fac referiri foarte vagi la naţiunea moldovenească

Concomitent, în R.A.S.S.M. sunt declanşate discuţii contradictorii atât pe marginea ortografiei, cât şi a alfabetului, chiar în tabăra celor care susţineau linia politică de creare a unei noi limbi. Unii pledau pentru crearea „limbii moldoveneşti" doar pe baza graiului moldovenilor din R.A.S.S.M. deci, pentru rusificarea completă, ceilalţi optau şi pentru graiul moldovenilor din centrul Basarabiei, încercând, astfel, să păstreze unitatea lingvistică a moldovenilor din R.A.S.S.M. şi Basarabia, ca o premisă esenţială pentru refacerea în viitor a unităţii politice [1, p.636].

În pofida propagandei sovietice, care încerca să prezinte creare R.A.S.S.M. la 12 octombrie 1924 [2, p.154] drept o mare realizare a politicii naţionale sovietice, legitimitatea creării R.A.S.S.M. reprezenta un fapt îndoielnic, dacă ţinem cont de următoarele: românii în acest teritoriu constituiau doar 31,5% din numărul total al populaţiei [3, p.98], iar până la anul 1924 pe teritoriul care a fost inclus în RASSM n-a existat nicio şcoală românească, n-a apărut niciun ziar românesc, limba administraţiei şi a bisericii a fost rusă ori ucraineană, numărul moldovenilor în structurile de stat şi organizaţiile de partid şi comsomolistă ale R.A.S.S.M. era foarte mic [2, p.3].

Drept suport pentru „crearea unei noi limbi" serveau ideile proletcultismului, renăscute în Rusia la mijlocul anilor `20. Prin esenţa sa proletcultismul stabilea o linie de demarcaţie între cultura „burgheză" şi cea „proletară". O primă încercare de a pune proiectul în aplicare este întreprinsă de G.I. Buciuşcanu (pe atunci comisar al poporului pentru învăţământ). Gramatica „limbii moldoveneşti" pe care o alcătuieşte în 1925 va fi suprimată ulterior pe motiv că „autorul a utilizat normele ortografice şi terminologia tradiţional moldovenească de până la revoluţie – adică românească" [4, p.8].

La sfârşitul lunii decembrie 1926, este inaugurat Comitetul ştiinţific moldovenesc, cu o secţie lingvistică condusă de L. Madan, avându-i în calitate de colaboratori pe I.F. Goian, A.G. Igantocivi, G.I. Buciuşcanu, ş.a. În vara anului 1926, la cursurile de pregătire a învăţătorilor moldoveni, L. Madan preda „limba moldovenească" conform normelor gramaticale elaborate de el însuşi. În noiembrie al aceluiaşi an, prezenta Comisariatului poporului pentru învăţământ „Proiectul schimbărilor în gramatica limbii moldoveneşti". La elaborarea „limbii moldoveneşti" deosebită de limba română, L. Madan pornea de la ideile teoretice ale lui N. Marr despre „caracterul de clasă al limbii" afirmând că „limba moldovenească literară" a apărut odată cu formarea R.A.S.S.M. Pe 26 iulie 1927. „Schimbările în gramatica limbii moldoveneşti" sunt aprobate de către Membrii Comitetului ştiinţific moldovenesc, G. Buciuşcanu, p: Chior, S. Dumitraşcu, A. Milev, A. Dâmbul, I. Irimiţa ş.a. [4, p.8].

Încă la Conferinţa a IV-a a Comitetului moldovenesc regional al PC(b)U din 10-16 noiembrie 1927, V. Holostenko, în raportul său „Despre rezultatele şi perspectivele politicii naţionale", plecând de la perspectiva ocupaţiei Basarabiei de către URSS,

sublinia că cei care înfăptuiesc „construcția național-culturală în RASSM nu trebuie să uite în niciun caz perspectivele pe care le avem în Basarabia, pentru că granița noastră este nu Nistrul, ci Prutul. De aceea lucrul nostru în acest domeniu trebuie să fie proiectat în așa fel ca să nu ne izolăm în acest teritoriu pe care îl avem acum, dar să ținem cont de faptul că în viitor lucrul în domeniul construcției naționale va fi înfăptuit şi printre moldovenii din Basarabia" [4, p.8].

La 17 ianuarie 1929, după o „dezbatere" în paginile ziarului „Plugarul Roşu" Comisariatul Poporului pentru învățământul public aprobă şi „Ortografia limbii moldoveneşti". În martie 1929, P.I. Chior prezintă la şedința Biroului Comitetului moldovenesc regional al P.C.(b)U. un raport despre ortografia „limbii moldoveneşti". La ideile enunțate în broşura din februarie 1929 el mai adăuga: „alfavitul care al alcătuim noi amu trebui sî cii așa ca şi la moldovenii mai sus pomenit, (de pe ambele maluri ale Prutului) sî poatî uşor al înțăleji ş"al potriji cu alfavitul lor latinesc". Ideile avansate de P.I. Chior nu conveneau unor lideri din Comitetul moldovenesc regional de partid. De aceea în hotărârea Biroului Comitetului moldovenesc regional al P.C.(b)U. din 15-16 martie 1929 se menționa că acesta „condamnă în mod categoric orientarea tov. Chior spre dialectul țăranilor de peste Prut şi apropierea alfabetului moldovenesc de cel latin". Conform deciziei şedinței menționate, Comitetul ştiințific moldovenesc este obligat să revadă ortografia „limbii moldoveneşti" şi să soționeze problema reprezentării grafice a unor sunete din „limba vie moldovenească". Realmente „limba moldovenească" din R.A.S.S.M. reprezenta o creație absurdă din punct de vedere practic, dar şi nepopulară pentru că nu era înțeleasă de cei pentru care era creată şi de „poporul moldovenesc". Lucru confirmat şi de activiştii culturali din R.A.S.S.M. – Em Bagrov, P. Corneliu. Astfel anii 1929-1930 au constituit perioada cea mai „fructuoasă" pentru creatorii de „limbă moldovenească" [4, p.9]

În raportul „Despre construcția național-culturală în RASSM", prezentat de I. Ilin la Plenara a IV-a a Comitetului moldovenesc regional al P.C.(b)U. Din mai 1931 se menționa că „... în dezvoltarea culturii moldoveneşti Comitetul Ştiințific a adus serie de contribuții valoroase..., a creat această limbă, a creat această gramatica şi o serie de alte materiale ajutătoare care au asigurat dezvoltarea culturii noastre". Tocmai în această perioadă de „apogeu" pentru „dezvoltarea limbii moldoveneşti" se va produce o schimbare a priorităților în politica lingvistică din R.A.S.S.M. „Limba Moldovenească" în varianta creată de L. Madan suferă un temporar eşec.

La sfârşitul anului 1931, la indicațiile Moscovei, C.C. al P.C(b), din Ucraina trimite Comitetului Regional Moldovensc de Partid din RASSM o circulară „strict secretă" în care sublinia necesitatea trecerii la alfabetul latin şi erau stabilite termenele acestei treceri:

1. Pentru organizațiile sovietice, economice, cooperatiste şi alte instituții şi organizații centrale şi raionale până la 1 martie 1932;
2. Instituțiile şi organizațiile săteşti până la 1 mai 1932;
3. Ziarele regionale şi raionale să fie trecute trecute rteptat de la 1 ianuarie 1932 până la 1 mai 1932 [6, p.38].

Şcolile de toate tipurile, conform aceleiaşi dispoziţii, urmau să treacâ la alfabetul latin de la 1 februarie, iar cele de lichidare a neştiinţei de carte de la 15 februarie 1932.

În scurt timp după această circulară, la 2 februarie 1932, Biroul Comitetului Moldovenesc Regional al PC(b) din Ucraina adoptă o rezoluţie care prevedea:

1. A considera întru totul oportună şi raţională trecerea RASSM la alfabetul latin;

2. În activitatea ulterioară de construcţie naţional-culturală a porni de la necesitatea îmbogăţirii limbii moldoveneşti cu cuvinte general acceptate printre moldovenii din Vechea Moldovă şi Basarabia;

3. Trecerea la alfabetul latin să se înfăptuiască treptat în cursul anului 1932. Secţia cultură şi propagandă a Comitetului Regional împreună cu Comisariatul Poporului pentru Învăţământ şi Comitetul ştiinţific moldovenesc să stabilească termenele calendaristice de trecere la alfabetul latin a organizaţiilor de partid şi sindicale, precum şi a instituţiilor economico-sovietice şi a sistemului Comisariatului Poporului penrtu învăţământ. Comisariatul Poporului pentru Finanţe să asigure toate măsurile legate de trecerea la alfabetul latin cu alocări corespunzătoare. De asemenea s-au dat indicaţii referitoare la reconstruirea bazei tipografice şi asigurarea editării ziarelor şi cărţilor în grafia latină [5, p.38].

În concluzie, menţionăm că politica sovietică bine coordonată urmărea deznaţionalizarea şi degradarea social-culturală în teritoriul R.A.S.S.M. prin oricare formă sau metodă, având la dispoziţie toate pârghiile posibile.

Referinţe:

1. NEGRU, Elena. *Proiectul Identitar "Moldovenesc" din RASSM şi Deznodământul său tragic în Centenarul Sfatul Ţării, 1917-2017*. Chişinău: Lexon Prim, 2017.
2. REPIDA, A.V. *Formarea RSS Moldoveneşti*. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1977. 320 p.
3. DRAGNEV, D., CHIRTOAGĂ, I., JARCHŢCHI, I., NEGRU, E. *Din Istoria Transnistriei*. Chişinău: Civitas, 2001. 192 p.
4. NEGRU, Elena. Experimente lingvistice din RASSM (1924-1938). În: *Caiet de Istorie*, anul II, nr.1, (5), decembrie 2002.
5. *Ibidem*.
6. NEGRU, E. Politica naţională şi identitară în RASSM – Radiografia unei măsluiri. În*: 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Ţarist*. Cahul, 2012. 356 p.
7. NEGRU, Elena. *Politica etnoculturală în RASS Moldovenească (1924-1940*. Chisinau: Prut International), 2003. 104 p.
8. NEGRU, Elena. Literatura şi Presa din RASSM. În: *Cugetul: Revistă de istorie şi cultură*, 2001, nr. 1.
9. LEAH, Elena. Note privind terminologia gramaticală în RASSM între anii 1925-1939. În: *Colocviul Internaţional Lecturi în memoriam acad. Silviu Berejan*, 2012.
10. BULAT, G.I. *Zece ani de RASSM*. Tiraspol: Editura de stat al Moldovei, 1934, p.14.
11. Hotărîrea CC a PC(b)T despre şcoala începătoare şi mijlocie : pentru cumătatea (calitatea) lucrului a şcolii politihneceşti Comisariatul Norodnic de Lininari RASSM, Tiraspol, 1931, p.106.

12. SIRCO, I. Cuvîntarea la Sesia a IV a CEC al RASSM: 11 august an. 1932. Tiraspol: Editura de stat a Moldovei, 1932, p.34.
13. GRIBINCEA, A., GRIBINCEA, M., ŞIŞCANU, I. *Politica de Moldovennizare în RASS Moldovenească*: Culegere de Documente. Chişinău: Civitas, 2004. 333 p.
14. NEGRU, E. Formarea Republicii Autonome Sovietice Scoialiste Moldoveneşti şi Evoluția ei social-economică. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2010, Chisinău, nr.1.

FORESIGHT – O NOUĂ OPORTUNITATE DE PLANIFICARE DURABILĂ A PROGRESULUI DEMOCRATIC

CZU: 327:355.47

Nicolae PARCEVSCHII

Academia de Administrare Publică

FORESIGHT – A NEW OPPORTUNITY FOR SUSTAINABLE PLANNING FOR DEMOCRATIC PROGRESS

The global confrontation between countries or blocs currently takes place in the virtual space, scientific theories, doctrines and politico-military strategies, in other words, in the way of thinking and the ability to build technologies of the future. Although nuclear potential is a deterrent, COVID-19 lessons have shown that confrontations have shifted to hybrid areas, in the classical sense of understanding this definition. Suddenly, world civilization found itself captive to a global FORESIGHT, which aims at the multiple remodeling of what we call postmodernism.

Moldovan news is signified by going through the existential crisis against the background of the bankrupt economy. The country still needs foreign investment and foreign administration, given that the multitude of issues listed are not on the economic strength of the current state and government (2021).

Despite the crises: economic, educational - patriotic and military - institutional, the military aspect of geography has a bilateral and multidimensional feedback, not only with classical Geography, but also with other disciplines of socio-political and military applicative order. For the dynamic development of any country, it is important to build a strong economy based on its own foresight (long-term planning strategy), in case the country falls under the influence of foreign forces, which is equivalent to the loss of sovereignty.

Summarizing the above. The methodological tools of Geography best correspond to the foresight analytical needs.

The field of military geography has roots and historical traditions in different peoples and nations, except Moldova. And geopolitics and geostrategies cannot be conceived without a foundation on which military geography is based.

Keywords: *Foresight, military geography, military geostrategy, military-scientific potential, political and geographical space of the country.*

ABORDĂRI GENERALE

Articolul cuprinde reflecţii privind aspectele militare şi geomilitare, care nu pot fi ignorate şi fac parte din aspectul regional-politic şi securităţii regionale.

Cum îşi regăseşte Moldova locul în spațiul marilor „rechini” geopolitici? Dorința noastră de a avea o imagine favorabilă în fața partenerilor de dezvoltare nu e posibilă fără autocunoaştere. Acest aspect este unul dificil de dezvăluit, dat fiind inteligență şi dificultatea temei.

Fiecare epocă istorică a civilizației este semnificată de anumite realizări globale. Conceptul şi noțiunea „democrație” a evoluat odată cu progresul tehnico-ştiințific şi economic. Faptul că conceptul democrației nu constituie o doctrină fundamentală sau universală este un dezavantaj global. Mai mult ca atât, democrația este o doctrină imperfectă, care se poate modifica de la caz la caz, exemplu venirea lui A. Hitler la putere în 1933 pe cale democratică sau eşecul democrației lui Salvador Allende din Cile (1973). Multitudinea de doctrine şi unele teorii de impact ce urmează mai jos confirmă ideea de mai sus.

Ar fi o greşeală să nu menționăm cele mai vechi ***foresight***, precum Biblia creştină, de origine ebraică şi principiile SUN-TZU (孫武) de origine chineză. Tora ebraică ocupă un loc special în şirul doctrinelor ***foresight.***

Un exemplu reuşit de aplicare a teoriilor reflexive este ***foresight***-ul, numit **doctrina lui Allen Welch Dulles**, director al CIA, care viza desmembrarea URSS. **Planul Marshall** (1948) a fost primul plan de reconstrucție conceput de către Statele Unite ale Americii şi destinat țărilor europene afectate de-al Doilea Război Mondial. **Doctrina de Ocupației americane a Japoniei (1945)**, combinată cu asistența politică şi economică. **Doctrina Brejnev (1968)** a fost un model de politică externă sovietică, intitulat: „Suveranitatea şi obligațiile internaționale ale țărilor socialiste”. De acest gen au fost şi **doctrina J.Carter (1980), doctrina Reagan (1981-1989), doctrina B. Obama (2010)** ş.a.

Astfel, în epoca modernă, numai acele state care posedă tehnologie tip ***foresight*** pot fi numite superputeri mondiale, iar armele nucleare sunt trecute pe plan secundar ca aspect moral şi tehnologic.

Definiția Foresight. În prezent, nu există o definiție unificată a Foresight. Fiecare organizație, țară, grup de experți implicați în Foresight oferă propria sa definiție, care subliniază şi evidențiază unul sau alt aspect al abordării Foresight. ***Foresight,*** include acțiuni axate pe gândire şi cercetări de conturare a viitorului.

În limbajul ştiințific, definiția conceptului de **Foresight** arată astfel: este un sistem de metode pentru evaluarea direcțiilor strategice ale dezvoltării socioeconomice, inovațiilor, identificarea descoperirilor tehnologice care pot influența economia şi societatea în pe termen mediu şi durabil.

În context mai simplu, Foresight poate fi defenit ca: planifăre strategică, studiu de investgare a națiuni, proiect de țară.

Având în vedere cele expuse mai sus, Geografia militară dezvăluie ceea ce nu este în puterea altor domenii ale ştiinței.

GEOGRAFIA MILITARĂ STUDIAZĂ POTENȚIALUL SINERGETIC AL TĂRILOR, TERITORIILOR, SISTEMELOR ŞI STRUCTURILOR. POTENȚIALUL AUTOMODELĂRII, AUTOSTABILIZĂRII ŞI AUTOREALIZĂRII PRIN PRISMA ŞTIINȚELOR GEOGRAFICE, POLITICE ŞI SOCIALE.

Cu alte cuvinte, analiza strategică stă la baza oricărui FORESIGHT, pe care dorim să-l construim. Foresight-ul ne aduce în faţa realităţii că viitorul poate fi într-adevăr modelat – secretul se află în tendinţele şi noile tendinţe care dau tonul general.

Foresight tradiţional se clasează:

1) Prin gradul de acoperire a problemelor – global, naţional, regional etc. (se prezice dimensiunea şi nivelul comunităţii şi integrarea stratului studiat).

2) Conform sferelor în care se desfăşoară – sfera educaţională, socială, economică, politică, ştiinţifică, tehnologică etc. (proiecţiile sunt realizate pe zone sau sectoare socioeconomice).

3) La diferite niveluri din zonele studiate.

În funcţie de scopurile şi obiectivele cercetării, este permisă o combinaţie a mai multor tipuri de previziune.

ABORDAREA COMPLEXĂ A ANALIZEI GEOSTRATEGICE ÎN GEOGRAFIA MILITARĂ

Spaţiul informaţional-politic al Moldovei este survolat de mai multe doctrine şi concepţii de impact, proporţional antagoniste. Acestea au un efect de supralicitare informaţională a populaţiei, care induc agramare politică, prin blocarea percepţiei la masele largi de alegători. Ca urmare, ne întăreşte ideea că Moldova este un teritoriu de aplicaţie a doctrinei „haosului dirijat" de centrele de influenţă externe.

Un **Foresight** reusit nu poate fi elaborat, fără o analiză generală a impactului, produs de diferite concepţii şi doctrine.

2.1. Unionismul româno-moldovenesc. Dacă ne referim la definiţia de naţiune, atitudinea autorului faţă de această problemă este una realistă şi pragmatică. Concluzia fiind că ambele maluri a r. Prut au calităţi specifice pentru două naţiuni, care vorbesc o limbă comună, dar cu mentalităţi diferite. Aceasta cu prisosinţă a fost demonstrat de români în decembrie 1989, mineriadiale din 1990, 1991, 1999 şi evenimentele din februarie 2016.

2.2. Statalismul vizavi de planul Kozak. Conceptul statalist al unor partide şi ONG-uri este activat mai mult pe filiera estică, ca metodă de contrabalansare a conceptului unionist şi conceptual se regăseşte în prevederile planului Kozak. Centrul de influenţă estic menţine segmentul statalist în stare semiactivă şi capacitate redusă de reacţie. Fortificarea statalişţilor, pe parcursul ultimilor 10 ani, ca concepţie şi putere politică reală, nu a avut loc. Programul PSRM nu are nimic comun cu statalismul autentic. Acest fapt denotă un aranjament regional-strategic culisat de unele forţe geopolitice est-vest. Statutul politic actual al R. Moldova, pe lângă **republică** parlamentară – *de iure*, poate fi determinat ca unul de **postoligarhat poliţienesc –** *de facto*. Urmările guvernării oligarhice se fac resimţite şi în anul 2021.

2.3. Unionismul panmoldovenesc. Unionismul moldovenesc ca parte componentă a doctrinei *stataliste,* este un instrument de presiune doctrinară asupra României, care este activat, atunci când România încearcă să se expună activ pe filiera internă a Moldovei. Unionismul moldovenesc prevede unirea Moldovei de pe ambele maluri

ale Prutului şi separarea de România. Serveşte drept mecanism de rezervă a destrămării României.

2.4. Separatismul regional intern. Separatismul regional intern este un concept estic de balansare a mişcării unioniste 2012 *(2018)* şi prevede destrămarea Moldovei în mai multe regiuni etnopolitice, în cazul unirii voluntariste cu România**.** Poate fi activat de factorul geopolitic din EST, oricând va apare necesitatea de a forma o nouă enclavă şi zonă de conflict interetnic[1].

2.5. Componenta panturcească. Turcia, ca forţă principală militar-politică în bazinul Mării Negre, desfăşoară o politică neutră, **dar totodată subtilă** vizavi de populaţia găgăuză din Moldova şi Ucraina. Reflecţiile sale neoimperiale nu au nevoie de confirmări în baza ocupaţiei Ciprului, coparticipării la operaţiunile militare din Siria şi Irak ş.a, dar şi interesul permanent faţă de teritoriile nordice ale bazinului Mării Negre. În anul 2021 se face văzută implicarea Turciei în conflictul de la Donbas direcţionat vectorial spre Crimeea şi regiunea Odesa – sud. Pe fondul Donbasului, problema transnistreană a fost reactualizată. Are loc acelaşi transfer de tehnologii şi procedee tactice ca şi în Karabah 2020. Pericolul implicării Turciei în operaţiuni terestre în Ucraina va activa o zonă separatistă din trilaterul Ucraina–Ungaria–România.

2.6. Componenta militar-strategică NATO. Aparatul politic şi militar-strategic al americanilor e axat pe inventivitate, flexibilitate, pragmatism, analiză profundă. Procesul de elaborare şi experimentare a noilor doctrine şi concepţii tip ***foresight***[2] este unul permanent. Americanii sunt promotorii noilor genuri de ofensivă – *doctrinară, administrativă, economică, geodezică* etc. Toate acestea oferă posibiltatea de a face ofensive militare nonletale în diferite zone geoeconomice de interes vital pentru SUA.

Aderarea militar-strategică NATO prinde rădăcini după eşecul militar din 1992, când conducerea statului a realizat inferioritatea militar-strategică a Moldovei în faţa unui pericol militar major. Cu toate că Moldova participă în cadrul programului PFP şi IPAP, NATO nu se grăbeşte să efectueze o restructurare profundă a armatei moldoveneşti, limitându-se la mici ajutoare cu tehnică şi armament nonletal depăşit.

2.7. Doctrina de neutralitate militar-strategică. Neutralitatea militar-strategică este întărită în constituţie şi folosită ca argument de către statalişti şi conservatori. Prezenţa a două concepte militar-strategice antagoniste, induce motive suplimentare de divizare a populaţiei, care induce noi confuzii. Deşi majoritatea populaţiei rămâne adepta neutralităţii, se observă o redirecţionare a tinerei generaţii spre doctrina militar- strategică NATO.

2.8. Conceptul aderării la Uniunea Europeană. Concepţia aderării la UE apare pe fundalul decăderii guvernării comuniste din 2009 şi sincera dorinţă a UE de a scăpa de această guvernare, la hotarele sale estice. Cu toate acestea, nici Moldova, nici UE nu erau pregătite pentru această integrare. Conceptul UE fiind folosit de unionişti şi de partidele de dreapta, către anul 2016 a fost complet compromis de corupţia masivă

[1] *Noul vector a fost testat prin plantarea la postul de primar al or. Bălţi a oligarhului de buzunar, originar din Moldova, Renato Usatâi.*

[2] În transcripţie rusă – форсайт.

a guvernărilor liberale. Mai mult ca atât, Moldova este obligată să parcurgă*, cartea verde*, fără excepții. Pe fondul crizei economice şi demografice, numărul adepților integrării în UE către anul 2021 a sporit.

2.9. Conceptul aderării la Uniunea Vamală Estică. Concepția aderării la Uniunea Vamala Estică apare ca antipodul aderării la UE şi aserveşte mai mult interesele politice ale partidelor local-populiste de stânga, care nefiind coparticipante la actul de guvernare nu au posibilități reale de a efectua schimbări esențiale pe acest vector. Cu toate acestea, unele întreprinderi, care aparțin elitei politice de stânga din Moldova, sunt integrate în UVE, iar unii politicieni ce promovează ideile UE îşi dezvoltă afaceri de succes în UVE, pe căi particulare.

Bibliografie:

1. PARCEVSCHII, Nicolae. *Irenologie. Geografia militară a Moldovei. Studiul Moldovei contemporane*. Chişinău: Real-Print, 2017.
2. PARCEVSCHII, Nicolae ş.a. *Coordonate ale psihologiei militare aplicate*. Bucureşti: Ed. UNAP, 2009.

ROMANUL FOILETON AL SECOLULUI AL XIX-LEA. DIRECŢII, ASPECTE ŞI FORMARE

CZU: 821-312.5.09”18”

Lucreţia PASCARIU

Universitatea „Al. I. Cuza” din Iaşi

THE 19TH CENTURY FEUILLETON-NOVEL. DIRECTIVES, ASPECTS AND CONSTRUCTION

Through its analysis of the 19th century feuilleton-novel, the article reveals the characteristics that prompted the periodical publication of novels. After the development of the press and the increasing number of novels' translations from Western Europe, the Romanian novel started its own evolution. Therefore, in the 19th century, the publication of a novel in volume was guaranteed by the serial format which involved contraction methods specific to the feuilleton-novel (the clipping process of the text, the insertion technique, the narrative intrusion, sensational plot etc.).

Keywords: *feuilleton-novel; sensational plot; incursiuni narative; segmentarea textuală.*

Dezvoltarea romanului în spaţiul românesc nu a fost una întâmplătoare. Începând cu secolul al XIX-lea, romanul românesc a suferit numeroase modificări, fiind receptat odată cu pătrunderea traducerilor romanului occidental, traduceri ce s-au răspândit în Principatele Române de-a lungul unui întreg secol. Totuşi, apariţia romanului nu a fost strict determinată de popularizarea romanului occidental, ci şi de evoluţia unui întreg cadru social. În discursurile de promovare şi formare a culturii literare române, militanţii formei literare apelau în permanenţă la totalitatea locuitorilor din spaţiul românesc pentru a determina recunoaşterea limbii române drept centrul colectivităţii, scopul întregului demers fiind de fapt angajarea unui număr cât mai mare de participanţi în „jocul literar” [1, p. 61]. Pe scurt, productivitatea literară vizează menţinerea unui contact direct cu masa socială [1, p. 62]. Drept urmare, „jocul literar” implică o angajare multiplă (autor – editor – cititor), ce se răsfrânge într-un final asupra formei literare. Cu singuranţă, răspândirea genului romanesc a fost determinată şi de gradul de difuzare al foiletoanelor literare, dar şi de noul tip de lector al clasei burgheze.

Contextualizare. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, dorinţa de dezvoltare a culturii române a fost declanşată dintr-o tendinţă de sincronizare cu literaturile occidentale. Pentru Paul Cornea tendinţa de sincronizare a literaturii cu Europa nu îşi are originea în impulsul psihologic definit de E.Lovinescu, ci reiese dintr-un raport sociologic al cooptării Principatelor şi Transilvaniei „în viaţa capitalismului şi în raporturile burgheze” [2, p. 73]. Această tendinţă de sincronizare a fost remarcată şi în

cazul genului romanesc. La mijlocul secolului al XIX-lea, romanul românesc prinde contur, acesta asociindu-se cu „burghezia autohtonă ce începea să se impună tot mai mult în viaţa social-economică, politică şi culturală” [3, p. 7].

Romanul secolului al XIX-lea trebuie privit în special din perspectiva difuzării sale şi a publicului-ţintă. Interesul pentru proza de mari dimensiuni s-a manifestat odată cu dezvoltarea „gustului estetic” [3, p. 21] al publicului, care se avântase în lecturarea romanelor moderne ale literaturii europene. Între 1845 şi 1875 importul traducerilor de romane începe să se extindă pe teritoriul Principatelor Române [4, p. 130]. Contactul cu traducerile unor autori, precum Alexandre Dumas, Eugène Sue, Frédéric Souilié, Paul Féval, Honoré de Balzac, Victor Hugo sau Charles Dickens, a declanşat nu numai dezvoltarea gustului pentru romanele inspirate din cotidianul vieţii, ci şi îndreptarea romancierilor spre cultivarea noii forme literare [3, p. 23]. Totuşi, popularitatea romanului românesc din secolul al XIX-lea este mult mai vizibilă în cazul romanului foileton – format prelucrat în spaţiul românesc odată cu pătrunderea publicaţiilor franceze şi germane. Astfel, romanul foileton presupune o evoluţie simultană cu dezvoltarea presei, implicit a ideii de naţionalitate.

Întreţinerea suspansului, intriga arborescentă, stilul bombastic şi perspectiva catastrofei sunt doar câteva dintre elementele întrebuinţate de „romancierul-foiletonist” [4, p. 128]. Întrebuinţarea unor astfel de figuri structurale şi tematice presupune o încurajare a publicului spre lectură. În plus, „romancierului-foiletonist” tinde spre dobândirea popularităţii, fiindcă publicarea romanului în foiletonul unei reviste sau al unui ziar i-ar garanta publicarea ulterioară în formatul volumului.

În majoritatea cazurilor, romanul foileton respectă o reţetă clasică de publicare. În urma consacrării formei foiletonistice şi a popularizării acesteia, romanul beneficiază de o răspândire mai largă prin consacrarea formei în formatul volumului. Firește, publicarea inițială a romanului în foileton nu asigura doar stabilirea formei narative în volum, ci presupunea şi o reluare în foileton. Cu alte cuvinte, romanul secolului al XIX-lea prezintă particularităţi aparte (în special după 1875), motiv pentru care reproducerea şi/sau reluarea creaţiilor narative devine din ce în ce mai frecventă, nota distinctivă fiind dictată chiar de forma foiletonistică.

Între 1875 şi 1900 numărul cititorilor se modifică considerabil [4, p. 128]. În urma apariţiei publicaţiilor seriale, a broşurilor literare, dar şi a distribuirii constante a revistelor literare ce promovau forma romanului foileton, Dinu Pillat remarcă crearea unui „public mic-burghez” [4, p. 130], fapt ce i-a determinat pe editori să extindă circulaţia romanului foileton prin apelarea la forma fasciculelor. Dacă până în 1850 producţia de carte era controlată de personalităţile ce au dirijat mişcarea naţionalistă (Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, Ion Heliade-Rădulescu şi G. Bariţiu), după 1848 atitudinea faţă de tipărirea cărţii nu mai este privită drept o „activitate nobilă” [5, p. 279], fiind preluată de o serie de editori-librari interesaţi numai de comerţul de carte. Astfel, un impact deosebit asupra distribuirii romanului foileton l-au avut editorii-librari ai secolului al XIX-lea, precum G. Ioanid, Th. Ioaniţiu, N. Steinberg şi I.V. Socec. Apar pe bandă rulantă scrieri încărcate de senzaţional, melodramă şi sentimentalism [5,

p. 281] motiv pentru care autorii români se îndreaptă spre prelucrarea unor astfel de romane (G. Baronzi, Ioan M. Bujoreanu, C.D. Aricescu – romane de mistere; Panait Macri – romane polițiste, romane haiduceşti; N.D. Popescu – romane istorice, romane haiduceşti; Ilie Ighel – romane „criminale"). Propagarea romanului prin mijloacele presei a stabilit o creştere constantă a interesului pentru forma foiletonului, nu numai din partea lectorului vrăjit de rețeta senzațională a romanului, ci şi din partea romancierilor dornici să-şi popularizeze creațiile literare.

Direcții, aspecte şi formare. De-a lungul secolului al XIX-lea, receptarea romanului a stârnit în rândul intelectualilor din Principatele Române atât opinii pozitive, cât şi negative. Afirmațiile despre genul romanesc s-au conturat imediat după răspândirea traducerilor din literatura universală [6, p. 54; 7, p. 46]. Opiniile erau expuse de traducătorii români în prefețele romanelor traduse. „Traducătorii-prefațatori" [7, p. 48] acordau o importanță deosebită sensului etic şi funcției morale pe care noul gen literar îl juca în Țările Române; scopul final urmărea de fapt demonstrarea importanței lecturii în formarea şi educarea morală a publicului. În această linie a receptării romanului de la începutul secolului al XIX-lea se înscriau: Dionisie Fotino, Grigore Pleşoianu, Simion Marcovici, Ion Heliade-Rădulescu, I.D. Negulici [6, p. 56; 7, p. 48-50]. Concepția scriitorilor despre roman începe să se modifice la mijlocul secolului al XIX-lea, când traducerile se diversifică şi scrierile originale încep să se răspândească în Principate [6, p. 56]. Valul spontan de traduceri a stârnit opinii negative în jurul literaților vremii. Poziția *Daciei literare* din anul 1840 declanşează reacții decisive împotriva traducerilor de roman. Opiniile negative vin în special din partea intelectualilor transilvăneni (George Bariț, Timotei Cipariu) [6, p. 65; 7, p. 52], care privesc romanul din perspectiva categoriei „erotice". Pe scurt, literații transilvăneni consideră că romanul „erotic"/„sentimental" exercită asupra lectorului influențe nefaste prin implicarea intrigii bombastice.

După acceptarea romanului cu funcție educativă, atacurile încep să se reorienteze asupra romanului foileton, „de joasă speță" [6, p. 69], ce se răspândise cu uşurință în presa vremii. Odată cu momentul occidentalizării – contactul cu Franța, în special – în Principatele Române, are loc „naşterea unei industrii autohtone de traduceri" [8, p. 68]. Referindu-se la specificul literaturii de senzație, Dinu Pillat identifica trei perioade ale traducerilor de roman: 1. Între 1835-1845 – accentul este pus pe traducerea romanelor din literatura universală (*Don Quijote de La Mancha*; *Istoria lui Gil Blas de Santillana* etc.); 2. Între 1845-1875 – romanele foileton pariziene se răspândesc în publicațiile româneşti (traduceri din: Alexandre Dumas, Eugène Sue, Frédéric Soulié, Paul Féval, Paul de Kock); 3. Între 1875-1900, traducerile de roman capătă o funcție comercială [8, p. 68-69]. Urmărind traseul traducerilor propus de Dinu Pillat, dar şi situația romanului autohton românesc de-a lungul secolului al XIX-lea, observăm o dezvoltare simultană a genului cu propagarea traducerilor pe întreg teritoriul Principatelor Române.

Odată cu difuzarea în masă a producțiilor industriale ale literaturii (broşuri literare/cheap-books, fascicule etc.), romanele publicate în volum, dar şi în foiletoanele

vremii cunosc o răspândire exponențială, de cele mai multe ori declanşată fie de reluarea sau reproducerea textelor romaneşti – impactul comercial provocat de raportul cerere-ofertă –, fie de dezvoltarea gustului estetic al noului tip de lector. Totuşi, specificitatea romanului românesc din secolul al XIX-lea este mult mai vizibilă în cazul romanului foileton. În *Dicționarul romanului românesc de la origini până în 1989* (DCRR) se consemnează patru situații distincte de publicare ale romanului foileton din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: 1. Textul trece de la foileton la volum; 2. Textul trece de la foileton la foileton; 3. Textul trece de la volum la foileton; 4. Stadiul ciclic: foileton – volum – foileton.

Dacă primele două stadii înfățişează primul pas în creşterea interesului pentru roman, ultimele două vizează reproducerea sau reluarea în urma progresului industriei tipografice (aproximativ anul 1875). Ultimele două stadii (3 şi 4) generează excepții editoriale în cadrul romanului din secolul al XIX-lea. Dacă până acum tomul reprezenta etapa finală a foiletonului, după 1875 procesul publicării îşi modifică sensul, foiletonul fiind reprezentarea finală a volumului. Un astfel de traseu de publicare implică cazuri de transliterație, de traducere sau chiar de popularitate în rândul lectorilor. Transpunerea romanului din volum în formatul foiletonului presupune nu numai respectarea rețetei de consum a romanului (intrigă arborescentă, efect moralizator, secvențe narative senzaționale etc.), ci şi prelucrarea unor tehnici de condensare, decupaj narativ şi accentuare a episoadelor narative („tăietura de suspans”). Fără îndoială, publicarea romanului foileton prin prelucrarea unor astfel de tehnici a fost dictată de format. Pentru clarificarea modului în care acționează „romancierul-foiletonist” asupra textului vom urmări, în cele ce urmează, două cazuri din categoria romanelor ce trec de la volum la foileton: romanul *Babeta. Roman original* (1883) de Theohar Alexi şi romanul colaborativ *Astra. Roman epistolar* (1886) semnat de Carmen Sylva şi Mite Kremnitz.

Romanul *Babeta. Roman original* a fost tipărit într-o primă ediție în 1883 la Editura şi Tipografia Alexi din Braşov. În 1886 cunoaşte forma foiletonului în cadrul ziarului *Amicul familiei* (1878-1890), publicație susținută de episcopia greco-catolică de Gherla [10, p. 6]. Pe scurt, romanul descrie viața personajului eponim (Babeta), care în urma unui dublu amor, cu fiii baronului Rosten, rămâne însărcinată cu Hugo, fiul cel mare al familiei. Forțată să părăsească casa şi să şteargă ruşinea adusă familiei, Babeta dă naştere unui fiu pe teritoriul Transilvaniei austro-ungare. Întreg firul narativ se modifică odată cu hotărârea Babetei de a se angaja guvernantă în casa familiei Săsan din capitala României. Traseul personajului eponim este încărcat de episoade melodramatice cu un climax senzațional: înjunghierea fratelui Otto Cibolca, recurgerea membrilor familiei la otrăvire, vânzarea cadavrelor pentru practica tinerilor medicinişti, săvârşirea crimelor şi chiar a adulterului. Fără îndoială, romanul lui Alexi creează efectul senzațional al romanului foileton – îmbinarea rețetei „romanului social” cu rețeta „romanului gotic/macabru” (Walpole, Radcliffe) [11, p. 10]. Publicarea romanului lui Alexi în foiletonul *Amicul familiei* în 1886 a presupus trunchierea capitolelor în secvențe reprezentative, astfel încât susținerea suspansului şi accelerarea intrigii să

menţină cursivitatea lecturii. În aceeaşi măsură acţionează şi *incursiunile indirecte ale naratorului* (ce lipsesc din volum!), precum „vomu reveni câtu de curându", „iubitulu cetitoriu si drăgălaşi'a cetitóre". Se stabileşte un pact, o „convenţie narativă" cu lectorul, mult mai evidentă în cazul variantei-foileton a romanului decât în volum.

Spre deosebire de romanul lui Theohar Alexi, romanul *Astra* prezintă un traseu de publicare cu totul distinct. Publicat la Leipzig în 1886 sub pseudonim Dito şi Idem, în limba germană, romanul a avut un succes răsunător în rândul publicului german. Ediţiile ulterioare în limba germană (cinci la număr), franceză (Paris, 1890, 1891) şi italiană (Milano, 1888) [12, p. 134; 13, p. 578] confirmă impactul romanului pe întreg teritoriul european. În acelaşi an, Carmen Sylva se adresează lui George I. Ionescu-Gion, istoric şi cronicar literar şi teatral, pentru realizarea unei traduceri în limba română a romanului. Astfel, în 1886 – între 10 octombrie şi 25 noiembrie – romanul *Astra* a fost publicat pentru prima dată în foiletonul revistei *Românul*. Un an mai târziu, beneficiază şi de o ediţie în limba română în volum.

Pe scurt, romanul prezintă viaţa surorilor de origine germană Astra şi Margot Longerton. Venită în vacanţă la moşia surorii în localitatea Burda din Moldova, Astra suferă drama culpabilităţii în urma adulterului comis cu soţul surorii sale. Pentru a salva căsnicia lui Margot şi şterge urmele vinovăţiei, Astra se căsătoreşte cu moşierul Morosch. Măcinată de ruşine, Margot recurge la sinuciderea prin înec. Drama psihologică a personajelor se accentuează odată cu decesul Astrei. Romanul epistolar creează efectul senzaţional specific romanului foileton şi de consum din epocă (scrisori anonime, mistere, crime şi sinucideri). Cu siguranţă, de la publicarea romanului în limba germană la publicarea în foileton în limba română, romanul *Astra* a fost tradus integral – text cap-coadă –, beneficiind mai apoi de „tăietura de suspans" specifică categoriei romanului foileton. Implicarea „tăieturii de suspans" a fost dictată de numărul restrâns de pagini pe care publicaţia periodică îl impune romanului foileton. Cursivitatea lecturii nu mai este susţinută în acest caz de accelerarea intrigii ca în cazul romanului *Babeta*, ci de accentuarea episoadelor-cheie.

Consemnarea unor astfel de excepţii editoriale presupune o analiză mult mai detaliată, ce stabileşte într-un final o recontextualizare a fenomenului tipografic. Confruntarea volumului cu foiletonul presupune stabilirea tehnicilor de condensare şi decupaj narativ folosite de „romancierul-foiletonist", odată cu accentuarea episoadelor narative („tăietura de suspans") şi a incursiunilor naratorului. Fără îndoială, popularitatea romanului în rândul publicului cititor şi interesul comercial dictează întregul proces tipografic, fără de care romanul foileton al secolului al XIX-lea nu ar fi putut cunoaşte formele stăpânite.

Referinţe:

1. TUDURACHI, Adrian. *Fabrica de geniu. Naşterea unei mitologii a productivităţii în cultura română (1825-1875)*. Iaşi: Editura Institutul European, 2016.
2. CORNEA, Paul. *De la Alecsandrescu la Eminescu. Aspecte-Figuri-Idei*. Bucureşti: Editura pentru literatură, 1966.

3. VÂRGOLICI, Teodor. *Începuturile romanului românesc*. Bucureşti: Editura pentru literatură, 1963.
4. PILLAT, Dinu. *Mozaic istorico-literar. Secolul XX*. Bucureşti: Albatros, 1998.
5. CORNEA, Paul. *Regula jocului. Versantul colectiv al literaturii: concepte, convenţii, modele*. Bucureşti: Ed. Eminescu, 1980.
6. VÂRGOLICI, Teodor. *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea*. Bucureşti: Ed. Eminescu, 1985.
7. AXINTE, Şerban. *Definiţiile romanului. De la Dimitrie Cantemir la G. Călinescu*. Iaşi: Timpul, 2011.
8. PILLAT, Dinu. *Itinerarii istorico-literare*. Bucureşti: Minerva, 1978.
9. ****Dicţionarul romanului românesc de la origini până în 1989* (DCRR). Bucureşti: Editura Academiei Române, 2004.
10. HAGĂU, Gligor. *Clerul din Episcopia Română-Unită de Gherla în mişcarea naţională şi viaţa culturală românească din Transilvania (1855-1905)* (teză de doctorat). Cluj-Napoca: Academia Română, 2012.
11. ŞTEFĂNESCU, Cornelia. *Misterele Parisului şi Începuturile romanului românesc* in *Momente ale romanului. Modele, continuitate, neprevăzut*. Bucureşti: Ed. Eminescu, 1973.
12. Badea-Păun, G. *Carmen Sylva. Uimitoarea Regină Elisabeta a României 1843-1916*. Bucureşti: Humanitas, 2003.
13. *** *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*. vol. I (A-C). Bucureşti: Editura Academiei Române, 1984.

METODA STATISTICĂ ŞI METODA GRAFICĂ ÎN CERCETAREA ISTORICĂ. STUDIU DE CAZ: MONOGRAFIA SATELOR DE PE VALEA BISTREI (BIHOR, ROMÂNIA)

CZU: 930.2:908(498-35)

Cosmin Ionuț PATCA

Școala Doctorală de Istorie,
Universitatea din Oradea

STATISTICAL METHOD AND GRAPHIC METHOD IN HISTORICAL RESEARCH. CASE STUDY: THE MONOGRAPH OF VILLAGES IN THE BISTRA VALLEY (BIHOR COUNTY, ROMANIA)

Local monographic research (localities, communes, microregions) has increased numerically after 1989, but suffers from a qualitative point of view. Most of the time, however, their well-intentioned authors are not specialized in historical research, unfamiliar with history-specific methodology. The use of statistical and graphic methods can help to improve the quality of local monographs. The case study of the villages in the Bistra Valley provides some concrete examples of how the use of these methods can increase the value of local monographic research.

Keywords: *statistical method, graphic method, historical research, local monographies, Bistra Valley.*

Introducere. După 1989, numărul monografiilor locale a crescut spectaculos. În acest demers, au fost implicați atât profesioniști (cercetători din domeniul istoriei, muzeografi, arhiviști), cât şi intelectuali locali, pasionați de cunoaşterea trecutului local, însă neobişnuiți cu rigoarea ştiințifică specifică istoriei. Avantajele sunt evidente, fiecare contribuție, oricât de neînsemnată ar părea, contribuind la cunoaşterea mai largă a istoriei regionale şi naționale. Au existat însă şi neajunsuri din cauza lipsei de profesionalism a autorilor acestor monografii.

Prezentul material îşi propune să prezinte câteva aspecte metodologice referitoare la cercetarea istorică specifică monografiilor de istorie locală. Am ales un caz particular, cel al satelor de pe Valea Bistrei, pentru a evidenția câteva aspecte generale în legătură cu metodele şi mijloacele cele mai folosite într-un astfel de demers. Accentul va cădea însă pe două dintre cele mai folosite metode în cercetarea istorică contemporană – metoda statistică şi metoda grafică. Ne propunem să vedem în ce domenii din cadrul

cercetării monografiilor locale metoda statistică şi metoda grafică au o răspândire mai largă, care sunt avantajele şi limitele acestor metode şi cum putem utiliza concret aceste metode în realizarea monografiilor istorice locale, în vederea creşterii valorii lor.

Studiul monografic local oferă avantajul unei poziţii concrete şi descriptive, zona circumscrisă cercetării putând fi studiată precis şi exhaustiv, în singularitatea sa [1]. Fiind cercetări ce implicau pluridisciplinaritate şi interdisciplinaritate, monografiile au fost abordate de cercetători din domenii diferite: istorici, filologi, folclorişti, sociologi, geografi. Aşa au luat naştere mai multe abordări în cercetarea monografică. Studiile monografice din perspectivă istorică sunt necesare în momentul de faţă pentru înţelegerea corectă a realităţilor istorice din spaţiul românesc. Pornind de la cazuri particulare, monografii ale satelor, comunelor, cnezatelor sau ale voievodatelor, pot fi realizate monografiile regiunilor şi ale ţărilor [1, p. 10]. În ultimii ani, o activitate importantă în direcţia cercetării istoriei locale în partea de nord-vest a României a fost desfăşurată de Centrul de Studii Interdisciplinare Oradea-Chişinău, de la Universitatea din Oradea. O direcţie importantă a Centrului este cercetarea istoriei locale într-o manieră interdisciplinară; în acest sens, au fost realizate şi publicate mai multe studii de istorie locală, unele cu caracter monografic: *Monografia istorică a comunei Derna (Judeţul Bihor); Monografia istorică a comunei Girişu de Criş (Judeţul Bihor).*

În Franţa, Marc Bloch şi Lucien Febvre au reuşit să adune în jurul lor şi a revistei *Annales d'histoire économique et sociale* (înfiinţată în 1929), un grup de personalităţi din domenii diferite de cercetare, dar care au înţeles necesitatea acceptării şi promovării interdisciplinarităţii ca soluţie de a scoate din impas cercetarea istorică, intrată în criză la începutul secolului al XX-lea. Conform noii concepţii, pentru realizarea unei istorii globale, istoricul trebuia să utilizeze „tot ceea ce oferă arsenalul combinat al ştiinţelor umaniste". Nu putea fi ignorat nimic din ceea ce „sociologul, etnologul, economistul, politologul (…) pot aduce ca unelte mentale şi ştiinţifice" [2, p. 85]. Istoria s-a deschis sistematic şi a intrat tot mai mult în dialog cu sociologia, geografia, demografia, psihologia, antropologia, lingvistica. Această deschidere a însemnat un câştig metodologic substanţial, o extindere a câmpului cercetării şi, prin urmare, o identificare de noi domenii de studiu, unele devenite ştiinţe independente (demografia istorică, antropologia istorică, geografia istorică etc.).

Utilizarea metodelor statistică şi grafică în realizarea monografiilor istorice locale. Ştiinţele auxiliare sunt indispensabile istoricului atât pentru descifrarea, înţelegerea, stabilirea timpului şi a locului evenimentelor, cât şi pentru evaluarea critică a izvoarelor istorice [2]. Fenomenele istorice pot şi trebuie să fie studiate şi din punct de vedere cantitativ, nu doar calitativ. Acest lucru obligă la folosirea metodelor cantitative, statistice. Statistica istorică este considerată în ultimul timp o ştiinţă auxiliară majoră a istoriei, fiind folosită de istoria economică, demografia istorică, lingvistică. Pentru evidenţierea rezultatelor obţinute în urma utilizării metodei statistice se foloseşte frecvent metoda grafică. Metoda grafică constă în realizarea unor reprezentări grafice (tabel, grafic, hartă, schemă) care au rolul de a uşura înţelegerea rezultatelor din datele statistice. Aplicarea metodei grafice în cadrul istoriei se realizează prin

intermediul unor aplicaţii şi procedee şi reprezintă o consecinţă directă a dezvoltării tehnologiei şi informaticii în ultimele decenii.

Pentru a înţelege mai bine felul în care metoda statistică şi metoda grafică sunt utilizate în cercetarea istorică contemporană, vom face referire la cazul concret al satelor de pe Valea Bistrei. Satele de pe Valea Bistrei sunt situate în partea de nord-vest a României şi jumătatea de nord a judeţului Bihor. Caracteristica fundamentală a populaţiei din acest areal este reprezentată de mozaicul etnic şi confesional. Monografia istorică a acestei microzone, avută în vedere de cercetarea noastră, urmăreşte evoluţia acestor aşezări pe o lungă perioadă de timp, între secolele XIII-XX. Pe lângă analiza clasică a documentelor istorice, cercetarea monografică îşi propune o analiză complexă de demografie istorică, geografie istorică, istorie economică şi onomastică. Ţinând cont de structura cercetării şi de perioada avută în vedere, se evidenţiază câteva direcţii în care metodele statistică şi grafică se recomandă cu predilecţie: demografie istorică, istorie economică, onomastică, geografie istorică.

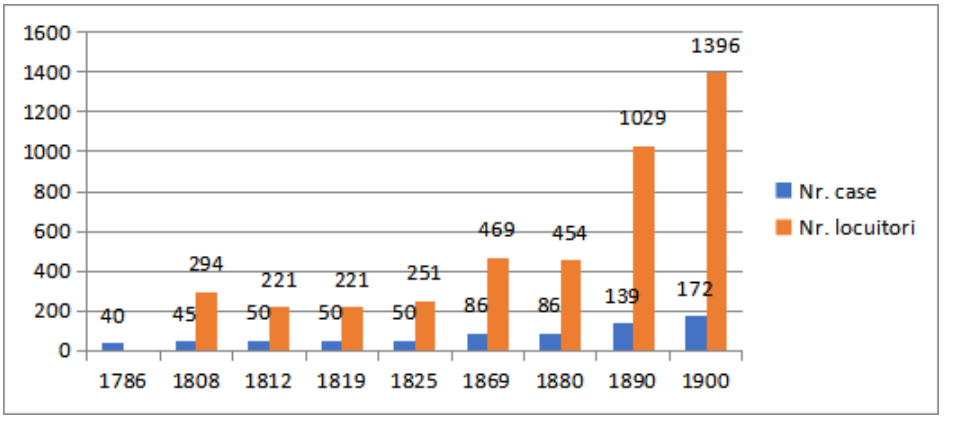

Fig.1. Evoluţia numărului de case şi a populaţiei din Cuzap între 1786 şi 1900; diagramă coloană realizată în *Microsoft Excel* [3, p. 8]

Analiza de demografie istorică permite cercetătorului de istorie locală ilustrarea dinamicii demografice (Fig.1), evidenţierea structurii etnice şi confesionale a populaţiei, evoluţia etniilor şi confesiunilor, distribuţia pe localităţi a diferitelor etnii şi confesiuni. Cele mai importante surse documentare aparţin perioadei statistice: recensăminte oficiale austriece şi austro-ungare (sec. XIX-XX), şematisme romano-catolice şi greco-catolice (sec. XIX), conscrieri confesionale (sec. XVIII-XIX). Pentru Evul Mediu şi perioada de început a Epocii Moderne, cercetătorul de demografie istorică poate apela la conscrieri nobiliare, registre de dijmă şi conscrieri urbariale. Sursa de bază a demografiei istorice este reprezentată de registrele de stare civilă. Registrele parohiale pentru botezaţi, căsătoriţi şi decedaţi se pretează din plin unei analize de tip statistic şi scot la lumină aspecte relevante cu privire la istoria socială, istoria familiei, istoria mentalităţilor. Metoda despuierii registrelor presupune întocmirea a numeroase

fişe nominative şi nenominative (Fig.2), tabele care pun în evidenţă dinamica populaţiei şi structura sa etnică şi confesională. Rezultatele analizelor statistice sunt foarte bine ilustrate prin intermediul diferitelor tipuri de diagrame, realizate mai ales în programele Microsoft Excel şi Microsoft Word.

Parohia		Judeţul												Anii	
An		Luna de concepţie													
		04	05	06	07	08	09	10	11	12	01	02	03		
		Luna naşterii												Total an	Nelegitimi
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12		
1851	M														
	F														
	T														
1852	M														
	F														
	T														
...	M														
	F														
	T														
Total 10 ani	M														
	F														
	T														
Observaţii															

Numele persoanei decedate	
Părinţii: tata	Religia
Mama	Vârsta
Data morţii	Starea civilă
Localitatea	Cauza morţii
Ocupaţia	
Observaţii	

Fig.2. Fişe nominative şi nenominative privind despuierea registrelor de stare civilă (tabele realizate în *Microsoft Word*)

Istoria economică este o altă direcţie de cercetare în care monografiile locale se pot dezvolta apelând la metodele statistică şi grafică. Prin analiza statistică a registrelor de dijme, a conscrierilor urbariale şi a unor recensăminte (de ex., *Recensământul agricol din 1895*), se poate ilustra habitatul ocupaţional al unei populaţii dintr-o localitate sau dintr-o zonă şi se poate evidenţia structura socială a populaţiei.

O altă direcţie de cercetare în care se pot obţine rezultate importante prin intermediul metodelor statistică şi grafică este analiza onomastică. Sursele documentare cele mai importante pentru culegerea numelor topice vin din direcţia geografiei. Cele trei ridicări topografice austriece şi austro-ungare din secolele XVIII-XIX se găsesc în format digital pe site-ul *hungaricana.hu*. Planuri cadastrale din secolul al XIX-lea se găsesc la SJAN Bihor, *fondul ORPOT – Planuri cadastrale.* Cu ajutorul acestora, cercetătorul poate face o analiză statistică a microtoponimelor care constă în: evoluţia numerică de la o perioadă la alta, distribuţia toponimelor pe localităţi, limba în care au

fost folosite sau originea etimologică. Prin analiza toponimelor se pot scoate la lumină aspecte relevante din trecutul aşezărilor, mai puțin surprinse de alte documente.

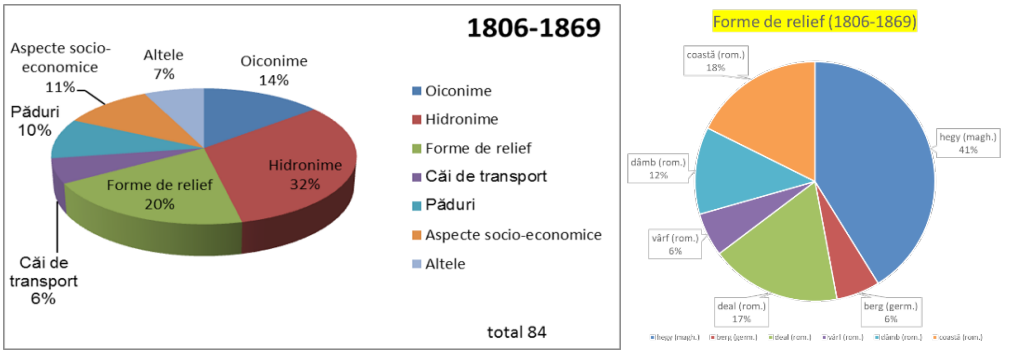

Fig.3. Categorii de nume topice în A doua ridicare topografică; diagrame cu structură radială în *Microsoft Excel* [4, p. 158]

Studiul documentelor cartografice de-a lungul timpului face obiectul geografiei istorice. Pe lângă documentele carto-topografice enunțate anterior, în analizele de geografie istorică se mai folosesc diferite hărți din secolul al XX-lea (topografice, turistice, geografice etc.) şi ortofotoplanuri (documente întocmite pe suport aerofotogrammetric, la scară predefinită; sunt realizate în format digital de către personal specializat şi autorizat de către ANCPI). Compararea hărților din perioade istorice diferite se poate face fie pe o platformă online (hungaricana.hu), fie cu ajutorul unei aplicații (de exemplu, *Archicad Student*). Ambele variante permit suprapunerea hărților şi astfel ne arată evoluția spațială a vetrelor de sat, dezvoltarea aşezărilor de la o epocă istorică la alta, modul de utilizare a terenurilor.

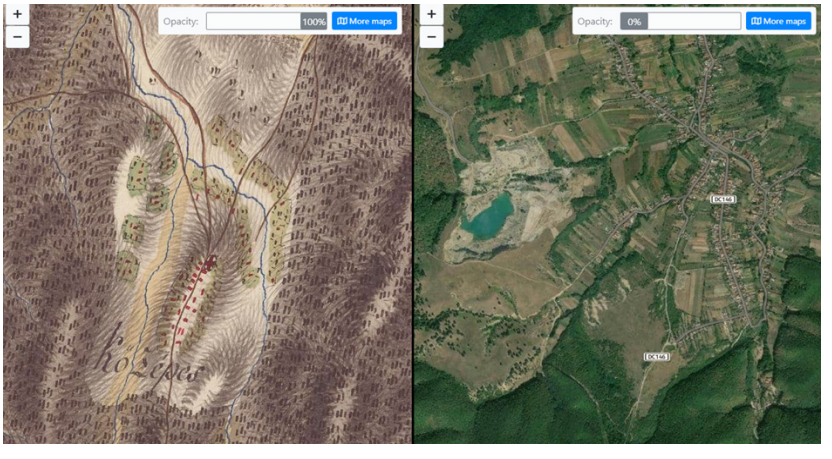

Fig.4. Evoluția vetrei satului Cuzap în perioada 1782-2018 – hărți comparative: Prima ridicare topografică/imagine satelitară; sursa datelor [3]

Metoda statistică şi metoda grafică, la fel ca orice metode, au limitele lor. Aceste metode nu ne oferă automat răspunsuri la întrebări, ne pot însă ajuta în oferirea unor răspunsuri. De aceea este nevoie mereu de comparație. Datele statistice trebuie mereu comparate cu alte date statistice, poate din alte areale. Rezultatul analizei statistice trebuie apoi pus în comparație cu celelalte surse documentare. Este nevoie mereu de multă precauție în utilizarea datelor.

Concluzie. Metoda statistică este folosită cu succes în unele sectoare de cercetare istorică, cum ar fi: demografia istorică, onomastica, istoria economică, geografia istorică. Dezvoltarea tehnologiei şi a informaticii a determinat o creştere a utilizării metodei grafice în cercetarea istorică. Prin intermediul tabelelor, al diagramelor, al hărților sau al imaginilor, cercetătorul istoric încearcă să-şi prezinte mai uşor rezultatele cercetărilor, să-şi facă materialul mai atractiv şi mai uşor de înțeles de către publicul larg căruia i se adresează tot mai mult monografiile locale. În ciuda avantajelor evidente, metoda statistică şi metoda grafică au limitele lor. Utilizarea rezultatelor trebuie făcută cu precauție şi întotdeauna în comparație cu rezultatele celorlalte analize documentare. Utilizarea pe scară largă a metodelor statistică şi grafică în redactarea monografiilor locale ar contribui cu siguranță la creşterea calitativă a acestora şi la o apropiere mai strânsă de publicul larg.

Referințe:

1. ŞIPOŞ S. (coord.) *Satele de pe Valea Superioară a Bistrei. Schiță monografică*. Oradea: Universitatea din Oradea, 2012.
2. Le GOFF, J. *Pentru un alt Ev Mediu*: Studiu introductiv. Vol. I. Note şi trad. de Maria CARPOV. Bucureşti: Meridiane, 1986.
3. ŞIPOŞ, S., PATCA, C., BLAJEC, I. *Cuzap: album istorico-geografic*. Oradea: Ratio et Revelatio, 2020.
4. PATCA, C. La toponomastica dei vilaggi della Valle del Bistra: Evoluzione statistica. In: *Transylvanian Review*, vol. XXIX, Supplement no. 1, 2020, pp. 151-167.

Resurse Web:

a. NICOARĂ, T. *Istorie locală şi surse orale* [citat 30.01.2021]. Disponibil: http://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/sup_curs/istorie13.pdf
b. NIȚU, F. *Istorie: Ştiințe auxiliare. Geografie şi demografie istorică. Numismatică şi arheologie* [citat 09.12.2020]. Disponibil: http://hiphi.ubbcluj.ro/studii/Public/File/cursuri/suporturi_conversie/Stiinte_auxiliare.pdf
c. *Hărți istorice austriece* [citat 01.02.2021]. Disponibil: https://hungaricana.hu/en/

NUMIND SPAȚIUL. BORGES ÎN LABIRINTUL CUNOAȘTERII

CZU: 821(100).09:821.134.2(82)

Ioana-Alexandra PAVĂL

Școala Doctorală de Studii Filologice,
Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași

NAMING THE SPACE. BORGES IN THE LABYRINTH OF KNOWLEDGE

The paper aims to analyze the space-text relationship, the multiple facets of the idea of space, as well as the manner in which a so-called Borgesian literary space is configured. Thus, the purpose of this paper is to demonstrate that space – symbolized by the all-encompassing term Aleph – describes pathways to knowledge enabled by writing, rewriting, reading, and rereading, just like in a labyrinth. At present, Spatial Turn calls our attention to the importance that space has in the exposition of the narrative journey. In Borges's literary universe, the narrative journey introduces the reader to the possible worlds inaugurated by the act of enunciation.

Keywords: *thirdspace, postmodernism, Aleph, labyrinth, literary space, possible worlds.*

Edward Soja, inspirat de Borges, propune o înțelegere a termenului *thirdspace*, evidențiind ideea de spațiu ca practică discursivă. Pornind de la studiul lui H. Lefebre, *The Production of Space*, Soja își propune să reinterpreteze ideile acestuia, revelând domeniul de aplicație vast al termenului menționat anterior, precum şi imposibilitatea captării întregului inventar de sensuri. În opinia sa, „Producerea spațiului este presărată cu referințe asemănătoare Aleph-ului ce fac trimitere la incapacitatea limbii, a textelor, a discursurilor, a geografiilor şi a istoriografiilor de a surprinde pe deplin sensurile spațialității umane sau ceea ce Borges, citând din Leviathan, descrie ca fiind o ‹‹măreție infinită a spațiului››" [1, p. 57, *t.n.*] *The Production of Space* ar fi expresia atotcuprinzătoare a unui paradox inerent oricărei încercări de caracterizare a unui fenomen cultural complex din care rezultă „o știință a spațiului". Prin urmare, *thirdspace* este un mod de înțelegere, o „a treia dimensiune existențială" privită mai cu seamă ca viziune integratoare capabilă să refacă traiectul sugerat de perechea istoric-social. Într-un fel cât se poate de convingător, „viziunea pluralistă" a postmodernismului refa-ce circuitele întregii culturi, recuperează tradiția şi „dictează" norme de acceptare ale acesteia prin intermediul procedeelor ştiute. Astfel, postmodernismul înțeles mai ales ca strategie deschide un metaspațiu în care se conjugă realitățile (intertextuale) marcate de istoricitate. „Producerea spațiului" determină un curent de gândire ce are în prim-

plan expunerea ,,călătoriei narative" cu ajutorul unor instrumente derivate din ştiinţele conexe şi, în primul rând, instrumentată de geografie. În felul acesta, geografiile literare sunt prezentate făcându-se apel la cartografie şi utilizându-se aşa-numitele tehnici de *mapare*. Cu toate acestea, Robert Tally aminteşte în studiul său, *Topophrenia*, făcând apel la acelaşi Borges, despre falsa miză a cartografierii în literatură. Acesta nu pledează pentru o exactitate în cadrul acestei discipline pentru că, înainte de toate, literatura polarizează sfere ale imaginarului. În acest caz, povestitorul devine un cartograf „ce creează o reprezentare a lumii existente în operă, dar această reprezentare nu poate fi o simplă reflecţie a lumii ‹‹reale›› într-o formă mai figurativă" [2, pp. 75-76, *t.n.*].

Scriitorul argentinian Borges concentrează valenţele despre spaţiu printr-un cuvânt – Aleph–, invitând cititorul să-şi imagineze un paradoxal spaţiu fără spaţiu care ar sugera, în felul acesta, legătura tainică dintre cuvinte şi lucruri, pe de o parte, iar pe de altă parte, dintre om şi univers, dintre lumea materială şi lumea imaterială. Un astfel de loc este ,,echivalentul spaţial al eternităţii" [3, p. 601] şi posedă un caracter *transferential*. Spaţiul real devine aşadar, la Borges, o realitate cucerită prin lectura numărului infinit de virtualităţi, reduse însă la un unic adevăr inefabil. De aceea, procesul cunoaşterii imprimă necesitatea unei gestualităţi aproape mistice prin care posibilitatea descoperirii din aproape în aproape este anulată în favoarea unei vederi de ordin extatic.

Aleph va fi de bună seamă spaţiul-matrice creator în care se topesc, ca într-un creuzet, cele mai strălucite minţi. Astfel, Shakespeare, de pildă, nu este valoros prin sine însuşi, ci opera sa este valoroasă prin faptul că, devenind un bun comun, participă la acest patrimoniu cultural universal. Moştenirea culturală nu este omisă, ea devine pretext pentru exprimarea unui mod de a fi în lume, mod în esenţă reconstruit sau repetat la infinit odată cu viziunea aproape scripturală a fiecărei lumi citite la scară mică, dar ca parte integrantă a acestui macrocosmos. Printre altele, pretextul despre care vorbeam este reliefat şi prin intermediul trimiterilor făcute la portretul Beatricei şi se observă faptul că imaginea sa devine una arhetipală. Asociate cu pătrunderea în lumea infinitezimală a labirintului cărţii, amintirile legate de Beatriz obţin calificarea unor toposuri care eludează parcursul oricărui cititor însetat de *ilussio*. Acest proces de derogare de la sens şi de localizare prin trimiteri subtile deschide spaţiul literar infinit. Constituindu-se mai cu seamă ca absenţă din fiecare loc evocat, personajul feminin ocupă însă un loc important pe tot parcursul povestirii.

Spaţializarea conştiinţei scriitoriceşti este progresivă: acolo unde locutorul a atins în drumul său simbolic centrul povestirii, impasul este predictibil. Dar, cu toate acestea, drumul la întoarcere nu lasă niciodată impresia că toate lucrurile sunt ştiute. Borges are grijă să-şi asigure lectorul de existenţa unei unităţi textuale, redescoperită printr-o multitudine de ocoluri. ,,După câteva nopţi de insomnie, bântuie din nou uitarea", astfel că personajul borgesian, întocmai ca lectorul, parcurge un spaţiu imaginar întemeiat prin cuvânt.

După ce află de la Daneri despre existenţa unui spaţiu miraculos numit Aleph, protagonistul are revelaţia propriei experienţe, atunci când descoperă Aleph-ul taman în pragul pivniţei de unde sperase să scape de tiradele interlocutorului. În lipsa vocaţiei

topografice, Aleph-ul lui Borges, „un punct ce conține toate punctele”, poate fi privit ca un spațiu de transmutație ce localizează printr-un exod dincolo de cuvânt, lumea simbolică. El oferă privilegiul descoperirii sale printr-un proces de focalizare ce priveşte constituirea universului imaginal – „Dar dacă lumea este o carte, orice carte este lumea, şi din această inocentă tautologie rezultă consecințe redutabile” [4, p. 187].

În final, autenticitatea Aleph-ului este pusă la îndoială, semn că o localizare precisă nu este cu putință, cunoaşterea fiind, în acest fel, limitată: „Oare există un Aleph în adâncul pietrei? Oare l-am văzut atunci când am văzut toate lucrurile şi le-am uitat? Mintea noastră e poroasă față de uitare; eu însumi, ca urmare a eroziunii tragice a anilor, falsific şi pierd trăsăturile Beatricei” [5, p.163]. Susceptibil de neverosimilitate şi sensibil la orice fel de analogie, Aleph-ul din strada Garay este, prin urmare, considerat un fals.

Obiect „tainic şi ipotetic”, Aleph-ul îşi revelă capacitatea de a fi cunoscut manifestările virtuale ale unei lumi posibile; cu neputință de exprimat în cuvinte, omul nu poate decât să îl redea în singularitatea descrisă de fiecare noțiune în parte. A numi ceva ce nu poate fi numit înseamnă a lua în stăpânire cuvântul şi a reda demnitatea presupusă a Verbului. Ceea ce vrea să ne transmită Borges este că această repunere în circulație a cuvântului este mai mult decât un exercițiu ludic. În felul acesta, fiecare relectură a unui text este, totodată, şi o reinterpretare a datelor oferite de lecturi anterioare, la fel cum în procesul scrierii se confundă şi sunt polarizate orizonturi de lectură anterioare ce reflectă mutațiile produse de-a lungul timpului în ceea ce priveşte fenomenul cultural în general.

Inspirat de Borges, Michel Foucault discută, în studiul său *Cuvintele şi lucrurile*, implicațiile unei configurații spațiale la nivelul universului de gândire. Prin posibilitatea vederii simultane, dar diferențiate a punctelor înglobate de Aleph, locul sau, mai bine spus, acel loc este chemat să-şi pună în aplicare calitățile filosofale. În felul acesta, fiecare lucru în parte îşi află rațiunea de a fi printr-o tainică legătură ce învecinează lucrurile, aducându-le împreună şi mizând pe o similitudine ce proliferează interesul comun. Alături de analogie ce asigură „nemaivăzuta înfruntare a asemănărilor de-a lungul şi de-a latul spațiului” [6, p. 74], gratitudinea spațiului reflectat împiedică ritmul unei lecturi liniare, dar asigură coerența acestui „ansamblu infinit” prin admiterea necesarului de mister existent în fiecare text. De asemenea, simpatia universală ne învață faptul că alături de reflexia deliberată a elementelor din univers aflate în raport de emulație, precum şi de celelalte forme de asemănare discutate anterior, universul este caracterizat de un echilibru ce se manifestă „strângând încet lucrurile împreună şi ținându-le deoparte”. Am făcut referire la aceste tipuri de similitudine, pentru că acestea conturează spațiul literar descris de Borges şi vin în sprijinul ideii exprimate, printre alții, şi de Matei Călinescu, potrivit căruia opera scriitorului argentinian se pretează unui demers cabalistic, oferind din plin experiența relecturii.

Cursul devenirii temporale este sugerat în proza scriitorului argentinian prin metafore spațiale. De pildă, în povestirea *Grădina cu cărări ce se bifurcă* viitorul unei opere literare şi modalitățile în care aceasta poate fi citită sunt conturate printr-o imagine concretă a unui topos care marchează o desfăşurare evenimențială a ceva ce ar

fi putut sau ar putea să se întâmple. *Grădina cu cărări ce se bifurcă* este cartea, este capacitatea mistică a limbajului de a spune şi, este, până la urmă, lumea nerostită şi infinit surprinzătoare. În măsura în care tot ce există aparţine acestei lumi, locuirea fiecăruia ține de postulatul unui hazard favorabil sau nu, astfel că universul trimite, de fapt, la un timp originar reiterat şi infinit „bifurcat": „Această urzeală de timpuri care se apropie, se bifurcă, se întretaie sau care vreme de secole întregi se ignoră cuprinde toate posibilitățile" [7, p. 443]. Lumile posibile sunt inaugurate prin actul enunțării, astfel încât odată cu rostirea numelui Albert, Borges sugerează constituirea unui univers discursiv întemeiat pe însăşi posibilitatea interogării asupra planului referențial. Seducția devine evidentă; acolo unde cuvintele nu-şi mai află locul, spațiul literar glisează înspre reconsiderarea raporturilor dintre realitate şi imaginar. Gestul de a omorî un om care purta numele oraşului echivalează, la nivel simbolic, cu imposibilitatea depăşirii unui impas de natură lingvistică sau, dimpotrivă, cu conştientizarea faptului că, la fel cum limbajul este de la un punct încolo insuficient, tot astfel „există mai puțină realitate în realitate, ea nefiind decât irealitatea negată, îndepărtată prin energicul travaliu al negației, prin acea negație ce este, de asemenea, travaliu."

Julio Ortega semnalează relativismul lui Borges. Numind spațiul în tot atâtea feluri şi în tot atâtea contexte, lumea ni se prezintă multifațetată, surprinzătoare. Cu toate acestea, dezvăluirea printr-o succesiune de lecturi a spațiului marchează o experiență incompletă, iar, în unele cazuri, prin rostire, personajul devine prizonierul unui spațiu închipuit: adevărata temniță şi rătăcire fără de speranță este sălaşul unei minți pervertite, acolo unde „nu sunt trepte pe care să le urci, nici uşi pe care să le forțezi, nici obositoare galerii pe care să le străbați, nici ziduri care să-ți oprească paşii" [5, p. 133]. Se observă faptul că lucrurile sau spațiile descrise în proza lui Borges sunt lipsite de amprenta emoțiilor. Impresia este că mai toate evenimentele se pot petrece oriunde. Cu toate acestea, legătura personajelor cu respectivul spațiu este una destul de puternică; spațiul conferă identitate şi stârneşte, chiar şi temporar, amintirea vagă a ceva ce s-ar fi putut petrece în trecut.

În concluzie, relecturile operei borgesiene pot valorifica multiple perspective, antrenând mințile cele mai agere şi potențialul speculativ al unui cititor care caută „un principiu de coerență internă, indiciile existenței unei riguroase logici secrete, care ar putea fi deghizată sub masca întâmplătorului" [8, p. 31].

Referințe:

1. SOJA, E. *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Cambridge: Editura Blackwell Publishers, 1996.
2. TALLY, R. T. Jr. *Topophrenia*. Bloomington: Editura Indiana Universiy Press, 2019.
3. BLOOM, H. *Canonul occidental*. Bucureşti: Art, 2018.
4. BLANCHOT, M. *Spațiul literar*. Bucureşti: Univers, 1980.
5. BORGES, J. L. *Cartea de nisip*. Vol. 2. Iaşi: Polirom, 2015.
6. FOUCAULT, M. *Cuvintele şi lucrurile*. Bucureşti: Rao, 2008.
7. BORGES, J. L. *Moartea şi busola*. Vol. 1. Iaşi: Polirom, 2015.
8. CĂLINESCU, M. *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*. Bucureşti: Humanitas, 2017.

PREMISE METODOLOGICE PRIVIND IDENTIFICAREA IMAGINII FAMILIEI CONTEMPORANE ÎN MEDIUL ONLINE

CZU: 316.356.2:004.738.5

PĂTRĂU Elena

Școala Doctorală de Filosofie și Științe Social-Politice
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași

METHODOLOGICAL PREMISES THAT HELP IDENTIFY THE IMAGE OF CONTEMPORARY FAMILY PERCEIVED IN ONLINE ENVIRONMENT

This article focuses on few theoretical frameworks analysed to identify the role of contemporary family in the online environment. More precisely, the article consists of an in depth analysis of a family fundamentals when navigating online, undertaken on the premises of other available articles. Furthermore, I will present the findings of some studies that mainly focused on the family concept which summarise the evaluation of certain aspects such as starting a family and functioning as family, and how this is seen through Romanians' eyes. After undertaking a vast theoretical research, I have continued conducting secondary research using the Internet, and I have presented the overall findings of my analysis. However, I have predominantly analysed certain indicators from predefined theoretical frameworks, such as education, communication, the traditional family, and the modern family. On the basis of seven articles analysed, I have drawn the main ideas and conclusions on the family image in the online environment.

Keywords: *family, primary group, functions, socialization.*

Dintre grupurile alcătuite de omenire de-a lungul timpului, se consideră că familia pare a se fi conservat cel mai mult. În concepția uşor exagerată a unor specialişti, se regăseşte ideea că, de pe vremea când familia a intrat în istorie şi s-a constituit ca instituție, „umanitatea nu a inventat nici o altă formă nouă de relații familiale". Astfel, de când există dovezi istorice convingătoare despre familie şi până astăzi, de numele acesteia sunt legate în mod constant relațiile conjugale, filiale, fraternale, calitatea înrudirii, reguli de realizare a căsătoriei, fenomenele specifice procesului de socializare primară, îndeplinirea unor funcții specifice, reproducerea unor statute şi capitaluri culturale caracteristice etc. [1, p. 16].

De-a lungul timpului, familia a reprezentat instituția fundamentală pentru supraviețuirea individului şi reproducerea societății, păstrătoarea tradițiilor şi a valorilor naționale, un reper de stabilitate. Modul alert în care s-au produs schimbările în soci-

etatea contemporană au avut consecinţe şi asupra familiei, aducând o serie de schimbări importante în cadrul acesteia. Instituţia familiei şi-a diversificat formele, structura şi funcţiile, a manifestat o evoluţie către o pluralitate de modele. Cele mai importante procese pe care aceasta le-a traversat sunt reprezentate de dezinstituţionalizarea, individualizarea şi democratizarea vieţii de familie [7].

În revista de cultură „Sinteza", familia actuală este definită ca un loc lipsit de riscuri, unde copiii sunt protejaţi. Acestea reprezentând încă din cele mai vechi timpuri principiile fundamentale ale instituţiei familiei, care, după cum observăm încă sunt valabile şi în societatea contemporană. Evoluţia graduală a societăţii a adus schimbări în cadrul grupului primar, numit familie. Dacă în trecut norma dominantă a societăţii tradiţionale era reprezentată de căsătoria din interes, în relaţii de putere disproporţionate, în care erau implicaţi femei şi bărbaţi, iar femeile erau dependente de bărbaţi. În prezent, lucrurile se manifestă în alt mod, prosperitatea societăţilor moderne a fost însoţită de libertatea mai mare în alegerea partenerului, în toleranţa pentru căsătorii între clase sociale, în acceptarea unor pattern-uri uşor diferite [8].

Un factor important în această ecuaţie este educaţia, deoarece oamenii au început să meargă tot mai mult la şcoală. Faptul că lumea vestică de care şi România aparţine, a avut parte de o generalizare a studiilor secundare (liceul, şcoala profesională). Iar dacă în perioada anilor 1940 puţine persoane urmau liceul, mai târziu, la finalul anilor 1980 tot mai multe persoane finalizau aceste studii secundare. Şi astfel a apărut un factor suplimentar care a determinat creşterea vârstei la prima căsătorie. Practic, dacă în vremuri îndepărtate şcoala era finalizată la vârsta de 13-14 ani, în prezent vârsta este una mult mai târzie, mai ales prin faptul că multe persoane urmează şi studii superioare. Vârsta la căsătorie a suferit o creştere continuă, reprezentând un indicator al modernizării culturale. Această amânare a constituirii unei familii oferă indivizilor şi cuplurilor timp care le este de folos acestora pentru a experimenta diverse tipuri de relaţii, pentru a afla tipul de familie la care aspiră, dar şi condiţiile în care ar fi dispuşi să întemeieze un cămin familial. Cu toate acestea, nu întotdeauna alegerea făcută este cea mai reuşită. Dacă cândva nu conta modul în care te simţi în relaţia de cuplu, familia fiind considerată sacră. În prezent, fiecare are libertatea de a alege, în funcţie de propriile sentimente şi dorinţe. Acest lucru pune accent pe alegerea individuală şi implicit pe capacitatea fiecăruia de a greşi şi de a-şi asuma consecinţele (Sinteza, 2018).

De asemenea, se consideră că familia în forma ei iniţială nu mai este unică, nici ca model, dar nici ca stabilitate. De fapt, stabilitatea acestui grup primar este reprezentată de însăşi capacitatea acestuia de a-şi recunoaşte potenţiala instabilitate. Consecinţa acestui fapt este coexistenţa mai multor moduri de a întemeia familii, de a constitui relaţii. Unii oameni vor alege modul tradiţional, în vreme ce alţii vor căuta dezvoltarea pe plan personal şi apoi vor ajunge la întemeierea unei familii. Unii vor menţine familia cu orice preţ, timp în care alţii vor recurge la disoluţia acesteia ca mod de a pune capăt erodării unei relaţii emoţionale inexistente [8].

În privinţa încrederii pe care românii o au în instituţia familiei, potrivit unui studiu realizat de IRES, aceasta se bucură de o mare încredere din partea românilor, în

vreme ce căsătoria devine tot mai mult o instituție cu încredere limitată, 70% dintre participanții la studiu susținând că au foarte mare încredere în familie. Această încredere este mai ridicată în rândul bărbaților, al respondenților cu studii superioare şi al celor din sudul țării, scăzând pe măsură ce respondenții au o vârstă mai înaintată. La cum arată căsnicia perfectă, respondenții au adus în discuție elemente precum: respectul, comunicarea, timpul petrecut împreună, aprecierea, fidelitatea, înțelegerea şi toleranța şi existența copiiilor în cuplu, reprezentând aspectele cele mai importante pentru a avea o căsnicie fericită [5].

Raportarea românilor la femei şi bărbați este următoarea: o femeie trebuie să îndeplinească, în mod esențial, caracteristici care țin de familie: să fie o mamă bună, o soție bună, să aibă grijă de familie, să fie harnică şi abia apoi să aibă caracteristici legate de viața socială: să fie sociabilă, educată. Într-o mai mică măsură femeia trebuie să aibă pasiuni, să fie independentă, religioasă, frumoasă sau supusă. În schimb, un bărbat trebuie să îndeplinească, în principal, caracteristici care țin de familie: să fie un tată bun, să aibă grijă de familie, să fie un soț bun, dar şi să aibă un loc de muncă, să fie educat, harnic şi sociabil. Într-o mai mică măsură bărbatul trebuie să aibă pasiuni, să fie religios, frumos sau supus [5].

În ceea ce priveşte subiectul poligamiei, românii au o viziune foarte clară, aceasta nefiind acceptată în societatea românească, 94% dintre respondenți cred că este rău ca un bărbat să aibă mai multe soții în acelaşi timp, iar 96% apreciază că este rău ca o femeie să aibă mai mulți soți în acelaşi timp. Iar referitor la căsătoria între persoanele de acelaşi sex, românii rămân conservatori, aceştia susținând în proporție de 82% că se declară în dezacord cu căsătoria între persoanele de acelaşi sex. Însă, gradul de acceptabilitate a căsătoriilor între persoane de acelaşi sex este mai mare în rândul tinerilor, a respondenților cu studii superioare şi care locuiesc în mediul urban, observându-se o mai mare deschidere către acest tip de căsătorie [5].

Într-un articol din anul 2018, care are la bază un studiu realizat cu ocazia Centenarului, regăsim faptul că mai bine de jumătate din românii participanți la sudiu afirmă că sunt mulțumiți de viața pe care o au, cei mai mulți dintre aceştia găsindu-şi împlinirea în viața de familie, având ca valori onestitatea şi sănătatea. Raportându-ne la importanța familiei, potrivit studiului realizat la nivel național de ISRA, 89% dintre români declară că familia este cea mai importantă realizare din viața lor. În acelaşi timp, 82% dintre români se regăsesc în afirmația: „Îmi amintesc cu drag de perioada lipsită de griji a copilăriei". Studiul a fost realizat în luna septembrie 2018, pe un eşantion reprezentativ la nivel național de 1011 respondenți, cu vârsta între 18-65 ani [4].

Potrivit rezultatelor studiului „Familie şi viață de cuplu în România – percepții şi reprezentări", realizat de Institutul Român pentru Evaluare şi Strategie – IRES, 92% dintre respondenți sunt de părere că familia este foarte importantă, în timp de 7% spun că este destul de importantă, 0,5% spun că este deloc importantă, în timp ce 0,1% spun că este destul de puțin importantă. Dintre cei care spun că este foarte importantă căsătoria, 92,5% sunt din Transilvania, Banat şi Crişana. Sondajul a fost făcut de IRES,

condus de sociologul Vasile Dâncu, în perioada 20-24 august 2015 pe un eşantion total de 1.032 de subiecți cu vârstă de peste 18 ani [3].

Un alt aspect important legat de acest grup primar analizat, este masa în familie. Conform unui studiu desfăşurat la nivel național de brandul Delikat, românii servesc masa în familie mai rar decât şi-ar dori, cel mai des în weekend, deşi sunt conştienți de beneficiile pe care le aduce, considerând-o un aspect important în viața lor. Conştientizarea importanței meselor în familie, la nivelul întregii comunități este foarte importantă, susține psihologul Ştefania Dumitrescu întârind, de asemenea, necesitatea de a ne reuni cât mai des cu familia la masă. Totodată, aceasta afirmă faptul că masa în familie reprezintă un ritual. „Pregătirea mâncării, aşezatul mesei, poziționarea la masă a membrilor, discuțiile, întâmpinatul celor ce vin şi luatul la revedere din finalul întâlnirii, toate aceste aspecte ritualice ce aparțin în mod particularizat fiecărei familii, fac parte din ceea ce înseamnă masa în familie". Astfel, acest ritual nu este doar despre mâncare, semnificația acesteia reprezintă mai mult de atât, hrana afectivă şi mentală pe care o transmite prin setul de ritualuri respectate din generație în generație, contribuind în acest mod la întregirea identității familiale, având implicații directe în construirea identității personale a fiecărui membru [2].

Referitor la starea membrilor când servesc masa în familie, conform studiului național, când românii servesc masa în familie se simt împliniți (73%), fericiți (72%), încrezători (61%), liniştiți (58%). Pe de cealaltă parte, când românii servesc masa singuri, se simt grăbiți (59%), neliniştiți (32%), stresați (28%), tensionați (26%). E posibil ca cel mai important rezultat al studiului să fie reprezentat de faptul că 83% dintre români consideră că mesele în familie sunt importante, iar printre cele mai des menționate beneficii ale acestora se numără: îmbunătățirea comunicării între membrii familiei (94%), reprezintă o oportunitate de a petrece timpul cu familia (94%), oferă un sentiment de siguranță şi unitate (91%). Studiul a fost desfăşurat cu sprijinul agenției ISense Solutions şi a cuprins două etape: cantitativă şi calitativă [2].

În ceea ce priveşte tipul familiei din care românii provin, în urma unui studiu s-a constatat faptul că 54% dintre românii care au participat la studiu susțin că fac parte dintr-o familie tradițională [6], acelaşi studiu confirmând faptul că în România, apartenența la o familie modernă reprezintă un lucru la care oamenii aspiră. Acest studiu a analizat şi modul în care percep românii familia modernă şi cea tradițională, sesizându-se o serie de deosebiri între acestea. În ceea ce priveşte întâmpinarea unor probleme în cadrul familiei şi remedierea acestora se constată faptul că familiile moderne sunt mai deschise spre a apela la şedințe de consiliere (66%) decât familiile tradiționale (6%). Abordând subiectul căsătoriei s-a constatat faptul că cuplurile care simt mai puțin nevoia de a face acest pas sunt reprezentate de un procent ridicat de 54% [6].

În concluzie, instituția familiei a suferit numeroase schimbări odată cu trecerea timpului, însă în esență este aceeaşi în ceea ce priveşte importanța acesteia în dezvoltarea indivizilor şi pregătirea acestora pentru integrarea lor în viața socială a comunității în care locuiesc.

Referințe:

1. STAN, D. *Maladii ale socialului*. Iaşi: Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 2015.
2. BARBU, G. *Patru din zece români servesc mesele în familie mai rar decât şi-ar dori* [citat 18.04.2021]. Disponibil: http://visionfinancial.ro/2017/08/05/4-din-10-romani-servesc-mesele-in-familie-mai-rar-decat-si-ar-dori/
3. COJOCARIU, M. *SONDAJ Cât de importantă este familia pentru români. Bărbații moldoveni, cei mai mulțumiți cu viața lor de familie* [citat 18.04.2021]. Disponibil: https://adevarul.ro/news/societate/sondaj-importanta-familia-romani-barbatii-moldoveni-cei-mai-multumiti-viata-familie-1_567bbb4d37115986c6c5dac4/index.html
4. DINU, D. *Cum sunt românii şi care sunt valorile lor la 100 de ani de la Marea Unire: 63% dintre români se declară mulțumiți şi extrem de mulțumiți de viața lor, au ca valori familia sau onestitatea* [citat 18.04.2021]. Disponibil: https://www.zf.ro/eveniment/cum-sunt-romanii-si-care-sunt-valorile-lor-la-100-de-ani-de-la-marea-unire-63-dintre-romani-se-declara-multumiti-si-extrem-de-multumiti-de-viata-lor-au-ca-valori-familia-sau-onestitatea-17727166
5. Institutul Român pentru Evaluare şi Strategie. „Familie şi viață de cuplu în România. Percepții şi reprezentări” [citat 18.04.2021]. Disponibil: https://ires.ro/articol/309/familie-si-viata-de-cuplu-in-romania--perceptii-si-reprezentari
6. MATEI, I. *Cum arată o familie modernă în România* [citat 18.04.2021]. Disponibil: https://www.businessmagazin.ro/actualitate/cum-arata-o-familie-moderna-in-romania-16310348
7. POPESCU, R. *Familia românească – un reper de stabilitate* [citat 18.04.2021]. Disponibil: https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/familia-romaneasca-un-reper-de-stabilitate
8. Sinteza „Familia azi” [citat 18.04.2021]. Disponibil: https://www.revistasinteza.ro/familia-azi

FEMINIZAREA MIGRAŢIEI DIN REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 314.7-055.2(478)

Iulian PETCO

Academia de Administrare Publică

FEMINISATION OF MIGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article opens the brackets of a new and, at the same time, old migration process – feminisation. Past trough different steps, this phenomen was caused by various factors and the vulnerabilities of the female gender which is put through the survival circumstances and therefore obliged to go down on some levels and get to the difficult work, no matter the studies and qualification received in the country of origin. Through this research we discover that the today's woman has changed a lot from the woman of yesterday and the family roles have reversed, causing the woman to become more strong and the one responsible for the financial well-being of her family.

Keywords: *feminization, migrants, women, families, financial contribution, workforce, workplace, discrimination, gender.*

În actualitatea zilelor noastre, fenomenul migraţional tot mai mult ia amploare, iar consecinţa percepţiei sale riscă să fie distorsionată în sens negativ, bazându-se pe sentimente de frică şi nesiguranţă, care au fost accentuate în ultimii ani de o criză economică şi ocupată pe scară largă de o singură soluţie *„gândul plecării de acasă”*.

„Feminizarea” migraţiei este o tendinţă nouă şi chiar dacă este acceptată ca fenomen, cercetările au început să se concentreze asupra acestui fenomen apărut încă din anii 80 şi care actualmente a devenit tot mai mult un subiect răspândit. Feminizarea migraţiei internaţionale de muncă din Republica Moldova se intensifică cu fiecare an. Creşterea numărului femeilor lucrătoare migrante este determinată, în primul rând, de creşterea cererii de muncă feminină în special în ţările europene. În ciuda crizei financiale declanşate de-a lungul timpului în Republica Moldova, feminizarea migraţiei nu s-a diminuat, ci, din contra, s-a amplificat, îmbrăcând forme mult mai complexe şi în multe cazuri chiar devenind un stil de viaţă autentic.

Motivele şi consecinţele mobilităţii umane sunt provocate de diverşi factori care sunt cunoscuţi în fiecare societate în parte şi care sunt repartizaţi în funcţie de gen, etnie, rasă, vârstă şi clasă socială. Dintre toate acestea, se poate argumenta că genul are cel mai mare impact asupra experienţelor migratorii.

Dacă să ne referim la genul migraţional, este de remarcat faptul că femeile migrante sunt mai instruite în subiectul migraţional decât bărbaţii, iar ponderea femeilor migrante care sunt cu studii superioare depăşeşte semnificativ numărul bărbaţilor. Cu

toate acestea, este de remarcat faptul că ponderea femeilor migrante nu s-a schimbat semnificativ în ultimii 60 de ani.

În esență, femeile migrante reprezintă puțin mai mult de jumătate din migranții internaționali din Europa. La jumătatea anului 2020, ponderea femeilor în rândul tuturor migranților internaționali a atins 51,6% în Europa şi 51,8% în America de Nord [1]. Făcând o analiză mai profundă asupra datelor statistice focusate pe problema migrației, poate fi observată o pondere de aproximativ peste 50% de femei migrante din totalul fenomenului migrațional internațional [2]. În unele zone continentale, predomină migrația bărbaților, ca fiind sexul mai puternic şi pregătit pentru muncile grele, spre exemplu Africa. Pe când în țările Europei de Est se denotă o pondere mai înaltă a femeilor emigrate, printre care migrația românească devine una dintre cele mai importante datorită numărului în creştere de migranți.

Acest fenomen a fost resimțit şi în spațiul Republicii Moldova, în perioada 1995-2000, pe când a fost explorată o nouă direcție de migrare, şi anume, spre țările europene, odată ce un număr important din populația feminină şi-a început istoria migrației. Ajungând în străinătate, femeile migrante se găseau în circumstanțe de supraviețuire şi prestau servicii mult sub nivelul de calificare. Indiferent de domeniul de instruire obținut acasă, femeile lucrează în gospodăriile casnice, sănătate şi asistență socială.

Circa 59% dintre femei care au fost acasă încadrate în gospodării casnice şi peste hotare muncesc în acelaşi domeniu. Distribuția privind angajarea în alte sectoare variază, aproximativ 39% – în domeniul sănătate şi asistență socială, iar 12% în transport şi comunicații. Dintre femeile care acasă au muncit în activități recreative sau administrație publică, peste hotare nu s-a înregistrat nicio persoană care continuă să activeze în aceleaşi domenii. Astfel, în această situație experiența de muncă şi abilitățile obținute la locul de muncă acasă sunt pierdute pentru femeile angajate peste hotare în alte domenii decât cele în care au activat în Moldova.

Conform unui Raport al Biroului Național de Statistică din anul 2016 se notează că peste 2/3 dintre femeile, care pleacă peste hotare în scop de muncă, au vârsta de 15-44 ani. Contingentul de femei migrante care pleacă din localitățile rurale este mai tânăr, femeile până la 35 de ani constituie 46,9% față de 33,2% femei de aceeaşi vârstă din mediul urban, până la 44 ani – 70,5% din mediul rural, 57,4% – din urban. De aici vine şi îmbătrânirea mai rapidă a satelor Moldovei, unde coeficientul de îmbătrânire printre femeile rurale a depăşit cifra de 19% , iar prevalența emigrării rurale față de cea urbană amplifică tendințele de depopulare a mediului rural [3, p. 7].

Potrivit cercetărilor actuale, ponderea femeilor migrante este de circa 35% din totalul imigranților din Republica Moldova [4, p.18]. În corespundere cu recensământul din 2004, numărul femeilor plecate peste hotare constituia 118 625 de persoane, din totalul celor de 273 056. De exemplu, în anul 2014 din numărul persoanelor plecate peste hotare în căutarea unui loc de muncă, femeile constituiau 35,9%, în raport cu cel al bărbaților de 64,1% din totalul persoanelor emigrante [3, p.6].

Migrația este orientată atât spre țările CSI, cât şi spre UE, cele mai preferate țări fiind Federația Rusă şi Republica Italiană. Femeile care pleacă spre Italia sunt mai

instruite, ponderea celor cu studii secundar profesionale şi mai sus constituie 56%, iar cele cu studii gimnaziale şi mai jos constituie 18,4%. Spre Rusia sunt orientate persoanele cu studii liceale şi mai jos, care constituie 54% dintre femeile migrante în această țară. Se observă diferențe în funcție de gen privind selectarea țării de destinație a persoanelor care pleacă în căutare de muncă. Cele mai mari ponderi ale femeilor, care constituie peste 70%, sunt observate printre persoanele plecate la muncă sau în căutare de lucru în Italia, Israel, Turcia şi Grecia, bărbații sunt mai prezenți în Rusia, Ucraina, România, Portugalia, informație reprezentată în Figura de mai jos.

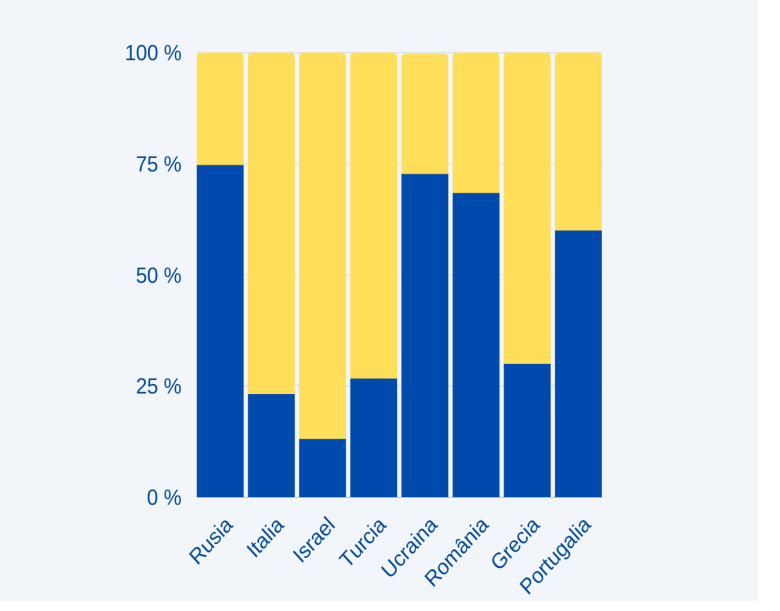

Fig. Distribuția persoanelor de 15 ani şi peste, plecate la muncă sau în căutare de lucru peste hotare în funcție de țările de destinație şi sexe, 2014 [7]

În consecință, mai multe femei migrante emigrează independent pentru muncă şi doar în unele cazuri pentru studii. În ciuda acestor circumstanțe, femeile migrante se pot confrunta adesea cu o discriminare mai puternică, fiind mai vulnerabile la maltratare şi pot experimenta o discriminare dublă atât ca migrante, cât şi ca femei în țara gazdă, în comparație cu migranții bărbați. Cu toate acestea, nici migranții de gen masculin nu sunt scutiți de vulnerabilități în procesele de migrație.

Totodată, femeile emigrate se confruntă cu o serie de probleme, aflându-se în străinătate este de menționat că nu întotdeauna orele suplimentare lucrate sunt achitate sau nu se respectă tarifele de plată. Femeile care muncesc în străinătate având grijă de gospodării implicate activ în proces de îngrijire a bătrânilor, copiilor sau întreține-

rea curățeniei casnice, se confruntă adesea cu probleme atunci când solicită concediul anual, fiind obligate să-şi caute persoană care să le înlocuiască pe perioada absenței şi să achite persoanei „de schimb" remunerarea.

Privind acest subiect cu alți ochi, din spatele datelor statistice, migrația femeilor contribuie semnificativ în acelaşi timp la dezvoltarea familiilor, comunității locale şi a economiei țării, inclusiv la schimbarea percepțiilor şi stereotipurilor legate de imaginea femeii migrante în societate. Contribuția financiară a acestei categorii de migranți este resimțită pe scară largă în calitatea vieții a familiei proprii şi nu doar, fiecare din acestea contribuie cu 4 700 euro anual bugetului familiar (dintre care 2 430 euro – destinați nevoilor copiilor), iar în total acestea expediază peste 700 milioane de euro, ceea ce constituie 10% din PIB-ul Republicii Moldova. Pe lângă contribuția personală, femeile migrante aduc aport şi comunității de origine, acestora le aparține inițiativa de deschidere a peste 6 000 de afaceri în țară [6].

În concluzie, putem afirma că în anii precedenți, conform percepției sociale, femeia-mamă era asociată cu „menținerea focului în vatră" şi dedicarea totală pentru educația copiilor. Dar realitatea actuală în condițiile tranziției postsovietice, procesul de feminizare a migrației, tot mai accentuat pe zi ce trece, a promovat puterea financiară în multe familii din Republica Moldova şi, în consecință, schimbarea rolului patern cu cel matern în nucleul familiilor. Astfel, femeile migrante au devenit principalul furnizor de bunăstare atât pentru familia proprie, cât şi pentru comunitatea din care provin. Chiar dacă provocările sunt multiple pentru femeile emigrate, ele reuşesc să fie prezente în familiile lor de origine şi, totodată, să ofere ajutor financiar familiei.

Datorită faptului că peste hotare pleacă femeile în vârstă fertile este un semnal alarmant pentru întreaga societate, fiindcă procesul conduce la deteriorarea structurii sociodemografice a populației țării. Consecințele migrației femeilor de vârstă fertilă au un efect dublu asupra proceselor demografice: în primul rând, reducerea numărului femeilor în vârstă aptă de muncă conduce la creşterea ponderii celor de vârstă înaintată, respectiv îmbătrânirea populației; în al doilea rând, rezultă în reducerea natalității, prin urmare, se deteriorează procesul de reproducere naturală a populației, care conduce la diminuarea populației Republicii Moldova.

Referințe:

1. *Gender and migration. Migration data portal*. March 2021. Disponibil: https://migrationdataportal.org/themes/gender-and-migration.
2. *Statistics provided by United Nation Population Division. Trends in Total Migrant Stock* . UN, 2003. Disponibil: http://www.un.org/esa/population/publications/migstock/2003TrendsMigstock.pd.
3. VREMIŞ, M. *Profilul femeilor migrante*. Biroul Național de Statistică, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen şi Abilitarea Femeilor (UN Women). Chişinău, 2016, p. 6, 7.
4. VREMIŞ, M., VLADICESCU, N. *Impactul social al emigrației şi al migrației rural-urbane în Europa Centrală şi de Est*. Raport final, 2012, p. 18.
5. Biroul Național de Statistică. Disponibil: http://statbank.statistica.md/

6. CIURCĂ, A. Aliona Vîrlan: *Femeile care veneau în Italia se confruntau cu două realităţi – că au lăsat o familie acasă şi că aici sunt slujitoare*. Ziarul de Gardă, 2020. Disponibil: https://www. zdg.md/interviuri/aliona-virlan-femeile-care-veneau-in-italia-se-confruntau-cu-doua-realitati-ca-au-lasat-o-familie-acasa-si-ca-aici-sunt-slujitoare/?fbclid=IwAR0qxiOfSWy4KHn768lYTJ92UNA7_t-4Rl75NYZ- dHBCe8E aguRJBcMXNS8

STUDIU GEOGRAFIC ASUPRA RELAŢIILOR ECONOMICE DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1991-2016

CZU: 911.3:339.92(478+498)"1991/2016"

Marcel REVENCO

Școala Doctorală Istorie, Arheologie și Filosofie

GEOGRAPHICAL STUDY ON THE ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA IN THE PERIOD 1991-2016

From ancient times, the kinship relations between peoples determine the establishment of privileged relations, in economic terms inclusive. Moreover, in these three decades of independence, the attitude of the Chisinau leadership towards Romania has not always been very benevolent, that is why the economic aspect of the collaboration acquires an even more outlined interest. Another motivation for dealing with this issue is the tendency to enter the European market, Romania being a crossing point to it. Thus, the main objective of the study in question is to evaluate the dynamics of economic relations between the Republic of Moldova and Romania from an economic - geographical point of view.

Keywords: *trade, export, import, share, structure, goods, trade balance.*

Din timpurile cele mai vechi relațiile de rudenie dintre popoare determină stabilirea unor relații privilegiate, inclusiv în plan economic. Mai mult ca atât, în aceste trei decenii de independență atitudinea conducerii de la Chişinău față de România nu întotdeauna a fost tocmai binevoitoare, de aceea aspectul economic al colaborării capătă un interes şi mai conturat. O altă motivație a acestor relații este tendința de a pătrunde pe piața europeană, punct de trecere spre care este şi România.

Stabilirea relațiilor economice dintre statele lumii a stimulat dezvoltarea umanității pe parcursul istoriei. Actualmente, nivelul de integrare a unui stat în economia mondială, inclusiv în relațiile economice internaționale, reflectă nivelul de dezvoltare a statului respectiv. Mai mult ca atât, dezvoltarea oricărui stat de pe glob este imposibilă fără integrarea în structurile internaționale. Chiar şi cele mai avansate țări nu ar putea supraviețui izolându-se [1. p.28].

Despre nivelul de dezvoltare a unui stat, putem judeca analizând volumul producției exportate şi importate în țară şi constatăm că prosperă țările ce au o balanță comercială pozitivă. Stabilirea legăturilor comerciale între state serveşte ca imbold pentru dezvoltarea relațiilor politice şi economice. Totodată, țările lumii tind să-şi protejeze producătorul autohton, de aceea comerțului exterior i se atribuie o mare importanță.

Începând cu anul 1991 în structura şi geografia comerţului R. Moldova intervin schimbări, ele vor fi atestate la scurt timp după declanşarea unei crize foarte adânci în care se pomeneşte ţara. Tentativele de a face rost de surse statistice pentru perioada anilor 1991-1993 ce ar releva volumul şi dinamica comerţului exterior al Republicii Moldova s-au soldat cu eşec din motiv că evidenţa statistică nu se aplica. De aceea, în analiza comerţului exterior pentru aceşti ani al Republicii Moldova cu România, am utilizat informaţii din Anuarul statistic pentru comerţul exterior al României [2, p. 50].

Cercetând sursa, remarcăm că în anii 1991-1993 fluxul de mărfuri dintre aceste două state era destul de modest, fapt ce se explică, în primul rând, prin criza economică în care se aflau ambele ţări.

În anul 1991 volumul total al exportului Republicii Moldova în România se estimează doar la 11 mil. dolari. În export predomină produsele industriei uşoare şi în special articole de îmbrăcăminte tricotate sau croşetate. Din produsele altor ramuri menţionăm cele ale agriculturii, şi anume, a legumiculturii care deţineau 10% din totalul exporturilor. În acelaşi timp, importurile din România au constituit circa 9 mil. USD creând o balanţă comercială pozitivă pentru R. Moldova în valoare de peste 2 mil. USD. În import principalele produse se referă la secţiunea combustibili naturali, uleiuri minerale şi produse de distilare ale acestora care au avut o pondere de 30% din totalul importurilor [3, p. 25].

Tabel

Exporturile şi importurile R. Moldova cu România în perioada 1991-2016

Anii	Valoarea exporturilor în România, mil. USD	Ponderea exporturilor în România din totalul mondial	Locul ocupat printre statele lumii ca partener comercial	Valoarea importurilor din România, mil. USD	Ponderea importurilor din România din totalul mondial	Locul printre statele lumii ca partener comercial	Balanţa comercială, mil. USD
1991	11454287	8,11%	3	9244241	5,12%	3	+2210046
1992	44504225	9,74%	3	31475231	5,78%	3	+13028994
1993	65251359	10,62%	3	59361487	5,45%	3	+5889872
1994	83388500	14,73%	2	42518374	6,44%	3	+40870126
1995	103634918	13,94%	2	55917277	6,65%	3	+47717341
1996	72212127	9,08%	2	65852119	5,14%	4	+6360008
1997	55708963	9,81%	2	49914428	6,68%	4	+5794535
1998	60778130	9,61%	2	112744749	11,01%	3	-51966619
1999	41297929	8,89%	2	81433476	13,88%	2	-40135547
2000	37603718	7,97%	2	119103324	15,32%	2	-81499606
2001	37910813	6,67%	5	93464052	10,47%	3	-55553239
2002	56720474	8,80%	4	90357611	8,70%	3	-33637137
2003	90245209	11,41%	2	97994003	6,98%	5	-7748794
2004	98924350	10,04%	3	164143234	9,28%	3	-65218884
2005	111666183	10,23%	3	257330333	11,22%	3	-145664150
2006	155558737	14,79%	2	345952092	12,84%	3	-190393355

2007	211183942	15,73%	2	449081551	12,17%	3	-237897609
2008	335826793	21,10%	1	590780785	12,05%	3	-254953992
2009	239626399	18,67%	2	311738990	9,50%	3	-72112591
2010	246409360	15,98%	2	386719760	10,03%	3	-140310400
2011	376397204	16,97%	2	574273200	11,06%	3	-197875996
2012	356717202	16,50%	2	620571235	11,90%	2	-263854033
2013	411089789	16,92%	2	722128587	13,14%	2	-3110387989
2014	434042064	18,55%	1	803088115	15,10%	1	-369046051
2015	446370394	22,69%	1	555137307	13,92%	1	-108766913
2016	513034743	25,09%	1	551498927	13,71%	1	-38464184

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice preluate de la BNS. Chişinău, 2020.

În 1992 asortimentul produselor exportate în România de către Republica Moldova devine mai variat şi se estimează la 44 mil. USD. Astfel o să atestăm o pondere mare a produselor ramurilor nespecifice Republicii Moldova – fontă şi oţel; laminate de fontă şi oţel; vehicule, altele decât material rulant de cale ferată şi tramvai; articole de îmbrăcăminte, altele decât tricotate sau croşetate; bumbac; produse chimice anorganice. Exportul acestor produse poate fi explicat prin crearea unor firme ce importă din alte state pentru a le reexporta în România şi parţial prin calitatea înaltă a producţiei industriei metalurgice produse în Republica Moldova ce se bucură de succes pe piaţa României. Din produsele ce au origine autohtonă şi se comercializau, remarcăm apariţia în export a băuturilor alcoolice şi a tutunului prelucrat şi a înlocuitorilor. Făcând o analiză a veniturilor căpătate în urma exportării produselor în anul 1992 o să evidenţiem sumele mari încasate de mărfurile industriei grele, industriei constructoare de maşini, industriei uşoare, industriei chimice şi industriei alimentare. În acelaşi an creşte şi volumul importurilor până la 31 mil. USD, şi se lărgeşte şi asortimentul de mărfuri importate, printre care mai importante rămân combustibilii minerali.

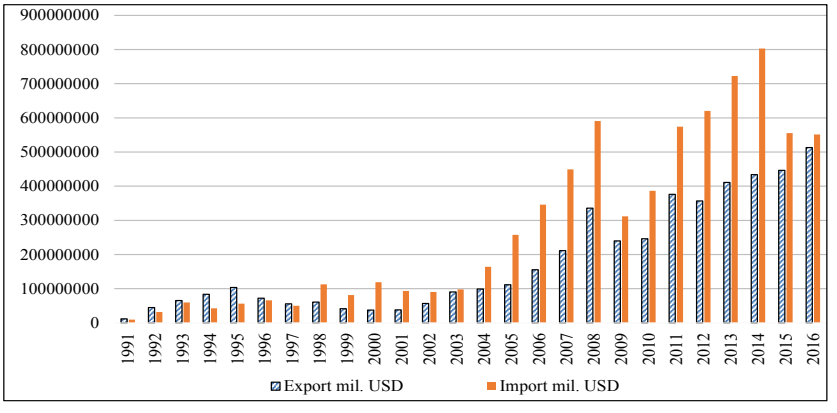

Fig.1. Dinamica exporturilor şi importurilor R. Moldova în România în perioada 1991-2016

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice preluate de la BNS.

În anul 1993 volumul exporturilor creşte până la 65 mil. USD. În structura exportului predomină produsele industriei constructoare de maşini cu 26,14% sau 17 mil. USD, urmate de produsele industriei uşoare cu 23,05% sau 15 mil. USD, produsele agroalimentare – 16,86%, cu o gamă foarte variată de mărfuri. Creşte şi volumul importurilor până la 59 mil. USD unde principalele produse pe lângă cele de combustibil o pondere mare au materialele plastice şi articolele din acestea, mobila şi produsele farmaceutice.

Începând cu anul 1994, evidenţa exporturilor şi importurilor R. Moldova deja este documentată la BNS. Urmărind datele comerţului în anul 1994, remarcăm, în primul rând, scăderea volumul importului din România cu peste 20%, astfel Republica Moldova exportă în România producţie în valoare de 83 mil. USD şi importă în sumă de 42 mil. USD. La fel ca şi în anul 1993, pentru anul 1994 este caracteristică o gamă mult mai variată a exportului R. Moldova decât al României. Atestăm o scădere bruscă a aparatelor de recepţie radio şi televiziune de la 8,53 la 1,98%, precum şi apariţia unui şir de produse noi în structura exportului în R. Moldova [4].

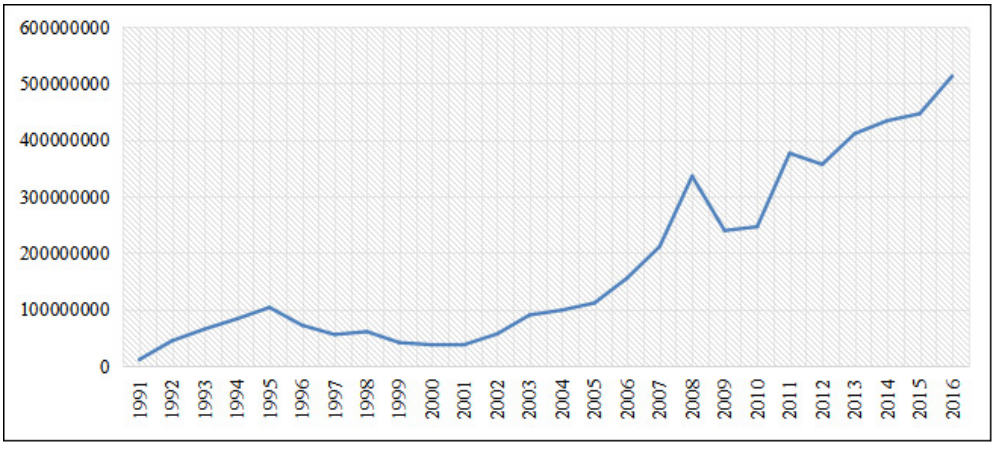

Fig. 2. Dinamica volumului exporturilor R. Moldova în România pentru perioada 1991-2016

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice preluate de la BNS.

Analizând exportul R. Moldova în România pe categorii de mărfuri, menţionăm ponderea crescândă a produselor agroalimentare, care constituie 72% comparativ cu 54% în anul 1994 şi o scădere foarte evidentă a produselor industriei metalurgice şi constructoare de maşini. În structura exportului apar o serie de produse ale industriei chimice, lemn brut şi cojit, încălţăminte [4].

Importul din România devine mai diversificat. Apar produsele animaliere, produse vegetale şi grăsimi. În structura importurilor şi în continuare predomină uleiurile de petrol, benzina auto şi motorina cu peste 36% din totalul importurilor. Se mai importă un volum mare de aparate, maşini, echipament electric şi altele – aproximativ 15%.

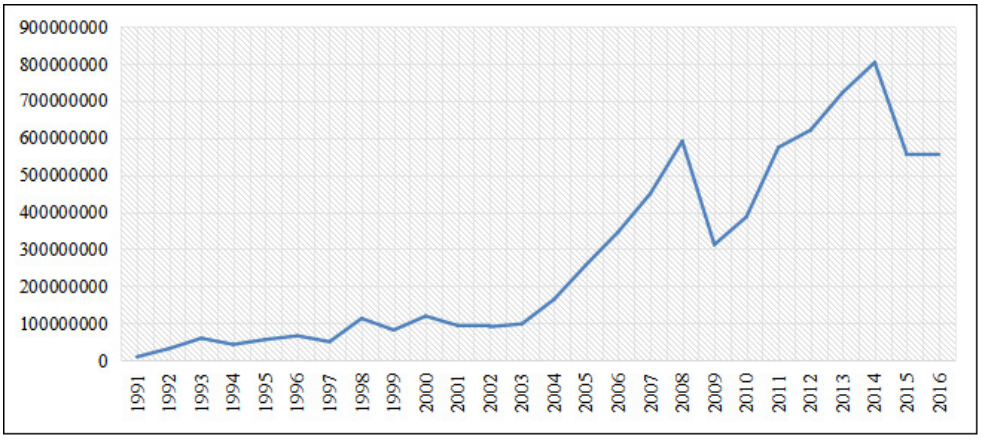

Fig.3. Dinamica volumului importurilor R. Moldova din România pentru perioada 1991-2016

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice preluate de la BNS.

În următorii trei ani, se păstrează tendința de creştere a volumului exporturilor şi importurilor, diversitatea de mărfuri de la an la an devenind tot mai mare. Menționăm că în această perioadă balanța comercială a R. Moldova cu România a fost în fiecare an pozitivă. Aceasta se explică prin faptul că în România deja se aplicau reformele economice care a afectat mult toate sectoarele economiei, iar în R. Moldova continuă să mai funcționeze mecanismele economice moştenite de la Imperiul Sovietic. În aceşti ani, ponderea României în exporturile R. Moldova a variat între 8 şi10%, România fiind al treilea, iar din anul 1994 al doilea partener comercial al R. Moldova ca volum de comerț efectuat. In importuri ponderea României în această perioadă a fost mai modestă, aceasta alcătuind 5-6%, România fiind inițial al treilea, apoi al patrulea partener comercial ca valoare a comerțului realizat.

În anul 1998, se agravează criza economică din R. Moldova, ca urmare a crizei economice mondiale, care îşi pune amprenta şi pe comerțul exterior. Astfel, în următorii doi ani, valoarea exporturilor se reduce cu circa 30%, ajungând la nivelul anului 1992, iar ponderea exporturilor în România se reduce până la 8% din totalul exporturilor. Se reduce şi asortimentul de mărfuri exportate printre care cele mai importante sunt produsele agroalimentare – 62,91%, maşini şi aparate electrice, echipamente, mijloace de transport – 9,27%, materiale textile şi produse din acestea – 13,85% [4].

În aceiaşi ani, importurile din România cresc, balanța comercială negativă atinge cota de 81 mil. USD, iar ponderea României printre partenerii comerciali ai R. Moldova creşte până la 15% din total. Analizând structura importului R. Moldova din România pentru aceşti ani, constatăm predominarea aceloraşi produse ca şi până în anul 1996 – produse minerale, mărfuri ale industriei uşoare, ale industriei chimice şi produse agroalimentare.

Sporirea cantităţii de produse agroalimentare exportate în România vorbeşte despre competitivitatea produselor pe această piaţă. Iar variaţiile procentului de venit sunt legate mai mult de oscilaţiile preţurilor pe piaţa mondială.

În anii următori, volumul exporturilor şi al importurilor creşte constant, balanţa comercială rămânând excedentară R. Moldova. La fel creşte ponderea României în exporturi şi importuri şi ca partener comercial, până la 17% în exporturi şi până la 13% în importuri.

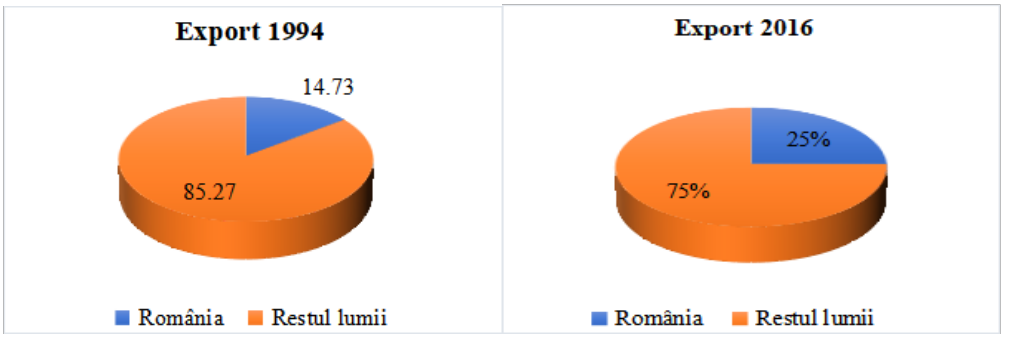

Fig.4. Ponderea României în exporturile R. Moldova în perioada 1991-2016

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice prelucrate de autor.

Începând cu anul 2014 România devine principalul partener comercial al R. Moldova, atât în exporturi, cât şi în importuri. Îndeosebi creşte ponderea României în exporturi până la 25% din total. Aceasta se explică prin faptul că prin intermediul pieţei Române R. Moldova are acces la piaţa UE. În import ponderea României rămâne la aceleaşi valori de 13% din total, şi în continuare cu o balanţă comercială negativă pentru R. Moldova. [4].

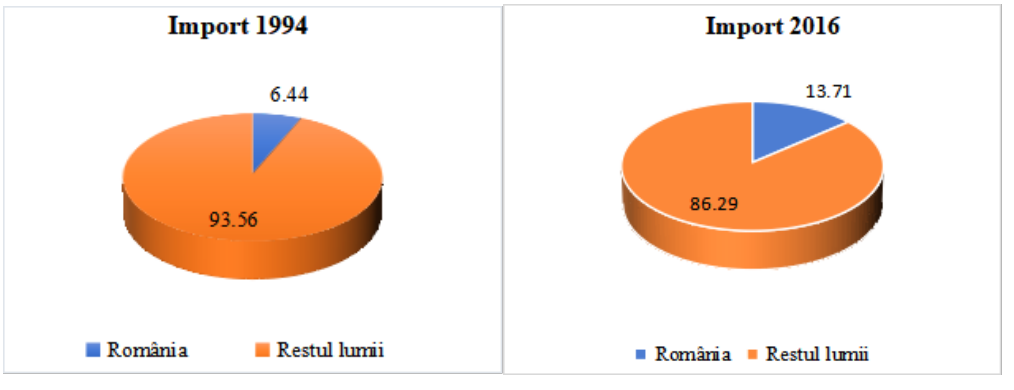

Fig. 5. Ponderea României în importurile R. Moldova în perioada 1991-2016

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice prelucrate de autor.

Schimbări esențiale s-au produs şi în structura mărfurilor exportate. Astfel, dacă în anii 90 rolul principal în exporturi îl jucau mărfurile industriei constructoare de maşini, produsele agro-alimentare, băuturile şi produsele industriei textile, care acopereau peste 50% din totalul exporturilor, atunci în a doua jumătate a anilor 2010 rolul principal în exporturi îl joacă maşinile şi echipamentele electrice, semințele şi fructele de oleaginoase, încălțăminte şi accesorii pentru îmbrăcăminte.

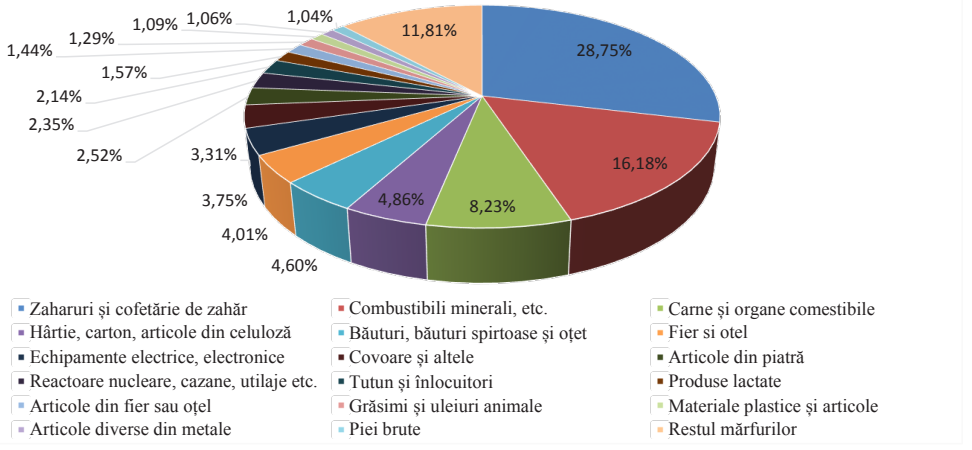

Fig. 6. Structura mărfurilor exportate în România în anul 1994

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice prelucrate de autor.

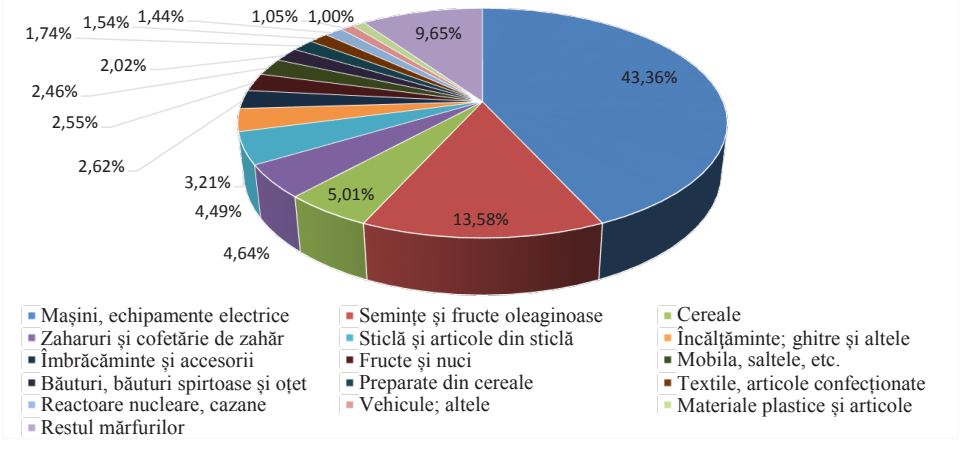

Fig. 7. Structura mărfurilor exportate în România în anul 2016

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice prelucrate de autor.

În importuri schimbările sunt mai puțin evidente. La fel ca şi la începutul anilor ’90, şi în a doua jumătate a anilor 2010 ponderea cea mai mare în importuri revine

combustibililor minerali, maşinilor şi echipamentelor electrice, materialelor plastice şi lemnului cu articolele din lemn. Aceste produse acoperă peste 70% din totalul importurilor.

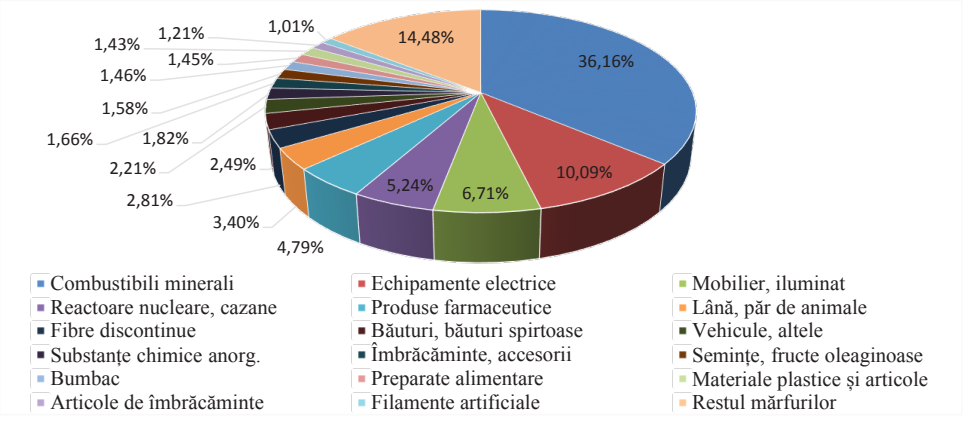

Fig. 8. Structura mărfurilor importate din România în anul 1994

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice prelucrate de autor.

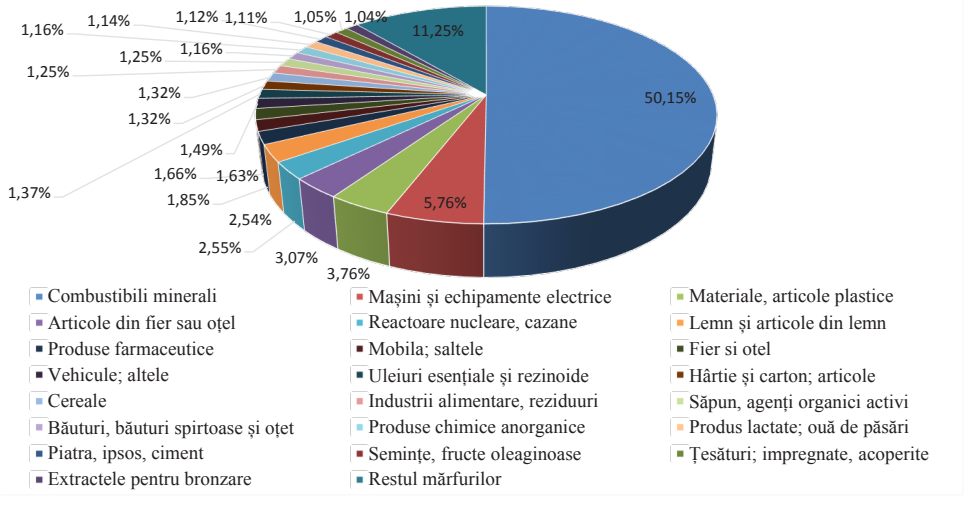

Fig. 9. Structura mărfurilor importate din România în anul 2016

Sursa: Alcătuit de autor în baza datelor statistice preluate de la BNS.

Concluzii

Trecutul istoric al teritoriului actual al Republicii Moldova şi al României este marcat de frecvente instabilităţi, modificări radicale, uneori tragice, care şi-au pus amprenta pe starea actuală a acestor ţări şi a relaţiilor comerciale dinte ele.

1. Comerțul exterior dintre R. Moldova şi România s-a diversificat considerabil: dacă în anul 1991, erau prezente doar 5 categorii de produse, atunci în anul 2016 erau peste 90.

2. În exportul R. Moldova în România rolul principal revine produselor agroalimentare, care deţin circa 50% din totalul exporturilor, iar în importul R. Moldova din România predomină produsele minerale, cărora le revin circa 50% din totalul importurilor.

3. Volumul total al comerțului dintre R. Moldova şi România a crescut foarte mult, astfel în anul 1991 R. Moldova exporta în România mărfuri în valoare de 11 mil. USD, iar în anul 2016 peste 513 mil. USD, iar importurile au crescut de la 9 mil. USD în anul 1991, până la peste 551 mil. USD în anul 2016.

4. Studiind dinamica volumului total al comerțului R. Moldova cu România, constatăm o creştere foarte evidentă atât a importului cât şi a exportului, încât în anul 2014 România devine principalul partener comercial al R.Moldova. Fenomenul este propriu tuturor statelor lumii, pornind de la ideea că R. Moldova şi România sunt ţări vecine.

În final, considerăm că acest subiect este cercetat insuficient, iar relațiile dintre R. Moldova şi România au o importanță majoră, atât în virtutea vecinătății, cât şi a faptului că România este „o poartă" în Uniunea Europeană, iar în studierea acestui domeniu trebuie să-şi aducă aportul şi cercetările geografice.

Referințe:

1. MOLDOVANU, D. *Economia relațiilor externe*. Chişinău: ARC, 1999.
2. EREMCIUC, S. ,OSADCII, V. *Promovarea exportului în R. Moldova*. Chişinău, 1999.
3. CHIRICĂ, S., IONETE, C., ROŞCOVAN, M. *Problemele integrării economice ale R. Moldova cu România*. Chişinău, 1993.
4. Anuarul Statistic al Comerțului exterior al Republicii Moldova, BNS, Chişinău, 2020.

SISTEMUL CONCENTRAŢIONAR DIN ROMÂNIA. TIPURI DE ÎNCHISORI ÎN PERIOADA COMUNISTĂ

CZU: 323.281:343.819.5(498)(091)

Alice Ionela ROAITĂ

Școala Doctorală Științe Economice și Umaniste, Târgoviște

THE CONCENTRATION SYSTEM IN ROMANIA. TYPES OF PRISONS IN THE COMMUNIST PERIOD

The article represents a critical analysis of the detention system from the communist period in Romania, aims to highlight the communist repression by organizing a concentration system focused on eliminating political opponents and creating a new man,

The study compares the types of prisons and labor camps during the communist regime and highlights a classification of them according to detainees, the methods of repression used.

The experiment of prisons and forced labor in communist camps and colonies meant the destruction of the interwar political class, the elimination of the intellectual elite, the extermination of a large number of Orthodox or Greek Catholic clergy, and, in general, repression against all those who opposed the establishment of "democracy." popular ". Starting with March 1945, the Communist Party unleashed a systematic terror against political opponents, reproducing on the Romanian territory the model of the Soviet Gulag.

Keywords: *repression, security, torture, penitentiaries, detainees.*

Articolul reprezintă o analiză critică a sistemului de detenție din perioada comunistă în România, are ca obiectiv evidențierea represiunii comuniste prin organizarea unui sistem concentraționar axat pe eliminarea adversarilor politici şi crearea omului nou.

Studiul compară tipurile de închisori şi lagăre de muncă din timpul regimului comunist şi scoate în evidență o clasificare a acestora în funcție de deținuții închişi, metodele de represiune folosite.

Experimentul temnițelor si al muncii forțate din lagărele şi coloniile comuniste a însemnat distrugerea clasei politice interbelice, eliminarea elitei intelectuale, exterminarea unui număr mare de clerici ortodocşi sau greco-catolici si, în general, represiunea împotriva tuturor persoanelor care s-au împotrivit instaurării „democrației populare". Începând cu martie 1945, Partidul Comunist a declanşat o teroare sistematică împotriva opozanților politici, reproducând pe teritoriul României modelul Gulagului sovietic.

Studiul de față se concentrează pe sistemul penitenciar din perioada comunistă, urmărind cronologic următoarele teme: evoluția şi structura Direcției Generale a Penitenciarelor, legislația aferentă, categoriile de penitenciare, fluxurile şi refluxurile represiuni. Aceste părți vor fi urmate de stabilirea unor tipologii ale penitenciarelor, ilustrate prin patru studii de caz: Aiudul – penitenciar de maximă siguranță; Târgu Ocna – penitenciar spital; Târgşor – penitenciar de minori.

În perioada interbelică, şi mai ales în prima parte a regimului comunist, conducerea sistemului penitenciar a oscilat între subordonarea față de Ministerul de Interne şi cel de Justiție. Legea penitenciarelor şi institutelor de prevențiune publicată în Monitorul Oficial nr. 116 din 30 iulie 1929 alinia sistemul penitenciar românesc la standardele europene prin adoptarea regimului progresiv cu aplicare de la 1 ianuarie 1930. În conformitate cu această lege, coordonarea regimului penitenciar intra în atribuția Ministerului de Justiție [1].

Odată cu izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial şi mai ales după angrenarea României în marea conflagrație, regimul penitenciar a trecut sub coordonarea Ministerului de Interne [2]. O nouă modificare a avut loc în timpul guvernării generalului Rădescu, când Direcția Generală a Penitenciarelor a revenit în subordinea Ministerului de Justiție [3].

O ultimă modificare privind coordonarea Direcției Generale a Penitenciarelor s-a produs prin Decretul-lege nr. 417 din 30 mai 1945, când penitenciarele civile, institutele de prevenție de orice fel şi închisorile militare au trecut din subordinea Ministerului de Justiție în cea a Ministerului de Interne [4]. Subordonarea a fost întărită prin Decizia Ministerului Afacerilor Interne nr. 5676 din 24 februarie 1949 [5] şi prin Decretul nr. 29 din 29 ianuarie 1949, când Direcția Penitenciarelor şi Institutelor de Prevențiune se transformă în Direcția Generală a Penitenciarelor. Reorganizarea Ministerului Afacerilor Interne în baza Decretului nr. 102 din 6 martie 1949 publicat cu lacune în Monitorul Oficial din 16 martie 1949 consfințea autoritatea sa deplină asupra Direcției Generale a Penitenciarelor [6].

Instrumentul principal al represiunii din perioada comunistă a fost Securitatea, înființată prin decretul nr. 221 din august 1948. Direcția Generală a Securității Poporului (Securitatea) era condusă inițial de Gheorghe Pintilie, Alexandru Nicolschi şi Vladimir Mazuru, agenți ai serviciilor secrete sovietice. Miliția (creată în ianuarie 1949) a fost utilizată cu scop represiv.

Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 729 din 19 iulie 1951 stabilea trecerea Direcției Unităților de Muncă din subordinarea Direcției Generale a Miliției în cea a Direcției Generale a Penitenciarelor, astfel că întreaga instituție şi-a schimbat denumirea în Direcția Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităților de Muncă (DGPCUM) [7].

Începând cu august 1952, separarea şi transformarea Securității ca minister de sine stătător sub numele Ministerul Securității Statului a condus la o a treia modificare la nivelul Direcției Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităților de Muncă. Structura acesteia s-a divizat în Serviciul Penitenciare şi Direcția Lagăre şi Colonii de Muncă (DLCM) [8].

Segmentarea prezentată mai sus s-a menținut până pe 7 septembrie 1953, când a avut loc reunificarea Ministerul Securității Statului cu Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul Penitenciarelor s-a transformat în Direcția Închisori şi Penitenciare – UM 0618 Bucureşti, şi a funcționat separat de Direcția Lagăre şi Colonii de Muncă [9].

Pe 1 septembrie 1954 a avut loc a patra modificare a structurii şi denumirii, când Direcția Închisori şi Penitenciare (UM 0618) a fuzionat cu Direcția Lagăre şi Colonii de Muncă şi cu Serviciul Colonii Minori rezultând Direcția Penitenciare, Lagăre şi Colonii (DPLC). Ultima modificare are loc în vara anului 1956, când Direcția Penitenciare, Lagăre şi Colonii a fost reorganizată în DGPCM (Direcția Generală a Penitenciarelor şi Coloniilor de Muncă). Ea a funcționat până pe 1 august 1967, când coloniile de muncă au fost desființate, iar instituția şi-a redobândit denumirea inițială, Direcția Generală a Penitenciarelor [10].

O hartă a sistemului concentraționar românesc [11] prezintă peste 140 de locuri de detenție, pornind de la închisori-fluviu, precum Jilava până la stații terminus ca Sighetul, de la centrele de exterminare prin muncă forțată de la Cavnic sau din Deltă la lagărele canalului Dunăre – Marea Neagră şi de la izolarea totală a Rîmnicului Sărat la suferințele neomeneşti ale Piteştiului [12].

Penitenciarele reeducării s-au caracterizat prin aplicarea metodelor de tortură în vederea convertirii la ideologia comunistă: Suceava, Pitesti, Gherla, Târgu Ocna, Târgsor, Brasov, Ocnele Mari, Peninsula.

Închisori de exterminare a elitei politice si intelectuale au fost Sighet, Râmnicu Sărat, Galați, Aiud, Craiova, Brasov, Oradea, Piteşti.

Lagăre de muncă: Canalul Dunăre-Marea Neagră (Peninsula, Poarta Albă, Salcia, Periprava, Constanța, Midia, Capul Midia, Cernavodă etc.), coloniile de muncă din Balta Brăilei.

Închisori de triaj si tranzit: Jilava, Văcăresti.

Închisori de anchetă: Rahova, Malmaison, Uranus.

Închisori pentru femei: Mărgineni, Mislea, Miercurea Ciuc, Dumbrăveni.

Penitenciare pentru minori: Târgsor, Mărgineni, Cluj.

Penitenciarele Spital: Târgu Ocna si Văcăresti.

O clasificare a locurilor de arest şi de detenție politică existente între 1947 şi 1964, făcută după scopul acestora de Cristina Roman, evidențiază trei categorii:

- spațiile de anchetă şi „de depozit”coordonate de Serviciul Special de Informații, Securitate şi de Ministerul Afacerilor Interne-centrul de anchetă Malmaison;
- penitenciarele de tranzit („centrele de triere”);
- închisorile pentru executarea pedepselor politice.

O clasificare a centrelor de detenție realizată de revista „Memoria” în 1990 evidențiază două categorii:

- mari centre de exterminare (Piteşti, Gherla, Aiud, Jilava);
- închisori de exterminare (Sighet, Râmnicu Sărat, Deva, Târgu-Ocna, Iaşi, Botoşani, Suceava, Galați, Mislea, Târgşor, Ploieşti, Sibiu, Cluj, Oradea, Arad, Timişoara, Caransebeş, Lugoj, Satu Mare, Vaslui, Ocnele Mari [13].

Aiud – penitenciar de maximă siguranţă

Penitenciarul Aiud a fost încadrat de-a lungul perioadei comuniste în epicentrul sistemului represiv din România, alături de Gherla şi Jilava. Aici erau întemniţaţi „cei mai periculoşi duşmani" ai regimului comunist: membri ai grupărilor anticomuniste, „contrarevoluţionari" proveniţi din rândul fostelor elite politice, din armată, poliţie, Siguranţă, SSI, criminali de război, legionari, clerul de toate confesiunile.

Victime: generalii: Aurel Aldea, Constantin Pantazi sau Nicolae Macici; foşti miniştri: Ion Petrovici, Ghiţă Pop, Petre Tomescu; intelectuali: Mircea Vulcănescu, Radu Gyr, Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Petre Ţuţea, Corneliu Coposu, Pantelimon Halippa, Ion Diaconescu.

Din această perspectivă, penitenciarul era considerat o adevărată *Golgotă* în spaţiul concentraţionar românesc, aici fiind aduşi reprezentanţi de seamă ai elitelor politice, economice, culturale şi social-profesionale [14].

Târgu Ocna – penitenciar-spital

Penitenciarul Târgu Ocna din localitatea omonimă a fost utilizat în perioada comunistă pentru detenţia celor bolnavi de TBC, fiind caracterizat în literatura memorialistică drept o adevărată *Bastilie sanitară* a României comuniste. Tuberculoza este o boală infecto-contagioasă produsă de bacilul Koch, localizat de obicei în plămâni. În timpul regimului comunist, închisoarea din Târgu Ocna a fost considerată penitenciar de categoria a II-a şi a fost utilizată ca sanatoriu TBC atât pentru deţinuţii politici, cât şi pentru cei de drept comun. Primii au fost cazaţi în partea stângă a clădirii terminate în 1939, iar ceilalţi au fost repartizaţi în partea dreaptă. Penitenciarul a continuat să aibă caracter de sanatoriu până în 1977, când a fost desfiinţat ca închisoare, funcţionând doar ca loc de internare pentru bolnavi psihic cronici [15].

Târgşor – penitenciar pentru minori

Penitenciarul Târgşor a fost transformat în 1948 în închisoare civilă [16], iar aici au fost încarceraţi minori, legionari, foşti poliţişti şi membri ai SSI. Cele două categorii din urmă vor fi transferate la Făgăraş, cunoscută în epocă drept închisoarea poliţiştilor. Majoritari în penitenciar vor fi minorii, ceea ce va da particularitatea unităţii ca fiind centru de detenţie pentru minori, în special elevi: găzduia „deţinuţi tineri, foşti elevi la arestare, care terminaseră liceul sau care erau de vârstă şcolară, nemaifiind înscrişi la şcoală" [17].

Referinţe:

1. CIUCEANU, Radu. *Regimul penitenciar din România. 1940-1962*, INST, Bucureşti, 2001, p. 12-13
2. Conform Legii nr. 424 din 30 mai 1942; cf. ibidem, p. 13.
3. Conform Legii nr. 93 din 6 februarie 1945; *cf. ibidem*, p. 14.
4. ŢÂRĂU, Virgiliu (coord.). *Sistemul penitenciar din România comunistă. Cazul închisorilor din Transilvania*. Cluj-Napoca: Mega, 2009, p. 39.
5. BURCEA, Mihai STAN, Marius BUMBEŞ, Mihail. *Dicţionarul ofiţerilor şi angajaţilor civili ai Direcţiei Generale a Penitenciarelor*, vol. 1, *Aparatul central (1948-1989)*, IICCMER. Iaşi: Polirom, 2009, p. 34.

6. *Ibidem*, p. 37.
7. ȚÂRĂU, Virgiliu. *Op. cit.*, p. 39.
8. Înființarea unităților de muncă s-a produs prin Decretul nr. 6 din 14 ianuarie 1950 al MAN, completat prin Decretul nr. 132 din 23 mai 1950, când unitățile de muncă devin Direcția Unităților de Muncă, aflată în subordinea MAI; *cf.* BĂLAN, Ion. *Regimul concentraționar din România. 1945-1964*. Bucureşti: Fundația Academia Civică, 2000, p. 79.
9. ȚÂRĂU, Virgiliu. *Op. cit.*, p. 43
10. De pe 1 august 1967 până în 1990, DGP a purtat indicativul UM 0400 Bucureşti; *cf.* BURCEA, Mihai, STAN, Marius, BUMBEŞ, Mihail. *Op. cit.,* p. 44.
11. *Raportul final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*. Bucureşti: Humanitas, 2007, hartă realizată de Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului, p.534
12. MAREŞ, Clara, MANOLACHE, Ioana VASILE*,* Lucian. *Locuri ale suferinței:închisori, lagăre şi colonii*. Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc,vol.XIII, Iaşi: Polirom, 2018,p.9.
13. Revista *Memoria*, nr. 1, 1990, http://www.revistamemoria.ro/category/arhiva-pdf/, accesat pe 30 martie 2020.
14. CPADCR, *Raport final*, ed. cit., p. 242.
15. MURARU, Andrei (coord.). *Dicționarul penitenciarelor din România Comunistă (1945-1967)*. Iaşi: Polirom, 2008, p. 496.
16. *Ibidem*, p. 497.
17. STĂNESCU, Mircea. *Reeducarea în România comunistă*. Vol. 2, *1948-1955. Târgşor, Gherla*. Iaşi: Polirom, 2011,p.9.

POLARITATEA SEMANTICĂ A TERMENILOR METAFORICI

CZU: 811.135.1`373.612.2

Natalia ROTARI

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umaniste,
Universitatea de Stat din Moldova

SEMANTICAL POLARITY OF METAPHORIC TERMS

The present study presents an analysis of the polarity process on the meaning of some terms of the Romanian language lexicon, is the purpose of determining the new semantic values of the terms in the composition of metaphorical constructions obtained as a result of combining abstract and concrete terms. Abstract terms, from the composition of linguistic metaphor, around concrete terms, are characterized by the ability to change their meaning, sometimes being in total opposition to the primary meaning. The metamorphosis of the elements of metaphor presents a clear proof of the fact that some concepts are part of dual semantic fields, and the conceptual interaction between two domains are not different conditioned to create metaphorical innovations.

Keywords: *polarity, metaphor, demaphorization, semantics, enantiosemia, conceptualization.*

În lingvistică, sintagma *polaritate semantică* a apărut simultan cu termenul de *enantiosemie* – fenomen care constă în combinarea elementelor semantice contrare şi contopirea acestora. Cercetătoarea Daniela Gheltofan defineşte enantiosemia ca „relaţie lexico-semantică intersemică, opozabilă la nivel monolexemic, monofrazemic şi monoparemic, dependentă de un context, precum şi de experienţa lingvo-cognitivă a vorbitorilor” [1, p. 68]. Totodată, este foarte important a nu se confunda enantiosemia cu antonimia propriu-zisă din considerentul că antonimele sunt lexeme care au corpuri fonetice diferite sau parţial diferite *(bun – rău,/ cald – rece; cinste – necinste,/ acuzat – neacuzat)*, [1] pe când, enantiosemia se referă la polisemia internă a cuvântului.

Polaritatea semantică, în opinia Simonei Constantinovici, este o „formă a contradicţiei, în care laturile contrare se exclud şi totodată se condiţionează reciproc” [2].

În cazul metaforelor conceptuale, trecerea unui termen de la concret la abstract, şi invers, conferă lexicului o dinamică semantică a termenilor deja existenţi în limbaj, o inovaţie lingvistică.

Fauconnier considera că procesul de polaritate semantică favorizează crearea unui nivel lingvistic suplimentar: nivelul logic, care face uz de caracterul „reprezentativ” (şi structurat) al nivelurilor tradiţionale din teoriile structurale sau generative,

cum ar fi: nivelul fonologic, nivelul structurii suprafeței, nivelul structurii suprafeței „reajustate" etc. [2, p. 37].

Ricoeur susține că „metafora este un eveniment semantic care se produce în punctul de intersecție dintre mai multe câmpuri semantice" [3, p.224] şi doar când sunt luate în ansamblu, conjunctura respectivă are sens. Prin urmare, conform acestei teorii, torsiunea metaforică are o acțiune ambivalentă: este un eveniment şi o semnificație.

Metafora necesită o polaritate între sens şi referință, primind semnificații adiționale în baza asemănării cu sensul lor fundamental prin care acelaşi conținut semantic este văzut din varii puncte de vedere prin similaritate. Opoziția şi contradicția sunt, în limbă, opoziții de tip polar care favorizează intervenția termenilor extremi pe poziții intermediare facilitând relația dintre ei [4, p.75].

În funcție de scopul vorbitorilor, prin intermediul procesului de polaritate semantică, termenii unei metafore suferă următoarele polarizări:

1. De la conotație pozitivă la cea negativă: *înger demonic, talie tulpinoasă, sacru sălbatic, inimă pietrificată, picanterie obscură, lucrare leşinată, gură căscată, pui de viperă e*tc.
2. De la conotație negativă la cea pozitivă*: sărutul broaştei, ploaie de soare, valuri de muzică, căldură sufletească, bestie plângăcioasă, efervescență curioasă* etc.

Metaforele cu valoare pozitivă, caracteristice limbajului normat, îngrijit, sunt mai puține la număr. Categoriile tipice şi prolifice polarizării metaforelor sunt: domeniul spațiului cosmic, fenomenelor meteorologice, terminologia pământului, a arborilor, vocabularul tehnico-ştiințific.

Prin urmare, polaritatea este relația care se stabileşte (într-una din cele două direcții) între două elemente ale unei sintagme. Polaritatea este, într-adevăr, un mecanism mental înrădăcinat în modul nostru de a percepe şi a interpreta realitatea care se manifestă în diferite moduri prin fapte lingvistice. Cuantificarea, modalitatea şi polaritatea sunt procese interpretative care se manifestă în limbaj cu ajutorul operatorilor care pot fi analizați într-un mod unificat.

Distanța dintre sensul propriu şi cel metasememic confirmă gradul de expresivitate metaforică şi efectul deosebit, iar metaforizarea termenilor capătă o mare putere de evocare. Spre exemplu, părțile corpului omenesc, în anumite metafore, pot evidenția stări morale, situații esențiale (fiere, inimă, buric, frunte, talie, nerv), atitudini, profesiuni, situații sociale (sete, greață, lepră, satrap, despot).

O serie întreagă de termeni metaforici, precum: forță, echilibru, pârghie, mecanism, elasticitate, viteză, circulația banilor, inflație, creştere, injecție monetară, constituție, febrilitate, criză, contagiune şi lichiditate au contribit la polarizarea termenilor metaforici şi crearea de noi semnificații.

Într-o altă ordine de idei, Tudor Vianu susținea că polaritatea semantică a metaforelor ar rezulta din metaforizarea unor cuvinte concrete mai vechi. În acest sens, lingvistul îşi susține ideea prin exemplul lingvisticii germane. Astfel, cuvintele germane *begreifen (a înțelege), urteilen (a judeca), sich vorstellen (a-şi reprezenta), entscheiden (a hotărî)* etc. s-au format prin deplasarea unor cuvinte concrete: *greifen – a apu-*

ca, teilen – a împărți, stellen – a aşeza, scheiden – a despărți [5, p.261]. Constatăm că rădăcina vechilor cuvinte a generat apariția altor lexeme cu o semnificație diferită de cea primară. Considerăm că acest principiu poate fi raportat şi în lingvistica românească, iar drept exemplu poate fi cuvântul vechi – *specios* (din componența metaforelor: lectură specioasă, om specios, argument specios etc.)*,* care în *Dicționarul limbii româneşti* din 1939, scris de August Scriban avea sensul de *frumos, arătos* [3]. La o distanță de aproape un secol, acest cuvânt a reintrat în vocabularul limbii româneşti cu o semnificație total opusă față de sensul inițial. Dicționarele actuale înregistrează articolul lexicografic cu statut de neologism, având sens opus: *amăgitor, înşelător*, iar specialiştii din diverse domenii au preluat acest cuvânt, creând metaforele *imaginație specioasă* (psihologie, psihiatrie), *argumentare specioasă* (jurnalism), *particularități specioase* (fizică), *examinare specioasă* (istorie), *caractere specioase* (politică) etc. De obicei, în cadrul structurii lingvistice al unei metafore, termenul abstract este cel care pune în valoare rolul figurativ al sintagmei, în cazul polarizării metaforei – situația este diametral opusă, fără însă ca metaforă să-şi piardă statutul. Prin urmare, termenul abstract îl constutie lexemul *specios*, pe când termenul propriu (imaginație, argumentare, particularități, caractere etc.), conferă sintagmei sens contradictoriu. Ar mai fi de adăugat că unii vorbitori, prin analogie, confundă termenul de *specios* cu *special,* care are sensul de *deosebit, specializat, individual, particular* – sensuri, la fel, în opoziție totală cu neologismul analizat, dar similar celui din dicționarul lui Şerban. Totuşi, transferul metaforic facilitează „duritatea" cu care acționează fenomenul de polaritate semantică asupra formării unor sintagme în limba română.

Mecanismul metaforic se bazează, în primul rând, pe imaginea concretă trezită de termenul folosit, iar majoritatea cuvintelor sunt concrete la propriu. Polaritatea semantică asupra metaforei influențează semnificația unor termeni care denumesc în mod ironic gura: *bot, cioc, plisc, muzicuță, moară, meliță, tren, morişcă* etc. [6, p.113].

Din punct de vedere logic, metafora presupune un grad relativ înaintat al puterii de abstracție, întrucât pentru a se produce, mintea trebuie să execute o dublă operație de eliminare: mai întâi, ea ar trebui să elimine unii termeni apropiați prin transferul metaforic, în caz contrar, ceea ce este prea deosebit ar putea împiedica unificarea, apoi, din caracterele asemănătoare ea trebuie să rețină numai atât cât este necesar pentru a nu stânjeni impresia deosebirii. Metafora nu se produce decât atunci când conştiința unității termenilor între care s-a operat transferul coexistă cu conştiința deosebirii lor.

Lingvista Elena Slave consideră că din punctul de vedere al conotației, majoritatea sensurilor proprii ale cuvintelor sunt neutre, iar cele figurate – nefavorabile, or, conotația depreciativă măreşte potențialul expresiv al metaforei constituite [6, p.115].

Uneori noua structură semantică este accentuată prin mijloace suplimentare marcate printr-un simbolism fonetic puternic, prin înbinarea rădăcinii negative cu un sufix diminutival: *drăcuşor, drăculeț*. Alteori, deşi o rădăcină cu sens negativ se îmbină cu un sufix moțional, conotat negativ, valoarea acestuia se transformă în pozitivă: *drăcoaică, băboaică* etc. Totodată, situația poate fi şi inversă, când prin intermediul

unui diminutiv se urmăreşte evidenţierea peiorativităţii prin utilizarea lui metaforică: *bisericuţă, căţeluş, măgăruş* etc.

În concluzie, majoritatea metaforelor au trăsături semantice apropiate în cadrul câmpurilor şi seriilor care se reproduc ca atare şi la figurat, dar nu şi când termenii din structurile metaforice sunt polarizate. Polaritatea semantică este un procedeu lexico-categorial care influenţează comunicarea scrisă şi orală, acţionând şi la nivelul metaforelor uzuale. Prin intermediul acestuia unii termeni din cadrul metaforei, având valoare pozitivă, preiau o semnificaţie total opusă faţă de cea iniţială. De cele mai dese ori, termenul propriu este cel care îşi modifică configurarea semantică, pentru că transformările determinate de relaţiile paradigmatice creează conotaţii afective deosebit de accentuate. Astfel, polaritatea semantică asigură trecerea termenilor metaforici dintr-un câmp lexical în altul, care se află în contradicţie semantică. Dacă opoziţiei „concret şi abstract" i se adaugă opoziţia „pozitiv şi negativ", procesul metasememic obţine nuanţe conotative contrare.

Referinţe:

1. GHELTOFAN, D. Enantiosemia în limbile rusă şi română: note şi idei. În: *Analele Universităţii de Vest din Timişoara*. *Seria „Ştiinţe filologice"*. Timişoara: Editura Universităţii de Vest din Timişoara, 2017.
2. FAUCONNIER, G. Polarité syntaxique et sémantique. In: Lingvisticae Investigationes. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, Laboratoire d'Automatique Documentaire et Linguistique, 1977.
3. RICOEUR, P. *Metafora vie*. Traducere şi cuvânt înainte de Irina MAVRODIN. Bucureşti: Univers, 1984.
4. PARICIO, F. *Négation et polarité: les métaphores de la quantité*, p.126. ISBN 9782200921750
5. VIANU, T. *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*. Bucureşti: Editura de Stat pentru literatură şi artă, 1959.
6. SLAVE, E. *Metafora în limba română. Comentarii şi aplicaţii*. Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, 1991.

Resurse Web:

a. SAVIN – ZGARDAN, A. *Enantiosemia. Influenţa contextului*. Varianta online https://logosplus.ifr.md/index.php/content-category-1/366-enantiosemia-influenta (accesat pe 15.03.2021).
b. CONSTANTINOVICI, S. „Exaltaţia unui naufragiat". Marginalii la un dicţionar de termeni cioranieni. În: *Revista Transilvania*, varianta online [citat 17.04.2021]. Disponibil: https://revistatransilvania.ro/wp-content/uploads/2020/09/06.-Simona-onstantinovici.pdf.
c. https://dexonline.ro/definitie/specios

METODOLOGIA ANCHETEI DIALECTALE PE VALEA BÂRGĂULUI, JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD; EXEMPLIFICĂRI LA CAZ

CZU: 811.135.1`282(498.4)

Maria Cornelia RUS

Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași

DIALECTAL SURVEY ON BARGAULUI VALLEY, BISTRITA-NASAUD COUNTRY; CRITICAL REVIEW AND CASE EXEMPLES

The methodological aspects of compiling a dialectal survey were first presented in Jules Gilliéron's French Linguistic Atlas. This article is the starting point of further research in the design and implementation of dialectal surveys. The paper aims to present the methodological aspects of the dialectal survey with case examples, in the region of Bârgăului Valley, Bistrița-Năsăud County.

Keywords: *dialectal survey, linguistic, methodological, speaking subjects, sociolinguistics.*

Introducere. Pentru prima dată, aspectele metodologice ale anchetei dialectale au fost analizate de Jules Gilliéron şi descrise în *Atlasul lingvistic francez*. Chiar dacă au trecut mai mult de 100 de ani de la realizarea acestei lucrări, elemente clasice, precum numărul de informatori, abilitățile anchetatorului şi corectitudinea alcătuirii chestionarului au rămas elemente de bază în alcătuirea unei anchete dialectale. Toate acestea constituind baza studiilor ulterioare.

Clasic şi modern în ancheta dialectală. Tehnologia a influențat major doar algoritmul de colectare a datelor, revoluția tehnologică aducând mijloace tehnice şi medii de stocare precum magnetofoane cu benzi, reportofoane analogice cu casetă, iar ulterior, revoluția digitală a permis înregistrarea şi stocarea datelor din anchetele dialectale pe reportofoane cu memorie digitală (stocare date pe CD, DVD, hard-diskuri, memory flash), telefoane inteligente cu funcție de înergistrare recording voice, cu o sensibilitate înaltă şi posibilitatea de transfer rapid a datelor prin rețelele wireless şi internet.

Cea mai mare evoluție la nivelul anchetelor dialectale a inclus aspectele geografice şi sociolingvistice: de la anchetarea unui mediu exclusiv rural la începuturi; s-a evoluat spre includerea zonelor urbane şi analizarea detaliată în acest context a particularităților sociolingvistice. De asemenea, chestionarele au fost admnistrare inițial unui singur subiect vorbitor, ulterior, apărând tendința de a utiliza trei subiecți vorbi-

tori, aşa cum prezintă Lloret şi Perea în lucrarea care prezintă rezultatele proiectului *Corpus Oral Dialectal* (*COD*), în domeniul lingvistic catalan. În acest caz, al treilea subiect vorbitor a avut valoare de decizie în cazul cuvântului reprezentativ, atunci când primele două răspunsuri au fost diferite. Totuşi aceste concepte moderne aduc în discuţie noi probleme, existând cazuri în care toţi cei trei subiecţi vorbitori oferind răspunsuri diferite. Această multiplicitate a răspunsurilor fiind în contradicţie cu lingvistica tradiţională, care înregistrează o singură formă a unui cuvânt într-o localitate.

Variaţia lingvistică este tot mai frecventă în prezent şi nu poate fi ignorată în studiile actuale. Variaţia lingvistică nu are ca şi cauză doar cea intergeneraţională, fenomen identificat şi prezentat încă din 1921 de Antoine Meillet la Universitatea din Arizona. De asemenea, nici informatorul tradiţional (bătrânul fără telefon mobil, care locuieşte într-un oraş mic), nu mai este de actualitate, studiul COD, incluzând subiecţi vorbitori între 30 şi 45 de ani, tocmai pentru a identifica dinamica semnificativă a limbii.

Informatorul tradiţional considerat necontaminat de mijloacele moderne este în prezent inclus doar în studiile cu scop istoric, pentru a conserva unele graiuri pe cale de dispariţie. Un astfel de exmplu cu scop istoric-lingvistic este proiectul *L`arxiu del parlar salat de la Costa Brava Perea.*

Unul dintre conceptele moderne este acela că limba nu este un sistem omogen, iar variaţiile acesteia prezintă mai multe aspecte, nu doar cel interpersonal, iar pentru a prezenta configuraţia unei zone dialectale este necesară o analiză complexă.

Metodologia anchetei dialectale pe Valea Bârgăului, judeţul Bistriţa-Năsăud; exemplificări la caz. Având în vedere aceste aspecte atât clasice, cât şi de actualitate ale anchetei dialectale, am efectuat un studiu lingvistic în regiunea Văii Bârgăului, judeţul Bistriţa-Năsăud. Valea Bârgăului se află la joncţiunea Munţilor Călimani cu Munţii Bârgăului, pe drumul european DN 17, care leagă Transilvania de Bucovina.

Studiul îşi propune să surprindă aspectele lingvistice ale graiului ardelenesc de Nord-Est şi aspecte legate de dinamica limbii, în contextul evoluţiilor socioeconomice şi culturale ale regiunii în ultimele decenii.

Medologia studiului include intervievarea în teren a câte zece subiecţi vorbitori (cinci pesoane de sex masculin şi cinci persoane de sex feminin) din fiecare localitate de pe Valea Bârgăului, prin metoda înregistrării „spion". Au fost intervievaţi în prima parte a studiului un număr de 55 de subiecţi vorbitori, incluzând toate categoriile de vârstă, majoritatea fiind cu studii medii.

Ancheta dialectală include un chestionar care conţine, la început, întrebări despre statutul subiectului vorbitor, întrebări despre localitatea şi regiunea anchetată, apoi setul de 186 de întrebări directe care analizează particularităţile fonetice, lexicale şi morfologice. De asemenea, sunt adresate câteva întrebări tematice, stabilite de către anchetator, care vizează lucrul la câmp sau diverse feluri de mâncare.

Un aspect important de menţionat este întreruperea desfăşurării anchetelor mai mult de un an din cauza restricţiilor şi a regulilor de distanţare socială impuse de pandemie. Pentru înregistrarea materialelor dialectale, am folosit reportofonul şi tele-

fonul cu funcția recording voice, materialul urmând să fie transcris fonetic şi ulterior analizat din punct de vedere fonetic, lexical şi morfologic.

Concluzii

Anchetele efectuate pe Valea Bârgăului au ca obiectiv completarea datelor lingvistice deja existente, luându-se în considerație intervalul de timp de mai multe de 20 de ani de la ultimele anchete dialectale, interval de timp care aparent nu este foarte semnificativ ca durată, estimăm modificări semnificative, cu un impact major în contectul dinamicii accelerate a societății din punct de vedere socioeconomic şi cultural.

Actualizarea datelor va fi reprezentativă şi prin faptul că în ultimele atlase lingvistice au fost incluse ca puncte de anchetă doar trei localități din întreaga Vale a Bârgăului, județul Bistrița-Năsăud.

Bibliografie:

1. GUIA, Sorin. *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*. Iaşi: Vsiliana ,98, 2014.
2. GUIA, Sorin. *Elemente de dialectologie română*. Iaşi: Vsiliana ,98, 2014.
3. COŞERIU, Eugen. *Lingvistică din perspectivă spațială şi antropologică*. Chişinău: Ştiința, 1994.
4. FRĂȚILĂ, Vasile. *Probleme de dialectologie română*. Blaj: Editura Astra Despărțământul „Timotei Cipariu", 2010.
5. RUSU, Valeriu (coord.). *Tratat de dialectologie românească*. Craiova: Scrisul românesc, 1984.
6. RUXĂNDOIU IONESCU, Liliana, *Probleme de dialectologie română*. Centrul de multiplicare al Universității din Bucureşti, 1973.
7. TURCULEȚ, Adrian, *Dialectologie română*. Iaşi: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2002.
8. TURCULEȚ, Adrian, *Introducere în fonetica generală şi românească*. Iaşi: Demiurg, 1999.
9. AURREKOETXEA G. and PEREA M.-P. *A Critical Revision of Some Methodological Aspects*. DiG 17, 3–11, 2009.
10. PEREA, M.-P. *Dades dialectals*. Antoni M. ALCOVER. Palma de Mallorca: Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears, CD-ROM edition- 2007. "Dedialectalization or the Death of a Dialect: The Case of the Catalan Subdialect Spoken in the Costa Brava". Dialectologia et Geolinguistica 15: 77-89, 2005.
11. LLORET, M.-R. and PEREA, M.-P. A report on 'The Corpus Oral Dialectal del Català Actual (COD). In: *Dialectologia et Geolinguistica*, 2002, no.10, pp. 59-76.
12. GILLIÉRON, J. and EDMONT, E. *Atlas Linguistique de la France.* Paris: Champion. 13 vols, 1902-1910.
13. MEILLET, A. *Linguistique historique et linguistique générale.* Paris: Champion, 1921.

FILOSOFIA LIMBAJULUI LA LUDWIG WITTGENSTEIN

CZU: 111(436) + 81:1

Gabriela RUSU-SMÎNTÎNĂ

Şcoala Doctorală de Filosofie şi Ştiinţe Social-Politice,
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi

LUDWIG WITTGENSTEIN'S LANGUAGE PHILOSOPHY

Wittgenstein abrogates the dichotomy woven around his two approaches of his philosophical system. The Austrian philosopher emphasizes the fact that his new way of thinking can be easily understood if it is percept on the same pattern as the old way. Because of the fact that Wittgenstein has constructed a new philosophical system, he wished for an interpretation of the previous way of thinking. The Austrian author does not resume his philosophical activity exclusively to the study of his early work, but he also reintroduces them among his late, mature work. Wittgenstein explains the fact that his philosophical activity implies the use of language differently than the common ones, the philosophy does not develop a significant core of expressions. As far as language is concerned, there will always be hierarchies: the philosophical activity depicted for thoughts clarifications is a never-ending work.

Keywords: *language, thoughts clarification, language interpretation, language play, Wittgenstein's metaphysics.*

În cazul lui Wittgenstein se realizează o ierarhie a problematicii limbajului promovată de filosofia de tinerețe şi de filosofia de maturitate. După J. Hartnack şi Russell, ar exista un abis de netrecut între *Wittgenstein I* şi *Wittgenstein II*. După alți gânditori, filosofia târzie promovată de gânditorul austriac ar fi o continuare a filosofiei din *Tractatus.* Conform lui Stegmüler, Wittgenstein „a dezvoltat două filosofii diferite, cea de-a doua nemaiputând fi o continuare a celei dintâi". O operă de tinerețe care surprinde, modul tradițional de a face filosofie şi o operă de maturitate care nu are nicio legătură cu tradiția filosofică. Cele două perioade wittgensteiniene declanşează o dihotomie în direcția filosofiei contemporane: *empirismul logic* şi *filosofia limbajului obişnuit*.

Astfel, Wittgenstein desființează acea dihotomie care s-a țesut în legătură cu cele două abordări ale sistemului său filosofic. Filosoful austriac subliniază faptul că noul său mod de gândire poate fi mai uşor înțeles dacă este perceput pe acelaşi fundal ca modul de gândire vechi. Wittgenstein preia de la Frege considerațiile privind limbajul simbolic al matematicii în privința operatorilor şi variabilelor, utilizarea metodei deciziei prin tabele de adevăr. Atât la Frege cât şi la Russell sunt definite propozițiile elementare, iar adevărurile logice sunt caracterizate drept tautologii. După Russell,

scrierea târzie a filosofului vienez era un fel de anihilare a adevăratului talent logic-analitic. Conform filosofului britanic, problemele dezbătute de Wittgenstein în cazul *Cercetărilor filosofice* sunt subiecte incomprehensibile. Russell subliniază că aserţiunile lui Wittgenstein sunt banale şi lipsite de orice farmec. „Russell a catalogat opera lui Wittgenstein drept o renunţare *a gândirii filosofice serioase* şi o *expresie a lenei mintale*" [1, p.637].

Filosoful empirist afirmă despre Wittgenstein că „el a fost ciudat iar noţiunile lui mi s-au părut ciudate". Filosoful britanic a susţinut că nu mai poate spera să facă filosofie serioasă pentru că nu avea geniul lui Wittgenstein. Pentru remarca lui Russell, că în filosofie este important argumentul, Wittgenstein a construit următoarea replică: argumentele pot risipi frumuseţea unei idei. „Este ca şi cum ai prinde o floare cu mâinile murdare" [2, p.54].

Propoziţiile cu sens descriu stări de lucruri. Propoziţiile elementale descriu starea atomară. Obiectele constituie semnificaţia numelor. Relaţia limbaj-lume depinde de faptul că cele mai simple elemente ale fiecăruia sunt direct legate. Corelaţia limbaj-lume este o relaţie de denotare. Una dintre condiţiile de posibilitate a izomorfismului dintre limbaj şi realitate este să existe elemente complexe ale limbajului şi elemente complexe ale realităţii, fiecare dintre acestea având o anumită structură. Garanţia că există o corespondenţă între structura unei propoziţii şi cea a unei stări de lucruri este asigurată de forma logică de reprezentare.

Wittgenstein, spre deosebire de Russell, afirmă faptul că propoziţiile factuale au sens numai pentru faptul că există un nivel la care cuvintele ar putea designa lucruri lipsite de o structură internă. Atomismul logic wittgensteinian nu este o variantă a empirismului. Wittgenstein îşi formulează teoria sa astfel: „propoziţiile limbajului factual obişnuit pot fi analizate în raport cu propoziţiile factuale în care obiectele simple sunt numite" [3, p.66]. Alte puncte comune ale celor două tipuri de atomism sunt reprezentate de ideea că „lumea conţine fapte care sunt ceea ce sunt, indiferent de ceea ce noi credem despre ele şi chiar dacă sunt numai credinţe care au referinţă cu faptele şi prin raportare la fapte sunt fiecare adevărate sau false" [4, p.182]. (TLP 6.373) şi „… complexitatea lumii este oglindită de complexitatea propoziţiilor" [4, p.197]. (TLP 4.05) în scrisorile lui Russell adresate către Lady Ottoline sublinia faptul că Wittgenstein abomina etica şi morala în general. Filosoful britanic a interpretat într-un mod incorect faptul că morala pentru Wittgenstein reprezintă un fapt tehnic. Afirmaţiei lui Wittgenstein că „nu se poate vorbi nimic despre forma logică a limbajului", Russell îi opune aici ideea unei ierarhii de limbaje în cadrul căreia structura logică a fiecărui limbaj va putea fi descrisă în limbajul care reprezintă treapta următoare a ierarhiei" [1, p.637].

Pentru filosoful austriac, etica, religia şi estetica făceau parte din domeniul despre care doar se putea *arăta ceva* şi nu aparţineau sferei exprimabilului. În ambele momente ale filosofiei sale, Wittgenstein prezintă ideea că nonsensul este încercarea de a depăşi graniţele limbajului. Raportul dintre propoziţie, imagine şi stare de lucruri este posibil prin forma logică. Exceptând ultima parte a *Tractatus*-ului, alături de afo-

rismul 7, Wittgenstein dezbate limbajul din punct de vedere experimental, aducând în discuție faptul că acesta este normat de reguli, este ordonat de o anumită gramatică şi îşi dispută o anumită relație cu lumea. Odată ce te desprinzi de abordarea tehnică a limbajului, privită dintr-un unghi practic, ai de a face cu anumite elemente noi în ceea ce priveşte limbajul. *Tractatus*-ul lui Wittgenstein, spre final, ne rezervă anumite surprize care deţin un profil al inefabilului. Dacă până acum puteam vorbi lejer despre nenumăratele forme ale limbajului, o dată cu propoziția 7, Wittgenstein ne recomandă faptul că există anumite piese ale limbajului care nu comportă să fie circumscrise în cadrul niciunui joc de limbaj. Odată cu etica, estetica şi religia ne plasăm într-un univers alingvistic, mai exact într-un cadru în care logica nu mai poate pătrunde, iar intuiția şi subiectivitatea deţin prioritate maximă. „Distanțându-se de carte, Wittgenstein va lua şi față de sine distanță, numindu-se, autoironic, *autorul scrierii Logisch-Philosophiche Abhandlung. Tractatus*-ul e deci cartea care, *deopotrivă în variantă negativă* (adică prin „gravele erori" pe care Wittgenstein spune că ea le cuprinde şi care vor servi mai târziu ca element de contrast), rămâne pentru el definitorie " [5, p.17].

Propoziția finală a *Tractatus*-ului: *Despre ceea ce nu se poate vorbi trebuie să se tacă* „a fost interpretată de membrii Cercului de la Viena cu deosebire în sensul devizei pozitiviste: metafizicianule, ține-ți gura!" [6, p.207-208]. Însă Wittgenstein prin intermediul acestei propoziții din *Tractatus* a dorit să traseze granițele limbajului, realizând o departajare a eticii, esteticii şi religiei de tot ceea ce însemnă sens. Această afirmație a lui Wittgenstein, interpretată ca un protest adresat metafizicii, a fost receptată în mod eronat de către Cercul de la Viena, deoarece aceasta judecată finală poate reprezenta o propedeutică spre o metafizică wittgensteiniană. Filosofia în *Tractatus* are drept scop demarcarea unor criterii ce permit distingerea propozițiilor care au semnificație cognitivă de cele fără sens. Wittgenstein înlocuieşte pseudopropozițiile filosofice cu propozițiile factuale ale ştiințelor naturii. Subiectivismul din *Tractatus* este canalizat în teza că limbajul redă structura realității fără a fi implicat în realitate, întrucât lumea este lumea noastră ca subiecți care folosim acest limbaj. Aprecierea lui Wittgenstein în legătură cu *Tractatus*-ul: „ Şi la fel de crunt este să te gândeşti că nimeni nu o va înțelege, chiar dacă va fi tipărită! " [5, p.97].

În prefața *Cercetărilor filosofice*, filosoful aserta faptul că schițele gândurilor sale din tinerețe cuprindeau erori grave. Prin faptul că Wittgenstein a construit un nou sistem filosofic, el a dorit o autointerpretare. El sublinia ideea că noul său mod de gândire poate fi mai uşor înțeles, dacă este perceput pe acelaşi fundal cu modul de gândire vechi. Unul din exegeții lui Wittgenstein remarcă faptul că filosoful a exagerat diferența dintre filosofia de tinerețe şi cea de mai târziu. Scopul filosofiei este exprimat destul de concis în *Tractatus,* şi anume, că între limbaj şi filosofie se instituie o relație solidă bazată pe faptul că aceasta din urmă nu augumentează ambiguitățile gândirii şi exprimării noastre. „La ideea că există asemenea limite ale limbajului nostru, că unele lucruri nu pot fi comunicate, Wittgenstein nu a renunțat nici în a doua parte a vieții, chiar dacă a abandonat proiectul de a trasa aceste limite ipostaziind limbajul nostru sub forma unui sistem abstract de semne şi cercetând forma logică a acestora" [7, p.71].

Cu alte cuvinte, individul ar trebui să utilizeze filosofia în calitate de element purificator al limbajului său, deoarece ea nu permite metafizicii să pună stăpânire pe tehnica limbajului. Dar sarcina filosofică fundamentală e de a nu pierde din vedere limitele limbajului în acele puncte în care oamenii cad uşor în confuzii lipsite de sens. Şi temeiul pentru care este importantă respectarea acestor graniţe s-a păstrat mai departe neschimbat: dorinţa de a pune la adăpost de crampe intelectuale fără rost, de piedici în calea gândirii clare şi sensibilităţii autentice în acele domenii în care tocmai acestea contează, în sfera expresiei veridice a emoţiilor omeneşti şi a desfăşurării libere a fanteziei creatoare. Limbajul la Wittgenstein este legat şi de ideea de utilizare a unei expresii. Mai exact atunci când eu îmi asum folosirea unei propoziţii, predetermin cazurile falsităţii şi veridicităţii sale: „Ceea ce vreau să spun este că înţelegem o propoziţie *numai* atunci când *ştim atât* ce se va întâmpla dacă este *falsă, cât şi ce* se va întâmpla dacă este adevărată ” [5, p.72].

Habermas − în cadrul colocviului de la Frankfurt, la aniversarea a o sută de ani de la naşterea lui Wittgenstein − subliniază că prin filosofia de maturitate a gânditorului austriac se realizează *o schimbare radicală la nivelul conştiinţei.* Noi ierarhizări ale concepţiilor iniţiale se întâlnesc şi la Hegel, Schelling, Nietzsche şi Platon. De exemplu, toate personajele din filosofie sunt tributare diferenţei dintre gândirea timpurie şi gândirea de maturitate. În cazul lui Platon se remarcă deosebirea dintre *dialogurile socratice* şi *dialogurile de maturitate.* La Schelling apare *filosofia revelaţiei* în perioada târzie, iar în cazul lui Husserl apare o modificare a cercetărilor. Autorul austriac nu abandonează filosofia exclusiv studiului tractarian, ci o reintroduce şi în cadrul lucrărilor sale de maturitate. El explicitează faptul că ea implică folosirea limbii în feluri diferite de cele comune, filosofia nu justifică un miez semnificativ al expresiilor. Wittgenstein subliniază mai nou că utilizarea filosofică a limbii este radical diferită de utilizarea sa obişnuită, contextul filosofic diferă de contextul obişnuit, deoarece şi sensul expresiei va fi altul, şi nu putem stabili un singur sens corect. Filosofia tradiţională are în vedere ideea unui singur înţeles corect. Wittgenstein neagă faptul că el ar propune teorii filosofice care să vină în întâmpinarea limbii ca întreg, el vrea să demonstreze că asemenea teorii cuprinzătoare nu pot fi produse. „Teoria înţelesului ca utilizare este conectată direct de conceptul joc de limbaj. În *Tractatus* nu este menţionat jocul de limbaj, dar conexiunea dintre sens şi utilizare este încă prezentă” [8, p.159]. Regulile gramaticale sunt întru totul independente una de cealaltă, iar cuvintele au acelaşi înţeles, dacă deţin aceleaşi reguli de utilizare. După Stegmüler, demersul lui Wittgenstein de a se dezice de primele sale gânduri reprezintă un eveniment unic în istoria filosofiei.

O primă treaptă a ierarhiei limbajului, din punctul de vedere al lui Wittgenstein, este schiţată de Augustin. Fericitul Augustin este exponentul clasic al „acelei reprezentări primitive despre felul în care funcţionează limbajul. Erik Stenius a resimţit drept exagerată critica pe care Wittgenstein o realizează cărţii sale din tinereţe. Prin cercetarea limbajului pe care o realizează, Wittgenstein nu încearcă să rezolve anumite dileme, ci să demonstreze cum pot fi ele soluţionate: „Trăsătura caracteristică (şi

extrem de importantă) a propoziţiilor *non*logice este că adevărul lor nu poate fi recunoscut în însuşi semnul propoziţional. Dacă spun de pildă *Meier este prost,* prin asta tu, care priveşti această propoziţie, nu poţi spune dacă este adevărată sau falsă" [5, p.79]. Filosofia wittgensteiniană a problematicii limbajului se deosebeşte de filosofia practicată de personajele academice contemporane lui. În privinţa limbajului apar mereu ierarhizări: activitatea filosofică desfăşurată pentru clarificarea gândurilor este o muncă interminnabilă. Altă modalitate prin care se realizează practicarea limbajului este *gestul de a arăta.* Pentru filosofia de maturitate, Wittgenstein doreşte să descopere noi modalităţi ale gândirii.

Unul dintre elementele novatoare ale filosofiei târzii este antiesenţialismul. Wittgenstein se opune esenţialismului, deoarece autorul neagă faptul că ar exista o singură modalitate prin care toate cazurile particulare ale limbii îşi dobândesc înţelesul doar printr-o singură modalitate care dă seamă de sensul limbii ca întreg. „Întrebarea cu privire la esenţa identităţii nu poate primi un răspuns înainte de a fi clarificată esenţa tautologiei. Însă întrebarea privitoare la aceasta este întrebarea fundamentală a *întregii* logici" [5, p.82]. Nu există caracteristici esenţiale care determină sensul unei limbi. În filosofia târzie Wittgenstein atacă sensul dobândit într-un mod particular şi esenţialismul în general. Antiesenţialismul *Cercetărilor* are consecinţe vaste. Autorul arată cum folosirea limbii ca întreg eşuează, pentru că implicarea unor factori exteriori limbii presupune întotdeauna o competenţă lingvistică, nereuşind să întemeieze întregul limbii.

În Wittgenstein II se regăseşte o respingere a viziunii reprezentaţioniste sau mentaliste a limbajului. Mentalismul are în centrul preocupărilor sale ideea că limbajul este în mod fundamental o conjuncţie de nume care se referă la lucruri, astfel sarcina principală a limbajului se rezumă la aceea de a reprezenta realitatea. Semnificaţia unui cuvânt sau a unei fraze constă într-o reprezentare sau într-un concept mental. Sensul cuvintelor nu se bazează pe capacitatea noastră mentală de a indica un sens. Wittgenstein afirmă că funcţia de reprezentare nu indică o paradigmă a limbajului, ci reprezintă una dintre multitudinile posibilităţi ale limbajului printre altele. Practic, autorul austriac reduce activitate de reprezentare la ideea de joc de limbaj „…rostirea, auzirea, sau citirea unei propoziţii, aduce în faţa ochilor minţii noastre imagini, imaginile ce corespund mai strict sau mai puţin strict propoziţiei, şi care prin urmare sunt într-un anumit sens, traduceri ale acestei propoziţii într-un limbaj al imaginilor" [9, p.95]. Este eronată ideea conform căreia noi suntem capabili de a desprinde sensul expresiilor lingviste în urma unor reprezentări mentale.

„Pentru noi semnificaţia unei expresii este caracterizată de folosirea pe care i-o dăm. Semnificaţia nu este un însoţitor mintal al expresiei" [9, p.152]. În plus, reprezentările nu au un caracter universal valabil, fiecare individ asociază expresiei o anumită imagine mentală, astfel reprezentările au un caracter arbitrar. „§301. O reprezentare nu este o imagine, dar o imagine poate sa-i corespundă" [10, p.228]. Nu există o relaţie de necesitate între expresie şi reprezentare, întrucât dacă avem expresia nu trebuie să construim în minte imediat o fotografie a ei. Wittgenstein aduce câteva

obiecții la *Teoria tipurilor* a lui Russel în baza unui program logic sintactic, după care semnele şi relațiile dintre ele trebuie să fie independente de semnificațiile semnelor într-o logică formală.

Dacă, în ce priveşte perioada târzie, se cade în general de acord asupra poziției sale convenționaliste, în perioada *Tractatus*-ului comentatorii apreciază că Wittgenstein subscrie unei forme de realism matematic, şi anume – logicismul. Această poziție nu este totuşi incompatibilă cu un anumit grad, mai moderat, de conventionalism. În *Tractatus*, ca şi în *Remarci asupra fundamentelor matematicii*, Wittgenstein se împotriveşte presupoziției esențiale platoniste, aceea că obiectele (matematice) au existență obiectivă, abstractă, independentă de gândirea noastră.

Wittgenstein critică reprezentaționismul şi chiar dacă ar exista realități independente acestea nu ar avea sens. În utilizarea ostentivă a cuvintelor suntem într-un univers instrumentalist. Semnificația cuvintelor este dată de practică, şi nu de obiectul desemnat. Este eronată ideea conform căreia noi putem cunoaşte realitatea numai prin intermediul unor asocieri semantice sau prin specificarea condițiilor de aplicare a lor.

În concluzie, pentru toate treptele limbajului, desenate de Wittgenstein se impune o utilizare adecvată a problemelor filosofice. Filosoful austriac ne recomandă ca formulările interogațiilor filosofice să fie plasate într-un univers discursiv potrivit.

Referințe:

1. FLONTA, M. Russell şi Wittgenstein: apropiere şi despărțire. În: *Revista de filosofie*, 2002, tomul XLIX 5-6, pp. 632-637.
2. MONK, R. *Ludwig Wittgenstein The Duty of Genius*. New York: Penguin Books, 1990.
3. PEARS, D. *False prison*. *A Study of the Development of Wittgenstein's Philosophy*. Vol. I. Oxford: Clarendon Press, 1987.
4. RUSSELL, B. On Denoting. In: IRVING, M. Copi & JAMES, A. Gould (eds.). *Contemporary Readings in Logical Theory*. New York: The Macmillan Company, 1967.
5. WITTGENSTEIN, L. *Scrisori despre Tractatus*. Bucureşti: Humanitas, 2012.
6. JANIK, A. and TOULMIN, S. *Viena lui Wittgenstein.* Bucureşti: Humanitas, 1998.
7. ŞTEFANOV, G. *14 idei ale lui Ludwig Wittgenstein*. Bucureşti: Humanitas, 2013.
8. KENNY, A. *Wittgenstein.* Oxford: Blackwell Publishing, 1973.
9. WITTGENSTEIN, L. *Caietul albastru*. Bucureşti: Humanitas, 2005.
10. WITTGENSTEIN, L. *Cercetări filosofice*. Bucureşti: Humanitas, 2001.

ANTROPONIMIA CLERULUI ÎN COMITATUL BIHOR (Sec. XII-XIV)

CZU: 94:262.14(498.43)"11/13"

Gelu Daniel SEREA

Şcoala Doctorală de Istorie,
Universitatea din Oradea

THE ECCLESIASTICAL ANTHROPONYMY OF BIHOR COUNTY (13TH-14TH CENTURY)

The analysis of anthroponymy represents an essential and valuable learning tool for the field of history, by means of which connections can be discovered and established, correlations that would otherwise elude the commonly acknowledged historiography. *The Ecclesiastical Anthroponymy of Bihor County (13th-14th century)* has been embedded in the small-case history, which certifies that the religious and spiritual realities of the Middle Ages were certainly much more complex than they might have come across.

Keywords: *anthroponymy, ecclesiastical, denomination, influences, Bihor county.*

Vechimea creştinismului în spaţiul bihorean este un aspect istoric ale cărui începuturi sunt indeterminabile în prezent. Se ştie însă, din sursele cronicare, că la venirea maghiarilor în spaţiul panonic, aceştia au găsit aici creştini, pe care i-au alungat: *„… Pannonie Pamphilie Frigie Macedonie, et Dalmatie civitates que per hunos obsidione errant fatigate, natali solo derilecto, in Apuliam (14) per mare adriaticum licentia ab Atyla impetrata, seruire ipsi Atyle, renuentes dimiesis armentis transierunt; vlachis qui ipsorum coloni existere ac pastores romanentes, Aponte in Pannonia"* [1, p.12]. În zona Crişanei acest fenomen a fost unul sporadic, lucru demonstrabil prin faptul că, prezenţa ungurilor în acest areal, nu a dus la o metamorfozare sesizabilă, ale configuraţiei etnice şi mai ales religioase, a populaţiei autohtone. În altă ordine de idei, vasalitatea ducatului bihorean, faţă de puterea constantinopolitană, evocată în *Cronica notarului Anonim* [2, *passim*], despre care am mai amintit în prezenta lucrare, a putut conduce după modelul bizantin, la o campanie de misionariat din partea suveranului constantinopolitan, la curtea ducelui Menumorut, fenomen care trebuia să aibă ca şi consecinţă, după modelul bizantin, întemeierea unei forme ecleziastice de rang episcopal în zonă; în acest caz, dioceza întemeiată ulterior la Biharea, de către coroana maghiară, a putut fi continuatoarea uneia anterioare, de rit oriental. Un indiciu cu privire la prezenţa timpurie a creştinismului de influenţă răsăriteană în spaţiul bihorean este şi descoperirea la Oradea, a unui fragment de cruce de tip bizantin, datând din secolele X-XI; tot în Bihor, de data aceasta la Sălacea, a fost des-

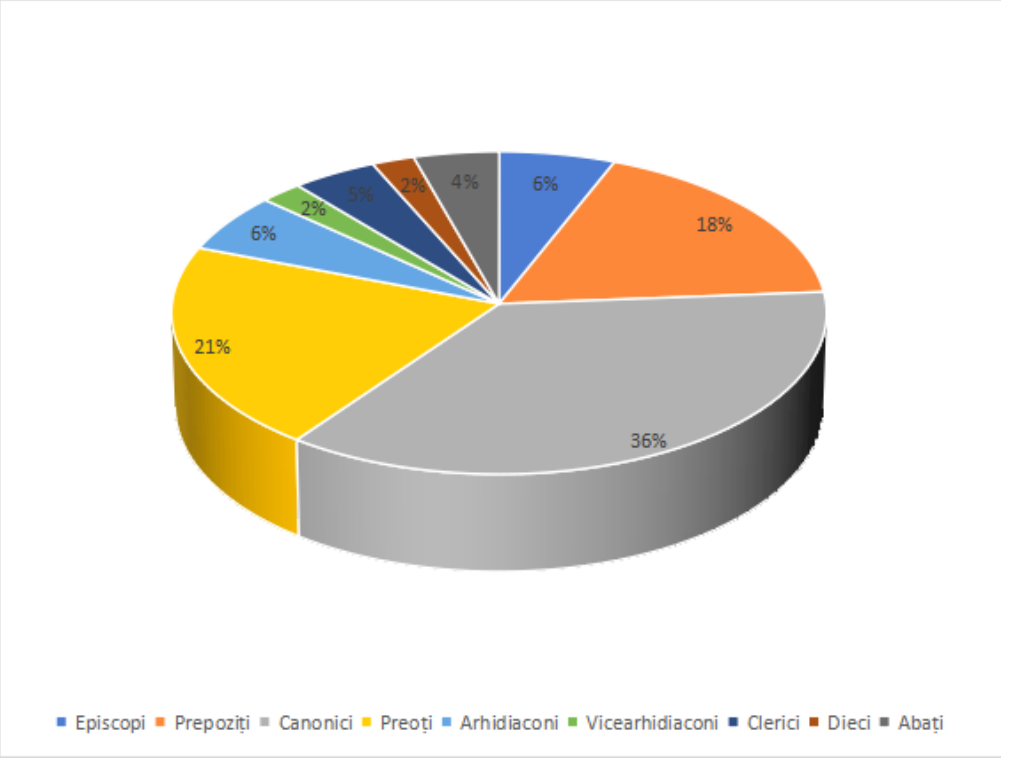
coperit un mormânt, din al cărui repertoriu arheologic face parte o plachetă de bronz, tot de model bizantin, datând din secolele XI-XII [3, p. 64,129,59-60]. Demn de luat în socoteală este şi faptul că, din Câmpia de Vest, au fost extrase o serie de mărturii arheologice, care atestă existența în perioada precizată mai sus, a unui mare număr de lăcaşuri de cult, care poartă hramul unor sfinți cu o hagiomastică specifică rezervorului slavo-bizantin, cum sunt: *Gheorghe*, *Nicolae*, *Pantelimon*, *Dumitru*, *Cosma* şi *Damian*, fenomen care se va perpetua în acest spațiu, până în perioada secolului XVI. Biserica de la Biharea, încă mai purta în anul 1472, hramul *Sfântului Nicolae*, episcop de Mira Lichia, la care se adaugă o stradă din localitate, cu aceeaşi denumire, toponim pe care îl mai întâlnim tot în această perioadă şi în cazul Sânicolaului de Beiuş [4, p.62]. Cu un secol mai devreme, în anul 1372, la Oradea sunt atestate în catedrala din cetate cinci altare închinate sfinților: *Dumitru*, *Nicolae*, *Mihai*, *Gheorghe*, *Cosma*, cât şi o capelă închinată aceluiaşi *sfânt Dumitru* [5, p. 227-293], ca să nu mai vorbim de pleiada de episcopi de Oradea, care au purtat nume specifice aceluiaşi registru hagiomastic slavo-bizantin, după cum urmează: *Mihail*, amintit în anul 1156; *Esau/Esew*, în anii 1181,1183; *Iwanka*, în 1313,1321, 1322, 1323; *Johanka*, în 1322, 1324; *Andrea* în 1329, 1331, 1375; *Demetrius* în 1366, 1367, 1368-1375; *Alexander* în 1375; *Bartolomeo*, în 1375; *Ivanka* în 1375; *Nicolaus* în 1375; *Thoma* în 1375; *Simion* în 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1219; *Simon* în 1204, 1213, 1214, 1216, 1217; *Symon* în 1206; *Alexandru* în 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225, 1228, 1229, 1230, 1232, 1236, 1240; *Iob* (ajuns arhiepiscop), în 1236; *Bartolomeu* în 1284, 1294, 1297, cât şi inconfundabilul *Zosyma,* în 1264, 1265, 1275, amintit în sursele documentare şi cu varianta onomastică de *Zosima*, în anul 1265; este vorba despre nu mai puțin de şaisprezece unități antroponimice şi despre un număr de o sută şapte repere onomastice, amintite în sursele documentare, într-o perioadă de aproximativ două secole, aceasta însemnând o medie de doisprezece ani şi jumătate, corespunzători fiecărei unități. Repertoriul complet al onomasticii ierarhilor orădeni, trăitori până la sfârşitul secolului XIV, cuprinde următoarele nume: *Sixtus* (1103-1112); *Walter* (1124-1138); *Mihail* (1156); *Nicolae* (1163-1180); *Ioan* (1180); *Wata* (1186-1189); *Eluinus* (1189-1200); *Simon* (1201-1202); *Alexandru* (1219-1230); *Benedict* (1241-1242); *Vincențiu* (1244-1259); *Zosimos* (1259-1265); *Lodomer* (1261-1279); *Toma* (1281-1282); *Bartolomeu* (1284-1285); *Benedict* (1291-1296); *Imre* (1297-1317); *Ioan* (1318-1329); *Andrei Báthory* (1329-1345); *Demetrius de Meses* (1345-1372); *Dominic Bebek* (1373-1375); *Benedict* (1374-1375); *Imre Zudar* (1376-1378); *Ladislau Démedi* (1378-1382); *Ioan Zudar* (1383-1395); *Paul* (1396); *Luka* (1397-1406). Aceştia erau aleşi în cadrul adunării colegiului canonicilor din cetate, prin vot, după care urma confirmarea candidatului desemnat de către capitlu, prin învestitura făcută de rege şi de către episcopul Romei. Primul episcop de Oradea, ales prin această procedură, a fost Mihail, în anul 1156 [6, p. 72-93].

Situația antroponimiei canonicilor Catedralei *Sfânta Maria* din cetatea Oradea, trăitori în perioada medievală, este asemănătoare cu cea a ierarhilor. Membri Ca-

pitlului orădean în perioada medievală, cunoscuți azi cu numele, au fost: *Gerardus*, 1213,1215; *Mihail*, 1213, 1214, 1260; *Petru*, 1213; *Sidrac*, 1213; *Valerianus*, 1213,1215; *Joachin*, 1215; *Annian*, 1217, 1235; *Vidon*, 1217; *Ivanka*, 1222, 1303; *Zounuc*, 1226; *Eracliu*, 1229; *Ioan*, 1232, 1236, 1271; *Isaac*, 1236; *Andronic*, 1256, 1260; *Ivan*, 1260, 1262, 1288; *Toma*, 1260; *Natus*, 1262; *Egidius*, 1271, 1273; *Benedictus*, 1278, 1280, 1282, 1283, 1284, 1367; *Iwan*, 1278, 1280, 1283, 1284, 1294; *Iwanka*, 1278, 1298, 1301; *Emeric*, 1282, 1283, 1284, 1291-1297, 1292; *Ştefan*, 1283, 1288; *Iacob*, 1291-1294, 1294; *Johanca/Johanka*, 1295; *Chanadinus***,** 1295, 1301,1303, 1306, 1310, 1311, 1313; *Andrei*, 1296; *Paul*, 1296; *Martinus*, 1301, 1303; *Jacobus*, 1306, 1310, 1311, 1313, 1322-1325, 1327, 1332, 1366, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1377; *Nicolaus*, 1306, 1325, 1327, 1332, 1366, 1367, 1370; *Demetrius*, 1313; *Andrea*, 1313, 1321-1322, 1323; *Paulus Cantor*, 1313; *Mauricius*, 1322; *Johannis*, 1325, 1327; *Ladislaus*, 1331, 1366; *Coloman*, 1332; *Bedictus*, 1366; *Georgius*, 1366; *Stephanus*, 1367, 1369, 1371-1373, 1375; *Philippo*, 1369, 1372; *Laurencius*, 1370; *Emericus*, 1370-1373, 1375; *Abraham*, 1372; *Josephus*, 1372; *Mathia*, 1372; *Petrus*, 1372, 1373; *Gasparo*, 1374; *Pancratius*, 1374, în total patruzeci şi nouă de canonici, amintiți în documentele vremii de o sută douăzeci şi trei de ori; 3. preoți: *Simon*, 1213; *Vyda*, 1277; *Ilie*, 1285; *Ambrozie*, 1291-1294; *Benedict*, 1299; *Martinus*, 1303; *Isacus*, 1313; *Paulus*, 1313, 1331, 1366, 1374; *Toma*, 1313, 1331, 1366, 1374; *Egidius*, 1321, 1331, 1372; *Andrea*, 1331, 1333, 1368; *Dominicus* 1331; *Emericus*, 1331; *Johannis*, 1331; *Jacobus*, 1331, 1373; *Ladislaus*, 1331, 1366; *Michael*, 1331, 1369, 1374; *Nicolaus*, 1331, 1372; *Rophayn*, 1331; *Thoma*, 1331; *Stephanus*, 1266; *Luca*, 1368, 1369; *Laurencius*, 1369, 1370, 1375; *Marcus*, 1371; *Alexander*, 1372; *Dionisius*, 1372; *Domenicus*, 1372; *Petrus*, 1373, în total douăzeci şi opt de preoți a mintiți de patruzeci şi şapte de ori; 4. *arhidiaconi*: *Pousa*, 1213; *Gabriel*, 1215, 1217; *Kylian*, 1301; *Stephanus*, 1313, 1366, 1370; *Thoma*, 1313, 1331; *Vetis*, 1230: *Petrus*, 1331; *Ladislaus*, 1367, în total opt arhidiaconi, amintiți de douăsprezece ori; 5. *vicearhidiaconi: Beniamin*, 1213; *Grigore*, 1262, 1296; *Ladislaus*, 1313; *Teca*, 1217, în total trei vicearhidiaconi, amintiți de patru ori; 6. *clerici*: *Magnus*, 1214; *Fulco*, 1215; *Michaelis Ramaz*, 1366; *Mikael*, 1367; *Michael*, 1372; *Thoma*, 1372, în total şase clerici amitiți tot de atâtea ori; 7. *diaci*: *Johannis*, 1335; *Dominicus*, 1370; *Emericus*, 1373, în total trei diaci, amintiți tot de atâtea ori [7, *passim*].

Fenomenologia antroponimiei clerului în comitatul Bihor (sec. XII-XIV) demonstrează că influențele spiritualității creştin-orientale erau puternice în interiorul arcului carpatic, ecourile acesteia regăsindu-se inclusiv în onomastica reprezentanților Bisericii Romei, din dioceza de pe malul Crisului Repede [8, *passim*].

Antroponimia clerului în comitatul Bihor (sec. XII-XIV) – situație procentuală

Referințe:

1. POPA LISSEANU, Gheorghe. *Cronica pictată de la* Viena. Bucureşti: Editura Tipografie Bucovina, I.E. Torouțiu, 1937, p. 12.
2. POPA-LISSEANU, Gheorghe. *Faptele ungurilor de secretarul anonim al regelui Bela*. Bucureşti: Editura Tipografia Bucovina, I.E. Torouțiu, 1934, *passim.*
3. BORCEA, Liviu. *Bihorul medieval. Oameni. Aşezări. Instituții.* Oradea: Arca, 2005, pp. 59-60.
4. *Ibidem*, p. 62.
5. CRIŞAN, Gheorghe. Un monument de artă medievală: biserica din Remetea. În: *Biharea,* I, 1973, pp. 227-293.
6. BORCEA, Liviu. *Op. cit.*, pp. 72-83.
7. Cronologia păstoririi clericilor bihoreni de rit latin a fost extrasă din colecția de: *Documente privind istoria României*, care surprind veacurile XI-XIV şi care au apărut sub egida Editurii Republicii Populare Române, Bucureşti, în perioada anilor 1951-1955.
8. *Ibidem.*

FRACTALELE INTUIŢIEI EMINESCIENE

CZU: 113/119:821.135.1.09

Ana SÎRBU

Şcoala Doctorală de Filosofie
Universitatea de Stat din Moldova

FRACTALS OF EMINESCENT INTUITION

We all knouw Eminescús cosmogony, is and will remain the compactified infinite of the Romanian nation, and his work mirrors the mysteries of Matter, Time, Space, Galaxies and the Universe as a Whole. The reasonings written in „Fragmentarium" suggest the poet's constant concern for science. The syncretic culture of the Eminescian visions reflects the unknown dimensions, and the fragmentary phrases amaze with the analytical consistency of many cosmogonical and cosmological mysteries. The genius himself recognizes that his mind's eye sees phenomena that are difficult to understand and difficult to explain.

Keywords: *intuition, cosmology, shapes, dimensions, the light, fractal, quantum, metaphysical.*

Motto:
O cerinţă a raţiunii omeneşti este raţiunea infinită.
Mihai Eminescu

Eminescu poseda o gândire complexă, care-i asigura deschidere către tărâmurile poetice, însă natura reflexivă şi cugetarea riguros articulată îi lasă loc şi pentru proză. Un exemplu confirmativ în explicarea acestei idei este nuvela *Sărmanul Dionis,* ce cuprinde implicit aspecte cosmologice şi spiritualiste pe care filosofia indiană le presupune. Pentru a pătrunde sensurile ascunse ale conştiinţei eminesciene în descrierile de dedublare şi pluridublare, ar fi nevoie să unim *ştiinţa* şi *conştiinţa*, ceea ce ne-ar ajuta a înţelege existenţa fiinţei umane atât în plan fizic, cât şi în plan psihic/spiritual.

Am pornit acest studiu din manuscrisul 2255, în care Eminescu scrie că: „*În Eter fiecare atom e un individ care stă în legătură cu toate. Cum s-o mişca punctul de gravitaţiune al unuia în jos, punctul celuilalt, din cealaltă terezie, oarecum se mişcă în sus*" [4, p. 107], aceasta fiind descrierea exactă a fenomenului numit în fizica modernă *inseparabilitate cuantică*.

Într-un alt fragment geniul scrie: „*Finalitatea poeziilor mele este să descopăr ecuaţiile matematice ale universului, ale lumii, ale continentelor, ale ţărilor, ale oraşelor şi ale corpului omenesc...*", apoi în altul „*un microcosm – mărime infinit de mică – faţă cu macrocosmosul – mărime infinit de mare, punctul de gravitaţie e sufletul oricărui subiect; la cuvinte el e reprezentat prin accent"* [4, p. 107]. Deci, vedem o porni-

re ciudată pentru acele vremuri, în care nu erau cunoscute matematicile probabilistice ale internetului şi informaticii: o pornire de la universul macrocosmic şi finalizând cu corpul omenesc (microcosmos), un parcurs în care matematica nu explică doar fizica, ci şi astronomia. Toate aceste fenomene sunt percepute şi studiate prin prisma materiei fizice, pe care Eminescu o transcende cu ajutorul „*ghemelor de lumină*" [4, p. 106].

Primul filosof care a introdus noțiunea de „element material primar" al tuturor lucrurilor, cât şi al tuturor fenomenelor cosmice şi pe care le-a identificat ca fiind apă, a fost Thales din Milet[1], cel care toată viața a căutat motivația mişcării acestei substanțe. Thales susținea că apa este forma începutului sau chiar însuşi începutul, presupunând existența unui spirit mişcător. Astfel, au trecut mii de ani ca evoluția ştiințifică să demonstreze că apa poate exista şi sub formă de undă, nu doar pentru faptul că este fluidă. Ne referim în acest context la *aquaporina*[2] – recenta descoperire experimentată la nivel atomic – acolo unde lumea este cuantică, amorfă, luând forme diferite/infinite, dependență de frecvențe/informație.

Există o legătură foarte tensionată între percepție şi realitate, care se află într-o permanentă geneză, iar intuiția lui Eminescu s-a atins de acest transcendental. Fenomenele respective le explică şi Basarab Nicolescu, care postulează cu claritate electivă că o cunoaştere profundă a realității este imposibilă fără o veritabilă gândire transdisciplinară. După ce pătrundem tulburătoarea lume cuantică, *volens-nolens* ajungem în universul încercărilor de unificare a fizicii (câmpurile cuantice, unificarea interacțiunilor fizice şi, respectiv, teoria finală a supercorzilor). Acesta este un prilej potrivit ce semnalează naşterea unei „matematici metafizice" [5, p. 74]. Autorul direcționează către gândirea sistemică, a transdisciplinarității ce constă într-o nouă viziune transgresivă asupra lumii, a unei viziuni structurate pe nivelurile ei de complexitate[3]. Energia care circulă de la un nivel de complexitate la altul face ca fizica cuantică şi gândirea sistemică să se situeze într-o vecinătate atât evidentă, cât şi neasumată. Gândirea sistemică, comparativ cu gândirea analitică, distinge trei scări ale ansamblurilor de complexitate: a particulelor, a omului şi a planetelor, omul fiind la mijloc, ca măsură a celorlalte. Totodată, toate îşi asigură coerența interioară printr-o dinamică continuă a schimbului de energie. Interacțiunea acestor scări rămâne a fi una printr-o veritabilă articulație transdisciplinară, cosmologia cuantică având o contribuție esen-

---

1 Thales din Milet (în greacă:Θαλής o Μιλήσιος (*Thalēs ho Milēsios*)) (n. 624 î.Hr., Milet, Turcia – d. 547 î.Hr., Milet, Turcia) a fost un filozof grec presocratic, care a contribuit la dezvoltarea matematicii, astronomiei şi filosofiei. Este considerat părintele ştiințelor.

2 Aquaporinele sunt canale de apă, proteine intrinseci majore, care formează pori în membrana celulelor biologice, facilitând în principal transportul apei între celule. Prin aquaporine apa curge mai rapid în interiorul şi în afara celulei. Pentru descoperirea apei sub formă de undă, s-a oferit Premiul Nobel în 2003.

3 Față de ediția din 1985, cea din 2002 este redimensionată la nivelul structurii, astfel, capitolul al 3-lea *(Teoria finală: supercorzile)* este complet nou, iar fostul capitol 10 *(Vers une nouvelle transdisciplinarité)* beneficiind de dezvoltările ulterioare ale ideii, devine al 11-lea, sub titlul de *Cunoaştere in vitro şi in vivo: disciplinaritate şi transdisciplinaritate.*

țială. Postulând participarea scării cuantice şi a scării cosmice la aceeaşi unitate, noua cosmologie permite înlăturarea clivajului dintre cele două infinituri. În acest context, raportarea restrictivă la *spațiu-timpul continuu cu patru dimensiuni,* Basarab Nicolescu introduce noțiunea de *niveluri de realitate*, ceea ce include scara cuantică ce relevă spațio-temporalitatea multidimensională şi discontinuă. Deoarece realitatea este cognoscibilă, dispunerea ei pe niveluri presupune un ansamblu de sisteme aflate sub influența permanentă a unor legități generale, ceea ce mărturiseşte coerența gödeliană.

Excepționalul scenariu al cosmogenezei eminesciene pe care *Scrisoarea I* îl cuprinde devine rădăcină tacită pentru scenarii cosmologice care au urmat, timp de un secol de ştiințificitate, începând de la Einstein la Stephan Hawking. Modelul „galactomului" şi al „universului ciorchine" dezvoltat de Traian D. Stănciulescu [8, p. 30-36] reprezintă un exemplu elocvent de „hermeneutică analitică", al cărui model ne propunem să-l avem în vizor în propria cercetare.

„Drumul cel mai scurt dintre infinitul mic şi infinitul mare este conştientul infinit", aşa cum asertează Basarab Nicolescu [5, p. 215]. Sau, în alți termeni: „Poezia este suprema aproximare cuantică a lumii. Mecanica cuantică descrie mecanica universului, în timp ce poezia îi revelează secreta dinamică." [5, p. 93].

Prin această ordine de idei, scrierea eminesciană capătă o nouă interpretare. La întrebările celor de la „Junimea", cu referire la proza *Sărmanul Dionis,* Eminescu răspundea că este o teorie *greu de înțeles şi greu de explicat.* Deşertăciunea ecleziastică a fost pentru el pătrunderea absolută, ceea ce l-a întors la metempsihoză, înțelegând că pieirea definitivă la nivel macrocosmic e imposibilă şi omul, ca un Ahasver, e nevoit să se supună acestor legități, repetându-şi existența transfinită: *„Un punct matematic se pierde-n nemărginirea dispoziționii lui, o clipă de timp în împărțibilitatea sa infinitezimală, care nu încetează în veci. În aceste atome de spațiu şi timp, cât infinit!"* [4]. Prin intuițiile sale geniale, Eminescu şi-a dezvăluit preştiința nemarginilor gândirii sale, încercând să explice faptul că trecutul şi viitorul se află înăuntrul nostru, sub forma unei proiecții holografice informaționale: *„Trecut şi viitor e în sufletul meu, ...şi infinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă."* [4]. Poetul căuta misterul prin care noi, oamenii, am găsi în noi şi am accesa capacitatea de a ne pune în legătură cu acest fenomen numit „Timp", căruia îi spune „*ordini de lucruri"*, care „*există şi lucrează simultan"*, exprimându-şi totodată regretul pierderii necromanției şi astrologiei ca ştiințe ce ne-ar fi descoperit multe mistere. A înțeles că Dionis şi-a văzut toate versiunile doar prin ochii lui Dan.

Forța de pătrundere a fenomenelor descrise în *Sărmanul Dionis* cere cugetare de o stranie neregularitate, iar scrierile din *Fragmentarium* − ce reflectă fenomene enigmatice care transcend materia solidă, fluidă şi materia cuantică amorfă − cer o concentrare şi o cunoaştere profundă a fizicii cuantice, cu toate legitățile ei transcendente.

Dacă legăm ideea lui Thales de descoperirea uluitoare a savantului Gheorhe Benga − apa sub formă de undă (aquaporina) − găsim că acel *suflet mişcător* menționat de Thales face cu-adevărat ca apa să fie fluidă, fapt care-i permite acestei substanțe

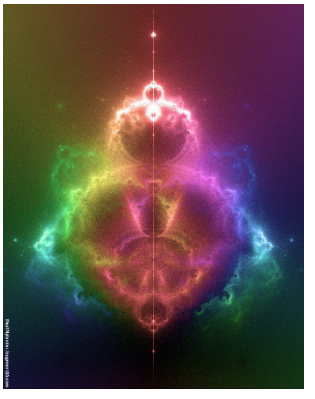
să înmagazineze uşor informaţia. În teologie aceasta se numeşte *apă sfinţită*, în misticism – *apă descântată,* iar în ştiinţă – *apă structurată*. Aşa ori altfel, Masaru Emoto a demostrat experimental capacitatea apei de a înmagazina informaţia, ceea ce altfel explicat ar însemna că a demonstrat cum apa ia formă, fiind supusă unor câmpuri cuantice amorfe: cuvânt, emoţie ori sunet/vibraţie.

În contextul dat, să găsim similitudinea dintre apă şi lumină. Dacă într-un sfârşit a fost demonstrat că apa poate exista şi sub formă de undă, iar cu mii de ani în urmă se credea că apa este substanţa primordială, atunci ce s-ar putea crede despre lumină? Noi ştim sigur că lumina există sub formă de undă, ba mai mult, e cert faptul că lumina există pe mai multe frecvenţe! Ochiul uman poate detecta doar şapte frecvenţe (culori) ale luminii (rogvaiv), dar mai sunt frecvenţe (ultra- şi infra-) în afara lungimii de undă vizibile, detectate doar cu ajutorul aparatelor tehnologice. Putem admite că există frecvenţe de lumină pe care ÎNCĂ nu suntem în stare să le detectăm nici cu cele mai avansate aparate de care dispunem la moment.

Bunăoară, să luăm particula-undă numită *boson,* descoperită cu ajutorul colliderului de la CERN. Această descoperire este o deschidere spre faptul că există o mulţime de frecvenţe de lumină (unde) şi nu este exclus să fie demonstrat experimental (spre mulţumirea reducţionişţilor) că anume lumina este substanţa primordială din care au urmat toate, aşa cum spun scrierile sfinte.

Pornind din expresia lui Eminescu în care spune că într-o picătură de apă se reflectă întregul univers, la fel poate fi şi cu structura câmpului de lumină. În fiecare cuantă de lumină, putem găsi reflecţia întregului univers, în care la rându-i se reflectă celelalte ca o structură holografică dintr-o infinitate de fractali, aşa cum într-o moştră de ADN se află codificată informaţia despre întreaga civilizaţie. Însă lumina fiind transcendentă, ar putea reflecta şi universuri paralele. Doar că în cazul fractalilor materiei vizibile se schimbă dimensiunea, iar în cazul câmpului cuantic se schimbă frecvenţa. În ambele cazuri, legăturile dintre fractali sunt spiroidale. Pentru a dezvolta cât de cât această idee, ar fi bine să o trecem prin conceptele titanilor ştiinţifici, cum ar fi pentru cazul dat Nicola Tesla. Datorită interesului său pentru cultura vedică, el a înţeles modelele ştiinţifice profunde, căutând mai mult în misterul fiinţei sale. Pentru a descrie câmpul originar care umple spaţiul, Tesla a preluat termenul *akasha* de la zeii antici, explicând astfel *eterul* purtător de lumină. N. Tesla este numit omul care a inventat veacul XX, datorită faptului că a descoperit curentul continuu, electricitatea şi altele în acest sens, fără de care noi nu ne închipuim viaţa. Tesla a scris că acest mediu originar, un câmp de forţă devine materie atunci când energia cosmică acţionează asupra lui, iar când acţiunea încetează, materia dispare şi se întoarce în *akasha*. Din moment ce acest mediu umple tot spaţiul, tot ce se petrece în spaţiu poate fi raportat la el. Astăzi, mai mulţi savanţi de referinţă − între care David Bohm, Harold Puthoff ş.a. redescoperă rolul câmpului explicat de Tesla, ce are capacitate de a crea coerenţă în tot universul. Dar să încercăm a înţelege de ce Tesla a recurs la acest termen – *akasha* – pentru a-şi explica viziunea şi cum se văd fenomenele subatomice descrise de Eminescu, care era şi el cunoscător al Vedei.

Akasha este un cuvânt sanscrit, ce ar însemna substanța originară şi poate fi înțeleasă prin structuri fractalice, unde cel mai mic flux poate conține modelul întregului. Începând cu anii ”80 ai secolului trecut, perfecțiunea computerelor a permis vizualizarea şi reproducerea matematică a modelelor naturii. Matematicianul Benoit Mandelbrot a introdus în știință − cu ajutorul formulelor matematice − termenul de *fractal*, demonstrând că repetarea egalităților duce la o infinitate de forme geometrice, care se schimbă în funcție de spațiu, fiind finite şi în acelaşi timp infinite. După această descoperire a lui Mandelbrot, *fractalul* a fost numit *amprenta divină*, deoarece reflectă arta în sine a Naturii. Figura obținută prin calculele lui Mandelbrot aminteşte de Dumnezeul induşilor, ori de Budda. Ulterior, această figură a fost numită *buddahbrot* (imag.).

Imagine: Fractalul

Fractalul în materia vizibilă indică o formă geometrică neregulată, bine conturată, care fiind spartă în bucăți, îşi reproduce forma inițială în fiecare părticică, doar că în dimensiuni mai mici, astfel demonstrează că are capacitatea de autosimilaritate.

Ce ține de **fractalul cuantic** este o concentrație de energie (o frecvență necunoscută), mai degrabă o cuantă de lumină, amorfă, atemporală, capabilă de a transcende realitățile şi de a lua orice formă, dependență de informația cu care se cuplează primind energia respectivă, pentru spațiul predestinat. Este pretutindeni şi, în acelaşi timp, nicăieri: pretutindeni în atemporlitate şi nicăieri în spațiu-timp.

Fractalii sunt figuri foarte complicate, fiecare fărâmă din ei are capacitatea să reproducă întreaga figură. Această descoperire a schimbat viziunea savanților asupra universului. La trecerea fractalului de la un nivel la altul se întâmplă o schimbare permanentă, o transformare numită spirală cosmică, structurată de inteligența matriței timpului şi spațiului. Tainice viziuni a reflectat Eminescu în fraza: *„Trecut şi viitor e în sufletul meu, ...şi infinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă”*. Dacă geniul a pătruns că infinitul este în ființa umană, atunci întrebarea este: în ce mod pot ființele umane să reflecte acest infinit, dacă nu prin fractalii cuantici? Ori dacă e vorba de fractali cuantici, fără discuții aceştia pot schimba o infinitate de forme în spațiul 3D, timp de o fracțiune de secundă, iar dincolo de 3D devine amorfă, gata oricând să ia formă în spațiu-timp.

Misterul materiei demonstrează natura haotică şi complicată a fractalilor, de aceea, pentru a memora o structură, trebuie să respingem celelalte părți ale fractalului, motiv ce ar explica de ce noi nu vedem dimensiunile paralele ori alte versiuni ale noastre din acele realități. Misterul cuantic însă se ascunde în spirala ce leagă fractalii între ei (locul unde se petrece schimbarea). Fractalii cuantici ar putea explica natura spirituală a ființei umane, care ieşind din corpul material, pleacă în eter pentru a se materializa în altă parte, poate în alt corp.

Ce ține de materia vizibilă, cine ştie? Poate că cercetând misterul fractalic descoperim în el explicația expresiei biblice: „L-a făcut Dumnezeu pe om după chipul şi asemănarea Sa”, unde Dumnezeu alege…

Dar, vorbind de *fractalul cuantic*, luăm în seamă alt fenomen, unde cel care alege este Omul…

Bibliografie:

1. BARROW, John D. *Cartea infinitului. Scurtă introducere în nemărginit, etern şi nesfârşit,* Bucureşti: Humanitas, 2005.
2. CRĂCIUNESCU, Pompiliu. *Eminescu, Paradisul infernal şi transcosmologia.* Iaşi: Junimea, 2018.
3. CONSTANTINESCU, P.V., STĂNCIULESCU T.D. *Ierarhiile Luminii, conexiuni metafizice.* Iaşi: Arithea, 2019.
4. EMINESCU, M. *Opere. III: Fragmentarium, Corespondență.* Chişinău: Gunivas, 2008.
5. NICOLESCU, Basarab. *Noi, particula şi lumea*. Iaşi: Polirom, 2002.
6. SOLTAN, Petru, SÎRBU, Ana. Emoțiile şi cugetarea. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, Chişinău, 2012.
7. SÎRBU, Ana. Cosmosul eminescian, între intuiție şi rațiune. În: *Congresului Mondial al Emi-nescologilor*. Editia a 8-a, Chişinău, 2019.
8. STĂNCIULESCU, T.D. *(Meta)Fizica luminii: spre o hermeneutică a cosmologiei eminesciene.* Iaşi: Performantica & Biophotonic-Concept, 2017.
9. DEL CONTE, Rosa. *Eminescu sau despre Absolut.* Cluj: Dacia, 1990.

PRINCIPII ACTUALE DE ANALIZĂ A NUMELOR DE PERSOANĂ

CZU: 811.135.1`373.23

Raluca Miruna SOISUN

Şcoala Doctorală Studii Lingvistice Literare,
Universitatea de Stat din Moldova

CURRENT PRINCIPLES IN THE ANALYSIS OF PERSONAL NAMES

This paper highlights the structuralist elements which can be and are currently applied and the way research insights change with the diversification of language sciences. Traditionally, proper and common names are studies separately, as nouns.

Today, with the emergence of pragmatic antroponymy, its operational components of context of performance and act have come into focus. The act of communication is analyzed by the cooperation of various disciplines: sociolinguistics, psycholinguistics, philosophy of language, semiotics, stylistics, text theory etc. The new vision brings into antroponymy two basic concepts: antroponym Vs. appelative, which are used in the latest issues of academic grammars and in recent studies.

Keywords: *name, antroponym, appelative, pragmatics, sociolinguistics.*

Limba, ca toate fenomenele din natură şi societate, cunoaşte modificări şi este studiată diferit, pe măsură ce societatea şi cultura avansează. Ne propunem să arătăm cum s-a schimbat optica cercetării numelui de persoană şi cum se poate utiliza metodologia.

Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului [1] este fundamentat pe semantică, în centrul lucrării stând problemele semnificaţiei, nivelurile şi modurile ei de manifestare, raporturile sale cu acţiunea. Autorii transmit un mesaj despre opţiuni fundamentale, marcate de pluralul „ştiinţe” şi singularul „limbaj”. De la structuralismul întemeiat de principiile lui Ferdinand de Saussure până în contemporaneitate, au apărut ştiinţe şi abordări noi. În anii 1950, Noam Chomsky a contestat metoda, susţinând că lingvistica trebuie să investigheze cunoaşterea inconştientă a limbii de către vorbitorii nativi (competenţă), nu limbajul produs efectiv de aceştia (performanţă).

Specifică structuralismului este concepţia potrivit căreia există opoziţii binare: limbă/vorbire, vorbire/scriere, mascul/femelă, natură/cultură, minte/corp, public/privat. Opoziţiile binare au o ierarhie, primul termen fiind considerat fundamental, iar celălalt secundar sau derivat. Analiza numelor de persoană utilizează principiul opoziţiilor de gen, acstea nefiind niciodată abandonate.

Claude Levi-Strauss lansează teorii culturale, care susţin că şi culturile, ca şi limbile, pot fi văzute ca sisteme de semne şi pot fi analizate în funcţie de relaţiile structurale dintre elementele lor. Michel Foucault, Jacques Lacan, Roman Jacobson şi Roland Barthes au adoptat şi dezvoltat principiile şi metodele structuralismului în semiotică şi naratologie. În cercetarea modernă s-au impus lingviştii funcţionalişti şi lingviştii cognitivişti. Primii consideră şi descriu limba ca un sistem funcţional, ceilalţi tratează limba ca instrument al cunoaşterii realităţii, apelând la metode de cercetare interdisciplinară din sociolingvistică, psiholingvistică, neurolingvistică, filozofia limbajului, semiotică etc. Situaţia specială a românei din Basarabia poate fi înţeleasă cu ajutorul conceptelor de „variaţionism lingvistic", „contact lingvistic", „bilingvism", „multilingvism", „diglosie" şi „limbi de contact în comunicarea umană" prezente în cercetarea prof. Irina Condrea [2]. Alte consideraţii utile apar în studiile recente ale Cristinei Ungureanu [3], care exemplifică tipuri de variaţie lingvistică: „cronolect", „regiolect", „sociolect", „idiolect" şi „genolect".

O analiză comparativă a prenumelor, împrumutate din limba rusă în limba română din Basarabia şi în limba română din România, nu poate ignora sociolingvistica. Se pot formula astfel răspunsuri la următoarele întrebări: De ce s-au împrumutat numai anumite prenume? De ce prenumele din Basarabia au primit sufixe diminutivale româneşti (*Igoraş, Igorel, Igorică, Igoriţă* etc.), iar cele din română, nu? De ce s-a păstrat *Olga* cu un singur diminutiv *Olguţa* şi nu s-a asimilat masculinul *Oleg*? Cum se explică opţiunea pentru *Nataşa* de la *Natalia* şi renunţarea la *Nătăliţa*? Este vorba despre diferenţele de percepţie a două limbi din familii diferite (una latină, cealaltă slavă) şi de modul de transmitere (de la populaţia rusofonă în Basarabia, şi pe cale culturală în România).

Analiza este o metodă ştiinţifică aplicată în studiul tuturor compartimentelor limbii. În mod tradiţional, s-a vorbit despre analiza fonetică, analiza gramaticală (morfologică şi sintactică), analiza etimologică, analiza stilistică. De la structuralism, s-a practicat analiza fonologică, analiza morfematică, analiza semantică.

Noţiunea de „paradigmă", introdusă de T. Kuhn, s-a extins. În gramatică, ea reprezenta iniţial ansamblul formelor flexionare (paradigma flexionară). Astăzi, vorbim despre paradigma cognitivă, pe care comunitatea academică o consideră drept reper metodologic general. Savantul Emil Coşeriu admite accepţia humboldiană a limbajului ca activitate, recunoaşte natura sa procesuală, arătând că limbajul nu foloseşte nume, ci le creează. Cognitiviştii propun interpretarea a cât mai multor forme lingvistice pentru a urmări modul în care omul înţelege lumea din jur.

Analiza numelor de persoană implică vocabularul, gramatica şi formarea cuvintelor. Vocabularul se schimbă mai repede şi primeşte mai uşor elemente din alte limbi decât structura gramaticală.

Numele de persoană pot fi antroponime, adică nume proprii şi apelative, adică nume comune, (încadrare tradiţională: substantiv comun *vs* substantiv propriu). Gramatica actuală nu mai socoteşte substantivul parte de vorbire, ci „o clasă lexico-gramaticală deschisă (care poate primi oricând noi membri, împrumutaţi sau formaţi

în limba română), delimitată prin câteva caracteristici semantico-referenţiale şi gramaticale" [4, p. 49]. Noua clasificare stabileşte, pe lângă substantive comune şi proprii, alte tipuri ca: substantive masive, substantive personale, substantive relaţionale. Din clasa substantivelor personale fac parte toate numele de persoană, antroponime sau apelative. Substantivul comun prototipic se defineşte prin câteva caracteristici semantice şi gramaticale. Substantivele proprii nume de persoană sunt neprototipice şi se disting prin alte particularităţi. Semantic, sunt autoreferenţiale, denumind indivizi unici (*Andrei, Maria*), morfologic – nu cunosc opoziţia de număr, dar contextual devin numărabile (două *Silvii*). La numele de persoană, genul este motivat (*Liviu, Livia*). Un nume unisex (*Gabi*) nu are gen motivat, putând fi masculin sau feminin. Un substantiv propriu utilizat metaforic sau metonimic are un comportament diferit: „L-am putea numi *un* nou *Grigorescu*" se analizează ca nume comun, dar prin convenţie se scrie cu majusculă. Dacă legătura cu referentul nu este percepută, se scrie cu literă mică: *o eugenie, un marghiloman*.

Antroponimele se pot clasifica după criteriul semantic în prenume, nume, porecle, supranume. Antroponimele neconvenţionale fac obiectul unor studii care relevă ceea ce este creativitate şi ceea ce este automatism verbal, precum şi efectul obţinut în situaţia de comunicare.

O noutate în investigarea onomasticii este semantica urmărită în evoluţia numelor proprii de persoană. Din analiza etimologică a prenumelor actuale se vede sensul iniţial, al numelui comun: *Bucur* (derivare regresivă de la verb), *Horia/Horea* (derivare de la *a hori*), *Sorin (a)-Sorana* de la s.m. *soare* (creaţii româneşti) sau împrumuturi: *Felicia*<adj. lat. *felix-icis* „fericit", *Letiţia*<lat. *laetitia* „veselie", *Bogdan<bog.* „Dumnezeu" şi *dan* „dat", *Constantin*<adj. lat. *constans-tis* „ferm, puternic".

Antroponimele nu au sens, în afara contextului, spre deosebire de apelative care au un potenţial conţinut semantic, iar semele sunt activate în momentul enunţului. Prin metaforizare, antroponimele pot deveni apelative, prin marcarea unui sem: *un caţavencu* „un demagog", *un mitică* „un zeflemist". Metafora particularizează sau generalizează, de ex. *Gheorghe* pentru toţi românii, *Ianoş* pentru unguri, *Ivan* pentru ruşi, *Iţic* şi *Ştrul* pentru evrei. O analiză convingătoare a antroponimelor realizează lingvista Maria Cosniceanu [9].

Analiza lexicală se face astăzi ca analiză lexico-semantică şi are ca unităţi de bază vocabularul, cuvântul, semnificaţia/sensul. Termenul *lexic* şi *vocabular* nu reprezintă sinonime perfecte, de vreme ce vocabularul sau vocabularele pot fi privite ca „(sub) mulţimi de cuvinte, delimitate din diferite puncte de vedere din ansamblul lexical al unei limbi", cum arată Angela Bidu-Vrânceanu şi Narcisa Forăscu [5, p. 13]. Disciplinele ştiinţifice preocupate de lexic sunt *lexicologia* (care integrează semantica, etimologia, dinamica lexicală şi neologia) şi *lexicografia*. Analiza lexicală presupune apelul la dicţionarele monolingve, adică la lexicografie. O bună analiză lexico-semantică se sprijină pe dicţionare explicative vechi şi noi. În lingvistica ultimelor decenii se vede importanţa acordată semanticii, ceea ce face necesară consultarea permanentă a dicţionarelor de sinonime, antonime, omonime sau paronime. S-a editat şi un dicţionar de

eponime [6], tehnica denominativă actuală cea mai productivă fiind transferul lexical prin conversiune de la numele proprii la nume comune, şi invers. Antroponimele nu se traduc şi nu sunt incluse în dicţionarele bilingve.

Cuvântul este o unitate lingvistică autonomă, care conţine o formă, un sens şi o categorie gramaticală. Este alcătuit ca o combinaţie de morfeme, care se poate delimita prin permutare, substituţie şi distribuţie. Apelativele cunosc o diversitate fără precedent, superioară numelui propriu de persoană. Realitatea extralingvistică are o anumită organizare, căreia îi corespunde, la nivelul limbii, o organizare macrostructurală (grupuri semantice de cuvinte), care se pot clarifica prin analiză. O prezentare a denumirilor persoanei poate avea în vedere următorii factori: vârsta (*copil, tânăr, vârstnic*), gradul de rudenie (*părinte, mamă, bunic*), orientare sexuală (*heterosexual, homosexual*), apartenenţa etnică (*român, maghiar*), apartenenţa confesională (*ortodox, catolic*), apartenenţa locală (*moldovean, timişorean*), apartenenţa zodiacală (*Balanţă, Capricorn*), ocupaţie (*învăţător, preot*), angajarea politică sau civică (*preşedinte, voluntar*).

Apelativele au un potenţial conţinut semantic, iar semele sunt activate în momentul enunţului. Ele posedă articolul definit *-l* şi se acordă cu adjectivul (*croitorul bătrân*), spre deosebire de antroponime care nu posedă articol şi au flexiune diferită (*Croitoru, lui Croitoru*).

Substantivele relaţionale se definesc semantic în cadrul relaţiei pe care o induc: relaţia de rudenie (*mamă, nepot, văr*) sau de vecinătate (*aliat, prieten, vecin*). Clasa substantivelor relaţionale poate fi extinsă la apelativele care exprimă un raport social: *magistru-discipol, proprietar-chiriaş, maistru-ucenic, şef-subaltern*.

Studiile recente de vocabular folosesc analiza semică, analiza câmpurilor semantice şi analiza contextuală, de cele mai multe ori asociate. Viorica Lifari consideră că „alături de aplicarea scenariului cognitiv prototipic, un studiu al conceptului trebuie să includă şi analiza semică a lexemului ce denumeşte conceptul, valenţa lui lexicală, analiza etimologică a lexemului şi schimbarea de sens al acestuia prezentată în ordine cronologică” [10, p. 7].

Analiza semică sau componenţială este metoda prin care se urmăreşte desprinderea asemănărilor şi deosebirilor dintre sensurile cuvintelor dintr-o paradigmă. Sememul este totalitatea semelor care acoperă un sens lexical. Delimitarea semelor este o procedură dificilă din cauza variabilităţii lor şi a lipsei unui inventar. Dacă, în alcătuirea paradigmelor lexico-semantice, semele comune pe baza cărora s-a făcut gruparea se delimitează relativ uşor, semele variabile sunt greu de diferenţiat. Termenul trebuie raportat la definiţia lexicografică, care pare totdeauna insuficientă. Cuvântul *babă* „femeie vârstnică”este polisemantic, poate aparţine câmpului lexical „vârstă umană” sau câmpului „nume de rudenie”. Emiţătorul o poate apela pe femeie cu empatie, cu indiferenţă sau injurios. Un sufix diminutival (*băbuţă*) sau augmentativ (*băboaie*), modifică percepţia. Trecerea substantivului la masculin (*băboi*) adaugă un alt sem. În analizele semice se are în vedere marca semantică considerată universală, opoziţia masculin/feminin sau culorile primare (prototipice), socotite cuvinte-axiomă [5,

p. 157]. Se pot identifica astfel: *Roşii* pentru comunişti, *Verzi* pentru ecologişti, *Halatele albe* pentru personalul sanitar etc. Similar, prin marca uman/nonuman se pot considera supranume metaforice titlurile *Gaiţele* (comedia lui Alexandru Kiriţescu) şi *Rinocerii* (piesa lui Eugen Ionescu).

De bază în analiza apelativelor, analiza câmpurilor semantice se dovedeşte inoperantă în cazul antroponimelor. Câmpurile se stabilesc pe baza proprietăţii semantice comune, proprietate redată prin mai multe seme, care se repetă în toate lexemele. Inventarul câmpului poate fi mai cuprinzător sau mai mic. Prin analiza acestor câmpuri se pot determina relaţiile de sens (echivalenţe, identităţi, opoziţii) pentru precizarea corectă a sensului, prin comparaţie. Un valoros studiu de acest gen privind numele de rudenie aparţine Alinei-Mihaela Bursuc [7] care particularizează definiţia lexicografică, analiza semică şi analiza contextuală.

Analiza contextuală trebuie să stea permanent în atenţia cercetătorului. Umberto Eco semnalează cooperarea interpretativă în textele narative: „Nu există enunţ, care, actualizat fiind din punct de vedere semantic, în toate posibilităţile sale de semnificaţie, să nu necesite un co-text. Dar acest enunţ are nevoie de co-text actual pentru că textul posibil era iniţial sau virtual prezent în acelaşi spectru enciclopedic al sememelor care îl compun. Gréimas afirmă că o anumită unitate semantică ca *pescatore* „pescar" constituie în însăşi structura sa semantică un potenţial program narativ. Destinatarul poate să actualizeze ceea ce subzistă numai în co-text, dar şi care subzistă deja, virtual în semem" [8, p. 41].

Rezultă că în analiza numelor de persoană trebuie utilizate numeroase metode clasice şi moderne preluate în ultimele ediţii ale gramaticilor academice şi continuate de studii noi ale specialiştilor.

Referinţe:

1. DUCROT, O., SCHAEFFER, J. M. *Noul dicţionar de ştiinţe ale limbajului*. Bucureşti: Babel, 1996.
2. CONDREA, I. *Sociolingvistica*: Suport de curs. Chişinău: CEP USM, 2018.
3. UNGUREANU, C. *Sociolingvistică contemporană*. Iaşi: Institutul European, 2020.
4. PANĂ, Dindelegan, G. (coord.) *Gramatica de bază a limbii române (GBRL)*. Ed. a II-a. Bucureşti: Univers enciclopedic gold, 2016.
5. BIDU-VRÂNCEANU, A., FORĂSCU, N. *Limba română contemporană. Lexicul*. Bucureşti: Humanitas Educaţional, 2005.
6. LAIU-DESPĂU, O. *Dicţionar de eponime. De la nume proprii…la nume comune*. Bucureşti: Saeculum IO, 2007.
7. BURSUC, A.-M. *Câmpul lexical al numelor de rudenie în limba română*. Iaşi: Casa Editorială Demiurg, 2016.
8. ECO, U. *Lector in fabula. Cooperare interpretativă în textele narative*. Bucureşti: Univers, 1991.

Resurse web:

9. COSNICEANU, N. *Aspecte semantice ale studierii numelor de persoană.* Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Aspecte%20semantice%20ale%20studierii%20numelor%20de%20persoane.pdf
10. LIFARI, V. *Metode de cercetare a conceptelor din perspectiva lingvisticii cognitive.* Disponibil: https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3420

АСПЕКТЫ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СОЦИАЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

CZU: 303.6:32.001(478)

Елена СОЛОМОН

Докторальная школа гуманитарных наук,
Молдавский государственный университет

The purpose of this article is to prepare a methodological basis for characterizing the political culture of the Moldovan society in the era of democratic transition. The new model of stratification of the Moldovan society is determined by the peculiarities and realities of the Republic of Moldova and determines the specificity of political culture. The system of «facade democracy» characterizes the political life of the Republic of Moldova and is a reflection, in a specific national form, of the global processes of movement towards post-democracy. Understanding the place and the role of political culture in the formation of the system of democracy and in the political life of society will reveal the interdependence between the level of development of political culture and the success of the processes of democratic transition, and determine the effectiveness of the functioning of the political system in the country.

Keywords: *method, political culture, social category, political system of society, forms of government*

Эволюция молдавского демократического государства после провозглашения независимости во многих аспектах определяется взаимодействием как с европейским, так и с постсоветским пространством. Эпоха демократического транзита предполагает радикальные реформы и политические изменения общества, а также развитие политических отношений и процессов, изменение характера участия людей в политике, уровня теоретических знаний о политике и культуре реализации их достижений. Анализ эволюции политической культуры молдавского общества позволит выявить его уровень зрелости и компетентности в оценках политических явлений, политические ориентации людей по отношению к власти. Политическая культура непосредственно связана с той политической системой, в рамках которой она развивается, которую она отражает. В свою очередь, одной из функций политической системы является интеграция всех элементов общества вокруг общих социально-политических целей и ценностей, формирование политического сознания и приобщение членов общества к участию в политической жизни государства. Междисциплинарный аспект проблемы предполагает исследование сквозь призму истории, политологии, социологии, социальной психологии, культурологии, философии и является важ-

ным при выявлении явных и скрытых политических мотивов действий различных социальных категорий.

Социальная структура современного общества сложна и многообразна. В качестве социального субъекта выступают личности, группы, классы общества. Исследования периода транзита показывают, что в обществе существуют категории и группы, различающиеся как социальным статусом, так и местом в социально-трансформационном процессе. Политолог Татьяна Турко представляет новую модель стратификации современного общества Республики Молдова, которая «выглядит в основных чертах следующим образом: элита; «средний» класс – в основном, молодые квалифицированные специалисты, занятые, как правило, в частном секторе экономики; «базовый» слой, самый многочисленный, занятый малооплачиваемым исполнительным трудом средней и низкой квалификации (его основные усилия направлены на адаптацию к изменениям, происходящим в обществе, на поиск новых путей выживания); «низший» слой, включающий, в основном, рабочих и служащих госсектора, а также сельских жителей; социальное «дно», главной чертой которого является изолированность от институтов общества, включенность в специфические криминальные и полукриминальные структуры» [1]. Данная модель отражает ситуацию на момент исследования 2002 год. Безусловно, за почти двадцать лет произошли серьезные изменения. Тем не менее, и спустя тридцать лет после провозглашения независимости мы не сможем говорить о сформированном среднем классе, который, собственно и составляет социальную основу гражданского общества, включая наиболее активную и мобильную часть населения. Духовная сфера гражданского общества предполагает плюрализм в области идеологии, реальную свободу слова, печати, совести, достаточно высокий уровень социального, интеллектуального, психологического развития личности. Любая модель стратификации периода транзита будет выглядеть условной и схематичной, так как очень сложно определить и разграничить сами критерии селекции. Еще сложнее классифицировать и определить степень вовлеченности различных социальных групп в политическую жизнь общества. «Демократии нужны информированные, критически мыслящие и ответственные граждане. С момента провозглашения независимости концепция гражданского общества вводилась в повседневную жизнь Молдовы. Были сформированы новые партии, различные неправительственные организации, которые постепенно играют все более важную роль в стране, не только распределяя гуманитарную помощь, но также распространяя свое влияние на жизнь и культуру в Молдове» [2].

Первоначальным методом изучения политической культуры являются опросы общественного мнения с целью выяснения индивидуального отношения граждан к политической системе в государстве. Для того, чтобы составить наиболее полное представление о политической культуре общества, необходимо применить следующие операции. Во-первых, очертить систему существующих в обществе субъект-объектных отношений, складывающихся в ходе поли-

тического процесса; во-вторых, эмпирически исследовать данную систему. При этом, наряду с традиционными для эмпирической социологии опросами общественного мнения и анализом электорального поведения, делается анализ политической документации (которая фиксирует деятельность законодательных, исполнительных и судебных органов, политических партий, ассоциаций и т.п.), прессы, фактов национальной политической и социальной истории, даже художественной литературы. На основе проделанного анализа определяется культурный субстрат: наиболее устойчивые, повторяющиеся элементы этих отношений, проявляющиеся непосредственно в убеждениях, представлениях, установках, присущих субъектам политического процесса, а также в их политическом поведении. Такие исследования получили широкое распространение на Западе, где политологи и социологи регулярно отслеживают настроение и поведение электората своей страны. В Молдове тоже появились различные исследовательские центры и институты, которые определяют отношение различных социальных категорий к явлениям политической жизни. В переходный период следует осторожно подходить к объективности подобных исследований, учитывать большой коэффициент погрешности, неизбежно возникающей при подобного рода опросах.

Метод качественно-количественного анализа содержания документов позволяет выявить изменения различных фактов и тенденций, отраженных в этих документах (указы президента, решения парламента, правительства), проанализировать деятельность парламента роли президента, как гаранта суверенитета, единства и целостности государства. За первые десять лет независимости в Республике Молдова сменились три формы правления: *президентская (03.09.1990 – 28.07.1994); смешанная (29.07.1994 – 04.07.2000); парламентская (05.07.2000 – настоящее время)*. На функционирование политической системы огромное воздействие оказывает политическая культура. Являясь носительницей фундаментальных политических знаний и ценностей, политическая культура выступает в качестве глубинного основания всего общественно-политического устройства. В политической культуре фиксируется субъективная ориентация людей на политику и власть. Именно политико-культурный феномен делает нормативно одинаковые формы государственного правления и устройства многовариантными в реальной жизни. Политическая культура может свести на нет и все попытки реформ, если они не вписываются в ее контекст. «Говоря о гражданском обществе Республики Молдова, в первую очередь нужно обратить внимание на сложный и длительный процесс становления современного гражданского общества в Республике Молдова. Особенность и сложность этого процесса состоят в переживаемом нашим государством экономическом и политическом кризисе, конфронтации между лидирующими партиями, в переходе от коммунистической организации политической жизнедеятельности и соответствующего менталитета граждан к «проевропейскому» курсу становления демократического общества. Этот, нередко зигзагообразный, противоречивый процесс развивается параллельно с

созданием правового государства, становлением демократической культуры в нашей стране. Нельзя утверждать, что молдавское гражданское общество уже сформировано. В условиях постоянной смены политического курса и непреодолимой жажды демократии, этот процесс становления является непременным и постоянным» [3].

Выявление специфики конкретных процессов путем сравнения позволяет обнаружить ранее неизвестные явления, открывая эвристический потенциал для исследователя. Безусловно, в Республике Молдова есть определенный прогресс в модернизации демократических институтов в соответствии с европейскими стандартами. Тем не менее, гражданское общество, согласно классификации Г.Алмонда и С.Верба, демонстрирует зависимую, а не активную политическую культуру и противостоит модернизации [4]. Ситуацию усугубляют проблемы, оставшиеся неразрешенными: политический и экономический кризис, коррупция и т.д. Эти факторы негативно сказываются на функционировании и эффективности гражданского общества, на его политической культуре в целом. Политическая апатия и неверие граждан в политическую элиту отразились на результатах республиканского референдума от 5 сентября 2010 года, когда на избирательные участки вышли 30,29% избирателей. Этот пример наглядно демонстрирует, что демократический режим не может быть эффективным, если индифферентны граждане, участвующие в деятельности политических институтов, если отсутствует доверие граждан к политическому классу и демократической форме правления в целом. Самая важная демократическая функция гражданского общества – вовлечение в отношения с государством. Сильное гражданское общество способствует становлению сильной демократии, слабое гражданское общество не способствует прочной демократии.

Американский политолог Джордж Фридман, посетив Молдову, высказался пессимистически относительно возможного развития событий. Он видит Молдову в патовом положении между румынским и советским наследием. Таким образом, будущее Молдовы как самостоятельного государства поставлено под сомнение: побывав в составе Румынии и СССР, Молдова может быть лишь частью одного из государств. Современная Молдова – это что-то большее, чем просто провинция Румынии, но и что-то пока ещё меньшее, чем самостоятельное государство [5].

Политический аналитик Игорь Боцан считает, что «в Республике Молдова то, что связано с политической культурой, невозможно обобщить. В условиях, когда 57% населения Молдовы является сельским, можно сказать приблизительно, что в государстве доминирует патриархальная политическая культура. Всё основано на традициях, священник села и примар являются теми фигурами, на которые люди равняются, и эти традиции увековечены временем и Богом. Соответственно, если власть плохая, приходская политическая культура говорит, что „власть плохая, и это наказание Бога за наши грехи”. Люди не возмущаются, а молятся Богу, чтобы он изменил свое отношение к ним. В Республике Молдо-

ва сохраняется и подданнический тип политической культуры. Можно увидеть также и проявления активистской политической культуры, даже если они еще очень слабые: в ходе опросов общественного мнения явствует, что определенный сегмент общества, возможно около 20%, готов к активному участию, чтобы изменить положение вещей в стране» [6].

Сбор фактов в архивах и их интерпретация позволят создать единую картину переходного периода, выявить специфику политической культуры социальных категорий Республики Молдова в ее развитии. Использование нарративного метода позволит получить целостное описание исторических событий, сделать первоначальные теоретические выводы: он является важным, хотя и недостаточным для изложения исторических фактов. Данный метод предполагает определенную последовательность, согласно логике самих событий. Цепь событий интерпретируется исходя из причинно-следственных связей, установленных фактов. Использование нарративного метода позволит сделать важные выводы для первичного анализа периода демократического транзита, что является необходимым условием для дальнейшего, более глубокого его анализа.

Определение политической культуры различных социальных категорий является важной составляющей в изучении политической жизни Республики Молдова с 1991 по 2021 год. Осмысление места и роли политической культуры в формировании системы демократии и в политической жизни общества демократического транзита позволит выявить взаимозависимости между уровнем развития политической культуры и успешностью процессов демократического транзита, определить эффективность функционирования политической системы в стране. Как показывает исторический опыт, система демократии эффективно функционирует лишь там, где общество в значительной мере консолидировано, где преобладают схожие политические ценности и установки во всех социальных категориях и сформирован обобщенный образ страны. Содержание политического процесса определяется во всей совокупности деятельности его политических субъектов (государственных и негосударственных, рядовых граждан и представителей элит) в реализации политических стратегий и решений соответственно преследуемым политическим целям.

Литература:

1. ТУРКО, Т. *Некоторые аспекты социальной структуры современной Молдовы* («Новые бедные» – кто они?). https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Necotorie%20aspecti%20sotialinoi%20structuri%20sovremennoi%20Moldovi.pdf
2. RAPOPORT, A. Civil society in the Republic of Moldova and and the need of new models in citizenship education. В: *Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы*. Международная научно-практическая конференция. / Ред. кол.: Аникин Владимир, Влах Ирина, Костаки Георгий [и др.]. Комрат: Ins. pentru Democrație, 2011 (Furmanchevici I.I.). – 278 с.
3. АНИКИН, В. Углубление взаимодействия институтов государства и гражданского общества: реальность и перспективы. В: *Гражданское общество Молдовы: про-*

блемы и перспективы. Международная научно-практическая конференция. / Ред. кол.: Аникин Владимир, Влах Ирина, Костаки Георгий [и др.]. Комрат: Ins. pentru Democraţie, 2011 (Furmanchevici I.I.). –278 с.

4. АЛМОНД, Г., ВЕРБА, С. *Гражданская культура. Политические установки и демократия в пяти странах*. Москва: Мысль, 2014, с. 82-84
5. FRIEDMAN, G. *Geopolitical journey*. Part 4: Moldova // http://www.stratfor.com/ weekly/ 20101118_geopolitical_journey_part_4_moldova
6. *Политическая культура молдавского общества: нынешнее состояние и тенденции*. Дебаты. IPN https://www.ipn.md/ru/politicheskaya-kultura-moldavskogo-obshchestva-nyneshnee-sostoyanie-i-tendentsii-7978_1046069.html

SUZÁNNA LORÁNTFFY AND THE ROMANIAN REFORMED SCHOOL FROM FĂGĂRAŞ

CZU: 94:37(498.4)

Constantin-Tufan STAN

University of Oradea

SUZÁNNA LORÁNTFFY ŞI ŞCOALA REFORMATĂ ROMÂNEASCĂ DIN FĂGĂRAŞ

Legea şi Regulamentul Şcolii Reformate Româneşti din Făgăraş*, document emis, în 1657, sub semnătura Suzánnei Lorántffy, văduva principelui Gheorghe Rákóczi I, ne oferă informaţii relevante despre structura curriculară în instituţiile şcolare medii similare din Principatul Transilvaniei, procesul de persuasiune didactică, metodologia procesului educativ, conţinutul Regulamentului şcolar, modalitatea de plată a magistrului şi recompensă a învăţăceilor (ucenicilor) şi conjunctura politică în care a fost promovat sistemul şcolilor şi bisericilor calvine româneşti, ca formă mascată de prozelitism religios prin cultură şi învăţământ. Una dintre importantele implicaţii pozitive ale politicii educaţionale promovate, fără voie, de calvinism a fost aceea a impunerii limbii române şi a scrierii în grafie latină (care a avut darul de a inocula un sentiment identitar în conştiinţa românilor), dar şi ampla deschidere spre instituţiile universitare europene occidentale.*

Cuvinte-cheie: *Suzánna Lorántffy, Transilvania, Făgăraş, sistemul şcolilor şi bisericilor calvine româneşti, scriere în grafie latină.*

The Law and Regulations of the Romanian Reformed School from Făgăraş were elaborated under the initiative of Suzánna Lorántffy [1], widow of Gheorghe Rákóczi I, former prince of Transylvania, on April 3rd 1657, with the proclaimed objective of defending and preaching the principles of Calvinist Protestantism, as well as protecting the public good, "realizing the great ignorance in which the entire Romanian nation within our Făgăraş province lies, both the common people and the boyars and even those who would be obliged to teach others". The document, which refers exclusively to the reformed Romanian school from Făgăraş, is relevant, yet by analogy, for the pedagogical system implemented within the Banat area of Lugoj and Caransebeş. As a frontispiece, due to the political instability and confusion, the princess would address "all the people who deserved it", yet, especially, the "honorable and great prince" Ioan Kemény (future prince), the foreperson of Făgăraş, "our future prefect", as well as to the court judges, the remembrancers, the prefects, the dignitaries of Făgăraş, the boyars [2], the archpriests and the priests. It was specified, as well, that the law was brought to the attention of the Romanian rulers from Făgăraş, who would

have accepted it "with great joy, voluntarily, promising, as much as possible, their contribution to this holy and divine direction".

The document, which reflects the influence of the humanist spirit propagated by the work of Comenius (with veiled accents regarding the practice of proselytism, in view of attracting Romanians Orthodox people towards Protestantism), is structured on five chapters. Within Section I, it was specified the fact that the premises of the Romanian Reformed school should be located in the immediate vicinity of the Hungarian school, "so as to be inspected more easily". The requirement that the Romanian scholars should learn Hungarian, as well as Latin, was not omitted, yet, notably, vice versa was not overlooked: Hungarian scholars should learn to speak and write in Romanian, however only those who considered it appropriate. Both Romanian teachers and scholars had to present separate residence, auditorium and enclosure, yet detached from the Hungarian school through a common door, "with the purpose of encountering those who were meant to live with each other in harmonious understanding", "exemptions" being provided (identical to those of the Hungarian school), yet sanctions, as well, in case of inobservance of the stated principles.

Within Chapter II, *Regarding the Romanian master – teacher,* (point 1), the obligation for the teacher to be a graduate of a reformed Hungarian school is specified, "a true erudite, who can write and speak Romanian very well", to remain under the obedience of the ruler of Făgăraş (Ioan Kémeny), of the "ministry" and of the consistory, while within point 3 his attribution is iterated: "First and foremost to teach, both mature and young scholars, the Romanian Alphabet, according to the same letters to teach them to write correctly and genuinely in Romanian, especially to accustom them to reading the *New Testament* [the author of *Regulations* refers to the opposite of Simion Ştefan], the *Psaltery* [The *Psaltery* printed in 1647, 1648 and 1651] and the *Catechism* [it refers to the *Catechism* of Ştefan Fogaraşi, a reformed preacher from Lugoj, published in 1648], printed in Alba Iulia (Bălgrad); afterwards, immediately or even at the same time, to teach them *Capita Catechetica (Precepts of Catechism)* in Romanian, the Lord's Prayer, *Our Father, Who art in Heaven*, the Apostles' Creed, the 10 commandments, the sacrament of Baptism and Eucharist and the practice of canons of ecclesiastic discipline. In addition, he will teach them to sing in Romanian according to the custom of Churches from Caransebeş and Lugoj, specifying the fact that these – the songs – must be written in Romanian letters, the *Catechism* and veritably Romanian writing" [3]. Within points 4 and 5, the requirement of similarity of the teaching process between the Hungarian school master and the one of the Romanian school was emphasized, who were meant to live in true harmony, "so that neither the Romanians, on the part of the Hungarians, nor those on the part of the Romanians, should have any disagreement". Otherwise, the "heavy consistory censorship" would be enforced.

Within point 6 of Chapter II of *Regulations*, Suzánna Lorántffy emphasized the requirement of the teacher "to attend diligently the Romanian Church, to accustom himself to the holy aspects, especially on Sundays and holidays, and then at funer-

als, if solicited, accompanied by all the students, and to sing praises in Romanian according to the custom of Caransebeş and Lugoj, playing himself the role of the cantor or leading the voices (singing in front of his students)" [4]. Analyzing the text of the two paragraphs, a legitimate question arises: which churches from Lugoj and Caransebes, where praises were sung in Romanian, does the text refer to? In this regard, there was a tendency of certain exegetes to let themselves drawn in an obvious confusion, considering that the reference to the "Romanian singing" practiced inside the Churches within the Banat area of Lugoj and Caransebeş was related in a certain way to the aspects of Byzantine psaltic filiation. Please review, in this sense, the enthusiastic appreciation of I.D. Suciu: "How astounding was the distinction and mastery of Banat chant ever since the XVIIth century" [5], as well as the confusion of Filaret Barbu, who believed that the text of the *Regulations* referred to the "Beautiful voices of orthodox music" [6]. By analyzing the text within point 6 of *Regulations*, we deduce the compulsorines of the teacher (cantor) to "lead" himself the "voices", yet the voice refers to the voice of the scholars. The voices, in the specific musical sense, represent the scales of the modal system practiced within the psaltic chants of Orthodox rite (the so-called *Octoechos*, the singing in 8 voices or *echoes*). It is unlikely that in the Romanian (Calvinist) Reformed Churches, in the second half of the XVIIth century, the Byzantine monodic melismatic canticle was practiced, the teachers having to be graduates, according to the regulations, of a Hungarian Reformed school, where music followed the course of Western evolution, based on the structure of the old Gregorian melodic *ductus* enacted by Gregory the Great in the VIth century, as well as on the semiotics founded by Guido D'Arezzo in the XIth century (the stave and the solmization, the current denomination of musical notes). As a matter of fact, ever since the reign of Prince Gabriel Báthory (1607-1612), within the Romanian Reformed schools from Lugoj and Caransebeş, during liturgical practice, the psalms translated by Gergely Szegedi in 1569 were chanted, which did not refer in any way to the "Romanian canticle" [7]. Under the alternative influences of Catholicism and Calvinism, we could admit, however, the possibility of penetrating, within the Calvinist musical education, of certain melodic structures specific to secular (popular) and religious Greek-Oriental (of Byzantine descent) musical practice, the hierarchs of the Calvinist church being able to identify in this manner, more accessible methods of practicing proselytism. It should not be overlooked the fact that a number of Romanian nobles, as well as peasants of Greek-Oriental faith, attracted by the perspective of being granted certain social privileges, had embraced the precepts of Calvinism. It is obvious that the author of *Regulations* referred to the liturgical practice deployed within the Romanian (Calvinist) Reformed churches (implicitly, to the musical education the Romanian Reformed schools, one of the primary purposes being the promotion and application of an enlightened proselytism, respecting the customs and ethnic and linguistic status of students and parishioners).

We have not identified any documentary source that indicates the existence of certain rudiments of psaltic musical practice within the Orthodox Church of Lugoj, in

the second half of the XVIIth century, simultaneously with those carried out under the auspices of the Reformed church, before 1658, the first year of exertion of Ottoman dominion over the Banat area of Lugoj and Caransebeş, which marked the end of the monetary institution of the former administrative entity.

The same absence of documentary sources prevents us from distinguishing elements of musical practice (laic or religious), within an institutionalized system, during the Turkish occupation of Lugoj, the new administration, characterized by a certain degree of social, economic and confessional tolerance, not being preoccupied with the initiation of certain activities designated for confessional or cultural proselytism, yet, rather with the collection of taxes, the so-called "gafles", which were sent, as donations, to the sacred places of the Empire [8].

The daily prayers had to be translated into Romanian (point 7), appealing, in this sense, to the assistance of those who spoke the Romanian language very well. The Hungarian priest was to utter the prayers himself in the language of the parishioners, until they would have been learned by the Romanian priest "appointed to this mission". In an attempt of avoiding certain dysfunctions or even compromising the project, it was stipulated (point 9) that the teacher from the Romanian Reformed schools be forbidden to travel to Romanian villages until he had fully mastered writing and reading in the Romanian language, both the chanting of psalms and the text of the Catechism. In this sense, an examination was provided in view of certifying the assimilation of Catechism.

The content of Chapter III (point 1) was referring to apprentices ("grammarians and other scholars"), originated from the entire province of Făgăraş, who were obliged to attend the courses, under the threat of returning to the status of serf, from which we draw the conclusion that the legislator (Princess, the one that had approved and "emphasized" the Regulations, and the members of the elaboration team) was referring to the adult apprentices, peasants, as well, who would have attended the educational courses. The scholars were exhorted (2) to fear God and to pray, in the evening and in the morning, "secretively uttering the prayers written for students at the end of the Catechism in the Romanian language". If they deviated from the obligation of studying diligently, for themselves, yet also for the benefit of certain entrusted students, if they would receive a student without the knowledge of the master and would not say the prayer in Romanian, as is customary in the Hungarian school (that is typical for the Calvinist confession), the students were to be punished with a coin. Absence from classes was punished more severely, by *deducting* (subtracting) one bread (*hláf* – cake bread, wheat flour roll) from the daily ration, and those who were absent from the divine service on Sundays were to be "deducted" the revenue (the victuals, earnings), which was to be attributed to other students. Those who were absent during the days of the week or were not present at a funeral service (where both the master and the grammarians were provided with a similar payment) were required to pay a coin (points 3-8).

Those who did not attend the school from Făgăraş or did not complete the courses could not accede to the sacrament of ministry, and the ones who defied the prohibition

(the protopope or the *lêodburg wîctûn*), appointing them within ministry, were to bear the sanctions of the magistrate, the grammarians being decayed to the statute of serfs (9). The intention of converting the Romanian peasants, from the statute of serfs, to Calvinism is obvious. Even the grammarians with a higher level of education were indulged inpreaching in the Romanian church from Făgăraş and the villages within the county, yet solely with the knowledge and consent of the priest. At the end of chapter III, point 12, the prohibition of grammarians and apprentices descended from wealthy parents to benefit from the material emoluments stipulated within the school regulations was expressed, except for the circumstance in which their parents would refuse to support them.

Chapter IV (4 points) was reserved for the arrangement of school visits. First of all, the governors of Făgăraş, the consistory inspectors (with the demand that they speak the Romanian language well), who could be accompanied by two of the erudite Romanian boyars and preachers, were entitled to examine the school. The inspections, which had to be performed at least once a month, were to provide the opportunity to evaluate "the manner in which the entireorderliness is being preserved, the masters are performing their duty, the students increase their knowledge and respect the regulations". The inspectors, who performed control and evaluation assignments, were to organize, annually, two public examinations; the first one, two weeks before the Easter holidays, and the subsequent one, in autumn, two weeks before vintage, with the participation of high-ranking officials, boyars, priests and other authorities proficient in this field. The most deserving of the students (or apprentices), recommended by the "visitors", could have been promoted to a higher rank school, the Latin school.

Within the final part of the document the method of remuneration (equivalent to the salary) of the master and the assertion of apprentices (scholars) was stated, which implied monetary rewards and payment in kind:

- 40 florins (it is not specified whether the amount was granted monthly, half-yearly or annually);
- 16 buckets of wheat (the same observation);
- 25 bydena of wine;
- 80 æscenas of beer;
- two cattle (or the equivalent - four florins);
- two pieces of curd;
- 25 carloads of timber;
- annually, 50 florins and one hen from the boyars.

Finally, it was specified that the remainder of money should be granted for the benefit of apprentices except for victuals while underprivileged scholar boys should be provided with a regular income (similar to the *prebend* granted to the clergy), as well as the tax exemption of scholar children (and apprentices) descended from pauper families who lived within the confines of the school (inside of boarding school), whence we can enunciate the hypothesis that admission to school was performed by paying a certain entrance fee.

Within a special chapter, the manner regarding the assertion of alumni (internists) was detailed. Thus, eight grammarians were to be selected each year, from among the poorest scholars, yet "very enthusiastic ones" (who were hosted within the boarding school), in order to be offered, daily, throughout the entire year, four *hláfas* (cake breads). As an expression of benevolence regarding their humble social status, their advancement to the rank of masters and preachers was expected. In view of increasing the generosity of authorities, the Romanian priests from the entire province of Făgăraş (it was not specified whether Romanian Orthodox priests were included, as well) were committed to contribute to the welfare of the grammarians, by offering each of them 25 coins and a fowl (it was not specified whether the presents were meant to be offered daily or hebdomadary). The village *burggeréfan* (it is not specified whether there were the Romanian or Hungarian ones) were committed to engaging themselves, as well as to contributing with the same amount of money. The collection of the amounts of money and offsprings in kind was to be administered by court officials, in two installments, during public examinations, under the sanction of withholding the outstanding amounts from the salary. As a conclusion and motivation of the educational legislative approach, the authors emphasized the fact that, for the "glorification of God and for the consolidation of the Romanian nation, they are very necessary".

Conclusions

The document provides us with relevant information regarding the curricular structure of similar secondary school institutions within the princedom, the process of didactic persuasion, the methodology of the educational process, the content of school regulations, the payment method of the magistrate and reward of apprentices (scholars) and the political conjuncture in which the system of Romanian Calvinist schools and churches was promoted, as a disguised form of religious proselytism through culture and education. One of the relevant positive implications of the promoted educational policy of Calvinism, without permission, was that of imposing the Romanian language and writing in Latin script (which contributed greatly to inoculating a sense of identity within the consciousness of Romanians), as well as the wide openness to Western European academic institutions. Also, under the protection of the enlightened Transylvanian princes and their wives, educated and cultivated in the spirit of Comenian humanism (Acațiu Barcsai, Zsuzsanna Lorántffy from Lugoj), remarkable translations in Romanian were performed, which prefigured the efflorescence of the Romanian Enlightenment from the XVIIIth century, cultivated by the representatives of the Transylvanian School.

References:

1. Suzánna (Zsuzsanna) Lorántffy (1600-1660), princess consort of Transylvania (the wife of George Rákóczi I), an aristocrat open to great humanist reforms, under the auspices of the Calvinist Church, in the spirit of the teachings of Jan Amos Comenius (who had established his residence at Sárospatak, near the princess), she represented the promoter of the

foundation of secondary schools, the education of girls being featured to the fore. In the spirit of the reformist current, she founded the College of Oradea (which today bears her name) and funded the printing of the Bible from Oradea (1660-1661); see BALOGH, Judith. *Princess models at the Royal Court of Transylvania in the 17th Century, within Books of Historical Anthropology*, XIII, 1-2 (24-25), January-December 2014, pp. 104-122.

2. The institution of nobility subsisted in Transylvania since the early Middle Ages, when the Province of Făgăraş belonged to Wallachia. Numerous boyar families from Făgăraş County would prove their ancestry and right of possession of certain ancient manors through records bearing the royal seal of Vlaicu, Mircea cel Bătrân, Radu cel Frumos and so forth (see POP, Ioan-Aurel. *Genealogy and history: a boyar family from Făgăraş County, in the XV-XVIIth centuries*, within vol. *D. Prodan. The power of example*, Cluj-Napoca, 1995, pp. 41-49). Starting with the XVI-XVIIth Cent. however, the old meanings and the authority of the institution altered, diminishing their importance, the boyars being designated as "representatives with a military role, with strict obligations in this regard […], enslaved peasants, serfs, […] léodbiscopas" (STAHL, H. H. *Contributions to the study of Romanian conjoint villages*, vol. I, RPR Academy Publishing House, Bucharest, *according* to Ionel Boamfă, *"The Boyars" from Făgăraş County in the Middle Ages*, in the Geographical Seminar "D. Cantemir", No. 21-22/2002, pp. 361-367); cf. PRODAN, David. *Boyars and neighbours in the Province of Făgăraş, in the XVIth-XVIIth Cent.*, excerpt from the "Almanac of the Institute of History from Cluj", tome VI, RPR Academy Publishing House.
3. During the reign of Prince Gabriel Báthory (1607-1612), within the Romanian Reformed schools from Lugoj and Caransebeş, the psalms translated by Gergely Szegedi in 1569 were chanted during the liturgical practice (see SZTRIPSZKY, H., ALEXICS, H. A. *Szegedi Gergely éneskönyve XVII századbeli roman forditásban*, Budapest, 1911, p, 114, *according to* RADOSAV, Doru. *Culture and Humanism in Banat. The XVIIth Century*, West Publishing House, Timişoara, 2003, p. 89). In 1620, the Prince Gabriel Bethlen, unswerving to his policy of promoting the Reformation, addressed young people, exhorting them to attend the renowned European universities (see RADOSAV, D., *op. cit.*, p. 90, and PESTY, Frigyes *Krassó vármegye története*, IV. Budapest, 1883, p. 274).
4. LUPAŞ, Ioan. *Law and Regulations of the Romanian School from Făgăraş*, in "Universal Review of Education", XII, 7, 1924. The text of *Law and Regulations*, written in Hungarian, was published for the first time within the review "Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár". Budapest, 1910, pp. 112-118. A fragment of the document was published in Romanian, within the review "The Voice of Minorities", from where it was reproduced in the "Historical Magazine", no. 10-12 from 1923, pp. 187-191. The text, with the omission of certain points, under the translation and adaptation of Ioan Lupaş, was published in "Universal Review of Education", XII, 7, 1924, pp. 440-446. A transcript of the manuscript (a late copy from 1734) pertains to the Reformed Archive from Cluj-Napoca, as an integral part of a volume consisting of official documents, on pages 46-51.
5. SUCIU, I. D. *Monography of the Metropolitan Church of Banat*. Timişoara: Metropolitan Publishing House of Banat, 1977, p. 102.
6. BARBU, Filaret. *Orchestration of Banat*. Envisaging a preface by C. MIU-LERCA, Marian MARIANOV. Printing House, Lugoj, 1942, p. 44.
7. SZTRIPSZKY, H. ALEXICS, A. *Op. cit.*, p. 114.

8. On the analogy of the (more prodigal) narratives regarding the vilayet of Timişoara, one could infer the institutionalized setting under the auspices of which arts were performed, including music (see The Romanian Academy, The Institute of South-Eastern European Studies, FENEŞAN, Cristina. *The Vilayet of Timişoara*. *1552 -1716*. Timişoara: Arier-garda Publishing House, 2014).

PREMISE METODOLOGICE DE CERCETARE A DISTRIBUŢIEI, A (POLI)FUNCŢIONALITĂŢII ŞI A FRECVENŢEI CU CARE SUNT UTILIZATE MĂRCILE DISCURSIVE ÎN INTERACŢIUNEA VERBALĂ

CZU: [811.135.1 + 811.111]-11`42

Cristina Andreea STAN

Școala Doctorală de Studii Filologice,
Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași

METHODOLOGICAL PREMISES FOR RESEARCHING THE DISTRIBUTION, (MULTI)FUNCTIONALITY AND FREQUENCY WITH WHICH DISCOURSE MARKERS ARE USED IN SPOKEN INTERACTION

This paper aims to briefly present the main methods that can be used to ***analyze discourse markers****. Thus, for this type of research and to obtain relevant results, we can use methods such as conversation analysis, discourse analysis, corpus linguistics, functional analysis, distributional analysis, statistics and comparison method. However, in addition to these methods, non-specific research methods such as observation, induction and hypothesis are also useful, because in this type of research, the first step consists in observing pragmatic phenomena, and then, starting from these observations and from concrete examples taken from corpora, general theoretical statements can be formulated. To exemplify the usefulness of these methods, we have chosen two discourse markers which can be seen as equivalent:* ***bine-ok*** *with application on professional spoken interaction.*

Keywords: *Romanian, English, discourse markers, discourse strategies, professional spoken interaction, corpus linguistics, statistics.*

Introducere. Definirea, înțelegerea şi explicarea noțiunilor de *marcă discursivă*, *interacțiune verbală profesională*, *rol discursiv* sau *strategie discursivă*, reclamă constituirea unei metodologii adecvate a cercetării. Astfel, în baza a două corpusuri de limbă vorbită, CIVMP [1] şi ITICMC [2], această lucrare îşi propune identificarea dar şi interpretarea corespondențelor şi a similitudinilor dintre limba română şi limba engleză în ceea ce privește distribuția, ocurența, frecvența şi funcționalitatea mărcilor discursive *ok* şi *bine* în interacțiunea verbală profesională.

2. Metodologia cercetării şi analiza datelor

2.1. Metode nespecifice în cercetarea de tip pragmatic

Nu de puține ori, pragmaticienii, în încercarea de a identifica particularitățile unui anumit tip de discurs sau strategiile discursive utilizate de vorbitori, fac apel la *ob-*

sevaţie şi *inducţie*. Observaţia şi inducţia sunt incluse de către Irimia [3, p. 42-86] în rândul celor tradiţionale, iar de către Munteanu [5, p. 97-151] în rândul metodelor de cercetare nespecifice. Faptul că pe parcursul lucrării s-a făcut apel la coroborarea mai multor metode demonstrează complexitatea temei abordate şi dificultatea de a realiza analiza mărcilor discursive utilizând o singură metodă. Totuşi, se remarcă, în majoritatea lucrărilor de Pragmatică, o anumită tendinţă de renunţare la metodele nespecifice şi de utilizare frecventă doar a anumitor metode, precum: analiza conversaţiei, analiza discursului, statistica lingvistică, lingvistica de corpus.

2.1.1. Observaţia

2.1.1.1. Observaţii cu privire la interacţiunea verbală profesională

Primul pas al cercetării a fost observarea şi reţinerea unor aspecte cu privire la modul în care se comunică la locul de muncă, mediul profesional fiind în general privit ca un mediu divers şi complex din punct de vedere social, un mediu în care, de regulă, cerinţele practice de rezolvare a problemelor specifice domeniului de activitate primează în faţa preocupărilor legate de comunicare, considerate, nu de puţiune ori, periferice. Stanca Măda [4, p. 196] enunţă că o astfel de analiză trebuie să înceapă de la observarea faptului că vorbitorii se adaptează constant condiţiilor impuse de contextul unei interacţiuni şi cerinţelor de ordin social, ideologic şi cultural. În pofida faptului că organizaţiile sunt foarte variate, având astfel obiective tranzacţionale diferite, se observă că toate folosesc limbajul ca mijloc principal de realizare a acestor obiective. Integrarea socială este cheia succesului profesional. În ciuda importanţei pe care o are comunicarea directă, a fost remarcată şi insuficienţa ei deontologică în procesul muncii. În acest mediu, mai mult decât în oricare altul, fixarea datelor în scris este esenţială pentru o comunicare eficientă. Ca metodă primară, observaţia continuă să servească pragmaticienilor, filosofilor limbajului şi tututor specialiştilor în teoriile şi practicile comunicării, dar şi în principiile şi tehnicile analizei conversaţiei, cel mai adesea în asociere cu *metoda inducţiei*, asta pentru că principalele concluzii se trag pornind de la exemple concrete preluate din corpusuri care relevă realităţi, principii, strategii şi tehnici discursive. În alţi termeni, orice cercetare pragmatică, fie că este avută în vedere perspectiva sincronică sau diacronică, porneşte de la observarea unui fapt de limbă oarecare.

2.1.1.2. Observaţii cu privire la mărcile discursive *ok* şi *bine*

Vorbitorii, în cursul interacţiunii verbale profesionale recurg, nu de puţine ori, la diverse strategii discursive. Aceste strategii discursive pot consta de pildă în inserarea diferitelor tipuri de mărci discursive. Astfel, o strategie discursivă este atunci când subiectul vorbitor inserează mărcile discursive *ok* şi *bine* pentru a marca:

***i.* un acord**

(1) Ana. Deci numa' atuncea mi le aduceti, da?
Ramona. Când sunt complete?
Ana. Da. Nu are rost să…
Ramona. **Bine** [2, p. 121].
(2) Dragoş. [...] Începem cu tine?

Alex. Da.
Dragoş. **Ochei**. Hai. Poftim [2, p. 180].
(3) F. Can we get started?
R. **Ok** [1, p. 26].

***ii*. un acord aparent**

(4) Victor. [...] **Bine**...nu 1-am nominalizat pentru că nu mai e la dumnea'stra-n şcoală, n-are niciun...n-are niciun...efect pentru desfaşurarea activităţii de predare-învatare [...] [2, p. 78].
(5) Ana. […] dacă vorbesc cu madam de la resurse umane care era printre doctoranzi doamna [prenume şi nume] de la Bucureşti este mai singură […]
Ramona. Îhî
Ana. Singura care e mai…
Ramona. **Ochei** [2, p. 126].
(6) F. But for now, we assume that data is defined as centroids.
R. **Ok**, but here we have a representation challange [1, p. 92].

***iii*. confirmarea fatică**

(7) Ana. Dacă vreţi s-o puneţi dacă nu oricum nu e nicio problemă da' dacă puneţi cu atât mai repede. Doamna [nume] semnează, că dânsa se ocupă
Ramona. **Bine**, **bine**
Ana. Să o puneţi într-un tabel [2, p. 124].
(8) Cristina. Un referat să mă apuc să-l citesc ce-a făcut
Nela. […] Să mergem pe ideea de originalitate […] **Ochei** chiar şi un proiect legat de imaginea şcolii […] [2, p. 68].
(9) R. So in many ways for me this is the last call for CAT because I moved, I was moved to MAV team so...
F. Ah, **ok**, **ok** yeah **ok** [1, p. 27].

2.2. Metode de cercetare specifice Pragmaticii

Cele mai importante metode de cercetare, utilizate în această lucrare, sunt cele specifice Pragmaticii. Astfel, am folosit *analiza conversaţiei*, o formă de abordare sociologică a limbajului, care implică examinarea atentă a interacţiunilor verbale, *analiza discursului*, deoarece descrierea limbii române şi a limbii engleze de uz profesional înseamnă cercetare la nivel de discurs şi *lingvistica de corpus*, deoarece, analiza discursului profesional nu poate fi realizată fără corpusuri reprezentative.

2.3. Metode de cercetare moderne

2.3.1. Analiza distribuţională

Irimia [3, p. 75] atrage atenţia asupra faptului că principiile metodei distribuţionale derivă din considerarea limbii ca un corpus de enunţuri emise de către vorbitori, precum şi din înscrierea cercetării lingvistice într-un climat filosofic-cultural. Ca atare, graţie analizei distribuţionale, au putut fi identificate poziţiile şi orientările în enunţ ale celor două mărci discursive.

***i.* la inceputul aserţiei**

(10) Ramona. **Bine**. Atunci fac nota şi o s-o aduc. Vă mulţumesc mult [2, p.124].

(11) Ina. **Ochei**, hai să deschidem prima dată şi să ne concetrăm pe această coloană [2, p. 154].

(12) R. **Ok**, so I think we know some words about [1, p. 29].

***ii.* in interiorul aserţiei**

(13) Victor. Ghidul de interviu adresat directorilor face referire la aspecte ce tin de modul în care relaţionează la nivelul instituţiei **bine** s-a făcut prezentarea unităţii dumneavoastră de către directori nu mai insist asupra numărului de clădiri pe care dumneavoastră îl cunoaşteţi […] [2, p. 73].

(14) Dragoş. […] şi ultimul lucru pe care îl vom învăţa noi de la dumneavoastră probabil că ăsta e. **Ochei**. Cam acestea sunt lucrurile pe care o să le prezentăm […] [2, p. 178].

(15) F. No, some of the things I already know but **ok**, I'll make familiar with all [laughter] [1, p. 27].

***iii.* la finalul aserţiei**

(16) Adina. [...] dacă puneţi cu atât mai repede doamna [nume] semnează că dânsa se ocupă

Ramona. **Bine**, **bine** [2, p.124].

(17) Dragoş. […] şi ultimul lucru pe care îl vom învăţa noi de la dumneavoastră probabil că ăsta este. **Ochei** [2, p. 178].

(18) F1. The sheet you got is just for you, **ok**? [1, p. 40].

2.3.2. Statistica şi concluzii

Corpus	Numărul total de ocurenţe Marca discursivă **ok**	Număr total de ocurenţe Marca discursivă **bine**
CIVMP	12	10
ITICMC	714	-

Realizarea statisticii prin care s-a urmărit numărul de ocurenţe ale celor două mărci discursive în cele două corpusuri CIVMP şi ITICMC (vezi *supra* 2.3.2) relevă faptul că marca discursivă *ok* este foarte frecventă în limba engleză de uz profesional, cu mult mai frecventă decât este utilizată marca discursivă *bine* în interacţiunea verbală profesională în limba română. În ultimul rând, e de precizat că tendinţa actuală a vorbitorilor nativi români este de a utiliza, în mediul profesional, marca discursivă *ok* în detrimentul mărcii discursive *bine*.

Referinţe:

1. COPOSESCU, L., CHEFNEUX, G. *Institutional Talk and Intercultural Communication in Multinational Companies: Corpus of Spoken Interactions in English*. Braşov: Editura Universităţii Transilvania, 2008.
2. GHEORGHE M. (coord.), MĂDA, S., SĂFTOIU, M. *Comunicarea la locul de muncă: Corpus de interacţiune verbală în mediul profesional*. Braşov: Editura Universităţii Transilvania, 2009.

3. IRIMIA, D. *Curs de Lingvistică generală*. Ediția a III-a. Iaşi: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011.
4. MĂDA, S. *Comunicarea în mediul profesional românesc*. Braşov: Editura Univerității Transilvania, 2009.
5. MUNTEANU, E. *Introducere în lingvistică*. Iaşi: Polirom, 2005.

ORIZONTURI SEMIOTICE ASUPRA PARADIGMEI CUNOAŞTERII ÎN CONCEPŢIA LUI CAMIL PETRESCU

CZU: 821.135.1.09:165

Ionela STARPARU

Universitatea „Al. I.Cuza" din Iaşi

SEMIOTIC PERSPECTIVES ON THE PARADIGM OF KNOWLEDGE IN CAMIL PETRESCU'S CONCEPTION

The present research is intended to be an attempt to unify seemingly divergent plans into a unitary whole under the generous covering of semiotics that has the merit of combining, structurally and functionally, the substantial-energetic component of existence (significant) with that of the information field (meaning) following at the same time the relationship of significance resulting in what we call referent or the spatio-temporal reality. This reality, constituted on the necessity-noos axis (the knowing pole) is the substance itself, the germinating principle of history, of the concrete that is maintained in this unity only insofar it participates in the substance. Thus, we have the possibility of knowing reality by analyzing the theory of substance, where the substance returns to itself providing feedback having new meanings, which represent a new context for another semiosis.

Keywords: *epistemology, informational field, substance, noosic pole, necessity pole.*

Preocupare epistemologică cu origini în Antichitate, problematica cunoaşterii o regăsim, de pildă, la Kant prin interogații ce privesc posibilitatea cunoaşterii existenței/realității sau fenomenelor, impunând din start o limită cunoaşterii lucrului în sine dincolo de istorie [1, p. 189-190]. Camil Petrescu este şi mai circumspect în acest sens, întrebându-se dacă şi cum este posibilă cunoaşterea umană, reformulând astfel una din întrebările cardinale ale filosofiei.

Pentru a răspunde acestor întrebări, Camil Petrescu revine asupra insuficiențelor kantiene, restrângând plaja prea extinsă a cunoaşterii care permitea atât ştiinței cât şi eului intern privilegiul de a pătrunde în fenomenologie. Or, filosoful român amendează această îndrăzneală, neconsiderând operațiile gândirii şi ale cunoaşterii ca fiind obiecte sau fenomene ale cunoaşterii, ci date absolute care scapă scrutării empirice. Mai exact, Petrescu evidențiază imposibilitatea cunoaşterii concrete doar prin virtuțiile rațiunii. În acest sens, Kant întărea această idee, recunoscând că intelectul „nu poate distinge dacă anumite probleme se află sau nu în orizontul lui, el nu este niciodată sigur de drepturile şi posesiunea lui, ci trebuie să se aştepte la diverse mustrări umilitoare, când depăşeşte neîntrerupt hotarele domeniului lui şi se rătăceşte în erori şi iluzii" [2, p. 244].

Soluția oferită de Petrescu este *substanțialismul* ce pare a compensa limitele cunoaşterii prin ingerarea lucrurilor ce nu au fost digerate de criticismul kantian. Noutatea substanțialismului constă în faptul că integrează conținuturi dialectice, cum ar fi perechea antinomică sensibil şi perceptibil, fără a determina cunoaşterea în mod dialectic, ci le cuprinde în totalitatea lor existențială ca un dat ce nu poate fi explicat logic, ci doar explicitat sau anticipat prin intuiții substanțiale. Astfel, „explicitarea nu este ea însăşi o cunoaştere, ci doar sensul ei" [3, p. 164].

Intuițiile substanțiale creează, aşadar, „o certitudine substanțială" care conduce spre o semnificație a tot ceea ce este dat în concret. În acest înțeles, existența (spațio-temporalitatea) este cunoscută substanțial prin „vedere noosică" care este transcendentă şi absolută [1, p. 195-196] întrucât spațio-temporalitatea cu trecutul şi prezentul, incorporate ei, constituie o dimensiune a substanței. În ceea ce ne priveşte, nu putem simpatiza întru totul cu filosoful român, când acesta afirmă că „dincolo de vederea noosică a unității organicității funcționale, adică a tendințelor şi afectelor eului biologic, conştiința nu există", întrucât teoretizarea cunoaşterii s-ar realiza trunchiat. Conştiința în stare pură există, deşi Camil Petrescu a eliminat din universul cunoaşterii realitatea unei instanțe supreme/creatoare şi a înlocuit-o, cu sau fără intenție, cu un alt principiu generator şi ordinator al concretului, care e substanța. Deşi admite, ipotetic, posibilitatea ca o conştiință transcendentală să creeze istoria, o vede exterioară istoriei sau absentă din ordinea concretului. Este adevărat că în demersul substanțialist această ordine trebuia integrată substanței pentru a putea fi coerentă teoria, însă pe noi ne interesează cunoaşterea în integralitatea sa. Dacă admitem că subiectul sau conştiința individuală nu este creatoare de obiecte sau realități, ci doar gândeşte obiectele existente modificându-le prin semnificare sau creație artistică, atunci de ce nu putem admite această ordine din concret ca fiind rezultatul unei conştiințe superioare prezentă în realitate prin substanță?

Eliminând această posibilitate, rămânem la o limitare a cunoaşterii. Îi opunem limitei lipsa limitei în cunoaştere, nu dintr-un idealism neverificat empiric, ci tocmai dintr-o necesitate ontologică, pe care şi Camil Petrescu o avea, deşi substanțialismul său se îndreaptă spre o limită pe care nu o poate depăşi, fără să-şi trădeze coerența cercetării. Ceea ce este valoros la doctrina camilpetresciană este tocmai natura substanței, care pe cât este de neînțeleasă, adică *dezlimitată de orice conceptualizare*, pe atât de reală este în manifestarea ei, putând conține întreaga realitate.

Aici a trasat Camil Petrescu linia de demarcație între ceea ce este, de fapt, substanța în complexitatea ei, rămânând în limita ei, neaflând-o şi în afara limitei, adică în câmpul informațional. Substanța sau lumea concretului „ar avea în structura sa acest câmp ca una din substanțele primordiale din care s-a format materia" [4, p. 51]. Deci, preexistența câmpului informațional explică posibilitatea şi substanțialitatea existenței. Date şi mai recente din fizica actuală vin în sprijinul celor enunțate anterior prin detectarea undelor gravitaționale care confirmă existența materiei sau a substanței în două forme simultan, „substanță şi câmp" [5, p. 130]. Aşadar, legătura structurii axiale a substanței, undă şi corpuscul, necesitate-noos este, în fond, una indestructibilă ce nu

poate fi anihilată ori distrusă de vreo condiţie exterioară, nici chiar de moarte. Camil Petrescu surprinde genial acest adevăr până într-un punct prin distincţia pe care o face între polul noosic şi centrul de activitate sau subiectul sub condiţie biologică, unde conştiinţa sau cunoaşterea internă identifică o relaţie de subiect-obiect, întrezărind primordialitatea câmpului noosic în raport cu materia. Noosul fiind o realitate opusă subiectivităţii, având un caracter universal şi absolut, analog câmpului informaţional, nu poate urma soarta biologică a individului atunci când se află sub formă istorică, aşa cum sugerează filosoful român, întrucât structura substanţei ar fi afectată. Se justifică, în acest sens, nedumerirea autorului în ceea ce priveşte trecutul unei specii care în ceea ce a avut substanţial este încă prezent în virtutea noosului, iar în esenţa sa, adică în corpul substanţial rămâne „pur neant" [1, p. 131]. Superioritatea câmpului informaţional sau substanţial constă tocmai în putinţa păstrării unităţii dintre dimensiunea cunoaşterii cu dimensiunea esenţială a istoriei în ciuda faptului că materia redă materiei ceea ce îi este propriu. Altfel spus, raportul energetico-informaţional din structura substanţei se prezintă ca fiind necesar, interdependent şi creator de noi forme desfăşurate într-un prezent permanent care a actualizat toată structura trecutului creându-se un prezent durabil care se transmite, adică care devine sau se face cunoscut prin structură, printr-o cunoaştere obiectivă a semnificaţiilor concrete.

Regăsim, în această opţiune metodologică − *hermeneutică analitică* (Stănciulescu, 1998, p. 26) − intenţia cercetării noastre de a aşeza raţionalitatea discursivă în miezul discursului simbolic, ca un reper major al gândirii petresciene. Filosoful este convins că aspiraţia unei cunoaşteri depline a lumii va fi posibilă printr-o intuiţie esenţială la „finalul realităţii", în acest interval fiind posibilă cunoaşterea semnificaţiilor concrete şi al substanţei. Într-adevăr, reintegrarea esenţelor, aflate iniţial în stadiu embrionar sau „perigetic" în necesitatea concretului prin identificarea semnificaţiilor din plenitudinea experienţelor sau in faza „apogetică" de maximă cunoaştere este un proces indefinit ce continuă până la sfârşitul existenţei. Dar nu o cunoaştere cantitativă ne interesează, ci o cunoaştere calitativă a universului personal, care devine concret întrucât esenţa existenţei este surprinsă în integralitatea sa. Aici, Camil Petrescu propune metoda noocrată a substanţialităţii prin care cunoaşterea este accesată de subiect printr-o analiză a tuturor experienţelor individuale în colectivitatea din care face parte sau istoria personală . Pentru a descifra corect semnificaţiile esenţei, e necesară adecvarea conţinutului lor la realitatea substanţei. „ Criteriul adevărului este, aici, criteriul adecvării la realitatea necesară şi, în acelaşi timp, criteriul substanţialităţii " [1, p. 162]. În sprijinul celor enunţate, ştiinţa actuală [7], înregistrează descoperiri uimitoare, care nu doar confirmă o idee filosofică, ci constituie un factor cuagulant în unificarea cunoaşterii. Astfel, atâta timp cât acceptăm că partea conţine holografic întregul, fapt enunţat şi de Camil Petrescu şi demonstrat atât de fizica cuantică prin teoria cuantică a câmpurilor, dar şi de biologie prin teoria „câmpului morfogenetic" (Rupert Sheldrake, 1981), ne întrebăm dacă cunoaşterea integrală nu ar putea fi descifrată până la finele istoriei. Cum? Prin descifrarea integrală a părţii care conţine întreaga informaţie: o viziune holografică atât de actuală, deşi pare a fi desprinsă dintr-o car-

dinală aserțiune a Marii Rugăciuni: „*Precum în cer, aşa şi pe pământ*”... Cuprinzând, într-o altă ipostază, imaginea bobului de nisip în care se ascunde universul.

Această întregire ființială sau substanțială individuală conține ADN-ul colectivității, memoria câmpului colectiv, a unor ierarhii ale luminii, multidimensionale niveluri informaționale pe care cunoaşterea umană va fi, poate, în măsură să le acceseze curând. Plonjarea în universul cunoaşterii personale şi unificarea tuturor corzilor existențiale prin trăirea realității acestei lumi, precum şi a Absolutului Divin, ascuns în câmpul informațional/substanțial, ar putea să întregească astfel un virtual adevăr, şi anume: individualitatea prin colectivitate şi reciproc, întrucât cunoaşterea de sine semnifică − holografic − toată cunoaşterea de ceilalți. Spunem „virtual” şi în ideea că nu se impune acelaşi efort individului şi colectivității. Petrescu înțelege însă prin cunoaşterea substanțială numai o „dibuire indefinită” din cauza eliminării divinului din ecuația substanțială a cunoaşterii. Ieşirea din limita cunoaşterii a ceea ce este cunoaşterea impune acceptarea limitei ca parte integrantă cunoaşterii. Considerăm că este o atitudine înțeleaptă − oscilând, în virtutea logicii „şi-şi” − între limitare şi dezlimitare, între indeterminare şi certitudine. Deşi cunoaşterea obiectivă sau substanțială se realizează prin aderarea actelor conştiinței la planul transcedental, absolut, realizând un ciclu dinamic al semiozei creatoare prin care substanța se întoarce asupra ei însăşi, calitatea acestei cunoaşteri ține de capacitatea eului subiectiv de a citi semnificațiile relative ale unui concret, schimbător, indefinit, limitat într-o mişcare cognitivă permanentă ce tinde spre o continuă dezlimitare.

Referințe:

1. PETRESCU, C. *Doctrina substanței.* Vol. I. Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1988.
2. KANT, I.*Critica rațiunii pure.* Trad. Bagdasar, Elena MOISUC. Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1969.
3. ADĂMUȚ, A. *Filosofia substanței*. Iaşi: Institutul European, 1997.
4. DULCAN, C.D. *Inteligența materiei*. Bucureşti: Eikon, 2009.
5. MIHALACHE, A.S. *Lumina celui nevăzut*. Bucureşti: Ed.Basilica, Ed. Universității „Al.I. Cuza” din Iaşi, Ed.Universității din Bucureşti, 2016.
6. https://www.youtube.com/watch?v=HwB4WQF7PQk, accesatpe 26.01.2021.
7. https://ro.wikipedia.org/wiki/Categorie:Teoria_cuantic%C4%83_a_c%C3%A2mpurilor, accesat pe 26.01.2021

FILMUL CA SURSĂ ISTORICĂ: REPERE METODOLOGICE

CZU: 930.2:791.43

Sorin ȘCLEARUC

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umaniste,
Universitatea de Stat din Moldova

THE FILM AS A HISTORICAL SOURCE: METHODOLOGICAL APPROACHES

This article aims to present some methodological aspects and principles of studying the films from the historical point of view and using them as historical sources. The author characterizes the place of cinematography in the system of historical knowledge and reveals the meaning of cultural products as a bridge in understanding the past. The key objective of the present article is to prove that the films can be treated as historical sources. The main thesis of our study is that the films reflect the realities of the times. Although they are often qualified as a product of the imagination and opinion of their creators, by placing them in context, their analysis can lead us to a better understanding of the historical processes and reveal different angles of the studied problems.

Keywords: *Film, Cinematography, Culture, Historical Source, Methodology.*

În cultura contemporană, filmul deține un rol major, întrucât acesta reflectă continuu tendințele şi procesele care au loc în lume. În secolul XX, anume cinematograful devine principala sursă de idei şi subiecte actuale pentru societate, reunind în sine posibilitățile artelor ilustrative, a literaturii şi a teatrului. Din acest motiv, analiza filmelor în calitate de sursă istorică devine una actuală şi de perspectivă. Studiul respectiv constituie o etapă primară în inițierea valorificării analizei produselor cinema în calitate de surse istorice. În cele ce urmează, ne propunem să argumentăm ideea potrivit căreia filmele relevă realitățile epocii şi să demonstrăm că ele, odată puse în context şi abordate prin prisma metodelor de cercetare istorice, pot fi utilizate în calitate de surse istorice.

Filmul are capacitatea de a transmite cantități enorme de informație (vizuală, sonoră, textuală) ceea ce-l face, probabil, cel mai rapid produs comprehensibil al culturii [2, p.144-151].

Potrivit cercetatoarei Anastasia Sudakova, pentru a înțelege semnificația pe care autorul încearcă să o transmită prin film, este necesar de înțeles şi limbajul de cinema. El este prezent începând cu primul şi terminând cu ultimul cadru al peliculei. Fiecare imagine ascunde în sine un mesaj, o informație, în care spațiul şi timpul în film sunt forme sintetizate ale realității. Cu ajutorul diferitelor procedee artistice, regizorul for-

mează un anumit anturaj, în care noi putem urmări detalii ale proceselor istorice care îşi regăsesc oglindire în filme [4, p. 252-253].

Renumitul critic şi teoretician de cinema, Siegfried Kracauer, sublinia că filmul ponderează spre a reconstrui realitatea. „Cât de straniu n-ar fi, dar înscenarea unui eveniment poate da pe ecran o mult mai puternică impresie decât însuşi evenimentul în sine". Pentru intensificarea simbolurilor şi a mesajelor, limbajul cinema evident că recurge la diverse tehnici de montare [1, p. 117].

De rând cu documentele istorice, filmul reprezintă un produs al epocii care poate fi supus analizei cu ajutorul metodelor de cercetare istorică. Analiza filmelor permite înțelegerea specificului contextului epocii, modului de viață al oamenilor şi principalele procese prin care trece o societate sau alta. Cu unele nuanțe, procesul de studiere a filmelor este similar celui de studiere a documentelor istorice şi urmează aceeaşi procedee.

Un aspect important în analiza filmelor în calitate de sursă istorică trebuie să fie atitudinea critică a cercetătorului față de conținutul lor. Mai întâi de toate, filmele sunt lucrări care au un anumit autor, adică reprezintă punctul de vedere subiectiv al unei persoane şi nu neapărat pretind la obiectivitate. Apariția filmelor într-o anumită perioadă de timp este condiționată de diverşi factori, cum ar fi cei sociali, culturali sau politici – ceea ce face posibilă identificarea acestora în conținutul peliculelor. Filmul artistic, chiar dacă este lipsit de cadre documentare şi conține joc actoricesc, într-un fel sau altul este dictat de către fantezia autorului, care, la rândul ei, este dictată de factori sociali. Cu alte cuvinte, la fel ca şi în cazul documentelor istorice, conținutul filmelor nu trebuie privit drept adevăruri, ci ca un material interpretabil care trebuie supus unei analize minuțioase.

Un factor important în analiza cinematografului o constituie şi circumstanța, că odată cu trecerea timpului filmele înseşi se transformă în istorie. Despre acest moment, mai explicit a relatat cercetătorul Yurii Poleakov: „Filmele documentare, care nu sunt şi istorice odată cu apariția acestora, devin istorice odată cu trecerea timpului, devin monumente ale epocii, documente istorice. Aceasta idee este egal valabilă şi pentru filmele artistice, care la momentul creării nu se adresează trecutului, ci prezentului său. Cu timpul ele la fel devin istorice. Ca urmare, prin intermediul peliculelor lui Charlie Chaplin, contemporanul nostru percepe viața demult trecută a anilor 20 şi 30" [3, p. 40].

Filmele reprezintă punctul de intersecție a o mulțime de procese şi factori, cum ar fi cei politici, sociali, psihologici şi culturali, prin care trece o societate sau alta din punct de vedere istoric. În argumentarea aceastei idei, putem aduce exemple când filmele, într-un mod sau altul, conțin informație de natură istorică, care serveşte drept sursă istorică. Şi mai cu seamă, cronicile mute realizate la sf. sec. XIX-înc. sec. XX, care reprezintă frânturi ale realității de atunci; creşterea producției în SUA a filmelor de tip Noire pe fundalul Marii Depresii; fenomenul filmelor franceze din anii 1960, care oferă un tablou impresionant al tendințelor şi al problemelor societății franceze de atunci ş.a.

Sunt curioase cazurile când pe fundalul îmbunătățirii relațiilor dintre anumite state, acestea capătă manifestare şi prin intermediul filmelor, ca de exemplu, odată cu îmbunătățirea relațiilor dintre SUA şi China în a doua jumătare a sec. XX, imaginea culturii asiatice în filmele americane devine pozitivă, perioadă în care devin populare filmele cu actori cum ar fi celebrul Bruce Lee şi istoriile legate de cartierele chinezeşti.

În ceea ce priveşte prezentul, observăm cum într-o bună parte a filmelor, regizorii se abat de la canonism şi deconstruiesc tiparele clasice. În spiritul postmodern, filmele noi satisfac dorințele societății de a reinterpreta narativele trecutului prin a oferi alte unghiuri de vedere decât cele deja cunoscute. În acest sens, drept exemple elocvente pot servi reinterpretarea cu asemenea personaje cum ar fi Jokerul lui Joaquin Phoenix (regizor Todd Phillips, 2019) sau Cruella lui Emma Stone (regizor Craig Gillespie, 2021) din filmele omonime, care oferă nu altceva decât o reprezentare de ansamblu şi un portret al societății din prezent.

Trasând o linie conluzivă, putem sublinia rolul produselor culturale, în special a filmelor, în ceea ce priveşte cunoaşterea trecutului. Acestea, fiind analizate cu ajutorul metodelor de cercetare istorică, pot fi folosite în calitate de sursă istorică şi pot furniza detalii curioase referitor la procesele socioumane, economice sau politice care au avut loc într-o societate sau alta. Odată utilizate corect, studiul filmelor poate deveni un instrument valoros nu doar pentru istorici, dar şi pentru cercetătorii din cadrul întregii palitre de direcții ale ştiințelor umaniste, care pot ajusta metodologia de studiu a filmelor prin aproprierea metodelor de cercetare din domeniile sale.

Referințe:

1. КРАКАУЭР, З. *Природа фильма. Реабилитация физической реальности*. Москва: Искусство, 1974.
2. МАКЛЮЭН, М. *Понимание Медиа*. Москва: Канон-Пресс-Ц, 2003.
3. ПОЛЯКОВ, Ю. Запечатленная история. В: *Вопросы истории*. Москва, 1983, №8.
4. СУДАКОВА, А. *Кинематограф как исторический источник*. Екатеринбург: Изд-ство Уральского университета, 2016.

RELAŢIILE MOLDOVEI CU IMPERIUL HABSBURGIC ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU LĂPUŞNEANU

CZU: 94:327(436-44:498.7)"15"

Veaceslav ŞUIU

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umaniste,
Universitatea de Stat din Moldova

MOLDOVA'S RELATIONS WITH THE HABSBURG EMPIRE DURING THE REIGN OF ALEXANDRU LĂPUŞNEANU

This article addresses the issue of the place and the role that Moldova still played during the reign of Alexandru Lăpuşneanu in the Central and Southeast European political arena. Applying the principles of a modern diplomacy, the lord of Moldova knew how to oscillate in quite complicated situations and to consolidate his throne. The balance of this first reign, also viewed through the prism of the Moldovan-Habsburg relations, demonstrates the fact that Alexandru Lăpuşneanu remains one of the important rulers in the history of Moldova, for whom political interest prevailed over ideologies that were in the past.

Keywords: *Alexandru Lăpuşneanu; the Habsburg Empire; diplomatic relations.*

Europa Centrală şi de Est de la mijlocul secolului al XVI-lea a trecut prin schimbări profunde care au marcat în linii mari întregul spaţiu european pe de o parte, iar pe de alta, au impus o proiecţie pentru perioada următoare. De aceea, nu putem înţelege procesele profunde produse pe continentul european, fără analiza detaliată a factorilor de diferite conotaţii petrecute în această perioadă. În primele decenii ale secolului al XVI-lea, se profilează tot mai clar noile direcţii de evoluţie politică. Lupta pentru supremaţie în spaţiul european va evolua spre noi forme. Prin urmare, relaţiile Ţării Moldovei cu Imperiul Habsburgic în cea de a doua jumătate a sec. al XVI-lea ocupă un loc important în explicarea proceselor produse în acest spaţiu [1].

Ţara Moldovei a fost implicată în toate acestea cu sau fără voia ei. Noile realităţi încep să se manifeste acum, iar urmările noii conjuncturi le vom remarca în secolele viitoare. Primele decenii ale secolului al XVI-lea şi cele următoare stabilesc principalele direcţii în materie de relaţii politice internaţionale la nivel european:

- Rivalitatea habsburgico-franceză pentru moştenirea unor teritorii în Occident.
- Rivalitatea habsburgico-otomană pentru Ungaria, care a dispărut şi spaţiul balcanic.
- Transilvania, parte autonomă a Regatului Ungariei a devinit o entitate separată cu importante valenţe politice în disputa dintre Imperiul Habsburgic şi Imperiul Otoman.

– Ascensiunea spectaculoasă a Imperiului Habsburgic şi a Casei de Habsburg pe continentul european prin coligaţii matrimoniale şi războaie.
– Stabilirea primului echilibru european printr-o nouă definiţie a interesului de stat: Alianţa franco-otomană faţă planurile expansioniste ale Imperiului Habsburgic, care va marca pentru câteva secole înainte rivalitatea otomano-habsburgică, precum şi cea franco-habsburgică.

Ţara Moldovei mai era în a doua jumătate a sec. al XVI-lea subiect în relaţiile politice internaţionale, dar tocmai vecinătatea marilor puteri a individualizat-o şi i-a păstrat identitatea. Chiar şi aşa, atunci când a putut ea şi-a afirmat cu putere dorinţele, şi-a găsit locul în contextul pretenţiilor marilor puteri şi a făcut faţă provocărilor timpului. Este răstimpul când Europa definitiv renunţă la izolaţionism şi se constituie conceptul de echilibru european.

Segmentul cronologic aflat în atenţia noastră se încadrează între cele două momente distincte din istoria Moldovei. Prima limită cronologică se referă la căderea neamului Rareşizilor în 1552, când habsburgii au înscenat şi susţinut complotul împotriva lui Ştefan Rareş, cel care lupta cu succes împotriva lor în Transilvania. Limita cronologică de sus se referă la destituirea lui Aron Tiranul, numirea de către principele Transilvaniei a lui Ştefan Răzvan domn (de fapt, locţiitor al său) în Moldova, acţiunea poloneză şi înscăunarea lui Ieremia Movilă domn cu ajutor polonez.

La începutul anilor 50 ai secolului al XVI-lea, mai multe evenimente se petrec în spaţiul central şi sud-est european. În 1551, în Transilvania a fost instaurată stăpânirea habsburgică. Până atunci lupta pentru tronul Transilvaniei s-a dus între Ioan Sigismund Zapolya, tutelat de mama sa, Isabela şi Ferdinand de Habsburg. În acel an, Ioan Sigismund îi cedează lui Ferdinand de Habsburg Transilvania în schimbul unor domenii Oppeln şi Ratibor. Toma Nadasady şi generalul Ioan Castaldo au fost desemnaţi comisari imperiali pentru Transilvania. Această înţelegere nu a fost pe placul turcilor, care în octombrie 1551, au organizat o campanie militară condusă de sangeacbeii de Seghedin şi Semendria la care au participat şi oştile Moldovei şi Ţării Româneşti. Turcii nu puteau accepta ca Transilvania să treacă în stăpânirea habsburgilor. Guvernatorul Transilvaniei, George Martinuzzi (1541-1551) iniţial a rezistat, iar mai apoi a început tratativele cu otomanii. În scurt timp însă a fost omorât din porunca lui Castaldo. Următoarea ţintă a lui Castaldo a fost domnul Moldovei – Ştefan Rareş care a fost omorât la 1 septembrie 1552. La acel moment, în Moldova se crease o partidă boierească prohabsburgică în frunte cu Joldea, care trebuia să ajungă domn, dar acesta aşa şi nu a ajuns la putere. Probabil, în acelaşi context, dar cu detalii puţin cunoscute, în Polonia s-a organizat o campanie cu scopul de a-l instala în scaun pe acel Petru stolnicul, adversar desigur al Rareşizilor, dar şi al lui Joldea [2]. În bătălia de la Şipote, din septembrie 1652, armata poloneză susţinătoare al viitorului domn Alexandru Lăpuşneanu a obţinut victoria, Joldea a fost crestat la nas, pentru a nu mau putea ocupa tronul domnesc niciodată, şi trimis la mănăstire [3].

Acestea au fost condiţiile în care Alexandru Lăpuşneanu a ajuns în scaun, nu înainte însă de a presta un omagiu de vasalitate, asemănător cu cel al domnilor români,

începând cu Petru Muşatinul, din 1387. Ultimul omagiu de vasalitate prestat de vreun domn moldovean a fost acel din 1485 la Colomeea, când Ştefan cel Mare, sperând în ajutor polonez pentru recuperarea Chiliei şi Cetăţii Albe, s-a închinat regelui polonez. Sfârşitul domniei celui mai important domn moldovean, precum şi domniile lui Bogdan al III-lea, Ştefăniţă şi mai ales Petru Rareş s-au desfăşurat sub semnul confruntărilor militare pentru Pocuţia. De partea cealaltă, tradiţional, între Regatul Poloniei şi Imperiul Otoman erau nişte relaţii de bună vecinătate şi, am putea spune, chiar de colaborare pe anumite segmente, mai ales acele de comerţ. Aceste elemente sunt foarte importante pentru reliefarea situaţiei care s-a creat în jurul Ţării Moldovei în 1552. Pe de o parte, exista o confruntare între habsburgi şi otomani, care avea ca principal punct de referinţă disputa pentru Transilvania. Posibilitatea ca Moldova să reintre în sfera de influenţă poloneză după mai multe decenii putea fi agreată de otomani, cu o singură condiţie – ca această ţară să nu fie de partea austriecilor. Iată de ce credem că, de la bun început şi până la urmă, întreaga operaţiune cu instalarea lui Alexandru Lăpuşneanu în scaun a fost un fel de lovitură preventivă administrată de otomani, împreună cu polonezii pentru a preveni trecerea Moldovei în tabăra habsburgică. Totodată, ceea ce s-a întâmplat cu Ştefan Rareş dă de înţeles că la acea oră în Moldova era o tabără care susţinea o colaborare strânsă cu Imperiul Habsburgic. În fruntea susţinătorilor habsburgilor se numărau hatmanul şi portarul Sucevei Ioan Sturdza şi a vornicul Gavriil Movilă [4]. Ion Sturza a ocupat funcţii importante pentru prima dată în timpul domniei lui Ştefan Lăcustă, adus în scaun de Soliman Magnificul. Este întâlnit în documente ca mare postelnic între 7 martie şi 30 noiembrie 1540. Spre sfârşitul celei de-a doua domnii a lui Petru Rareş a ocupat funcţia de pârcălab de Hotin, continuând să exercite această dregătorie şi în timpul fiului acestuia Iliaş Rareş, între 17 septembrie 1545 şi 5 mai 1548. În dregătoria de mare hatman şi portar al Sucevei este întâlnit între 12 martie 1550 şi 14 mai 1552. Pentru poziţia sa prohabsburgică şi susţinătoare a lui Joldea, după bătălia de la Şipote, câştigată de Alexandru Lăpuşneanu, nu a mai ocupat funcţii în timpul domniei acestuia. Totuşi, de la el se trage familia Sturza din secolul al XVII-lea care va ocupa funcţii importante în stat [5]. În genealogiile fanteziste de mai târziu, Sturzeştii afirmau că se trag din familia nobilă transilvăneană Thurzo. În acest context, apare întrebarea dacă nu cumva această memorie de familie se trage şi din simpatiile pe care Sturzeştii de la mijlocul secolului al XVI-lea le aveau faţă de habsburgi şi de susţinerea liniei politice a acestora.

Prin urmare, atitudinea habsburgilor faţă de Alexandru Lăpuşneanu de la bun început a fost una combativă. De partea cealaltă, însuşi domnul moldovean a înţeles că în problema relaţiilor otomano-habsburgice trebuia să ocupe o linie politică în care propriul interes şi interesul ţării pe care o guverna trebuiau să primeze. În acele condiţii avea să se schimbe şi politica domnului moldovean faţă de Regatul Polonez, indiferent că anume cu sprijinul polonezilor el a reuşit să urce pe tron. Situaţia lui Alexandru Lăpuşneanu era cu atât mai delicată cu cât, el urcase pe tron în condiţiile în care habsburgii au ocupat Transilvania [6]. Otomanii nu puteau să cadă de acord cu această situaţie şi au utilizat un procedeu care de aici încolo avea să fie din ce în ce

mai des folosit pentru a menține influența sa la nord de Dunăre. Atunci când domnul uneia dintre țările de la nord de Dunăre se răzvrătea, sau fie că era vorba chiar de principele Transilvaniei, turcii îi trimiteau pe ceilalți doi, alături de un demnitar de la graniță turcă să-l pedepsească pe răzvrătit. Astfel s-a înrăutățit situația domnilor din Moldova sau Țara Românească, iar stabilitatea domniei a avut de suferit, aşa cum oricine putea fi acuzat de sultanul turc de necredință. Lucrurile erau şi mai delicate cu cât domnii Moldovei, Țării Româneşti şi principii transilvăneni trebuiau să poarte o corespondență diplomatică cu suveranii creştini. Această corespondență avea un anumit protocol diplomatic din care nu lipseau formulele de politețe pentru care ei puteau fără prea mari dificultăți să fie acuzați de necredință şi maziliți de către sultanul turc. Prin urmare, suveranii de aici trebuiau să dea dovadă de mari abilități ca să se mențină atât în bune relații cu puterile creştine, cât şi să câştige bunăvoința sultanului ca să-şi asigure trăinicia domniei.

În anii 1553-1554, oştile moldoveneşti vor participa la campania din Țara Românească în care vor contribui la înlăturarea domnilor considerați a fi partizani ai habsburgilor [7]. Fireşte că în acea conjunctură, pe de o parte, domnul Moldovei nu putea adopta o altă strategie şi nu putea să-i refuze pe turci şi să nu participe la aceste campanii. De altfel, nu era nici prima dată când domnii Moldovei dădeau curs acestor insistențe. În 1529, când izbucnise conflictul habsburgico-otoman pentru Transilvania, la Feldioara, armata moldovenească condusă de vornicul Grozav a învins-o pe cea a lui Ferdinand de Habsburg [8]. După detronarea lui Petru Rareş în 1538, când a văzut că întâmpină probleme în aceeaşi Transilvanie, Soliman Magnificul sultanul turc l-a repus pe fostul domn al Moldovei în scaun cu porunca expresă ca să lupte împotriva habsburgilor. Poate nu întâmplător anume când Iliaş Rareş a părăsit tronul, trecând la islam, iar Ştefan Rareş a devenit noul domn al Moldovei, adică în perioada unei lipse a autorității forte a domnului Moldovei în regiune, habsburgii au şi pus mâna pe Transilvania [9].

Este important şi stabilirea rolului pe care domnii Moldovei l-au jucat în acea conjunctură politică. Evident că ei îndeplineau voința sultanului Soliman Magnificul în perioada de maximă înflorire a Imperiului Otoman, dar tot aşa este adevărat că ei îşi urmăreau în Transilvania propriile interese. Aşa de exemplu în mai 1529, Petru Rareş încheia un acord cu Jan Zapolya, tatăl lui Jan Sigismund, prin care principele Transilvaniei promitea să-i dea în stăpânire domnului Moldovei: Bistrița, Rodna, Unguraşul, Ciceul şi Cetatea de Baltă, cu domeniile alăturate [10]. Cele două din urmă aveau şi un anumit simbol, deoarece au fost feudele primite de la Matia Corvinul de către Ştefan cel Mare. Aşa şi Alexandru Lăpuşneanu, câteva decenii mai târziu, va cere şi va obține dreptul pentru Ciceu şi Cetatea de Baltă. Prin urmare, ar fi greşit să credem că domnul Moldovei doar îndeplinea orbeşte poruncile Porții, fără să primească nimic în schimb.

Cât de importantă era Țara Moldovei în ecuația politică central europeană în timpul domniei lui Alexandru Lăpuşneanu o dovedeşte şi intenția habsburgilor să scape de un domn atât de periculos. Ca dovadă serveşte complotul boieresc care îl avea în

frunte pe un Lupu păhărnicel, care s-a derulat probabil în toamna anului 1555. După cum reiese din evenimentele derulate, din rândul boierimii localnice s-a găsit acest Lupu paharnic. Era fiu al Odochiei şi al lui Dumitru Huhulea şi nepot al lui Toader Bubuiog, ilustru dregător din timpul domniei lui Petru Rareş. După mamă se trăgea din marele logofăt Ioan Tăutul, iar după tată se înrudea cu familia lui Ştefan cel Mare. Anvergura conflictului era aşadar destul de mare, iar printre cei pedepsiți s-au numărat, la rândul lor, rudele acestui Lupu paharnic: Veisa, Medelean de la Covurlui, Ion Nădăbaico „cel dintâi dintre sfetnicii lui Lăpuşneanu", hatmanul Dan şi comisul Plaxa, care au fost înlăturați din Sfatul Domnesc în această perioadă [11].

Aici s-a pus problema pentru Alexandru Lăpuşneanu în parametrii „a fi sau a nu fi". Nu se putea lua o poziție neutră, trebuia să fie de o parte sau de alta a baricadei. Alexandru Lăpuşneanu a ales interesul personal şi interesul propriei țări. Atunci când s-a pus problema unei noi intervenții otomane în Transilvania în 1556, domnul Moldovei nu a ezitat, s-a alăturat armatei antihabsburgice şi a obținut asemenea predecesorilor săi succese în Transilvania. În 1556, unul dintre cei mai mari suverani pe care i-a avut Europa acelor vremuri, Carol Quintul, a abdicat, împărțind stăpânirile sale întinse între fiul său, Filip al II-lea şi Ferdinand I. După cum se pare, anume acest gest al împăratului a servit ca punct de plecare pentru hotărârea Dietei Transilvaniei de a-l rechema pe Ioan Sigismund şi mama acestuia Isabela Zapolya în scaunul Transilvaniei. Vornicii Socol din Țara Românească şi Moțoc din Țara Moldovei au pătruns în Transilvania i-au alungat pe imperiali şi i-au restabilit pe cei doi în scaunul țării. A urmat demersul firesc de altfel prin care Alexandru Lăpuşneanu în dreptul lui de urmaş al domnilor de dinainte de el de retrocedare a Ciceului şi Cetății de Baltă. După mai multe tergiversări, în 1558, a mai urmat o campanie a lui Alexandru Lăpuşneanu în Transilvania, iar în urma acesteia Ciceul şi Cetatea de Baltă i-au revenit de drept.

Aceste exemple sunt elocvente pentru a demonstra locul şi rolul pe care Moldova îl mai juca în timpul domniei lui Alexandru Lăpuşneanu pe arena politică centrală şi sud-est europeană. Aplicând principiile unei diplomații moderne, domnul Moldovei îşi urmărea propriile interese şi a trebuit să aleagă acea parte a baricadei care, în primul rând, i-ar fi oferit trăinicie tronului său, iar în al doilea rând, i-ar fi oferit cât mai multe beneficii. Prin aceste exemple, Alexandru Lăpuşneanu rămâne unul dintre domnii importanți din istoria Țării Moldovei, pentru care interesul politic a primat în fața unor ideologii care erau de domeniul trecutului. A ştiut să oscileze în situații destul de complicate şi să obțină profitul maxim atunci şi acolo când a fost posibil. Totuşi, aceleaşi interese străine, instabilități politice, precum şi moravuri orientale au stat la baza căderii sale din scaun în 1561 [12]. Avea să fie urmat în scaun de Iacob Heraclide Despot, susținut de polonezul Albert Laski. Totuşi nici el nu avea să se țină în scaun, iar după câteva alte schimbări de domnie, pe tronul Moldovei avea să revină Alexandru Lăpuşneanu. Referindu-ne la bilanțul acestei prime domnii, privit şi prin prisma relațiilor moldo-habsburgice, rămâne însă fără îndoială unul pozitiv.

Referințe:

1. CONSTANTINOV, Valentin. Între sceptrul puterilor creştine şi semiluna otomană. Țara Moldovei la mijlocul şi în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În: *Destin românesc*, 2019, XIV, pp.14-28.
2. Despre atitudinea polonezilor în cadrul acestor dispute vezi: KOZIEŁ, Patryk. Wyprawa polska z 1552 roku jako próba odbudowy wpływów politycznych w Mołdawii. În: *Dialog Intercultural Polono-Moldovenesc*. Culegere de studii. Vol. IV, nr.3. Materialele Congresului ştiinţific internaţional Moldo-Polono-Român: Educaţie – Politici – Societate, Chişinău-Cracovia, 14 -15 mai 2021, coord. Valentin CONSTANTINOV, pp.171-188.
3. Despre domnia lui Alexandru Lăpuşneanu, vezi: PUNGĂ, Gh. *Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu*. Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 1994.
4. *Cronica lui Eftimie.* În: *Cronicile slavo-române din sec. al XV-XVI*, publicate de Ion BOGDAN, ediţie revăzută de Petre P. PANAITESCU. Bucureşti: Editura Academiei, 1959, p. 123; URECHE, Grigore. *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Chişinău: Hyperion, 1990, p.86.
5. STOICESCU, N. *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova sec. XIV-XVII*. Bucureşti: Editura enciclopedică română, 1971, p.328.
6. FELEZEU, Călin. Cadrul politic internaţional 1641-1699. În: *Istoria Transilvaniei*. Ioan Aurel POP, Thomas NAGLER, Magyari ANDRAS (coordonatori). Cluj.Napoca, 2005, pp.13-51.
7. BEJENARU, N. C. *Politica externă a lui Alexandru Lăpuşneanu*. Iaşi, 1935, pp.41-49; IORGA, N. *Istoria armatei româneşti*. Bucureşti: Editura militară, 1970, pp.161-162.
8. Despre acest dregător din timpul domniei lui Petru Rareş vezi: SZÉKELY, Maria Magdalena. *Sfetnicii lui Petru Rareş*. Iaşi: Ed. Universităţii „Al. I. Cuza”, 2002, pp.124-128.
9. CONSTANTINOV, Valentin *Între sceptrul puterilor creştine şi semiluna otomană. Ţara Moldovei la mijlocul şi în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, pp.14-16.
10. *Istoria Românilor*. Vol. IV. Bucureşti: Editura enciclopedică, 2001, p.433.
11. Despre relaţiile lui Alexandru Lăpuşneanu cu marea boierime vezi: PUNGĂ, Gh. *Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu*, pp.98-129.
12. PUNGĂ, Gh. *Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu*, p.262.

TRANSPORTUL ARMELOR SARDE PE TERITORIUL PRINCIPATELOR ROMÂNE ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI CUZA. IMPLICAREA CONSULILOR RUŞI ŞI STRĂINI

CZU: 94:327(498)"1859"

Cristina ŢURCAN

Şcoala Doctorală de Istorie,
Universitatea „Al.I. Cuza" din Iaşi

LE TRANSPORT D'ARMES SARDES SUR LE TERRITOIRE DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES SOUS LE RÈGNE DE CUZA. L'IMPLICATION DES CONSULS RUSSES ET ÉTRANGERS

Le transit des armes sardes sur le territoire des Principautés Roumaines est un sujet que l'on retrouve dans la correspondance diplomatique russe entre le consul général de la Russie à Bucarest, N.K.Giers et Ministère russe des Affaires étrangères, dirigé par A.M.Gorceakov, ainsi qu'avec le consul russe à Iasi, S.I.Popov. Le but du notre analyse est de mettre en évidence l'implication d'Alexandru Ioan Cuza, la réaction de la partie roumaine, ainsi que l'engagement des consuls étrangers dans la résolution et l'amélioration de la situation instable causée par le transport d'armes et la prévention de la connexion de la Principautés Roumaines aux intrigues révolutionnaires.

Afin de donner un aperçu de la question du transport des armes sardes en Hongrie, nous avons fait appel à la correspondance diplomatique anglaise, russe, française et à certains documents des archives belges. Enfin, j'ai corroboré avec une littérature spécialisée, en mettant l'accent sur la correspondance russe et l'implication des consuls russes, les premières réactions et la direction qu'ils ont établies pour les Principautés Roumaines.

Mots-clés: *armes sardes, Principautés Roumaines, consuls russes, transport.*

Un aspect important al politicii externe a lui Alexandru Ioan Cuza era sprijinirea pe plan general a acţiunilor de eliberare a popoarelor aflate în componenţa Imperiului Otoman, în încercarea de lichidare a imperiilor limitrofe existente şi înlocuirea lor cu state naţionale. În această perioadă, Cuza a încurajat lupta pentru eliberare a emigranţilor unguri, astfel încât în 1860, Cuza prin intermediul lui V. Place, aproba trecerea celor 50.000 de puşti în Transilvania, dăruite ungurilor de contele Cavour. Tocmai bazându-se pe acest motiv în ianuarie 1859, G. Klapka îi trimitea contelui Cavour un memoriu care prevedea că Serbia şi Principatele Române reprezentau puncte strategice pentru revolta ungară, deoarece românii din Principate, aderând la planul său, vor influenţa pe românii din Transilvania. În acest scop, urma să se trimită pe teritoriul românesc agenţi, arme pe Dunăre (prin Galaţi şi Brăila) [1, p. 284]. Cavour îi scria lui

Klapka despre dubla alegere a lui Cuza, calificată ,,ca un fapt de cea mai mare importanţă, ea ne asigură sprijinul guvernelor Moldovei şi Valahiei" [2, p. 285].

Istoricul Gheorghe Platon a analizat documente din arhivele belgiene cu privire la domnia lui Alexandru Ioan Cuza, iar unul din documente făcea referire la episodul ,, transportul armelor sarde din cursul anului 1860" [3]. Într-un raport din luna decembrie, Jacques Poumay, consulul general al Belgiei în Principate, indica obiectivele reale ale tentativei de transportarea armelor sarde şi personajele implicate. Acesta sublinia rolul lui Strambio, consulul general al Sardiniei în Principate şi obiectivele misiunii lui Cerutti, secretarul general în Ministerul Afacerilor Externe al Italiei. El semnala afluxul continuu al ungurilor revoluţionari pe teritoriul românesc şi prezenţa la Galaţi, la data redactării documentului, a generalului Klapka şi a altor personalităţi maghiare. Jacques Poumay descria situaţia internă a ţării ca una instabilă şi că ar putea fi ademenită de curentul revoluţionar ce se îndreaptă spre Ungaria. Totodată, agentul belgian constata lipsa de eficacitate a măsurilor întreprinse pentru stoparea pătrunderii patrioţilor maghiari pe teritoriul Principatelor.

De asemenea în document se contura ideea privind relaţiile câtorva emisari unguri cu partidul radical valah, vizitându-l pe Cuza în dorinţa de a lupta şi câştiga pentru cauza ungară. ,,Cuza se temea de tendinţa de dominare a maghiarilor asupra altor naţionalităţi, fără care ar fi dificilă constituirea unui stat independent, care sunt tocmai împotriva opiniilor şi aspiraţiilor românilor" [4]. Cuza reacţiona categoric: ,,Nu putea exista nici o cooperare sau participare a moldo-valahilor la mişcarea de insurecţie ungară" [5]. Un alt aspect raportat de la Iaşi era despre trimiterea ofiţerilor din Moldova şi Ţara Românească în Italia pentru a urmări operaţiunile militare ale armatei piemonteze şi dispunerea guvernului român de a trimite un reprezentant oficial la Turin [6].

În urma informaţiilor primite din partea reprezentanţilor ruşi atât din Principate, cât şi de la Constantinopol, Alexandru al II-lea remarca cu surpriză şi regret, trimiterea de ofiţeri din Principate proiectată de prinţul Cuza pe lângă regele Piemontului, materializând simpatia faţă de ce se întâmplă în Italia. Într-o depeşă trimisă de Gorceakov către Giers, acesta nota: ,, Cabinetul imperial a manifestat suficientă preocupare faţă de prosperitatea Principatelor şi consolidarea instituţiilor lor sub garanţia Europei" [7]. De asemenea, din comunicările guvernului austriac rezulta informaţia conform căreia la bordul navelor din Sardinia erau transportate arme pe teritoriul Principatelor şi a căror destinaţie reală era foarte suspectă [8, p. 85-87]. Henry A.Churchill, consulul englez la Iaşi, confirma ştirile privind reţinerea a trei vase cu arme Sito, St.Giuseppe şi Emma, sub pavilion sardinian de către turci la Sulina, şi ancorarea altor două ,,Unione" şi ,,Matilda" la gura Siretului.

De asemenea, se înregistra protestul consulului austriac de la Iaşi împotriva debarcării armelor destinate Ungariei, precum şi a înţelegerii ce ar exista între guvernul moldovean şi grupările revoluţionare de pe teritoriul Austriei. Ca răspuns se înregistra respingerea acestei acuzaţii de către primul-ministru M.Kogălniceanu şi asigurarea că armele nu au fost comandate de guvernul moldovean şi că ele vor fi

sechestrate în caz de debarcare. Churchill scria că: ,, Simpatia Principatelor față de Sardinia există, dar este suficientă a îl induce în eroare pe Cuza pentru a urma un parcurs periculos" [9].

Ca urmare a semnalării informațiilor cu privire la transportul armelor sarde către Ungaria, Giers semnala cabinetului imperial despre discuțiile între guvernul sard şi cel al Principatelor cu referire la chestiune enunțată, iar ultimele noutăți permitea presupunerea că evenimentele ce se pregătesc în Europa pentru primăvara viitoare nu sunt străine de această apropiere. Într-o depeşă din luna noiembrie 1860, transmisă de consulul general al Rusiei la Bucureşti către ministru de externe rus, cel dintâi nota: ,,De ceva timp o misiune piemonteză sub conducerea lui Chevalier Cerutti parcurgea părți ale Dunării sub pretextul revizuirii consulatelor. Supozițiile au devenit mai consistente după plecarea lui Aramvis, consulul general al Sardiniei la Galați sub pretextul de a participa la lucrările Comisiei Europene a Dunării. Un incident pe care mi l-a raportat Cola, consulul rus la Galați justifica acele supoziții şi anume apariția în portul Sulina a trei nave sub pavilion sard cu încărcătură de arme şi muniții" [10].

Autoritățile de la Constantinopol avertizau prezența navelor în apele Dunării, arestând una şi sechestrând marfa, celelalte două au avut timp să plece în mare. În întrevederea cu Cuza, acesta i-a comunicat lui Giers despre aceeaşi interpelare din partea consulului austriac. Cuza spunea că : ,,Vorbea pentru prima dată de acest fapt şi dacă guvernul sard voia să transporte armele prin intermediul teritoriului nostru pentru a favoriza insurecția Ungariei, el nu poate să o facă decât prin cunoştința şi asentimentul meu, iar eu nu voi fi niciodată instrumentul unei politici a cărei scop e să revoluționeze provinciile unui stat limitrof cu care aş dori să păstrez relații bune de vecinătate , puteți fi sigur că voi împiedica orice transport de arme pe teritoriul Principatelor" [11, p.61].

Într-o depeşă din 11 decembrie, Lavalette, trimisul francez la Constantinopol, transmitea ministerului de externe francez, reflecțiile nefavorabile ale turcilor față de domnitorul Cuza, în urma incidentului provocat de transportul armelor sarde. ,, Nimeni nu se îndoieşte că armele şi munițiile de pe aceste nave, era destinată armării unei insurecții în Transilvania şi Ungaria şi pare dificil că expedierea şi debarcarea au fost proiectate fără concursul măcar pasiv a domnitorului" [12, p.467-468]. Giers considera ,,penibilă" conduita lui Cuza că se lăsa sedus de perspectiva unui rol exterior şi se lăsa antrenat în acte ce puteau compromite țara față de Poartă şi Puterile garante [13, p.210].

La Constantinopol, Ali Paşa discuta cu Costache Negri despre chestiunea armelor debarcate pe teritoriul român. Reprezentantul român îl informa că era la curent cu debarcarea a două corăbii cu arme, în urma trecerii lui prin Galați, pe care guvernul le sechestrase şi că partea română nu are nici un amestec în chestiunea enunțată. La scurt timp, în cadrul întâlnirii cu ambasadorul Angliei, aceasta i-a vorbit lui Negri despre armele pe care le debarcaseră cele două corăbii sarde la Galați şi a menționat că: ,,Țara noastră nu trebuie să slujească drept focar de tulburări pentru aceia care vor să provoace revoluții în statele vecine" [14, p.169-170]. Conform instrucțiunilor ambasadorului

englez transmise domnitorului: „Guvernul englez speră că Cuza va sechestra armele şi va coopera la dejucarea intrigilor ungureşti în Principate” [15, p.125].

Din informaţiile deţinute de Giers, armele confiscate nu au fost îmbarcate încă din cauza întreruperii navigaţiei. Momentan, acest impediment conferea speranţa colegului sard de a întârzia materialul de război până la momentul în care bandele revoluţionare din Dobrogea vor sări în ajutor. „ Unele persoane bine informate asupra existenţei Convenţiei cu generalul Klapka, pretind că şefii revoluţionari erau surprinşi de atitudinea actuală a lui Cuza, ameninţând cu publicarea aranjamentului, dacă gospodarul le trăda cauza” [16, p.6]. Conform declaraţiei lui Cuza, acele arme trebuiau să ajungă în Turcia, iar Poarta nu a găsit încă o soluţie decât pe Dunăre, navigaţia fiind întreruptă. Imposibilitatea reîmbarcării armelor sarde în pofida ordinelor date de guvern din cauza îngheţării Dunării şi ruptura ce pare a fi intervenit între Cuza şi sardinieni se reflectau în măsurile luate de ambele părţi(rechemarea unor ofiţeri români din Italia, amânarea acordării ordinului Sf. Mauriciu domnitorului) [16, p.168].

Transportul de arme pe teritoriul Principatelor Române a atras în mod constant atenţia consulilor străini de la Bucureşti, Iaşi şi Constantinopol, care au intervenit pe lângă Alexandru Ioan Cuza pentru a împiedica implicarea celor două Principate în intrigi revoluţionare, menite să pună în primejdie integritatea Imperiului Otoman şi celui Habsburgic. Tranzitul armelor sarde către Ungaria şi implicarea părţii române în realizarea tranzitului la numai un an de la instituirea lui Cuza ca domn al Principatelor Române, denotă apropierea domnitorului faţă de procesul de emancipare şi modernizare, însă în acelaşi timp întărind gradul de neîncredere a celorlalte cabinete europene în legătură cu implicarea în transportul armelor de provenienţă sardă.

Referinţe:

1. BOICU, L. *Din istoria diplomaţiei europene, anul 1859 la români*. Iaşi: Institutul European, 1996.
2. PLATON, Gh. *Din domnia lui Alexandru Ioan Cuza*. Documente din arhivele belgiene, extras din „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „ A.D.Xenopol”, IX. Iaşi, 1972.
3. Arhiva Politicii Externe a Imperiului Rus. În: *AVPRI*, Fondul 133, Cancelaria MID, 1860, opis 469, d.23, Depeşa secretă a lui Giers către Gorceakov, nr.45, 8 septembrie 1860, Bucureşti.
4. *AVPRI*, Fondul 133, Cancelaria MID, 1860, opis 469, d.23, Depeşa secretă a lui Giers către Gorceakov, nr.45, 8 septembrie 1860, Bucureşti.
5. *AVPRI* ,Fondul 133, Cancelaria MID, 1860, opis 469, d.23,Depeşa lui Giers către Gorceakov, nr.52, 4/16 noiembrie 1860, Bucureşti.
6. *AVPRI*, Fondul 312, Consulatul de la Iaşi, 1860, opis 575, d.638, Copia depeşei lui Gorceakov către Giers, nr.168, 15 noiembrie 1860, Petersburg.
7. *AVPRI*, Fondul 312, Consulatul de la Iaşi, 1860, opis 575, d.638, Copia depeşei lui Gorceakov către Giers, nr.168, 15 noiembrie 1860, Petersburg.
8. MARINESCU, B. şi STAN, V. *Documente externe privitoare la domnia lui Alexandru Ioan Cuza, Corespondenţa diplomatică engleză.* Vol. I, 1859-1862. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2001.

9. *AVPRI*, Fondul Arhiva principală, 1860, opis 181/2, d.182, Copia depeşei lui Giers către Gorceakov, nr.56, 27 noiembrie 1860, Bucureşti.
10. *AVPRI*, Fondul Arhiva principală, 1860, opis 181/2, d.182, Copia depeşei lui Giers către Gorceakov, nr.56, 27 noiembrie 1860, Bucureşti.
11. IVĂNESCU, D. şi ISAC, V. *Documente franceze despre desăvârşirea Unirii Principatelor Române(1860-1861)*. Extras din „Anuarul Institutului de Istorie A.D.Xenopol", XXX. Iaşi: Editura Academiei Române, 1993.
12. *AVPRI*, Fondul 133, Cancelaria MID, 1860, opis 469, d.23. Depeşa secretă a lui Giers către Gorceakov, 12/24 decembrie 1860, Bucureşti.
13. GIURESCU, C.C. *Viaţa şi Opera lui Cuza Vodă*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1966.
14. *Documente externe privitoare la domnia lui AL.I.Cuza, Green către Russell*, nr.89, 19 decembrie, Bucureşti-Constantinopol.
15. *AVPRI*, Fondul Arhiva principală, 1861, opis 181/2, d.183, Copia depeşei lui Giers către Gorceakov, nr.5, 22 ianuarie 1861, Bucureşti.
16. *Documente externe privitoare la domnia lui AL.I.Cuza, Green către Russell*, nr.9, 25 ianuarie 1861, Bucureşti.

CERCUL HERMENEUTIC: PREMISE METODOLOGICE

CZU: 801.73

Cristina URSU

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

THE HERMENEUTIC CIRCLE: METHODOLOGICAL PREMISES

The process of reading and re-reading is sequential, temporal. We first understand the constituent parts whose context is mediated by expectations, designs, conjunctures that can be unconscious associations. In this article we wonder if before reading the whole text itself, students can exchange their own derrived texts in order to see the multitude and diversity of the whole starting from a single part/ sequence of the text. Could our own whole, consisting of a sequence of text, "absorb" our prejudices and open us to the thing itself, the text itself?

Keyword: *hermeneutic circle, conjunctures, close reading.*

O concepţie falsă care vizează metoda hermeneutică e că ne oferă instrumente de înţelegere a sensului sau că fără parcurgerea şi însuşirea metodei, cititorii nu pot înţelege şi cuprinde sensul. Textul se oferă ca un dat pentru o receptare metodică – un text care e deja receptat într-un proces premetodic al înţelegerii la o primă lectură. *Relectura*, la rândul ei, apare drept interpretarea metodică ca atare. Finalitatea hermeneuticii nu constă în explicarea felului cum un text e înţeles, ci mai degrabă critica metodică a înţelegerii premetodice a textelor. Prin urmare, relectura este o condiţie necesară a metodei hermeneutice, la care vom reveni mai târziu.

În acest proces intervine noţiunea de „cerc hermeneutic". Cercul hermeneutic este una dintre cele mai fundamentale şi controversate doctrine ale teoriei hermeneutice. În forma sa de bază în hermeneutica contemporană, este ideea pe care întotdeauna o înţelegem sau o interpretăm din unele presupoziţii/prejudecăţi ale noastre.

În retorica antică, cercul hermeneutic este cel al întregului şi al părţilor sale, în alte cuvinte, nu putem să înţelegem părţile unui text decât dintr-o idee generală a întregului său, totuşi nu putem obţine această înţelegere a întregului decât înţelegând părţile sale. Aşadar, rădăcinile noţiunii de „cerc hermenetic" se regăsesc în Antichitate şi-n retorica clasică. Acest lucru este valabil mai ales pentru „cerc" sau interacţiunea dintre întreg şi părţile sale, care a fost la început o cerinţă pentru compunerea şi scrierea textelor şi, mai târziu, a devenit o cerinţă pentru înţelegerea lor corectă. Platon afirmă în *Phaidros* că fiecare vorbire este constituită, asemenea unei fiinţe vii, din cap, picioare, centru şi membri ţesute împreună, astfel încât să formeze o unitate

organică [1, p. 54], o idee pe care Aristotel o va prelua în *Poetica* sa. Platon exprimă aici o cerinţă care urma să devină o componentă importantă a retoricii antice: părţile dintr-un text sau discurs trebuie concepute în vederea întregului său, care trebuie să formeze un corp organic. Astfel, aceasta a devenit o cerinţă hermeneutică pentru înţelegerea textelor: părţile unui text trebuie înţelese din ansamblu (care poate fi întregul unui text, scopul sau intenţia autorului).

În ambele versiuni, cea a hermeneuticii antice şi celei moderne, ideea de bază este aceeaşi, şi anume – nu există înţelegere fără presupoziţii, anticipări, conjuncturi lectorale. „Cercul" părţilor şi întregul sunt privite ca o cerinţă de bază a coerenţei, varianta inversă a unui act de vorbire, în care suntem conştienţi de gândul care stătea la originea vorbirii. Aşa cum a fost scris un text în vederea întregului său, părţile sale ar trebui fi înţelese din acest întreg. Dar în cele din urmă, în ce rezidă acest „întreg"? Din punct de vedere subiectiv, o lucrare poate fi receptată drept produs al autorului, din punct de vedere obiectiv, această operă face parte, de asemenea, dintr-un gen literar, care ar înlesni înţelegerea.

Aşadar, cunoaştem trei tipuri de structuri care determină relaţia întreg-parte:

1. Relaţiile fonetice între semne care sunt părţi ale cuvintelor.
2. Structuri gramaticale dintre cuvinte într-o propoziţie.
3. Structura de gen al textului întreg, care determină sensurile adiţionale pe care le au propoziţiile în funcţie de genul în care este înscris [2, p. 179].

Deşi adesea este formulat în contextul întregului şi al părţilor sale, cercul hermeneutic va deveni cercul propriilor presupoziţii subiective, care ar împiedica o înţelegere obiectivă a unei opere, în cazul în care aceasta ar fi posibilă ca atare. Problema constă tocmai în conştientizarea acestor presupoziţii, definirea cât de cât posibilă a acestora pentru a „intra" corect în cercul hermeneutic. Principiul este următorul: dacă interpretarea serveşte doar la apărarea prestabilitului punct de vedere al interpretului, aceasta devine o întreprindere circulară şi inutilă, formând astfel un cerc vicios. Aşadar, ar trebui să ne dispensăm de punctul de vedere prestabilit, în măsura în care o putem face. Aşa cum susţine Dilthey, o hermeneutică metodologică, adică una care propune reguli pentru a contracara acest pericol de subiectivism implicat de cercul hermeneutic, apare esenţial dacă se doreşte salvarea credibilităţii a ştiinţelor umaniste per total.

Heidegger ar vorbi aici despre esenţiala „structură anticipativă" a înţelegerii, Gadamer – a „prejudecăţilor", care ar putea fi productive sau înşelătoare [3, p. 412]. Modul în care cineva se ocupă de aceste presupoziţii este o chestiune de dispută. O hermeneutică tradiţională, mai înclinată metodic, ar percepe presupoziţiile cu suspiciune, depunând eforturi pentru a le elimina în virtutea obiectivităţii. Punctul de vedere al hermeneuticii clasice, metodice intenţiona să evite cercul hermeneutic al unei interpretări care ar fi afectate de presupoziţii, premise eronate, presupuneri despre întreg sau despre intenţia unei opere.

Gânditori hermeneutici, precum Heidegger, Bultmann, Ricoeur şi Gadamer văd cercul hermeneutic într-o alură mai favorabilă, întrucât constituie pentru ei un datum

inevitabil şi un element pozitiv de înțelegere: ca ființe finite şi istorice, înțelegem, pentru că suntem ghidați de anticipații, aşteptări şi întrebări. Pentru ei, cheia nu este să scăpăm de cercul hermeneutic, dar, urmând faimoasa frază a lui Heidegger, să intrăm în el corect.

Pentru Heidegger, aceasta înseamnă, mai întâi, că trebuie să recunoaştem că există într-adevăr anticipări în fiecare înțelegere, apoi, că ar trebui să respingem prin „distrugere" anticipări false care se impun lucrurilor în sine pentru a le înlocui cu altele autentice, care ar fi asigurate, la rândul lor, de lucrurile în sine.

Gadamer reține sugestia lui Heidegger că este important să intrăm corect în cercul hermeneutic, dar pentru el acest lucru înseamnă că natura „prejudecată" a înțelegerii noastre ar trebui să fie cunoscută ca ceea ce face, în primul rând, *posibilă* înțelegerea. Acesta este ceea ce el numeşte aspectul „ontologic" şi pozitiv al cercului hermeneutic.

El subliniază natura ontologică a cercului, care se poziționează împotriva falsului ideal al unui tip de cunoaştere fără presupoziții, impusă ştiințelor umaniste prin cerința obiectivității ştiințelor exacte. Scopul său în evidențierea cercului hermeneutic este de a elibera ştiințele spiritului de acest model alienant. Acest lucru ar însemna oare că toate presupozițiile, prejudecățile şi anticipările sunt valide? Presupunem că nu, deoarece acest lucru ar pune sub semnul întrebării chiar ideea adevărului, pe care lucrarea *Adevăr şi metodă* vrea s-o apere. Gadamer insistă asupra distincției dintre anticipări adecvate şi neadecvate.

Aşadar, în lectura premetodică, nu căutăm conştient dicționare sau reguli de gramatică pentru a înțelege, asemenea copilului care însuşeşte limba maternă, fără a se gândi conştient că o însuşeşte. Un text este o expresie fixă de viață, un întreg format din părți parcurse în ordine temporală (cuvinte, propoziții, paragrafe, capitole, părți etc.). Procesul e aliat cu proiectări şi aşteptări. Majoritatea proiectărilor determină configurarea întregului. Aşteptările pot fi afirmative sau negative, confirmate sau infirmate.

E posibil ca o propoziție scoasă din context să capete sens în înțelegerea noastră. Însă atunci când o poziționăm în context, capătă un sens mai „întreg", cumulativ. E vorba aici de aşteptarea a „ce se va întâmpla" şi de modificarea constantă a sensului determinat din părțile deja lecturate.

Întregul nu e dat, nici proiectat în toate cazurile până când se va fi citit ultimul cuvânt. Conjuncturile implică o previziune vagă a structurii întregului, însă nu o previziune a textului ca un tot întreg concret (spre exemplu, atunci când citim un basm, intuim un sfârşit fericit drept o structură a întregului, în care binele învinge răul). Textul este un întreg cu o anumită structură care, la rândul ei, nu intră în componența întregului. Structura e abstractă, fundamentată pe relații. Textul este cunoscut drept un întreg concret după ce se va fi citit tot conținutul.

După lectura textului, poate urma relectura întregului sau a părților. În procesul relecturii, întregul este un dat. E precizată, în acest sens, relevanța părților pentru întreg, în timp ce importanța părților în prima lectura e determinată de aşteptările şi conjuncturile cititorului.

Procesul lecturii şi relecturii este unul secvenţial, temporal. Înţelegem mai întâi părţile constitutive al căror context e mediat de aşteptări, proiectări, conjuncturi care pot fi asociaţii inconştiente. Doar în acest sens spunem că înţelegerea întregului determină înţelegerea părţilor sale constitutive. Relectura, de asemenea, poate descoperi neînţelegerile provocate fie de cuvintele noi, fie de conjuncturile noastre, care au blurat înţelesul real al părţilor.

Propoziţia în sine e un întreg cu o anumită structură gramaticală, aşa cum textul e un întreg guvernat de o structură a genului în care e scris. În activitatea didactică, în calitate de prof. de limbă şi literatură română, aspectul cercului hermeneutic în interpretare e unul destul de generos. În cazul în care lucrăm cu un text mai amplu, extragem un fragment relevant, preferabil de la primele capitole, pentru a configura anticipările, conjuncturile, presupoziţiile ce ţin de întreg. Drept exemplu, lucrarea alegorică a scriitorului George Orwell din 1945*, Ferma Animalelor*, ar putea fi un exemplu relevant de lectură apropiată a unui fragment, în cazul dat, discursul Seniorului, porcul cel mai bătrân al Fermei „Conacul" care le povesteşte animalelor, într-o şedinţă ascunsă din hambar, despre visul său, despre revoluţia care ar răsturna rasa omenească, despre lipsa libertăţii a animalelor şi foamete, despre munca excesivă întru satisfacerea omului, socotit drept singurul duşman adevărat al animalelor ş.a.m.d.

Lectura apropiată a fragmentului presupune relecturi de-a lungul mai multor lecţii, discuţii, întrebări asupra textului, sublinieri, adnotări, notiţe, diagrame, analiza şi aprecierea diferitelor aspecte ale textului, precum cuvintele-cheie, forma, tonalitatea per general, instrumentele retorice, sintaxa, descoperirea mai multor straturi de semnificaţie. Per general, strategia lecturii apropiate cuprinde mai multe etape:

1. Alegerea unui text/ unei părţi dintr-un text mai complex potrivite unui asemenea travaliu.
2. Relectura secvenţei/ secvenţelor alese.
3. Notiţele, sublinierile. Ceea ce contează aici e motivarea alegerii, chiar şi a culorilor, care pot fi mai multe. Aceste motivări pot fi notate pe marginile paginii, favorizând lectura lentă.
4. Parcurgerea mai multor întrebări pe baza textului, pentru a reveni la conţinut.

Interesante sunt aici anticipările, conjuncturile, presupoziţiile derivate din fragmentul de text lecturat, fiind o parte constitutivă a întregii opere. Un produs potrivit ar fi tocmai continuarea fragmentului lecturat, analizat, ce ar determina intuirea şi constituirea propriul întreg. Întrebarea ar fi dacă tocmai această concepere a propriului întreg ar constitui un teren fertil în care ne dispensăm de prejudecăţi, aşteptări, presupoziţii, conjuncturi, pentru ca, ulterior, să fim deschişi asupra textului însuşi, semnat de autor, în cazul dat al *Fermei Animalelor.* Înainte de parcurgerea textului propriu-zis, elevii pot să facă schimb de textele lor proprii, pentru a întrevedea multitudinea şi diversitatea întregului pornind de la o singură parte/secvenţă a textului. Ar putea oare propriul întreg constituit dintr-o secvenţă a textului să ne „absoarbă" prejudecăţile şi să ne deschidă asupra lucrului însuşi, textul în sine?

Referințe:

1. PLATON. *The dialogues of Plato. Phaidrus*. London: Oxford University Press, 1892.
2. SEEBOHM, T.M. *Hermeneutics. Method and Methodology*. London: Kluwer Academic Publishers, 2004.
3. GADAMER, H.-G. *Adevăr şi metodă*. Bucureşti: Teora, 2001.
4. ORWELL, G. *Ferma Animalelor*. Iaşi: Polirom, 2018.

MEMORIILE LUI VADIM ŞTEFAN PIROGAN – O CONTRIBUŢIE VALOROASĂ LA CUNOAŞTEREA VIEŢII DIN GULAG

CZU: 323.281(498)(0:82-94)

Maria ZINOVII

Şcoala Doctorală Istorie, Arheologie şi Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova

MEMORIES OF VADIM ŞTEFAN PIROGAN – O VALUABLE CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF LIFE IN THE GULAG

The memoirs of Vadim Ştefan Pirogan, published in the work "With the thought of you, my Bessarabia" (Encyclopedic Publishing House, Gheorghe Asachi, Chisinau, 1995), present a very precious source regarding the life of the detainees in the Stalinist camps. Among the topics addressed by the memorialist, we selected what referred to the working conditions of the detainees. Thus, Vadim Pirogan remembers the work he did in detention, describing and drawing in detail the difficulties he was given to go through. These memoirs are particularly important given that the archive documents do not really describe the realities in the camps, and these scenes are drawn from memory by the author and show aspects of the daily life of the Stalinist Gulag.

Keywords: *Gulags, crimes of Stalinism, Siberia, deported.*

Memoriile lui Vadim Ştefan Pirogan, publicate în lucrarea *Cu gândul la tine, Basarabia mea* (Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi". Chişinău, 1995), prezintă un izvor deosebit de preţios în ceea ce priveşte viaţa deţinuţilor în lagărele staliniste. Dintre subiectele abordate de memorialist, am selectat ceea ce s-a referit la condiţiile de muncă ale deţinuţilor. Astfel, Vadim Pirogan îşi aminteşte de munca pe care a făcut-o în detenţie, creionând amănunţit greutăţile prin care i-a fost dat să treacă. Aceste memorii sunt deosebit de importante, în condiţiile în care în documentele de arhivă nu prea sunt descrise realităţile din lagăre, iar aceste scene sunt expuse din memorie de autor şi redau aspecte ale cotidianului din Gulagul stalinist.

Vadim Ştefan Pirogan a redat detalii din viaţa sa, începând cu ziua de 25 iunie 1941, când a fost arestat, ţinut în beciurile NKVD-ului de la Chişinău, dus, mai apoi, în închisorile din Rusia, purtat în cei cinci ani în Siberia prin mai multe lagăre cu regim aspru de la Tyshet-Bratsk, fiind pus la munci istovitoare.

Autorul cărţii s-a născut în oraşul Bălţi. Tatăl acestuia, Ştefan Pirogan, luptător pentru Unire, a fost ales în anul 1924 primar la Bălţi. Fiind bun prieten cu Pan Halip-

pa, Anton Crihan, Ioan Pelivan, Constantin Stere, acesta fiind şi motivul pentru care a fost arestat la 13 iunie 1941 şi dus în lagărul din Ivdel, unde în 1944 şi-a găsit sfârşitul (p. 5). Vadim Pirogan se înscrisese pe listă pentru a se refugia în România, fiind apoi arestat şi după cum mărturiseşte autorul, la câteva zile după ce a fost închis în beciurile NKVD-ului, a fost dus la gară, unde împreună cu alţi 1.300 de basarabeni au fost încărcaţi în vagoane mărfare şi duşi în Siberia (p. 19). Avea doar 17 ani când după mai bine de o lună de mers cu trenul, a ajuns la puşcăria „Centrala Aleksandrovski" (p. 35). Au fost băgaţi câte 150 de oameni într-o cameră (p. 41) erau şi moldoveni, ucraineni, letoni, ruşi, tătari, nu doar deţinuţi politici, dar şi hoţi, ucigaşi ş.a. O dată în zece zile erau duşi la baie. Mâncarea era de o calitate extrem de proastă, medicamente nu erau, povesteşte autorul (p.65). După jumătate de an a fost chemat împreună cu alţi deţinuţi, duşi la gara Irkutsk şi după două zile de mers cu trenul mărfar au ajuns în gara Tyshet, de acolo sub supravegherea soldaţilor de escortă, înarmaţi şi însoţiţi de câini a fost condus în colonia „Kilometrul 92", colonie pentru deţinuţii slăbiţi ori bolnavi, care erau ţinuţi acolo pentru a se antrena şi a putea merge la muncă. Era luna martie 1942. În Siberia era încă un ger de -30° -40°C. Deţinuţii erau scoşi la curăţat zăpada, povesteşte autorul lucrării (p. 94). În fiecare lună erau supuşi unui control medical pentru a determina care dintre ei este apt de muncă şi poate fi trimis în alte lagăre la lucru. În octombrie 1942, Vadim Pirogan a fost transferat în „Selhozul-12", care se afla la vreo 30 km distanţă de colonia „Kilometrul 92", drum ce a fost parcurs pe jos. În această colonie „Selhoz-12" a început munca autorul lucrării. Se lucra la câmp, se semăna secară, ovăz, orz, nap furajer, cartofi, de asemenea se creşteau vaci, porci, viţei (p. 113). După ce a fost cazat într-o baracă cu vreo 20-30 de condamnaţi, a doua zi a fost repartizat la muncă într-o brigadă care lucra la bătutul inului. „Aparent acest lucru pare a nu fi greu. Într-o căsuţă din bârne cu un geam mic cu sticlă spartă, în mijlocul căsuţei se afla o unealtă primitivă, un fel de meliţă, făcută din două scânduri paralele, pe care se punea snopul de in, iar cu o a treia scândură se apăsa forţat, ritmic, şi inul se fărâmiţa. Din tulpinile de in, după melităre, rămâneau doar nişte fire, care, strânse, împachetate, erau duse la ţesătorie. Lucrul era simplu, nu se cerea multă învăţătură, dar de la inul bătut, se ridica un praf, care te înăbuşea. În încăpere nici urmă de ventilaţie şi, din zece în zece minute, tuşind şi scuipând erai nevoit să fugi afară şi să tragi aer curat în plămâni. Brigadierul înjura şi ne obliga să îndeplinim norma" (p.114). Mâncarea era ceva mai bună decât în „Centrala Aleksandrovski" ori „Kilometrul 92", povesteşte autorul, „supa era cu cartofi şi pe deasupra pluteau pete de grăsime" (p. 114). Tot în cartea scrisă de Vadim Pirogan, este menţionat faptul că în coloniile şi lagărele cu regim aspru, condamnaţii lucrau la tăiatul pădurilor, iarna pe geruri de până la -40°C, iar vara îi chinuia „moşcaraua" – nişte roiuri de gâze mici, a căror înţepătură era destul de dureroasă (p. 116). Atât condamnaţii cât şi oamenii liberi purtau vara, pe cap, nişte plase speciale acoperindu-le şi faţa, făcute din aţă sau din păr de cal. Prin plasă gâzele pătrundeau mai greu, în schimb căldura şi lipsa de aer deveneau insuportabile. Plasele din păr de cal aveau efect, dar nu erau chiar atât de uşor de găsit. Fără acele plase era imposibil să lucrezi, cum menţionează autorul, „Ţânţarii şi musculiţele te mâncau de viu"(p.116).

Tot autorul scrie că deținuții erau numărați dimineața când erau trimişi la muncă şi seara când se întorceau. La poartă li se făcea şi percheziție. După ce luau masa se puteau odihni, dar la ora 22:00 erau obligați să intre în barăci, dacă erau văzuți afară după ora 22:00 erau pedepsiți chiar şi cu carcera. În carceră nu puteau nici să se aşeze măcar, trebuiau mereu să stea în picioare rezemați de pereții de beton, rația alimentară fiind redusă la 300 grame de pâine pe zi fără mâncarea caldă (p.117). După munca la bătutul inului, o muncă care îi distrugea plămânii, a trecut să muncească la ferma de vaci, unde trebuia să mențină curățenia în grajduri, să scoată gunoiul, să le dea aşternut (p.117). Lucrau câte 12 ore pe zi, în două schimburi (p.119). La fermă lucrau şi multe femei. La fel trăiau în barăci. Ce-i drept, baraca femeilor era înconjurată cu sârmă ghimpată, poarta încuiată cu lacătul şi se urmărea să nu se stabilească legături între femei şi bărbați (p. 127). Multe femei căutau să rămână însărcinate, fiindcă după lege trebuiau să fie eliberate din lagăr, doar că cele condamnate în baza art. 58 al Codului penal al RSFSR nu beneficiau de acest drept. Ele puteau să nască în lagăr, dar copilul le era luat şi trimis la orfelinat unde rămânea până la eliberarea mamei ori chiar pentru totdeauna (p. 127). Şefilor enkavedişti de gospodării le plăceau muncitorii sârguincioşi în special moldovenii, pentru că erau pricepuți şi la munca pământului şi la îngrijitul vitelor (p. 130). Dar aceste gospodării aveau încă nevoie de multe construcții noi, depozite, magazii, care toate urmau să fie construite de condamnați. La construcția unei magazii noi pentru păstrarea zarzavaturilor, a fost formată o brigadă de deținuți mai în putere, de vreo 30 de oameni, printre care şi Pirogan. Această brigadă lucra la vreo 5-6 km de colonia unde erau barăcile celor condamnați. Trebuia săpată groapa de fundație a magaziei. Dar chiar şi în luna august în Siberia pământul era înghețat (p. 130). Norma pe zi care trebuia să o facă fiecare era de şase metri cubi de pământ (p. 131). Pe o căldură de 30°C era practic imposibil să îndeplinească această normă, dar în caz că nu-şi făceau norma, nu primeau rația de pâine (p. 131). După ce au reuşit să construiască această magazie, în luna septembrie autorul a fost trimis la vreo 50 km distanță de la „Selhoz" la cosit secară şi ovăz pentru nutreț (p. 131). Erau vreo 15 cosaşi care dormeau într-o baracă plină de ploşnițe şi erau păziți de două santinele (p. 131). În primele zile îi venea greu să cosească, mai dădea cu coasa în pământ, dar cu ajutorul celor mai experimentați, Vadim Pirogan a ajuns să cosească câte 30 ari de secară pe zi (p. 138). După care a urmat şi cositul ovăzului, şi deoarece era cam rar, a reuşit într-o zi să cosească trei norme, adică un hectar (p. 138). După aceasta numele lui Vadim Pirogan a ajuns chiar şi pe panoul unde zilnic era scris numele celor care lucrează cel mai bine (p. 138). Numai că acest lucru nu era văzut cu ochi buni de către ceilalți deținuți, care nu reuşeau să cosească atât de mult şi care se temeau că le va fi dublată norma. Autorul cărții atunci a înțeles că a făcut o gafă şi după trei zile în care a cosit câte un hectar pe zi s-a potolit (p. 139). Meseriaşii erau scutiți de munca la tăiatul pădurii, de exemplu un zugrav leton a fost scutit de muncile grele datorită faptului că era iscusit şi repara apartamentele şefilor pe gratis, doar pentru o bucată de pâine şi ceva mâncare de casă (p. 140). Se ieşea la muncă dacă gerurile erau până la -40°C. În Siberia gerurile ajungeau la -45 şi -50°C. Spre bucuria tuturor când rămâneau la călduț

îşi cârpeau hainele, dormeau, îşi făceau mâncare (p. 145). Cei care lucrau la fermă însă erau nevoiți să lucreze mereu, pentru că animalele trebuiau îngrijite. Mănuşi de blană nu aveau, căldările cu hrană le duceau în mănuşi de bumbac, care nu țineau cald (p. 145). Dar nu a avut norocul, Vadim Pirogan să lucreze mult la fermă, deoarece zootehnicianul i-a organizat transferul mai întâi la centrala electrică care dădea curent la toată colonia. Acolo tăia lemne, le despica şi aveau grijă ca focul din sobe să ardă neîntrerupt (p. 149). Iar mai apoi, într-o zi de iarnă acesta l-a trimis pe Pirogan, sub escortă la tăiatul pădurilor în Colonia 26, cel mai probabil, crede autorul, din cauza unei femei. În lagăr iubirea costa scump (p.150). Colonia 26 se considera cea mai înspăimântătoare din lagărul Tyshet-Bratsk, în regiune i s-a dus vestea de ,,colonia grozăviilor", colonie disciplinară cu regim aspru (p. 151). Pe un ger de -35°C, cu 500 grame de pâine şi peşte sărat, 200 de oameni trebuiau să parcurgă pe jos cam 40 km până la Colonia 26 sub observațiunea santinelelor care erau şi în față şi în spate şi din părți (p. 152). În această colonie, autorul lucrării a muncit la tăiatul copacilor, norma pe zi era de 9,5 cubi. Copacii care aveau vreo 15 metri trebuiau doborâți, curățați de crengi şi tăiați butuci. Toate crengile, rămăşițele trebuiau arse şi lăsată pădurea curată din urmă (p. 154). În prima zi de muncă n-au făcut norma, brigadierul îi înjura. Ninsoarea era multă, picioarele se scufundau în zăpadă şi le era foarte greu să se mişte. Vara era imposibil de lucrat din cauza terenului mlăştinos (p. 155). Făceau norma destul de greu, dar o făceau, pentru ca să primească zilnic 600 grame de pâine şi balanda (un fel de supă). Cei care făceau mai mult decât norma li se dădea o plăcintă rusească ,,pirojoc" (p. 155).

Din cauza alimentației proaste după o lună de zile deținuții au început a slăbi, forțele a le scădea. Vadim Pirogan a fost mutat să lucreze ca vizitiu, căra trunchiuri de copaci pentru a face focul prin barăci. Nu îi era uşor pentru că trebuia singur să încarce trunchi de copaci în sanie, dar vizitiii mai cu experiență i-au arătat cum se face acest lucru mai uşor. Până la colonie erau vreo 5 kilometri, făcea pe zi două curse, dar era mai uşor decât la tăiatul copacilor, plus că pentru bou îi dădeau puțină secară, ovăz şi seara putea să-şi facă terci (p. 159). Norma o făcea la cărat trunchiuri de copaci. Avea şi pâsle bune şi haine călduroase, dar nici aici nu a fost lăsat prea mult să lucreze. Într-o zi de iarnă au fost din nou încolonați şi trimişi în altă colonie, unde nu ştia nimeni ce îi aşteaptă, dar erau bucuroşi că au reuşit să scape de Colonia 26, unde stăteau împreună cu hoți, criminali, pentru care viața de om nu costa nimic (p.162). După un drum greu şi istovitor au fost duşi în Colonia 7, situată lângă calea ferată. Colonia nu era foarte mare. Aici se confecționau pâsle şi alte obiecte de uz casnic. O parte din deținuți au fost duşi în satul Kvistol la o distanță de 6 kilometri unde lucrau la fabrica de cherestea, o fabrică primitivă şi tot lucrul greu îl făceau deținuții. Vadim Pirogan a fost repartizat la lucru în secția de confecționare a pâslelor, ceva nou pentru acesta. Se lucra într-o căldură insuportabilă cu ,,duhoare infernală şi acră" (p. 164). Într-o încăpere destul de mare erau montate cazane pline cu apă fierbinte de 80-90 grade. În jurul cazanelor erau aranjate mese din lemn, la care lucrau condamnații, câte patru oameni la o masă. Fiecare primea câte un ciorap mare de lână, de vreun metru şi jumătate lungime,

care trebuia înmuiat în apa fierbinte, scos pe masă şi frecat cu mâinile câteva ceasuri până ce se scurta şi ajungea la mărimea necesară. Trebuia înmuiat mereu. În ciorap se introduceau diferite calapoade cu ajutorul cărora se modela vârful, călcâiul şi pâsla căpăta forma şi tăria cuvenită (p. 164). Pâsla era înmuiată în apa fierbinte, frecată şi bătută cu ciocănaşe de lemn de diferite forme, pentru a ajunge la înfăţişarea cerută. În încăpere erau cinci cazane şi cinci mese. Oamenii lucrau aici dezbrăcaţi până la brâu, aproape că nu vorbeau între ei. Norma era de trei pâsle pe zi. După o săptămână de lucru, Vadim Pirogan nu reuşea să facă decât doar două pâsle pe zi (p. 164). Căldura era insuportabilă şi încă pe lângă asta, în acea apă fierbinte se adăuga acid sulfuric şi alte chimicale, aburii cărora pătrundeau în plămâni şi nu permiteau să respire normal, iar lipsa totală de ventilaţie îi omora de vii (p. 165). Pentru că era imposibil de a-şi face norma pe zi, dar ca să poată primi raţia alimentară, Pirogan a recurs la şiretlicuri. Până a da pâsla la uscătorie şi mai apoi la depozit, el le scotea afară să îngheţe un pic pentru a-şi păstra forma. Desigur calitatea ei nu era foarte bună, pentru că după ce era purtată puţin, ea îşi pierdea forma (p. 165). Din cauza alimentaţiei proaste şi a muncii istovitoare, calitatea pâslelor era tot mai scăzută şi autorul povesteşte că toate acestea le-a observat şi brigadierul care l-a înjurat şi l-a alungat din brigadă. Dar s-a dovedit a fi totuşi un om bun şi nu l-a dat pe mâna anchetatorului ca sabotor (p. 166). A doua zi a fost repartizat în altă brigadă, care lucra la fabrica de cherestea în satul Kvitok. Aici lucrau vreo 18 oameni. Fabrica era de fapt un şopron acoperit cu ardezie, unde două ferăstraie mari transformau trunchiurile de copaci în scânduri (p. 167). Lucru deţinuţilor consta în rostogolirea şi plasarea trunchiurilor spre ferăstraie, care aveau în subsol o locomobilă ce punea în mişcare ferăstraiele şi ele tăiau copacul perpendicular în lungime, făcând din el scânduri (p. 167). Trunchiurile erau mari, groase şi trebuiau rostogolite la deal pe o pantă ca mai apoi să fie ridicate pe un cărucior, ceea ce necesita mari sforţări. Ferăstraiele lucrau repede şi mereu era nevoie de trunchi, ceea ce însemna că deţinuţii nu aveau timp de răgaz şi era o muncă extrem de grea pentru toţi, peste puterile condamnaţilor. Dar trebuiau să-şi câştige acele 550 grame de pâine pe zi (p. 168). În afară de cei 18 deţinuţi mai lucrau aici şi doi lăcătuşi şi un mecanic, oameni liberi, care făceau reparaţia necesară la maşini (p. 168). Aici trezirea de dimineaţă nu se mai făcea cu bătaia în şina de fier cu ciocanul, dar funcţiona sirena fabricii de cherestea care suna lung şi insistent. Din cauza alimentaţiei proaste şi a lucrului greu, Vadim Pirogan a început să slăbească şi să se îmbolnăvească, a ajuns până la aceea că nu se putea ţine pe picioare şi a încetat să mai iasă la lucru. După mai multe umiliri şi certuri cu administraţia coloniei, care era prezentată de o funcţionară, numită Ivanova, V. Pirogan a fost lăsat în baracă, dar primea doar 300 grame de pâine pe zi (p. 175). A ajuns la o stare când nici nu mai putea merge şi nici să mănânce nu mai putea. Norocul lui a fost că atunci venise o inspecţie, printre care se afla şi Barahtin, cel care l-a lăudat şi pus pe panoul de onoare cu un an în urmă când lucra la cosit în „Selhoz”12. L-a întrebat de ce nu iese la muncă. Iar răspunsul lui Pirogan a fost că, din cauza hranei proaste e slăbit şi nu are putere. A doua zi a primit deja toată raţia alimentară şi a fost anunţat că va lucra telefonist la „Vahtă” (p. 177). Acolo trebuia să răspundă la telefon.

Aparatul avea legătură cu toate coloniile, inclusiv cu cea principală. De acolo veneau ştirile, dispoziţiile, escortele cu condamnaţi, de acolo deţinuţii se eliberau când le venea sorocul (p. 178). Acolo munca nu era grea, 12 ore trebuia să stea la telefon, să cheme şefii care erau solicitaţi, să primească telefonograme, să le înregistreze şi să le înmâneze celor responsabili (p. 178). Chiar dacă era încă slăbit şi se mişca încet, totuşi aici era mult mai bine, şi ciorbă îi turnau mai multă la bucătărie şi odăiţa unde trăia era mai curată şi călduţă (p. 178). După câteva săptămâni de lucru ca telefonist, a primit într-o zi o telegramă prin telefon, unde i se ordona şefului Coloniei nr. 7, maior Ivanova, ca Pirogan Vadim Ştefan să fie urgent trimis în Colonia principală nr. 1 pentru a fi eliberat (p. 179). După ce a primit permisul de părăsire a Coloniei nr. 7, după cum zice autorul, ,,era să dau ortul popii": a fost urcat într-un tren cu vagoane mărfare şi trimis la Tyshet, unde sub observaţiunea santinelei a fost dus într-o colonie, şeful de la cadre i-a înmânat un permis ca să poată circula pe o stradă din Tyshet şi lucra la centrala de telefoane. Atunci a înţeles că nu va fi încă liber, aşa cum visase acum câteva zile, dar cel puţin a fost ajutat să iasă din colonia nr. 7 (p.180). După jumătate de an cât a lucrat în Tyshet şi a deprins lucrul, trebuia să fie trimis într-o colonie pentru a lucra pe traseu. A rugat să fie repartizat în „Selhoz-12". Au acceptat să fie trimis acolo, dar de data aceasta ca montor, avea permis de a ieşi şi merge pe traseu pentru a-şi face atribuţiile când trebuia. Se supunea numai serviciului de telefoane din Tyshet. În fiecare dimineaţă era obligat să facă controlul legăturii cu alte colonii şi cu Tyshet. Avea dreptul să mănânce la ospătăria coloniei. Lucrul la telefoane nu era foarte greu. Iarna siberiană era liniştită fără vânturi prea mari şi nu era nevoie să facă deseori reparaţii pe traseu. Primăvara şi toamna furtunile erau mai periculoase, uneori doborau copaci seculari, care rupeau firele şi ele trebuiau reparate (p. 191). Pe unde trecea linia de telefoane pădurea era tăiată într-o fâşie de 10-12 metri lăţime. Când se rupeau firele ziua sau noaptea, trebuia urgent să le repare. Noaptea nu se prea ducea prin taiga, era destul de periculos să mergi de unul singur, fără armă, dar nu avea încotro, s-a descurcat binişor până la sfârşitul detenţiei cu excepţii bineînţeles (p. 191).

După cinci ani de muncă grea prin Gulagurile sovietice, autorul a reuşit să se întoarcă la baştină. Dintre cei 1.200 de basarabeni exilaţi în lagărul Tyshet-Bratsk, au supravieţuit numai 150 (p. 5).

În concluzie, putem spune că amintirile lui Vadim Ştefan Pirogan completează cu informaţii deosebit de valoroase cunoştinţele noastre despre lagărele de muncă din cadrul Gulagului sovietic, modul în care oamenii acolo au dus o luptă crâncenă pentru supravieţuire. Această carte-document redă tristul adevăr prin care au trecut înaintaşii noştri. Pe de altă parte, cartea-document semnată de Vadim Pirogan demonstrează cu lux de amănunte cât de neproductivă era munca deţinuţilor în lagărele NKVD. Lupta zilnică pentru obţinerea normei de pâine (ceea ce însemna să mai trăieşti o zi) deseori ducea la promovarea unei producţii de proastă calitate. Cheltuielile legate de paza deţinuţilor, de hrana animalelor de tracţiune sau de pază, alte cheltuieli neprevăzute, determinau costuri mari pentru producţie de calitate îndoielnică.

CUPRINS

AMĂNĂLĂCHIOAIE Silvia-Iuliana

DESPRE UNII DREGĂTORI MĂRUNȚI DIN DOMNIILE LUI PETRU ŞCHIOPUL 3

BACIU Doina

POEZIA DIGITALĂ: GENURI ŞI SUBGENURI 9

BARTA Florentina

CORESPONDENȚA – SURSĂ DE RECONSTITUIRE A ISTORIEI CONTEMPORANE. STUDIU DE CAZ: CORESPONDENȚA ABSOLVENȚILOR LICEULUI „EMANUIL GOJDU" DIN ORADEA DIN PERIOADA INTERBELICĂ 15

BEJENARU Alexandru

RĂZBOIUL DE LA LUȚK DIN 1431 ŞI ROLUL SĂU ÎN EVOLUȚIA RELAȚIILOR MOLDO-POLONO-LITUANIENE 19

BOGDAN (cs. TURCESCU) Alina Elena

AUDITUL ETIC ÎN ŞCOLI 23

BOLDUMA Viorel

STATISTICA – SURSĂ DE CERCETARE A EMIGRAȚIEI POPULAȚIEI DIN BASARABIA LA SFÂRŞITUL SECOLULUI XIX – ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX 29

BRĂGUȚĂ Ecaterina

LEXIC AGHIONIMIC EXPRIMAT PRIN SUBSTANTIVE DEVERBALE ÎN ACATISTOGRAFIA ROMÂNEASCĂ 35

BUDACU Dumitru

„DIN NOU" ACASĂ. VIAȚĂ INTRE MIGRAȚIE, EMIGRAȚIE ŞI REINTEGRARE 40

CĂLUGĂRU Iulian Viorel

LUMINA NOPTII ETERNE LA PAN M. VIZIRESCU 48

CĂTANĂ Vera

FRUNZA – DE LA SIMBOL LA OBIECT ESTETIC ÎN CREAȚIA LUI ION VATAMANU 53

CHEPTENE Ion

RELAȚIILE MOLDO-POLONE DIN TIMPUL DOMNIEI LUI ŞTEFĂNIȚĂ VODĂ (1517-1527) ÎN ISTORIOGRAFIA POLONEZĂ CONTEMPORANĂ 59

CHIHAI Nelea

CAUZELE CELUI DE-AL TREILEA VAL DE DEPORTARE REFLECTATE ÎN SURSELE DOCUMENTARE ŞI MĂRTURIILE DE ISTORIE ORALĂ 64

CHISCOP Liviu

INSPIRAȚIA DIN MITOLOGIA NAȚIONALĂ ÎN CREAȚIA POETICA A LUI NICOLAE DABIJA 70

CÎRJAN Adina F.

LIMBAJUL SIMBOLIC AL SUBLIMĂRII CREATOARE. ORIZONTURI PSIHANALITICE 79

CONSTANTINOV Lilia

EVOLUȚIA ŞTIINȚELOR SOCIOUMANISTE ÎN BASARABIA ÎN PRIMUL DECENIU DE DUPĂ UNIRE (1918-1928) 84

COSTEȚCHI Galina

EVOLUȚIA RELAȚIILOR MOLDO-POLONEZE ÎN TIMPUL CRIZEI MILITARO-POLITICE DIN RZECZPOSPOLITA DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA (1648-1653) 90

COTORCEA Silvia

COMPORTAMENTUL INTERDISCIPLINAR AL CRONOTOPULUI LITERAR 95

DEAC Rodica Irina

ASPECTE ALE PRESEI INTERBELICE BIHORENE 99

DICUSAR Cristina

MARGINALITATE ŞI IDENTITATE ÎN POEZIA BASARABEANĂ POSTCOMUNISTĂ 104

ENACHE Ionuț

PREOȚII IONESCU GHEORGHE ŞI MIHĂILESCU M. ION, VICTIME ALE REGIMULUI COMUNIST 108

FERAFONTOV Ana

PERSONALITATEA PAMFLETARULUI: ÎNTRE TEMPERAMENT PASIONAL ŞI TALENT LITERAR 113

FONDOS Aurel

VIAŢA COTIDIANĂ ÎN BASARABIA ANILOR '30 AI SECOLULUI XX CA TEMĂ DE CERCETARE ŞTIINŢIFICĂ 119

FULOP Maria Cristina

THE PRE-RAPHAELITE BROTHERHOOD AND THE FANTASY LEGACY 123

GALBEN Inga

UNELE CAUZE ALE DERAIERILOR ÎN LIMBAJUL STANDARD ROMÂNESC ACTUAL 127

GHERCIU Eduard

RAVAGIILE EPIDEMIEI DE HOLERĂ DIN 1872 ÎN ORAŞUL CHIŞINĂU 134

GHIŢĂ Adrian-Corneliu

TRADIŢII AERONAUTICE ROMÂNEŞTI 139

GRIGORAŞ Emilia

RITUALUL LECTURII ÎN CAZUL ROMANELOR LUI AURELIU BUSUIOC 143

ICHIMESCU Ana-Maria

PROZA LITERARĂ A LUI ALEXANDRU A. PHILIPPIDE.....150

IOSUB Irina

MEMORIALISTICA LUI VICTOR EFTIMIU. PERSPECTIVE DEDUCTIVE ŞI COMPARATIVE 154

IUSCO Vasile

METODE DE CERCETARE EURISTICE ŞI METAEURISTICE.....159

LAZARIUC Cristina

ABORDAREA PROCESULUI ISTORIC DIN PERSPECTIVA CONCEPTULUI DE MENTALITATE 163

MALAI Ludmila

ROLUL DE MEDIATOR AL LUI ANTIOH CANTEMIR ÎN RAPORTURILE POLONO-OTOMANE ÎN TIMPUL ÎNCHEIERII PĂCII DE LA KARLOWITZ DIN 1699.....169

MANOLI Alina

FANTASTICUL ÎN POEZIA LUI ANATOL EMILIAN BACONSKY.....174

GHEORGHE Marian

IMPORTANȚA CRITICISMULUI LUI RANKE ÎN METODOLOGIA CERCETĂRII ISTORICE ACTUALE 179

MIHĂESCU Vlad

FROM EMPIRICAL RESEARCH TO ACADEMIC DISCOURSE. CONTEMPORARY RECONTEXTUALIZATION OF THE TRANSYLVANIAN SAXON COMMUNITY USING THE PRINCIPLES OF SUSTAINABILITY.....184

MOLCOSEAN Alexandru

DEMARAREA PROCESULUI DE COLECTIVIZARE ÎN STÂNGA NISTRULUI, REFLECTAT ÎN MANUALELE DE ISTORIE CONTEMPORANĂ A ROMÂNILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA (editate în anii 1997-2013).....191

MOLDOVAN Angelo-Vlad

A NONSTANDARD APPROACH TO THE FOUNDATIONS OF MATHEMATICS.....198

OSTAHIE Traian

ALEGEREA EPISCOPULUI DE ORADEA ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ. STUDIU DE CAZ: BENEDICT ŞI PRIMOGENITUS.....205

PAPANA Maxim

CONTEXTUL POLITIC AL TRECERII DE LA GRAFIA CHIRILICĂ LA GRAFIA LATINĂ ÎN R.A.S.S.M. 211

PARCEVSCHII Nicolae

FORESIGHT – O NOUĂ OPORTUNITATE DE PLANIFICARE DURABILĂ A PROGRESULUI DEMOCRATIC.....216

PASCARIU Lucreția

ROMANUL FOILETON AL SECOLULUI AL XIX-LEA. DIRECȚII, ASPECTE ŞI FORMARE 221

PATCA Cosmin Ionuț

METODA STATISTICĂ ŞI METODA GRAFICĂ ÎN CERCETAREA ISTORICĂ. STUDIU DE CAZ: MONOGRAFIA SATELOR DE PE VALEA BISTREI (BIHOR, ROMÂNIA) 227

PAVĂL Ioana-Alexandra

NUMIND SPAȚIUL. BORGES ÎN LABIRINTUL CUNOAŞTERII 233

PĂTRĂU Elena

PREMISE METODOLOGICE PRIVIND IDENTIFICAREA IMAGINII FAMILIEI CONTEMPORANE ÎN MEDIUL ONLINE 237

PETCO Iulian

FEMINIZAREA MIGRAȚIEI DIN REPUBLICA MOLDOVA.....242

REVENCO Marcel

STUDIU GEOGRAFIC ASUPRA RELAȚIILOR ECONOMICE DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1991-2016 247

ROAITĂ Alice Ionela

SISTEMUL CONCENTRAȚIONAR DIN ROMÂNIA. TIPURI DE ÎNCHISORI ÎN PERIOADA COMUNISTĂ 256

ROTARI Natalia

POLARITATEA SEMANTICĂ A TERMENILOR METAFORICI 261

RUS Maria Cornelia

METODOLOGIA ANCHETEI DIALECTALE PE VALEA BÎRGĂULUI, JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSUND; EXEMPLIFICĂRI LA CAZ.....265

RUSU-SMÎNTÎNĂ Gabriela

FILOSOFIA LIMBAJULUI LA LUDWIG WITTGENSTEIN 268

SEREA Gelu Daniel

ANTROPONIMIA CLERULUI ÎN COMITATUL BIHOR (Sec. XII-XIV) ...274

SÎRBU Ana

FRACTALELE INTUIȚIEI EMINESCIENE.....278

SOISUN Raluca Miruna

PRINCIPII ACTUALE DE ANALIZĂ A NUMELOR DE PERSOANĂ 284

СОЛОМОН Елена

АСПЕКТЫ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СОЦИАЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА 290

STAN Constantin-Tufan

SUZÁNNA LORÁNTFFY AND THE ROMANIAN REFORMED SCHOOL FROM FĂGĂRAŞ 296

STAN Cristina Andreea

PREMISE METODOLOGICE DE CERCETARE A DISTRIBUŢIEI, A (POLI)FUNCŢIONALITĂŢII ŞI A FRECVENŢEI CU CARE SUNT UTILIZATE MĂRCILE DISCURSIVE ÎN INTERACŢIUNEA VERBALĂ 304

STARPARU Ionela

ORIZONTURI SEMIOTICE ASUPRA PARADIGMEI CUNOAŞTERII ÎN CONCEPŢIA LUI CAMIL PETRESCU.....309

ŞCLEARUC Sorin

FILMUL CA SURSĂ ISTORICĂ: REPERE METODOLOGICE 313

ŞUIU Veaceslav

RELAŢIILE MOLDOVEI CU IMPERIUL HABSBURGIC ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU LĂPUŞNEANU 316

ŢURCAN Cristina

TRANSPORTUL ARMELOR SARDE PE TERITORIUL PRINCIPATELOR ROMÂNE ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI CUZA. IMPLICAREA CONSULILOR RUŞI ŞI STRĂINI 322

URSU Cristina

CERCUL HERMENEUTIC: PREMISE METODOLOGICE 327

ZINOVII Maria

MEMORIILE LUI VADIM ŞTEFAN PIROGAN – O CONTRIBUŢIE VALOROASĂ LA CUNOAŞTEREA VIEŢII DIN GULAG.....332

Conferința științifică națională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM

METODOLOGII CONTEMPORANE DE CERCETARE ŞI EVALUARE

22-23 aprilie 2021

Ştiinţe umaniste

Redactare: *Antonina Dembiţchi, Valentina Mladin*
Machetare computerizată: *Tatiana Capliuc*

Bun de tipar *14.01.2022*. Formatul $70\times100^{1}/_{12}$.
Coli de tipar *28,7*. Coli editoriale *24,5*.
Comanda *8sp*.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009
e-mail: cep1usm@mail.ru, usmcep@mail.ru